

De poenitentia commentariorum libri tres.

<https://hdl.handle.net/1874/402685>

3

DE POENITENTIA

COMMENTARIORVM LIBRI
TRES.

A V T O R E Christophoro Hoffman,
Concionatore Ihenensi.

Viuo ego, dicit DOMINVS DEVS, Nolo mor-
tem impij, sed ut cōuertatur impius a uia sua & uiuat.

Ezech. xxxiiij

Venit autem filius hominis, (qui est Christus Iesus,
precium pro peccato & morte.) uocare peccatores ad
pœnitentiam: Matth. ix.

HALAESVEVORVM EXOFFICINA

Petri Brubachii. Anno Domini

M. D. XL.

11

PHILIPPVS MELANTHON.

Lectori. S. D.

PRAECIPVVS in Christiana doctrina locus est de poenitentia, quem quia Deus hoc tempore repurgauit, ac restituit Ecclesiae suae uerae de poenitentia doctrinam, nemo tam ferro, nemo tam ferreo pectore esse debet, qui non agnoscat, DEO pro tanto beneficio gratias agendas esse. Non possunt enim, ne aduersarij quidem ipsi negare, doctrinam de poenitentia, antea non solum obscuram, sed prorsus sepultam fuisse flagitiosis erroribus, qui partim obscurabant peccatum, & confirmabant uanissimam hypocrisin opere, partim tollebant e conspectu ueram & firmam consolationem, & portum conscientiae, uidelicet, doctrinam de fide. Etsi autem nouum genus Sophistarum exoriatur, qui inextricabiles labyrinthos & errores, in superiorum temporum doctrina, astute dissimulent, ac tolerabiliores interpretationes sanare, sed ueterem impietatem defendere & confirmare, multum prodest, ut absurde & impie dicta Sententiariorum, uelut perspicua ueteris impietatis testimonia publice extent. Humanitatis quidem est, aliena errata non odiose exagitare, & eos qui recte sentire cupiunt, intempestiua ueteris mali exprobratione non perturbare. Sed si errores ita excusantur, ut non tam uetus superstitio confirmetur: quam noua perniciosa excusantur, ut imperiti discant, quid cauere, quid uitare debeant. Quare sentio autorem horum commentariorum bonam operam nauasse, quod non solum ueram doctrinam de poenitentia beneficio Dei, Ecclesiae restitutam, erudite & pie explicet, sed etiam eorum scriptorum dicta, ex quibus prodigiosi errores orti sunt, diligenter recenset, & nominatim refutet. Quanquam autem Pontifices, Tyranni, & eorum satellites hanc puriore Euangelij doctrinam, quae rursus immensa Dei misericordia illuxit, crudeliter persequantur, tamen nos meminerimus officij, quod Deo debemus, hanc doctrinam grato pectore amplectamur, eamque uelut depositum bona fide conseruemus. Ad quam rem spero hos commentarios plurimum profuturos.

Vale.

CLARISSIMO

VIRO D. GREGORIO PON-
tano Doctore Iuris, Cancellario Ducis
Saxoniae Electoris, Ioannes
Brentius. S. D.

VCET imprimis in politijs sapiētia ac bo-
nitas Dei, qui cum tueri institutam a se ciuile
societatem uelit, subinde dat praestantes ui-
ros, qui sapientia & uirtute fulciant aut resti-
tuant respub. Ita Solon Atticam ciuitatem cō-
cussam dissensionibus ciuium rursus erexit.
Et Augustus legibus, iudicijs, praesidijs, tran-
quillitatem Imperij Romani muniuit. Nec

in tanta humani generis contumacia perfici haec possunt sine ingenti la-
bore, ac coelesti auxilio. Quare praecipuum in terris decus est in eo mu-
nere foeliciter uersari. Sed ad id accedit longe maius ac grauius onus, cum
tales gubernatores, non tantum ciuilia negotia regunt, ut Solon & Au-
gustus, sed etiam propugnant ueram Religionē, quales fuerūt Ioseph,
Esaïas, Ieremias, & Daniel, qui cum intelligerent Politias debere esse
hospitia coelestis doctrinae, ad curam regendorum Imperiorum, alteram
maiores adiunxerunt, ut religiones emendarent. Ea uero illis ingentia
certamina ac pericula peperit. Nam Diabolus ardens horribili odio
DEI, facit impetum aduersus tales uiros, ubicunque potest, & instigat
surijs tyrannos & Epicureos sapientes, ut summa immanitate odij, ut ar-
mis illos persequantur. Itaque nullum est maius onus, quam uerae reli-
gionis professio, ut cum caeterorum piorum supplicia, tum praecipue
silij DEI afflictiones & cruciatus testantur. Hos cum caeteri mortales,

*Politiae hospiti-
um coelestis
doctrinae*

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

tum uero maxime principes mundi, & qui ignari pietatis, sapientia excellunt, quid aliud quam καθάρματα ac piacula esse sentiunt: propter hos arbitrantur DEVM totirerum naturæ irasci, propter hos negare terræ fruges, & solem ac lunam pallefcere, clamitāt. Ideoq̄, quantum possunt, annuntiantur, ut eos funditus deleant. Nec profecto pij, qui hæc perspiciant, perferre odia possent, nisi diuinitus erigerentur, ac uiderent se organa & milites esse filij DEI bellum gerentis ἀποστόλου cum Diabolo. Cum autem & te Pontane, uideamus in simili munere, ut Esaiam, aut Danielem uersari, hoc est, ad gubernationem reipublicæ adiungere doctrinæ celestis propugnationem, conuenit, ut gratias DEO agamus, q̄ dat nobis gubernatores reipublicæ non solum sapientes, sed etiam pios, ac uota faciamus ut filius DEI, qui donatus est nobis, destruat opera Diaboli, te in sanctissimo munere tuo adiuuet. Quoties te statim in corona principum & dicentem CHRISTI causam contra tyrannos uidi, subijt animum imago Danielis sedentis inter leonum agmina, & cum de odiorum ac periculi magnitudine cogitauit, tum uero ceteri animum meum ijs consolationibus, quæ nobis diuinitus propositæ sunt. Propheta DANIEL significat multo etiam difficiliora certamina nobis impendere his postremis temporibus, quam qualia ueterum fuerunt, sed magna consolatio nobis proposita est, q̄ spiritus sanctus expresse uocat pios ad hanc militiam, ne assentiantur Pontificibus impijs, qui in Ecclesia defendunt εἰδωλομανίας, prædicat futura esse certamina ingentia, testatur DEO placere labores nostros, promittit etiam auxilium. Quare, quod facis, excelsio animo contemnas odia & furorem sapientum Epicureorum, tibi que gratulare hanc uocationem, q̄ in hanc stationem diuinitus collocatus es, qua nulla est in uita augustiniana, & similium, te que ad perferendos labores hortantur, in quacustodes habes angelos, ac ducem filium DEI, qui conteret caput serpentis, cum quo præliatur. Cum autem scirem te pij & eruditisscriptis maxime fauere. Scis enim & eos, qui docent suos labores debere cum uestris coniungere, ac curare, ut extet & ad posteros perueniat doctrina EVANGELII recte explicata, uolui, ut auspicio nominis tui hæc contiones de Poenitentia. D. Christophoro Hoffman, erudite & pie scriptæ, in publicum ederentur. Sperabam enim fore, ut tuo nomine plures ad lectionem inuitarentur, simul etiam uolui extare significationem obseruantia & mea & aliorum, quam tibi debemus. Et quia precibus adiuuare ἀναγκαῖοις debemus, studium nostrum in hoc ponimus, ut te DEO

ML

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

MINO nostro IESV CHRISTO commen-
demus, quem oro, ut te Ecclesiae & reipublicae seruet in-
columnem. Bene uale Ex Hala Sueuorum.

decimo Ianuarij. Anno. M.

CCCC XL.

EXAMINATION OF THE
RECORDS OF THE
OFFICE OF THE
SECRETARY OF THE
NAVY
FOR THE YEAR
1860

COMMENTARIORVM DE
Poenitentia, Liber primus, in quo
de necessitate, & de
Dilectione.

QVAE SVMMATIM IN HOC LIBRO
De Poenitentia docentur.

PARS PRIMA CONTINET FOR-
malem determinationem in quatuor opor-
tibus, & suis conditionibus.

PARS SECVNDA HABET
determinationem de necessitate
prosequendi poenitentiam.

PARS TERTIA DEDUCIT
ad determinationem quatuor conditionum
sacramentalium, & de
sacramentali poenitentia, & de
sacramentali poenitentia, & de
sacramentali poenitentia, & de

COMMENTARIORVM DE
Pœnitentia, Liber primus, in quo
de uera pietate, & uero
DEI cultu.

QVAE SVMMATIM IN HOC LIBRO
De Pœnitentia doceantur.

PARS PRIMA, CONTINET PŒ-
nitentiæ definitionem, in qua est operis
totius fundamentum.

PARS SECUNDA, HABET
expositionem de uera contritione,
prioris pœnitentiæ parte.

PARS TERTIA, DE FIDE
& iustificatione scripta est: seu, de con-
solatione quæ fit per Euangelium,
posterioris pœnitentiæ parte.

PRAEFATIO IN QVA

DE OCCASIONE ET ARGVMENTO SE-
quentis libri de poenitentia.

CRIPSIT de poenitentia Longobar-
dus, sed cōsarcinatis fere ex patribus sen-
tencijs, & mutilatis. Atque hunc secuti
sunt Scholastici Theologi, quibus simi-
liter peruersum ac demens consilium fu-
it, scribendi & coaceruandi commētari-
os in Longobardum, potius quam scri-
pturę sententiā enarrandi. Et erat quidē
melius atq; utilius, illos profus tacere,

Longobardus.

*Scholastici
Theologia*

per quos uidelicet factum est, ut scripturę sententiā de Christi-
ana poenitentia diu ignorauerimus, quam uel nominum eorum re-
cordari: si ita extirpari & sepeliri possent. Sed quoniam nunc reg-
nant, ne dicam grassantur in totius prope orbis Ecclesijs: & illæ nō
possunt a sordibus doctrinæ repurgari, nisi de corrupta per istos
Theologos Ecclesiastica & Christiana doctrina admonēatur: per-
trahendi sunt in iudicium, & de prophanata poenitentia doctrina
conuincendi ac damnandi.

Igitur poenitentia quidem fecerunt tres partes: Contritionem,
Confessionem & Satisfactionem. Sed omnino, si quid boni in illis
partibus erat, id totum uanissimis commentis, uel philosophiæ ra-
tionis, aut pharisaicarum traditionum foede contaminauerunt &
corruerunt. Nam primum docent, ut homines poenitentiam eli-
ciant sua industria: & deinde addunt, quod his operibus sibi grati-
am saluationis mereantur. Quo non solum poenitentiam recte nō
docent: uerum etiam Euangelium, quod concionatur de fide pla-
cati & reconciliati nobis Dei, remissi peccati, donatæ iusticiæ & ui-

*Scholastici
de poeniten-
tia Quid doce-
ant.*

A

tæ æternæ, prorsus obscurant atq; excludunt. Ac libet ea de repa-
cis præfari, ut lectori consilium meum, quod contra istorum dog-
mata, pro ueritatis & gloriæ Christi assertionem, in hoc meo scripto
secutus sum, plane aperiam. Sic enim melius intelliget, quam ne-
cessarium sit, omnibus modis & omnium uiribus, prophanatam
Ecclesiasticam doctrinam, rursus per Sanctæ scripturæ iudicium
& sententiam repurgare.

*Contritio
Scholasticis
quid.*

Proinde contritio, seu cōpunctio cordis prima est, quam Scho-
lastici definiunt dolorem uoluntarie pro peccatis assumptum: & il-
li, sicut alijs operibus nostris, tribuunt meritum gratiæ & remissio-
nis peccati. Verum hæc de contritione persuasio, est inanis & fi-
cta rationis cogitatio & merum hominis somnium: nec simpliciter
aberratur in eam Scholasticis. Primum enim, quia contritionem
singunt esse rationis opus, quæ est opus Spiritus sancti in nobis:
quod suis in locis clare demonstrabimus & euincemus. Deinde
naturæ gratis, propter solum Christum, his qui promissioni gra-
tiæ credunt. Quare ita sentiendum est, & sic confirmanda erunt
Ecclesiæ, quod uera contritio & uerus animi dolor, in quo est ue-
ra detestatio peccati propter Deum offensum, non fit nostra indu-
stria: sed contingit dono Dei, aliud plerunque agentibus & conā-
tationem nostri ueram coram Deo: in primis autem ad deprimen-
dam, impiam illam, & superbam ac uanam persuasionem, seu opi-
nionem, de merito & dignitate iustitiæ rationis coram Deo. Deni-
que, si quibus illa uenit, sine fide gratuitæ remissionis peccati, eos
protrudit ac mergit in perpetuam desperationem: & sic uitæ æter-
næ salute priuat. Tantum abest, ut cum alijs operibus legis, meri-
toria saluationis esse possit.

*Confessio
Scholastico-
rum quam sa-
cramentalem
uocant.*

Porro Scholastici suæ opinatæ contritioni, secundo loco ad-
dunt Confessionem oris: qua parte intelligunt confessionem de-
lictorum, quæ a contritis fiat. Et licet, sit aliqua delictorum con-
fessio necessaria, quam pñ faciāt coram Deo & hominibus, tamen
Scholastici, belli doctores, hanc solam nobis prædicant, pro qua
facienda Romani pontifices, etiam edicto requirunt a nobis cer-
tam omnium delictorum nostrorum enumerationem, usq; ad mi-
nutissimas cogitationes cordis. Porro istam scrupulosam, diffici-
lem, imo impossibilē confessionem delictorum, iubent fieri ponti-
fices a singulis coram priuato sacerdote, uel semel in anno: ut uide-
as ni-

as nihil quam hypocrisisim, in hac quoque parte, ab illis doceri, & requiri. Scholastici autem hanc non minus quam contritionem maximi meriti esse, pro depulsione peccati fingunt: ipsamque uocant Sacramentalem, cum prorsus sine omni mandato Dei doceatur, atrox, uolēra, pharisaica, & multis modis impia & indigna Christianis, quod in quodam alio opere, propitio Christo Iesu, dicam & ostendam.

Tertio loco agunt de satisfactione operis. Et cū potuissent hac parte Scholastici, de exteriorē poenitentia, quæ est quedam perpetua nouatio uitæ, & studiū pertinax, ut ita dicam, declinandi a malo & faciendi bonum, dicere: quod tolerabiliter satisfactio uocari posset. Non quia illo pro peccatis, aut poenis peccati satisfaciat: Sanguis enim Iesu Christi filij Dei emundat nos ab omni peccato & liberat ab æterna morte. Sed quia in eo non nihil satisfacit uoluntati Dei: qui uidelicet illam poenitentiam a nobis requirit. Nam a Christo & Apostolis docetur: adeoque ab omnibus Prophetis. De qua Germani sic dicimus: die beste bues nicht mer thō. Optima poenitentia, est noua uita. Qua nimirum receditur a peccato, & implendæ uoluntati Dei homines sese dedunt. Hæc inquam utilia & necessaria, cum potuissent hac in parte Scholastici tractare, maluerūt tamē suo more ineptire, quia iubent, ut satisfactionis nomine quedam opera a confitentibus requirantur: scilicet, quibus satisfaciant iusticiæ diuinæ, punienti alioqui nostra peccata. Porro hic nugantur, de quibusdam operibus non preceptis a Deo, quæ etiam indubita uocant, nempe, certam eleemosynam, certas preces, & certa ieiunia. Item, peregrinationes, redemptiones missarum pro uiuis & mortuis: denique emptiones indulgentiarum, omnium pulcherrimas, & utilissimas, non poenitentibus, cætera intelligis. Sed illis tamen non tribuunt meritum remissionis peccati: quia peccata remitti dicunt per contritionem & confessionem: sed meritum remissionis poenæ, non æternæ illius, sed in purgatorio persoluedæ. Quamquam ne hoc figmēto euitare possunt, quin arguantur, quod Christi gloriam obliterent & opprimant.

Vides lector, quæ sit libido, iudicantium sine scripturis de uoluntate Dei, & uera ac debita pietate. Existimāt Scholastici, quod homines bene operando, plus facere queant, quam sit omnibus a Deo præceptum: cum diuinis mandatis nemo satisfacere possit, & illa nusquam ocium nobis relinquunt, in quo possemus alienis & non præceptis uacare. Sed huius exactiorem discussionem referuo in

*Satisfactio
operis Scholasticorum.*

Opera indubita Scholasticorum.

aliud opus. Satis est hic tenere, quod etiam ipsis Scholasticis testibus hæc pars poenitentiae non est nisi friuolum & audax rationis commētum & somnium: & prorsus nulla autoritate uerbi Dei docetur. De quo certe in Ecclesia ita pronunciare oportet, ut Christus pronunciat. Matth. xv. producto testimonio ex Esaia: Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem (μάτην, uane ac frustra) colūt me: docentes doctrinas mandata hominum.

Antichristi
Spiritus,

Hæc fere est summa Theologiae Scholasticae & rationis de poenitentia, breuiter ac paucis dicta. Ex qua liquet primo, quod in ea tota nullam faciunt de Iesu Christo mentionem. Quamquam non potuerunt illius mentionem facere: uidelicet, in dogmate quod rationis uiribus totum subiacere putant, & illius obedientia hominem sibi gratiam & salutem mereri. Denique, super hæc grauissima incommoda doctrinae accedit, quod mandatum Dei de agenda poenitentia, uanis hominum commentis, ne quid durius hic dicam, maxima sui parte contaminauerunt. Ex quo iudicare est, per quem spiritum prodierit in mundum, atque regnet in illo, quid agat, a deoque quam dextre pro Christiana doctrina a magnis quibusdam, utriusque potestatis defendatur: quo tamen nihil quam obliteratur, opprimitur & negatur Euangelium de gratia redemptionis nostrae per Christum, fides uera extinguitur, & solae doctrinae & mandata hominum extolluntur & magnificantur. Hæc impia dogmata, quia a multis hoc tempore reuelati denuo nobis Euangelij gratiae & salutis nostrae per Christum, pertinaciter in Ecclesia, plurimis in locis, retinentur, confutari debent, a quibuscunque tandem hoc fieri potest, quantuliscunque uiribus doctrinae. Nam Iesu Christi, Domino & seruatori nostro, hanc confessionem ueritatis & suae gloriae omnium primo, deinde toti Ecclesiae, uel periculo huius animae debemus.

Argumentū
primi libri
de poenitentia.

Ostendi paucis, quæ res dederit occasionem mihi, cur animum induxerim de poenitentia scribere: quod hoc tempore post aliorum grauissimos & sanctissimos labores eo libentius faciam, quia blasphemiam homines multi, contra claram Euangelij lucem, ab excusandis & uindicandis erroribus suis, tam crassis quam impijs, nullo modo desistunt: in tantum inanes fidei, & alieni a spiritu Iesu Christi. Nunc dicam de argumento huius libri, cuius res feci partes: & in prima quidem exposui, quid sit poenitentia, qualiter maxime clare ac perspicue doceri debeat. Deinde adieci alios quos

quot quæstionum tractationem: quas oportet ubique nosse & tenere, semper in promptu habere, tanquam principia quædam quæ gubernent discantis animum in Christiana doctrina. Nec uisum est alio magis idoneo loco posse eas explicari, quam in ea parte, quæ exponit quid sit pœnitentia. Est enim in illis quæstionibus uelut enarratio quædam & confirmatio definitionis: quod suis in locis cognoscetur, et aptius & maiore fructu, quam hic dici possit. In reliquis duabus partibus egi de cōtritione & fide: nam & pœnitentiæ has duas principales partes ad præscriptum sacrarum literarum dedit: quibus deinde adieci tertiam illam de fructibus pœnitentiæ, seu externa nouitate, operibus in Christiana resipiscētia debitis. Sed illi postremæ tractationi dabitur proprium uolumen, si modo his meis inceptis & conatibus fauerit Iesus Christus. No-
lo enim, ut primus liber in nimiam molem excrescat.

Et hæc de argumento futuri operis: in quo etiam separato uolumine pharisaicam doctrinam, de pœnitentia, perstringam. Iam summam ac paucis percurram, quid omnino oporteat in Christiana pœnitentiâ a nobis spectari. Sane enim uerax & Christiana pœnitentiâ, hoc est, uerax resipiscētia & cōuersio hominis peccatoris ad Deum, nulla est, nisi quam Deus in peccatore, per uerbum suum & spiritum sanctum operatur. Vnde Christianis, quærentibus gloriam Dei, & suam æternam salutem, quam maxime commendata esse debet uerbi Dei prædicatio & doctrina: cū legis, tum Euangelij. Nam contritionē, ueram illā, quæ non habet simulatos terrores, nō fictum odiū peccati, sed in qua est cognitio peccati ueraciter cupit, efficit & operatur in nobis Deus, per legis diuinæ prædicationē, & per cōminationes illas damnationis impiorū. Hac uero animi nostri indicibilibus terroribus ita concutiuntur & cruciantur, ut nihil minus uel le, nihil minus amare queant, quam sic conteri. Sed necesse est ita humiliari & ad desperationem salutis redigi: quia Deus non, quā uere humiliatos, cōsolatur, nec sanat nisi contritos corde. Hanc ergo, quam amarior odimus & peius fugimus, ipsa morte, securi hypocritæ fingunt rationis uiribus elici a nobis posse. Deinde, quæ desperationem meditatur, & blasphemat Deum, dicitur pacem operari, gratiam & uitam æternam mereri.

Sed per Euangelium Deus operatur in conscientijs nostris pacem, promissione remissionis peccati gratuite, reconciliationis, iustitiæ & uitæ æternæ, per Christum: quatenus in illum, per hanc

*Necessitas et
usus uerbi
Dei in Ecclesia.*

*Pœnitentia
Christiana.*

COMMENT: DE POENITENT.

Euangelij promissionē, credimus. Neq; enim aliter sanat deus cor impij & peccatoris contritū et cōterritū, nisi hac cōsolatione per Euangelium: cuius apud Scholasticos & in ecclesia papistarū altissimū silentium est. Neq; aliter a condemnatione æternæ mortis seruemur: tametsi pœnas mortis, multis alijs medijs hypocritæ querunt effugere, sed hoc inaniter & frustra. Porro, quando fidem concipimus per Euangelium, tunc oritur demum uerax odium in nobis et displicentia de peccato, & Deo per peccatum offenso: nimirum tamquam quædam gratitudo. Ipsa uero pax conscientiæ, de qua dixi, est fidei fructus ille, qui animum peccatoris, alioqui male affectū, sanat, serenat & tranquillat, & prohibet ne in desperationem labatur, adeoq; firmissima spe æternæ salutis munit: denique omnem illam perturbationem, de qua dictum est, discutit & tollit. Tam est necessaria Euangelij prædicatio, in pœnitentiæ doctrina. Doctrinæ uero hominum plane nihil ad rem faciunt: nisi quod egrogios hypocritas efficiunt, & a salute æterna alienant.

Pœnitentia
Christiana
habet motus
suos spirituales.

Sed hæc Christiana pœnitentia de qua loquor habet præterea motus alios spiritualissimos glorificandi Deum: & in omnibus cōfilijs, conatibus, dictis & factis illū colendi. Nam & confessio delictorum pia inde nascitur: nimirum nō ex sola contritione, sed etiam ex fide, in qua est indubitata spes & certa fiducia accipiendæ remissionis peccati per Christum. Et sic quidem est uoluntarium hominis opus, non uolentum: nō modo confessio delictorū, uerum etiam tota pœnitentia & conuersio ad Deum: sed in quo agit atq; efficacis est Spiritus sanctus. Neq; habet opus confessio illa, ut per edicta pōtificum ab inuitis extorqueatur: quæ sola utilis est & pia: quia sua sponte faciunt eā homines pijs: siue illa sit opus corā Deo, siue coram hominibus. Dixi autem supra, impiam esse, quæ ab inuitis & nolentibus extorquetur.

Remissio peccatorum cur sit gratuita.

Sic tota reliqua uitæ nouitas, & uere opera bona, sunt quidam effectus huius Christianæ pœnitentiæ. Nec existimare debemus, quod remissionem peccatorum illis mereamur. Hæc enim per aliquid nobis donatur: nempe, per mortem unigeniti filij Dei Christi. Si tamen Euangelio, quo nobis hæc maxima beneficia Christiano mine offeruntur, credimus. Et gratuitam esse hanc cōdonationem delictorum nostrorum, hoc maxime arguit, quod promissionū suarum Deus nobis tam preciosum pignus dedit: uidelicet, filium suum, qui incarnatus, passus, mortuus, excitatus a morte, & regno æterno glorificatus, nos redemit a peccato & a morte: adeoque est perfectissima

perfectissima iusticia nostra, & uita, salusq; æterna.

Quare oportet nos de meritis iusticiarum nostrarum plane desperare, & aliunde saluationem expetere. Nisi enim dedisset semetipsum Christus precium & satisfactionem pro nostris peccatis in mortem: & nisi gratis hoc beneficiũ nobis impendisset, nemo omnium nostrum saluus fieri potuisset. Neque tamen prodest illa redemptio, nisi illis qui credunt: & saluationem hanc sui agnoscunt gratuitam esse.

Hunc ergo Canonẽ sequi debent, Ecclesiæ doctores perpetuo in pœnitentiæ doctrina: uidelicet, ut post conscientia dolorum & terrores illos in contritione, post reuelationem peccati & iræ Dei, admoneant discipulos consolationum Euangelij, & reconciliationis erga Deum, quæ facta est omnium nostrum per Christum. Nam tunc demum doctrina de bonis operibus secure tradipotes & sceleriter disci, quãdo homines de uera in Christum fide prius sunt edocti. Ceterum pessime consulunt infirmis & perturbatis sensu & cognitione peccati mentibus, qui homines non mittunt nisi ad operum suorum merita & satisfactiones. Nihil enim proderis medetur afflictæ conscientia, nisi æstimatio ineffabilis precij uulnerũ Iesu Christi. Sicut propheta testatur: Et noticia sui seruus meus iustus, multos iustificabit: ipse enim portabit peccata ipsorum. Hæc uero noticia non est alia quam quæ fide per promissionem Euangelij apprehenditur: de redemptione nostri, & æterna salute per Christum. Sed spiritu constat, nõ litera: cuius laus ex Deo est.

SEQUITUR PARS PRIMA, IN QVA DE
pœnitentiæ definitione.

Elenchus capitum primæ partis, libri primi, de pœnitentia.

Quid sit pœnitentia. Cap. primum.

Posse lapsos resurgere: itẽ, de origine et causis impij erroris quo lapsi negare cœperunt, recõciliationẽ contingere posse. Cap. ij.

Obiter de peccato in Spiritum Sanctum: quod dicitur peccatũ ad mortem. Cap. iij.

Contra eos qui lapsis, peccati remissionẽ, semel duntaxat, ministerio Ecclesiæ, cõcedendã permiserunt: cũ ea semper reddi debeat, tanquam debitum, his qui uere ad Deum conuertuntur, etiam infinitis modis lapsis. Cap. iij.

Quorum sit pœnitentiam agere: utrum omnium, & omnium tempore totius uitæ. Cap. iij.

Quod uera pœnitentiã cõstet, tã interioris, q̃ exterioris hois repa

A iij

ratione: & q̄ utranq̄ Deus ipse operetur in nobis.

Contra præsumptionem & desperationem: & quod nulla est
spera poenitentia, nisi quæ destituitur fide in Christum. Cap. vi.

De differentia ac notis ueræ & fucatæ poenitentia: quod ex ef-
fectibus cognosci & iudicari potest, contra fictam & mortuam fi-
dem. Cap. vii.

Multis in sacrae scripturae typis, poenitentiam fuisse adumbratam.
Cap. viii. & ult.

Quid sit poenitentia CAPVT I.

Scripturus de poenitentia, efficiam ante omnia, ut illius quandã certam, ab hoc initio, seu descriptionem, seu definitionem, constitutam & proponam: quam deinceps in toto opere sequar. Deinde de alias quãsdam illius circumstantias & accessorias quaestiones, ut in eam doctrine partem, aut sua sponte incidunt, aut casus in illam inferunt, pro uirili & mediocritate mea diligenter explicabo.

Proinde, eruditi grammatici, qui græcæ linguæ noticiam profitentur, deducunt poenitentia nomen, a sensu retractando, & cura in melius mutanda: siue, a resipiscendo, mutataq̄ sententia. Ac certum est plane, rem quæ in sacris poenitentia nomine docetur, huic nominis significationi prorsus conuenire. Nam uerax resipitcentia, qua cogitata & facta priora retractamus, adeoq̄ in melius mutamus, complectitur utiq̄ totam renouationem: non illam internam cordis solum, sed etiam externam factorum. In qua iam est non solum dolor tristitiaq̄ commissi, & sui mali sensus quidam, horror, fuga, ac displicentia earum rerum, quæ nobis paulo ante arridebant & placuerunt: Verum etiam fides in Deum per Christum, qua cor contritum & perterritum cognitione peccati & iræ Dei, rursus accipit firmam consolationem: ut possit in poenitentia debito instituto homo retineri, adeoq̄ per externam sui emendationem fructificare: sine fide enim nemo unquam pie dolebit de prioribus actionibus prauis: neq̄ poterit serio & perseueranter uitam suam omnem in melius mutare.

Contritio.

Fides.

Externa renouatio.

Porro huic nominis proprietati responderet apud Hebræos conuertendi uerbum, quo usi sunt cū alijs prophetæ, tum Ezechiel in poenitentia prædicatione. Sicut cap. xvii. ubi ait: Si impius egerit poenitentia ab omnibus peccatis suis, uita uiuet et non morietur. Itē: Conuertimini & agite poenitentia. Et ibidē: Reuertimini et uiuite. Nā in illis omnibus locis, idem uerbum est in hebræo, ab eadē radice ut uocant,

ut uocant, & origine deductum. Quod significat non ita poenitere proprie, ut qui dolent solum de impie, scelerate, flagitiose, & turpiter admissis: quemadmodum Iudas poenitentia ductus est ac doluit, ille qui prodidit Christum: Verum etiam, ut quibus sic displicent sua errata, delicta, iniquitates & peccata, ut ex toto corde se ad Deum conuertant, fiducia gratiae concepta, resipiscant ac redeant in uiam. Qualis fuit poenitentia Petri, qui postquam peccatum et temeritatem suam blasphemam agnouisset, ita doluit ac fleuit amare, ut tamen fiduciam gratiae non abiiceret: denique fide in Christum concepta, poenitentiae fructum optimum fecit. Neque enim possibile est, uere & ex animo ad Deum conuerti, & cum fructu, qui decet filios Dei, nisi eos in quibus est fides placati nobis Dei patris, & remissi peccati nostri per Christum.

Impiorum contritio.

Piorum contritio.

Causa totius nouitatis.

Ad hunc ergo modum uerbi hebraei etymologia, significationi graecae dictionis pulchre consentit: & ipsa adeo res, quae in sacris literis, ut dixi, poenitentiae nomine docetur, aptissime quadrat. Germani uocant, Buesthon: cum id quod audacter, flagitiose & scelerate, item minus iuste, minus prudenter aut pie admissum est, seuerius castigatur, coercetur, comprimatur & emendatur. Quod si quando fit, in erratis nostris & delictis contra Deum admissis: et si quidem ex amore iustitiae, probitatis, & uoluntatis Dei, tunc profecto recte dicimur & pie agere poenitentiam. Sed amor ille, non aliunde exoritur in homine, uerus ac firmus, quam per fidem in Christum: non enim cognosci a nobis Deus foeliciter potest, nisi per fidem in Christum: multo minus amari posset, sine hac fide: ut nihil agere intelligas, qui poenitentiam sine fide praedicant: nisi quod animas mactant & perdunt.

Ioan. 10. 24. etc.

Qui haec inspiciunt diligenter, & considerant attente, illi intelligunt profecto, pro Spiritus prudentia, poenitentiam non esse aliquid, quam uitae nouandae studium: quod ex fide oritur, eius qui beneuolentia erga se Dei per Christum recte agnouit, Tristitia utique & dolor, quem gignit peccati uera cognitio, & metus atque terror iudiciorum Dei: sed ad quem leniendum & sanandum consolatio per Euangelium accedit, de remisso peccato & placato deo per Christum. Haec cum fide adprehenditur, accedit et animat hominis cor, ad Deum redamandum: & ad externae iustitiae pium, uerax ac firmum studium praestandum.

Poenitentia.

Tria in poenitentia.

Haec simplex & uera poenitentiam agendi ac docendi ratio & uia est: e qua tam exorbitant qui nos docent, pro Christiana

Scholastici Theologi.

poenitentia frigidissimas attritionū & contritionum hypocrifes, ut
 alia incōmoda falsæ & impię doctrinæ taceam. Ac fingunt remissi
 onē peccati, illis operibus nos mereri: profecto tam nō Christiane
 q̄ qui Christianū nomē atrocissime p̄sequuntur, et Ecclesiam Dei
 misere lacerant atq; deuastant. Quæ enim nocētior pestis inuadere
 Ecclesiam posset, quam est impia, mēdax, fallaxq; doctrina: Vere
 poenitentiam agens, non delet, non extinguit, poenitentiam agen-
 do, sua peccata: quia remissio peccati donatur gratis nobis prop-
 ter Christum. Sed ad agendam poenitētiā accedens, primū non
 est ignarus sui mali, in quo fuit & est propter peccatū: hoc est, con-
 demnatiōis atq; iræ Dei, quæ irrogantur, per legem, propter pec-
 catū. Quare prohibetur, ne de iusticijs suis, superbe, arroganter,
 & p̄sumptuose sentiat: qui optimus est, & p̄clarissimus fructus
 contritionis. Deinde, nec immemor est beneficiorum gratiæ, in
 quæ uocatus ac receptus est, per promissionem Euangelij, prop-
 ter Christum: quæ cum fide adprehenditur, uetat ne in desperatio-
 nem salutis corruamus, quin potius quam certissimi & prorūs se-
 caussam habet, uitę suæ in melius murandæ: quia totus in eo est, ut
 Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, in omnibus studijs et sa-
 ctis suis glorificetur. Satis nouit, iam non opus esse sibi merito alio
 remissiois peccati & uitæ æternæ, quā accepit ac possidet per Chri-
 stum. Nam si quis mereri uelit hoc gratiæ beneficium per sua ope-
 ra, is blasphemus est, in autorē æternæ salutis, Iesum Christū. Chri-
 stus enim redemit nos a peccato & a morte: adeoq; ab æternis male-
 dictionibus legis: deniq; perfectissime nos deo patri reconciliauit.
 In hac poenitentia, seu resipiscencia, prima est contritio cordis:
 acerbus & uehemēs dolor, qui oritur quidem, ut sæpe dixi, per ue-
 ram cognitionē peccati, quam lex mōstrat. Hęc enim est contritio
 nis doctrina: accusans peccata & uicia nostra, & sententiam illam
 mortis, quę lata est cōtra peccatores, cōfirmans. Et ideo promissio
 gratiæ ad illam accedere debet: quam nos oportet per fidem adpre-
 hendere. Euangeliū enim est iustificationis et salutis æternę doctri-
 na: Et liberat a peccato & æterna morte, quatenus qui audiunt E-
 uangelium, in Christum filium Dei credunt. Quia contritio per
 se nulli posset prodesse: imo eum, in quo est sola, semper deiecit
 in desperationem. Sed per Euangelij consolationem erigimur in
 spem salutis æternæ: propter filium Dei Christum, in quem cre-
 dimus. Quapropter cum poenitentia doctrina, annunciatō
 Euangelij

Vere poeni-
tens.

Poenitentia
partes.

Euangelij semper debet coniungi: nec Euangelium sine poenitentia doceri debet. Quanquam sunt, qui uideri uolunt multum Euangelici esse, cum tamen poenitentiae praedicatione uix unquam attingant: quales non possunt non perniciosi esse Ecclesiae doctores. Debet enim per legem doceri de inmundicijs nostris & peccatis: ut humiliter de nobis sentiamus. Per Euangelium autem gratiae salutes admoneri, quae obtigit nobis propter Christum: ut credentes iusticiam, uitam & salutem habeamus. Nam iusticiae nostrae sunt reuera imperfectae & immundae, & ea causa semper opus habent gratuita remissione peccati coram Deo. Deinde nec potest animus seu uoluntatem poenitendi, aut fructum poenitentiae firmum atque integrum impetrare a nobis, praeterquam sola gratiae fides. Denique hac ipsa fide grata sunt & accepta opera nostra coram Deo: ut maxime sint imperfecta. Quia ignoscitur his apud Deum, propter Christum, qui in hunc seruatorem suum credunt. Rom. viij.

Sed iam aliquot exempla praedictae in literis sacris poenitentiae, docendi gratia subscribam. Tam igitur Prophetae & Ioannes Baptista, quam Christus & Apostoli, sicut ostendi, poenitentiam & Euangelium gratiae docuerunt. Ezech. xxxij. *Viuo ego dico Dominus: nolo mortem impij: sed ut conuertatur impius a uia sua & uiuat. Poenitentiam requirit, & conuertenti se a uia sua praua pollicetur gratiam & uitam. Imo nisi haec spes proposita esset poenitentiae, quid prodesset homini illa conuersio: Deus igitur gratis ignoscit peccata: his qui fide promissae & oblatae gratiae conuertuntur & poenitentiam agunt. Rursus Matth. iij. & iij. Poenitentiam agite: adpropinquauit enim regnum caelorum. At regnum caelorum, est regnum illud gratiae & salutis, donatae a Deo contra tyrannidem peccati & mortis: beneficio filij sui, Domini & seruatoris nostri Iesu Christi. Quapropter ignoscit nobis, & remittit gratis peccata nostra, quatenus in Iesum Christum credimus: deinde disponit nobis regnum & uitam aeternam, per Iesum Christum. Proinde haec tanta gratiae tam effusa benignitas, debet utique impetrare a nobis, ut poenitentiam agamus. Eo namque erudimur a gratia: Tit. ij. *Nō profecto ut iusticiam & uitam, seu regnum, per opera mereamur: sed ut Deum pro gratia glorificemus. Nā sunt certe ingrati et increduli, qui nullis tantis beneficijs gratiae, ad agenda poenitentiam possunt accēdi. Qui uero per opera poenitentiae iusticiam & regnum mereri uolunt, negant gratiam & seruatorem Christum. Quanquam quid sunt immundae & mēstruatae iusticiae nostrae, ad aeternae gloriae regnum?**

Exēpla praedictae in sacris poenitentiae.

COMMENT. DE POENITENT.

Conditio in
Euangelio
requisita.

Ergo si quando ad poenitentiam per gratiam uocamur, præcipua est unicuique gratiæ prædicatio, & laus gratiæ: qua adprehensa per fidem, ad poenitentiam agendam, seu uitæ nouitatem, animos nostros præparare debemus: id quod Marci primo multo significatius dicitur: Postquã autem traditus est Ioannes, uenit Iesus in Galilæam, prædicans Euangelium regni Dei, dicens: impletum est re Euangelio. Nihil habet enim in uniuersum Euangelij annunciatio, quam gratis remitti nobis peccata nostra, et donari iusticiam, uitam æternam, & liberationem ab æterna morte propter Christum, si in illum credimus. Hanc enim unam conditionem adponit Euangelium, ut gratiam fide recipiamus. Quod si opera nostra conditionaliter requireret, iam liceret, imo necesse esset, operibus fidere: ac posset homo contra gratiam gloriari. Sed nonne scriptura docet, ne confidamus nisi in Deum, & Seruatorem Iesum Christum: adeoque exclusam esse meriti operum nostrorum gloriationem, ne, quam in Domino & gratia, gloriemur: Deinde poenitiæ prædicatio, non est proprie Euangelij, sed legis doctrina: ideo non alligatur ad operis nostri poenitentiam, gratia Euangelij, sed gratis propter Christum donatur. Quamquam per Euangelium doceatur, quomodo sit grata Deo poenitentiã nostra: nempe, si per fidem gratiæ, & per nomen Iesu Christi præstetur.

Proinde, ut Euangelij gratia, nõ relinquit ociosos, aut sine poenitentia, eos qui uere crediderunt Euangelio: Ita non potest ferre istos blasphemos, qui meritis operum suorum præmium iusticiæ & salutis deberi contendunt. Sed istius impietatis tamen, habemus & autores & professores in Ecclesia, Papistas & Scholasticos Theologos. Cæterum prædictis exemplis prædicatæ in literis sacris poenitiæ, similes sunt, omnes illi Prophetarum & Apostolorum loci, qui usquam extant de poenitiæ, conuersionis & operum nostrorum, prædicatione. Velut ille, qui est Ezech. xviij. Conuertimini & agite poenitentiam, ab omnibus iniquitatibus uestri- tates uestras, in quibus preuaricati estis: & facite uobis omnes iniquitates & spiritum nouum. (Hæc est uidelicet, Resipiscentia illa, siue immutatio & renouatio mentis: quæ in Euangelio *μετάνοια* adpellatur. Quæ cur præcipiatur, cum sit in nobis Spiritus sancti opus, nepe, renouatio cordis, suo loco dicam.) Et quare moriemini domus Israel: Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus. Reuertimini

timini & uiuite. (Hæc est gratiæ prædicatio, gratuito indignis ob-
lata: quæ nulli tamen unquam profuit, nisi per fidem promissi re-
deptoris Christi recepta). Non ergo patres illi per suas cōtritiones
extinguere potuerunt, aut uoluerunt sua peccata: neq; per ulla alia
opera sua iusticiæ diuinæ satisfacere, si qui eorū pœnitentiā unq̄
pie egerunt, cōuersi ab impietate, erroribus et iniquitatibus suis ad
Deum, sed per promissionis fidem, sese in misericordiam Dei con-
iecerunt, & per nouitatem uitæ Deum glorificauerunt, gratias
agentes.

Exempla prædicatæ ab Apostolis pœnitentiæ, infra quæ-
dam subscribam. Vnde igitur sunt nobis ortæ, istæ uanæ & stultæ
doctrinæ, de attritione, proxime disponente ad contritionem: et de
contritione præparante hominem ad gratiam? Et huiusmodi pro-
digiosa somnia alia & monstra doctrinæ, de meritis iusticiarum
nostrarum? Velut, de enumeratione omnium delictorum nostro
rū coram homine sacerdote: sine qua nemo saluus fieri possit? Itē
de satisfactionibus operum nostrorum, quibus peccati pœnas di-
luamus? Non enim sunt natæ ex uerbo Dei, sed originem habent
ex Pharisæica opinione de carnalibus iusticijs, & ex Christi igno-
rantia, et spiritu Antichristi: qui quantū in se fuit, conatus est Chri-
stum sepelire. Qualem ludum præluserunt Iudæi, quando Chri-
stum reiecerunt et interfecerunt, dicentes: Nolumus, ut hic regnet
super nos. Nam isti quoq; conabantur Christi nomen, quantum
in se erat, abolere. Præualuit ergo spiritus Antichristi in illis, qui
Christum, aut ignorauerunt, aut contempserunt.

Ergo piarum mentium est, istas impietates delyris Monachis
relinquere: et reliquo ocioso uulgo infeliciū iusticiariorum. Nam
hoc uitæ nouandæ studium, quod dixi in Christiana pœnitentia
præstandum esse, tum demum gratum est & acceptum corā Deo,
quando est in pœnitente fides remissi peccati, reconciliati & placā-
ti Dei, per Christum: quæ sine contritione quidem, horribiliter
concutiente cor peccatoris, haberi non potest. Sed contritio non
ideo est, quæ homini gratiam iustificantem & saluantem mereat-
ur. Nō enim contingit remissio peccati per opera nostra: sed gra-
tis propter Christum, solumq; ihs qui in eum credunt, nec ullo alio
medio quam per fidem. Nempe, si credant, quod solius Christi be-
neficio accipiant omnium delictorum suorum remissionem & æ-
ternam salutem. Etenim mors Christi est illud precium, & ea satis-
factio, qua tollitur a nobis peccatum, & reatus, seu pœna peccati.

mors æterna. Si tamē in Christum credimus: quia nullos alios saluat gratia. Quare impossibile est hominem, sine fide in Christum seruari posse: & ea fides gloriationem meriti & dignitatis operum nostrorum penitus tollit. Ad hæc, ipsi iusticiarij, quo plura operantur opinione merendi gratiam, eo grauius peccāt, & iram Dei subinde grauiorem incurrunt. Tantum abest ut per opera sua saluari a peccato aut morte possent.

Sunt igitur eijciendi ex ordine doctorum Christianorum, qui homines, pro impetranda saluatione, ad operum suorum merita, & ad satisfactiones suas, quæ hac in re nullæ sunt, a gratia & Christo relegāt. Vt qui iam multis seculis, pœnitentiã sine fide in Christum docuerunt. Non enim nostra pœnitentiã saluamur, sed propter Christum: qui factus est nobis sapientia a Deo, & iusticia et sanctificatio & redemptio. Nō reiçimus prorsus illas pœnitentię partes, quas Scholastici Theologi fecerunt: quod ex præfatione mea, & ex omnibus, quæ hæcenus dixi, satis liquet. Sed hoc agimus, ut recte doceantur: in primis, ne Euangelio, Christi gloriæ, & fidei Christianæ, repugnent. Pœnitentia enim, in qua est fides, quam docui, bona est: & Deus respicit eam, probās atq; acceptans. Quæ tamen non mereatur iustificationem & saluationem: tamen haud dubie accipit a Deo, multa corporalia & spiritualia præmia, dum hic agimus in terris: & alia ingentiã præmia in cœlis. Item, multorum grauium malorum & calamitatum, in corporalibus, spiritualibus & æternis, uel fugam, uel mitigationem operatur.

Premium & merces.

Pœnitentia effectus Spiritus sancti.

Cæterum hæc omnia, quæ iam dudum de Christiana pœnitentia loquor, sic accipi debent, ut intelligantur effectus esse, a Spiritu sancto profecti. Nam in regno Dei per Christum, cuius administratio est spiritualis & sancta, Spiritu sancto agimur, docemur, uiuificamur, cōsolationem capimus, gubernamur, & in uniuersum perficimur, adeoq; in perseuerantia boni operis retinemur. Neque enim aliter dulcescunt nobis mandata Dei: (sunt enim reuera cruci quædam uniuersæ carni: quam omnes homines & horrent & fugiunt.) nisi per magistrum Spiritum sanctum. Quare hunc gratiæ Spiritum Christus quoq; promeruit nobis. Nec datur ad principium operis meritorij: sed ut opus iusticiæ absoluat, hoc est, purificet corda, creans fidem & pacem in conscientijs: & donans ueram obedientiam legis, qua sancti ex fide glorificent Deum patrem & Iesum Christum: non qua sentiant, agant & uiuant, contra gloriam Dei, contra fidem & Christum. Quarum doctrinarum tamen

tamen nondum pudet Papistas.

Ergo, ut tandem colligamus nos, uera pœnitentia est opus in nobis & effectus Spiritus Sancti: quo propter peccatum & commissam praua ex animo dolemus: sed per fidem in Christum, remissionem peccati, iusticiam & saluationem accipimus: ac denique iuxta Petri uerbum, non desiderijs carnis, sed uoluntati Dei, quod reliquum est temporis in carne, uiuimus. Nam hæc tria semper spectari in iusta pœnitentiâ debent: nempe, contritio, fides, & nouitas uitæ. Hæc enim nouitas est proprius effectus fidei, hominis pacificati per Euangelij consolationem: ideo poni ac numerari debet in fructibus pœnitentię dignis. Nam etiam complectitur illos omnes, quotquot in lege, aut ullis scriptis Prophetarum & Apostolorum prædicantur.

Vera pœnitentia

Tria spectanda in uera pœnitentiâ:

Quare non satisfacit in pœnitentiæ doctrina, quod ex Longobardo citatur: pœnitentia est uirtus, qua commissa mala cum emendationis proposito plangimus: & plangenda ulterius committere nolumus. Siue illud: pœnitentia est quædam dolentis uindicta, puniens in se quod commisisse dolet. Nam has sententias cum truncatas citet Longobardus ex patribus: & qui eum secuti sunt Scholastici Theologi & Summistæ: præterita ac tacita fidei doctrina, quam nulli Christiani doctores negligere potuerunt: obscurant Christi gloriam, et blasphemij sunt in gratiam, et insigniter iniuriam faciunt patribus sanctis, quibus imputant quod nunquam docuerunt, aut certe non ita docuerunt ut Scholastici, Longobardus & Summistæ. Unde, qui hac mutilata dicta acerbè urgent, Euangelij doctrinam penitus abolent: nec aliud possunt docere, nisi Pharisæicam quandam speciem operum bonorum, quæ quilibet hypocritæ simulare possunt. Veram pietatem non possunt docere, sed abominabilem superbiam, arrogantiam & præsumptionem: ac tandem conijcere homines in blasphemantem desperationem, quando ipsis uere reuelantur, in cordibus suis, peccata sua.

Doctrina aduersariorum qualis.

Matt. 6. 23:

Nos igitur istas impietates deseramus: & in pœnitentię doctrinâ ponamus quidem contritionem: sed mox adijcientes Euangelij consolationem, ad erigendum & confirmandum fidem: denique huius effectum, totius uitæ renouationem. Hæc doctrina nihil intricatum habet, nihil falsi, uel impij dogmatis: quod facile intellegendum, quicumque Spiritum Christi habent. Quid enim tam simplex & apertæ ueritatis esse potest, quam cum dicitur: pœnitentis esse, timore Dei, & fide per Christum, cōuerti ad Deum, recedere

COMMENT: DE POENITENT.

à malo, & operari bonum: denique, de die in diem fieri meliorem, & quid obsecro aliud hactenus docemus? Nam his paucis uerbis, & contritionem comprehendimus, & fidem misericordiae & iustificatoris Christi, & totius uitae nouitatem. Haec uero est perfecta reuouatio, tota iusticia, poenitentia interior & exterior, causa & effectus, plenitudo totius Christianae uitae. De qua hunc in modum scribit Paulus, ad Ephe. cap. iij. Deponite uos secundum pristinam conuersationem ueterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu mentis uestrae (hoc est, μετανοείτε, nimirum, acti per fidem gloriae gratiae Dei & nominis Christi, quam alijs locis docet. Quae cui contingit non potest statuere, quod per opera sua saluationem acquirat) & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate uera.

ALITER TRACTATA POENITENTIAE definitio.

NVLLI debet molestum esse, si docendi causa, rem eadem, hoc est, poenitentiae descriptionem, si non clariore expositione, quod sane libenter praestaremus, tamen adhuc copiosiore & firmiore illustrare conemur: praesertim his temporibus, obscuratae in tantum & poenitentiae doctrinae, & annunciationis Euangelij. Deinde quia sunt multi impostores, qui non desistunt simplices de mentare, & alienare a fide Iesu Christi: ut nihil fere satis, de causis reuouatae Ecclesiasticae doctrinae, dici queat.

Igitur docui, quod in poenitentiae doctrina, siue malis dicere, in catholica Christiana, debeat comprehendi tota resipiscentia: hoc est, interna reuouatio omnium primo: in qua est & contritio uera, & uera in Christum fides, quam deinde sequi debet reuouatio externa, hoc est, obseruatio mandatorum Dei, internae iusticiae effectus ac fructus. Nam opera nostra per se, & sine fide in Christum, qualiacunque eorum & quantacunque operamur & praestamus, Deo non possunt placere: multo minus meritoria esse remissionis peccati et uitae aeternae. Comparata enim ad iudicium Dei, & ad legis perfectam exactionem, habent perpetuam quandam imperfectionem: ut non modo non meritoria, uerum etiam damnabilia sint coram Deo. Quantum enim immunditiae haeret in carnali natura: & quot putas esse homines, qui non cessant & non sunt negligentes, in opere bono? ut maxime flagitia & scelera uitent ac fugiant? Porro autem fides, sine peccati & irae Dei cognitione, quae horribiliter

Opera sine fide
de non sunt
meritoria.

horribiliter terret, sauciat, concutit, conterit, & cruciat animum peccatoris, non potest haberi. Denique contritio sine fide, desperatio est: quia cogit hominem spem salutis totam a se abijcere. *Contritio sine fide.* A deo hæc tria, contritio inquam, fides, & externa pœnitentia, seu externa obedientia erga legem, quæ credentes sequatur, natura sua cohærent in sanctis, & sunt coniuncta.

Proinde, cum pono internam renouationem in pœnitente, sentio ueram pœnitentiam ex cordis fontibus nasci: ubi est omnium primo, uerus Dei timor. Ex quo oritur uera contritio: per quam peccator serio improbat peccatum, impia consilia, instituta, & facta sua praua. Quam internam nouitatem necesse est creari in nobis per spiritum sanctum. Nam qui affectus sint nobis congeneriti, quantumque abstrahant nos, a uero & perfecto Dei timore, & in summa, legi Dei aduersentur ac pugnent, nemo pius potest ignorare: cum omnes in pugna aduersus peccatum id experiantur. Deinde testatur sacra scriptura, neminem coram Deo uere, siue ex corde, iustum esse: Deum & spiritualia amare. Gen. vi. & viij. Rom. iij. vij. viij. i. Cor. ij. & innumeris alijs locis.

Valet igitur hæc prima pars, non eo solum, ut principium pœnitentiæ intelligamus a Deo esse, quemadmodum medium, finis & tota perseverantia: uerum etiam ad hypocrisicos & simulatæ pietatis detestationem, accusationem & damnationem. Hypocritæ enim mirabili arte & dolo simulant omnia: scilicet, tam odium peccati, quam iusticiæ amorem. Non faciunt enim suas abominabiles iusticias, nisi ut ab hominibus credantur iusti esse: sicut istis a Christo exprobratur, Matth. vi. & xxiij. aut certe, qui inter istos creduntur meliores esse, ut infernum fugiant, & coelum sibi mereantur. Sed est ne hoc Deo seruire, uel potius seipsum in Idolum sibi conuertere: & Deum omnibus modis contemnere? Non enim propter uoluntatem Dei, sed hoc affectu & opinione prodeunt in opus, ut saluationem sibi mereantur. Sed ita ne Christiana pietas excolitur: hac inquam, coacticia & simulata iusticia: Istis mercenarijs spiritibus gehenna debetur, uice mercedis a Deo. Hanc pœnitentiam ipsi quoque Scholastici Theologi, qui saniores inter eos extiterunt, improbant: ut Bonauentura. Scribit enim in iij. sent. dist. xiiij. ait. Sed in hac uiuit et regnat mala uoluntas. Ideo Deus eam non acceperat: nec quis sic pœnitens inuenit gratiam, uel ueniam.

Bonauentura.

Secundo, quando fidei in Christum facio mentionem, signi

COMMENT. DE POENITENT.

Duo genera
hominum im-
pie poeniten-
tium.

fico beatam poenitentiam non consistere solum in timore quem
lex docet: sed uel maxime in fide misericordiae Dei, quae nobis
impetrata est per Christum. Qua circumstantia iterum duo homi-
num genera eorum noto, qui non pie, aut Christiane poenitent.
Primum enim eos, qui cognito peccato suo uere, intantum do-
lent, ut etiam desperent de gratia: sicut Cain, Saul, Iudas, & ho-
rum similes. Deinde alteros istos, qui suis carnalibus iusticijs De-
um placare uolunt: de quibus haecenus satis multa. Certe iudici-
um Dei, reuelatum conscientiae, nemo diu sustinere potest: quit-
ruat in desperationem. Deinde, qui iusticijs rationis fidunt, ca-
rent ac destituuntur gloria saluifica Dei. Denique ut priores odi-
unt Deum, & uellent potius non esse Deum, quam se compre-
hensos in peccato, & puniri: ita isti alteri mallent obsequi cupide-
tatibus suis, quam legi parere, & nihil faciunt nisi sui causa, ut
paulo ante dixi, in quibus spiritus Christi non potest esse: tristi &
rebelli animo agunt & operantur omnia.

Simulatores
poenitentiae.

Tertio, quando adijcio, externam nouitatem sequi ex uera
contritione & fide, testificor quod uerax poenitentia etiam externos
fructus internae nouitatis pariat. Quae pars ualet primum contra
eos, qui Dei cognitionem iactant, quam sibi inesse tamen nullo
spiritus fructu declarant. De quibus est illud Pauli. ad Tit. i.
Deum profitentur se nosse, factis autem negant: cum sint abomi-
nabiles, & immorigeri, & ad omne opus bonum reprobi.
Ideoque & Ioannes Baptista praecipiebat, facere fructus dignos
poenitentiae: ut istam hypocrisim, quantum in se doctore erat,
& praecone poenitentiae, auferret atque elideret. Sunt enim
perpetuo, qui poenitentiam simulant uerius, quam agunt:
quorum commertia & aequalitatem, homines pii cauere de-
bent. Nihil prodest enim, imo noxium est, Deum ficta pietate
colere.

Iam etiam eos ferit haec postrema nota, qui relinquentes uer-
bum Dei, in dies nouos ritus colendi Deum, insolenter commi-
niscuntur, et de nouis iustificationibus superbe praecipiunt, alijscq;
suas doctrinas & mandata facere proponunt. Quasi non sit abun-
de satis nobis a Deo praecceptum: Nam certe mandatis dei nemo
unquam satisfacere potest. Aut quasi Deus doctrinis & mandatis
hominum pie coli possit: ita faciunt enim, iuxta cogitationes suas,
ex Deo, uanum, ridiculum & stolidum Idolum. Quare ut prio-
res isti hypocritae, nihil eorum facere seu operari curant, quae De-
us praecipit.

us præcepit: ita isti plus facere, quam præceptum est, quod ne-
mo bonus pater familias apud homines ferre ac pati posset, & om-
nes sani improbarent, conantur. Nec satis habent, nisi etiam alios
secum in istam impietatem & hypocrisim pertrahant: sicut hoc
tempore Pontifices Romani, Monachi & omnes papistæ. Nam &
Sophistæ in pœnitentiæ doctrina, de quibusdam indebitis operi-
bus, ut uocant, præcipiunt: de quibus suo loco dicam. Mona-
chi autem, suas confictas hypocrises appellant statum perfectio-
nis, quasi religiosius, sanctius, ac perfectius quicquam possita
nobis præstari, quam est omnibus a Deo præceptum. Denique
nullam utilitatem habent traditiones hominum in Ecclesia: neque
rebus profunt. Ac satis apertum est, me loqui de istis traditioni-
bus, quæ finguntur cultus Dei esse: & omissæ, imputantur ho-
minibus in mortalia peccata: Seruatae autem, in opus iusticiæ,
quod gratiam a Deo mereatur. In quorum utroque sunt immen-
sæ blasphemias. Christiani sciant, uerum Dei cultum consistere in
uero timore Dei, in uera fide Iesu Christi, adeoque mandato-
rum Dei obseruatione.

Ut igitur istas noxias pestes, quibus doctrina uerbi Dei con-
taminatur, & authoritas labefactatur, per leues homines, ut in-
quam omnes caueamus, munire debemus conscientias nostras
hac Christiana doctrina, quæ prædicat pœnitentiam & fidem.
Illam, ut facta praua deseramus, & iusticiæ operibus dediti-
simus: Hanc, ut cognita misericordia Dei, a desperatione & præ-
sumptione conseruemur. Veram autem pœnitentiam docent
præcepta Dei: sed fidem, docet Euangelium de Christo propi-
ciatore.

Sed in fine rursus dico, quod non est uerax pœnitentia, in quâ
nulla uerax cognitio peccati peruenit: ut est in eorum opinioni-
bus, qui se arbitrâtur, per opera sua diuinis legibus satisfacere. Cæ-
ca impietas, legem Dei, spiritualissimam doctrinam, & de sanctif-
simis motibus præcipientem, de cordis puritate, confidit imple-
re per Pharisæicas, mortuas & uiolentas iusticias carnis: quam ip-
sæ etiam sancti, & quorum corda a spiritu sancto imbuta & tincta
reguntur, perfecte facere in hac uita nunquam possunt, ut copio-
se docetur Rom. vii.

Deinde nō est felix pœnitentia, ut maxie peccatū tuū uideas & agnos-
cas, & ueris terroribus itus cōcutiaris: nisi etiā fides placati Dei sit i-
te, remissi peccati & donatæ salutis eterne, ppter Christū: nepe que

COMMENT. DE POENITENT.

peccatorem, in iam dictis pauoribus, erigat, consoletur, ac seruet a desperatione. Denique pro poenitentia Christiana haberi non debet, quo nullum peruenit uitæ nouandæ studium: nulla emendatio sui ipsius, & nulla opera bona, de quibus in suo loco, cum Dominus dederit, copiose scribam. Apparuit enim gratia Dei, erudiens nos, &c. Tit. ij.

Litera occidens.

Sunt autem non pauci, qui neque legem non intelligere uidentur: neque Euangelio non credere, sed in præstanda operum iusticia sunt nimis tardi: & eo ipso se produnt, quod uix uentem literæ noticiam in spiritualibus habent: ueræ contritionis, & ueræ fidei inanes. Indulgent autem desyderijs carnis: de quibus Paulus scribens, affirmat, quod regnum Dei hæreditate accipere nequeant. Porro, horrendum est uidere, quam sint eorum multi, qui hoc tempore noticiam Euangelij & Christi profitentur: quos hortari atque monere consilium est, ut rem rectam secum æstiment uia, & gloriæ Dei & suæ ipsorum saluti melius consulant, neque errent & decipiantur, quia nulli flagitiosi saluationem accipere queant. Legant autem capite ad Col. iij. quæ uitia fugere debeant, & quæ opera bona præstare. Quanquam in Apostolicis literis nusquam non occurrant.

RURSUS ALITER EXPLICATA
Poenitentia: definitio.

ET hæc quæ pro describenda poenitentia huc usque a me dicta sunt, iam dudum sufficere poterant: nisi utile esset, uel potius necessarium, animos nostros hac Christiana doctrina copiose munire. Nunquam enim futurum est aliter, quin sicut factum esse uideamus, Satan perpetuo excitabit fanaticos spiritus, per quos Christiana doctrina obscurabitur. Addam igitur prædictis quædam alia, pro iuuandis partibus nostris, contra aduersarios: simul, ut quoad fieri potest, clarissime doceam, & ab huius operis initio firmius ac solidius fundamentum ponam.

De fide & operibus.

Proinde duo hoc in loco explicanda sumam: doctrinam fidei, quam præit contritio: & externam poenitentiam, siue externam nouitatem. Et quanquam istæ partes coherent & sint connexæ inter se: tamē docendi gratia illas separabo. Quia poterit seorsim de fide, & seorsim de operibus bonis dici, & discerni inter se ille partes: quæ admodum discernitur effectus a causa, opus ab artifice, Et ab arbore fructus. Poenitentia em̄, in qua est uitæ nouandæ, causam habet

lam habet fidē. Quare sic discernendo potero facilius demonstra-
re, quę sit in doctrina, atque adeo in Christianę uitę professione,
pars nobilior: & diserte explicare, cui rei proprie acceptam ferri o-
portet, omnem nostram salutem.

Ergo fidei doctrina est, quoties docetur & explicatur, quomo- *Fides.*
do iustificatio & salus nobis unice propter Christum contingat:
nec est quicquam melius aut sanctius in homine, siue denique bea-
tius, quam hac fide præditum esse. Hac enim glorificatur Deus in
Iesu Christo uere: & homo glorificator liberatur ea re a peccato &
ab æterna morte. Sicut scriptū est: dedit eis potestatem filios Dei fieri,
his qui CREDVNT in nomē eius. Et iterū: Qui CREDIT in fi-
lium Dei habet uitam æternam. Oportet igitur longissime abesse,
eos qui credunt Euāgelio, ab hac impia opiniōe, qua plarique ope- *Opera.*
ribus suis tribuunt, meriti iustificationis & saluationis gloriatiōem.

Proinde in poenitentię prædicatione, quę est operum doctri-
na, & obediētię nostrę erga legē, docetur quidē, quę bona opera
præstari a nobis debent: sed ea opera intelligi debent sic grata es-
se Deo, quando ex fide fluant. In renatis enim per fidem in Chri-
stū sequi debent. Nam illa obedientia non debemus spectare in
hęc pharisaicum finem, qui operibus nostris tribuit meritum gra-
tię: sed hunc Christianum, qui statuit Deo seruiendum esse, gra- *Rom. 126*
tias, in gloriam eius, per Iesum Christum. Sic enim sunt spirituales *1. Pet. 2.*
hostię opera bona, acceptę Deo, per Iesum Christum.

Sic uero considerata opera bona, & separata a fide, sunt longe
infra dignitatem fidei. Nam fide adprehendimus Deum, miseri-
cordiam Dei, Christum seruatorem, iusticiam & salutem: ut ne-
mo perinde sui magis esse possit, atque hæc amplissima gratię do-
na, modo credat. ij. Pet. i. per quam, (gloriam & uirtutem Dei)
preciosę & maximę promissiones exhibitę sunt: ut per eas fiat
diuinę naturę consortes, fugientes corruptionem, quę in mun-
do est. i. Ioan. i. Quod uidimus & audiuimus annūciamus uobis:
ut & uos societatem habeatis nobiscum: & societas nostra sit cum
patre & filio eius Iesu Christo. Operibus autem, nos Deo quasi
de nostris opibus aliquid reddimus: nempe confessionem & grati-
arum actionem, & quęcunque sunt illa quę præstari a nobis pos-
sunt. Sed quantulum obsecro hoc est, (in comparatione ad am-
plissimam gratiam illam, quam a Deo accipimus.) quod ipsi Deo
reddimus: præsertim in tanta immūdiā nature, et imperfectione
obediētię nostrę: Merito ter quaterque maledicimus eos, qui

*Comparatio
dignitatis fidei
dei & operū*

opera nostra tam insolenter prædicant, ut illis tribuant meritum condigni.

Cum igitur ad hunc modum discernimus poenitentiam a fide, tunc est effectus seu fructus fidei. Sic autem discernit Christus ipse, Lucæ. xxiii. Oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertio die, & prædicari in nomine eius poenitentiam, & remissionem peccatorum in omnes Gentes. Quod si poenitentiam quidam alii quando pro contritione usurpant, (quod fere fit hoc tempore, ab his qui de poenitentia scribunt.) perspicuum est, ipsam tunc præcedere fidem. Quare huius mihi semel est admonendus lector hoc loco, quod ubicunque de fide in Christum loquor, ibi me semper prærequirere ueram contritionem, & uerum timorem Dei. Ad hæc, in sequente collatione, me poenitentia nomen ita accipere, ut Christus usurpat: nempe, pro externa nouitate, & obedientia illa nostra in operibus bonis. In quo sequemur talem poenitentia descriptionem, quæ de solis bonis operibus agit: ut cum præcipitur, de abstinentia omnium carnalium deliciarum, crapulæ, ebrietatis, auariciæ, ambitionis, contentionum, simulacrum, odiorum, ueneris, ocij, rapinæ, calumniarum, & similiarum, & prohibitionum. Item cum docetur studium pacis, obedientia & dilectionis, seu operum misericordia erga homines. Sed hic obseruandum est, quod illa poenitentia, quorumcunque sit operum bonorum, non potest esse uere bona, & accepta coram Deo, nisi per fidem nominis Christi præstetur.

Poenitentia a Paulo prædicata.

Vide ergo quã circumspecte hæc ab Apostolis prædicetur, ne quid operibus nostris arrogent, quod illis non debetur: non enim uolunt Christi gloriam abolere, sicut papistæ. Paulus ad Romanos xij. sic scribit: Obsecro itaque uos fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationale obsequium uestrum. (hæc scribit figurate, de mactandis cupiditatibus prauis.) Et nolite conformari huic seculo: sed renouamini in nouitate sensus uestri, (hoc est *μετανοείτε*) ut probetis quæ sit uoluntas Dei bona, & beneplacens & perfecta. Vide de reliqua totius capituli: Imo usque ad finem totius Epistolæ. Nam quicquid de operibus bonis scribit, id totum pertinet ad iam dictas hostias spirituales, & sacrificia Deo accepta.

Sed adiiciamus aliud exemplum. ij. Cor. v. Pro Christo legatione fungimur, tamquam deo exhortate per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum enim qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit,

fecit, ut nos efficeremur iusticia Dei in illo. Adiuuantes autem exhortamur, ne in uacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim, tempore accepto exaudiui te: & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis. Ne quam usquam demus offensio nem, &c. Item, Tit. ij. Adparuit enim gratia Dei, & saluatoris nostri omnibus hominibus: erudiens nos ut abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobrie, iuste & pie uitamus in presentia seculi. &c. Vides ergo, quam Apostolus ille causam praedicet melioris uitae: uidelicet, illam amplitudinem & immensitatem gratiae, quae certe non sinit nos in proposito operis mali permanere, nisi non credimus Euangelio.

Pluribus exemplis non habemus opus. Ac possunt illae suauissimae exhortationes corda nostra emollire & uincere, ut officium faciant, nisi prorsus saxei simus, & duriores adamante. Ergo uera si des semper fructificat: si tamen occasio operandi detur. Non enim affectat electricia opera, sed oblata arripit: id est, arripit oportunitatem bene operandi, quae profecto nusquam abest. Quando enim non datur occasio exercendae dilectionis? Videlicet, ut dones egenti, des mutuū poscenti a te. Et in summa, in bonis operibus excellas: castigando carnem, inuocando Deum, confitendo & gratias agendo. Vnde de istis hypocritis, quibus data est occasio bene operandi, ipsi uero arripere illam contempserunt, dicitur: discedite a me in ignem aeternum. Esuriui & non dedistis mihi manducare, &c. Math. xxv.

Per hanc collationem cernimus propius, ut dixi, discrimē fidei & operū: hoc est, beneficiorum gratiae, per quae sola iustificamur, quatenus credimus: & obedientiae nostrae, qua Deum iusti & uitae aeternae haeredes, glorificamus. Nam salui facti per gratiam non possumus non ita uiuere, ut honori est Deo, & filijs Dei dignum: Sicut Paulus docet Ephe. ij. Gratia enim estis saluati, per fidem, & hoc non ex uobis: Dei enim donum est, non ex operibus: ne quis glorietur. (Et sequitur.) Ipsius enim sumus factura, creati per Christum Iesum ad opera bona, quae praeparauit Deus, ut in illis ambulemus. Creati ad opera bona. Qui ergo sine poenitentia manent, & sine operibus bonis, arguunt profundam incredulitatem in se latere: etiamsi iuerent se fidei in Christum participes esse. Creat enim ad opera bona Deus, perinde ut Christi beneficio saluat, eos qui Euangelio credunt. Nam eos ipsos & ad poenitentiam uocat. Matthaei iij. & Lucae xxij. Creat autem opera & efficacia spiritus sancti: quem

quisquis non habet, non potest esse Christi. Rom. viij. Considera autem apud te ipsum, qui possint esse fructus spiritus sancti: & uide de illis agentem Paulū Gal. v. Ro. xij. Col. iij. Ephe. iij. v. & i. Cor. xij. Attēde etiam, quod Gal. v. ait: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt, cum affectibus & concupiscentiis.

Hæc dixi, non quod sentiam Christianos protinus perfectos esse: siue quod desperandum sit de eorum salute, qui alicubi labuntur. Sed ne blandiantur sibi qui secure & ociose stertunt in diem, & nullo modo curant carnem suam frenare: quin etiam non uerentur sceleribus se polluere. Quales nec Christiani esse, nec uitæ eternæ hæredes fieri possunt. Infra autem satis copiosi erimus in consolatione de lapsis, qui semper recipiuntur in gratiam: modo redeunt ac reuertētes per poenitentiam, serio agant, quod agere uideri uolunt, hoc est, poenitentiam agant uere, & credāt in Christū, ut deleantur sua peccata. Nam uerum est quidem, quod etiam si quis labitur & peccat, tamen aduocatum habemus apud patrē, Iesum Christū iustum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Hoc tamen, non ut concupiscentiis carnalibus laxemur: sed ut ab ultima desperatione retrahamur.

Igitur satis clare hæcenus docui, cur æque sit necessaria homini ad salutem poenitentia, ut gratiæ fides. Tam enim operibus bonis, quam fide pura uult Deus a nobis glorificari: etiam si gratis & absque meritis operum nostrorum largiatur nobis tum remissionem peccati, tum uitā æternā. Licet stupidi, uel potius malitiosi quidā, huius spiritualis & sanctæ doctrinæ non sint capaces. Sed placet Deo in nobis, fides gratiæ suæ: placet etiam obedientia nostra, seu opera bona, quæ ex hac in Deum fide præstantur. Amat enim arborem bonam, cum fructibus bonis. Ideo docendum ac discendū, ante omnia, quomodo persona reconcilietur Deo propter Christum: nempe, si in illū credat. Postea quomodo opus illius placeat, & quorsum sit faciendum. Nam & carnem frenare & proximo seruire, & quicquid est operum bonorum ac totius poenitentia præstare debemus, intuentes in solam uoluntatem Dei: non ut nobis seruiamus, sed ut Deum & Iesum Christum glorificemus. Placēt autem opera & iusticiæ nostræ deo propter Christum: per cuius no-men ignoscit nobis Deus, si quid immundiciæ in carne habemus: uamuis sine omni studio nouandæ uitæ.

Quid multis: Nemo nisi per fidem iustificatur & saluatur. Cre-
dentes

in his operum
bonorum.

dentes autem necesse habemus uoluntati Dei parere, & in melius uitae institutum sumere, Deumque pro gratia glorificare. Sed illa tantum necessitas talis est, ut si homini per fidem iustificato iam mirandum sit ex hac uita, iusticia operum nondum perfecte prestita, (sicut a nemine unquam perfecte praestari potest) non possit eum ab ingressu regni caelorum prohibere: sicut nec introducit, qualiter cumque prestita. Saluatur ergo etiam si ingentia peccata secum portet: modo fide in Christum non careat migrator. Deus enim cum iustificat & saluat, non respicit iusticias nostras: sed suae misericordiae amplitudinem, eamque praestat credenti in Christum. Quod exemplo Luc. 23° istius facinorosi, qui cum Christo crucifixus est, testatissime liquet. Nam hinc migrans de operum iusticia certe non potuit gloriari, tamen si agente in eo gratia, fidem suam egregie exerceret: per quam unam assecutus est remissionem peccati, & introitum in paradysum regni Dei.

Attamen quandiu hic uiuimus, postulat factae nobis gratiae ratio, ut promptissima obedientia poenitentiam agamus, & obseruatione mandatorum Dei omnem uitam nostram in melius mutemus. Hoc enim pertinet ad exercitium fidei & illius confirmationem: quia his pietatis studijs crescit & confirmatur fides: quemadmodum ab his, qui concupiscentijs carnalibus indulgent, & flagitiose uiuunt amittitur. Neque enim possunt tales Spiritum sanctum retinere. Vnde & Paulus dicit: nos fide iustificari, quae est efficax per dilectionem. Idem ad Timotheum scribens, ait: Finis praecipiti est charitas, ex corde puro, & conscientia bona, (quam, quomodo possent retinere, qui carnaliter uiuunt?) & fide non ficta.

Sed & haec summa est totius sanctae scripturae. Ex literis enim prophetarum, si sustuleris duo illa, quae fuerunt caerimoniarum & politicarum obseruationum, populo Iudaico traditarum, pro tempore nondum reuelati regni Dei in Christo Iesu: reliqua praeter doctrinam, de gratiae & misericordiae Dei fide, Item de uitae nostrae poenitentia & nouitate, nihil continent. Nam eatenus semper ualuit iusticia coram Deo, quatenus prestita est per gratiae & reconciliationis, seu gratuita ignoscentiae delictorum nostrorum, fidem: & in ijs operibus excelluit, quae proprie faciunt ad iusticiam Spiritus, hoc est, ad uitae nostrae emendationem & nouitatem: & summatim decalogo Mosi comprehenduntur. Id liquet ex illo Hosee, cap. vi. Misericordiam uolo, (quod Christus exponit, de beneficiencia erga proximum praestita.) & non sacrificium: & noticiam

COMMENT: DE POENITENT.

Dei magis, quam holocausta. Sic ergo bona opera Prophetæ & fl
dem prædicabant: sed require plura exempla, Esa. i. & lvij. Mich.
vi. Hiere. vij. Ezech. xvij. &c. Nam satis est aliquorum saltem
meminisse: ut teneatur certius qua forma, cum fides tum poeniten-
tia debeat prædicari. Nam hoc est recte & pie poenitere: fide miser-
cordiæ dei, præstitæ propter Christum, neq; desperare in pec-
cato: neq; meritum iusticiæ propter opera sua sibi arrogare: sed
gratuito obsequio, obseruationi mandatorû Dei, studere. Et hæc
pro poenitiæ definitione plus satis.

*Vera & pia
poenitentia.*

POSSE LAPROS RESVRGERE: ITEM, DE ORI-
*gine & causis impij erroris, quo cepta est negari
remissio peccati lapsis.*

Cap. II.

NON ab re erit, præmissa poenitiæ definitione, mox explica-
re, de quo uideam dubitatum esse, etiam a nonnullis ueterum
Theologorum: uidelicet, An qui post susceptum baptismum lap-
si sunt in peccatum, possint iterum resurgere, consequi remissionem
peccati apud Deum, & Ecclesiæ sanctæ denuo reconciliari atq; in-
corporari. Et, num hoc semel duntaxat in uita: aut quoties tali reco-
nciliatione opus habere uideantur. Quid enim æque incertum est
in hac uita, atq; perseverantia in opere bono? Qui hodie stat, cras
labitur, ruit, cadit, & perit miserrime, penitusq; euertitur: id quod
exemplis quotidianis, pro Deum immortalem, plus satis cogni-
tum & perspectum habemus. Quis enim non uincitur aliquando
peccati tentatione? Videmus præterea alios frangi metu & terrore
persecutionum, egestatis, ignominia & mortis. Alios impatentia
& dolor in corporalibus alijs calamitatibus euertit: ut nephanda et
scelerata designent. Alios rursus uincit ira, odiû, auaricia, ambitio,
curæ huius sæculi: & his similes alijs affectus impij & motus carna-
les in natura, qui hominem in diuersum trahunt, et fere in grandia
scelera mergunt. Deniq; quot putas esse homines, qui in bono o-
pere nunquam deficiant & inculpate agant? Sed hoc quoque labi
est, & peccare contra uoluntatem Dei. Verû quis horribiles istos,
deplorandos & miserrimos casus in Christiano orbe omnes dice-
re posset? Fuerunt tamen, qui lapsis arbitrati sunt, non conceden-
dam esse secundam reconciliationem: aut certe tertiam negãdam.
Non enim sæpe peccantibus, iteratam poenitentiam prodesse. Sic
est Satan Ecclesiæ Dei insensissimus uastator, eamq; callidissimis
attribus semper euertit: adeo, ut nec absq; specie pietatis illam op-
primat. Isti enim, qui sic docuerunt, nonne impossibilem fecerunt

runt omnibus hominibus salutem: & Christum plane ociosum constituerunt.

Ergo quidem decreui in presentia paucis ad eas quaestiones respondere: uel quia non sunt magnae difficultatis, comparatae ad uerbi Dei lumen: uel quia nulli esse uidentur, in quos exposita, hoc tempore, stringantur: nisi quod tutissimum est, consilia Diaboli mature praecipere & eius pestiferos conatus elidere, etiam prius quam sentiantur. Videmus enim illum quotidie suscitare fanaticos homines, qui olim sepultos errores, & antiquas hereses, denuo renouant & instaurant. Nam & ueteres Pelagiani regnant in Papistis. Concupiscentiam enim negant peccatum esse: & fingunt homines legi Dei uere obedire posse, & satisfacere naturae uiribus. Quod si uerum est, quid opus habemus gratia, Christo, & gubernatore spiritu sancto? Verum, haec sint parerga. Sed Anabaptistae, quantum mihi cogniti sunt, errores istos, de neganda remissione peccati, lapsis renouare & reuocare uidentur.

Proinde lapsos, in huius quaestione disputatione, non eos solum intelligamus, qui metu persecutionis & tormentorum Christi nomen negauerunt: de quibus frequens mentio fit apud Cyprianum. Sed in summa, omnes eos, quos uicit ulla tentatio peccati, & qui a debita obedientia quocumque defecerunt. Qualia exempla, ut dixi, in hoc imbecillis naturae statu, non sunt rara. Talibus ergo qualitercumque lapsis, post primam illam reconciliationem, quae fit per baptismum, pollicemur Iesu Christi nomine, remissionem suorum delictorum, prorsus omnium: neque hanc semel, sed sexcenties, & omnino quoties opus habere uidentur, hac per Euangelium & Christum consolatione. Modo qui lapsi sunt, ex animo requirant hanc reconciliationem, & credant in Iesum Christum uere: deinde, ut a peccatis, non Pharisaice, sed uere conuertantur, hoc est, libeat eis resurgere, & uitae poenitentiam amplecti.

De Baptizatis non potest dubitari, quin sit eorum proprium, & durans in omni uita, poenitentiae institutum, Conari enim debent, ut indies seipsis fiant meliores, carni & desiderijs eius resistent: Ita crescant ac perseuerent in fide & in quibuslibet operibus bonis, seu exercitijs pietatis. Sed infra haec quaestio tractabitur quoque seorsim. Caeterum eorum exemplum, qui baptizati sunt a Petro, ut referatur Act. ij. damnat istos, qui priorem exigunt poenitentiam & absolutam quandam operum nostrorum iusticiam, quam baptismum. Nam de poenitentia praecipiens, non requisit momentaneum dolorem: imo

*Posse lapsos
resurgere.*

Anabaptista
rum error.

nec hunc durare uoluit, sed exegit ueram sui emendationem, que per fidem gratiæ debuit in omni reliqua uita durare. Sicut talē formam præscribit. i. Pet. iij. Ergo qui nolūt baptizare, hoc est, ad remissionem peccati admittere, nisi prius perfecte iustos, sicut de Anabaptistis dicitur, eos certum est non tenere, neq; quid peccatum sit, neq; quid iusticia, gratia, aut Christus: neq; uidēt quorsum opus sit spiritu sancto, & nihil q̄ meras hypocrites docent. Reliquū est ergo, ut de eorum poenitentia loquar, qui post susceptum baptismum, & adeptam reconciliationem, corruerunt: ne ignorent, se quoq; consequi posse remissionem, & Deo iterum reconciliari.

Res difficilis
lapsos confir
mare.

Proinde est quidem arduum & magni laboris, erigere lapsum, & confirmare de gratia: non quod scripturæ testimonijs doceri nō possit, lapsos recipi in misericordiam Dei, & placari ipsis posse, uelle Deū, condonare & ignoscere peccata, si conuertantur, poenitentiam agant, & in promissionem gratiæ credant: sed quia res est omnium difficillima, in conscientie iudicio, usu & experientia, plane & perfecte sentire ac credere, quod Deus sepius lapsos, & iterū poenitētes, nunq̄ non recipiat in gratiā. Et expertæ cōscientie fatentur, quā arduū sit huic tētationi resistere, quæ dicitur desperandum esse de gratia, cum iterū atq; iterum fueris lapsus: ac debet ea causa magis cauere p̄ homines, ne sic labantur, ut Deum irritare uelle & cōtemnere uideantur. Securi hypocritæ & iusticiarij hæc prorsus non intelligunt: quibus ludus est, cū de his conscientijs, & horribus loqueris. Sed reuelato iudicio & ira Dei in conscientijs, corroguntur desperare. Proinde ualde opus habemus certa ac firma cōsolatione per Euangeliū, quæ testetur & lapsis sua corā Deo peccata remitti. Quis est enim omniū baptizatorum tā perseverās in opere bono, ut uideatur sibi post adeptam reconciliationem nunq̄ lapsus esse? nullius mali conscius?

Ergo Esa. ult. dicit Deus. Ad quem respiciam, nisi ad pauperem, & contritū spiritu, & tremementem sermones meos: Math. xij. ex eodem Propheta, cap. xlij. Arundinem quassatam nō confringet: & linum fumigans non extinguet. Item psal. l. Sacrificiū Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Est enim in his sententijs generalis contio de gratia, cū ad omnes, tum ad eos diserte pertinens, qui sunt lapsi. Esaias enim de pulum Iudaicum his gratiæ promissionibus ita consolatus est: nimirū lapsum post primā recōciliationem, quæ fiebat per circuncisionē. Nec alio sine Christus, cum Iudæis, tum omnibus Gentibus, eandem

eandem cōsolationem proposuit. Deniq; Dauid ipse ad hunc modum sese pœnitentem consolatus est: & per fidem gratiæ in spem salutis æternæ erexit. Quare longe certissimum est, lapsos Deo reconciliari posse: & debet hæc sententia omnibus persuasissima & certissima esse, ut Deum omnes glorificent pro gratia, & gratias agant: deniq; si forte præoccupati sunt aliq̄ delicto, a peccato & diabolo, cū summa alacritate resurgant a peccato & pœnitentiã agant.

Non aliter hortantur ad agendam pœnitentiã, & consolantur per fidem reconciliationis, lapsos, hi & similes loci. Esa. lv. Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est. Derelinquat impius uiam suam, & uir iniquus cogitationes suas: et reuertatur ad Dominũ, et miserebitur eius, & ad Deum suũ, quoniam multus est ad ignoscendum. Ezech. xvij. Conuertimini & agite pœnitentiã, ab omnibus iniquitatibus uestris: & non erit uobis in ruinam iniquitas. Item: Et quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus. Reuertimini & uiuite. Matth. xvij. Si autem peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter se & ipsum solum: si te audierit lucratus es fratrem: & ut nunc habet, eodem lauacro regenerationis & uitæ nobiscum lotum: sed qui iam sit lapsus a debita obedientia hominis Christiani, sed huiusmodi tamen uult officio Ecclesiæ restitui.

Ac certum est loqui Christum de illis qui in externa uitiã prolapsi sunt. Nam de alijs non habet iudicium aut censuram Ecclesiæ: nec potest uidere, qui parum Christiane uiuant & sint corripiendi, nisi qui externis uitijs produnt, se iã perire, nisi reuertantur in gratiam, correctionis patientes & pœnitentiã agant. Constat ergo, quia rebellem præcipit ad iudiciũ Ecclesiæ reuocari, sicut lapsum corripit, uelle Deum ne ullum hominem negligamus, quatumuis p̄digiose lapsum & pertinaciter malũ: nisi eum qui recuset monita & correptiones Ecclesiæ. Qui tamen si quando ad se redeat & cōuertatur, iterum ab Ecclesia recipi debet: ut liquet illius exemplo, quem Paulus excommunicatum iterum absoluit. Pollicetur ergo Deus & præstat oibus lapsis & pœnitentibus, remissionẽ peccati.

Huc iam pertinet illa præcipua uox Christi lesu Domini nostri, & consolantissimum Euangelium. Ioan. xx. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis retenta sunt. Non debent enim retineri nisi incredulis, duris et impœnitentibus: sed rursus illis aliquando reuersis & supplicibus ad gratiam, remittit

ti. Male perdat Deus furorē diaboli, qui nō quiescit p̄ impios gratiam Dei obscurare. Sciant boni, poenitētię prædicationē ideo dure, ne existimēt lapsi adoptionem sui cassari aut euacuari posse: mō credant uere in Christum, & hanc fidē retineant, & post lapsum si beat eis iterum cōverti & in uiam redire. Prædictis exēplis et testimonijs adde exempla eorū qui grauius lapsi sunt, & tamen reconciliationē iterū adepti. Velut Dauidis, Manasse, & Petri. scē Ecclēsię quæ fuit Corinthi, & eius, quę apud Galatas. Quin etiam ipsius Adæ exemplū nō debet remoueri a poenitētia lapsorū. Nam si lapsi, recōciliari nō possent: nec Adæ recōciliatio contigisset. Christus v̄o ita restituit nos ī gratiā, ut iam nullius iniuria illa possit amitti: mō in fide permaneamus, ut dixi, et lapsi ad Deū per poenitentiam iterum cōuertamur. Possem multo plura testimonia in hanc sententiā p̄ferre. Quia hæc est, pprie ipsius gratiæ & Euangelij doctrina: Deū & peccatores & lapsos recipere, & per gratiæ fidē poenitentes ac uere cōuersos saluare. Venit enim Christus Iesus peccatores ad poenitentiam uocare. Matth. ix. Nec absoluitur hæc unico momēto: sed in omni uita Christianorū: & præsertim si quando lapsi iterū resurgunt & ad Deū reuertuntur. Sed reseruāda sunt quædam, usq; ad eum locum, in q̄ dicendū erit, q̄ lapsis nō semel, sed quoties opus habere uidentur, sit donanda remissio peccati, per Euangelij ministros. Nunc excutiendæ sunt causæ istius impij erroris, quo primū cœpta est lapsis negari remissio peccati: Illę igitur imputantur cuidam Nouato: a quo deinde seminatores eius erroris dicti sunt Nouatiani. Fuit autem Nouatus iste quidam Romanus presbyter: de q̄ in historia Trip. lib. viij. cap. ix. sic legit̄. Sollicitando scribebat Ecclesijs, ne eos q̄ dæmonibus immolauerāt ad Sacramenta susciperent: sed inuitarent quidem ad poenitentiam, remissionē uero Dei relinquerēt potestati, cuius solius est peccata remittere. Hactenus historię uerba recitauī. Ex his liquet, quod Nouatus quidem, non negauit, posse lapsos resurgere, posse cum Deo in gratiam redire, posse eis remissionem peccati contingere, si conuertantur & poenitentiam agant: sed phibuit, ne talibus ab Ecclēsię ministris remissio peccati promitteretur. Ad hæc celsuit, arce dos esse a Sacramētis & cōmunionē. Neq; tamē quoslibet lapsos: sed eos qui imperatoris Decij tēporibus metu & terrore persecutionū, Christi nomen abnegauissent. Et sic quidē Nouatus seminario iecit in Ecclesiā, perniciosi & blasphemii erroris. Sed & impie hoc statuit, quod etiam sic lapsos, ut dixi, iussit ab Ecclesię cōmunionē arceri.

Locus secundus
secundi
capitis de causis
erroris.

Nouatus.

ne arceri. Nam ipsius Petri exemplum satis testatur, quibuslibet lapsis, etiam per abnegationem nominis Christi, deberi consolationem, reuertentibus & denuo conuersis ad Deum. Adde testimonium Christi, Luc. xxij. Ego rogavi p te, (Sic. n. loquitur ad Petrū) ne deficiat fides tua: & tu aliquando cōuersus, confirma fratres tuos. Vides q̄ Christus uult exemplum Petri perpetuo ualere, pro erigendis & consolandis lapsis: ne reiiciamus a salute, qui per pœnitentiam & emendationem sui ad Deum reuertuntur.

Sunt igitur, ut modice digrediar, lapsi iterum recipiendi ab Ecclesia: e qua se per peccatum eiecerunt. Imo Ecclesiæ est, illos ultro inuitare ad pœnitentiā & remissionis peccati fidē: sicut Christus ait, confirma fratres tuos. Quibus ergo Deus ignoscit, illi non debent a cōsolatione Euangelij & promissione remissionis peccati, a Sacramētis et cōmunionē, arceri. Ecclesia. n. quicqd agit, non agit ut domina & ministra suæ uoluntatis: sed ut ministra uoluntatis Christi, qui est Dominus & caput Ecclesiæ & seruator eius. Huc facti illud Pauli i. Cor. iij. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Ecclesiæ igitur hoc præcipuum officium est, eos omnes qui quomodocunq̄ peccatum habent et quæerunt liberationem ab illo, consolari et confirmare, per Euangelij promissionem, de remisso peccato ppter Christum. Deniq̄ hortari ad fidei & boni operis perseverantiam. Nunc ad rem.

Nouati perniciosus error & impia hæresis nimis inualuit. Nam inde exorti sunt, qui qualitercunq̄ lapsis, spem remissionis peccati recuperandæ, penitus præciderunt. Atq̄ isti ab Ecclesia separati, semetipsos superbissimo noīe et titulo *καθαροί*, hoc est, mundos, *καθαροί*. puros seu impollutos, appellauerunt pharisaica insania existimantes, & credi uolētes, q̄ nullum p̄ctm haberēt, & q̄ pure, mundē, ac prorsus sine omni culpa uiuere possent. Et ad suum impium errorē roborandum, abutebantur aliquot scripturæ sententijs: de quibus infra nō nihil dicetur. Primū aut male colligebāt: Baptismū Christianorū per peccatū pollui, et ipsum spiritū sanctū eijci, inq̄ diaboli laqueos sese uoluntarie præcipitare: ergo lapsis nulla peccata remitti. Graue equidē p̄ctm, baptismū per preuaricationē polluere ac dehonestare: ideo oībus modis cauendū uitandū et fugiendū. Sed quid Nouatiani, oīm pestilētissimi hypocrite, et gratiæ Dei hostes obsecro respōdere potuerunt ad exēpla illa Dauidis, Manasse, Petri et similiū? Cōstat. n. illos post recōciliationē, & acceptū spiritū sanctū grauissimē lapsos eē. Dauidē uidelicet in

COMMENT. DE POENITENT.

adulteriū & parricidiū: Manassen ī infandas cedes et innumerabiles innoxiorū, & in foedissimā prophanationē unius ueri cultus Dei. Petrum deniq; in abiurationem nominis Christi. Et tamen illi omnes iterum recepti in gratiam fuerunt: quanquam ex illa sese eiecissent. Contaminatores quidem uerbi gratiæ & Sacramentorum facti: uidelicet circumcisionis, adeoq; baptismi, quod de Petro recipiendum est: sed non euacuatores. Mansit enim gratia & dignitas uerbi & Sacramentorum: etiamsi illi quibus communicata fuerunt corruissent. Ita de alijs statui debet, qui per peccatum aliquando se indignos gratia fecerunt: sed per poenitentiam et remissionis peccati fidem, ad Deum iterum sunt reuersi.

Gravis lapsus Petri.

Nec solum peccauit Petrus post acceptum spiritum sanctum, quādo Christum negauit: Verum etiam cum per simulationem suam, fidem tam Iudæorum fidelium, quam gentium propemodum euertisset: & libertati Christianæ in tantum incommodaret, ut illā sub iugum Mosaicæ legis pene compulisset, quæ eo non debet uenire. Atq; hinc Paulus coactus est Petro palā in facie Ecclesiæ resistere, eumq; redarguere erroris & accusare. Quāquam nec sic quidem potuit Petrus gratiam recōciliationis amittere: quia fundamentum fidei retinebat, nec recusans auerti ab errore in quo deliquerat. Sed de quibusdam alijs argutijs, quæ Nouatianis & Catharis imposuerunt, paulo post loquemur: & præsertim in loco de peccato in spiritum sanctum, de quo iam dicemus.

OBITER DE PECCATO IN SPIRITUM SANCTUM: quod est irremissibile: & peccatum ad mortem.

CAP. III.

Cathari peccatū in spiritū sanctū definierūt quēuis lapsus post agnitā ueritatē et receptum baptismū: nixi fortassis uno atq; altero loco Epistolæ ad Hebræos. Nam in illa cap. vi. ita scribitur: Impossibile eos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum celeste, & participes facti sunt spiritus sancti, & gustauerunt bonum Dei uerbum, uirtutesq; futuri sæculi & prolapsi sunt, rursus renouari ad poenitentiam: crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & ostēti habētes. Et cap. x. Voluntarie enim peccantibus nobis, post acceptam noticiam ueritatis, iam nō relinquitur pro peccatis hostia. Sed ex his quæ hæcenus docui, de poenitentiā lapsorum, satis liquet ita sentiendum non esse, de quouis lapsu renatorum: & per consequens nec hos Epistolæ ad Hebræos locos ita accipiendos esse, quasi poenitentibus aditum ac uiam redeundi cum Deo in gratiam præcludant. Ideo quærenda est alia definitio peccati irremissibilis in

Non omnis lapsus post agnitam ueritatem iudicari debet, peccatum in spiritum sanctum esse.

lis, in spiritum sanctum: quæ a fidei analogia & regula non aberret. Nam si Christus Phariseis tribuit hoc peccatum, qui secundum presentem Ecclesiam statum in populo Dei fuerunt, nemo ob id docere potest, eos tunc primum amisisse spiritum sanctum, quando opera & facta Christi blasphemare coepissent. Sed esto ut tunc demum perierit illis spiritus: nec ideo potest quisquam incredulos, & qui ueritati semper restiterunt, nuncquam præditi spiritu sancto, a blasphemia spiritus excusare. Sed quod nam sit hoc peccatum exacte definire non opinor humani iudicij esse: quemadmodum & uir clarissimus Philippus Melanthon statuit, cuius in ea re iudicium non possum non uehementer probare. Sic enim scribit in libro Locorum communium: teneatur & illa sententia, esse quoddam peccatum irreuersibile, seu, ut Ioannes uocat, peccatum ad mortem. Quod nam autem sit, non pertinet ad iudicium nostrum uel Ecclesiam. Quia illud tantum constitutum est a posteriori: tale peccatum non esse in his, qui ueniunt ad poenitentiam & fidem. Ac docet idem, ipsum quoque Augustinum eo modo de peccato in spiritum sanctum pronunciauisse. Nimis igitur audacter & impie Cathari, ac furioso errore, dixerunt quemuis lapsum post susceptum baptismum & cognitionem ueritatis, peccatum irreuersibile esse. Quo omnes prorsus a poenitentia deteruerunt: ut clarum sit huius rationem, sicut etiam peccati in spiritum sanctum, istos nunquam tenuisse. Supra enim docuimus lapsis suis erratus & peccata condonari posse. Sed isti deteriorum faciebant conditionem renatorum, quam infidelium: qui uerbum gratiæ et Sacramentum regenerationis nondum recepissent. Quali equior futurus sit Deus gentibus, uix tandem in fine uitæ suæ conuersis: quam his qui frequenter conati sunt uiuere sobrie, iuuerunt docere, nisi quandam perpetuam & maledictam hypocrisim, & superbam gloriationem iusticiæ carnis? Perinde ut hoc tempore Anabaptistæ, Nam & isti fingunt, quod renati sine peccato uiuere possint: & ideo non baptizant quam adultos. Et peccatum originis negant esse peccatum: & multos alios prodigiosos errores docent. Sic quando de iusticia concionantur, nihil quam meras operum hypocrisies docent, damnabili impietate. Sed ad Nouatianos reuertor, cum quibus si paria in omnibus habent Anabaptistæ, uolo omnium maxime cum istis locutus esse. Nec enim uidetur ulla in re ab illis posse dissentire, quam tribuunt sibi, quod sine peccato uiuere possint. Sed reuertamur ad argutiam Nouatianorum. Dicebant enim: quod

De hoc peccato
to uide Matt.
12. Mat. 30

Vsus Sacra-
mentorum.

nulla posset pro peccatis restare uenia, pollutibus suum baptis-
mum, & spiritum sanctum eiicientibus. Nam talibus perire omnē
baptismi fructū: nec elui deinceps peccatū posse, quia secūdo bap-
tizi non liceret. Vide obsecro audaciam & impietatem: quasi nō li-
ceat sanctis precari, quod Christus docuit & iussit: nempe, remitte
nobis debita nostra. Quod si licet, certe peccatum habent, quod il-
lis per inuocationem ignoscitur & condonatur: nō internum solū
uerum etiam externū. Quoties enim obsecro labuntur sancti in ex-
terna peccata: iam & Eucharistiæ usus, qui nullus esse potest, quā
apud eos, qui promissionem Euangelij receperunt, testatur rena-
tos non ita cadere, ut erigi & restitui in gratiam nunquam possint.
Confirmat. n. illius usus peccatores, de quotidiana remissione pec-
cati per Christum: & significat quod adoptionē, quæ contigit per
baptismum, nō possint amittere: modo retineant fidem, & lapsi ad
agendam pœnitentiā resurgant. Deniq; nec desijt baptismus esse
pignus gratiæ, his qui aliquando labuntur, & uidentur spiritum
sanctum amittere: non magis certe, quam Euangeliū non maneat
uerbum gratiæ, uitæ & salutis, his qui per pœnitentiā non maneat
Deum reuertuntur. Tales enim habent suum baptismum, sibi in-
pignus & signum æternum coram Deo, suæ adoptionis.

Hæc ergo blasphemia, quam Christus uocat peccatum in spiri-
tum sanctum, alia ratione tantum culpam habet coram Deo, ut sit
irremissibile peccatum: quam isti stolidi Hypocritæ, Cathari in-
quam, & Nouatiani, cōfinxerunt. Nā Pharisei, quibus Christus
uideretur hoc peccatum tribuisse, ita se gerebāt, ut qui in finalem in-
pœnitentiā & incredulitatem corruissent. Nam & bellum gere-
bant cum gratia: & in contumeliā doctrinæ & operum Christi di-
cebant: hic non eijcit dæmones nisi in Beelzebub, principe dæmo-
niorum. Nec iam melius uidebātur habere, quam isti qui fuerunt
aliquando indurati. Sicut Ethnicus Pharaos: Roma. ix. Et quidam
apud Iudæos: sicut habes Esa. vi. Mar. iij. Rom. xi. Siue qui dicuntur
a Deo in reprobam mentem fuisse traditi: sicut est Rom. i. Ita q;
relinquitur Nouatianos nō intellexisse, quid sit peccatum in spiri-
tum: imo in totum, nihil quā Pharisaico more de peccato iudicare
potuisse. Quare etiam necesse fuit, ut in tota doctrina de pœnitentiā
nihil potuerunt quam errores & perditionem seminare.

In locum Ioannis ult. de peccato ad mortem, iudicium.

Ioannes discernit peccata alia, a quodā peccato ad mortē. i. Ioā. v.
Nimirum non aliud intelligens, quam quod a Christo uocatur
blasphemia

blasphemia in Spiritum sanctum, & irremissibile peccatum. Igitur de illo peccato, quod dicitur mortale, siue peccatum ad mortem, non aliter pronunciamus, quam de peccato in Spiritum sanctum, de quo iam dictum est, uidelicet eos habere peccatum ad mortem, qui pertinaciter manent in impoenitentia & incredulitate. Et de talibus necesse est loqui Paulum, i. Cor. vi. Ne erretis, neque fornicarij, neque Idolis seruietes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Rom. viij. Si secundum carnem uixeritis moriemini. Idem docet Gal. v. Ephe. v. &c.

Sic efficiuntur peccata mortalia, quaecumque fiunt contra conscientiam: non facere debitum officium, & uocationi non diligenter inseruire. i. Cor. ix. Væ mihi si non Euangelizem. Nolle cognoscere uerbum Dei: siue confirmatum testimonio Spiritus sancti, nolite recipere, de quibus est Ioan. xv. In harenam iusticiarum suarum aedificare, relicta fidei petra Christo Iesu. Rom. ix. et x. Videre ege nos, quos possis pascere ac uestire, et alia officia dilectionis in illos exercere: & tamen uiscera dilectionis claudere, & nulla istis opera dilectionis præstare. Esa. lviij. Matth. xxv. i. Ioan. iij. Verum in his omnibus retinendum est, condonari hæc omnia peccata, his qui tandem poenitentiam agunt & credunt Euangelio: cuius habes exemplum Act. ij. & iij. Quare non habet significationem peccati irremissibilis, nisi in his qui tandem non conuertuntur: ut necessario confiteamur peccatum irremissibile: & quod Ioannes hic uocat peccatum ad mortem proprie, aliud quoddam genus esse: quod non temere designandum est, quam supra factum, ne quis a poenitentia absterreatur.

Imo nec quaelibet Euangelij persecutio, utcumque uideatur hostilissima, haberi pro peccato ad mortem debet: Sicut testatur Pauli exemplum: in quo hæc præcipua uicia, uidelicet, superbæ presumptionis & obstinatae incredulitatis & summæ contra Euangelium blasphemiae regnauerunt. Sed sanari potuerunt: nec enim uenerat ad extremam indurationem. Cæterum operæ precium est hic subseribere, quæ Apostolus ille de conuersione sui scribit, in consolationem omnibus, qui poenitentiam agunt, & in Iesum Christum credunt. i. Timoth. i. Certus sermo & dignus qui omnibus modis accipiatur, quod Christus Iesus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere: quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primum ostenderet Christus Iesus omnem patientiam ad proponendum exemplum ihs, qui credituri sunt in eum, in uitam æternam.

COMMENT. DE POENITENT.

Hanc firmam consolationem nulli Cathari poterunt nobis eripere: quin confiteatur necessario nobiscum, omnia peccata & blasphemias remitti, his qui ad Deum per fidem in Christum conuertuntur & poenitentiam agunt. Huc pertinet & Manasse exemplum: Item hoc quod Paulus scribit. ij. Timoth. ij iubens, ut placide & mansuete corripiamus aduersarios, (eos nimirum intelligens, qui Euangelio resistunt: in quo peccato est grauissima blasphemia.) Si quando det illis Deus patientiam, ad cognoscendum ueritatem, & resipiscant e diaboli laqueis, a quo captiui tenentur ad ipsius uoluntatem. Tale fere est illud ad Tit. iij. Hæreticum hominem post unam & alteram correptionem uitabis: & in eo spem aliquam uoueam retinendam docens de saluandis per conuersionem. Quia si conuertantur peccatores, tunc etiã remittuntur eis peccata. Ezech. xviij. Mar. iij.

Igitur ubi Ioannes uerat precari pro illo peccato, quod ipse uocat peccatum ad mortem, sentit nimirum de illo genere, quod est istorum, qui non obscuris signis produnt, se in finalem impoenitentiam & incredulitatem corruisse. Quale exemplum legimus eorum qui ueritatem resurrectionis Christi, contra testimonium conscientiae obliterare conati sunt. Matth. xxvii. Aut quale est eorum, qui sunt hæretici incorrigibiles: Tit. iij. & apostoli Antichristi, i. Ioan. ij. & iij. Pro quibus, ut maxime possis precari, ut ab errore & laqueis Diaboli liberentur: tamen peccati genus tale non habent, pro quo precari possis, ne habenti in peccatū imputetur. Sicut sunt alioqui multa uicia & peccata, quæ & uenialia sunt, & pro non peccatis habentur. Dissimilia sunt autem prædictorum: & qui hoc tempore Euangelium Christi opprimere laborant: quales etiam contra iudicium conscientiae non uerentur ueritati resistere. Tanta est excæcatio in istis, & ira Dei.

Eius peccati exemplum aliud legitur. ij. Timoth. iij. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. Reddat illi Dominus secundum opera eius: (uidelicet mala, in ultionem et uindictam irremissibilis peccati) quem & tu uitabis. Valde enim restitit uerbis meis. Hic non modo non precatur pro Alexandro Paulus: sed etiam mala & uoluntatem diuinam illi orat. Vidit enim in finalem impoenitentiam & excæcationem incidisse. Quales certe & illi fuerunt, de quibus Hier. viij. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis laudem & orationem, & non obsistas mihi: Quia non exaudiam te. Expende etiam, num hoc peccatum uiderit Helias, in quinque generatibus,

genarijs: & Helizeus in illis a quibus deridebatur: Petrus in Anania & Sapphira. Existimare em̄, quod gratia & uirtute spiritus sancti careant, quos Deus misit, est Deum ipsum irridere & contemnere. Quod sine profunda & grauissima cæcitate, illa quæ tanquã irreparabili & inemendabili, nemo potest facere.

Sed ad Nouatianos, qui si permiserunt, recte fieri preces in ecclesia, pro infidelibus & nondum baptisatis, ut a peccato conuertantur, credant euangelio & poenitentiam agant: cur non etiam probauerunt pro credentium erratis precari? An Deus minus clemens est erga filios suos, quam erga alienos & filios Diaboli? Hec dico, ut profunda in sapientia eorum, qui uerbo gratiæ contradicunt, palpabilis fiat. Paulus secundum gratiæ spiritum longe aliter nos docet: ut Gal. vi. Fratres, & si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, talẽ instaurate mansuetõ spiritu: considerans teipsum ne & tu tenteris. (Audiant hec Nouatiani & percipiant in corde, si qui usquã sunt, latent aut prodituri sunt.) Alter alterius onera portate & sic perficietis legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se decipit. Et Petrus, ij Pet. iij. Nõ tardat dominus promissionẽ suã, sicut quidã existimant, sed patienter agit propter uos, nolens aliquos perire, sed OMNES ad poenitentiam reuerti. Hoc certe est lapsos colligere, erigere & trahere ad saluationem.

Proinde Ioannes, peccatum ad mortem, non hoc censuit esse, quod Nouatiani: sed quo Christus abnegatur, quod ipse met in eadem Epistola cap. iij. exponit. Neque rarum erat tunc hoc peccatum in perfidis Iudeis: quod tandem regnare in Nouatianis cœpit, excludentibus lapsos a poenitentia & a fide in Christum, & in Papistis, qui pro impetranda peccati remissione relegant peccatores & lapsos a Christo ad immundas iusticias carnis. Nam utrunque plane non aliud est, quam sepelire Christum, & fingere frustra mortuum esse. Siue, ut Ioannes ait, negare Christum in carnem uenisse. Nam usum Christi, cum Nouatiani, tum Papiste prorsus sustulerunt. Cuius peccati magnitudinem, si quis attendat, intelliget nihil tam extra ueniam esse, quam hoc peccatum, uidelicet, Euangelij beneficiũ benignissima liberalitate gratiæ nobis donatum, negare, abijcere & damnare. Et tamen dubitari non debet, quin omnes quicumque ab isto errore conuertuntur salui fiant.

*Papiste con-
sentiunt cum
Nouatianis.*

IN ALIOS QVOSDAM SCRIPTVRAE LOCOS QUI

Nouatianis fauere uidentur.

Citantur quidam alij loci quibus abusi sunt perfidi Nouatiani, in absterrendo lapsos a poenitentia & remissionis peccati fide, & precipitando illos in desperationem, uelut ille Matt. x. Qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego eum corã patre meo qui in coelis

est. Item: Qui non acceperit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Et si qui alij his sunt similes, quales habes Luc. xij.

Sed nunquid potuerunt docere Nouatiani, quod Apostolū Petrum nunc coram patre neget Christus, quādo ipsum Christum Petrus cum hic esset negauit? Non possunt. Quare? Quia poenitentem recepit Christus. Deinde, non dixit Christus: Qui me negauerit, eum negabo etiam poenitentem. Quin omnes uocat ad poenitentiam exemplo Petri, ut supra docui, quod maxime eo ualet, ut consolationem habeant, si qui forte incidissent in hoc grauissimum peccatum abnegati Christi, ne desperēt, sed ut sciant se adhuc recipi, si in fide maneāt et poenitentia agant.

Quare his quoque sententijs nequiter & scelerate abusi sunt Nouatiani, pronūciatis a Christo de finali perseverantia in peccato. Quis enim ignorat, quod increduli, apostatae, flagitiosi, & quicumque finaliter durant in perfidia & impoenitentia, saluari nequeant: sed lapsis, poenitentiam agentibus, negare ueniam, est Christum proculcare, & Euangelium euertere. Euangelio enim uniuersaliter omnes homines ad poenitentiam uocantur, proposita conditione, ut si credant in Christum, accipiant omnium delictorum suorum remissionem.

Vnde eleganter quidam ex ueteribus, cuius breue quoddam scriptum extat, at textum operibus Cypriani, ad Nouatianum haereticum. Quae nam, inquit, est tua Nouatiane dementia, ut illa quae ad exitum salutis pertineant tantum legas, & quae ad misericordiam, praeter eas? Clamāte scriptura & dicente: Conuertimini ad me in toto corde uestro, in ieiunio, ploratione & planctu. Et scindite corda uestra, & non uestri misericors est & miserator, & multae miserationis. Idem ait: Legimus & adoramus coelestē Domini sententiam, quae ait, negaturum se, negantem. Nunquid & poenitentem?

Iterum ergo horribili exemplo cernere est quam foede & pernitiose errent, qui iusticijs carnis, plus tribuunt ac fidunt, quam gratiae & seruitori Christo. Sed Nouatiani corruperunt praeter ea, quendam alium locum Epistolae ad Ro. cap. iij. de praeteritorum delictorum remissione. Nam quod Paulus simplicissime dixit, de remissione & abolitione peccati per Christum, cum non sit alia pro peccatis hostia, id isti corruptissime deprauarunt, contendentes Paulum de his peccatis solum esse locutum, quae admissimus priusquam baptisati sumus, quasi quae deinceps committimus, nō modo per eundem Christum non remittantur, sed prorsus non remittantur. Contra tot scripturae sententias, quae pollicentur lapsis & poenitentibus, per eandem fidem, propter Christum, qua renati sunt omnium delictorum suorum remissionē. Contra huiusmodi stolidos argutores, si qui forte excitarentur a Diabolo, oportet eorum

Ioel. 28

In locum ad
Roma. 3. de
praeteritis
peccatis.

corum omnium meminisse, quæ de lapsis poenitentibus hucusque dicta sunt, ipsaque conscientie nostræ firmiter muniendæ sunt, ne qui sinant se perturbari, & conijci in desperationem, lapsi forte post susceptum baptismum. Quamquam satis erat in ea tentatione uincenda, hoc unum testimonium, quod facit Christum, æternum Pontificem & aduocatum nostrum, coram patre in cælis, multis locis scripturæ obuium, uelut i. Ioan. ij. Filioli mei, hæc scribo uobis, ne peccetis, (sic nimirum loquitur renatis & per fidem nominis Christi dilectis filiis Dei.) sed & si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

Hac sententia satis certum est, ac firmum, etiam lapsis remitti sua peccata posse, nec alia re nisi propter Christum, si poenitentiam agant & credant euangelio. Quia propter Nouatianum cum suo Diabolico glossema terrepudiandi sunt. Nam Paulus neque docuit, neque uoluit, imo nec potuit docere quod ipsi confinxerunt. Sed hoc docet, quod nullis unquam sua peccata aliter remittantur, quam grauita gratia per fidem in propitiatorum Christum. Id declaratum fuisse testatur, præteriti peccati remissione: quam nulli per iustitias legis impetrare potuerunt, multo nimius per alias operum satisfactiones, sicut nec ulli unquam ullius peccati remissionem accipient & impetrabunt, quam per fidem in Christum. Hæc ita habere, liquet ex circumstantiis totius loci, qui citatur & producit ex Paulo Romæ. iij. quæ ea causa hic subscribam. Quia (inquit) ex operibus legis non iustificatur omnis caro, per legem enim cognitio peccati. Nunc autem sine lege iusticia Dei manifestata est, testificata a lege & prophetis. Iusticia autem Dei, per fidem Iesu Christi, in omnes et super omnes, qui credunt. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Iustificati per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorium, per fidem, in sanguine ipsius: ut ostenderet iusticiam suam, propter remissionem præcedentium delictorum. Quæ tolerauit Deus, ut ostenderet iusticiam suam, in hoc tempore, ut ipse sit iustus, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu.

Hæc omnia sunt tonitrua contra eos, qui remissionem peccati accipi & impetrari posse existimant, per iusticiam nostram merita & satisfactiones, quæ nullis contingit, nisi gratis, propter Christum, quatenus in illum credunt. Significata autem Paulus, quod Deus præteriti peccati condonatione declarat, se esse, qui nos iustificat gratis, ut dictum est, propter Christum. Nam qua alia re, potuisset illam iusticiam suam, h. e. iustificante gratia qua uerax, iustus, clemens, misericors & fidelis, remittit peccata, sicut pollicitus est, his qui credunt, ostendere & declarare, nisi præteriti peccati remissionem. Quæ enim alia remitti possent, aut quomodo remitti quæ nondum essent admissa. Neque hic considerat Paulus, utrum iustificati porro sint pec

caturi, sed docet, per quem acceperint remissionē delictorū. Non ergo hinc sequit̄, nulla quę baptisati admiserūt peccata, illis remitti, sed hoc sequit̄, nullis unq̄ ulla peccata aliter remitti, nisi gratis propter Christū, si tamen in illū credant. Quęadmodum sub priore testamēto, id est, ante reuelatā gratiam, nulla remissa sunt, ne quidē per iusticias legis, sed quatenus beati patres crediderunt in uenturę Christū, qui eo modo nobiscum sub gratia Noui testamēti uiuerunt, i. Cor. x. Ioan. viij. &c.

Proinde nihil agit Paulus appellatione remissi preteriti peccati, nisi declarari deū esse iustificatōre nostri, peccati condonatione, quę necesse est preterita esse, quādoquocūq; nobis remittuntur. Gratis autē cōdonari illa significat, propter Christum, nō per iusticias nostras, quę sunt imperfectę & immundę. Hoc quidē etiā recte requirit, ne qui iustificati sunt porro peccent, & ne redeant ad uomitum, sicut ad Rom. vi. copiose. Nā certe, cum reconciliamur Deo, erudit nos gratia, ut sobrie, iuste, & pie, in hoc seculo uiuamus, &c. Tit. ij. Sicut etiā Petrus docet, i. Pet. iij. Sciamus &c. Verę hęc nihil pro Nouatianis, qui lapsos pœnitētes, & omnibus honestis & pijs studijs deditos, a saluatione excludebant.

Quidā dum hunc Pauli locum exponunt de peccato originis tantum, & de peccatis ante passionē Christi admissis, negant Christū perpetuū mediatorē saluationis esse. Qui contemnendi sunt, ut Nouatiani. Neq; etiā melius sapiunt q̄ Nouatiani, ut ne dicā, peius illos de Christū saluari. Nā Nouatiani quidē, cōcedebant homines gratis per Christū saluari, sed lapsis nihil restare quo reconciliari possent, quia se semel a gratia Christi exclusissent. Verę isti nuperi Nouatiani, excludunt Christum iustificatōris loco, et docēt saluationē querere per iusticias legis. Quod quomodo quadret cum doctrina Pauli, de qua paulo ante egimus, facile iudicare est. Paulus de facta recōciliatione loquit̄, neq; deicit Christum mediatoris loco, per quē habemus iusticiā & saluationē, etiam si aliquādo per imbecillitatē carnis labamur, modo fidē retineamus, & de nouo per pœnitentiā emēdemur.

Reliqui sunt duo illi loci Epistolę ad Hebrę. quos supra citauī, & ad quos quid respondēdum sit, recte censet, meo iudicio, uir doctissimus Philipp. MeL. in libello locorū communium theologicoꝝ, de quo & supra mētionē feci. Sed si cui cōtentioso nō satisfacit, tutius est totā Epistolā reijcere, q̄ in eo recipere, quo uniuersali pœdicationi pœnitentię & remissionis peccati aduersari uidetur. Cū etiā apud ueteres de illius autoritate dubitatū sit, sicut refert̄ in Ecclesiastica historia ab Eusebio. li. vi. cap. xvi. Tamen si locū de sacerdotio Christi dignissime & sanctissime exponat. Sed nō ideo adprobari debet, si qd in ea reperias, qd lapsis adimat spem saluationis. Quia hoc ipsum, esset & Christū officio iustificatōris

ficatoris æterni deturbare & deijcere, & Ecclesiam in totū deuastare. Vt necessario recipiamus, predictorum locorum eius Epistolę, aliquā mitigationem, quam requiras, ut dixi, ex Philippi libro.

CONTRA EOS, QUI LAPSIS PECCATI REMISSIONEM, semel duntaxat ministerio Ecclesię concedendam permiserunt, cum ea semper reddi debeat tanquam debitum, his qui uere ad Deū reuertuntur, etiamsi infinitis modis lapsis.

CAPVT
III.

HActenus in confutatione contra Nouatianos, eorum sententiam repudiaui, qui lapsis remissionē peccati contingere posse prorsus negauerunt. Nunc etiam illi conueniendi sunt, & reuocandi ad iudiciū ueritatis scripturę, adeoq; erroris & impietatis conuincēdi, q̄ se magnis uiribus ad argumenta rationis conuerterunt, non affirmantes quidem, poenitentia lapsorum prorsus nihil ualere, sed egre concedentes peccati remissionē lapsis. Nō sæpe tamen, adeoq; uix semel.

Proinde isti hypocrite predictis Nouatianis non parū clementiores haberi uoluerunt, sed meo iudicio longe deteriores & nocentiores fuerunt. Primū, quia neq; ignorātia ueritatis Euangelij deliquisse uident, & deinde, q̄ a ueritate euangelij simpliciores in hypocrisim & gloriau operę suorum detraxerunt, nihil secuti, q̄ argumenta rationis. Sic em̄ colligebant. Si lapsis sæpius iterata poenitentia prodesset, gratiam præberi occasionē ad peccandum. Itē, cautiores fieri homines, & ad peccandum cunctatiores, si credant lapsis nō semper remissionē peccati contingere posse. Et huiusmodi alia de lymēta rationis proferebāt, quorū & Longobardus meminit, ac reprehendit eorū insaniam, libro quarto sententiarum, Dist. xiiij. Et his rationibus moueri hoc tempore multos, ut cōtra Euangelium sentiant, notum est satis. Sic em̄ solent, qui magis adprobant operū hypocrisim, q̄ ut Euangelij ueritas regnet. Quapropter & horū obiectionibus non nihil respondere consilium est, ut appareat, quod per solam Euangelij noticiam & fidē homines uere iusti efficiant, & q̄ ea obscurata nihil q̄ in hypocrisim labantur.

Sic ergo blasphemabāt. Quis nō semper peccaret, si semper redire posset. Nō dico, hoc hypocritice inferri, quasi sit homini lapsio in manu, quoties uelit, posse resurgere & redire, & nō esse q̄ solius gratię, erigere lapsum, & in fide remissionis peccati cōfirmare. Quod iure & uere dicit. Sed hoc dico, arguta & bellissima ratio est, & solis iusticiarijs, gratię Dei hostibus, digna. Quales fuerunt, qui ipsi quoq; Paulo, predicanti ueritatem gratię, obiecerunt: faciamus mala, ut ueniāt bona. Sed de talibus, apostolus ille sic pronūciat, quorū dānatio iusta est. Nā obsecro, quā nō rationē & causam seu occasionē, præbuerūt isti hominibus ad peccandum, & miseris in peccato herentibus ad desperandum? Non ideo solū, quia fiduciā humanę iusticię eo pacto docuerūt, uerū etiā, quod uelut cogere alios omnes desperare, qui nō erant ipsis similes

hypocrite. Nā impossibile est hoīem, in hac carnali natura, nō sepius la-
bi. Nec potuerūt illę iustitię iuuare eos, qui sibi stare uidebant. Quia si
duciā in hanc ponebant: & fidei petra euerteretur.

Ergo longe decepti fuerunt isti, per suas intentiones bonas. Nō in-
tellexerunt em̄, opera nostra per se nihil esse corā deo: non posse hec iu-
diciū dei sustinere. Psal. cxliij. Deinde nō uiderunt, que sit uis pecca-
ti & Diaboli, & quāta infirmitas in humana natura ad resistēdum illis.
Deniq; quot hoīes in cōscientiā agone, non solū ex his qui sepius la-
psi fuissent, uerum etiā ex suo genere, protruserint in desperatiōem. Haz
ores reddant ad delinquēdum. Sed audiamus diuersam aliā rationē isto-
rum Nouatianorū, æque festiuam, hoc est, insigniter impiam, cæcam
& blasphemā. Obijciebant em̄ Dñm uideri incitator em mali esse, si sem-
per peccantibus subueniret, ignoscendo illis peccata: eiq; placere pecca-
ta, q̄ semp presto esset illa cōmittētib; remittere. Ista blasphema cōmen-
ta, quis uir bonus potest sine stomacho legere uel audire? Cur non poti-
us hęc sequelā eliciebant: ideo nō adprobare deū nostra peccata, q̄ sem-
per remittit illa, nō fecte conuersis a peccato. Nā hec uerax est & firma
ratio: ideo em̄ ignoscit poenitentibus, ut extirpet in illis, quod odit, nepe-
ccatum. Nec alij efficaciter abstrahuntur a peccato, nisi quibus gra-
tiā magnitudo cognitissima est.

Lombardus in sententijs, citato loco ex Augustino, nisi liber unde p-
ducitur est nothus, nō mala tamen sententia, cōtra p̄dictam opinionem,
ita responderi errant aūt. Constat em̄ peccata displicere, ei qui semp pre-
sto est illa destruere: sed si ea amaret, nō semper ea destrueret. In summa,
gratia quo perfectius cognoscitur per ueram fidē, eo presentius seruat
hominē ne in ullum aliquod peccatū relabatur: & si forte per carnis in-
becillitatē lapsus fuerit, iterū erigit illū ad glorificandū deum, qui pecc-
cata odit, & omnibus modis uult illa in sanctis extirpari: ideo semper cō-
donat lapsis peccata ad poenitētiā reuersis, ut peccatū tandē intotū ab-
oleatur. Rursus a quibus creditur deus sic durus esse & implacabilis iu-
dex, ut lapsis nō facile ignoscat, adeoq; uix semel, isti non possunt quā-
deo irasci, & occultis blasphemijs fremere, donec tandē in aperta cōtra-
tia erūpant ac desperēt. Quē profectū sapientię rationis debemus: quæ
bonas intentiōes pro arcendo & depellendo peccato, sed inaniter iactat.

Quare deus odit regnum peccati & Diaboli: ac destruit illud, eo ipso
q̄ pctōrib; nunq̄ nō ignoscit, poenitentibus illis, & oibus in gnē nun-
quā nō cōcedit spaciū poenitendi: sicut & Pet. docet, ij. Pet. ij. & Paulus
Ro. ij. Rursus plantāt pctā, hypocrisim & desperatiōem, & ad gehēnā
edificāt Nouatiani, & q̄scunq; spūs istorum agit. Christus nullis nō est
perpetuus seruator, nisi incredulis: q̄s hęc de gratia p̄dicata magnitudo

do ledit, sed pereant qui pereunt: & ledant qui leduntur. Nos Christi bonus odor sumus deo, in his qui salui fiunt: & in his qui pereunt. Alijs quidem odor mortis in mortem: alijs autem odor uitae, in uitam. ij. Cor. ij.

Sed addam tertiã argutiam memoratorum Nouatianorum, uel potius ludibriũ & illusionẽ Diaboli, qui suos arte dementat. Sic ergo dicebant: Quẽ cecum bis illuminauit? Quẽ leprosum bis mūdauit? Quẽ mortuũ bis excitauit? Et ex eo inferebãt, non ualere sæpius iteratam poenitentia. Sed hoc pacto etiã inferre coacti sunt, ne semel quidẽ ualere: si suas cogitationes attentius inspexissent. Sic ergo isti nebulones talibus deliramentis delectati sunt: ut hypocritisim operẽ statuerẽt, & preconia gratie euerterẽt & summũ articulum fidei, quod est de remissioe peccati, prorsus perderẽt atque deleterẽt. Quod si tales allegorie ualerẽt, nemo tam est infans, qui quiescens liberet, nõ possit spiritui gratie cõuictũ dicere: atque ea docere, quibus Christianã fidẽ prorsus irrideret, protereret & cõculcarẽt: & tã interim gloriaretur, se boni doctoris officio in ecclesia functum esse. Oĩno uero indigni sunt iste blasphemũ nuge, quibus a me in cõfutatione plus respõdeat.

Ceterum hæc sententia tam patrum Christiana, an suffragatorẽ habuerit ipsam quæ Tertullianũ, ego nõ ausim affirmare. Certe in lib. quẽ de poenitentia scripsit, ita legitur: Piget secundẽ, imo ultimẽ spei subtexere mentionem. Ne retractãtes de residuo auxilio poenitẽdi, spaciũ adhuc delinquẽdi demonstrare uideamur. Et quẽdam alia paulo post, etiã duriora: quæ nolo referre. Quamquidẽ autor hanc durissimã sententiã subinde nõ nihil mitigat: ut uideat ipse quoque Tertullianus, hac, ut sibi uisum est, pia astucia, rebus Christianis, paulatim in deterius labentibus, cõsultauit dicã: Cui in fidei rebus, ratiõis omnia cõsilia, suspecta esse debuerunt. Nos ergo illa oĩa, quæ ueritas Euãgelij habet aperte confitebimur: & opus cõuersionis nostræ, seu perseueratiẽ in bono, deo cõmittamus: uicẽ adhortãtes, ne sic uiuam, ut gratiã dei frustra recepisse uideamur.

Igitur semp̃ patet uia & aperta ianua est, reuersis ad gratiã, propter Christũ, si mō fidem retineãt, neque fucate poenitentiã agunt: quiescunt siue sententiẽ, habemus ueracissimũ & fidelissimum testẽ atque assertorẽ ipsum Iesum Christũ, dñm & seruatorẽ nostrum. Nã interroganti Petrus, de remittenda lapsis noxa & peccatis, & quoties illa remissio fieri deberet, num septies? ita respondit. Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies: ponens numerum finitum pro infinito: & ea figura serperit condonanda noxa: sicut per mox sequentem parabolam explicatur. Nam quia deus lapsis ignoscit, quoties se emendant, & fidem gratiã retinent: debent etiam ecclesiæ ministri poenitẽtes per Euãgelium

Secundus locus.
Caput 4.

consolari, & remissionē peccati reddere, tanquam debitum. Et uē istis qui ita non faciunt: & a gratiæ fide miseros depellunt peccatores, & abigunt.

Existimabat & Petrus clementiam quidem, in cōdonando fratribus errata & delicta eorum, sed non nimiam, exercendam esse. Verū Christus correxit hanc eius carnalem opinionem: reuocās Petrum ad diuinæ misericordie exemplum. Quam Christus alio loco ita nobis predicat: *Et tunc misere cordes, sicut & pater uester misericors est. Remittite, & remittetur uobis.* Hac ergo responsione Christi ad Petrum docemur, id semper omnibus nobis præstandum esse, ut alijs alijs sua erga se errata atq; delicta condonent, pro debito perfectæ dilectionis, quæ semper ualere & efficax esse in omnibus debet: cuius est perfectissimū exemplar in deo, ut qui nobis propter filium unigenitū, Christum, semper ignoscit, quotiescunq; fuerimus lapsi, modo reuertamur ex animo.

Sic ergo docemur a Christo, nempe, ut faciles simus ad condonandum alijs sua delicta. Qua causa: ut idem rursus dicam. Non utiq; obedientiæ solum erga legem & dei uoluntatem: sed etiam fidei causa, qua retineamus deum semper ignoscere uere conuersis. Nam regno gratiæ filij sui dilecti, ita semper reuocamur ad deum, ut intelligamus uere misericordē esse: & misericordiam illam suam erga peccatores perpetuo retinere. Nec est comparatio dilectionis nostræ erga fratres, cuius sumus debitores: erga eā, qua nobis deus beneficia sua præstat, eaq; gratis, sed & tenuiter & imperfecte nos exercemus debitā dilectionem: que crescere quidē in nobis debet & quōtidie augeri, ut tandem quæ proxime accedat, ad similitudinē dilectionis erga nos dei. Sicut quōtidie precamur: & remittite nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Sic est firmissima & perfectissima consolatio huius loci, citati ex Mat. sententiæ Christi, pro poenitentibus lapsis: quod in opere suo deo placeat, modo ex fide in Christū poenitentiam agant. Deus enim nulla poenitentia non remittit lapsis, quotiescunq; conuertuntur & deum pro gratia inuocant. Quod qui credunt (sicut hoc fidei uerbum ad oēs Christianos pertinet) se uidelicet propter Iesum Christum in eā & tantā gratiam receptos esse, & nunquam non recipi, etiam si sepius fuerint lapsi: eos decet eo conuicti, ut hanc in condonando clementiam & facilitatē ipsi quoque erga proximos suos exerceant quidem enixissime, & gloriam gratiæ dei eo pacto ornent: sed præterea & fidem remissi peccati sibi apud deum, per solam gratiam propter Christum muniant atque confirmant. Nam ut certum est nulla peccata remitti apud deum, his qui tam sunt duri, inflexibiles & inclementes, ut nec propter deum uelint proximo quicquam remittere, sed ipsi se ipsos ulcisci de iniuria. Ita rursus certum est, deum his facere uere & ignoscere, qui in obsequium cœlestis gratiæ, alijs sua delicta,

ta, quibus sunt læsi remittunt. Pertinet igitur hæc fidei exercitatio ad conscientiarum nostrarum confirmationem, deplacato nobis Deo per Christum, cuius beneficio semper in gratia sumus, quatenus fidem retinemus & delictorum poenitentiam agimus.

Vide igitur amplitudinē misericordiæ dei. Nemo unquam tantus peccator fuit, est aut erit, quē conuersum illa immensa & ineffabilis bonitas, non receperit aut non recipiat in gratiam. Et hæc gratiæ beneficentia ac condonandi facilitas, Deo liberalissimo & munificētissimo donatore dignissima est, sicut a propheta in psalmis predicatur maxima. Velut, psal. lvi. Quoniā magnificata est, usque ad coelos misericordia tua, & usque ad nubes ueritas tua. Et psal. lxxxv. Quoniā tu Dñe suavis & mitis, & multæ misericordiæ OMNIBVS inuocantibus te. In hac ergo misericordia fundatur hoc gratiæ uerbum, quod est Ioel. ij. Omnis quicumque inuocauerit nomen Dñi saluus erit. Atque hic satis liquet, quod inuocatio, sine misericordiæ fide, penitus nihil prodest, sed per fidem facta, non potest non gratiæ locū inuenire apud Deum. Et prophani homines ausi fuerunt hanc magnitudinem gratiæ in angustias humanarum cogitationum includere, & per durā inclementiā humani cordis metiri, qui quid mereant, puto te uidere, charissime lector. Nam nisi esset tanta gratiæ amplitudo, quantā predicant esse sacræ literæ, & a me hoc loco illarum testimonio dictum est, nemo est omnium qui saluus fieri posset.

His igitur rationibus clare docemur, quomodo nos uti deceat gratiæ beneficio, nimirum, ut fidem alamus & confirmemus, & ut dilectionem per gratiæ fidem alijs quoque præstemus. Facile absorbet diuina & infinita misericordia omnia peccata nostra, modo in gratiæ promissionē credamus, quare & nos debemus alijs non grauanter ignoscere in obsequium gratiæ, & sic probare quod non simus uacui & inanes fide. Nihil enim hæc tanta gratia ad incredulos, & qui fidem nullo dilectionis officio exerceant. Nec est grauius peccatum, quam hanc gratiā ita uilem habere, ut illi us respectu & consideratione nolis proximo aliquid remittere, nec est aliud sane, quam ipsissima incredulitas. Impossibile est enim, quod qui uere crediderunt, maneat inanes & uacui ueræ dilectionis. Ideo iustificamur fide, quæ est efficax per dilectionem. Sint hæc par erga, sed quæ nos admonent, quibus gratia ueraciter contingat: non enim in credulis, sed credentibus, in quibus Christi spiritus uiuit & regnat, eo que possunt alijs sua remittere errata, & prompte ignoscere. Profusus enim hæc de gratia non eo dicuntur, ut impijs securitatem permittant, & ignauis ocium, sed ut pios consolentur & peccatores seruent a desperatiōe, illosque officij sui admoneant, in condonando alijs sua errata. Iuxta illud: si enim remiseritis hominibus peccata eorum, remittet & uobis pater uester cœlestis delicta uestra. Si autem non remiseritis hominibus, nec pater uester remittet uobis peccata.

Sed nūc de gratia seorsim agā. Proinde huc imprimis pertinet, hoc est, ad consolandū nos qui sepius lapsi sumus, hæc magnifica cōsolatio, qua nobis sacræ literæ prædicant ac proponunt Christū, esse perpetuū mediatorē, regē, sacerdotē, propitiatorē, pontificē & aduocatū nostrū apud Deū, semper intercedentē pro nobis, ac placantē Deū patre, adeo q̄ lapsos illi reconciliantē. Sic est em̄ ad Roma. viij. Christus interpellat pro nobis. Hoc em̄ cur faceret, si semel recepti in gratiā, & lapsi Deo posthac reconciliari nunq̄ possemus? Itē Hebræ. ix. In coelū inuoluit, ut adpareat nunc in conspectu Dei pro nobis. Et ne quis eludat nobis hæc testimonia, quasi non recte adplicemus ea ad poenitentia lapsoꝝ, cōfirmat sententiā nostrā, imo ecclesiæ Christi, ille locus qui est de officio mediatoris Christi i. Ioan. ij. si quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrem Iesum Christū. Sed hoc testimonio & supra usus sum, ubi idē quoq̄ nō nihil exposui. Ad idē pertinet locus ille ad Hebræ. cap. v. Habentes ergo pontificē magnū, qui penetrauit coelos, Iesum Christū filium dei, teneamus professionē. Non em̄ habemus pontificē qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia, pro similitudine, absq̄ peccato. Accedamus ergo cū fiducia ad thronū gratiæ eius, ut misericordiā consequamur, & gratiā inueniamus, in auxilio oportuno. Hæc certe nihil faciunt ad eos hypocritas, qui existimāt & confidunt se ita stare posse, ut nunq̄ labantur, siue, ne sæpius labantur. Ili em̄ in se confidunt magis q̄ in gratiā Dei & seruatore Christum.

Ezech. xxxij. iure iurādo cōfirmat Deus, se uelle recōciliari, his qui fiducia gratiæ habēt, & poenitentia agentes a peccato resurgūt. Sic em̄ loquit̄ nobis per prophetā: *Viuo ego dicit Dñs, nolo mortē impij, sed ut conuertatur impius a uia sua & uiuat. Nimis igitur abiecte & humiliter, imo illiberaliter & impie de gratia locuti sunt, qui illam lapsis aut nunq̄, aut raro & nō sine difficultate concedendā statuerūt. Et peccat̄ isti quoq̄ in hāc partē, qui remissionē peccati contingere hominibus non prius concedunt, q̄ illā per opera sua mereātur. Quasi remissio peccati non gratis donec his qui credunt, propter solū Christū, aut quasi de corporalibus beneficijs gratiæ magis dictū sit, q̄ de spiritualibus & eternis gratis accepistis, gratis date. Nostra autem doctrina de gratia omnia tendit, ut solatio sit his qui peccatū habēt, ne desperēt, nō ad laxamentū carni, & ut p̄ poenitentia ad Deū conuertantur tanq̄ gratias acturi. Acq̄ hæc de poenitentia lapsoꝝ hactenus, cuius omnes homines sunt debitores, etiam qui sibi stare uidentur, sobrij esse, bene & pulchre habere. Imo omnium maxime indigēt tales poenitentia, quod nec dum quid peccatū sit, aut gratia, recte cognorint. Eoq̄ plane nescij sunt, quorsum poenitentia doceatur, sicut mox planius explicabo.*

utrum omnium & quouis tempore totius uite ipsorum.

Solent igitur in quaestione de poenitentia & haec disputari, utrum uide licet sit omnium poenitentiam agere, & num poenitentiae debitores simus, ut in quouis tempore totius uite nostrae illam praestemus. Primum, qui sibi poenitentia non uidentur opus habere, isti nec ad Christum pertinet, qui nobis omnibus ita loquitur: Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Deinde, qui nostrae sententiae aduersantur qua docemus, poenitentiam oportere durare in omni uita fidelium, non de ea loquuntur, quam nos imitatione Christi & Apostolorum praedicamus, sed de illa quae sacerdotum ministerio celebratur, per confessionem delictorum & satisfactionem, cuius nullum extat preceptum Dei, etiam si a doctoribus suis uocetur sacramentalis. Et quanquam sententiam nostram de uera poenitentia, cuius omnes & quouis tempore agere debitorum sumus, perspicue satis dixi, tamen nihil uerat hic seorsim quaedam confirmatius ea de re loqui & scribere, cum praesertim pertinet ad exactiorem definitionis expositionem. Esto igitur, opinatur sacramentalis, non quilibet sint debitorum, nedum quouis tempore, imo prorsus nemo sit illius debitor, mea nihil refert. Quia hypocrises inuentionum poenitentiarum non curo: imo illas, quatenus Christianae praedicationi de poenitentia aduersantur, prorsus damno.

Clarissimum est ergo, quod omnes homines poenitentiae profectu opus habent, quantumcumque sancte uiuant. Nam uocati in gratiam, debent subinde de proficere in iusticia, & per observationem mandatorum Dei in melius proficere, coercere ac domare carnales cupiditates. Ac ualeat haec sententia imprimis contra eos, qui affirmant iustorum hominum opera nihil imperfectionis & nihil immudicie amplius habere. Sed isti qui sic docent, penitiose errant, cum & timorem Dei aboleant, & homines in studio proficiendi faciant remissos, & carni frena laxent. Igitur nosse oportet, restat in sanctis reliquias peccati, sicut Paulus clarissime & firmissime docet Ro. vii. Et sicut hoc uerbum Christi testatur: Cum feceritis omnia, quae precepta sunt uobis, (sic nimirum loquitur, fide iustificatis.) dicite, serui inuites sumus, quod debuimus facere fecimus. Sic & illa prophetae sententia, psal. cxliij. pro nobis facit: Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Nam quia imperfecte iustif sumus, si quis ea respiciat, quae sunt nostrae obedientiae, debite coram Deo, certe opus habemus, ut de uirtute in uirtute proficiamus, & in bene operando semper ad melius progrediamur. Iuxta illud: Qui iustus est, iustificet adhuc, & qui sanctus est, sanctificet adhuc. Nam & quamdiu in hac uita sumus, ad perfectionem Christianae uite nemo peruenit: sicut ipsa quoque experientia omnes plus quam satis docet.

Huc facit, quod ipse quoque Ioannes baptista omnes docuit poenitentiam agere, publicanos, milites, plebemque uniuersam, atque adeo ipsos phari

seos, inter quos omnes tamen fuerunt haud dubie multi boni, ueriusq[ue] sexus, uiri & mulieres, iusti & sancti homines, nempe, per gratie fidem, & deinde, timore Dei & studio obseruandę legis. Neque dubium est, quo quisque illorum fuit iustior & sanctior, hoc conatus est semper melius agere, quod bene cœperat. Sed addi præterea supradictis multo plura testimonia possunt, quę docent sanctorū iusticias immundicię habere, & imperfectionem, ideoque emundatione auctiore indigere. Psal. cxxx. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis permanebit? Quia apud te propiciatio: ut timearis. Iob. ix. Vere scio, quod nō iustificetur homo, cōparatus Deo. si enim uoluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille. Exo. xxxiiii. Nullus apud te per se est innocens. Naum i. Deus mundans non facit innocentem. Nā talibus sententijs scripturę sanctę omnes accusamur: quantumcumque iuste & pie uiuamus. Non ideo solum, quia natura immundi sumus & peccatores, uerum etiam, quia iustificati per gratiam, reliquias peccati in carne retinemus, ut nō solum opus habeamus, resistere peccato, ne regnet in nobis, sed etiam ut consopiat & extirpetur.

Debent ergo omnes homines crescere in studijs pietatis & operibus bonis: & hoc agere, ut seipsis semper meliores efficiantur. Sed hec studia melioris uitę opprimunt ac perdunt, qui iusticatorum opera bona negant habere, uel peccatum aut defectum. In summa, Christi prædicatione ad omnes pertinet, non minus ad eos qui fide stant, ut proficiant, quam qui in peccato sunt, ut illud derelinquant. Et illi eius prædicatione de poenitentia, semper morē gerere oportet, sicut mox pluribus dicam. Fortassis est aliquis ex pharisaice iustis, cui non uideatur, quod opus habeat poenitentia, sicut phariseus iste, de quo Luc. xviii. sed o infelicem & miserum, imo perditum ac deploratum hominem, qui uocationem Christi, unici omnium seruatoris, ridet atque contemnit.

Secundus locus cap. 5.

Reliqua est pars altera, qua docendi sumus, quod uerax & Christiana poenitentia duret per omnem fidelium uitam. Quanquam hic locus nihil habeat obscuri, comparatus ad superiorem. Si enim hoc nobis datur, quod omnes, quantumcumque sancte uiuant, opus habeat poenitentia & profectu in melius: (quod obtinebimus sane, uel innotent hypocrite, omnes cōglomerati in unum aceruum.) facile illud quoque concedetur, hunc profectum Christianorū in melius, durare semper oportere, in omni ipsorum uita. Preceptum enim diuinum, nullo momento reuocabile est: eique omnes semper morē gerere tenentur. Quare non habemus opus magna copia aut sylua argumentorum, ad huius probationem. Debitum enim crescendi in iusticia, omnes utique semper præstare oportet.

Caro nostra semper concupiscit aduersus spiritum. Et quia huius concupiscit

concupiscentia uaria est & multiplex, imo prope inenarrabilis & infirmita, liquet etiam quod uarius sit & multiplex in ea error & impietas & ruina in peccatum. Quibus uicijs semper resistere debemus, & curare, ut per spiritum in nobis bonum, quem a Christo Iesu habemus, extinguantur. Nunquam enim hæc studia pietatis omittere, ac ne remittere quidem licet, cum semper adsit caussa extirpandi hæc mala, uoluntas Dei. Gal. v. Col. iij.

Sic ergo laude dignum est iusticiam querere, cum quod semel bene ceperis, urges benefaciendo, & prosequeris ut usq; melius fiat. Nam ira certe oportet nos sapere Christum, Christum induere, & in Christum transformari, ut carne semper mori uelimus, & spiritu uiuificari, & sic crucem nostram baiulare. Ideo enim mortuus est Christus, nempe, non solum ut pro peccatis nostris satisfaciatur, per suam crucem, & Deo reconciliet, uerum etiam, ut ipsi quoq; peccatis moriamur, Deoq; per nouitatem uitæ uiuamus, sicut copiose docetur Roma. vi. Et huc laudat certe illud Christi: Si quis uult uenire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, ac sequatur me. Matthe. xvi. Iam nullo tempore licet hanc crucem excutere ab humero, sed hoc iugum omnes semper portare & perferre oportet. Quia nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens, aptus est regno Dei. Iubet ergo Christus, ut poenitentia nostra semper duret, in primis, ut lapsi dent operam, quo deuotius resurgant, & mandato dei de agenda poenitentia, ad exemplum eorum qui pergunt in opere bono, respondeant. Quandoquocq; enim carni nostrę frena laxamus, non possumus Deo placere.

QVOD VERA POENITENTIA CONSTET TAM

interioris, quàm exterioris hominis reparatione, & quòd utraq; Deus ipse operetur in nobis.

Multa sunt in literis sacris de iusticia cordis, qua excellere oportet, CAPVT VI.
quicquid operis nostri, coram Deo ualere, siue debet, siue oportet. VI.
test. Deus enim secretissimarum cogitationū cordis cognitor, inspector, pōderator & iudex est. psal. viij. Prouer. xvi. Hier. xvij. Ioā. iij. Idem arguit ipsa legis doctrina. Nam quia precepit, de Deo diligendo, corde, anima, omnibus uiribus & purissima mente, ut est Deut. vi. & indere petitum Lucae x. Item de diligendo proximo, Leuit. xix. Luc. x. Matthe. v. Deniq; & concupiscētiam damnat, sicut discimus Exo. xx. Rom. vij. palam est, quod Deus inspicit corda nostra, ac secundum illum mundiciem & puritatem de operibus nostris iudicat. Imo necesse est, ut possit iudicare de intimis affectibus & penitissime reconditis in hominis natura, qui debet aliorum omnium iudex iustissimus esse. Scribit ergo leges de iusticia cordis, ut astutos cōprehendat in astucia sua, et solis qui spiritu & ueritate iusti sunt, reddat premia & mercedē laborū.

E

*Lex querere
quirat.*

Nā lex Dei sic est spiritualis doctrina, hoc est, huiusmodi doctrina quę requirit a nobis affectus, & internos motus, castos ac sanctos, & legi per omnia consentientes, adeoq; spiritu & ueritate cordis illam experientes. Nempe, ueram in Deum fidem, timorem, dilectionem, spem, & in quibuslibet afflictionibus patientiam, quę quam sint ardua prestatu, fortassis alio loco dicitur. Sed & dilectionem proximi requirit lex, eamq; summam, cuius regulam arripere debes tui amorem. Requirit igitur mansuetudinem, misericordiam, clementiam, & ignoscendam, illius errantium, pacem & tolerantiam malorum, castitatem cordis, & similes motus sanctos, sine quibus nihil externorum operum deo satis probari potest. Huc facit cap. v. apud Mattheum, in quo Christus spirituales legis sermones ad hunc modum exponit.

Ergo his rationibus docemur, etiam poenitentiam, quā agimus, (de externa illa loquor, quę tota est sita, in fructibus iusticię bonis) non esse acceptam coram Deo, nisi ex purissimis & sanctissimis cordis motibus proficiatur, hoc est, ex timore dei, fide in deum, dilectione proximi, & similibus alijs affectibus bonis, de quibus paulo ante locutus sum. Ac fides quidem, quę primas in omnibus tenet, purificat corda, illaq; liberat ab impijs opinionibus in Deum, & uana hac persuasione, qua pleriq; operibus suis tribuunt, quod his gratiam saluationis mereantur, ac facit deniq; iusticias nostras acceptas coram Deo.

In hunc modum, cum de interna cordis iusticia loquimur, eamq; coniungimus externe illi operum nostrorum & obedientię erga legem, significamus aliud quiddam esse Christianam iusticiam, quam quod situm est in externa specie solum operum bonorum. Ideoq; & opus habere omnes pios ante omnia remissione peccati, & deinde spiritu sancto, cordium nostrorum purificatore. Nam simulari quidem potest foris operum iusticia quędam, sed illa coram Deo non potest pro iusticia haberi. Spiritus enim Deus est, & eos qui adorant eum, oportet in spiritu & ueritate adorare. Nostris carnalibus iusticijs non placatur, sed opere ueritatis suo in nobis.

*Secundus locus
cap. 6.*

Nam & illud nosse oportet, ac persuasissimum habere, quod ueram q; poenitentiam, hoc est, tam internam cordis, quam externam operum uere bonorum, Deus ipse in nobis operetur. Nam corda purificare, sine quorum mundicie, nihil non damnabile est coram Deo, solus in manu Deus habet. Et huc faciunt illi prophetarum loci, in quibus Deus pollicetur, hanc spiritus & cordium puritatem se nobis donaturum, ut Hiere. xxxi. Ezech. xxxvi. Ioel. ij. &c. Sunt enim in illis conationes de gratia noui testamenti, quę nulla est nisi per Iesum Christum, cuius nomine spiritum sanctum accepimus. Rom. viij. Gal. iij.

Cauendū ergo, ne, quod superbi iusticiarij & hypocrite solent, uerbum

bum DOMINI, poenitentiam agite, cū sit uerbum summæ & perfectissimæ iusticiæ, de solis externis operibus interpretemur: aut uiribus nostris facere præsumamus. Nā iste conatus noster irritus est ac uanus. Plura enim exigit poenitentię predicatio, q̄ sine fide in Christum & spiritu sancto præstari a nobis possit. Sed & Deus superbis hypocritis resistit, ut longe infelicissimi sint, in hoc suo conatu, qui se existimāt per uirerationis absolutam iusticiā posse præstare. Roma. ix. Israel sectando legem iusticię, in legem iusticię nō peruenit. Ibidem capite x. Ignorātes iusticiam Dei (cuius est Deus autor in nobis) & suam quærentes statuere, iusticiæ Dei non sunt subiecti.

Quid ergo? Nihil ne operabimur, & nihil operis boni faciemus pro implendo uerbo domini, poenitentiam agite? Plane ac prorsus nihil ea opinione, quasi huic mandato nostris actionibus & nostra obedientia satisfieri possit: cū nihil minus præstare ualeamus. Christus enim præcepit nobis de cordis iusticiā: quæ est longe ultra & supra uires nostras. Et naturam nostrā necesse est, cum omnibus uiribus nostris, prius interire, quam iusticiā spiritus, plane ac perfectē implere possit. Cur igitur præcipit Christus ut poenitentiam agamus? Ideo scilicet, ut perfectæ iusticię, qualem Deus per legem requirit, nos debitores esse agnoscamus. Quam cum intelligimus, præstari a nobis non posse, tum de fiducia operū nostrorū desperemus, & peccati remissionem apud Deum queramus: adeoque auxiliū spiritus, ad mādātū huius, de agenda poenitentiā, impletionē.

Ergo primus fructus in poenitentię predicatione, est uerax nostri humilitatio, per accusationem & ostensionē nostri peccati. Alter & connectitur, ipsa gratię annunciatio. Nam quia Deus præcipit poenitentiā, significat se ad probare agentes poenitentiā illosq̄ recipere in gratiam uelle: Ideo suę gratiæ fidē a poenitentibus q̄ maxime requirit. Fidem autem dico, qua nobis peccata ignoscit propter Christum: hac enim ad promissionē euangelij respicere debemus. Quemadmodū beati patres poenitentiā, fide promissionū uenturi Christi, qui placat omnibus patrē, agebāt.

Quare utrunq̄ tenere oportet: & præcipere nobis Deum ut poenitentiam agamus: & subministrare spiritum sanctū, ut illi præcepto parere & obsequi possimus. Omnino autem certum est, Deū operari æternam salutē, in his qui se uerbo suo subiiciunt formandos ac reformandos: ut qui per fidem in Christū, opus poenitentię adgrediuntur, parati suę carnis mortificationē perferre. Nā tunc demum præcepta operę, nō sine fructu amplissimo discuntur. Cōtra quibus hæc, quę dico, desunt, illis nō seruiūt operum præcepta, nisi uel ad præsumptionē: sicut accidit ignaris doctrinę spūs. Vel ad desperationem: ut in alijs, qui doctrinam de iusticiā spiritus, sine fide apprehendūt. Proinde hac expositione oīm maxime docemur, quid nos precari referata Deo: utiq̄ ne nos in perficienda debita iusticiā uiribus nostris relinquat. Nam ita certe nihil unquam per-

Poenitentia
cur præcipitur.

soluemus. Sed ut quod ipse præcipit, dignetur pro amplitudine misericordiae suae in nobis implere. Sic enim & Hieremias propheta, quia intelligebat, se non sufficere ad iustum ac perfectum poenitentiae opus, a Deo præceptum, precatus est: *Conuerte me Domine, & conuertar &c. Hieremias xxxi.* Cuius etiam Dauid memor, nempe, mādato Dei se minus satisfacere posse, orata Deo internam renouationem, quam externa non potest non sequi, ut psal. l. *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum renoua intra me.* Sic nimirum & nos facere debemus, si fructum poenitentiae bonum facere uelimus.

CONTRA PRAESUMPTIONEM, ET DESPERATIONEM: *quod nulla est sera nimis poenitentia, nisi quae destituitur fide in Christum.*

CAP. VII.

Non inutile futurum arbitror, si postquam docui, quod Deus ueram poenitentiam in nobis operetur, aliqua mox subiiciam, contra ea præcipua uicia, quæ operi poenitentiae in nobis bono, in primis aduersantur & pugnant: uidelicet, præsumptio & desperatio. Quanquam memini, & in poenitentis definitione, me non nihil de istis uicijs locutum esse. Quia talis debet esse definitio, ut ambitu suo complectatur omnia, quæ in re uersantur, de qua est questio, & quam exponit: sic ut facile intelligi possit, quæ sint extraria, & rei definitæ aduersentur. Sed hos locos, in quorum enarratione nunc uersor, posui ueluti exegeseos in quanda luculentiorē & firmiterem definitionis.

Præsumptionem igitur dico eam, quæ regnat in securis hypocritis, qui existimant, quod legi per opera sua satisfacere queant, inanis quædam & superba operum suorum fiducia: ac necesse est huic inesse cum legibus, tum promissionum euangelij horribilem ignorantiam, & profundam mentis cæcitatem. Tales enim, cum prorsus non faciant legem, neque dubitent tamen perfectam iusticiam sibi tribuere, & iusticiæ præmiū sibi polliceri, hoc est, remissionem peccati & uitam æternam, necesse est furore & insanāia mentis a Deo in poenam & ultionem peccati percussos esse. Sed quantum peccent contra iusticiam gratiæ, cum ex omnibus quæ hucusq; dixi intelligi possit, tum idem copiose ostendam, infra propicio Christo Iesu, in doctrina de contritione & fide seu iustificacione. Nam in summa fucatam iusticiam & alia grauiā peccata hypocriteos humanæ, pro summa iusticia, innocentia & pietate defendunt homines sine timore Dei, & sine fide in Christum, & quod extreme miseris & dementis est, in tantis & tam crassis malis, suum malum ne sentiant quidem: quin etiam opinantur perfectam ualitudinem esse: nec uident se communi medico animarum Iesu Christo opus habere.

Hæc autem præsumptionis impietas a scholasticis theologis & Papatistis docetur. Quid enim aliud prædicant nobis nisi legem: atq; ita, ut gloriam

riam nominis Christi illa prædicatione penitus aboleant? Sic enim docent legem, ut nobis fiduciam faciant nostrarum carnalium iusticiarum, nempe, ut de his tanquam operibus meritorijs gloriemur, & meritorijs quidem, remissionis peccati & uitæ æternæ. Quos ea caussa, possis non iniuria, nouam quandam sectam Nouatianorū, adpellare. Quid refert enim, si aut neges lapsis remissionem peccati contingere posse, aut eo mittas in doctrina peccatores, ubi nullam delictorum suorum ignoscenciam reperire possunt? Imo etiam, ubi per impiam operum fiduciam magis peccatores & plus rei efficiuntur, & in peccatum negatæ gratiæ incidunt? Hoc uere claudere est regnum cœlorum ante homines. Iam utri plus damni dederint & inuexerint in Ecclesiam, ueteres Nouatiani, an scholastici theologi, eius rei iudicium relinquo, pio & erudito lectori.

Contrarium præsumptioni uicium desperatio est, eorum qui cum audiunt & intelligunt legem spiritualiter nobis loqui, & plura exigere quam ipsi præstare ualeant, aut præstiterint, adhuc accusare & damnare iusticias carnales, tunc animū accipiendi gratiā & fauorem Dei prorsus abijciunt, nec deinceps admittunt uillam per euangelium consolationem, quæ & ipsa grauissima blasphemia est in gratiam Dei, nec fieri potest, quin in eam tandē ruant præsumptuosi, ut cū conscientiam delictorū reuelauerit tandem illis Deus, uel in mortis agone. Quapropter quā diū durauerint hec uicia, habent irremissibilem culpam coram Deo.

Quamquā ergo desperationē non doceant Scholastici Theologi & Papiste, ita ut presumptionis arrogantiā & superbiā, uide tamen, an non sint eius quoque autores miseris peccatoribus & ignaris gratiæ, ut presumptionis. Nā quia operū fiduciā prædicant, nihil quam desperationis harenam, pro Petra fidei, nobis in fundamentū saluationis locant, ac miseris peccatis nos inuoluunt. In probatione autē conscientiæ & agone mortis discemus procul dubio omnium perfectissime, quæ sint fucate & peccatus nullæ omnes iusticiæ rationis corā Deo. Vbi si fuerint, qui Iesu Christi, & beneficiorū gratiæ eius sunt ignari, cogenit certe tales sese ex harena suarū iusticiarum præcipitare & immergere in barathrum æternæ desperationis.

Ceterū nulli unquam licere de gratia Iesu Christi desperare, cū ex omnibus quæ hucusque a me dicta sunt, possit intelligi, tū ex his cōstabit, quæ hic subiiciā, de sera impoenitentia, seu infructuosa & infœlice. Qualis nulla esse potest coram Deo, nisi quæ est in homine finaliter, sine fide in Christum.

Nam cū Deus eximie ostendere uellet, se nec ultimæ desperationi locū cū facere, uerū etiam in extremis laboranti suo gratiæ beneficio succurre, modo illam per fidē in Christū adprehendamus, saluū fecit facinor-

Locus secundus Cap. 7.

rosam, condemnatum ad mortem, & conuersum demum, cum iam in cruce poenas scelerum suorū daret, ut saluationis spem tunc nullam accipere potuisset, nisi omnibus hæc una, quæ cōtingit per fidē in Christū, proposita esset. Adeo hoc summū hominis Christiani bonum est, & æterna foelicitas, posse uerā in Deū, per Iesum Christū fidem obtinere, quando cūq; tandē illa donet, modo donetur & cōtingat. Recte enim aiūt, sat cito, si sat bene. Quod uerbū uel maxime hic locū habet. Quia tam uera poenitentia seu cōuersio ad Deum, quam uera fides, donantur a Deo, quæ quando cūq; illo largiente obtinuerimus, sat cito contigerunt.

Poenitentia
sc
ra.

Vna igitur res est, quæ seram facit, atq; infructuosam poenitentiam uidelicet, solos legis terrores, & accusationē tui peccati, in conscientia sentire atq; experiri, & nullam fidei consolationē posse admittere. Quælis per euangeliū offertur, quo promittit remissio peccati & saluatio eterna, his qui in Christum Iesum credunt. Ceteræ istius impiæ poenitentia, quā dico, refertur exemplū Matthæ. xxvij. de Iuda q̄ prodidit Christū.

Quidā seram poenitentia hanc esse definiunt, qua prius relinquitur a peccatis suis homo, quam illa ipse relinquat, sicut quādo decrepitum aliquē, nō delectat magis uoluptatibus carnis operā dare. De quo possis dicere, q̄ prior a uicijs relinquitur, quam illa ipse fugiat & deserat. Sed hæc philosophica & de lyra ratio in hac questione, nihil neq; dicit neq; ualet, ut ne dicā q̄ peccatores iubet desperare, q̄ nomine impijssima est & uanissima. Cadit igitur sera poenitentia in quāuis ætatem, uidelicet, quæ nulli prodest, & omnibus, qui habēt, noxia est. Infelicitate em̄ poenitent, qui nihil q̄ terrentur, dolent & cruciantur ex cognitione sui peccati, & fidē gratiæ, quæ est per Christū non possunt cōcipere.

Alioqui certe, quando sentit homo peccator ueros terrores in conscientia, quales oriunt̄ ex cognitione peccati uera, cuius agnoscit se reū esse, & fidē tandē, de placato sibi & recōciliato Deo per Christū, adprehendit, nihil potest in tali poenitentia seræ aut noxiū esse. Esto fugiant hominē sua peccata prius, q̄ illa ipse fugiat & relinquat. Quam q̄ quādo hoc fit, & quem hominem fugit omne peccatum. Fieri fortassis potest, ut senes a quibusdam uicijs relinquantur, quæ iuuenes magis sequi solent & amplecti, non tamen ab omnibus. Multa enim grauiora uicia cum ætate crescunt, & in decrepitis cum primis etiam grande robur accipiunt. Sicut est auaricia, ira, odium, æmulatio, inuidentia, ambitio, &c. quæ quid pariant non opus est attexere. Qui uero hæc pro peccatis non agnoscunt, isti nimirum crassissime cæcutiunt, & pessime in peccatis habent.

In summa, quando peccator sentit ueros terrores in conscientia, & consolatione Euangelij non destituitur, fide illam adprehendens, salua

saluares est. Tali em̄ promittere ecclesia debet firmissima securitate æternam salutem. Quia quacumq; hora ingemuerit peccator, sitiens gratiæ & deo se per seruatore Christum commendans, atq; ita conuersus fuerit, uita uiuet, nec morietur. Omnino enim, omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

DE DIFFERENTIA AC NOTIS VERÆ

et fucate pœnitentiæ: quæ ex effectibus cognosci et iudicari possunt, contra fictam et mortuam fidem.

CAP. VIII:

Hoc etiam paucis inquiramus, num intelligi possit, quando uera indeum pietate præditi simus, hoc est, quando sine simulatione pœnitentiæ agimus: aut contra, quãdo hæc simulatur uerius quam agitur: & quibus utrunq; notis cognosci a nobis ac deprehendi possit. Igitur asseruamus, utrunq; horum cognosci posse ab homine spirituali. Oportet em̄ ut habeamus certum testimoniũ, uiuentis & regnãtis in nobis spiritus Christi: quia, ut Paulus dicit, Qui spũm Christi nõ habet, non est eius. Itaq; congeffi quidem multa capita doctrinæ hac in parte primi libri: in quibus omnibus sæpe coactus fui, lectorem eiusdẽ rei admonere. Sic enim fit, ubi necesse est multorum cauillis respondere, nunc hæc nũc alia præoccupare: siue cum opus est imperitiis cauere, ne Diaboli præstigijs artibus, & fallacibus technis, quibus utitur ministerio impiorum doctorum, decipiantur. Quo nunc quoq; consilio de differentia ueræ & fictæ pœnitentiæ scribã: q̄ aliter, q̄ ex effectibus cognosci a nobis nõ potest. Etiã si hoc ipsum argumentũ sit antea a me non obscure explicatum.

Igitur pœnitentiã uoco, in qua est uerax contritio, & uera in deum per Iesum Christũ fides. Neq; enim alia, aut pœnitentiã recte dici, aut prodesse peccatori potest. Nisi em̄ peccator conuertatur uere, quid illi uilis esse posset simulata pietas? Est autẽ necessaria homini contritio qua uere & ex animo doleat, se in tantũ deliquisse cõtra deum: & adhuc maiore desiderio teneri explendi cupiditates carnis prauas & uicia, quã ad amorẽ uirtutis & bonorum operum accendi. Porro ad hanc cordis cõtritionẽ, debet accedere fides: quæ terrores cõscientiæ sanet, afferens pacẽ. Ro. v. De hac interna pœnitentiã affirmare licet, q̄ glorificet deum & grata sit illi: nec aliam requirere ipsum a nobis, quam hanc, quæ spiritui & ueritate colitur.

Descriptione
re pœnitentiæ

Sed hæc interna pœnitentiã, parit multos bonos fructus. Nã foris opatur uarias carnis mortificatiões, fugã uiciorum, studiũ et diligentiã recte factorum: quos oēs uoco, sicuti sunt, pœnitentiæ effectus. Et illi quidẽ, nõ sunt aliorum operum, q̄ de quibus præcipit nobis in lege dei. Cognoscit ergo, pœnitentiã quæ in nobis est, nõ esse fucatã, qm̄ sequit̄ illã ardẽs diligentia & sollicitudo obediendi dei mādatis. Atq; ita celsuit Petrus: quia cũ collatioẽ instituisset, corruptiõis q̄ est in mũdo, et exercitiõis pietatis: quæ faciunt ad fidei

Nota ueræ
pœnitentiæ

probationem & confirmationē, tandē inquit: Quapropter fratres magis studete, ut certam uestram uocationem & electionem faciatis. Hæc enim facientes non labemini. &c. Nec enim de alijs studijs loquitur, q̄ obediētię nostrę erga legē: qua opera bona, a deo præcepta præstamus.

Videndum ergo ut uocationi nostrę, quę facta est per diuinā electionem, per omnia respondeamus. Accertū est, nos bene illi respondere, quando credimus in eum, qui pro peccatis nostris mortuus est. Nā hæc fide, conscientię nostrę accipiunt primo pacē: & contritio sanatur. Deinde efficax est in nobis, ut uicia fugiamus, & bonū operemur: glorificantes in omnibus, cum dictis, tū factis, deum & patrem, Domini nostri Iesu Christi, & gratias agentes. Ut multo certissimum sit, per hæc studia & exercitia, hominē nō falli, in iudicio uocationis & electionis sue, quę factę sunt per Euangelium a Deo: sed intelligit uere se dei filium esse. Non hæc ad arrogantem gloriatiōē: sed ad necessariam securitatē, sine qua nemo saluus fieri posset.

Contra ubi nulla sunt exercitia pietatis externa, nulla erga legem obedientia, plus uiciorū corruptissimorum, quam bonorum morum & operum, ut sumi tales diuinæ uocationi rebelles: Ita nec bene sperare de istorū salute quisquā potest. Quinetiam a propria cōscientia semper accusantur: sicut Ioannes testatur. i. Ioan. ij. Per hoc scimus, quod cognouimus eū, si mandata eius obseruamus. Qui dicit se nosse deum, & mandata eius nō custodit mendax est, & in eo ueritas non est. Qui autē seruat uerbum eius, uere in hoc charitas dei perficitur. In hoc scimus, quod in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ipse ambulare, & ipse ambulare. Item. i. Ioannis iij. Omnis qui peccat non uidet eum, nec nouit eum. &c. Sic enim plena est tota epistola Ioannis testimoniorum cum bonæ tum malæ conscientię, & spiritus ueritatis in nobis. Vnde oportet signa capere, quando uere filij Dei sumus.

Est & Paulus frequens in eo, ut admoneat, quod qui desideria carnis faciunt, eos neque placere deo, neque regnum dei hæreditate accipere posse. Et rursus ad Gala. v. ubi de fructibus spiritus agit: cōcludit tandē his uerbis: aduersus talia non est lex. Non obscure significans, solos in quibus fidei fructus regnant, per legē non posse dānari. Quare extra cōtrouersiam est, displicere deo qui mala operantur, placere autē & gubernari, protegi, & defendi ab eo, qui bene operantur & recte faciunt student. Nec potest quisquam his recte contradicere.

Cæterum æmula pietatis hypocrisis, sua quoque signa, indicia & notas habet. Nempe, aut sola externa legis opera, sine contritione & sine fide in Christum. Sic enim habēt quidam nihil q̄ operę suorū fiduciā, nec terrenę pctō, & fidei in Christū sunt penitus ignari. Quare nec legē amare possunt: quę tñ sine dilectione nō potest impleri. Rursus alij habent

Hæc certe de
nostra obedi-
entia, qua bo-
nis operibus
excellimus.

Descriptio
cate pœnitē-
tię.

bent contritionem sine fide: sicut Cain, Iudas, &c. Et quanquam vera fides sine contritione non possit haberi: nec fides sine exercitio bonorum operum existere: tamen non paucos reperias, qui iactant fidem, cum uacent omni timore dei, & corruptissime uiuant, sine omnibus operibus bonis. Contritio sine fide est desperatio: fides autem, quam nulla opera bona sequitur, est inanis fictaque cogitatio, & mortua fallaxque opinio rationis. Sicut testatur haec Pauli sententia: in is praecipi est charitas, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. i. Timoth. i. Item haec: fide iustificamur, quae est efficax per dilectionem. Gal. v.

Qui igitur tam sunt ingrati Christo Iesu, ut illi uocanti nos omnes ad poenitentiam, ipsi in nullo more gerant, non tribuentes tantum largitori uitae aeternae, ut per nomen & gloriam eius, cupiditatibus carnis suum frenum inijcerent, atque arcerent se a consuetudine peccandi, & legem dilectionis quam tantopere a nobis requirit praestarent. quid isti possent quam meri hypocritae esse? Esto uideantur euangelio fidem habere. Littera est enim ea cognitio, non spiritus, opinio dubitans, non ueritas: rationis, non dei opus: in summa, fides mortua & ficta.

Vera in deum fides, non est res ociosa & mortua: sed potentissima, uiuacissima & efficacissima: nec sinit quiescere hominem. Quia ut liberat a peccato & aeterna morte: Ita urget habentem ad extirpandum in se atque delendum peccatum. Qui enim Christi sunt carnem suam crucifixerunt, cum affectibus & concupiscentiis. Galat. quinto. Non quod fidem habentes mox sint perfecti, in operibus iusticiae: sed quia sunt in continuo profectu, subinde perficiuntur et de die in die efficiunt meliores.

Quid multis? caueamus nobis a Diaboli laqueis. Nam ipse quoque transfiguratur se in angelum lucis: & incautus atque securis spiritibus frequenter & mirum in modum imponit. Quae est enim tua contritio haec, qui timor dei, quae fides, ubi tu sic uiuis, ut uidearis cum deum, tum diuina mandata omnia, quasi dedita opera contemnere & abijcere? Sed haec de signis & effectibus utriusque poenitentiae haecenus: uere & fucate. De qui bus tamē, in quodam alio libro, quem institui de fructibus iustificationis, erimus largiente domino Iesu satis copiosi. Nunc enim eos admonere du xi solum, qui se in Christianorum numero haberi uolunt, cum hoc nullo pietatis fructu declarent.

MULTIS SACRAE SCRIPTURAE

typis, Poenitentiam fuisse adumbratam.

Multa undique occurrunt, de quibus in hoc scripto de poenitentia oportune dici posset, sed curandum est ne sermo ultra modum excurrat. Quare nunc tandem primae partis finem faciemus: si prius paucis indicauerimus, quomodo poenitentiae seu Christianae uitae, institutum, aliquot typis in sacra scriptura sit praefiguratum.

*Non requiras
subitam perfo-
rationem a res-
natis.*

CAP. IX.

COMMENT. DE POENITENT.

Nouum Pascha celebrare
 Proinde hac in parte primum Paulus occurrit: qui nobis, pro huius declaratione, ueteris paschæ figuram & rationem exponit. i. Cor. v. in hunc modum: Expurgate uetus fermentum, ut sitis noua conspersio: sicut estis azymi. Etenim pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus. Epulemur itaq; non in fermento ueteri necq; in fermento malitiæ & nequitiæ: sed in azymis synceritatis & ueritatis. Pulchre enim his uerbis exponit Paulus ueteris paschæ significationem: quod nunca spiritualibus, spiritu & ueritate celebrari debet. Nempe, ut qui sciunt se per Christum a peccato & morte redemptos esse: memoria & fide istorum benefactorum, ueteres mores exuant, & induant nouos, professione uitæ Christianæ dignos: quod est nouum pascha celebrare, in gloriâ & honorem, agni inculpati & immaculati Christi.

Legalia sacrificia.
 Eiusdem rationis est, quod idem apostolus Roma. xii. de sacrificiis legalibus exponit, ita scribens: Obsecro igitur uos fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuam, sanctam, Deo placentem, rationale obsequium uestrum. Et nolite conformari huic seculo: sed renouamini in nouitate sensus uestri: ut probetis, quæ sit uoluntas Dei bona, beneplacens & perfecta.

Mors Christi
 Huiusmodi allegoriam quandam tribuunt apostoli, morti, sepulchris Christi a nobis: Petrus ita exponit. i. Petri iij. Christo igitur passus pro nobis in carne, & uos eadem cogitatione armamini. Quia qui passus est in carne, desijt a peccatis, ut iam non desiderijs hominum, sed uoluntati Dei, quod reliquum est temporis in carne, uiuat. Hoc enim magis ad figuram rei pertinet, quam ad exempli imitationem.

Sepultura Christi.
 Cæterum sepulchræ Christi sabbatum, & resurrectionis figura, exponitur a Paulo Ro. vi. Consepulti enim sumus, inquit, cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus surrexit a mortuis, per gloriâ patris. Ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Quo loco baptismi allegoriâ exposuit: cuius significationi semper in omni uita respondere debemus. Quare semper mori Christiani carne debent & spiritu semper uiuificari.

Utinam autem efficiat in nobis Deus & pater Domini nostri Iesu Christi per magnam misericordiam suam, ut quod præcipit nobis, & iugurum in uolucris commendat, id libeat omnibus nobis amplecti: & per iustam obedientiam sanctissimæ uitæ, ad rem tam præceptam, quam figuratam, pio & magno studio

transferre. Per IESVM CHRIS-
 TVM, DOMINVM
 & seruatores nostrum.
 A M E N.

PARS SECVNDA

IN QVA DE CONTRITIONE, PRIO

re poenitentiae parte.

PRAEFATIO IN SECVNDAM

partem, quae est de Contritione.

Xposui haecenus, quid sit poenitentia: & quaedam alia generalia capita doctrinae tractavi, quae praecipue faciunt ad illustrandam definitionem, & ad Christianam de poenitentia doctrinam pure conseruandam. Proximum est, ut de partibus poenitentiae seorsim scribam: quarum in hoc opere placuit duas praecipuas

facere, nempe, Contritionem & fidem: nam externa nouitas, est illarum effectus, de qua in alio opere constitui scribere, ut iam aliquoties dixi. In uero de contritione seorsim agam: quae est animi cruciatus quidam, tristitia cordis, dolor & perturbatio in conscientia. Oritur autem ex peccati uera, & iudicij diuini in peccatores, cognitione: quorum monstrator lex est. Est autem plane necessaria ad saluationem: etiamsi propter aliud contingat remissio peccati & uita aeterna: uidelicet, propter Christum, his qui euangelio & promissioni gratiae credunt. Esse autem necessariam contritionem, testatur illud Domini apud Esaiam, cap. ultimo. Ad quem respiciam autem, nisi ad pauperulum & contritum spiritu, & tremente sermones meos? Sic etiam loquitur de legis sermonibus, quibus reuegitur & accusatur nostrum peccatum: qui faciunt quidem hominem contremiscere & ueros pauores experiri, dolere & angere, tedere & inestum esse, planeque interire ac mortui, nihilque minus quam hanc lucem in tanto cruciatu sibi optare: nec aliam, nisi propter peccati & irae Dei cognitionem: quorum reuelatio fit in conscientia per diuinam legis praedicationem. Refert enim declarari nobis metipsis nostrum peccatum: ut nos cognoscamus esse filios irae propter peccatum, & uere coram Deo humiliemur. Nam alioqui neminem alium uult, aut potest deus consolari.

Quos igitur terret metus irae & formidabilis iudicij Dei propter peccatum suum, cui Deum irasci constat, eos indubitatim est habere satis euidentia signa uerae contritionis. Necessesse est enim, hoc ipsum, quod de contritione dico, in conscientiae iudicio serio agi. Alioqui ipsi quoque hypocritae solent quandam timorem Dei & contritionem simulare, odium & fugam peccati, & in omnia pietatis opera sese transformare: quorum omnium tantum plane uacui sunt: & de peccato quo Deus offenditur, & quo praecipue damnamur, etiamsi mille externae transgressiones essent, nullam prorsus cognitionem habent. Id primum ex eo liquet, quod sibi tribuunt, quod legem Dei uiribus rationis perfectissime possint implere: & deinde, quod illis operibus suis mereantur remissionem peccatorum: denique & illorum nomine iusticiam habeant coram Deo. Quare nec uerax contritio in ta-

Contritio.

libus esse potest: qui peccatum suum a deo non cognouerunt: neque plus præceptum esse uident in diuinis legibus, quam quod ab homine uiribus rationis impleri & præstari possit. Et in summa, quod ea sibi arrogant, quæ sunt solius Christi, & eorum qui in Christum credunt, & a spiritu sancto gubernantur.

Contritio homini bona.

Magna res est uera Contritio, nec meretur gratiam, sed fit mors eterna, in his qui per euangelij consolationem & fidem non eriguntur. Cum enim intelligit homo peccator, se legis debitorem esse, quæ de absoluta & perfecta iusticia præcipit, quam præstare nullo modo potest, cogitur desperare, accepta super se sententia mortis & eterne maledictionis. Quamquam sic conteri, & sic incuti terrorem iudiciorum Dei, homini bonum est, non per se quidem. Sed quia, quos uult Deus iustificare & saluos facere a peccato & morte, eos primum ad hunc modum perterritos, ut uere humiliatos ad gratiam suam mittat. Necesse est enim, eo pertrahi hominem, ubi per cognitionem sui peccati, de operum suorum iusticia, quæ reuera non est iusticia coram Deo, desperet, & in promissionis euangelij gratiam, per fidem nominis Christi, sese conijciat.

Contritio quæ efficiat in homine.

Quin etiam sola Contritio, a deo non liberat hominem a peccato, ut magis peccatorem efficiat, multo minus a sententia mortis ipsum liberare potest. Quia efficit magis reum. Nam dolor ille ueræ contritionis, quia oritur ex peccati cognitione, in quo natura omnes homines sumus, & a quo nemo per uires suas abesse potest, tum etiam exire dei scilicet su, quæ res est tristissima & uiolentissima, non excitat in primis moribus illis, qui homini in tali contritione accidere solent, nisi iram, odium & indignationem frementis naturæ contra legem & Deum, quæ gignunt homini æternam mortem, nisi aliud gratia operet. Sicut cernere est in eorum exemplis, qui contriti, ad gratiæ fidem non perueniunt. Iam ista augeri peccatum in contritione, est declarari, quod nihil boni habitum in nobis, hoc est, in carne nostra, & quod optimis legibus deterioris solummodo efficiamur, nec possit homo ullo remedio melius habere, nisi per gratiam & medicum animarum nostrarum Christum.

Lex ante omnia discenda.

Prodest tamen, ut dixi, hominem, talem declarari. Quia eius latens malum, & penitissime reconditum in natura protrahi debet, ne se inani iusticiæ persuasionem fallat. Nam qui morbi & quæ uicia lateant in nostra carne, ipsi qui habemus ignoramus, donec lumine legis retegantur. Porro res ipsa, reuocata ad serium iudicium, clarum testimonium in omnium hominum conscientijs habet, qui ad legis lumen perducuntur, uidelicet, quod legibus nemo iustificetur, nemo saluationem mereat, sed miserabiliter & horribiliter tantum crucietur. Quod ita fieri quidem de uult Deus, ut superbia hominis coteratur & in nihilum redigatur. Quapropter qui ex lege iusticiam querunt, perniciosè errant. Palam est enim

enim, quæ sit imbecillitas nostra ad resistendū peccato, imo, quæ uoluptas & amor peccandi, & propterea, quam iusta sententia æternæ maledictionis contra peccatores. Claret igitur, nos re ipsa admoneri, si ad ueram contritionem optemus aut peruenire ipsi: (omnes autem uelle debent, quibus modo curæ est sua ipsorum salus,) aut alios in eam perducere uolunt (quod pro officio suo quilibet boni doctores prestare curabunt) ut legem diuinam, peccati nostri & iræ Dei indicem, ante omnia quæ diligentissime inspiciant, discant ac doceant. Nam sine legis sermone recte intellectis, nulla haberi a nobis potest uerax peccati nostri cognitio: & sine hac nec uerus dei timor, nec humiliatio nostri uera: & per consequens nulla salus. Quos enim respiciat dominus nisi contritos? Nam huc facit præter supra citatum locum, illud psal. li. Sacrificiū deo, spiritus contribulatus: cor contritum & cōfractum deus non despiciet. Item illud Esaia. xliij. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.

Quin & Christus ait: Pauperes euangelizantur: non alios intelligēs, nisi afflictos & cōterritos peccatores: quibus nihil miserius est, neque calamitosius quicquam sub cœlo. Videlicet, qui per peccatum existunt sub imperio Diaboli & mortis. Et ideo horū gratia demisit se filius Dei de cœlo, factus homo, crucifixus, mortuus, & uita ac regno eterno glorificatus, ut peccatores damnatos a peccato & morte liberaret. Et propterea uocat ad se omnes, qui hoc conscientia onus sentiunt: & promittit accedentibus requiem & perfectam liberationem. Quia tanta fuit calamitas, ut a solo filio Dei potuerit leuari, ac tolli: & tam miseranda, ut uicerit Dei clementiam & miserationem.

Quia igitur res necessaria est, uera contritio, huius quoque admonendi sumus, non posse commodius doceri homines de peccato suo, & ira dei contra peccatores, quam per diuinæ legis prædicationem. Deus enim per suū uerbum maxime efficax solet esse: sicut docemur Esaia, cap. lv. Et ut sine noticia legis scriptæ uideantur Gentes euangelium recepisse: nunquam tamen prodesse illis potuit euangelium sine cognitione & conscientia sui peccati: nec fidem promissionis euangelij habere potuissent ueram, sine noticia peccati: ergo nec sine lege. Conscientia enim peccati uerissima lex est: & lex ipsa a deo scripta, quatenus non facit hoc principale officium suum, hoc est, non arguit, non accusat, non ostendit peccatum in conscientia, & peccatores non humiliat, non terret, nec reuincit peccatores & filios iræ esse, qualia exempla cernere est in securis hyppocritis, non est lex: uidelicet, uero & principali suo usu. Etenim legis est conscientijs nostris loqui: quod quam diu non fit, lex etiam diuina, quali non sit lex. Tamen si interim omnes accuset ac damnet: etiam igna-

ros, cæcos & incredulos pharisæos, qui sibi per legis doctrinam sancti & integri esse, & bene habere uidentur, sed perniciosissimo errore. Vere quomodo peccatum nostrum accuset lex, & conscientijs loquatur, infra docebitur in doctrina de contritione. Est em̄ spiritalis doctrina lex dei.

Dabimus igitur operam, in doctrina de contritione, ut breui quadam legis & Decalogi expositione ostendamus, quod nam sit omne peccatum illud, quod Deus per legem accusat, reprehendit & damnat: donec in quodam alio libro uberius de tota legis doctrina scribemus. Decalogus enim, ea pars est diuinarum legum, quæ seruit proprie ad ostensionem nostri peccati: atq; adeo summaria methodus est, omnium sententiarum totius scripturæ, quibus agitur de corruptione humanæ naturæ per peccatum: & de obedientia perfectæ iusticiæ, cuius sumus debitores coram Deo.

*Legis nomine
quid intelligendum*

Sed interim legis nomine intelligam, tum legem a Deo scriptam, tum quamuis aliam doctrinam, quæ certo declarat nos esse peccatores: ut est multiplex in prophetarum scriptis. Tum deniq; uim quamcumq; aliam, quæ idem agit. Nam & per legem naturæ Deus efficax est, ostendere & declarare nobis nostrum peccatum. Proinde qui legem conscientijs loquentem non audiunt, sed habent eam pro iustificationis doctrina, nihil possunt quam uani hypocrite esse, & permanere, quamdiu in hac pharisaica persuasionem herent: ut & hoc malum sibi quoq; accidisse queritur ac plorat, ad Romanos vii. Paulus. Ego (inquit) uiebam sine lege: scilicet tantus pharisæus, circumcissus octauo die, & secundum iusticiam, quæ est ex lege, uersatus sine crimine. Raro profecto exempto: & tamen hæc de se scribit. Phil. iij. Sed ad Christum conuersus, ostendit quid sibi pharisaico errore acciderit. Quo palam est, quam impie errent, scædeq; abutantur diuina lege, qui iusticiam ex illa quaerunt. In talibus enim, sicut nulla est uerax peccati cognitio: ita nullus timor Dei in oculis eorum: multo minus uera in Deum per Iesum Christum fides: & per consequens nulla salus: sed error, impietas, peccatum, mors, & condemnatio æterna. Ac recte de istis hypocritis dicitur, quod sine lege uiuant: quæ a deo nihil in eis operatur: ut cumq; sibi tribuant, quod omnia mandata legis faciant & impleant: non dissimiles isti pharisæo, qui dixit: Deus gratias ago tibi, quod non sum sicut cæteri homines, &c. Lucæ xvij. Sed hæc præfati, deinceps de contritione ipsa dicturi: Ite de peccato: peccatis peccati, & lege. Sed prius tamen de partibus poenitentia.

ELENCHVS CAPITVM

secundæ partis, libri primi de poenitentia.

De partibus poenitentia.

De uera contritione.

De peccato, cuius perfecta cognitione opus est homini, pro

Caput I.
Caput ij.

pro

pro efficienda in illo uera contritione.

De peccati poenis, & ira Dei.

De diuinis legibus.

De partibus diuinarum legum: cum breui expositione Decalogi.

Caput iij.

Caput iij.

Caput v.

Caput vi.

DE PARTIBVS POENITENTIAE.

Non est res poenitentia, quae in plures species distrahi possit: sicut apud philosophos uirtutis nomen, in suas species diuiditur. Sed partes habet, sine quibus integra esse, & consistere non potest, & nihil minus quam poenitentia Christiana esse. Ac scholastici quidem Theologi, tres eius fecerunt partes: Contritionem, confessionem, & satisfactionem. Ex quibus contritio, pars illa prima, ubi uera est, habet summos animi cruciatus: propter peccati & irae Dei cognitionem: & quidem cum blasphemia & desperatione salutis coniunctos. Taceo nunc, quam uana, inepta & friuola, doceant scholastici theologi de contritione: ut quam & rationis opus, & magni meriti esse, imprudentissime comminiscuntur. Sed illud non est pretereundum, quoniam contritionem praedicant sine fide in Christum, eos simpliciter non posse docere, nisi miseram & ridiculam hypocrisim: quae est impiissima & superbissima arrogancia de merito iusticiae operum concepta. Quae in quibus est, gignit tandem ipsis, & aeternam desperationem. Dixi de his malis impiae doctrinae supra quoque: sed horum lector est rursus admonere duxi, quae firmiter muniatur contra grassantem impietatem.

CAP. I.

Contritio.

Secunda pars poenitentiae ponitur a scholasticis doctoribus, confessio delictorum, quae coram priuato sacerdote fiat. Et haec ut habeat suas quasdam commoditates, de quibus alio loco dicemus: non tamen utilis esse potest, nisi his qui hanc faciunt fiducia remissionis peccati propter Christum consequendae, hoc est, fiducia absolutionis, seu promissionis Euangelij, qua pronunciantur iusti & uitae aeternae haeredes, seu liberati a peccato & aeterna morte, quicunque in filium Dei, Iesum Christum, credunt. Testatur enim Euangelij promissio, nobis peccata nostra remitti, condonari & ignosci, quatenus credimus in Christum propiciatorem, precium & uictimam pro nostris peccatis. Sed hanc fidem scholastici theologi nusquam docent: imo contraria illi docent, uidelicet fiduciam meriti iusticiae nostrarum. Quare neque pia confessio delictorum predicare possunt.

Confessio.

In tertia parte numerant scholastici, satisfactionem operis: qua tribuunt iusticijs nostris, meritum remissionis, non culpe, sed poenae & omnium calamitatum, quae delinquentibus imminent atque impendent. Neque tamen iusticijs seu operibus a Deo praecipis: sed indebitis quibusdam, ut uocant, ab hominibus traditis & praecipis. Quod quam auda-

Satisfactio.

cter, ignorāter & impie faciāt, ostendi nōnihil in prima p̄fatione huius operis. Quare relinquitur scholasticos theologos in tota poenitentię doctrina nihil sani posse docere: sed cōfusissime & impijssime omnia. Quorum nec partitionem in hoc scripto sequemur: sed in aliud referuabimur.

Poenitētia cōtinet mortificationem & uiuificationē.

Rectius partimur poenitentiam in mortificationem, & uiuificationem seu in contritionem & fidem, quæ habet coniunctam externam nouitatem. Et nos sane uremur contritionis & fidei adpellatione: non modo, quia sunt nomina in scholis hodie usitata: uerum etiam, quia sunt aptissima ad docendum, meo sane iudicio. Satis igitur antea dixi, hoc proprium esse & primum in poenitentia, terreri & cruciari, agnito peccato in conscientia & ira Dei: in quo opere, seu uerius passione & cruce, existit uera mortificatio. Deinde, illud alterum oportere accedere, quoniam uobis consolatio adfertur, per promissionem Euangelij de Christo: quæ habet comitem pacem & totius uitæ nouitatem. Loquor autem de conscientia pace: a qua impossibile est glorificandi Dei studium abesse. quod cernere est in omni uita & omnibus actionibus nostris. Ideo hec pars recte dicitur uiuificatio: quia hominem non solum liberat a peccato, terroribus & morte: uerum etiam totum renouat, uereque efficit filium dei.

Mortificatio.

Igitur mortificatio, ea ipsa contritio est, de qua dixi, quod fiat in mente & conscientia, per ostensionē & accusationem nostri peccati, & per reuelationē iræ Dei: qua homo pauoribus in corde grauius cruciatur, & per reuelationē iræ Dei: qua homo pauoribus in corde grauius cruciatur, quā ullis uerbis dici possit. Oportet tamen tales terrores & cruciatus intelligere, quales sunt morientium, qui iudicium Dei adpropinquare uident: & grauiissime metuunt, & acerbissime oderunt: ubi est quidam inferni gustus, horror & sensus perpetuæ damnationis.

uiuificatio.

Porro, uiuificatio est ipsa fides in Iesum Christum: quæ arripit promissionē Euangelij, de remissione peccati & uita æterna, propter Christum. Ideoque seruat hominem, ne incidat in mortem & desperationē: & extrahit eum ex cruciatibus terrorum in conscientia: facitque respirare, qui in faucibus mortis erant, & gaudium atque pacem cordis operatur. Denique & totum hominem renouat, ut sicut filio Dei dignum est, uita uiuat. Quod est uere renasci, renouari & uiuificari, & adoptari in filium Dei: ex filio peccati, iræ & mortis.

Hæc annotare hoc loco placuit, quia horum nominum usus, mortificationis, inquam, & uiuificationis, non infrequens est apud Paulum: ut illi ipsi loci, in quibus occurrunt, melius ac rectius intelligatur. Sunt enim, qui illa ad operum nostrorum hypocrisis torquent: prorsus contra Pauli sententiam, & cum obscuratione totius Euangelij doctrinae.

Rursus si quibus placet, partium nominibus alijs uti, illis nihil ille peruenit: modo quod poenitentię nomine docetur, non uariet a scripturae sententia & gloriam Christi non obscuret. Cum ergo audis poenitentiam aliam

aliā dici legalem, & aliā euangelicā, oportebit legalem intelligere, eam quam nos uocamus contritionem. Nam legis hoc principale officium est, ostendere uidelicet peccatum, & terrere peccatores, & in desperationem salutis illos conijcere. Euangelicā scias recte dici eam, in qua ad contritionem accedit fides, pax cordis, liberatio a terroribus legis ac metu mortis, & tota nouitas Christianæ uitæ, ut antea dixi.

Non ergo de nominibus partium solliciti erimus, & nemo uir prudens de illis litigabit, si tamen ueritas doctrinæ ita tradatur, ut est exposita in literis sacris. Mihi contritionis nomen dixi, satis placere, cuius nūc ulus est in scholis, quo & sacræ literæ frequenter utuntur, ubi de terroribus, qui oriuntur ex conscientia peccati, per legem, loquuntur: ut psal. li. Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet. Itē psal. cxlvi. Qui sanat contritos corde, & multis alijs locis, sed & res nominis conterendi uerbo aptissime exprimitur. Conteritur enim, quod in breuissimas quasdam minutias frangitur, destruitur & penitus corrumpitur. Sic Deus, sanatur peccatores, neque confert illis uitam æternam, priusquam hominem destruxerit totum, auferens illi omnem spem salutis, & superbissimam illius arrogantiam in nihilum redigat: adeoque totum ueterem hominem in puluerem. Genesis iij.

Porro confessionis nomen, uocabulum est clarum & latinū, & nihil prorsus incommodi habet. Rem autem, cui aptatur, in patientiæ doctrinā, apposite declarat. Cæterum fidei nomen semper intelligi debet, de noticiā & fiducia gratiæ misericordiæ Dei, qua a peccato & æternā morte liberamur, iusticiam & uitam æternam hæreditamus, propter seruatorē Christum. At uocabulum satisfactionis, in doctrinā pœnitentiæ, apud scholasticos theologos, rem habet nouam, inauditam, prodigiosam et incognitā literis sacris: ideoque prorsus impiā, & repudiandā. Opprimat em̄ gratiæ doctrinā, & pharisaica hominū opera extollit suā fidem in Christum. De reliquis nominibus, quorum in hac partitione mentionem feci, prius satis dictum est.

Proinde in pœnitentiæ doctrinā ponimus has principales duas partes: Contritionē uidelicet, & fidem. Ad quas etiā reducimus, tum confessionē delictorū, sed eā quæ est iuris diuini, aut certe sine incommoditate doctrinæ fidei recipi potest. Tum effectum illū pœnitentiæ, quæ uocamus externā nouitatem, siue, opera externa bona, & dignos pœnitentiæ fructus. Verax enim & pia confessio delictorum, a uera contritione nūquam potest abesse. Neque enim pijs excusant suos errores: sed agnoscunt, fatentur & accusant ipsi, ut remissionem peccatorum consequantur: quanquam non propter confessionem, sed propter Christum, cuius sanguine emundamur ab omni peccato, in quem credunt. Dein de, ubi uera est in Christum fides, ibi certissimum est protinus & exter-

Pœnitentiæ legis & Euāgelicæ.

Conteri quid

Confessio.

Fides.

nam nouitatem sequi, tanquã effectum, quod & si antea clarissimum effecimus, puto, in prima parte huius operis: tamen multo clarius adhuc idem efficiemus, cum per Christi gloriam scribemus tertium librum de poenitentia, et fructibus iustificatorum & poenitentiu bonis. Satisfactio nem autem pro peccato & æterna morte, siue, ut loqui solent, pro culpa & poena, ignoramus, præterquam crucem, mortem, & gloriosam resurrectionem Domini & seruatoris nostri Iesu Christi: cui sit huius nominis æterna gloria. A M E N.

Contritio & fides coherent.

Latrones animarum.

Quod uero poenitentia, homine Christiano digna, sine his essentialibus duabus partibus, quas dixi, nulla existere possit, facile probauerim. Quia sic coherent illæ partes, contritio, inquam, & fides, ut profusum non possint diuelli, aut diuulsæ, altera sine altera, sit aut inane & otiosum nomen, aut res pernitiola. Qui enim existimant contritionem rationis opus esse, eamque sine fide in Christum docent, isti aut illudunt discipulis & nihil quam hypocrisim & simulationem predicant: aut si forte præter doctorum opinionem & mentem talibus uera contritio: (cuius doctorum ipsos constat ignaros esse.) contigerit, conijciunt miseros in desperationem & æternam perditionem. Non aliter sunt impostores & latrones animarum, qui fidem predicant sine contritione: sine Dei timore, & debita perfecta illa obedientia erga legem. Et tamen uidemus doctrinam timoris & contritionis a multis omitti: qui licet, sibi ualde Euangelici esse uidentur: cum fidei doctrina solis, qui uere conteruntur, solatio esse possit, ut quos conscientiae onus premit, & mors æterna terret. Iuxta illud, psal. cxlvi. Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Neque Christus alios conscientiae onere, & metu mortis leuat. Non potest enim medicus esse, quam eegrotis, Matthæi ix. Denique non possunt uere credere in Christum, nisi qui prius uere cognouerunt suum peccatum: & iudicium æternæ mortis, sibi debitum. Quid credant enim, qui ne nouerunt quidem unquam sua illa mala, quæ afferunt homini æternam mortem, & sola in Christum fides absorbet, & tollit omnia: Sed hypocritæ simulant omnia: contritionem sine fide, & rursus fidem, sine contritione. Item dilectionem & legis impletionem sine Christo, & quid non? Verum istæ impietates nihil ad nos.

Ergo Euangelio nemo potest credere, nisi qui est primum uere contritus, hoc est, qui ad peccati sui & iræ Dei noticiam, non simpliciter speculatiuam, sed practicam quoque perductus est. Cognitio autem peccati & iræ Dei, non habet locum in Christiana poenitentia, sine fide, sed est blasphemia, desperatio & mors æterna. Aut certe affert desperationem & mortem, uidelicet, blasphemis contra Deum & legem, nisi accedat fides, quæ blasphemos, & desperabundos, sententia mortis in se accepta, rursus eripiat, & extrahat ex morte damnationis. Tam est necessaria

ria in contrito, remissi peccati fides: quæ remissio contingit gratis per misericordiam, propter Christum.

Necesse est ergo in sacris literis eam poenitentiam doceri, qua homo in peccati sui & iræ Dei cognitionem ueram primo omnium perducat: qua incipit dolere, propter Deum offensum, ac detestari suum peccatum. Sic loquor de piorum contritione: quatenus incipiunt sanari & melius habere. Deinde, qua rursus consolationem capiat, propter reconciliatum Deum: & spem iusticiæ & eternæ uitæ, propositam atq; donatam in Christo Iesu. Nihil enim poenitentia aliud est, quam corde conteri & dolere, propter peccatum & peccati poenas: maxime autem propter Deum offensum, quem nolis ita offensum esse. Ad hæc consolationem accipere, per promissionem Euangelij de Christo: quam sequi peccati fugam & obedientiam erga legem, & totius uitæ nouitatem, satis antea & uere dixi.

Sacrilega hypocrisis, in qua nulla est, neque peccati cognitio, neque remissi peccati fides, non potest ullum bonum opus prestare, quod iusticiæ nomine sit acceptum coram Deo: etiamsi conando & currendo multum sudet atq; labore. Sicut testatur Paulus Roma. ix. Israel sectando legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide: sed quasi ex operibus. Et ibidem capite x. Ignorantes iusticiam dei, & suam quærentes statuere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus, ad iusticiam omni credenti. In hac uana & impia hypocrisis fuit: qui deum non timens, & homines contemnens, ita precatus est, & deo superbissime locutus: Deus gratias ago tibi, quod non sum sicut ceteri homines. Lucae xvij.

Sic est sacrilega hypocrisis doctrina scholasticorum theologorum de poenitentia & iustificatione. Tribuunt enim pharisaico errore meritis operum nostrorū debitum remissionis peccati, iusticiæ & uitæ æternæ: & donum gratiæ negant esse gratuitum. Sic est regnum, uel potius tyrannis, Romani Pontificis, scelestæ & maledictæ hypocrisis. Quid habet enim cum Euangelio Christi commune? cū Christum a deo neget, ut non agnoscat, non recipiat, peccata nostra gratis remitti nobis, & ignosci propter Christum. Quinetiam hanc Euangelij sanctissimam doctrinam pro pestilentissimæ hæresi damnat. Deinde transfert meritum remissionis peccati, in obseruationem aliquot frigidissimarum traditionum: & transgressoribus istarum, de quarum plerisque dubitare possis, stultæ sint magis an impiæ, comminatur mortis eternæ poenas: Item iram & indignationem omnipotentis: ut blasphemat. Denique sic sunt Christianis scandalum, & remora pietatis, sectæ monachorum. Omnes enim operibus fictæ & simulate pietatis tribuunt meritum iusticiæ & salutis. Nā et tam insolens superbia in monachis est, ut monachatum equa

Scholasticorum doctrina de poenitentia sacrilega hypocrisis.

COMMENT. DE POENITENT.

re baptismo, qui est Christianorum a Christo, nihil uereantur, necesse
bescant. Oportet enim de pestibus istis, que prope ad internecionē perdi-
derunt Ecclesiam, per occasionem dicere, ut cognoscantur, & cognite
caueantur, quas Dominus Iesus uelit delere, & funditus extirpare. Sed
hec de partibus poenitentię hactenus, nunc de contritione seorsim.

DE VERA CONTRITIONE.

CAP. II.

DE Contritione, quam docent Scholastici Theologi, sæpementio-
nem fecimus. Oportet enim nosse, pro conseruanda puritate Chri-
stiane doctrine, contra persuasiones erroris, quam sit friuolum, ponere
in contritione dolorē, uoluntarie pro peccatis assumptum. Ita enim ex-
re seria, horribili, amara ac tristi, & quam natura plusquam auersamur
& fugimus, faciunt lepidum ac sua uem rationis ludum. Neque tribuunt
solum contritionis nomen, huic ficto dolori: & perfectionem doloris
isti pharisaice contritioni, uerum etiam meritum gratię, gratum facien-
tis, hoc est, acceptantis & adprobantis peccatorem, & conferentis illi spi-
ritum dilectionis, quo accepto ille quidem mereatur sibi de condigno
uitam æternam.

*Contritio
scholasticis
est simulatus
dolor.*

Ita ergo sepeliunt Christum ac stulte simul & impie docent, quod
peccata nobis remittantur propter contritionē, quemadmodū alijs ope-
ribus legis. Et quod dilectionē his operibus mereamur, qua imperata,
donum uitę æternę, de condigno per alia legis opera accipiamus. Cur
igitur adoramus Christum, & nō renunciamus eius nomini, quando
saluationis gloriā a deo in manibus nostris habemus? O sophistę, male
dicat cogitationibus uestris Deus: quibus Christi glorię a deo relistis.
Impossibile est contritionem sine fide gratuite remissionis peccati aliud
afferre, quā desperationē & mortē: deinde, affirmare, quod nō peccat
homines, facientes præcepta Dei sine gratia, nedum cum hec sunt opi-
nionē merendi iusticiā & saluationē, falsum est & contumeliosum. Stul-
ti & uani, hypocrisis iactatis esse iusticiā, & eam meritoriā uitę æternę.

Nondum attingo, quod corda perterrefacta ex doctrina legis, non
possint diligere deum, & quod uanissimum est, fingere dilectionem dei
& legis accipi posse, sine fide gratuite remissionis peccati, propter
Christum. Nam horū dogmatum sunt autores scholastici Theologi,
que alij loco obseruanda duxi. Vide ergo quale sit hoc scholasticorum
dogma, fingunt in contritione esse dolorem, non solum quem gignit
metus pœnarum, uerum etiam charitas & dilectio Dei, cum de fide,
qua adprehendimus remissionem peccati gratuitam, nihil usquam dic-
cant. Neque possint de ea dicere, quia remissionem peccati negant gra-
tuitam esse, & contendunt, quod per meritum operum nostrorum con-
tingat. Hac namque pharisaica persuasionē ubique impediuntur, ne ue-
ritatem glorię Christi cernant.

Nos

Nos ergo contritionem intelligamus, non humana ratione simulatum dolorem, sed ueros terrores, quos Deus inquit, quando conscientijs nostris loquitur, ac reteggit illis peccatum & reuelat: Item sententiam illam maledictionis aeternae, quae peccatoribus debetur, ut de contritione haecenus saepe dixi. Est autem dolor ille omnino maior, quam ab in-firma natura sine desperatione ferri ac sustineri posset, nisi tandem illi subueniret per gratiam a Deo. Res tota longe est supra & extra omnem uim humanae rationis. Oportet enim in contritione intelligere, non speculatos & simulatos dolores quales scholastici docent: sed ueros, quales sunt in iudicio conscientiae, comparato ad iram Dei, & ad sententiam maledictionis, propter peccatum iam acceptam. Quales terrores fuerunt in dolore Cain, David, & aliorum. Accertum est, quod istos dolores: ut antea etiam dictum est, omnis omnium hominum natura refugit & supra modum horret. Solutus etiam Deus, per legis doctrinam excitat illos: uel inuitis nobis & repugnantibus, quod infra per quaedam exempla demonstrabo. Nemo enim potest uelle cognoscere & audire hanc accusationem peccati sui, quo sine spe ueniae mereat aeternam condemnationem. Nemo potest uolens scire & assentiri, quod propter peccatum suum, merito sit filius irae & maledictionis. Tantum abest, ut per hunc inuoluntarium dolorem, & plusquam uiolentum, plenum odij & blasphemiae, contra Deum & legem, gratiam & remissionem peccati mereatur.

Haec ego crasse fortassis, & saepe ac uerbose inculco, quae alius melius & aptius dicere posset. Sed mecum bene agitur, si fideliter & pie docent, uere ac firme, quae nec a portis inferorum conuelli possint. Re eandem sepe inculco, non subtiliter, nec prohibeo, si quis meliora uolet scribere. Atque utinam uerax studium glorificandi Christum omnibus inesse, ut tandem omnes linguae confiterentur Deo, & gloria illi dicerent amplissimam, per Iesum. Sed his temporibus, quid nisi obscuratur gloria Christi & opprimunt, idcirco a magnis, sapientibus et doctis: ut necesse sit infantibus, rudes atque indoctos loqui, qui si taceant, lapides clamabunt. Sed ad rem.

Facile est hypocritis fingere, ut alia omnia, sic etiam quod possint sibi formare contritionem, odiant peccatum, & Deum super omnia diligant. Sed nihilominus amant peccatum, & desideria eius explere cupiunt, & odium Dei ac legis retinent. Fingunt se mereri dilectionem, cum perpetrato sint expertes dilectionis, quicquid mereantur. Experientia enim notissimum est omnibus hominibus, quod praeccepta legis sine spiritu sancto, qui datur propter Christum, nemo possit amare: quin potius omnes rapit ac trahit immodicum desiderium peccati, & immodica cupiditas contra legem. Nullum enim prorsus mandatū est, cui homo, peculiari concupiscētia carnis non aduerset. Ex quo manifestum est, manere odium Dei & legis in homine: quoad per promissionis euangelij fidem, ab hac blasphemia liberet.

Proinde, sic potius res cōtritionis habet. Quando Deus aperit nobis oculos mentis, ut uideamus, quantū sit & quale, habitans in nobis peccatum, quanta immundicia in natura, a qua nemo abesse potest, ut maxime uellet, adeoq; quāte sint externę transgressiones, si quas adiecimus, quarum rarissimi uacāt, nisi infantes: quanta deniq; ira & iudicium dei contra peccatores, siquidem eternis maledictionibus mortis illos affligit: Gal. iij. tunc ruimus in murmura & blasphemias, non iam occultas, quas hypocrite uel ignorantes habēt, sed in aperta odia contra Deū. Decertant enim, iniusticiam esse apud Deum, si iudicentur, qui ipsi suis uiribus non ualeant explicare se de peccato, imo bene & fortiter conando per uires rationis, ut iusticiā saluationis mereantur, magis magisque implicent. Nam ut iste blasphemie hereant in natura, discas cōsciētia teste, & teste Diatribe Erasmi, & Paulo ad Roma. ix.

Causa, sine qua non.

Quapropter in Contritione adeo nullum est gratię meritum, ut hominem magis alienet a gratia, si pietatem eius scilicet, hoc est, ineffabilem blasphemiam, per se inspicias. Quare recte nunquam dici potest causa saluationis, aut causa sine qua nō, si de merito saluationis loquamur. Hęc em̄ contingit gratis, propter Christū, his qui in gratuita promissionem credunt. Quanquam necessaria sit contritio propter nos humiliandos, ac declarandum & accusandum nostrum peccatum. Quam Deus ex pessima opinione de Deo, quę in illa regnat, in optimam mutat, ut doleat homini peccatori, sic esse eius ingenium & naturam, uide licet, maliciosam & impiā, ac fugiat omnibus modis peccatū. Verę, hoc nō sine gratia & fide in Christū. Sicut cōtritio est causa, sine qua non, propter nouitatē nostrā, & obedientiā, quā Deo debemus, sed nullum gratię meritū operis nostri inde iactari potest.

In summa, hoc dolet homini, quatenus sibi relictus est, & sine gratię spiritu agitur, quod desideria carnis impune nō potest explere. Hic rursus dico, hoc per experiētiā omnibus notissimū esse. Hypocrite autē contritioni peculiarem dignitatē tribuunt, & magni meriti esse fabulant, quo gratiā sibi quis mereat: quanquā de congruo, & tamen ex pacto. Quia Deus dicit, conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Nihil enim impossibile uiribus suis esse ducunt, & nihil discernūt, inter credentes, qui audiunt uerbum gratię & a spiritu sancto gubernantur, & incredulos, qui auersi a uerbo gratię, & ad se conuersi, omnia uiribus suis implere uolunt, ac sui sibi saluatores esse.

Sed hoc insigniter friuolum est ac stultum, quod doctrinam seminant Sophistę, cuius ueritatem nullo exemplo demonstrare possunt. Nempe, suarę pharisaicarū contritionū, exauditarę a Deo. Sed nos abūdamus cōtrarijs exēplis, & alijs q̄ plurimis, quę testant q̄ per solam gratuitam

gratiam saluamur a peccato & a morte, propter Christum, si in eum credimus. Oportet enim ab hac fide, omnem conditionem meriti operum nostrorum, procul semouere & penitus excludere.

Res est non uirium naturæ, sed diuini operis, uere conteri, siue hoc in bonum, siue in malum fiat, hoc est, siue contingat pium conteri seu electum, ut ad Deum conuertatur: siue impium, ut in poenam peccati coniciatur in desperationem. Caute igitur obseruandum est, ne quæ fatiant pharisaicæ hypocrises. Nam & in gentibus nõ fuerunt inferiores carnales res iusticiæ, quam esse possunt hoc tempore in illis, qui docentur formare contritionem, nescio quibus imaginationibus speculatiuis, & illa mereri gratiam, tum alia legis opera præstare, fiducia remissionis peccati, & uitæ æternæ a Deo. Sed quid obsecro uariant isti a perfidis Iudæis, & ab opinionibus Turcarum?

Admirandum autem sane est, in diuino gratiæ opere, quod omnem iniuriam & contumeliam qua afficitur a nobis, etiam ignoscit nobis, & ex tantis malis extrahit ad suæ gratiæ cognitionem & fidem, ne eternum pereamus. Ita enim gratiam cõfert pro peccatis & de meritis, hoc est, peccatores & immeritos, adeoq; multis modis indignos afficit suæ gratiæ clementia & benignitate. Idq; tam charo precio, uidelicet, per unigeniti filij mortem. Ita commendans nobis, suam erga nos misericordiam & dilectionem. Ioannis iij. Roman. v.

Quid multis? Contritionibus nostris non debemus meritum gratiæ arrogare, nec diuina lege ita uti, ne dicam abuti, ut per eius opera præcepta, ut cunq; prestita ac facta a nobis, iusticiam nobis tribuamus, ne dũ hanc meritoria remissionis peccati & uitæ æternæ fingamus: sed ut peccatores nos esse, ex illius doctrina discamus, qui sine gratuita remissionis peccati, iusti & salui esse coram Deo nequeamus. Quod quam necessarium sit & uerum, subinde clarius aperiemus.

Huc ergo in primis facit disputatio Pauli. Roma. vii. de legis generatio & principali usu, quam hic per occasionẽ breuiter percurramus. Verba Pauli sunt hæc: Peccatum non cognoui, nisi per legem. Nã concupiscentiam nesciebam (uidelicet, hanc esse peccatum damnans coram Deo. Præmisit enim, peccatum non cognoui, nisi per legem: & peccato certe damnatur, iuxta illud: Aculeus mortis peccatum) nisi lex diceret: Non concupisces. At sophistæ cõcupiscentiam negant esse peccatum: contra tam apertum textum scripturæ, sed infirmitatem esse confitetur. Sed esto, sit infirmitas, uerum talis, quæ habentem condemnet, nisi ab hac liberetur, gratuita ignoscencia propter Christum. Non enim impunitatur credenti in dånabile peccatum: a quibus etiã expugnatur, ne regnet.

Impietas est ergo, uiciũ concupiscentiæ extenuare: tam furens malũ & indomabile in homine. Nã etiam si comprimĩ possit nõ tamẽ extirpari.

In sanctis enim quotidie aliquid decedit, de concupiscentia: uerum tota non potest aboleri, quam diu uiuimus. Semper adeo exhibet molestias pijs, quanquam illi hoc curent, ne sibi imperet concupiscentia. Sed age, aboleant sophistæ concupiscentiam, hunc tam contemptibilem morbum: tollāt auariciam, ambitionem, æmulationem, iram, odium, inuidenciam, amorē sui, huius seculi curam, & huiusmodi alias concupiscentiæ species, & laudabimus eos, quin ipsi se nobis exhibeant pro uis sanctis adorandos, & gratiæ Iesu Christi ualedicant, denique recussent spiritus sancti auxilium & operam, pro uincendo peccato. Sed pijs in terim non ignorant quam sit molestissimum uicium in carne concupiscentia: quod hominem nunquam deserit in totum, & semper reum efficit, nisi quatenus fides gratiæ illum excusat. Nec denique comprimi potest, nisi ab his qui a spiritu sancto gubernantur.

Sed ad Paulum redeo, qui docet sane, contra omnium sophistarum spem & opinionem, lege diuina non solum ostendi nobis peccatum nostrum, & accusari: uerum etiam augeri, & conscientias peccatorum horribiliter cruciari per legem. Sic enim ait: Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam, hoc est, quælibet uicia carnalis concupiscentiæ in me accendit, ut etiam sentirem adesse mihi, quæ prius nesciebam. Auget enim peccatum lex, quia prohibet, a quibus natura non possumus abesse: quinetiam ea, quibus immodice delectamur & a quibus arceri nolumus. Denique terret conscientias, & comminatur mortem, atque efficit, ut fugiamus iram & iudicium Dei: adeoque Deo & legi irascamur. Sic uero lex nostro uicio est uirtus peccati: nec potest alium effectum, cum incidit in carnalem naturam, habere. Itaque comparati ad diuinam legem, natura nostra incorrigibiles sumus, ut intelligas neminem iustificari, seu liberari a peccato & a morte posse, nisi per misericordiam & gratuitam remissionem peccati.

Sequitur apud Paulum: sine lege enim, hoc est, lege spiritualiter, a me carnali homine, nondum intellecta, quod uide licet damnet cordis immundiciem & summam puritatem requirat, tam internam, quam externam, ut eam præstemus toto corde & animo, in omnibus cogitationibus, dictis & factis. Hoc est enim sine lege uiuere, nescire legis spiritualis usum, & hypocritarum in morem secure agere, & fingere, quod legi per externa facta satisfacias: quæ est sanctissima & castissima doctrina, & sanctissimos & castissimos cordis motus a nobis requirit. Cur enim non exigeret a nobis debitum, qui nostro uicio immundi sumus, & rei condemnationis: sed hypocritæ sibi omnia tribuunt, & tam sunt securi, mali conciliati homines, ut qui omnia legis mandata, ad unguem & perfectissime faciāt. Sicut istius erroris accusantur & damnantur, Lu. xviii.

Peccatum erat mortuum. Eatenus mortuum quatenus non sentiebatur

tur carnali nature adesse. Sic est enim apud eos, qui hec grauia peccata cordis, ut est incredulitas, presumptio, desperatio, ira contra legem, uacare fide, timore, spe, dilectione, esse auarum, iracundum, impatientem & uarie cupidum contra omnia legis mandata, non habent pro peccato. Hos ergo non terret lex, nedum occidit: quo nomine non est lex. Porro isti hypocrite interim fingunt se nullum peccatum habere, quod est peccatum mortuum esse, & quasi sepultum in carnali natura. Deinde in talibus peccatum non sequit tantopere contra legem: uidelicet, impatientia, odio & similibus blasphemijs: concupiscentia per legem nondum irritata & accensa. Sed non ideo non est peccatum damnans: Deus enim quamuis immundiciem accusat, etiam penitissime latentem: a qua antea repurgari nos oportet, quam saluationem acquiramus. Hinc enim precatur Propheta: Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo.

Ego autem uiuebam sine lege aliquando. Nempe, cum adhuc impius phariseus essem, iusticia operum legis tumens & inflatus: & nullam dum ueram peccati noticiam habens. Tunc enim uiuebam sine lege, hoc est, sine conscientia peccati. Proinde hic uides quam errent pernitiose, qui legem pro iustificationis doctrina habent: de quo plura uideas: Phil. iij. ubi Paulus hunc pharisaicum errorem, in semetipso reprehendit & damnat. Defendit enim hypocrisim, pro perfecta pietate.

Sed cum uenisset mandatum, hoc est, cum lex spiritualis doctrina intellecta a me esset: & reuelare mihi peccatum meum, contra opinionem pharisei, cepisset. Nempe, cum uiderem, legem diuinam non esse huiusmodi doctrinam, que a quolibet prestari possit: imo, cui nulli prorsus homines satisfacere queant. Nunquam enim perfecte lex potest a nobis impleri: etiam iustificatis fide per Christum, & spiritu uiuentibus.

Peccatum reuixit: reiectum uidelicet, & irritatum atque accensum in carnali natura. Quod prius latuit in natura hypocrisis operum tectum. Ceterum in hac ostensione peccati, concupiscentia accendebatur, odio & impatientia contra legem: ubi non potui opera mea ulterius pro iusticia defendere: sed coactus fui desperare: ut sequitur.

Ego uero mortuus sum. Accepta mortis, & aeternae maledictionis sententia, per legem, quasi diceret, horribiliter contritus sum, penitus confectus et perditus: qui mihi uidebar integer et sanus esse, nulla cura, nullo medico, opus habere: quin etiam iusticijs meis deberi aeternam uitam.

Et inuentum est mandatum, quod erat ad uitam: uerbum enim uiae est, ei qui facit. Leuit. xvij. Gal. iij. Luc. x. Quamquam nemo est, in hac carnali natura, qui faciat. Ideo alieno iustificatore et impletore legis opus habemus, uidelicet, Christo Iesu, qui nos a maledictionibus

legis redemit. Gala. iij. Quare & facit legem quisq; tantum, quantum credit in Christum, legis impletoem. Roma. iij. Finis enim legis Christi, ad iusticiam omni credenti.

Hoc esse ad mortem. Siquidem naturæ, seu peccati improbitas, in hærentis in natura, legis conatum elusit. Sic autem dicimur lege occidi, propter peccatum quod hæret in natura: cui lex non potest mederi, sed sola gratia per Christum. Hæc uero tota doctrina, de peccato, lege & gratia, nunq; satis intelligetur a nobis, nisi in probatione & agone conscientia. Nam philosophicæ speculationes, fere sunt ociosæ & uanæ: sicut uidemus, Deum & legem contemni a plerisque qui hæc probe cognouerunt, sed speculatiua tantum noticia & cognitione, non interna cordis.

Cum uero omnes homines natura nostra tales simus, quales hic prædicat Paulus, quis recte affirmare potest, hominem opere naturalis contritionis se fauori diuino præparare: & per mortuas iusticias carnis gratiam & peccati remissionem mereri? Nam accusari iusticias rationis & accipere sententiam mortis ex lege, non est præparare se diuino fauori: nec æternam saluationem mereri. Nisi peccatum damnans, est summa iusticia, scilicet, & pietas in Deum: & mors æternæ maledictionis, est æterna uita. Quare fiducia carnalis iusticiæ magis noxia est, quam dici uel credi possit. Rursus quorum Deus peccata reteggit, & facit de iusticijs carnis desperare, hi sunt in primo saluationis gradu, quatenus in uocantur pro gratia Deum. Nam talibus adest per Christum: & propter Christum ignoscit peccatis eorum, ac donat eis filios Dei fieri & heredes æternæ uitæ.

Hæc de Contritione hæcenus, & illius necessitate, unde oritur, & quis efficiat eam in nobis, deniq; & quid ipsa operetur. Nā uerbum Dei, quod arguit nostra peccata, nempe, lex, est nobis contritionis causa: si tñ Deus per legem nos doceat, & cordibus nostris loquatur. Neque enim sufficit literæ noticia. Verbum enim Dei, nisi excitatum in nobis per spiritum sanctum, non magis efficax est, quā ulla alia rationis doctrina. Atq; inde est, quia Deus non omnibus loquitur, quod fere contemni uidemus diuinæ legis prædicationem. Sed quando iudicium de cordibus reuelatur, tunc discimus quam sit res horribilis peccatum. Nam & peccatores protinus de saluatione coguntur desperare. Eius primo uidere est exemplum in Adam. In quo si liberum arbitrium post peccatum ualuisset, non indignisset post legem prius a deo acceptam, noua alia & peculiari correptione, qua necesse fuit deum cordi ipsius loqui: sed comparato peccato suo ad iudicij diuini sententiã coactus fuisset desperare.

Sed quid sit? Insignis dei contemptor, insigniter securus permanet in duricia cordis sui: neq; quicquam requirit, quod deum offendit, & stupidus adeo est, ut malum suum nullo pacto uideat, aut queat uidere: etiamsi legis & cōminationū illius non sit ignarus. Imo ne accusatus qui den

dem a Deo, uoluit peccatū suum agnoscere & , confiteri se reum coram Deo esse. Sed potius excusare conatus est : & culpam in creatorem ipsū reijcere, potius quā in suam impietatem. Mulier (inquiens) quam dedisti mihi sociā, dedit mihi de ligno, & comedi. Nec dissimiliter mulier transtulit a se peccatū & iniquitatē suā: culpā transgressionis reijciēs in serpentē, hoc est, in creatorē serpentis, deum. Nam causa principalis peccati, ab utrisque regerebat in deum. Adam igitur, ut mulieris exemplū taceat, nisi a lio nouo gratiæ beneficio, de peccato & iniquitate sua conuictus fuisset, quid nisi cōsenuisset in sua impietate: & mortuus in peccato filius gehennę & eternę dānationis permanisset: denique ad cōsimilem modum ois posteritas cū eo: sed timuit uocē dei, cū secūdo ad eū loqueretur, & coargueret eius peccatū: iam uiua & efficaci uoce spiritus, nō mortua litera legis. Vix igitur humiliatus est coram deo, & uix contritus. Per legem enim, quam acceperat, & illius admonitus etiam, non potuit timere deū. Cur hoc: quia per peccatum & inobediētiam, non erat amplius sui compos & in perfecta sui potestate: sed erat seruus peccati & sub imperio Diaboli.

Non dissimile exemplum est in historia Cain, Genesis iij. nisi quod maius argumentum impietatis humanę in illa propositum est: que etiam efficit plerosque desperare de gratia. Sic enim est mancipium miserum Diaboli homo, propter peccatum. Nec opus habet dilucidiorē expositione exemplum Cain, quam iam exhibita est. Cæterum Davidis exemplum nullo modo licet tacere: nempe, regis maximi, & sapientissimi Prophetę, qui utroque officio pastor erat sui populi: sed lapsus in peccatum, factus adulter & parricida, nihil moratus est se in tantis facinoribus inescatum a Diabolo fuisse: & peccatum neque agnoscere, neque timere deum potuit. Nihil iuuat tunc hominem lumē naturalerationis, nec profuit lex scripta, & liberum arbitrium in stercore iacuit. Proinde opus habuit nouo gratiæ beneficio admoneri scelerum suorum, & corripiti per prophetam Nathan: & per gratuitam condonationem delictorum, in pristinum iusticię statum restitui, ij Regum xi. & xij.

Adde Reges Israhel plerosque, & ex regibus Iuda insigniter malum, scelerosum & impium Manassen, & consydera, quam non agnouerint sua peccata, neque deum timuerint. Etsi sapientes uiri essent, & liberū arbitrium tam pulchrum & expeditum haberent, quam Papiste: neque ignari diuinę legis essent, si literam spectes. Et dic cæcitatē eorum & impietatis causas: cum præsertim mandatis diuinis cultus quasi dedita opera resisterent: & sanctos prophetas, ueritatis & fidei doctores, adeoque correctores corruptissimorum morum, sine clementia trucidarent, & sanguinem alium innoxium multum nimis effunderent: & horrendis abominationibus Idolatrię omnia replerēt. Nec in his omnibus & tan

tis malis ulla conscientia peccati tangebantur. Sed unde hæc impietas & duricia cordis in istis, si tanta est uis rationis & liberi arbitrii, quam esse prædicant Theologi rationis, tam uidentes quæ loquuntur, quam uiderunt isti reges quæ operati sunt, quos malicia sui ingenij & naturæ, & tyrannis Diaboli excecarat.

*Pharisæorum
obstinatia.*

Sed accedamus etiam ad ea exempla, quæ relata sunt in literis Noui testamenti. Quid est tam cæcum, audax, improbum, in corrigibile, durissimæ cervicis, furiosum, obstinacis cordis & contemnens dei, atque quod refertur de impietate pharisæorum, qui tamen scientia scripturarum, & sanctimonia uitæ, spectabiles uiri erant in reliquo populo Iudeorum. Nullis signis temporum, nec prophetarum oraculis, neque Ioanne & Christo ipso doctoribus, persuaderi potuerunt, ut poenitentiam agerent & crederent Euangelio. Sed omnino tales se exhibuerunt, quales hoc tempore Papistæ, ad Euangelij prædicationem.

*Cognitio peccati
per solâ
literam*

Causa erat, quia peccatum suum per solam literam cognouerunt, qualis est noticia peccati, in his qui furantur, & latrocinia exercent, siue adulteria committunt, sine tamē conscientia peccati. Quamquam magna pars pharisæorum, ne sic quidem agnouit suum peccatum, uerum etiam, pro iusticia defendit, ueritati Euangelij & Christo contradicere. Sed esto, ut in quibusdam fuerit noticia sui peccati secundum literam, tamen eo modo iudicia Dei facile contemni possunt, quæ alioqui impossibile est non uehementer reuereri. Sicut habemus exemplum Iudæ, qui prodidit Christum. Primum enim omnes admonitiones Christi cōtempnit: sed postea cum loqui illi cœpisset deus in cor, & peccatum reuelare, ex onere peccati in conscientia, & per desperationem salutis, ipse uitam abruptit suam. Tam est importabile, dei iudicium contra peccatores, conscientijs reuelatum, nisi promissione Euangelij rursus erigamur, & a desperatione seruemur.

Iudas

Paulus

Quorsum promouit Paulus, adhuc pharisæus per iusticias legis. Sed peccatum ille suum adeo non agnouit, ut pharisæissimum pro summa pietate defenderet, & illius nomine Ecclesiam Dei persequeretur: non minore emulatione, quam nunc fit a Papistis: si tamen illi serio defendunt iusticias rationis, & nō magis suas dignitates, auariciam, & glorias ambitiosas. Certe Christi gloriā, & Ecclesie salutē, non querunt.

Petrus

Denique quam fuit stupidus Petrus in agnitione sui erroris & peccati: Nisi enim admonitus fuisset a gallo & Christo inspectore, conuerterente cor, non resipuisset. Ergo his omnibus exemplis docemur, quod in uera contritione opus habemus diuina potentia & gratia, ad reuelationem & noticiam nostri peccati: neque tamen seruari hominem per contritionem, & timorem iudiciorum dei, sed perire, nisi per gratiam Iesu Christi restituatur.

Quem

Quem non mouent uulgi exempla, huius nostri temporis, ut principes, Episcopos & Monachos taceam. Est enim in toto hominum genere, mirabilis contemptus Dei, & ignorantia sui peccati, & uiuunt sine timore, nec magnifaciunt admodum gratiæ reuelationem, quæ contingit propter Christum.

Omnino igitur ignorant peccatum, & uim ueræ contritionis, qui existimant illam uiribus rationis parari, aut non maiorem esse, quàm possit sustinere eam homo, absq; desperatione. Nisi illi succurrat gratiæ consolatio, quæ perterrefactam mentem rursus erigat, & promissione remissionis peccati & uitæ æternæ gratuita eripiat ex morte.

Porro, ex iam dictis exemplis illud quoq; discere oportebit, quod ueram contritionem pijs cum impijs eandem habent, & in nullo dissimilem. Quare consequi remissionem peccatorum per eam nemo potest. Hoc solo discrimen est, quod Deus in contritione suis adest, neq; sinit illos desperare: sed per promissionis Euãgelij uerbū consolatur. Quomodo accipiunt remissionem peccati, iusticiam & æternam uitam, quatenus in hanc gratuitam promissionis gratiam credunt, quæ oblata est propter Christum. Ceterum impios non consolatur, sed sinit perire.

In hunc modum ipsum Adã & Dauid consolatus est Deus, per suæ gratiæ promissionem: atq; ipsius etiam Manasse preces exaudiuit, iam conuersi ad gratiæ fidem, nec aliter Petrum & Paulum adiuuit, quam per suæ gratiæ donationem. Nec unquam ullum hominem aliter est saluaturus. Cain autem & proditorem Iudam permisit desperare. Et Cain quidem suis terroribus & tremoribus, ac Iudas suo calamitoso uite exitu, satis nos docuerunt, quam sit impar imbecillis natura, deprehensa in peccato, stare coram iudicio Dei, & sententiam damnationis audire. Quare non attinet multum disputare de exemplis regum Israel & phariseorum, aut horū similibus. Nam satis liquet, quod quibus nulla peculiaris gratia, remittens peccatum, & promittens eternam saluationem, facta est, eos per reuelatum peccatum & iram Dei abijci in profundum desperationis & æternæ mortis.

Sunt ergo diuersi effectus in uera cōtritione. Nam cauis, quæ ostendit cordibus nostris magnitudinem peccati & irā Dei, accendit in alijs gratiæ sitim, ut dicant, Deus propitius esto nobis peccatoribus. Quem admodum & Dauid precatu est, comprehensus in peccato, & ad gratiæ fidem conuersus: psal. l. Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Item: Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Et psal. cxliij. Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Item: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Quia apud te propitiatio est, ut timearis. Rursus in alijs, in quibus uer-

Vera contritio pijs cum impijs eadem est, sed nō cum solatio.

Diuersi effectus in uera contritione.

bum gratiæ non est efficax, contritio gignit odium Dei & desperationem. Ex quo uidere est, quales sint doctores, qui in poenitentiae predicatione, docent contritionem, sine fide, gratiæ per Christum. Quamquam isti nec ueram contritionem doceant: sed meram simulationem eius & uanitatem.

Pij in contritione peccata sua ex animo odiunt.

Illud præterea solis pijs accidit in uera contritione: quod peccatum suum ex animo odiunt, ac dolet eis quod Deum offenderint: eoque quoad fieri potest, uitant deinceps & fugiunt peccatum. Impij autem, suis artibus fingentes contritionem, non odiunt peccatum uero odio: sed mallent cupiditatibus suis inseruire. Neque dolent, quod Deum offenderint: sed poenas metuunt, & Deum atque legem oderunt. Nec illum uerax & serium studiū honorum operum, in istis ea causa, potest regnare: qui omnia quæ faciunt, non Dei, sed sui amore operantur.

Contritio durat in pijs.

Neque perficitur unico momento uerax contritio: sed durat in fidelibus. Quia ut semper peccatum in hac carnali natura habemus: ita semper in illo timore retinemur, qui est ueræ contritionis. Licet mitigetur, ac sanetur subinde, non tamen subito expellitur totus. Tam enim contritio quam fides subinde perficiuntur: ne quis nimium displiceat sibi, qui legis terrores adhuc sentit: & nondum est perfectus in fide.

Potest ex his intelligi, quã foedas hypocrises doceant, qui tribuunt operi contritionis meritū remissionis peccati: simulq; hanc hominis uirtute posse parari. Contritio est enim fides, qua credimus uerbo diuinæ legis, reuelanti nobis cum nostrum peccatum, tum debitam peccatis nostris iram & maledictionem. Et hanc maximam & tristissimā rem, homo per industriam suam inuenire aut assequi posset, sine uellet. Nihil æque fugit & auersatur: reuelatam, nunquam sustinet sine desperatione. Nisi Euangelij consolatione, ut sepe dixi, seruetur. Quare sine huius fide nunquam utilis esse posset: imo nunquam non pernitiosa. Et quomodo sola gratiam, aut remissionem peccati mereri posset? Ad contritionem autem non aliter opus est operatione spiritus sancti, quam ad alias Christianas uirtutes: in quibus efficiendis quod posset caro nostra, serua peccati & Diaboli.

Videas igitur alios terreri lege, cuius predicatione alij nec quicquid permouentur: quia impediuntur a peccato & Diabolo. In summa, horrenda imago contritionis est. Nā fide euangelij ignorata, abijcit hominem in desperationem, atq; æternam mortem.

DE PECCATO, CUIVS PERFECTA
COGNITIONE OPVS EST HOMI-*ni pro efficienda in illo uera animi contritione.*

PRædictis de contritione adijciendum est, quod nam sit omne peccatum illud, cuius perfecta cognitione opus est homini, pro efficienda in illo, uera animi contritione. Oportet enim longe aliter de peccato sentire ac iudicare, quam aut ratio & captus naturalis; aut in theologia sua scholastici doctores. Ratio enim de internis uicijs impij cordis nihil te docere potest; & scholastici theologi, quanquam tribuunt homini concupiscentiam non mortificatam a spiritu sancto, huius uicium tantum extenuant, & peccatum esse negant. Adpellant enim infirmitatem, & faciunt rem mediam, quæ non efficiat hominem deteriorem. Deinde tribuunt homini, quod suæ naturæ uiribus possit concupiscentiam domare, uincere & perfectissime obedire legi Dei, diligere Deum super omnia, hoc est, sine peccato esse.

CAP. III.

Scholastici concupiscentiam negant esse peccatum.

Ut igitur eas pestes impiæ doctrinæ caueamus omnes, statuere oportet, peccatum de quo in sacris literis docemur, quo deus offenditur, & homines non renati damnantur: siue etiam renati, quatenus peccatum non relinquunt, duplex esse: aliud internum & aliud externum. Et internum quidem, esse uiciatæ seu corruptæ naturæ omnium communis: siue morbi istius, qui est perpetuo in natura, etiam renatorum. Nisi quatenus lumine gratiæ auferatur; & spiritu sancto subinde mortificatur. Quod a Theologis uocatur peccatum originis: & complectitur cū ignorantia Dei, quæ est priuatio seu defectus iustitiæ originalis, & carentia operis boni: tum concupiscentiam in carne, quæ est habitus corruptus prauus & uiciosus in natura, perpetuo inclinans & rapiens hominem ad mandatorum Dei contemptum & transgressionem. Nam quantum ad illius uis, non cernere est solum in his, qui per Euangelium non renascuntur, uerum etiã in omnibus renatis, quos oportet semper contra illud, non sine molesto certamine dimicare. Sicut Paulus docet Roman. vij. ut in loco de contritione ostendi.

*Peccatum duplex est.**Peccatum originis quid.*

Peccatum externum, est omne hoc, quod internum peccatum seu originis noxa gignit: & in opus externum, ceu malos fructus putris arbor, producit. Ut est externa idololatria, & blasphemia externæ, contumelia in Deum dicta, rapinæ, cædes, adulteria, seditiones, & turbatio patris: & quicquid est huiusmodi uiciorum quæ crimina adpellare solent, & actualia delicta, actiones externas flagitiosas. Quæ qui admittunt, excidunt gratia Dei, & desinunt reputari iusti, etiam si recepti prius in gratiam: & damnantur, nisi resipiscant & poenitentiam agant.

Peccatum externum quid.

Primum ergo uicia interna naturæ in considerationem uocare debemus, quando loquimur de peccato: & deinde externas trans-

*Ignorantia
dei seu incre-
dualitas, pri-
ma species
peccati origi-
nalis.*

gressiones, quæ ex his oriuntur. Sunt ergo uicia interna duorum generum: uidelicet, ignorantia quæ in nobis est dei, & concupiscentia rerum lege diuina prohibitarum. Cum dico ignorantiam Dei, intelligo mentis cæcitatem: seu incredulitatem. Neque enim illa ignorantia est aliud, quam perpetua quedam cæcitas & caligo, seu obscuratio mentis: & incredulitas. Nisi ita discernas, ut ignorantia accipiatur omnium esse, qui ad uerbi dei lumen non peruenerunt: incredulitas autem eorum, qui ad prædicationem uerbi dei perducti, illi ueritatem detrahunt, & fidem non habent: sed talis est tamen ignorantia, quam dico, ut perpetuo habeat coniunctam incredulitatem: uel latentem & sepultam in impij hominis corde. Quod intelligitur usu & experientia, quâdo homo ad uerbi dei prædicationem & doctrinam accedit. Item ex illo Pauli i. Cor. ii. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus dei. Stulticia siquidẽ illi sunt: nec potest intelligere. Quia spiritualiter diiudicantur. Sic rursus in incredulitate recte accusamus ignorantiam dei & ueritatis.

Igitur incredulitas, seu ignorantia dei & rerum spiritualium tanquam genus, habet sub se illas omnes species: non timere deum, non diligere deum perfecto corde, esse sine fide, sine spe, non existimare quod deus nos respiciat, minas & promissiones dei nihili facere, & contemnere, aut certe non magnificere. Fiduciam & spem, in res creatas ponere, potius quam in deum. Iudicia dei non metuere, aut impatientissime odisse. Non statuere, quod per inuocationem exaudiamur. In afflictionibus & morte esse impatientem: quasi non sint opera dei, quæ ordinentur ab illo in nostrum bonum. Denique reuelato nobis iudicio contra peccatum, de sperare De promissionibus gratiæ & Euangelij dubitare: superbire & præsumere de carnali iusticia, & sapientia carnali. Opibus, potentia, & honori confidere: rerum quæ pereunt & transeunt, & neminem meliorem aut beatum efficere possunt. Ad auxilia diuorum confugere: sed deficio tandem. Quis enim omnes species incredulitatis numerare posset? Nec sunt hæc uicia, tantum actuales culpæ, quales esse haud grauius permitto: sed præpterea durabiles defectus, & carentia iustitiæ in natura non renouata. In summa, horribiles pestes, & grauissima peccata coram deo. Denique & uiciosi habitus adpellari possunt: quia magnam affinitatem habent cum concupiscentia, ut mox dicam. Sed non oportet nimis argute in his uicijs distinguendis laborare: nisi, si cui libet, gratia docendi.

Concupiscentia altera species peccati originalis.

altera species peccati originis: similiter uicium internum ut incredulitas, & habitus corruptus prauus in natura. Hæc timet, amat & querit carnalia

carnalia: & habet multiplices impetus pugnantes cum lege Dei. Nam concupiscentiæ nomine, semper intelligi debent, quilibet affectus contrarij & pugnâtes legi Dei, & statui de illis debet, quod hominem non renatum, uere ac prorsus damnât. Hanc scholastici uocant fomitem, & negant esse peccatum. Sed Christus Matthe. v. longa oratione, peccatum esse declarat, & in lege damnari ostendit, contra pharisæorum traditiones. Adhæc Paulus illam plane appellat peccatum, ut supra ostenditur, citato loco epist. ad Roma. cap. vii. Deinde argumento idem probatur, quia lex est spiritualis doctrina. Ideo præcipit de affectu puritate, deq; sanctissimis & castissimis motibus in corde, qui respondeant per omnia & consentiant legi Dei: & concupiscentiam accusat, tanquam peccatum damnans.

Igitur illi omnes affectus, qui oriuntur in concupiscentia, & repugnant legi dei, sunt reuera peccata, quibus homo reus fit, sicut Christus docet, æternæ damnationis. Dixi autem, quod hæc timet, amat & quærit carnalia homo, uelut, opes, uoluptates, potentiam, honores, gloriam & uitam. Et his contraria refugit & odit, inopiam, paupertatem, conditionis & fortunæ humilitatem, ignominiam, sui contemptum, crucem & mortem. Nec alia re, nisi quia uoluptatibus cupitis & desideratis aduersantur, non considerato, cur deus cupiditatibus nostris aduersantem immittat, nempe, ut peccatum mortificetur. Quare etiam odit sunt cupiditatibus: hoc est, deum & legem, & quemuis hominem. Proinde in illa regnat præcipua auaricia, qua omnes quæ sua sunt querunt, etiam si contra fas, & proximi dilectionem. Deinde concupiscentia prohibita erga mulierem, uidelicet, alterius coniugem. &c. sicut Moses de his præcipuis partibus agit, ubi tractat legem de concupiscentia. Sed illis sunt coniunctæ, ira, odium, inuidia, æmulatio, ambitio, & similes morbi.

Atq; hic oportet rursus dicere, quod paulo ante dictum est de incredulitate, esse uidelicet, hæc concupiscentiæ uicia, non solum interna & actualia delicta, sed etiam durabiles impetus in natura, quia his semper inclinatur homo ad malum, quibus nemo unquam satis resistere potuit aut potest. Hinc est illud Gene. vi. Cuncta intentio & cogitatio cordis mala est, ab adolescentia sua. Et hic rursus cernere est, hæc uicia habere magis quam affinitatem cum incredulitate. Quia enim non credimus Deo, & illius erga nos bonæ uoluntatis ignari sumus, ideo affectamus carnalia: & carnalibus cōfidimus & delectamur, deo & spiritualibus nec cōfidimus nec delectamur.

Hæc de peccato originalis noxæ in natura, qua omnes homines reiecti sunt a deo: etiã infantes, q; ad similitudinẽ externẽ trãf

gressione nihil admiserunt: nec possent salui fieri, nisi per baptismum abluerentur eorum peccata: iuxta illud: nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnū Dei. Et ex his intelligitur pinor, quid sit carentia originalis iusticiæ, quā habiturus erat homo, si nunquam collapsus fuisset: nimirum, uerum Dei timorē, ueram dilectionem, fiduciā & spem in deum, animum uacuum cupiditate rerum materialium: in summa, iusticiam consummatā. Sed longe aliter nunc habet: quia decidit a iusticia & ruit in peccatum, tam ignorantia Dei quā concupiscentiæ prauæ.

Deniq; ex his quæ dixi liquet, quantum errent, qui peccatū originale somniant tantū reatum esse & poenam, seu imputationē alieni peccati, alienæ culpæ & alterius noxæ. Sic enim solent, qui non uident immutabilitatem in natura hominis herentem, uidelicet, ignoracionē, contemptū & odium dei, concupiscentiā rebellem legi. Sed hanc sanam & integram esse fingunt & alieno uicio perire: nisi quatenus de suo adiciat transgressionem. Nā ita quidam ignari doctrinæ Christianæ, peccatum intelligunt tantum de externis actualibus delictis. Sed nosse oportet, peccatū originale esse, naturæ corruptionem atq; inobedientiā: & quemlibet suo uicio perire, non aliena culpa, etiamsi per alienam culpam habeat peccatum: sed hoc peccatum, non est alienū, non extra nos. Hærec enim in uniuscuiusq; natura: ut antea de ignoracione & concupiscentia carnali dixi. Ut supra modum mirabile sit, ea horrenda uicia a quibusdam theologis nō haberi pro peccato, incredulitatē dico, diffidentia, desperationem & concupiscentiā: quæ nisi in morte, a nemine profus deponi possunt. Quam quid dico, mirum esse: cū isti theologo non intelligant quid sit incredulitas, ut de alijs taceam.

Secundus locus, in consideratione peccati: de externis transgressionibus.

Externa uicia adpellantur actualis culpas. Quatenus uero peccata cordis sint quoq; actualis culpæ, ex predictis satis liquet. Sunt enim peccata actualia, simul omnes affectus, cogitationes, consilia, dicta & facta omnia, quatenus legi dei aduersantur. Verum relinquamus theologo ea intelligi distinctionē: et nomine actualium delictorū hic solum peccata agamus, quæ sunt externarū transgressionum maxime etiā iuxta supra positam diuisionē: qua peccatum aliud fecimus internū & aliud externum.

Verum hic rursus admonēdi sumus, in externis transgressionibus esse multiplicem considerationē: quia alia est respectu omissionis externi operis boni. Et hæc rursus duplex est: sunt enim omissiones operū bonorum alia contra mandata primæ tabulæ: & alia contra mandata tabulæ secundæ. Porro, peccato omissionis operum bonorum opponitur uicium: quod peccatum est quidē. Ut cum non satisfit in bono opere mandato Dei: ut cum fit contrarium, quam ille nobis præcepit. Contingit autem dupliciter uicia inesse operibus bonis, ut uidentur. Nam &

& renati suo defectu laborant, & impij sua peccata in opere bono habent. Igitur peccata omiffionis lam de his omnibus membris seorsim loquemur. Igitur peccata omiffionis operis precepti boni pauci satis aduertunt, quanta sint coram deo: & quaeque eum constituunt aeternae damnationis hominem, ut actiones mortalium delectorum. Et ratio est: quia affirmatiua legis de opere bono, captus natura non uidet perinde precepta esse, ut negatiua operis mali prohibita. Sed profecto aequae necessaria est iusticia operum bonorum, ut fuga & omiffio malorum. Apud Ezechielem capite xxij. cum dominus de peccatis principum, prophetarum & populi grauer conuestus esset, tandem per prophetam adiecit: Et quesiui de eis, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni. Et effusi super eos indignationem meam: & in igne ire meae consumpsi eos. Viam eorum in caput eorum reddidi: ait Dominus Deus, Requirit igitur a nobis inuocationem deus, & reliqua exercitia fidei, tam in prima quam in secunda tabula requisita. Et huc faciunt multa testimonia scripturae, quibus praecipitur de operibus bonis: nec praecipitur solum uerum etiam sollicitationibus & promissis per inuitant. Sicut psal. xlix. Inuoca me in die tribulationis: eripiam te, & glorificabis me. Matth. x. Quicumque potum dederit uni ex minimis istis, calicem aquae frigidae, tantum in nomine discipuli: Amen dico uobis, non perditurus est mercedem suam.

Peccata omiffionis operum bonorum.

Adhuciam & illud Hierem. xvij. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum aduersus eam: agam & ego poenitentiam, super malo, quod cogitavi ut facerem ei. Et subito loquar de gente & reuocabo, ut edificem & pacem illud. Sic ergo requirit totam poenitentiam: quae est in omni opere bono, debita & perfectissima obedientia. Itaque tam dudum liquet, grauer peccare, qui sunt negligentes operum bonorum: nec posse apud illos fide durare. Quia in neglectu & omiffione operis boni, est insignis contemptus Dei. Sed & Christus & Apostoli saepe praecipunt de operibus bonis: quae nisi necessaria essent, & sine graui damnatione omitterent, nunquam profecto praeciperentur. Quapropter qui cessant ac frigent studio & diligentia operum bonorum, habent grauissimam culpam: & grauissimae poenae se se eos efficiunt. Sed nunc paucis numerabimus precepta operum bona: ut intelligatur melius, quot & quibus modis peccetur omiffione boni operis. Quod suo tempore copiosius praestabimus in decalogi enarratione.

Est igitur neglectus operum bonorum debitorum, seu omiffio in externo dei cultu cessare, quae pertinet ad confessionem. Sicut est, non adesse in publico concilio, in ceteris et congregatione ecclesiae, praedicationi uerbi dei: non participare sacramentis. Deinde non confiteri coram aduersarijs ueritatem uerbi dei et gloriae Christi deesse. Non inuocare nomen domini, quoties opus est, cum illius gratia et auxilio semper indigeamus. Non laudare dominum, nec gratias agere pro omnibus

bus beneficijs illis, quibus quotidie afficimur. Nō bene mereri oibus officijs de parētib, magistratibus, & alijs q̄s parentū loco habemus. Et in ḡne his officijs dilectionis nō seruire proximo, quibus in casu necessitatis tibi optares seruire. Sed & ingratis, inimicis et male merētibus deesse officijs charitatis. Quam uero periculosum sit, dilectionem proximi nullis misericordiae operibus testari, docet Christus: Matthēi xxv. Discēdit me maledicti &c. Et Ioannes, ij. Ioan. iij. Qui enim non diligit fratrem suum quem uidet, deum quem non uidet, quomodo potest diligere? At deum non amare, habet grauissimam poenam. Huc pertinet illud Lucae xvi. Facite uobis amicos de māmona iniquitatis, ut cum defeceritis recipiant uos in æterna tabernacula. Prædictis oportet & horum omissionē addere: cupiditatibus & delicijs carnis, uelut crapulae, ebrietati, ueneri, & similibus, non ponere modum, non interire scilicet uicijs carnis, cum Paulus dicat: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs. In his omnibus uicijs est defectio ab opere bono: sed iam etiam de defectu, qui est in opere bono loquemur.

Piorum opera bona habent suos defectus, immūditatem & peccatum.

Ergo de imperfectione & defectu operis boni priorū oportet ita statuere. Nulla bona opera fieri posse, etiam a pijs & qui spiritu sancto gubernantur, quæ uacent prorsus omni culpa & peccato coram deo. Quādiu enim in carne, morti obnoxia, sumus, non possumus ad perfectam illam iusticiam quæ est in lege præcepta peruenire. Condonatur tamen & ignoscitur pijs, si quid minus perfecte præstant, ut cum orantes, non ea fiducia inuocant nomen domini, qua se inuocandū esse ille iubet, siue cum elemosynam largimur, non ea simplicitate damus qua oportuit. Aut, neq; tantū damus, quantum necessitas egeni requirit: & te charitatis in illum hortatur ac docet: si tamen habes quod des illi. Siue cum quoduis aliud officium præstas, quo tuam gloriam & utilitatem magis spectas, quam gloriam & uoluntatem dei. Isti, inquam, omnes defectus ignoscuntur pijs, propter fidem, qua in Christum credunt: & quia sunt continui in eo, ut proficiant, & semper aliquid decedat de reliquijs peccati, & opera bona meliore obedientia fiant.

Peccatum in opere bono impiorum.

Cæterum opera bona, ut uidentur impiorum, hoc est, non credentium Euangelio, longe aliter habent. Nam & peccata sunt coram deo: & damnatione digna. Quia enim persona nondum est reconciliata deo: nec opera talis personæ possunt deo placere. Neq; ignosci illis in iudicio dei potest: sicut ignoscitur immūditatis operum credentiū in Christum. Sed & homines carnales, quia nihil operantur studio glorificandi deum: neque enim possunt hoc uelle, qui sunt cognitionis & fidei in deum inanes. Ideo uarijs alijs affectibus impijs contaminant opera bona. Nam ab effectu sui commodi, honoris & gloriæ operantur, non respicientes in solam dei uoluntatē, cui ut filij dilecti morem gererent: sed ut infamiam &

Matth. 6 23.

poenas fugiant, maxime æternas, & ut saluationem mereantur: cum grauius non possit peccari, quam hac opinione quicquam operari.

Prædictis omnibus plane intellectis, facile iudicium est de uicijs externis: seu operibus per se malis. Nam pleraq; illorum talia sunt ut ipsamet ratio illa reprehendat ac damnet. Sicut est externa idolatria, conuicium quod deo dicitur, periurium, contemptus autoritatis parentum, seditio: nes aduersus magistratus, cædes, parricidiū, adulteriū, stuprum, scortatio, immūdia, crapula, ebrietas, fraus & deceptio, furtum, rapina, mendacium, calumniæ, prodiones, delationes, & quæ sub his omnibus partibus continētur. Hæc apertissimis uerbis in legis litera damnantur: & omnes mortalia & damnabilia delicta esse concedunt.

De peccato operis per se mali.

Hæc igitur hæcenus in genere de peccato: cuius duas præcipuas species feci: internam, in qua est incredulitas & concupiscentia. Et externā: in qua primo animaduertenda est omissio operis boni: deinde uiciū quod heret in opere bono, tam piorum, q̄ impiorū. Et postremum, opera per se mala: quæ crimina & flagitia uocantur. Nam hæc omnia peccata lex dei accusat & damnat, quæ perfectissime nosse oportet. Nam alioqui necq; timeri deus satis potest: neque homo ulla uera contritione conteri coram deo. Ad hæc, nisi his peccatis plane & perfecte cognitis, non potest intelligi magnitudo misericordie dei, & beneficiorum Iesu Christi: nec fides deniq; illum uerax exercitium habere. Quanquam autem prudenter ratio reddi possit, incredulitatem & concupiscentiam re ipsa coherere, neque separari posse in uiciata natura, quam & supra attigi: ego tamen separare uolui, docendi gratia, necq; primus, sed aliorum exemplo. Successit igitur concupiscentia, amissa fide & noticia dei. Nam quia ignari sumus dei, cōuertimur ad rerum carnalium amorem & cupiditatem: atq; in illis timemus, fidimus, speramus, deo contempto, & spiritualiū rerum amore neglecto. Inde irascitur homo, furit, sæuit, in omnes inimicabiliter, qui cupiditatibus ipsius noxijs quomodocunq; resistunt. Nec prorsus sine autoritate scripturæ hæc partitio est: quia ignorantia dei, seu incredulitas, accusatur in prima tabula, & concupiscentia in secūda. Et imperiti hac partitione melius doceri possunt. Videre est autē in toto mundo, uelut in magno theatro, quæ sit & quanta uis, imō tyrannis, peccati.

Iam deniq; sub externis transgressionibus uolui omissionem boni operis, & defectum ac uiciū illius, complecti & comprehendere. Quæ si quis in alium ordinem uelit redigere, non impedio: modo agnoscat peccatum esse contra legem dei boni operis omissionem: similiter defectum & imperfectionem in opere bono & debita obediētia. Multo magis in opere, quod fit absque fide. Cæterum fons omnium uiciorum est incredulitas & concupiscentia: & uicia quæcunq; ex his oriuntur dam-

nant hominem: nisi redeuntem & resipiscentem, & in gratiam sese conijcientem, & agentem pœnitentiam, per Christum Iesum.

Postremum de origine & causis peccati, non attinet hoc loco multum disputare. Scimus propagatum esse peccatum, ab uno in omnes, hoc est, ab Adam in totam posteritatem generis humani: & illo omnes ante na morte damnari, nisi quos gratia Iesu Christi liberauerit: sicut uirumque docet Paulus ad Roma cap. v. semper etiam uigere in natura et ferax esse uiciorum. Quanquam enim a credentibus opera & auxilio spiritus sancti expugnetur, ne regnet: in incredulis tamē pleno imperio regnat, ut in tentatione nulli graui, aut minimo, uicio & peccato, nequereuissent, re possint, neque uelint. Sed & si quid boni operis præstare conantur, nihil quā simulare iusticiam possunt. Hoc totū peccatum, qui non cognoscunt uere, eorum contritiones nihil esse poterunt, quam mēdax & simularidiculi Pharisæi, Lucae xvij. cuius frequenter mentionem feci.

DE PECCATI PŒNIS,
atque ira Dei.

CAP. III.

Solet etiam queri in disputationibus Theologorum de pœnis peccati & ira dei, quæ sequitur peccatum, & in incredulis & impoenitentibus adhuc durat. Terret igitur in primis, cor hominis contritionis peccati pœna: Imo contritionis maxima causa est. Nisi enim terrore & periculo mortis obsisteret nobis deus, sic impij & prauis sumus, ut malū corruptionis in natura, hoc est, peccatum, contemnere uelle uideremur: in eoq; ipso periclitari, perire & damnari: sed deus resistit.

Hic primum reprehendere oportet, eam impiam opinionem, que fingit concupiscentiam leuiculum morbum & infirmitatem esse: quæ alioquin quantum retardet rectam uoluntatem, non impedit, quo minus homo perfectam iusticiam, in lege præceptam, suis uiribus præstare ualeat. Sed quam uane, impie & stulte hoc dicitur, supra exposui duobus locis: altero, de contritione, & altero de peccato. Proinde concupiscentiam morbum adpellant fomitem: & peccatum esse negant, sed tantum pœnam peccati originis esse docent.

Contra istum crassum & impium errorem notabis concupiscentiam esse tum pœnam lapsus, & peccati Adæ: (quia propter inobedientiam Adæ, tota posteritas punitur & tradita est sub imperium peccati) tum etiam peccatum in nascentibus. Hoc est enim peccatum illud, quod in se accusat Propheta, & deplorat. psal. l. Ecce in iniquitate genitus sum (hoc est, attuli peccatum immundæ concupiscentiæ, qua retrahor ab amore dei, &c. in incredulitatē, odium & contemptum dei, mecum in mundum: uidelicet in ipsa carnis natiuitate contractum. (& in peccato concepit me mater mea. Quare nec meliorem foetum potuit proferre & ædere

& credere quam abominabilem peccatorem ex peccatoribus.

Quod ergo quidam concupiscentiam interpretantur non esse peccatum, arguunt quanta ignorantia rerum spiritualium teneantur. Deinde quod morbum talem faciunt concupiscentiam, qui industria & uiribus hominum facile uinci queat, produnt quo spiritu agantur, uidelicet pharisaico illo & Diabolico Antichristi, qui Christi gloriam abolere conatur, ut gloria hominum regnet.

Ergo non poena solum, uerum etiam grauissimum peccatum est concupiscentia: cuius tanta tyrannis est, ut nemo illi unquam resistere queat satis, nemo eximere se ex tanto malo, quantumcumque laboret. Quis enim auariciam, & curas huius seculi, cōgenitas nobis, extirpare potest? Quis iram, odium, inuidiam, æmulationem, ambitionem, & libidinis impetuosa flammam, denique his similes affectus prauos, quoties uult, extinguere, tollere, deponere sicut indumentum, & abijcere prorsus potest? Et quoniam hoc efficere & præstare nemo potest: certe eo ipso, peccatum concupiscentiæ grauissima & tristissima poena est. Per hanc enim semper efficimur rei mortis: nisi quatenus credimus in Iesum Christum.

Concupiscentia uis:

Suadere igitur potes auaro contemptum auri: sed persuadere nunquam potes. Potes oculis, manibus & pedibus imperare, & simulare iusticiam & pietatem: sed cordi imperare non potes, ut repurgato illo a sordibus uiciorum absolutam iusticiam & pietatem præstes. Et hæc est maxima poena peccati, quod homo semper peccator retinetur: & seruus ac mancipium peccati, ut peccatum prorsus non possit deponere, nisi in morte: nec illi resistere sine opera & auxilio spiritus sancti.

Hic oportet adijcere, ignorantiam & incredulitatem ad consimilem modum esse poenam peccati & lapsus Adæ in tota posteritate: tum etiam peccatum, quod ex iam dictis & ex loco de peccato, illustre & cognobile satis est. Est enim in homine naturalis quædam impotentia efficiendi, uerum dei timorem, dilectionem, spem, patientiam, & similia affectuum piorum cordis, qui in prima tabula requiruntur. Quanta autem in his sit poena, ex eo intelligis, quod qui manet in incredulitate, non potest saluus fieri a morte æterna. Ioannis iij.

Rursus solet peccatum aliquando puniri peccato, non iam originis peccatum dico, sed quod singuli sua quadam improbitate, & nimia malicia, & nimio dei contemptu, committunt. Sed quod nam hoc sit, nostrum non est definire: sed iudicatur a posteriore, in illis esse qui manent in incredulitate & impoenitentia. Sic autem puniri, est tradi in reprobam mentem, excæcari & indurari: cuius poenæ extant exempla: Esaïæ vi. Mar. iij. Roman. i. & ix. Item. xi. Cæterum hoc peccatum, quod tam graui ira dei punitur, uocatur peccatum in spiritum sanctum: de quo dictum est, parte superiore, capite tertio.

Peccatum peccato puniri.

In genere autē de quolibet peccato statuere oportet, quod mereatur gehennam & mortis poenam: quatenus homines non relapsunt, neque credunt Euangelio & non agunt poenitentiam. Iuxta illud, Roma. ij. His autem qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia, in omnem animam hominis operantis malum.

Sunt etiam corporales calamitates, & ipsa mors corporalis, peccati poenae: nisi quatenus Deus, illas quas sancti sustinent, conuertit Christi beneficio, in saluberrimas castigationes, Hebr. xij. siue in maiorem gloriam ipsorum. Matth. v. Rom. v. siue denique in abolitionem peccati & ueteris naturae. i Cor. xv. Nam & peccata certe solent temporaliter castigari in sanctis: sicut habes in exemplo Dauidis. ij Reg. xij. Et sicut Paulus inquit: Dum iudicamur a Domino, corripiamur, ut non cum hoc mundo damnemur. i Cor. xi. Neque tamen omnis afflictio seu calamitas, est propter aliquam culpam: ut habes in exemplo Ioan. vi. de caeco nato. Seruiunt igitur quaedam ad gloriam dei, probationem fidei, & excellentiorem gloriam sanctorum. Quaedam ad deletionem peccati: praesertim mors corporalis. Hunc enim illius fructum habent, qui in Christum Iesum credunt.

Sed nunc de poena aeternae mortis seorsim, quae uidelicet ipsi solis irrogatur, qui non renascuntur, promissione Euangelij per incredulitatem reprobata, de qua est Rom. vi. Stipendiū peccati mors. Eri. Cor. xv. *Per peccatū mors, Rom. 5.* culeus mortis peccatū. Durat enim mors & ira Dei in incredulis. Alio qui sane de credentibus Euangelio dictum est: dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Ac rursus Ioan. iij. Qui credit in filium Dei, habet uitam aeternam: qui incredulus est filio, non ui debet uitam, sed IRA DEI manet super eum. i Ioan. v. Vitam eternam dedit nobis Deus, &c.

Quoniam autem hunc contemptum dei qui est incredulitatis, arguunt in se esse, qui sine poenitentia & sine operibus bonis uiuunt, oportet idem statuere de talibus quod de incredulis. Nisi ad ultimum terminum uitae suae respiciantur a deo, & ad fidem perueniant. Nolo enim animum desperationis ulli preberi, sicut nec Christus prebet. Quamquam de his, qui negligentes in opere bono fuerunt, dicat: & ibunt hi in supplicium aeternum. Matth. xxv. Similiter Ioan. v. Procedent, qui bona fecerunt in resurrectione uitae, qui uero mala egerunt in resurrectione iudicij.

Sed rursus, habemus in genere causam aeternae mortis, quod perfectae iusticiae debitores sumus, quam tamen suis uiribus nemo unquam potest praestare. Et ideo maledicimur & condemnamur lege: Gal. iij. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Quid igitur, desperabimus? minime. Christus enim redemit

redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: sicut ipse quoque Paulus ad Gal. iij. exponit. Sed non ideo redemit nos ab obedientia operis boni. Hinc ad Roman. viij. in hunc modum scribit: Si secundum carnem uixeritis moriemini. Requirit ergo Deus bona opera, etiamsi legi nihil debeamus, propter Christum. Sumus tamen debitores mortificandæ carnis, Deo in gloriam, propter Christum. Ac placent Deo opera nostra, quatenus in fide nominis Christi illa præstamus: & propter eundem ignoscit nobis, etiamsi imperfectam iusticiam & obedientiam præstemus.

Reliqua est una peccati poena, de qua in literis apostolorum docemur, & ea longe tristissima: uidelicet, qua humanum genus traditum est sub potestatem & imperiū Diaboli. Hinc enim Paulus ad Ephes. ij. dicit efficacem esse Diabolum in incredulis. Et ij. Timoth. ij. Eos qui Euāgelio aduersantur, dicit esse in laqueis Diaboli, & captiuos teneri ad ipsius uoluntatem. Proinde plenum imperium in incredulos exercet: illos enim retinet in impijs opinionibus de Deo, & erroribus doctrinæ fallit, ut fidem labefactet ac penitus euertat. Deinde etiam impellit tales in omnis generis flagitia & peccata: in blasphemiam, hypocrisim, auariciam, cædes, adulteria, rapinam & his similia. Denique omnium maxime insidiatur his qui Deum ueraciter colunt: sicut manifestum est in exemplo Christi, & in eo quod Petrus scribit .i. Petri v. Sobrii estote & uigilate &c. Quanquam in illos nihil iuris habet: neque potest contra eos præualere.

Quos ergo hæc mala non uehementer terrent, eos certum est uerendum esse contritos: & quicquid contritionis, seu bonorum operum nomine simulant, esse meras hypocrises & impietates. Sed cognitæ magnitudine iræ Dei, & calamitatum seu poenarum, quæ peccatis debentur, intelligimus cum mortis alumnos nos esse, tum mancipia Diaboli: & de iusticijs carnis desperandum nobis esse, & ad Christi gratiam confugiendum. Nemo enim ex his tantis malis peccati & iræ Dei potest liberari, nisi per Iesum Christum. Roman. v.

DE DIVINIS

legibus

Supra exposui, cur ad contritionis doctrinam pertineat diuinarum legum tractatio. Illa igitur planius ac certius nobis explicabit, quæ nam sit illa corruptio in natura, & quod tam graue peccatum, quo efficiamur filij iræ, & eternæ mortis coram Deo. Nam cū in literis sacris bis legem: & altero, per comparationem ad Euangelium & gratiam: nos se oportet peccatum per legem aliter non tractari, nisi declarando illud & accusando atque damnando, Sicut Paulus docet Rom. iij. & viij.

H iij

CAP. V.

Gala. iij. Expostulat enim cum homine de debito perfectæ iusticiæ legi, & eo ipso accusat eum defectus seu carentiæ iusticiæ originis, & multo
rum corruptissimorum habituum in natura. Et quia talem reperit, qui
perfectam obedientiam, seu debitum perfectæ iusticiæ, non potest præ-
stare, ideo damnat illum. Sic enim ait lex: Maledictus omnis, qui non
permanerit in omnibus his, quæ scripta sunt in libro legis, faciens ea.

Lex igitur est formula quædam doctrinæ, quæ facit ad ostensionem perfectam nostri peccati: & iræ Dei contra peccatores. Proinde
de ualde ac nimis errant, qui iusticiam & reconciliationem per legem
querunt. Est enim impossibilis nobis lata, ut peccatum perfecte re-
gat, accuset, & peccatores de iusticijs carnis desperare faciat. Non ergo
iustificationis doctrina lex est: sed cognita perfecte, grauissimum &
molestissimum onus in conscientia. Accusat enim peccatum: & pec-
cati poenas irrogat: iram Dei & æternam mortem. Ideo facit, ut iudi-
cia Dei formidemus & fugiamus: atque adeo, ut odiamus illa, ac de-
stemur, tanquam iniqua. Hoc est enim, quod Paulus dicit: lex iram or-
peratur. Facit enim, ut Deo & iudicijs illius irascamur: & sic contrario
effectu nō iustificat peccatores, sed magis efficit tales, hoc est peccato-
res, & magis reos iudiciorū ineuitabilem & æternæ mortis. Vt de hoc
legis effectū, in loco de contritione dixi: testimonio allato ex Paulo.
Locus est ad Romanos vij. de legis effectū & usu.

Hic ergo cum Sophistarum opinionibus conflictari oportet: qui
sixerūt primum, lege Dei non damnari naturalem immundiciam, hoc
est, concupiscentiam: & imbecillitatem efficiendi perfectam iusticiam,
timoris, fidei, & spei in Deum. Nam legi Dei satisfieri prædicant, per
opera nostra exteriora: neque opus esse homini spiritu sancto, nisi ad ini-
tium actus meritorij. Sic enim beneficium redemptionis Christi perpe-
tuo excludunt. Tribuunt sibi perfectam & integram sanitatem, qua
legi Dei possint per omnia satisfacere: nisi quod motum charitatis re-
quirunt, quo uitam æternam per opera sua, uel de condigno, sibi mere-
antur. Sed in hunc modum, fidei, hoc est, fiduciæ in gratuitam miser-
cordiam Dei, qua nobis contingit remissio peccati, iusticia, adoptio, &
æterna salus, propter Christum, sine lege, sine iusticijs & operibus no-
stris, nullum penitus locum relinquunt. Nec possunt illi relinquere lo-
cum, stantibus impijs opinionibus eorum: imo dedita opera locum &
admissionem illi præcludunt, & requirunt tamen ut pro Christianis do-
ctoribus habeantur, fidei corruptores & euerfores.

Teneamus igitur contra istorum impias & blasphemias opiniones,
quod supra docui in loco de peccato, peccatum esse, cum externa facta
praua, tum immundiciam naturalem, hoc est, concupiscentiam, neque
posse hominem ueram iusticiam efficere: concupiscentiam comprimere,
& sine

& summa illa uicia, quæ pugnant cum fide in Deum, uidelicet, dubitationem, desperationem & diffidentiam de uoluntate Dei, & huiusmodi morus. Habere etiam magnam imperfectionem in opere bono: quin etiam nimium frigere & nimium cessare in operando bonum. Non malicia solum, quali expeditior esse posset: sed hæc omnia naturali impotentia & debilitate. Atque adeo seruitute: retrahente ipsum concupiscentia, & quæ in illa regnat, amore sui, & Diabolo. Porro hæc omnia uicia, defectus, inclinationes & peccata, accusari per legem: & propterea damnari hominem, atque reum conuinci æternæ mortis. Omnino enim debitor est perfectæ iusticiæ & puritatis: summæ innocentia & pietatis: ut in qua sit animus per omnia consentiens legi Dei: liber a concupiscentia carnali: plenus timore, fide, spe, dilectione, patientia in omnibus calamitatibus & morte. Idem erga proximum plenus dilectione, sinceritate, candore, integritate: mansuetus, benignus, misericors, clemens, castus, patiens in iniuriis: qui non minus bene mereri possit ac uelit de inimicis & ingratis, atque amicis, & qui uideatur magni meriti in nos, & digni officijs nostris esse, ueruetiam indigni. Nā hanc perfectionem docet lex: ut Leuit. xix. Sancti estote: quia ego sanctus sum, dñs deus uester.

Prorsus ergo earum omnium rerum, de quibus nobis precipitur a Deo habere debuimus sinceram dilectionem: si perfectæ iusticiæ, cuius debitores sumus, satisfacere potuissemus. Qui igitur confidunt, tam superbi coram Deo & arrogantes, quod per uires suas possint, Deo & legi satisfacere, illi debent adferre cor & affectus operibus præceptis respondentes: uerum Dei timorem & fidem, dilectionem proximi perfectam, qua nulli officium debitum neges: & tua prorsus non quæras, nisi prius legi per omnia satisfeceris. Sed unde hæc mundicia, puritas & perfectio iusticiæ haberi potest? certe in carnali natura nulla est. Cur igitur tam arroganter de iusticiâ & meritis operum nostrorum gloria mur? Nisi quia hoc fit, irato Deo, in pœnam & ultionem peccati. Cur non potius de iusticijs nostris desperamus, & confitemur nostrum peccatum: sicut Ioannes docet i. Ioan. i. Deo in gloriam: precantes, ut nos iustificet & saluos faciat per Christum?

Paulus uocat legem spiritualem doctrinam: eo quod affectuum puritatem requirit, & cor perfecte obediens Deo, consentiens spirituali & sanctæ doctrinæ. Nec aliud uult illud Christi, ubi de misericordiæ operibus cõcionat, (quæ quibuslibet debemus, bonis, malis: dignis, indignis: gratis, ingratis: amicis, inimicis: exemplo Dei patris, hoc est, sicut a patre Deo, sine personæ respectu nobis redduntur, non considerata malicia, indignitate, ingratitude & impietate, qua semper Deo aduersamur: neque enim alia est sincera dilectio.) sic inquit: Estote ergo uos perfecti, sicut & pater uester cœlestis perfectus est. Et huc per

tinet illud Ioannis iij. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare.

PROUET. 20

Ac uero quam sint omnia immunda & imperfecta in nobis, quid ariet pluribus dicere, quam antea exposui? Nemo enim prorsus est, qui possit dicere: mundum est cor meum, purus sum a peccato. Quis igitur exactiōibus legis satisfacere possit? Multo minus per opera sua potest se quisquā preparare favori diuino, mereri gratiam, remissionē peccati, iusticiam, aut uitam æternam. Homo enim, nondum reconciliatus deo, per gratuitam gratiam, propter Christum, iacet cum uniuersis iusticijs et meritis suis ligatus ad æternas maledictiones legis. At reconciliatus heres est iusticiæ æternæ salutis, sine omnibus operibus suis, propter solū Christum, quatenus in illum credit. Nec opus habet mereri per opera saluationem. Iam enim iustus est, remissione peccati, & filius dei & hæres æternæ uitæ. Sed opus habet, ut in omni uita glorificet deum pro gratia: neque diffidat, quin omnium laborum suorum habeat repositum præmium & mercedem apud deum.

Sed addamus hic sententias aliquot scripturæ, quæ testantur in carnali natura nihil boni esse. Rom. iij. Non est intelligens, nō est requirēs deum. Omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt: non est faciens bonū, non est usq; ad unū. Item capite viij. Caro quæ carnis sunt affectat. Et ad Gala. iij. Caro concupiscit aduersus spiritum. i. Cor. ij. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Stulticia enim est illi, & non potest intelligere. Et profecto nullis uerbis dici uel explicari potest, quanta sint & quam grauiā mala, quæ his scripturæ sententijs, in natura obnoxia peccato, & serua Diaboli, reprehenduntur & damnantur.

Hanc suā impietatem nosse debent, testimonio legis & scripturarū, quos a peccato & morte saluos fieri oportet. Nosse autē, ut ad ueram humiliationem sui coram deo perducantur, & humiliati gratiā querant. Arcent enim se a gratiā, & indignos faciunt remissione peccati, iusticiā & æterna salute, qui per iusticias legis saluari querunt. Sicut Paulus docet, Roma. ix. Israel sectando legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, (uidelicet, sectabantur iusticiam & saluationem) sed quasi ex operibus (hoc est, merito operum suorum, dignitate personali & priuata). Impegerunt enim in lapidem offensionis: sicut scriptum est. Ecce ponam in Sion lapidem offensionis & peram scandali: & omnis qui credit in eum non confundetur. Item capite x. Ignorantes enim iusticiam dei, (hoc est, donum gratiæ iustificationis, & imputationem iusticiæ, & remissionem illam peccati, quæ cōtingit per Christum.) & suam quærentes statuere, (sicut qui meritis operum suorum confidunt, & illa superbe iactant coram deo.) iusticiæ dei non sunt subiecti. (non habentes pacem sortis sanctorum: nec societatem cum

cum patre & filio eius Iesu Christo.) Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Quare prorsus nulli remittit peccata Deus, nec reputat iustum, nisi qui in corde uero contrito & humiliato, per fidem in Iesum Christum, gratiam & salutem quaerit.

Porro extremae dementiae est, pro peccato habere, caedes, adulteria, supra, rapinas, latrocinia, & his similia, quae in secunda tabula prohibentur: & uicia cordis, quae in utraque tabula damnantur, non habere & nolle agnoscere pro peccato. Sicut est idolatria cordis, non uere timere Deum, non amare in omnibus operibus eius & super omnia: non perinde facere paupertatem, ignominiam, crucem, ut opes, gloriam & uitam, si quando rebus aduersis te exerceat Deus, pro sui nominis gloria. Non sperare auxilium a Deo in calamitatibus, afflictionibus, cruce & morte: quin etiam fremere contra Deum, eique irasci cum ascedum rerum lege diuina prohibitarum. Habere fiduciam rerum presentium: gloriari in opibus, potentia, honore, carnali sapientia, iusticia. Non diligere proximum uere: sua potius in omnibus quaerere contra illius dilectionem. Retinere & fouere odia, similitates, animum iracundum, dolosum, fraudulentum, libidinosum, tumidum, inflatum, superbum & arrogantem, usque ad Dei & proximi contemptum. Sed nonne hoc cum pharisaeo exultare & gloriari ac dicere: Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut caeteri homines: cum pauculas modo externas habeas iusticias legis: uix uir ciuilitate bonus. Pudeat ergo Theologos ratio nis, qui non uident haec uicia quae dixi, in carnali natura pleno impetio regnare. Nam per huius ignorantiam fit, quod hominem iustum pronunciant fingunt per externa opera legis.

Vt sint ergo grauissima peccata, parricidium, adulterium & uiolatio alicuius thori, stuprum, fornicatio, commestationes, ebrietates, furari, rapere, falsum testimonium loqui, mentiri in proximum, & calumnijs illum insectari: sicut sunt reuera maxima peccata. Non ideo tamen iustus es coram Deo, cum haec uicia uitaueris: quae uitare & fugere quidem omnibus modis debes. Quia adhuc habes cor in mundum, impie cupidum: ut etiamsi corpore absis ab istis peccatis, tamen animo & corde totus immerus es in illa. Aut affirma, te mundum corde esse, & purum a peccato: ut egregium pharisaeum agas, longe excellens eum, de quo agitur Lucae decimo octauo. Nil hic dico de uicij ignorantie Dei: sed solius concupiscentiae. Ac scire oportet, ab utrisque proprie oriri damnationem, quae super uniuersum genus hominum uenit. Igitur bonae mentis est, Sophistarum errores cauere & fugere: timorem Dei discere, & quaerere libera

COMMENT. DE POENITENT.

tionem a peccato per Christum: non per debiles & imperfectas iustitias rationis: ne dicam immundas, & grauissimum peccatum habentes.

Quare non est satis, in legis doctrina spectare solum ad operum exterorum iustitias. Primum, quia sic nihil differret a qualibet hominum doctrina de moribus: sed lex spiritalis & sanctissima doctrina, longe sublimiora habet, quam hæc externa morum præcepta tantum. Requirit enim dilectionem Dei summam, & concupiscentiam damnat. Deinde quia Deus lumine legis uoluit nos docere, quam grauius uicia hæreant & peccata, in carnali natura: & quod penitus non potest curari, nisi gratuita remissione peccati & spiritu sancto, quæ contingunt quidem per Christum, his qui credunt. Concludit enim scriptura (lex) omnia sub peccato: ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Gal. tertio.

Quinetiam per legis doctrinam non modo non melius habere possumus, uerum etiam peius, per eius perfectam cognitionem relictis salicet nobis, sine gratiæ luce: sicut copiose docui in capite, de contritione. Quare non solum doctrina est, qua nobis peccata nostra monstrantur: uerum etiam augentur. i. Cor. xv. Aculeus mortis peccatum est: uirtus uero peccati lex. Quæ qui non intelligunt, nec lege unquam bene uti possunt: sed pharisaice solummodo abuti. Neque uident quid sit, quod Paulus dicit: Roman. iij. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. Gal. ij. Scientes, quod non iustificatur homo ex operibus legis: sed per fidem Iesu Christi. &c. Item: non abiectio gratiam Dei: si enim per legem iusticia, ergo gratis Christus mortuus est. Nam ut eluderent has scripturæ sententias, id quod Paulus dicit de omnibus operibus legis, id corruptissime interpretati sunt Sophistæ de legis minutissima parte: uidelicet, de ceremonijs, circumcisione & similibus. Neque uidere potuerunt, quod eo pacto gratiam Christi penitus profanarent, abicerent, negarent atque prophanarent: concessa hominum gloriatione contra Deum & Christum.

Proinde, ut finiam tandem hunc de lege diuina locum, lex accusat & damnat prorsus omnes homines. Quis est enim, qui iactare possit, & uere dicere, quod perfectam iusticiam præstare queat, qualis est in prioribus tabula Decalogi præcepta? Deinde, quis est qui careat concupiscentia: imo qui non supra quam dici accedi possit, concupiscat contra Deum legem? Quare in iusticia illa spiritus a Deo præcepta, ultra modum definitur. Quinetiam, quis est qui nullius externæ præuagationis sibi conscius sit: & si conscius est, cuius merito audeat sperare gratiam Dei? enim operibus nostris satisfacit pro peccato: quia etiam prius, quam peccamus externa transgressione, debitores sumus perfectæ iusticiæ. Denique non ignoramus legis sententiam: Maledictus qui non permanferit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis. Ergo piorum, in illo certamine

ne conscientiae, per comparationem peccati ad legem, hæc uox est: Ne in
 res Domine in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in con-
 spectu tuo omnis uiuens. Simul recipientes se per fidem ad gratiam Iesu
 Christi: cuius sanguine emundantur ab omni peccato. Sed hæc hæc-
 nus de ostensione peccati nostri per legem: cuius penitus sunt ignari qui
 per opera legis querunt apud Deum iustificari.

DE PARTIBVS DIVINARVM LEGVM:

cum breui expositione Decalogi.

CAP. VI:

Non habemus in presentia opus, illa multiplici partitione diuina-
 rum legum: qua diuiduntur in cerimonias, moralia præcepta, et leges
 iudiciales. Nos enim in poenitentiae doctrina, de solis decalogi mandatis,
 quæ uocant moralia præcepta, agimus. Nec pertinet ad Christianos ob-
 seruatio cerimoniarum & iudicialium legum: quæ sunt traditæ a Mose: sed
 Decalogi mandata, in doctrina apostolica & Christiana retinent. Et cõ-
 stat illorum obseruationem ad iusticiam spiritus pertinere, & necessari-
 am esse: etiamsi remissionem peccati, iusticiam & æternam uitam per a-
 liud & gratis accipiamus: nempe propter Christum, si in illum credimus.

Quoniam igitur pertinet ad iusticiam spiritus Decalogi obseruatio,
 ideo a fide iustificatis omitti neque debet neque potest. Imo hi nullum
 exercitium fidei haberent, nisi ad obedientiam præceptorum Decalogi
 se prepararēt & accommodarent. Hinc etiã Christus ait: Si uis ad uitam
 ingredi, serua mandata. Nec potest eludi hoc testimonium, quin per i-
 plum agnoscamus debitam & necessariam obedientiam eius operum bo-
 norum. Sicut enim flagitiosi nullam habent partem in regno Dei: ita
 nec ociosi isti & negligentes operum bonorum. Matth. xxv. nempe,
 quibus data est occasio bene operandi, ac poruerunt, quod debuerunt,
 præstare, sed contempserunt.

Retinetur ergo Decalogus in Christiana doctrina, quia traditus est nõ
 solũ, ut iustificandis seruiat ad ostensionem sui peccati: uerum etiã iustifica-
 tis ad fidei exercitationem, & uberiorem confirmationem. Cuius sunt
 duæ partes: ita ut Decalogi præcepta Moses accepit, traditurus populo,
 duabus tabulis distincta. Prior pars continet præcepta illa, quibus ho-
 mo per cordis & operum iusticiam proprie agit cõ Deo. Altera, habet præce-
 pta de dilectione & operibus erga proximum, & concupiscentiam dãnant.

Sunt igitur prioris partis, tria prima decalogi præcepta. Quorum pri-
 mum quidem præcipit de uera noticia & cognitione Dei, hoc est, de per-
 fecto timore, perfecta & uera dilectione, fide, spe, patientia in operibus
 Dei, & omnino plena obedientia erga Deum. Quanta uera sit ignorã-
 tia in nobis Dei, & rerum spiritualium: imo, quale ac quantum odium
 aduersus Deum & legem, denique quanta imbecillitas & imperfe-
 ctio commemoratarum uirtutum, ex his omnibus quæ hæcenus in

haec de contritione parte dixi satis: abunde liquet. Porro, secundum praeceptum primae tabulae, prohibet non solum apertas blasphemias, & quemlibet alium abusum & prophanationem nominis dei, uerum etiam requirit spirituales cultum, ut nomen domini quacumque necessitate, sine dubitatione & sine diffidentia, inuocemus. Opus enim quocumque non fit ex fide, peccatum est. Inuocatio maxime, ut qua cum deo miscemus sermonem, & quae tot preclaras promissiones habet. Requirit item gloriae dei confessionem, praedicationem, laudem: & pro omnibus beneficijs dei gratiarum actionem, tam corporalibus, quam spiritualibus & aeternis donis.

Denique tertium prioris tabulae oportebit accommodare ad reuerentiam caeremoniarum, quae sunt institutae, ut ministerium uerbi dei in ecclesia conseruetur. Non hic loquor de Mosaicis caeremonijs: sed de illis quas ecclesia recepit & adprobauit: quales per se non sunt impiae: sed utiles ad institutionem ac doctrinam. Ut est diei dominicae observatio: quae recepta est & retinetur, ut homines melius doceri de Euangelio, Christum, de quo tota religione, poenitentia & operibus bonis, fidei. Nam de uerbi dei praedicatione & doctrina constat Christianis religio se praecipuum esse. Ut Matt. xxviii. Docete omnes gentes: & Mar. xvi. Praedicate Euangelium omni creaturae. Item Lucae xxiii. Oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & praedicari in nomine eius remissionem peccatorum & poenitentiam in omnes gentes. Ergo requiritur hoc quoque a nobis ut uerbum ipsum a docentibus discamus: quod certis temporibus fieri in ecclesia necesse est. Et delectus ille totus est in ecclesiae potestate. Quod uero de reuerentia & necessitate uerbi dixi: idem statuo de administratione & usu sacramentorum in ecclesia.

Secunda pars Decalogi, fere politicas leges habet: quae faciunt ad societatem civilem. Non tamen sine iusticia cordis de illis praecipit. Pertinet enim ad hanc partem, quod est Leuit. xix. Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Sicut etiam ex doctrina Christi & apostolorum liquidissime patet. Matth. v. vij. xxi. Lu. x. Et ad Roma. xii. Gal. v. Non ergo per externa opera, ne huic quidem parti praecipitorum satisfieri potest: sed praestari debet, cum summa cordis puritate.

Igitur huius ordinis primum praecipuum, requirit a nobis honorem, qui est reuerentia cordis, qua timemus & magnificamus auctoritatem patrum, magistratuum, & omnium eorum qui sunt in sublimitate et superioritate: cuius effectus siue fructus est externa obediencia, et in factis gratitudo.

Secundum, non occides: contra uindictam priuatam positum est homicidium. Verum etiam cupiditatem uindictae, iram, odium, inuidiam, & prauios alios cognatos motus. Sic enim & Christus hanc legem exponit: Matt.

Matth. v. Deinde in parte affirmatiua operis boni, requirit clementiam, mansuetudinem, pacem, misericordiam, patientiam & ignoscendi facilitatem, quæ officia quidem præstemus erga omnes, tum amicos, tum etiam inimicos.

Tertium, Non moechaberis, pro ornando & defendendo coniugio positum est, & castitate. Damnat igitur adulteria, stupra, & quamuis corporalem fornicationem, atq; adeo oculū intemperantiæ & animum libidinosum, qui scilicet incenditur ad intuitum mulieris, & affectu concubitus repletur. Vt est Matth. v. Omnis qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Ergo in parte affirmatiua maxime prædicat & commendat nuptias illis, qui donum continentiae non habent. Vt est Matth. xix. Non omnes capiunt uerbum istud: (scilicet expedire homini, non nubere: siue, non ducere uxorem.) sed quibus datum est. Item .i. Cor. vii. melius est nubere quā uri. Requirit etiam pudorem, in omnibus dictis & factis: Item temperantiam in cibo & potu.

Quartum, non furtum facies, proprietatem rerum adprobat, & damnat furta, rapinas, & quemuis dolum ac fraudem, quo fratrem frater in negotio fallit, & suis facultatibus spoliat. Damnat etiam cupiditatem rei alienæ, & mentem auaram. Et in affirmatione requirit, ut benefici & liberales simus: donantes pauperibus & egenis, quod māducent & quod operiatur. Alijs autē, qui opus habent, mutuū dantes: sine expectatione parisi aut amplioris beneficii. Multominus, cum exactione usuræ, contra dilectionem.

Quintum, non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium: æquitatem iudiciorum forensium adprobat, ac munit ut diuinam ordinationem in terris. Quare etiam ciuiles magistratus adprobat, per quos defendimur contra quamuis uim iniustam: ne legamur uel in corpore, coniuge, liberis, facultatibus, & fama. Damnat autem falsum testimonium, quod coram iudicibus dicitur, sed & constantiam & ueritatem a nobis requirit, in omnibus dictis & factis honestis.

Duo ultima mandata, ad accusandam concupiscentiā, uitium quod intime in natura heret, & omnē iustitiam nostram polluit, ac foedat, posita sunt. Ideo & haberi debent præ quadam ueluti exegesi diuinorum præceptorum. Sunt enim uice coronidis adiecta: ut sciamus requiri a nobis lege diuina non exteriora opera solum, uerum etiam naturalem immundiciem reprehendi, accusari & damnari. Dixi autem supra non pauca de impietate concupiscentiæ: & quomodo nos impediatur ne quicquam præcepti operis recte præstare ualeamus. Verum hic adijciendum est, id non solum damnabilem concupiscentiam esse, affectare opes, honores, uoluptates, & qualescunq; delicias carnis, de quibus

ratio doceri potest: sed etiam sapientiam & iusticiam carnis, si illis contempto deo confidas, quod ratio prorsus non capit.

Et hæc in Decalogum hæctenus. Nam eius copiosorem enarrationem scribemus propicio Christo Iesu, in libro de fructibus iustificationum, quem antea polliciti sumus. Nunc autem de ipsa iustificatione & fide dicemus: quam fecimus in doctrina de poenitentia altera partem.

TERTIA PARS, IN QVA DE IUSTIFICATIONE: altera poenitentiae parte.

PRAEFATIO IN TERTIAM partem, quæ est de iustificatione.

Iustificatione Deus contritos sanat ac saluat. Quare necessario coniungi eius prædicatio debet cum contritionis doctrina, & ex Euangelio quidem accipi, quemadmodum contritionis doctrina ex lege. Quanquam autem contritio re ipsa non possit abesse a iustificatione, neque enim iustificantur nisi contriti: tamen docendi gratia utile est, de singulis harum partium seorsim dici. Ac fieri potest, ut ad contritionem ueniat, qui tamen iustificationis gratia priuetur: sed quibus hoc accidit, illi coguntur desperare. Valde igitur cauendum est omnibus Christianis doctoribus, ne sola legis prædicatione utantur: uidelicet, qua conscientiae opprimuntur solum, & ad desperationem adiguntur. Ut igitur nulli iustificentur non contriti, tamen iusti & beati coram deo sumus longe alia re, quam contritione sine ullis operibus legis. Id primum ex eo liquet, quia contriti fugimus & odimus iudicia dei. Deinde, quia Euangelium, ut dixi, non lex, est iustificationis doctrina: quia his qui in Christum Iesum credunt, adfertur remissio peccati, pax cordis, & æterna salus. Ut hos intelligas iustos esse & beatos, per remissionis peccati fidem: (hæc enim requirit a nobis Euangelij promissio.) qui sunt alioqui grauissimis uicijs & peccatis obnoxij. Sicut Paulus docet Roman. iij. testimonio adducto ex Psal. xxxi. Beati quorum remissæ sunt iniquitates: & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir, cui non imputauit Dominus peccatum.

Quid, sola fide esse iustū.

Cum ergo dicimur, fide iusti esse coram deo, eaque sola: prudenter intelligenda est sermonis figura. Significatur enim, quod iusti sumus non proprijs qualitatibus, seu habitibus nostrarū uirtutum: sed gratuita misericordia & acceptatione. Item alterius iusticia ac meritis: nempe per misericordiam dei, qua ille ignoscit peccatis nostris, & nos filiorum loco habet, propter iustificatorem Christum: si tamen in eum credimus. Hunc enim dedit precium & satisfactionem pro peccatis nostris: & iustificationem, illius nomine, per fidem recipiamus. Ioannis primo: Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomen eius. Deinde, non ex

non existimandum est, quod hæc locutio obedientiam nostram excludat: illa enim renatos adoptione gratiæ sequi debet. Sed significat gratiã esse gratiam & donum remissionis peccati: negat opera nostra partialẽ causam iustificationis esse, hoc est, negat esse meritoria remissionis peccati: & tribuit illius beneficiũ soli misericordię dei, et seruatori Christo.

Dixi autem alijs locis abunde satis, cur in pœnitentiæ doctrina, necessario requiratur & fidei prædicatio. Postquam igitur eũ locum, qui est de contritione, qua potui diligentia absolui: reipta admoner, ut de inceps de iustificationis seu fidei doctrina, loquar. Ea parte doctrinæ Christianæ, qua explicandum erit, q̄ non per iusticias legis, seu operũ nostrorum meritis, sed per gratuitam remissionem peccati, quę donatur nobis Iesu Christi nomine, iustificemur: & a morte & legis maledictionibus liberemur: Quam consolationem doctrinæ Euangelij, tam non omittendam, sed omnium exactissima diligentia & cura pertractãdam, scholastici Theologi prorsus neglexerunt & tacuerunt: neq̄ hoc solũ, uerum etiam abominandis & prodigiosis de iusticia operum doctrinis oppresserunt. Quibus debemus, q̄ fides Christiana a plerisq̄, hoc tempore, non habeatur nisi pro ociosa rerum a Christo gestarum noticia: cũ sitres uiuacissima, sanctissima & efficacissima, nempe, uirtus in nobis dei, qua ille uincit per nos & in nobis quoslibet peccati terrores in conscientia, & æternæ mortis, adeoq̄ ipsam mortem. Debemus etiam iisdẽ autoribus hanc summam blasphemiam, qua homines meritis suarum iusticiarum arrogant debicũ remissionis peccati & æternæ uitæ: excludo & abnegato Christo, & fiducia posita in harena operum nostrorum, quæ tam sunt immunda, polluta, imperfecta, mortua, & plane nullius precij coram Deo.

Fides

Sed relictis in presentia istorum tam uanis, quam impijs doctrinis, quæ propria sunt instituti nostri pertractemus. Vt igitur uerax contritiõ nulla est, nisi quam deus per ostensionem & accusationem nostri peccati in nobis operatur, lege sua & spiritu sancto nobis loquens. Ita promissio iusticia haberi nunquam debet professio uitæ, quæ est fidei gratiæ remissionis peccati ignara. Loquor de iusticia saluante nos coram deo, & liberante ab æterna morte: quæ nulla ullis contingit, nisi per fidẽ, propter Christum. Non enim sumus iusti, aut beati coram deo, ullis operum nostrorum meritis, sed per remissionis peccati fidem: quæ per Euangelium de Christo, & spiritum sanctum in nobis excitatur: ut quando hæc consolatio, quam habet Euangelium, nempe, promissio reconciliationis & remissionis peccati, cordibus nostris offertur, commendatur, inscribitur. Quæ fides certe impijs istis, qui actionibus mortalium delictorum, sine pœnitentiã, indulgent, non contingit.

Quoniam uero in hac iustificationis & fidei doctrina, cuius me oportet

tebit maxime certas & firmas probationes adferre, excutiendum denique erit, quod prius non paucis præstitum est, uidelicet quam sit impossibile, nos peccatores per legem coram deo iustificari: & rursus, ueram iusticiam illam qua saluamur, non esse quam fidem in Christum: Pauli sententiam in hac rerum maximarum expositione, uice status mihi proponam, celeberrimam illam, qua felicissimo compendio in epistola ad Roman. capite viij. utrumque agit, tum, quod impossibile sit ullum hominem per legem iustificari: tum etiam, quod per redemptorem Christum iustificemur, his quidem uerbis. Quod impossibile erat legi: eo quod infirmabatur per carnem: Deus filium suum mittens, in similitudine carnis peccati. Et de peccato dānauit peccatū in carne: ut iustificatio legis imple-ret in nobis, qui non secundum carnē ambulamus, sed secundū spūm.

Sic breuiter Paulus, eo quem dixi loco, res maximas, de peccato, lege, gratia, iustificatione & fide complexus est. In eadem autem epistola rationes eorum omnium copiosas tradit. Proinde illum Pauli ordinē sequentes, ea capita doctrinæ explicabimus in initio, quibus uel inuitis omnibus portis inferorum manifestum fiat, plura a nobis lege exigī, quā uiribus nostris præstare ualeamus. Deinde, maximam utilitatem esse, quam ex doctrina legis capimus, cognoscere plane ac certo nostrū peccatum: & maledictiones legis, quæ nobis propter peccatum debentur. Postea addenda erit explicatio illius alterius doctrinæ, qua uidelicet, per Euangelium, Iesu Christi nomine, annunciat & offertur nobis gratuita remissio nostri peccati & redemptio ab æterna morte. Nemo enim potuit nobis placare deum præterquam Christus filius dei, qui etiam sanguine suo lauit nos a peccatis, & a morte liberauit. Quam gloriam gratiæ huius ipsi per fidem nostram acceptam ferre debemus: cum ea sola conditione in filios dei recipiamur. Ioannis primo. Proinde illorum collatione discemus, quantas hypocrises, qualibus ineptijs & imposturis, tradant, qui nos iusticijs rationis coram deo saluari contendunt.

ELENCHVS CAPITVM TERTIÆ
partis, libri primi de poenitentia.

- De consolatione, quæ fit per Euangeliū: seu de iustificatione. Cap. I.
- Quod impossibile sit hominem, coram Deo, per legem, seu meritis operum suorum iustificari. Cap. II.
- De scripturæ testimonijs, quibus docetur, quod impossibile sit homini, meritis operum suorum iustificari: Item de causis tradite a Deo impossibilis legis. Cap. III.
- Quod legis exactiōni debuimus, expendisse pro nobis Christum. Cap. IIII.
- Hic agitur de promissionibus & Euangelio. Cap. V.
- Expositio loci Paulini: Quod impossibile erat legi, eo quod infirmabatur per carnem: Deus filium suum misit. &c. De iusticijs

De iusticia Christiana: & quorsum referendum sit, quum dicitur, quod sola fide iustificemur. Cap. VI.

Quomodo legem impleuerit pro nobis seruator noster Christus. Cap. VII.

A iustificatis fieri seu impleri legē: uirtute spūs sancti. Cap. VIII.

Credentes, & qui spiritu uiuunt, sunt iusti: non tamen absq; imperfectione & defectu operis boni, seu debitæ iusticiæ. Cap. IX. & ultimū.

DE CONSOLATIONE, QVAE FIT PER EVANGELIUM: seu de iustificatione.

Quemadmodum cum explicarem locum de contritione, primo omnium, quam plenius dicerem de formāda illa per legem, paucis exposui: quid sit contritio, quis eam operetur, & quid efficiat in nobis: idem cenſeo & hac in parte doctrinæ, quæ erit de iustificatione, mihi faciendum esse, & præstandum ut mox ab huius loci initio paucis exponam: Quid sit iustificatio, unde & quomodo oriatur, deniq; quid efficiat in nobis. Sic enim & certius & minore negotio omnia proponemus discuntibus: quæ in hoc ceu fundamentum extruemus.

Iustificatio ergo non ciuilitur de nostris qualitatibus & operationibus, seu habitibus uirtutum nostrarum accipi debet: sed theologice & spiritaliter, de remissione peccati, seu dono remissionis peccati, seu imputatione iusticiæ, quæ fit gratuita acceptatione, per misericordiam dei, propter Christum. Ut iustos dici & pronunciarī intelligas, non qui habent multa bona opera, ut uocant, seu meritorias uirtutes: sed peccatores, imundos, transgressores legis, & grauissimis peccatis oneratos: si tamen credant Euangelio, absoluenti peccatores, & uocanti omnes ad poenitentiam. Non enim sumus iusti coram deo, personali seu priuata iusticia, seu meritis operum nostrorum: quia nemo est, qui satisfaciat per opera sua legi aut possit satisfacere: sed fide, qua adprehendimus promissionem gratiæ. Quia in illa offertur nobis propiciator & iustificator Christus: qui pro nobis omnibus legi satisfecit: & semetipsum tradidit precium & satisfactionem pro nostris peccatis. Nec aliter corda afflictā respirant, aut uiuificantur, nisi cum audiunt, intelligunt & credunt, gratiā se respici & acceptari coram deo in gratiam, propter Christum. Ita uero acceptari, & absolui, seu pronunciarī iustum, & remitti peccata, impijs, peccatoribus & iniustis: neq; tamen, nisi credentibus Euangelio, qui ad poenitentiam uocantur. Non enim iusti sunt, qui istarum rerū prædicatione, remissionis peccati, inquam, quam sequitur liberatio ab æterna morte, nihil afficiuntur, & Euangelio non credunt: neq; agunt poenitentiam, sed flagitiose uiuunt. Sed iusti sunt, qui Euangelio & promissioni gratiæ credunt: quæ fides ita efficax est in illis, ut ad poenitentiam agenda illa pertrahantur. Hinc fide dicimur iusti, sancti & beati.

CAP. I.

Quid sit iustificatio.

Fide iusti.

ti esse coram Deo: ea tamen, que sic est efficax in nobis, ut totum hominem renouet. Non quod poenitentia nostra sit partialis causa iustificationis: quia iustificatio contingit & donatur ante omnia opera nostra, quae pro bonis coram DEO haberi possunt. Sed quia uera in Deum per Christum fides non est res mortua: sed talis, ut eam poenitentia obedientiae nostrae sequatur. Proinde quos terruit lex, & contriuit, & in desperationem salutis coniecit, eorum pauide conscientiae iterum consolationem capiunt, & eriguntur in spem salutis aeternae, consolatione Euangelij, propter Christum. Sed de hac fidei doctrina caeca est & crassa ignorantia apud scholasticos theologos: relabuntur enim in doctrinam legis, & remissionem peccati fingunt obtineri per merita operum & satisfactionum nostrarum.

Scholasticorum opinio de fide.

Sic enim sentiunt Scholastici, fidem per se, rem esse informem, otiosam, inutilem ac mortuam, ut quae etiam impijs, & qui in peccatis mortalibus uiuunt, contingat. Deinde addunt, fidei formam esse dilectionem seu bona opera: quae uidelicet fidem efficiant fructuosam, & qua demum peccatores iustificentur. At illa assertione detrahitur Christo mediatoris honos, & redemptoris officium: & iustificatio negatur gratuita esse, seu per misericordiam fieri: Item, transfertur in nostras iusticias, quasi sit debita merces & premium, quod de condigno operibus nostris reddatur. In summa, hoc assertitur, Impium operibus ceu uirtute ac uita fidei, iustificari, uiuificari a peccato & aeterna morte saluari. Sed scriptura gratiam non operibus: Christo, non legi: fidei, non meritis nostris, acceptam ferri nostri saluationem. Hinc est illud: iustus fide sua uiuet. Non utique operibus: sed fide, qua uidelicet adprehendit, sicut gratiae donum, iustificationem & redemptorem Christum. Et habet ea in Christo aeternam uitam. i. Ioan. v. Qui credit in filium, habet testimonium Dei in se. Qui uero non credit Deo, mendacem facit eum: quia non credit in testimonium, quod testificatur deus de filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam uitam aeternam dedit nobis Deus: & haec uita in filio eius est. Qui habet filium Dei, habet uitam, qui non habet filium dei, uitam non habet. Ergo fides nulla exterior, seu accessoria forma, uirtute & efficacia, opus habet, sed per se est ornatissima apud deum, & perfectissime beatitudinis, pulcherrima, uiuacissima, sanctissima & efficacissima uirtus, propter Christum, quem homo per fidem, in cor suum, ut unicam, perfectissimum & aeternum thesaurum, includit.

Opera sequi fidem.

Illud quidem uerum est, opera bona sequi debere nostram fidem, quod nos melius docemus & confitemur, quam omnes aduersarij nostri. Sed fidem sequuntur, in illius confessionem, exercitium & confirmationem, non ut coniuncta fidei mereantur homini iustificationem. Non pertinet enim opera nostra ad illius meritum: quia sanguis Iesu Christi filij Dei, emundat nos

nos ab omni peccato. Sed pertinent ad fidei confessionem, gratiarū actiō
nē, exercitiū, et cōfirmationem. Et quia hęc exercitiā sunt necessaria, tan
quā uerę fidei fructus, ideo dicit Paulus, corde creditur ad iusticiam, ore fit
confessio ad salutē. Non sentit, quod nostra confessione salui efficiamur:
quia premitit, corde credi ad iusticiā, hoc est, fide impium & peccatorē
iustificari. Postea addit de fidei fructu, quo iusti Deū glorificamus: ore
fit confessio ad salutē. Nulli em̄ licet deesse in cōfessione Christiana glo
rię dei: uel periculo eterne salutis, sicut docetur Math. x. Luc. xij. Et ta
men confessor hoc ipsum ore suo profitei, quod credit in corde: nempe, se
non propter confessionē, seu ulla legis opera, sed per misericordiā, pro
pter Christum saluari a peccato & ab eterna morte. Sic ergo dici possit,
quod bona opera ornent fidē, ut fructus & effectus fidei: nō uiuificant,
nec efficacē reddūt, ceu forma que dat esse rei & uitā, quasi illis saluatio
nē mereamur. Hęc em̄ est donū & gratuita beneficētia Dei, que sola fide
accipitur & possidet: uidelicet, adprehenso in fide iustificatore Christo,
quē quisquis habet, habet iusticiam & eternam uitam.

Cū igitur fide consolationē Euāgelij cōcipimus, de placato nobis deo,
& remisso peccato, propter Christū, tunc corda nostra, prius pauēfacta,
& remissa & cōsternata lege, iterū respirāt et uiuificant. hoc est, iustificant seu
absoluūtur a peccato & a morte. Creat autē in nobis hęc fides a deo, Euā
gelij promissioe & spiritu sancto. Quo rursus intelligere est, quod fœde &
turpiter errent, quod operę iusticias singunt causam saluationis esse, quasi
lex sit iustificationis doctrina: sic em̄ abijciunt gratiā. Gal. ij. Aut quasi
Euāgelij annūciatio, sit doctrina de iusticijs nostris: cū in illa, de sola
gratię promissione, & Christo iustificatore, agatur. Nā doctrina de no
stris iusticijs, est legis doctrina: non Euāgelij. Quāquā autē & de nostris
iusticijs, & nostra obedientia, cōcionentur Christus & Apostoli, tamen
illa opera nostra, quorū debitores quidem sumus, non faciunt iustifica
tionis causam, & uiuificationis seu eterne beatitudinis: sed hęc transfe
runt in Euāgelij promissionem & auctorē iusticię & uitę Christū, quem
a iustificandis oportet fide adprehendi. Ioan. iij. Rom. iij. Eph. i. Gal. ij.
& infinitis alijs locis: quibus derogatur nostris operibus meriti saluatio
nis gloria, quam illis tribuunt Sophistę.

Ergo fide liberamur a peccato et morte: & is ē principalis fidei effectus.
Eius autē signū, quā uera nobis adest fides, ē pax in corde: hoc est, quāda certitudo
& securitas saluationis et recōciliati dei propter Christū Ro. 5. Hac igitur
uincimus oēs terrores in cōscientia: quas excitat alioque peccatū: et metū eter
ne mortis excludimus. Et in oibus afflictioibus, quas propter Christi nomē
sustinemus, duramus. Et cōfessionem glorię dei, in oibus studijs et tota no
stra uita nō possumus uelle deesse. Sed de his oibus effectibus fidei, quod cō
spiciunt in iusticia morū & operę bonorū, cōmodius alio loco dicei: et di
cū est non nihil, in superiore parte, de cōtritione, in cap. de legibus &c.

Proinde hæc obiter & paucis omnia: quæ suis quæque locis copiose explicabuntur. Nunc enim satis est tenere, liberationem nostram a peccato & morte, non fieri, nec obtineri a nobis, nisi gratuita misericordia dei, propter redemptorem Christum. Deinde eius beneficii fide, paucas mentes, consequi ueram consolationem & pacem coram deo: sine qua nemo acceptus illi, aut beatus fieri potest. Denique iusticiam operum uere bonorum non aliunde proficisci, quam ex hac eadem misericordiae Dei fide, propter Christum.

Q U O D I M P O S S I B I L E S I T , H O M I N E M
coram Deo per legem, seu meritis operum suorum iustificari.

CAP. II.

Nunc Pauli sententiam, quam in hac iustificationis doctrina, uice status, ut dixi, sequar paucis docendi gratia partiar in duo capita. Nam & Paulus duo in ea prædicat & affirmat: prius, neminem per legem unquam potuisse iustificari. Nec sunt illius alie rationes & cause, nisi quod plura, sublimiora & sanctiora nobis præcipiuntur per legem, quam ab egra natura, serua peccati & Diaboli, fieri & præstari queant. Lex enim spiritualis doctrina est, qua a nobis non externa opera solum, uerum etiam animorum puritas exigitur: perfecta in deum fides, sine omni hæsitacione, uerus dei timor, uera dilectio, spes firma in omnibus calamitatibus & morte. Dilectio proximi uera & durans: ut quæ nulla ingratitude, nulla offensa, seu amicorum seu aduersariorum & inimicorum, superari, uinci ac frangi possit.

Infirmari legem per carnem.

Vocat igitur Paulus infirmari legem per carnem, quando legis conatus optimus ille, qui est exigere perfectam iusticiam & obedientiam, frustratur, debilitatur, & in nihili obedientiam cadit, propter imbecillè naturam, peccato obnoxiam: nisi quantum peccatum nostrum reteggit nobis & ostendit, & conuincit, quod debitæ obedientiæ nemo prorsus soluendo esse potest. Adeoque iræ diuinæ sententiam in nos confirmat: iuxta illud. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Hoc igitur principale legis officium est, exigere perfectam iusticiam: sed quia incidit in carnalem naturam, nihil efficit, seu potest efficere lex, nisi accusare peccatores, reos agere, iram & damnationem in peccatores prædicare. Et hæc est pars prior de lege, spirituali & arcana doctrina, quæ est rationi humanæ prorsus ignota & incomprehensibilis.

Altera parte docet Paulus, quod per gratuitam gratiam dei & redemptorem Christum iustificemur, seu liberemur a peccato & morte: in quo uidelicet, legem destituit successus. Christus enim filius dei, pro redimendis nobis incarnatus, passus, mortuus, & glorificatus resurrectione a mortuis & æterna gloria, pro peccatis nostris satisfecit, mortem destruxit, & Diaboli tyrannidem oppressit, ac legem chirographum

phum contrarium nobis delevit. In summa, peccatum, maledictionem & mortem abstulit: & nos deo reconciliauit. Denique & spiritum sanctum promeruit: quo nos gubernat & regit, ut poenitentiam agamus, & mandata dei seruemus ac faciamus. Vt clarum est in Pauli uerbis, hæc beneficia nobis per Christum contigisse, prædicaui. Quare de hac tota ratione subinde copiose dicemus: & nunc, quæ prioris partis sunt, tractabimus.

Non obscura uox est legis, Deut. vi. Diliges dominum deum tuum, toto corde tuo, tota anima tua, & tota fortitudine tua. Et ei similis: Leui. xix. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ac constat, quod sine his duobus mandatis perfectissime obseruatis, nemo possit de perfecta obedientia erga legem gloriari, quascunq; operum iusticias habeat. Et rursum clarissimum est, legis exactiõni, quæ in hoc compendio istorum mandatorum summatur, & comprehenditur tota, sicut Christus testatur, Mat. xxii. a nemine prorsus per iusticias operum suorum posse satisfieri. Non enim reputantur in iusticiam coram deo, opera quæ mundicia & puritate cordis destituuntur. Hæret autem in carnali natura impia quædam ignorantia & contemptus dei: & concupiscentia immodica, contra omnia quæ deus requirit & præcepit, sicut docui in loco de peccato. Quare non modo non diligit perfecte homo deum, & legem: uerum etiam odit, & seruiliter metuit. Sed & quomodo amare posset, quem non nouit? & si per legem cognoscit, non tamen audit uel intelligit deum uelle alium esse, quam rigidissimum iudicem contra peccatores?

Quis est ergo, qui in nullo præcepto opere deficit: & in omnibus perfectus est? & si deficit, (quod uerum est in omnibus hominibus. Nemo enim potest dicere mundum est cor meum, purus sum a peccato.) quomodo potest legem & iudicia dei, iusta, uera & sancta amare? Quis timet, fidit, sperat, amat, obedit, quantum debet? Quis tolerans est afflictionum & mortis: ut illas sine murmure, & sine omni ira malæ opinionis de deo perferat? Quem nunquam perturbat in proposito operis boni, praua & uiolenta concupiscentia carnis? Quis ita diligit proximum ut semetipsum: ut una sit erga amicos & inimicos dilectione præditus? Imo in quibus ea est operum exteriorum obedientia, ut ueraciter gloriari possit, se nunquam ulla in parte deliquisse, & negligentius egisse? Cum igitur sint tantæ transgressiones, quarum etiam nullus modus est, nec finis, in omnibus nostris contra legem: qui sit, quod de nihili iusticijs nostris contra gratiam & Christum lesam, tam superbe, arroganter & impie gloriamur, quasi per eas, gratiam saluationis mereamur? Quæ quidem eo pacto non esset gratia, sed debita merces: & homini summam glo-

Legi nemo potest satisfacere.

riam afferret, qua illi confidendum esset & gloriandum. Quod quam sit impium, uel cogitare, infra dicitur.

Sic ergo statuamus potius, hominem sibi relictum, & sine gratia auxilio constitutum, non posse nisi peccare: & haud quaquam confitemur insipientibus Sophistis, qui homini tribuunt perfectionem iusticiæ, per opera legis. Huc facit illud Pauli Roman. iij. Causati enim sumus omnes sub peccato esse: sicut scriptum est. Quod non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Et mox subiicit exempla enormium criminum: quorum accusat reum totum mundum: scilicet, carnalem naturam, regnum & imperium Diaboli. In tentatione enim omnes in similia uicia ruunt: & nemo sanctius uiuit, nisi quem liberauerit gratia lesu Christi. Tandem concludit legis doctrinam non ualuisse neque ualere, quam ad ostensionem & accusationem nostri peccati. Quare iusticiam & saluationem, nemo per legem assequi potest: nisi qui potest sua ipsius uirtute legi plenissime obsequi & satisfacere, imperium peccati & Diaboli de ceruice sua excutere & sine misericordia Dei, sine Christo redemptore, & sine spiritu sancto, iustus, beatus & saluus esse.

Sed Theologi Scholastici tribuunt homini, quod legem Dei possit implere, & proprijs uiribus Deum supra omnia diligere. Quamquam autem res ipsa & experientia aliud doceat, ut ostendi: tamen confirmationem suæ impię opinionis existimant seruire, omnes conditionatas promissiones: & addunt, uideri absurdum esse, legem scribi a DEO, quam homines facere & implere non possit: cum longe absurdissimum sit, arrogantissimum & iniquissimum, uel sonare, quod legem diuinam spirituauissimam & sanctissimam doctrinam, carnalis natura facere & implere possit. Quid est enim caro ad Deum & ad legem, uere igneam in dextera eius, comparata? Quid, nisi foenum & stipula, quam uorax flamma absorbet? Longe melius sapuit, qui dixit: Et ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Sed uide assercionem: tribuunt homini potentiam absolutæ iusticiæ efficiendæ coram Deo, cuius nullum exemplum possunt ostendere, & cui assercionem omnis experientia refragatur. Nam perfectam obedientiam erga legem nemo unquam præstitit, nec potest præstare: quæ una ratio satis potest os impijs obstruere & opilare. Experientia enim, ut dixi, conuincimur omnes.

De conditione legali.

Cæterum conditio, qualis in lege proponitur, ut est illa: Conuertimini ad me & ego conuertar ad uos, non arguit possibilis esse, uiribus

ibus nostris, mandata Dei. Nam primū, si possibilīa nobis diuina māda
ta essent, certe nasci in peccato, esse seruū peccati, esse sub imperio Dia
boli, & natura filium iræ, homini in arcanis literis non recte tribuere
tur. Posset enim absolutam iusticiam suis uiribus præstare: & sic neq̃
peccator, nedum seruus peccati & Diaboli, neque filius iræ esse. Dein
de, nihil opus esset nobis gratuita remissione peccati, aut beneficio mor
tis Iesu Christi, aut regeneratione per spiritum sanctum: quia homo sua
dignitate, & suis meritis posset saluationem habere. Oportet igitur con
ditionis aliam rationem esse, quam imaginantur Theologi rationis. De
inde, multa in omnibus causis dicuntur per conditionem, quæ sunt im
possibilia. Ad impossibile enim, ut aiunt, sequitur quodlibet. Sunt igitur
impossibiles conditiones, cum dico: si amens & furiosus iste cerne
ret sua mala, quiesceret. Si cæcus ille, beneficio oculorum suorum u
teretur, non impingeret tam sæpe: si stipiti & trunco hanc de lege do
ctrinam explicares, citius & foelicius doceri posset, quam doctores iusti
cie rationis. Si homo perfecta obedientia faceret totam legem, non im
merito gloriari posset, de absoluta & perfecta iusticia coram Deo. Si
Deus est hypocrita, uanus & mendax, acceptat haud dubie & probat
hypocritas, uanos & mendaces. Qui fecerit hæc, uiuet in eis. Hoc
fac, & uiues. Et tamen istæ omnes conditiones sunt ueræ, a positio
ne antecedentis. Sed uide quantis probationibus opus sit ad ueri
tatem antecedentis.

Non aliter sunt impossibiles conditiones in omnibus legalibus
promissis. Adpropinquate Deo, & adpropinquabit uobis. Quæri
te, & inuenietis: Si quæsieritis me, inueniar a uobis. Nam Deus,
ut abrogaret legis impossibiles conditiones, nouas alias per Euange
lium proponit: uidelicet tales. Qui credit in filium DEI habet ui
tam æternam. Qui incredulus est filio, non uidebit uitam: sed
ira DEI manet super eo. Qui crediderit & baptizatus fuerit, sal
uus erit. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Potestatem
dedit filios Dei fieri, his qui credunt in nomen eius. His enim con
ditionibus requiritur a nobis, non perfectio aut dignitas iusticiarum
nostrarum: sed gratiæ fides, ne unquam de iusticijs nostris, sed gra
tiæ dono gloriemur. Et nouis conditionibus, abrogatur legis con
ditio, ne illa perpetuo possit accusare & damnare peccatores. Quate
nus enim credunt in Christum, & spiritu illius ducuntur, non sunt
sub lege: Roman. vi. Gala. v.

Porro, conditione legali incitatur, ut melius intelligamus, quan
ta sit imbecillitas ad resistendum peccato in natura: siue ad prestandam
perfectam iusticiã, exactam in lege. Deinde, conditio aliter loquitur p̃ijs
& aliter impijs. Incredulos enim & impios cōuincit conditio quod eter

Euangelij cō
ditio.

narum maledictionum sunt rei: pios autem, qui credunt in Christum, & qui uirtute spiritus Christi agunt poenitentiam, non potest conditio accusare. Sicut Paulus dicit aduersus tales, nihil habet lex. Sic enim per Euangelium, Christum & spiritum sanctum possibile fit, quicquid per legem erat impossibile. Non tamē operibus nostris conditionaliter quicquam meremur: sed per gratiæ conditionem, iusti, beati & salui sumus, quatenus credimus in Christum: cuius spiritu in omni debita iusticia perficimur. Sed cum incidit conditio in carnalem naturam, illa legalis, declarat quanta immundicia peccati hæreat in natura: & quanta impossibilitas, ad faciendam legem. Ideo impellit hominem, ut uiam aliam quærat, qua cum deo redire in gratiam queat, quam iusticias legis. Illis enim pertingere ad deum, & ad beatam uitam, nemo potest. Quia nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, filius hominis qui est in re, hac conditione: Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat sed habeat uitam æternam.

*Lex præcipit
de affectuum
puritate.*

Sed Theologi scholastici, non agnoscunt, legem ita rigide præcipere, de perfecta obedientia & affectuum puritate: sed de externis factis illam solum exponunt. Quid ad nos? Habeant sibi suum crassum & impium errorem. Nam ipsis opponimus clara legis uerba: ut hæc duo summa mandata, de diligendo deo & proximo. Item mandatum contra concupiscentiam. Deinde testimonium & auctoritatem Christi: qui legem de interna affectuum puritate exponit: & affirmat, hanc superbam & pharisaicam iusticiam, quam docent Scholastici non sufficere legi. Peccatum enim cordis significans per legem damnari, ait: ut refertur Matthæi v. Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Item, Omnis, qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Et Ioannis iij. ait: Spiritus est deus, & eos qui adorant illum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Hinc & Paulus dicit, legem esse spirituum: Iam doctrinam: ideo nimirum, quia requirit cordium nostrorum summam innocentiam, puritatem & pietatem. Ut hæc omnia supra: in parte de contritione, loco autem de legibus copiose dixi: ex quo plura, quæ huc faciant requiras.

Denique ipsi quoque prophetae, in prædicatione gratiæ, quæ est noui testamenti, promittunt nouam quandam cordis iusticiam: utique sine qua nemo iustus coram deo esse possit, & quæ tamen in carnali natura non reperiatur: sed cuius autor nobis futurus sit spiritus sanctus, qui propter Christum datur. Testimonia habes Hierem. xxxi. Ezech. xxxvi. &c. Nemo igitur per legem potest iustificari: sed iusticia gratiæ per Christum & spiritum sanctum erimus beati.

Sed quid, si dare possis ex millibus unum hominem: imo uero in millibus

libus ne unum excipere, nisi de infantibus loquaris, qui non sit reus alius
 cuius externi facinoris: ut idolatriæ, auariciæ, ambitionis, adulteri, fornicationis, immundiciæ, contentionis, rixæ, ebrietatis, & similibus: ut
 sunt hæc uicia non rara in mundo. Quam ergo tunc monstrabis uiam
 miseris euadendi mortem? Num pars hominum maxima, in fauorem
 Sophistici erroris precipitabit se in eternam desperationem: quia debitum
 perfectæ iusticiæ, quam potuit præstare non absoluit? Aut tunc ne per
 legis opera, pro præuacatione & transgressione legis satisfactorius
 est? At omnes homines priusquam relabuntur, & protinus quam nascuntur,
 sunt debitores perfectæ obedientiæ: ut uel hac ratione nisi mediaret
 gratia nemo saluus fieri posset, nisi infantes, ut utilissimum esset
 & beatissimum in baptismo suffocari.

Peccata remittuntur non per iusticias nostras, sed per redemptorem Christum.

Sed o pulchram Theologiam, qua in tantas difficultates & abominationes protrudimur. Velim igitur audire, quam cōsolationem possent doctores operum conscientia afflicta, & eo pacto quo dixi, in periculo desperationis deprehensa, afferre? non enim remittit deus peccata, propter iusticias legis, seu nostras: sed propter redemptorē Christum. Ioan. primo. Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi. Item. i. Ioannis primo: Sanguis Iesu Christi, emundat nos ab omni peccato. Ergo nemo per legem iustificatur coram deo. Quid uero, si audiatur uox legis, requirens a nobis non dictorum solum & factorum, uerum etiam cordium nostrorum, & penitissimorum affectuum puritatem, num tunc satis erit in periculo conscientia respondere? hoc uideri absurdum esse, ut plura præcipiantur nobis in lege, quam præstare possimus. Et, mitigandum esse legis rigorem aliqua cōmodiore expositione: Item, hoc ita placuisse multis Theologis, prudensibus, sanctis & pijs uiris? Nō erit satis. Quid enim si errauerint omnes isti? Et tamen hoc tempore multi ista responsione debellatum esse clamant: nihil ultra periculi restare in tanta causa, quin se plane ac prorsus nodi difficultate alioqui indissolubilis explicuerint.

Hypocritis igitur placent istæ responsiones: non tamen satisfaciunt iustanti conscientia, cum terrore mortis & desperationis: sed magis illam inuoluunt, cū sentiat onus legis, cuius exactiōi nunquā satisfacere possit. Quibusdam etiam uidetur satis esse, si in tanta difficultate doctrinae & dissidiorum, allegent nobis consensum Ecclesie Romanæ: quæ uide licet, tradat, quod per opera nostra remissionem peccati nobis mereamur. Esse enim fidei magistrum: & hereticum esse, qui contrarium sentiat ac statuatur, quam ipsa de facto tuetur. Huic addunt auctoritatem Romanæ Pontificis idem statuentis: cui tribuunt, quod solus possit pro arbitratu suo omnes scripturas interpretari & limitare, & hac sua limitatione, tãquam regulæ fidei infallibili standum esse. Sed nihil his dictis promouebunt: quamdiu doceri potest, consensum Ecclesie Christi,

Christū ipsum, prophetas et Apostolos aliter sentire statuere & docere.
 Recurritur etiam ad Hieronymi uerbum, qui scripserit: Anathema
 esto, qui dixerit deum impossibilia præcepisse. Sed cur non anathema
 potius Hieronymus, quia tam audacter sentit contra deum? Precor
 os lectores, ut mihi ignoscant, & permittant ita loqui in Hieronymum,
 cuius scripto hypocritæ abutuntur. Nam Hieronymi exemplo, ^{hinc non}
 nihil ostēdam, quam sit nepharium, hominū scripta uerbo dei oppo-
 re: nedum si corrupta sententia & dicto autoris, illa contra dei uerba
 utaris. Dicit em̄ Paulus aperte, impossibile fuisse hoīes iustificari per le-
 gē: sed cur hoc nisi quia mādata diuina sunt carnali nature impossibilia?

Hieronymi di-
 ctum,

Quale sit, cū
 uerbum homi-
 nis uerbo Dei
 opponitur.

Quid igitur Hieronymus, homo, a quo non fuit alienum, posse falli
 & fallere, mētiri & blasphemare, obijcitur tam claro uerbo dei, qui so-
 lus fallere, falli ac mentiri non potest: Quem præsertim loquentem, ne-
 cesse est, ut metuant ac tremant omnes ubique creaturæ, cœlestium, ter-
 restrium & infernorum: An uero Hieronymus est aliquid plus quam
 homo: cur autem Hieronymo cogor credere, dicenti sententiam sine au-
 toritate uerbi dei, imo contra uerbum dei: cum mihi nolis credere lo-
 quenti cum scriptura? Nihil igitur impediatur reiicere uerbum hominis,
 quem constat aperte blasphemare, & uerbo dei contradicere. Nam infra
 claris & irrefragabilibus testimonijs sacrae scripturae euincam, manda-
 ta dei prorsus impossibilia nobis esse. Igitur sit etiam angelus Hierony-
 mus, anathema est, si constet eum sentire contra deum. Gal. primo.

Quare pios homines, huiusmodi obiectiones, ne dicam cauillationes
 nes, contra gratiæ doctrinam, nihil moueant: siue ex Hieronymo pro-
 ferantur, summo uiro, siue ex alio quocumq; magni nominis scriptore.
 Nam conscientiaē nostræ astrictæ sunt uerbo dei: nec coguntur assenti-
 ri & seruire hominum dictis. Et summi scriptores, non minus iudicis
 æterni sententiam metuere coguntur, quam nos. Non contemno Hie-
 ronymi autoritatem: sicut nec ullius alterius hominis: sed doceo, ubi &
 qua in re nihil ualeat. Non enim efferi potest supra autoritatem uerbi
 dei. Hieronymus enim non est supra uerbum dei: sed illius autoritati ce-
 dere cogitur, ut omnes sub cœlo homines. Quorum autoritas non mi-
 nus ualere debet, si quid ueri nos doceant, quam Hieronymi: iuxta illa
 lud: Omnia probate, quod bonum est tenete.

Age igitur, sint rudes & indocti, qui te doceant, non debes reproba-
 re doctrinam, modo pie & uere te doceant. Rursus etiam, sint sum-
 mi uiri & eruditi, a quibus doceris, non debes recipere & adprobare, si
 quid falsi & impij protulerint. Et tamen sunt hoc tempore multi, qui E-
 uāgelij decreta, uel labefactare, uel prorsus refutare se posse confidunt,
 si nobis Hieronymi uel alterius hominis eruditi dictum opponere possint.
 Nō de hominum opinionibus litigamus, nō de numerosis suffra-
 gis

gr̃is eruditorum & sanctorum, sed de uera & germana sententiã uerbi dei, cui omnes creature honorem & reuerentiam debemus, & stare eius dicto, & nullo modo contra hoc mutire. Idem de præscriptionibus tēporum dixerim. Quamquam uerbum & ueritas dei, antiquior est omnibus creaturis. Cum igitur manifestum sit legē diuinam à carne & ab imbecilli & ægra natura fieri non posse, nihil moueat nos, si isti ueritati alicubi contraria sentire & statuere homines uideantur, cū præsertim idonea ratio reddi possit, cur non tam sublimia mandata sint nobis posita a deo, quæ nemo uiribus suis implere possit: de qua non semel dixi, & infra pluribus de illa scribam.

Christianis præcipitur, ne quē alium doctorem audiant, uel recipiant, præter quam unicū illum magistrum suum Christum, qui autoritatem suam in eos Apostolos transtulit, qui nos docuerunt uerbum dei: uidelicet, Euangelium de gratuita remissione peccati & uita æterna, per Christum. Item, de uera poenitentia, quam in nomine Christi præstamus. Neque enim in alios quadrat hoc uerbum Christi: Qui uos audit, me audit, & qui uos spernit me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui memisit. Lucæ x. In alios qui hoc uerbum, quod dixi, non docent, & tamen uolunt pro Ecclesię doctoribus haberi, cum diuersum doceant, dictum est: Attendite a pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

Nam in rebus, quę faciunt ad gloriam dei, & ad nostram æternam salutem, quid posset ueri ac firmi ab homine, sine, extra & ultra uerbum dei doceri, statui ac disci? cum præsertim animalis homo, non percipiat ea, quæ sunt spiritus dei: quinetiam stulticia sint illi, neque possit percipere i. Cor. ij. Vide ergo quam sint inepti, qui in re iustificationis nostrę coram deo, & in quæstione de æterna uita, audent nobis hominū doctrinas, ne dicam uana & inania somnia rationis obijcere. Satis iam & plusquam satis exemplorum est, præstaret enim minus esse, quibus tamen omnibus uix sero deprehendimus, quomodo per commenta doctrinarū hominum, a ueritate uerbi dei deiecti sumus & depulsi. Christus dicit: oues meę uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. Et ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea.

Hęc in nullum prorsus hominem quadrant, præterquam Christum filium dei. Stultum est autem & impium alij tribuere, quod soli Christo debes, uidelicet, nunquam errare posse, & neminem fallere. Hoc er-
go, si de Hieronymi scriptis affirmetur, seu de Romani Pontificis uoce, planum est quo spiritu dicatur, si præsertim pertinacia asserendi impij dogmatis accessit: quod imperitis præbuit lapsus occasionem, & erroris.

Sed hæc hæc hactenus per occasionem transtuli in Hieronymi personam:

Quinomine
Christi sine
audiendi &
recipiendi.

*Hieronymus
seipsum expo-
nes quatenus
sint possibilis
aut impossi-
bilia mandata
De.*

ut obiter admonerem, quid omnibus his cauillis & obiectionibus re-
sponderi conueniat, quæ ex hominum doctrinis, sacrosanctæ & inuio-
labili autoritati uerbi dei obijciuntur. Cæterum Hieronymus non igno-
rus scripturæ sententiæ, dicitur sese exposuisse, in quodam suorum Dia-
logo: possibilis uidelicet esse cõfessus, diuina mandata, per gratiam: im-
possibilis autem uiribus naturæ. Sic enim iugum Domini suaue est, &
onus leue: utique per gratiæ spiritum. Et sic mandata dei graui non es-
se, dici intelligendum est apud Ioannem. Primum enim per gratiam re-
mittit nobis deus omnia peccata: deinde implet ipse in nobis sua manda-
ta, per spiritum sanctum: & postremum, si qua in re deficimus, id totum
ignoscit nobis propter Christum. Hic sunt omnia suaui, facilia, prom-
pra, expedita & iucunda, si quid agendum est, aut patiendum, nomine
Christi: quæ alioqui, & per se, sunt difficilissima, durissima & prorsus im-
possibilis, carnali scilicet naturæ.

Quare etiam magna & intolerabili iniuria afficiunt Hieronymum,
qui ei hoc dictum: Anathema esto, qui dixerit deum impossibilis prece-
pisse, tribuunt, sine hac intelligentia, quam ipsemet pius in suis scriptis
posuit. Maior autem iniuria est istorum in Ecclesiam & Iesum Christum,
qui imperitis, seu per truncata patrum dicta, seu in alienum sensum de-
torta, imponunt, & imponere non cessant. Nam hoc morbo peculiaria-
ter laborant Sycophantæ horum temporum, nostri aduersarij, Pontifi-
cicū adulescentes: qui omnia scripturæ sacre contemnunt, & hoc unum
agunt ut mandata & doctrinæ hominum regnēt, Christi gloria etiam
penitus oppressa & proculcata. Et iubent, ut id ipsum quoque & nos fa-
ciamus: sed propitio Christo hoc nunquam impetrabunt.

*Absurditas o-
pinionis, qua
sibi tribuunt ho-
mines, quod
mandata Dei
possint imple-
re.*

Iam ad rationem hanc festiuam eamus, quæ lingit grande piaculum
committi, si quis dicat mandata dei impossibilis nobis esse. Ostendi autem
tem supra, longe impudentissimum & arrogantissimum esse, id sibi tri-
buere hominem quod mandata dei implere possit. Est enim nimia car-
nalis presumptionis temeritas: fugienda pijs, ut quam deus odit & pun-
nit. Et quidem grauissimis pœnis, sicut uidemus, excæcationis uidelicet,
& duricia cordis: ne credant Euangelio gloriæ Christi, & credentes
salui fiant. Valeat igitur ista uanitas & stulticia superbæ gloriæ carnis:
& det locum gloriæ Christi, & spiritui sancto. Primum, quia habemus
clara & irrefragabilia testimonia, quæ aperte conuincunt, mandata dei
supra uires nostras esse: & de illis testimonijs paulo post agemus. Deinde
de, per Euangelium docemur, sola misericordia dei propter Christum
nos seruari a peccato & a morte. Neque uero opus esset nobis, illa miseri-
cordia si mandatis dei ipsi satisfacere possemus. Et adprehendi a nobis illa
misericordia per fidem debet: quia per uires suas nemo potest mandata
dei implere, & sine peccato esse. Sed & spiritu sancto indigemus, qui no-
bis do-

his donet noticiam dei & seruatoris Christi: adeoque faciat nos facere & implere Dei mandata.

Qui tantis argumentis nihil permouentur, ut dent gloriam deo, & minus arroganter de uiribus suis & iusticijs carnis sentiant, eorum furiosos clamores nos quoque contemnamus. Et ne existimemus absurdū esse, si quid in arcanis literis, in quibus agitur de diuina sapientia, non de sapientia carnis, doceatur: utcumque ab humana ratione capi & intelligi non possit. Si enim magistrā & dominā rationem, pro iudicandis fidei rebus, uelis in consiliū adhibere: quid obsecro te, non erit absurdum: imo, non ridiculum, ineptum, uanum ac penitus stultum? Ac satis nos docent plurima exempla horum temporū, quo prolabantur tandem, qui res fidei, pro rationis humanæ captu iudicant & meriuntur. Paulus dicit, spiritualia spiritualiter examinari, hoc est, spiritu sancto, per uerbum dei nos docente, & fide nostra, intelligi & capi. Inde enim certum est, eum qui uerbo dei credit, decipi ac falli non posse. Quare omnes boni captiuant rationis iudicium in obsequium uerbi Dei: & illos se gubernari patiuntur.

Iam uero priusquam scripturæ testimonia proferam, illa quæ nobis potentiam efficiendi ueram iusticiam, seu perfectam obedientiam erga legem, adimunt, dicendum paucis erit, quatenus a carnali natura lex fieri possit: Neque enim delectum rerum tollimus prorsus: nec arbitrii libertatem ita negamus, quia omnia fiant per meram & absolutam necessitatem. Experientia enim notum est, & usu omnibus perspectum, aliquo modo in potestate hominis esse, fugere quæ lex damnat ac reprehendit: & facere quæ requirit. Sed ita concedimus, quod extrinseca legis opera aliquo modo facere possit. Sed carnalibus affectibus imperare non potest: etiamsi aliquo modo resistere illis possit, ne in externis operibus prauis regnet. Cæterum pios & sanctos motus cordis, quales lex requirit, solus deus spiritu sancto creat in nobis.

Cum ergo de externis operibus queritur, seu de externa iusticia, cōcedendum est hanc aliquo modo in hominis potestate esse: sed addenda tamen correctio est, nisi peccatum, quod hæret in natura, & extrinseca tamen Diaboli impediatur. A peccato enim, cuius serui sumus, priusquam a Christo liberamur, quot obsecro modis impeditur in nobis propositum boni operis? Quem enim non uincit aliquando ira, cupiditas habendi, quæ dicitur auaricia, ambitio, inuidentia, animus libidine incensus, & subiti alij prauis motus, uere uolenti in natura, ut indigna bono uiro, ne dum Christiano, admittat. Nec aliter sunt uolente inspirationes Diaboli, in eo qui nō gubernatur fide in Christū, & spiritu sancto. Sicut loquitur ex illo Pauli, ubi affirmat aduersarios doctrinæ ueritatis esse in Diaboli laqueis, & captiuos teneri ad ipsius uoluntatem. ij. Timoth. ij.

Sed sine horū consideratione, quatenus homo sequitur iudicium & delectum rationis, non impeditus, nec a peccato, nec a Diabolo, concedendum est, quod possit aliquo modo facere externa legis opera bonarum quorum etiam debitor est coram Deo, etiamsi absq̃ spiritu sancto, & sine interna renouatione illa præstet. Sic profecto non erat nulla operum iusticia, quam Paulus præstitit adhuc phariseus: qua etiam melior fuit, & magis placuit Deo, quam flagitiosi a quibus Deus & lex in totum cõtemnebatur, si impia opinione caruisset. Sic in Gentibus multi fuerunt, qui præstiterunt singulares quasdam & summas uirtutes: sed non ideo sunt iusti habiti coram Deo, siue beati. Neq̃ dici de illis potuisset, quod perfectam obedientiam erga Dei mandata ideo habuissent: etiamsi in externis nunquam deliquissent.

Phil. 3:

Non ergo negamus, operum legis iusticiam nullam præstari ab homine, sine spiritu sancto, posse: sed docemus, per uires nostras non posse legi satisfieri, & hominem perfecte iusticiæ esse. Et ideo de meritis operum nostrorum desperandum esse: & ad gratiæ asylum refugiendū. Eius enim alius finis spectari debet, quam est meriti remissionis peccati, quæ contingit solis qui in misericordiam Dei credunt, propter Christū. Finis est politicus, ut pax in terris & externa rerum tranquillitas conseruetur: & bene ac foeliciter apud homines uiuatur, de quo docet nos Paulus Gala. iij. & prima Timoth. primo. Sed Sophiste hunc finem transferunt ad spiritualia, ubi agitur de remissione peccati, perfecta iusticia coram DEO & de salute æterna, stupidissimo & perniciosissimo errore.

Politicus finis operum externorum.

Externa iusticia operum etiam polluta est.

Quid, quod ista rationis iusticia, quosdam alios motus habet, quibus coram Deo polluitur. Paucos enim reperias, qui ex animo eam præstent: sed aut pudore prohibentur a uicijs, & metu ciuiliū poenarum. Item cupiditate honoris, & carnalium aliarum uoluptatum bene operantur. Sic millibus affectibus ducuntur autem hypocrite & Pharisei, qui per iusticias suas contendunt inferni poenas effugere, gratiam & salutem mereri: sed ita se ipsos efficiunt abominabiles idolatras coram Deo, quos propter ignorantiam gratiæ necesse est in æternum perire. Roman. ix.

Diserte igitur negamus, quod in hac corrupta natura, possit esse uera & perfecta obedientia, sine spiritu sancto, erga diuinam legem, spirituatissimam & sanctissimam doctrinam. Non tollimus libertatem arbitrii, nisi respectu perfecte obedientiæ, & meriti gratiæ, seu remissionis peccati & uitæ eterne. In his enim constat nullum esse. Nec de externis factis principaliter litigamus: sed de internis uicijs quæ herent in natura: sic ut a nemine tolli possint: etiamsi lex præcipiat, tolli. Item de motibus cordis, erga Deum & legem pijs & sanctis efficiendis: quos constat certe ab homine effici non posse. Et tamen illorum est debitor: & nisi perfi-

dem

dem gratiæ remissionis peccati liberetur ab exactiõibus legis, nõ potest saluus fieri. Nulla igitur est arbitrii libertas: quia iusticię nostrę sunt carnales, & non potest illis legi Dei satisfieri, neque quisquam iustus per illas coram Deo esse. Deinde per solam gratiam liberamur a peccato & morte. Sed aduersarij nostri uociferantur, blasphemum & hereticum esse, si quis doceat, homini deesse facultatem implendę legis. Sed si liberum est homini arbitrium, in his rebus, de quibus dixi, recte negari, liberum esse: oportet tale esse, ut illo se explicet sua uirtute, a laqueis peccati, Diaboli & æternę mortis. In summa, quo uiuat sine omni peccato: & præstet perfectam obedientiam erga legem, sine spiritu sancto, ut sine gratia Dei, & sine Christo, possit iustus, beatus & saluus esse. Quod si hoc arbitrium defendunt aduersarij nostri, sanctiores pharisæo, iactatore suarum uirtutum, Lucę. xviij. & expeditiores in legis iusticia, quam omnes Pelagiani ueteres & noui: ad quid gloriam gratiæ Dei & effusi sanguinis Christi requirimus? Sin autem tale nec prædicant nec defendunt, quid litigant nobiscum, qui prædicamus gloriam Dei & gratiæ illius, & Domini nostri Iesu Christi? Nec aliud agimus nisi ut homines per legem peccata sua uere cognoscant: & per uerbi gratiæ fidem quærant reconciliationem & ignoscantiam suorum delictorum: cum sine ea nemo saluus fieri possit.

DE SCRIPTURÆ TESTIMONIIS, QVIBVS

*docetur, quod impossibile sit hominum meritis
operum suorum iustificari: Item de causis
traditę à Deo impossibilitatis legis,*

Nunc ergo plana est nobis & expedita uia ad proferendum eos scripturę locos, quibus docetur, legem a carnali natura non posse impleri: & impossibile esse homini ut meritis operum suorum coram Deo iustificetur. Eorum igitur testimoniorum primum sit illud, quod huius doctrinę de iustificatione statum feci: nempe, quod ita legitur Roman. viij. Nam quod impossibile erat legi, eo quod infirmabat per carnem. Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati: & de peccato damnauit peccatum in carne. Si igitur in hac ægra & corrupta natura legi perfectam obedientiam præstare possemus: aut per opera legis iusti coram Deo esse: quam improbum esset, & audax commentum in hac assertionem Pauli: uidelicet, quę dicit: legis conatum, (qui profecto optimus fuit: nempe, præcipere de perfecta & summa coram Deo iusticia.) per carnem, hoc est, imbecillam & ægram naturam, debilitatum fuisse. Nulla sane alia causa, nisi quia lex scripta non potuit ex peccatoribus iustos efficere: ex filiis Diaboli, filios Dei. Neque enim possunt corda hominum purificari scripta lege. Quare pro iustificandis illis opus fuit mitti filium Dei, & tradi in mortem. Quid istis contradicas?

CAP. III.

Nam quia CHRISTVS pro nobis saluandis & iustificandis uenit in mundum: causam habuit, quia nemo potuit lege & meritis operum suorum iustificari & saluari a morte. Si enim per legem iusticia, ergo gratis Christus mortuus est. Gal. ij.

Actorū iij. Hic est lapis, qui reprobatus fuit a uobis ædificantibus: qui factus est in caput anguli. Et non est in aliquo alio salus. Neq; enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Si igitur per legis opera, tanquam plena & perfecta iusticia, quam lex requirit, potuit homo iustificari, mereri remissionem peccati & uitam æternam: cur hic dicitur, non est in alio salus, nisi in Christo? Deinde, quorsum additur: neq; aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, si legi, quantum ad debitum perfectæ iusticiæ, possumus satisfacere: & per opera illius mereri remissionem peccati, & liberationem ab æterna morte? Num hæc tanta opera, & tanta merita, nulla nomina sunt, nulla gloria digna? Siue non prestant potius, atq; excellent, omnem gloriam meritorum Christi: cum preterit tantæ causæ salutis inde nobis exoriantur? O cæci & blasphemii iusticiarij & hypocritæ.

Oportet enim in doctrina de iustificatione, qua detrahitur legi, quod potuerit iustificare coram deo peccatores & saluos facere, semper addere antithesim illam, quæ per gratiam Euangelij, promittit gratuitam remissionem peccati, iusticiam & æternam saluationem, propter Christum, omnibus qui in illum credunt. Si enim necesse fuit Christum mori, pro iustificandis nobis, & redimendis a peccato & æterna morte: si cur Petrus docet, Actorū decimo. Huic omnes prophete testimonium perhibent, quod remissionem peccatorum accipiant per nomen eius, omnes qui credunt in eum: certe adimitur nobis ea nominis gloria & legi, & soli Christo tribuitur. Quomodo igitur dicunt quidam, quod legi satisfacere possint: & illius operibus iusticiam mereri? Quod si legis exactionibus satisfacere possemus, nihil posset deus in nobis reprehendere: nemo sub peccato, & nemo filius iræ naceretur: nec opus haberet quisquam redemptore & iustificatore Christo.

Prædictis accense hanc nobilissimam Pauli sententiam, quæ refertur Actorū xij. in quadam eius contione: Notum igitur sit uobis uiri fratres, q; per hunc uobis remissio peccati annunciat, ab omnibus a quibus non potuistis per legem Mosis iustificari per hunc omnis qui credit iustificatur. Negat aperte iusticiam per legem nobis contingere: & donum remissionis peccati tribuit uni beneficio liberatoris Christi. Quod cum annunciat nobis per Euangelium, requirit certe fidem gratuitæ remissionis peccati a nobis. De causâ autem, cur per legem nulli contingat iusticia: uidelicet, quia legi nemo satisfacit, nec potest satisfacere.

satisfacere, prius sæpe, & plusquam satis a me dictum est. Similitate
 testimonia de gratuita iustificatione nostri per Christum, passim uidere
 est in literis Apostolorum. Nec aliud habet Euangelij, siue totius no-
 ui testamenti doctrina. Nec huius doctrine de iustificatione, cuius tam
 non capax est ratio humana, alia usquam ratio reddita est quam ea, que
 dicit, quod homines legis exactiōni non possunt satisfacere. Cogor e-
 nim rem eadem, usque ad tedium & morositatem, propter morosos
 quosdam & impios atque blasphemos gratiæ hostes inculcare. Quare
 opus habemus in iustificatione nostri, gratuita remissione peccati: que
 contigit quidem, & donata est nobis, propter Christum: Lege que sunt
 Actorū xv. ubi de gentibus agit, iustificatis sine lege. Inter quos Deus,
 semper prophanos homines, a iusticia legis alienos, & Iudeos, iusti-
 ciæ legis emulos & studiosos sectatores, nihil discreuit. Purificabatur
 enim Gentium corda fide: ut est Actorum decimo, qua emundatione &
 purificatione semper & Iudei indiguerunt, cum nemo per legem pos-
 sit a peccato mundari.

Ex hac eadem ratione nata est Paulo illa comparatio Gentium &
 Iudeorum: de qua est Roman. nono. Quid ergo dicemus? Quod Gen-
 tes que non sectabantur iusticiam, adprehenderunt iusticiam. Iustici-
 am autem, que est ex fide. Israel uero sectando legem iusticiæ, in legē
 iusticiæ non peruenit. Quare? quia non ex fide: sed quasi ex operibus.
 Impegerunt enim in lapidem offensionis: sicut scriptū est. Ecce ponam
 in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis qui credit
 in eum, non confundetur.

Nec possum hoc loco preterire, quod idem Apostolus in eadem E-
 pistola cap. x. in hæc uerba scribit: Ignorantes iusticiam Dei & suā que-
 rentes statuere, iusticiæ Dei non sunt subiecti. Finis enim legis Chri-
 stus, ad iusticiam omni credenti.

Extat & Roman. iij. pro horum, quæ dico, confirmatione, pulcher-
 rimus locus. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram illo. Et
 ad Gala. ij. similis: Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores,
 quædāmodo, quæ prerogatiuas iusticiæ operum legis, quæ fuerunt Iudeorū al-
 legat: quas affirmat tamen nihil ualuisse coram Deo, pro impetranda iu-
 stificatione.) Scientes quod nō iustificatur homo ex operibus legis: sed
 per fidem Iesu Christi. Et nos in Christum Iesum credimus, ut iustifice-
 mur ex fide Christi: & nō ex operibus legis. Propterea quæ ex operibus
 legis non iustificat omnis caro. Quid potuit firmiter dici, contra inanes
 glorias et superbas carnis? Nā profecto gloria meriti iustificatiōis non
 posset hōi adimi, si sufficeret ad prestandā perfectā obedientiā et iusticiā
 opa legis externa. Quid relinquit ergo, nisi mādara Dei, nobis esse factu
 impossibilia: et meritū lib. arbitrij re esse de solo titulo, & nomē sine re?

COMMENT. DE POENITENT.

Est & Ephe. ij. locus, qui maxime huc facit, uidelicet ille: Gratia enim estis saluati, per fidem, & hoc non ex uobis. Dei enim donum est: non ex operibus, ne quis gloriatur. Ipsius enim sumus factura, per Christum Iesum, in operibus bonis: ut in illis ambulemus. Hic comprehenditur truncus: gratuita gratia nos saluari, quatenus credimus in Christum: & spiritu sancto impleri in iustificatis mandata Dei. Quorsum igitur de iusticijs nostris gloriamur?

Sed & illud insigniter in iam citato loco notandum est: quod ait, saluationis gratiam dono dei nobis contigisse, non ex operibus, ne quis gloriatur. Deus enim superbam carnis gloriam non potest ferre. At debetur gloriae non minima portio coram deo hominibus, si ipsi per iusticias suas potuissent remissionem peccati sibi & uitam aeternam mereri. Sed beneficia euangelij contigerunt hominibus, ut laudet gloria gratiae dei Eph. i.

Iam tandem accense praedictis, & hunc Pauli locum. ij. Timoth. i. Qui saluos fecit nos, & uocauit uocatione sua sancta: non secundum opera nostra, (nota exclusiuam.) sed secundum propositum suum & gratiam: quae data est nobis per Christum Iesum, antetempora aeterna. Manifestata est autem nunc, per adparitionem saluatoris Iesu Christi: qui destruxit quidem mortem: uitam autem, & incorruptibilitatem in lucem produxit per Euangelium. Per Euangelium signanter: hoc est, per gratiae promissiones & Christum: non per iusticias legis.

Nondum tempero mihi, nisi prius & hunc Pauli locum adiecero, qui est Tit. tertio. Cum autem benignitas & humanitas adparuit, saluatoris nostri dei, non ex operibus iusticiae quae fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Adeo fuit impossibile aegram naturam per legem coram deo, curari: seu iustificari: ut nisi gratuita misericordia intercessisset, per redemptorem Christum, nullus homo potuisset saluari.

Sed iam satis est testimoniorum scripturae quae detrahunt legi efficaciam iustificandi: & negant quod per opera nostra saluationem mereri possimus. Sed iustificationis donum tribuunt gratiae dei & redemptori Christo: quod habeant quidem, qui in oblatam & gratis donatam gratiam credunt. Iam prudenti & pio lectori facile est iudicare, quanta syluaz testimoniorum ex sacra scriptura huc a me adduci posset, si calamo indulgere uellem. Caeterum qua temeritate & inscitia quidam audeant has firmissimas scripturae sententias cauillari, & testimonijs spiritus sancti illorum cauillationes, in confutatione ad hoc instituta, respondebo.

Praedictis uero testimonijs adijci & illa poterunt, quae ex Prophetarum libris citantur, de gratia noui testamenti: quale est, quod legitur apud Hieremiam capite xxxi. Ecce dies uenient, dicit Dominus: & feriam ad domum Israel & domum Iuda foedus nouum. Non secundum pactum, quod pepigi cum

pigri cum patribus uestris: in die qua adprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti: pactum quod irritum fecerunt, et ego dominus sum eorum dicit Dominus.

Obserua primo omnium de causis abrogatae legis dici: nec alias allegari, nisi quod exactiōibus legis, nemo inter tot sanctos Israelitas & Iudeos satisfecit: imo nec potuit satisfacere. Si enim potentia satisfaciendi illis affuisset, haud dubie satisfecissent multi: quia multis illorum non de fuit bona uoluntas: scilicet, inter tot emulos & sectatores, tot seculorum, iuliciae legis. Et illis quidem satisfecisset lex: nec opus habuissent nouatione doctrinae, seu permutatione, legis uidelicet in gratiam. Sed abrogatur lex, ut difficillimum onus: & quidem inutile ad iustificandum. Quanquam ad accusandum peccatum, & irrogandam maledictionem necessarium & utilissimum. Huc accense, quae sunt, de discrimine ueteris & noui testamenti, apud Paulum. ij. Cor. iij. Sed pergo referre testimonium Prophetarum: sic enim sequitur.

Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel. Post dies illos dicit Dominus, dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Ecce promittitur noua iusticia, non quae sit operum legis, sed interna cordis, hoc est, qua lex fit ex corde, plene & perfecte renouata natura carnalis in spiritualem. Haec igitur gratiae iusticia est, qua contigit his, qui in Christum Iesum credunt, gratuita remissio peccati: & cordium purificatio: & spiritus sanctus: quae est uera nouitas, eorum, qui ex Deo nati sunt.

Qui fit igitur, quod hanc gratiae promissionem & iustificatore Christum adeo negligimus: & per abrogatam legis doctrinam, quae iam dudum nihil ualuit, quaerimus meritum saluationis? Lex enim quo ad impetrandam iusticiam nihil ualeat: & propter impossibiles exactiōes beneficio euangelij abrogata est, ut etiam si quis legi satisfacere posset, tamen iusticiam & salutem non posset mereri. Quanquam nemo est, qui illi satisfaciat, ideo alia res proposita est nobis, per quam remissio peccati & saluatio obtinetur, nempe, fidei promissio, de Iesu Christo, noui & aeterni testamenti mediatore, per quem nobis placatus est deus: ut sequitur.

Etero eis in Deum: & ipsi erunt mihi in populum. Significat enim reconciliari deo populum suum, beneficio redemptoris Christi. Sicut Paulus docet ij. Cor. v. Quoniam deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum. Et ea causa defendi hunc populum a deo: & liberari illum a peccato & aeterna morte.

Rursus sequitur: & non docebit ultra uir proximum suum, & uir fratrem suum, dicens: Cognosce dominum. Haec est manifesta abrogatio legis. Causa est, ut dixi, quia carnali nostrae naturae, lex frustra occiniscitur. Non enim potest obedire: etsi audire possit, quibus peccatis accusetur.

tur & quantæ damnationis rea peragatur. Omnes enim cognoscent me, a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus. Tunc profecto, quando deus pater nos docet uerbo gratiæ & spiritu sancto: de remissione peccati nostri, & dono uitæ æternæ. Hæc enim sunt credentium, filium dei incarnatum, & traditum pro nobis in mortem.

Quia propitius ero iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius. Sic inquam, cognoscent me: Intelligent ex uerbo gratiæ, hoc est, ex Euangelio, de Christo incarnato, passio, & glorificato, sibi peccata sua ignosci & condonari. Hæc intelligentia est fides in Christum: iuxta illud Esaiæ. liij. In scientia sua, iustificabit, ipse iustus seruus meus multos: & iniquitates eorum ipse portabit.

In hoc igitur Hieremiæ uaticinio de causa abrogatæ legis agitur: que & dicitur fuisse, quod illius exactioibus nemo satisfaciat. Quod quid est aliud, quam deum impossibilia carnali naturæ præcepisse? Deinde promittitur noua alia iusticia, qua ab exactioibus legis liberamur: neque hoc solum, uerum etiam a peccato & æterna morte. Cuius hæc efficacia est, quod animos credentium, nouis motibus, spiritualibus uidelicet & sanctis, induit ac munit, aduersus imperium peccati & Diaboli: planeque sic renouat, ut legem diuinam non absque singulari desiderio, hilariter ac sponte, & cum summa uoluptate, libeat ipsis facere: cuius prius magno odio tenebantur.

Si igitur legis diuinæ mandata nunquam potuerunt impleri a carnali natura: idque declaratum est omnium Israelitarum & Iudæorum exemplis: quomodo & qua fronte dicunt quidam, nec impossibilia esse legis mandata, & illius exactioibus nos satisfacere posse, & mereri hominem illa sua obedientia æternam saluationem? Hoc ne est Christum soluere, e caelo deturbare, & Antichristum in locum eius ponere? Oportet igitur reijcere istas omnes impias doctrinas, quæ prædicant meritum iusticiarum nostrarum: aut contra, omnia quæ in nouo testamento tradita sunt de gratia, remissione peccati, iusticia, & æterna uita, de que seruator Christus, fide in Christum, & spiritu sancto, pro ut est efficax in credentibus, semel negare. Intelligent ergo quo loco sint buccinatores carnalium iusticiarum: Sed pergam etiam explicare, quæ causæ fuerint apud Deum, latæ nobis impossibilis legis.

Secunda pars
Cap. Tertij.

De causis latæ impossibilis legis.

Proinde in doctrina de iustificatione nihil disputamus de legis politico usu: sed de quodam alio spirituali, uidelicet, quo deus per accusationem nostri peccati, uoluit nos ad ueram animi humiliationem perducere. Oportet enim omnes eos, qui salui fieri debent, ante omnia humiliari coram deo: ad noticiam immunditiæ suæ uenire, & ad timorem dei. Qua causa lex, non externam tantum operum iusticiam prædicat: quæ uiribus rationis utcunque facimus, sed cum hac aliam quandam, quæ est lon-

est longe supra omnes vires nostras: nempe, iusticiam cordis, quam qui habent, eos necesse est sine omni peccato esse. Et impossibile est illam in hac infirma natura habere: nisi per cōtinuam remissionē peccati & fidē, & spiritum sanctum gubernātem eorū corda qui Euāgelio crediderūt.

Si igitur lex talem iusticiam predicaret, quam quilibet superbi pharisæi & hypocritæ prestare possent: sicut existimabat ille nepharius hypocrita, apud Lucam cap. xvij. quomodo posset peccatores, per ostensionem peccati coram deo humiliare? Sed Paulus tradit hunc potissimū legis usum esse, ostendere & accusare nostrum peccatum, Roma. iij. & vij. Deinde quomodo esset doctrina timoris lex, cuius iram quilibet impij, idolatræ in mente, avari, ambitiosi, inuidi, &c. per externa opera vitare, cauere & fugere possent? Eueheret potius hominem in superbam gloriationem, & fiduciam iusticię carnis, quam compressa illius arrogancia & impio tumore terreret eum & cor eius concuteret: & sic plarum magis noxia esset homini quam utilis. Sicut claret ex omnibus quę de contritione dixi. Quidam tamen legis doctrinam, suo illo abusu, quem dixi, in uenenum, & impietatis caussam conuertunt. Nam pessime abutuntur lege, qui illam pro iustificationis doctrina habent.

Quare aliam quādam perfectam iusticiam predicat lex: & illius spem quādam nobis facit. Non enim frustra precipitur, quasi eam nūquam sumus accepturi. Amissa est quidem ea iusticia in Adam, ad quam initio creati sumus. Quanquam autem impossibile sit illam a carnali natura prestari: tamen eius debitores sumus. Nostro enim uicio mali sumus. Ceterum in Christo Iesu iterum recuperamus eam: cuius nunc primitias accepimus, quatenus primitias spiritus Christi hausimus: illius plenitudinem & perfectionem iusticię accepturi in æterna patria. Sed in hac carnali natura obtineri a nobis perfecta haudquaquam potest: nam & renati habent peccatum Roman. vij.

Sed interim dum hic sumus, debiti nostri, & peccati quod habemus in natura, admoneri debemus: quod nisi per legem, spiritualiter prædicatam, de uirisque motibus cordis, uiciosis & sanctis, illos damnando, & hos exigendo, fieri nō potest. Ac nisi ad perfectam noticiam peccati nostri perueniremus, neq; conteri coram deo, neq; intelligere beneficium redemptionis possemus: & nullo modo beati ac salui fieri. Nec interim obliuioni tradenda est & hæc ratio, quam paulo ante attrigi, ideo etiam proponi nobis impossibilia mandata, ne ignoremus hanc ueterem & corruptam naturam penitus abolendam esse: & nouam ac spiritualem condi oportere, quæ futura est perfecte iusta, plena sanctitatis & ueritatis coram deo. Has rationes firmas ac ueras, latę a deo impossibilis legis, quæ uidelicet, omnes vires nostras longissime superat atq; excedit, qui surdis auribus audiunt, & discere contemnūt, eos oportet iudici deo cō-

mittere: & precari, si quando Deus det eis poenitentiam, ad cognoscendum ueritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur, ad ipsius uoluntatem.

Igitur in doctrina legis hoc praecipue spectari a nobis debet, ut ad cognitionem peccati nostri illa perducamur. Id fiet, si uires nostras conferamus ad legis spiritualem exactionem, qua requirit a nobis non solum operum exteriorum iusticiam, sed etiam internam cordis puritatem. Hoc qui non faciunt, semper fingent absurdissimum esse, dici, quod tales leges positae sint nobis a deo, quibus nemo debitam & perfectam obedientiam possit praestare, nemo gratiam illis mereri.

Sed sumus omnino perfecte iusticiae debitores: quam praestari a nobis est impossibile. Quod si homo in peccatum nunquam collapsus fuisset, habuisset eam iusticiam, futurus in omni uita sua perfecte iustus, uerax, & sanctus coram deo. Nunc uero quia incidit in peccatum: & lex, in carnalem naturam, spiritualis & sancta: non iustificatur lege, sed peccati sui, debitae & perfectae obedientiae, admonetur: denique & reus peragitur omnium maledictionum legis, ut nisi per gratiam, quae offertur in Euangelio, saluari non possit.

Plures autem, uel contra uoluntatem legis, tegunt atque excusant suum peccatum: quod quanto periculo faciant, disce i. Ioan. i. Isti sunt qui peccatum cordis negant esse peccatum. Nam alioqui, non possent suum peccatum tegere & excusare: nec possent serio dicere, non peccaui, facti homicidae, adulteri, raptores, & horum similes. Ergo aliud peccatum est, quod negant peccatum esse: quam nesciant quid dicant, & nihil prorsus legis intelligant. Sic autem excusabat peccatum suum pharisaeus Lucae xvij.

Nunc uide quae sit absurditas docere, quod lex plura exigat quam praestare ualeamus. Nisi enim hoc faceret, nec de peccato nos satis doceret: nec ad gratiam Christi quaerendam impelleret. Et per consequens, ad rem iustificationis coram deo uana & inutilis doctrina esset. Non enim uult nos deus per legis exactiones opprimere: sed saluti nostrae consulere, eo quem dixi modo.

QVOD LEGIS EXACTIONI DEBVIMVS,

*expendisse pro nobis Christum: adhuc de
promissionibus & Euangelio.*

CAP. III.

DElati sumus tandem curriculo sermonis ad eum usque locum, quo explicanda est pars illa altera doctrinae Christianae, quae tradit, quomodo per gratiam, & cuius beneficio a peccato & aeterna morte liberemur. Id enim exigit propositi operis ratio. Satis enim dictum est haec tenus: cur impossibile sit, legibus ullum hominem iustificari, seu liberari a peccato & morte. Quia exactionibus legis nemo potest satisfacere: quare nec iustus aut beatus esse, per opera sua coram deo. Impedimur enim,

enim, carnis, hoc est, naturæ carnalis, imbecillitate, & tyrannide Diaboli, quam aduersarius iste Dei & Iesu Christi exercet in omne genus humanum, quod liberum quidem futurum erat, si sine peccato mansisset. Nunc uero peccato seruit & peccat; quo nomine ex Diabolo est: sicut Ioannes ait: Qui facit peccatum, ex Diabolo est. i. Ioannis tertio. Nam homo quidem conditus fuit rectus, qui si in sancti operis proposito, & uera erga Deum obedientia permanere uoluisset: potius, quam impia suadenti Diabolo obsequi & parere, nunquam periisset. Sed quia diuersum secutus est, horribili calamitate corruit: qua se & uniuersum genus hominum seruum peccati & Diaboli constituit, & in laqueos æternæ mortis coniecit. Sic enim est peccator homo, ut iam pro naturæ suæ ingenio, non possit nisi insignis contemptor Dei esse, contraria uoluntati Dei affectare, cupere & uelle: & plerumq; quo trahit cupiditas sequi. In summa, iræ filius esse. Nec parua hæc iniuria in Deum est: sed hanc peccati uolentiam cernere est in omnibus, qui nõdum sunt renati per fidem in Christum. Quamquam ipsi quoque renati non sint liberi proles: hoc est, sine omni peccato in carne. Quia cum peccato omnes sancti luctantur: ac sustinent difficilimum certamen. Cæterum hæc mala nobis adesse, debuit per legem declarari: reliquum est, ut de euangelio loquamur, quo docemur, quomodo & per quem rursus ex illis liberemur.

Hæc est ergo promissionum & Euangelij doctrina, quod gratis, per misericordiam Dei, propter Christum redemptorem, & peccato & morti eripiamur. Ad hoc enim, misit Deus filium suum, & damnauit peccatum in carne, hoc est, in filio suo, quem uere incarnatum, tradidit pro liberandis nobis in mortem. Christus igitur rem salutis amissam, & omnium manibus perditam, sua cruce & morte iterum nobis restituit, ac reparauit. Voluntaria enim morte sese precium dedit & uictimam pro nostris peccatis; & sic a maledictionibus legis redemit. Deniq; seipsum donando nobis, exhibuit ueram iusticiam & eternam uitam: ut quicumque in eum credunt, sint iusti, sancti & beati coram Deo, nihil habeant cum lege, nec lex quicquam contra eos, sed sint gratiæ filij, & habeant uitam æternam. Sed & spiritum sanctum nobis promeruit, quo ductore & gubernatore peccato & desyderijs eius prorsus ualedicimus, & in nouitate uitæ ambulamus. Hoc uoluerunt olim omnes promissiones illæ, quæ sunt ministerio sanctorum prophetarum, de gratia erga nos Iesu Christi, dicte: sicut in literis Apostolorum diligenter exponunt. Illis enim clare docemur, quod sepe dixi, legem non esse iustificatiõis doctrinam: & oportuisse legem per reuelatas Euangelij promissiones abrogari: quia alioqui nulli pateret aut patuisset unquam introitus in cælum, & regni Dei hereditatem. Quæ cum ea causa in hoc capite aliquot proferam. Sed prius eius gratiæ, quam dixi Euangelij esse, quædam testimonia præmittam, quo paratius ad

*Promissionum
& Euangelij
doctrina.*

promissionum expositionem accedam. Igitur Ioannis tertio hæc reseruntur ipsiusmet Christi uerba. Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filiū hominis, ut oīs qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternā. Sic enim Deus dilexit mundū, ut unigenitum filium suum daret: ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum: sed ut saluetur mundus per eum. Qui credit in eum non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est. Quia non credidit in nomine unigeniti filij Dei.

*Christus pro
meruit nobis
uitam æternā*

Num. 21.

*Quod benefi-
cium redem-
ptionis sit gra-
tuitum.*

Magnifica profecto hæc prædicatio est doctrinæ Euangelij de gratia, Christo & fide in Christum: & quæ mihi locum Pauli: Deus misit filium suum, & de peccato damnauit peccatum in carne, adposite ac clare exponit. Primum enim testatur, conferrī nobis uitam æternam: sed liberatis beneficio mortis Christi, crucifixi uidelicet, pro nostris peccatis. In cruce enim pendens, respondit typo exaltati serpentis in deserto, lam ut aspectu ænei serpentis in gratiæ signum erecti seruabantur morte, icti ab ignitis serpentibus: ita qui fide promissionis Euangelij respiciunt in Christum seruantur a morte. Nec impedit illos peccatum antiqui serpentis, hoc est, Diaboli morsus, prima Cor. xv. Aculeus mortis peccatum est: uirtus uero peccati lex. Deo autem gratia, qui dedit nobis uictoriam, per dominum nostrum Iesum Christum. Quare testatur hic locus, uitam æternā ijs cōferri, qui in Christū credunt: quæ lex nulli potuit impetrare. Quia neminē potuit a peccato liberare, seu iustificare. Secundo agitur de gratuita misericordia Dei, qua acceptamur in filio os gratiæ, & uitæ æternæ hereditatem, nullius alterius beneficio præterquam unigeniti filij Dei: quem ille quidem per meram charitatem suam qua dilexit nos, precium dedit & satisfactionem pro nostris peccatis. Proinde hac exclusiua apertissime tollitur meriti operum nostrorum gloriatio. Dilexit enim nos Deus, misertus nostri: non respiciens merita seu dignitates nostras. Imo quid merebamur peccatores nisi æternam mortem? Gratis ergo succurrit nobis: & tam charo precio, nempe, unigeniti filij sui morte, salutem nostram redemit. Nec requirit a nobis Deus aliud, nisi ut tam amplum gratiæ beneficium per fidem recipiamus & æternaliter possideamus: ornantes hæc gratiæ dona, confessione, laude, inuocatione, gratiarum actione, & totius uitæ nouitate. Neque tamen est reuocatio beneficii huius in hac nostra obedientia: quia saluationis gratia recipitur per solam fidem. Qua ratione constat dona illa Dei gratuita esse: & sine meritis operum nostrorum donari: Imo exclusa meritis operum nostrorum gloriatio. Sicut Paulus docet: Roman. tertio. Ephes. secundo. Sicut enim sine meritis operum nostrorum in gratiam recipimur: ita recepti in gratiam, & iustificati per Christum, non me-

remur

remur gratiæ donum, sed Deum pro gratia glorificamus. Tertio adijcitur, quomodo non missus sit Christus tanquam seuus quidam & implacabilis Iudex: qualem imaginantur esse, hypocritæ isti & iusticia-rij, qui illum sibi conciliandum esse operibus suis ducunt: cum sit omnium seruator clemētissimus. Iuxta illud Esaie xlix. Parum est, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas. Dedit te in lucem Gentium, ut sis salus mea, usq; ad extremum terræ. Hæc est amplissima consolatio, qua uniuersaliter omnibus æterna salus in Christo offertur: neq; rejicitur ullus homo, quātum cumq; sit peccator: modo talem recipiat fide sua esse Christum, nempe, æternum omnium seruatorem, qualis offertur. Condemnationis enim unica causa est, non credere: & non recipere, Christum talem esse. Itaq; & qui manent in incredulitate, seipso excludunt a gratia: & æternam salutem a se rejciunt. Atq; huc facit illud Ioannis xij. Ego lux in mundum ueni: ut omnis qui credit in me, in tenebris nō maneat. Et si quis audierit uerba mea, & nō custodierit: ego non iudico eum. Non enim ueni, ut iudicem mundum: sed ut saluificem mundum. Qui spernit me, & non accipit uerba mea, habet qui iudicet eum. Sermo, quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. Roman. viij. Nulla nunc condemnatio est his qui sunt in Christo Iesu.

Quod Christi non sit crudelis iudex: sed clementissimus seruator.

Quarto, reditur ad fidei conditionem, sæpe inculcatam. Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est. &c. Nā Euangelij prædicatio, proponit & offert nobis hæc nouam conditionem, seu nouum pactum, ut fide recipiamus oblatam gratiam, remissionē peccati, iusticiam & æternam uitam: hæc enim dono gratiæ, per gratuitam misericordiam, nobis exhibentur omnia, propter Christum & in Christo. Nam Christum mediatorem habemus & pignus, huius noui pacti, seu nouæ conditionis: nec excidunt ab hac gratia homines, nisi per incredulitatem. Contemnit enim incredulitas Euangelij uerbum: tum ipsum et seruatorem, filium Dei Christum: tum ipsam quoq; misericordiam Dei patris. Ideo meretur castigationem æternæ condemnationis. Mar. ultimo. Euntes in mundum uniuersum, predicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur.

Noua fidei conditio: seu nouū pactum

Porro, illi loco qui iam enarratus est, addam hoc Pauli testimoniū, de eadem saluationis gratia, quam per Christum habemus, quod est ad Col. secundo. Et uos cū mortui essetis in delictis, & præputio carnis ueræ, cōuiuificauit cum illo: donans uobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decretis constans, quod erat contrariū nobis. Et sustulit illud e medio, affigens cruci: & expolians principatus & potestates, ostentauit palam, triumphans illos per se.

Idem ad Tit. iij. scribit: non ex operibus iusticiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit.

Abrogatio legis.

Docet igitur Paulus abrogatã esse legem, beneficio mortis Christi: sed cur abrogari quæso debuisset, si illa iustificari potuissemus? Et cur ita abrogata est, si aliter quam per traditionẽ Christi in mortem liberari potuissemus a peccato et a morte? Verum quia per legẽ nemo potuit iustificari, illa tantũ eternis execrationibus deuouit peccatores: quæ maledictio & ira potissimum intelligi debet abrogata et inducta esse, ubi agitur de legis abrogatione: seu ius illud exigendĩ perfectã obedientiam, seu debitum perfectæ iusticiæ, cuius nemo unquã potuit esse soluendo. Eoq; nemo, nisi condẽnari per legem. Sed beneficio Christi habemus, quod etiãsi exactiõibus legis nemo satisfaciat, tamẽ lege nemo condẽnari possit. Huc facit illud Pauli. ij. Cor. v. Eũ qui nõ nouerat peccatum, pro nobis peccatũ fecit, ut nos efficeremur iusticia dei in ipso. Gal. iij. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Sed interim tamen manet obedientia erga legẽ, ut cuius sunt renati debitores, quia sunt debitores mortificandę carnis & seruiẽdi proximo. Quanquã autem hæc obedientia omitti non possit: tamẽ saluatio gratis contingit, sine meritis operum nostrorum, per misericordiam, propter Christum, quod gratiæ beneficium omnibus pietatis operibus ornare debemus.

His fundamẽtis doctrinę Euãgelij præiactis, mox subscribã aliquot earũ promissionũ, quæ factę sunt per sanctos prophetas, de regno gratiæ Christi, contra imperium, imo tyrannidẽ, peccati, mortis & Diaboli. Idq; hoc consilio, ut palam fiat, hanc iustificationis doctrinã, de qua in hoc scripto ago, non esse nouã in Ecclesia: sed semper a condito mũdo, usq; ad hæc tempora, eandem apud omnes pios, qui modo recte instituti sunt, perdurasse: & duraturã usq; ad diem aduentus iudicis Christi. Error est em̃, cuius nemo potuit autor esse, nisi Diabolus & Antichristus, quo existimatur, q; ex operibus legis, nostra industria factis, iusticiam coram deo & salutem consequamur.

Promissiones propheticae de regno Christi.

Proinde initia Euãgelij sunt uetustissima: mox enim cũ lapsus esset primus homo in peccatũ: et per peccatum in diaboli potestatẽ redactus, erexit eũ deus & consolatus est prima Euãgelij promissione. De qua Gene. iij. scribitur in hũc modum: inimicitias ponã inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius. IPSVM conteret caput tuum: & tu mordebis calcaneum eius. Significatum est enim hac promissione, nasciturum fuisse uerum hominem, qui oppressurus erat Diaboli imperium, & omnem illam potestatem ei erepturus, quam per peccatum in uniuersum hominum genus usurpare coeperat. Tunc cum uerbum dei calumniari coepisset: & fidem ac reuerentiã illius, homini uix dum creato, abstulisset. Hoc igitur fuit, isti antiquo serpenti Diabolo, caput

caput contere, imperium uidelicet, & sæuam tyrannidē eripere, qua obnoxii tenuit totum hominum genus, seruum peccati & reum æternæ condemnationis. Deinde hominē ipsum, cum tota posteritate, in pristinum statum filiorū dei restituere: hoc est, liberare a peccato & æternæ morte, & efficere iusticiæ & eternæ uitæ hæredes. Quod factū esse quidem & impletū, per Iesum CHRISTVM Dominum nostrū, ipsi Euangelistæ & Apostoli sunt nobis locupletissimi & firmissimi testes. Nā in huius prædicatione consumāt totius noui testamenti doctrinam.

Vicit ergo & contriuit caput istius serpentis, auferens illi regnum, ac destruens, quod fuit peccati & mortis, Iesus Christus Dominus noster. Et in nos huius suæ uictoriæ beneficiū omne contulit: non respiciens, quid nos merebamur, siue nostram indignitatem: neq; requirēs aliud a nobis, nisi gratiæ suæ fidē. Quanquā hac eadem gratia erudiat nos, ut abnegata impietate & secularibus desyderijs, sobrie, pie & iuste uiuamus in presenti seculo. Sed apprehēdi illa gratia & teneri aliter nō potest nisi per fidē. Contingit em̄ gratis, per misericordiā dei, propter Christum. Hinc etiam omne, quod non fit, per huius gratuitæ gratiæ fidem, uere peccatum est coram deo. Et quo maior est arrogantia & fiducia propriæ iusticiæ, eo grauius peccatur.

Insidias tamē adhuc struit malignus iste, & contriti capitis serpēs, regno filij dei: & homines perdere, nō prorsus quiescit, sed laborat ut salte aliquot Christo eripiat: ut etiā Petrus dicit. i. Pet. v. Sed & in promissione huius periculi admoniti sumus. Sed nihil potest cōtra nos efficere, nec succedit eius pestiferis conatibus: modo uera in Christū fide predicti sumus ac permaneamus. Tradita est em̄ Christo omnium rerum potestas. Matt. xxviii. Et ideo de Ecclesia, quæ fidit liberatori Christo, dictū est: & porte inferorū non preualebunt aduersus eā, Matth. xvi. Petrus etiā eodē respiciens iubet ut Diabolo fide nostra uiriliter resistamus: utiq; qua illi obijcimus redemptorē Christum, qui pugnat pro nobis cōtra Diabolum. Proinde ipsa quoq; Ecclesia superat, cōculcat, uincit ac cōterit fide sua Diabolū: a Christo contritū. Non em̄ est opus alijs presidijs ad hanc uictoriā: nisi fide debellati a Christo et cōtriti aduersarij istius Diaboli. Nostris operē iusticijs, nunq̄ posset uinci: sed ut uinceret a nobis, Christus sua uictoria nos donauit. In hac ergo dum gloriamur per fidem, uictores & eternū beati sumus. Hęc ergo priā gratiæ et Euāgelij pmissio fuit: ex qua deinde oēs reliquæ de Christo promissiones fluxerunt: do nec manifesta Euāgelij prædicatione, de incarnatione, morte, resurrectione Christi, filij dei, illius gloria declarari cœpisset. Porro sancti patres, qui olim claruerūt, iusti et filij dei, harū promissionū fide sunt salui facti, nō aliter q̄ nos fide promissionū Euāgelij saluamur. Quæ ab illis quæ patribus sunt factę, in nullo penitus uariant. Nisi quod testantur Christum promissum, esse exhibitū & regnare. Et prophetarū quidē promissiones

sunt aliquanto obscuriores Evangelio: quemadmodum alijs & alijs promissis deus subinde clarius adperuit, adhibitis uarijs circumstantijs, locorum, temporum, signorum, ubi, quando, & in quo populo, ex qua tribu, Christus ille, insignis rex, deus & homo, sui populi uerus pastor, & æternus seruator, esset proditurus. Quorum nunc aliquot exempla subscribam.

*Promissio Ab-
de facta.*

Igitur cum plures de Christo promissiones colligi possint, ex libro Genesis, maxime tamen præclara extat capite xxij. in hæc uerba. Per me metipsum iuravi, dicit DOMINVS: quia fecisti hanc rem, (sic enim Abraæ locutus est, consolans eum) & non pepercisti filio tuo unigenito propter me: benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, & uelut arenam quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum: & benedicentur in semine tuo omnes Gentes terre. Quia obedisti uoci meæ. Nō enim permittendum est, ut hæc spiritualissima promissio Iudaice exponatur. Loquitur enim in ea Deus de Ecclesia, quæ ex omnibus Gentibus & populis per Euangelium in fide nominis CHRISTI nascitur & congregatur, uerum Abraæ semen: & predicatur regnatura, spūali utiq; & æterno regno per Christū.

Quamquam quia in Iudaico populo nasci debuit Christus, semen Abraæ intelligendum est dici, ante omnia Iudæos: ex quibus secundū carnem genitus est Christus Roman. primo: Per quem omnes benedicimur. Gala. iij. Spiritualibus & cœlestibus benedictionibus. Ephe. primo. Atq; hinc certe clarum est germanum illud & spirituale semen Abraæ, populi qui hic promittitur, cuius rex & saluator Christus est, & qui uincit perpetuo peccatum & mortem, atq; in æternum durat, eos filios esse, qui promissioni remissionis peccati credunt & uitæ æternæ per Christum: sicut Paulus docet Roman. ix. Iam etiā Paulus hæc promissionem, de Christi regno & spiritualibus benedictionibus, intellexit atque exposuit Gala. iij. Neq; uero operum Abraæ meritum, seu dignitas illorum coram deo, in hac promissione predicatur, quasi in illam respexit deus, sed obediētia, opus perfectæ fidei, in eo laudatur: fidei in qua, que gloriationem illam operum, meritorum & dignitatis nostræ, penitus tollit, aufert & excludit: scilicet, superciliosam & impiam. Ideo nullo modo illam secum ferre potest fides: sed nude conijcit se in promittētis gratiam & bonitatem. Atque ita omnem saluationis gloriam tribuit deo, & fert misericordiæ eius gratuitæ acceptam.

Prophetia Iacob de aduentu Christi.

Signa temporū Christi certa & infallibilia prædixit Patriarcha Iacob. Gene. xlix. Nō auferet sceptrū de Iuda, nec ductor de subellijs eius, do nec ueniat Silo, cui adhibebunt populi. Quia post exhibitū & reuelatū Christū, nō fuit necesse ultra discernere inter gentem & gentē, populū & populum, Ideo regnū, seu sceptrum, & imperij terreni & corporalis maiest

maiestas, tunc cessare debuit & auferri a populo Iudaico: & Christus predicari omnibus sub caelo gentibus & populis unus & idē Dux, Seruator, Rex & Pastor eternus. Ezech. xxxvij. Quare regni & sacerdotij temporalis in Iudaico populo abrogatio, signū est adimpletarum promissionū, & Christi ubiq; regnātis: ne porro alium seruatore[m] expectemus, quā eum qui missus est, & Euāgelistę & Apostoli nobis predicant, nempe, Christū Iesum. Qui his signis etiam apud Iudeos claruit, quibus dixit eum Esaias fore nobilē: cap. xxxv. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. &c.

Exodi xxij. talis promissio extat. Ecce ego mittam angelum meum: Angeli nomen, missio cōpetit: qualis fuit Christus, Euāgelij nuncius & p̄eco apud Iudeos, Roma. xv.) qui p̄cedat te & custodiat te: (hoc est ducis, & seruatoris.) & introducat in locū, quē preparauī. (in mansiones illas eternas in caelis. Ioan. xiiij.) Obserua eū et audi uocē eius. Quia non dimittet cū peccaueris. Est eīm nomen meū in illo. Sic ergo de Christo et hec promissio facta est, qui futurus erat dux & seruator populi dei: quem etiā solus liberare potuit a peccato & morte, & introducere in æternę glorię preparatā sanctis a deo. Quē nos ea causa, et hoc noīe, per obedientiā fidei honorare & colere debemus: et uocē illius audire, hoc est, credere Euangelio et promissioni gratię per ipsum, cū p̄sertim eos qui credūt Euāgelio, in nullo peccati discrimine deserat: sicut et Ioan. testat. i. Ioan. ij. Quem deus hoc diuino nomine, sup̄ erga nos gratię, bonitatis et misericordię, signauit. Quod de alio, quā de Christo intelligere non licet. uide Ioan. iij. Acto. iij. x. et xiiij.

Deut. xvij. p̄dictus est, fore propheta et doctor sui populi Christus. Doctor autē, nouę uitę et alterius doctrine, quā tradita fuerat per Moſen in lege. Nam ut iustificationis autor et causa omnibus fieri debuit: ita necesse habuit iustificationis doctrinam adferre. Eam igitur attulit per Euāgelium, in quo est promissio reconciliationis, remissionis peccati, iusticię et uitę eternę: quā habeant, qui in ipsum credunt. Verba promissiois sic habent: Prophetā de gente tua et de fratribus tuis, si cur me suscitabit tibi dominus deus: ipsum audies. Nā et Apostoli hęc promissionē de Christo intellexerūt et exposuerunt: sicut habes Act. iij. Est autē memorabilis ea gratię promissio, p̄pter causas illas abrogatę legis, quę ostēdunt nō alię fuisse, nisi q̄ lex neminē potuit a p̄ctō et a morte liberare, neminē uere iustū efficere corā deo. Quāq; nō destitit peccatores accusare et cōdēnare. Propterea fuit durissima et intolerabilis doctrina, quā etiā de p̄catus est populus. Cui deus ānuēs, et pro āplitudine misericordię sup̄ respōdit: bñ oīa locuti sunt, Prophetā suscitabo eis, de medio fratrum suorū, sicut te: et ponā uerba mea in ore eius: loquatur q̄

Promissio de
Christo Ex,
23.

Christus,
doctor promi
ssus Deut. 18.

ad eos omnia quę precepero illi. Qui autē uerba eius, quę loquet in nomine meo audire noluerit, ego requirā ab eo. Nihil significat se puniturū, nisi gratiæ contemptum: qui est in illis, qui Euangelio non credunt.

Christus de familia Dauid promissus

Promissiones Dauidi factae

II. Regum viij. de domo & familia Dauid nasciturus prædicitur, rex ille æternus & omnium seruator Christus. Promissionis uerba sic habent: Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo: & fortunabo regnum eius, ipse ædificabit domum nomini meo. (Hæc domus est Ecclesia sancta, catholica, omnium qui crediderunt, credunt & credituri sunt in Christum: edificata per uerbum Euangelij & spiritū sanctum, in qua una deus habitat, & uere glorificatur: non in manufactis templis, Esaię ultimo, Act. viij. & xviij.) Et fortunabo thronum eius, usq; in sempiternum. Ego ero ei in patrem: & ipse erit mihi in filium. Is igitur est Christus, unigenitus ille filius dei: qui unus omnibus placat Deum patrem, & in regno gratiæ efficit filios & hæredes. Ne haberet regnum, nisi filios constitueret: nec aliter sempiternum, nisi per reconciliationem cum Deo.

Eodem pertinet hæc in Psalmo cxxxij. promissio. Iurauit DOMINVS Dauid ueritatem, non auertetur ab ea: de fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Item hæc, quæ promittebat Christum fore æternum pontificem & sacerdotem Psal cx. Iurauit DOMINVS Dauid, non poenitebit eum: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchizedec. Nam Christus placare nobis sanguine suo in hoc pontificatu, Deum patrem debuit: & sic liberare a peccato & ab æterna morte. Quę reconciliatio & salus, per legem non potuit haberi. Ioannis primo. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Cæterū apud Esaiam maxime nobiles & præclare de Christo promissiones extant. Nam de scelicitate temporum & regni Christi primus locus est apud eū Prophetam cap. ij. nec dissimilis ad modū cap. v. quos non uideo, qua commoditate possim huc transcribere: cum & prolixiores sint, & figuratis locutionibus non nihil obscuri. Sed cap. viij. prophetia est, de ortu Christi, ex uirgine incorrupta. Nam oportebat eum uerum semen mulieris nasci: & sine peccato. Et huius uaticinij meminit Euangelista Matthæus. capite primo, quod ut notum omitto. Est & capite undecimo apud Esaiam irrefragabile de CHRISTI regno testimonium: & alijs subinde locis, apud eundem Prophetam, de eadem re clara uaticinia. Quæ omnia relinquo sedulitati pñ lectoris inuestiganda. Quæ igitur prophetia ille de CHRISTI regno habet uaticinia, nos recte interpretamur, de interna & spiritali administratione: quę ludęi prodigiose et ineptissime per coactā literā et uiolēter, ad corporale & mundanū regnū, qđ somniant, torquēt: non intelligentes scripturā Christo, & sanctis in Christo, pro-

Promissiones de Christo apud Esaiam.

promittere regnum spirituale, diuinum, coeleste, & æternum: quo liberamur a peccato & ab æterna morte. A Capite autē, xlix. apud Esaiam, prope historia textitur de Christo: usq; ad eius prophetici libri finem. Nam & in ea narratione de Christo ibidem non pauca dicuntur, quasi sit rerū prius gestarum descriptio quædam: cuius require exemplum præcipuū cap. liij. de passione, morte & glorificatione Christi.

Apud Hoseā uaticiniū est, de mortis & inferni abolitione per Christum. De manu mortis liberabo eos, de morte redimā eos. Ero mors tua mors, morsus tuus ero inferne. Sic enim loquitur Deus ille, qui in carnis natus, passus & resurrectionis immortalitate glorificatus, inferni mortē destruxit. Et credibile est, quod eum locū signarit nobis Paulus. i. Cor. xv. ubi hoc agit, quomodo per resurrectionē Christi a morte, nostra mors aboleatur, ita scribens: Cū autē mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est. Absorpta est mors in uictoria. Vbi est mors aculeus tuus? Vbi est inferne uictoria tua? Aculeus autē mortis peccatū est, uirtus uero peccati lex. Deo autē gratia, qui dedit nobis uictoriam, per Dominum nostrum Iesum Christum.

Vaticiniū de
abolitione
mortis & in-
ferni, apud
Oseam.

Micheas inter alia suorum uaticiniorū, etiam locum natalem Christi indicauit, cuius prophetiæ Mattheus Euangelista meminit cap. ij. Et tu Bethlehē Ephratah, paruula ut sis in milibus Iuda. Ex te mihi egressus est dominator in Israel. Et egressus eius ab initio, a diebus æternitatis: ut uideas etiam Deum, ab hoc propheta, Christum prædicari, lege Mich. v.

Micheas locū
natale Christi
explicans

Apud Hieremiam de promissionibus gratiæ per Christum, præcipui loci habentur, cap. iij. xxij. & xxxi. Nam & cap. xxxij. irrefragabili testimonio, tribuit Christo diuinitatem, in hæc uerba: Ecce dies uenient dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex & sapiens erit, & faciet iudiciū & iusticiā in terra. In diebus illis, saluabitur Iuda: & Israel habitabit cōfidenter. Et hoc est nomē quod uocabunt eū: Dominus iustus noster. Nam hoc loco hebræis est ineffabile illud: in arcanis literis soli Deo attributum.

Apud Ieremē
am promissio-
nes.

In Ezechiele est cap. xxxiiij. contra impios pastores scriptū: & rursus de unico illo, uero, saluifico, omniū populorum & seculorum pastore & rege Christo Iesu. Cap. xxxvi. insignem locū continet, de gratia noui testamētī: & lauacro spiritus sancti, qui est spiritus Christi, quo ille tingit & baptizat, quos est peccato & æternæ morti erepturus. Cap. autem xxxvij. agitur de restitutione generali, totius generis humani: que contumabitur, quādo omnes illi, qui in Christum crediderunt, excitabuntur ad æternæ uitæ gloriam, sicut eodē loco docetur. Et promittitur præterea uniuersali Ecclesie, suus ille unicus Rex & pastor Christus. Rex, inquit propheta, unus erit omnibus imperans, & non erunt ultra duæ

Ezechielis lo-
cus de gratia
noui testamē-
ti.

Gentes, nec diuidentur amplius in duo regna, neque polluentur amplius in idolis suis, &c. Quae omnia non quadrant, quam in Christum & Ecclesiam: sicut etiam ea quae mox subiiciuntur, Et erunt mihi populus: & ego ero eis deus. Et seruus meus Dauid rex super eos: & pastor unius erit eorum, &c. Ioannis decimo.

Habacuc Promittit & Habacuc Christum illum eximium, regem aeternum qui erat omnia unus restauraturus, ut per consolationem eam, quam dedit, populum in promissionis Euangelij fide retineret capite ij. Quia ad huc uisio procul, & apparebit in finem, & non metietur. Si moram fecerit, expecta illum: quia ueniens ueniet, & non tardabit. Ecce qui in creditus est, non erit recta anima eius in semetipso. Iustus autem fide sua uiuet.

Zacharias. Zacharias multas habet de CHRISTO, Ecclesia, & legis abrogatione, praedelas contiones: quae omnes commodius apud eundem prophetam cognoscentur, quam si huc a me transcriberentur. Introducit regem Christum, uenientem suae Ecclesiae, super asinam, & super pulum, filium asinae. capite ix. Deinde est apud eundem, capite xi. prodigium illa & uenditio CHRISTI signata: quae facta est permutatione triginta argenteorum, uilissimo precio.

Malachias. Malachias denique, de sacerdotij legalis abrogatione, ut inefficaci ad iustificandum, uaticinatus est: & de Christi aduentu, nouis & spiritualibus oblationibus, acceptis deo per Christum, hoc est, de nouo & spirituali dei cultu in omnibus Gentibus: qui situs est in fide cognitionis Christi, & uera poenitentia illa cordis & totius externae nouitatis. Ita ut abun- de satis datur intelligi. Roman. xij. prima Petri. ij.

Prophetarum promissiones de Christo quo respiciat. Et haec quidem sunt e multis pauca, quae haecenus a me relata sunt, & passim scripta a sanctis prophetis, de gloria regni gratiae filij dei, Iesu Christi, DOMINI & seruatoris nostri. Ex quibus maxime perspicuum est, nos saluos fieri, non per opera iusticiarum nostrarum: sed per fidem misericordiae dei, & propiciatorem Christum. Quia si per opera nostra coram deo iustificari possemus, Christus mediatoris & iustificationis officium retineri & tueri haud quaquam posset: quod illi tamen, iam dictis prophetis promissionibus omnibus tribuitur. Deinde uideri est hanc promissam misericordiam & saluationem, quae nostra a Christo est, esse gratuitam. Quia deus iustificat & saluat nos per filij sui mortem: quae est tanti precij, ut nihil pro ea ab uniuersis creaturis reddi possit. Hac igitur omnem illam gloriationem iusticiarum nostrarum funditus tollit atque excludit.

In summa, sic abrogatae sunt conditionatae legis promissiones, quae nobis propter impossibilitatem, naturam rebellem legi & Deo, inuiles fuerunt. Et alia res ad iustificandum proposita est, nempe, promissio reconciliationis propter Christum. Dixi autem supra harum fide, patres qui sub

qui sub priori testamento claruerunt, iustificatos esse, cuius habes testi-
 moniū. i Cor. x. quas & nos in fundamentū iustificationis ponimus: sed *Per Christi-
 stum patres &
 que ac nos iu-
 stificati.*
 exhibiti & regnantis Christi. Sic enim semper una uia, una ratio, & mo-
 dus fuit, coram Deo iustificandi: tam patribus quam nobis. Vna est e-
 nim salus & æterna beatitudo, communis omnium, per unicum illum
 uictorem peccati & mortis, filium Dei unigenitum, Iesum Christum:
 quē patres per fidē non minus habuerunt, regnātem in cordibus suis,
 & destruentē peccatum & mortem, quam nos. Quia omnibus est unus
 & idem æternus saluationis mediator, qui credunt in eum. Hinc est il-
 lud Heb. xii. Iesus Christus heri & hodie, idē est & in secula. Ioan. viij.
 Abraam exultauit ut uideret diē meum: uidit & gauisus est. Proinde hec
 omnia arguunt errorem, insipientiam & uanitatem, eorum qui per ope-
 ra legis iustificari quærunt: nō sēp tribuunt meritum remissionis peccati &
 uitæ æternæ: prorsus cum abnegatione promissionum Euangelij, de sal-
 uationis gloria per Christum.

Cæterum promissiones, quas dixi, secuta sunt reuelata Euangelij tē-
 pora. Neq; aliud est Euangelium quam annunciatio impletarum pro-
 missionum, in Christo Iesu, incarnato & passo, pro nostris peccatis, &
 glorificato, pro iustificandis nobis & redimendis ab æterna morte. *Promissiones
 temporū reue-
 lati per Euā-
 geliū Christi.*
 Vox lætissima & gratissima omnibus qui in conscientia onus peccati sui,
 grauissimum illud, aliquando senserunt: & horribilem iram Dei, qua
 per legem omnes damnatur, uere cognouerunt. Hæc enim res, desy-
 derium Christi in omnium piorum cordibus, omnium temporum, ac-
 cendit: sicut dicitur Malach. iij. Ecce ego mitto angelum meum: & prepa-
 rabit uiam ante faciam tuam. Et statim ueniet ad templum suum salua-
 tor, quem uos quæritis: & angelus testamenti, quem uos uultis. Sic
 Lucæ x. Beati oculi, qui uidēt quæ uos uidetis. Dico enim uobis, quod
 multi prophætæ & reges uoluerunt uidere, quæ uos uidetis, & non ui-
 derunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Sic illi quidem desyde-
 rauerunt suum Christum: sine quo salui esse a peccato & morte non po-
 tuerūt. Et uiderunt tamen regnātem: sed per fidem promissionis, ut paulo
 ante docui, qua sola noticia Christi saluati sunt.

Proinde in hunc locum doctrinæ, poterunt, qui sunt pie studiosi sa-
 crarum literarum, congerere & coaceruare omnia illa testimonia, quæ
 hoc tribuunt Christo Iesu, in Euangelistarum & Apostolorum literis,
 quod per eum & a peccato & a morte liberemur: siue, qui idem meritū
 iusticijs nostris adimunt. Et sunt quidem huiusmodi testimoniorum in
 numerosa in literis noui testamenti. Neq; enim aliud agitur in principali
 eius parte, quam quod negatur, posse hominem suis meritis & sua iu-
 sticia saluari: deinde, uni Christo hæc laus tribuitur, uide licet, quod per
 ipsum saluemur. Et ego quidem collegi non paruum thesaurum eorum

testimoniorum, supra in capite iij. quem hac mentione, uolo in hunc locum de promissionum & Euangelij doctrina, omnem reuocatum esse. Huc enim totus pertinet. Sed ad iuciam preterea quaedam alia testimonia, ut locupletiore reddam thesaurum doctrinae, quo conscientie nostrae munien de sunt & confirmande, contra impiorum doctrinas. Nam Christus est precium & satisfactio pro nostris peccatis & pro aeterna morte, adeoq; firmissimum pignus promissionu euangelij, per quas nobis annuntiatur placatus deus, remissio peccati, iusticia & aeterna beatitudo.

*Christus me-
dicus anima-
rum.*

In hanc sententiam dicitur de Christo, Matth. primo. Et uocabis nomen eius IESVM: ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum: Et cap. nono. Non est opus ualentibus medico: sed male habentibus. Nam his uerbis facit se Christus medicum animarum nostrarum: quod irreuerenter, ne dicam impie diceret, si ipsi per iusticias nostras possemus saluari. Huc facit illud eiusdem, cap. xi. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Et cap. xvij. Venit enim filius hominis seruare, quod perierat. Et xx. Sicut filius hominis uenit, non ut sibi ministretur: sed ut ipse ministret, & det animam suam redemptionem pro multis. In quibus omnibus, uel unicu horum testimoniorum, maximum tonitru est, ad conterendam impudentiam & blasphemias arrogantias omnium iusticiariorum.

Mar. primo scribitur, testatum fuisse Christum, se in hoc uenisse, ut doceat Euangelium regni dei, in quo praecipuum fuit declarare, imo uicere proprium, quomodo per misericordiam dei gratuitam, qua traditus est precium pro peccatis nostris Christus, salui efficiamur. Et haec euangelij doctrina requirit a nobis fidem, gratitae huius misericordiae, & praestitae per Christum saluationis. Sicut apud eundem Euangelistam docetur Cap. xvi. ex mandato Christi. Euntes in mundum uniuersum, predicate Euangelium omni creaturae. Qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Et ex illo intelligis, quid sit Euangelium regni dei annunciare: cuius se debitor esse Christus agnoscit. Hoc uero an predicet doctores operum, Papistas dico, ipsi uiderint.

Luc. i. in cantico Mariae matris Domini ita legimus. Fecit potentiam in brachio suo: dispersit superbos mente cordis sui. Significat enim, quod deus damnet & abiciat, eos qui arroganter & superbe, de qualibuscumque rebus suis sentiunt. Quales sunt non illi solum, qui potentiae carnis plus confidunt quam deo: similiter & in opes suas, & honores quos habent, fiduciam ponunt. Sed uel maxime, qui de iusticijs & sapientia carnis, contra gratiam, gloriantur. Possem multo plura ex Cap. i. huius Euangelistae, pulchra & praecleara, de gratia Dei per Christum, hic proferre: sed breuitati studens, ea nunc comitto omnia. Cap. ij. haec Angeli coelitus demissi praedicatio est, Ecce annuncio uobis gaudium magnum, quod

quod erit omni populo: quia natus est uobis hodie saluator, qui est Christus DOMINVS in ciuitate Dauid. Cum hoc seruatore nihil habent, nec erunt participes eius beatitudinis quicunque de meritis iusticiarum suarum coram Deo gloriantur. Oportet enim priuatae iusticiae supercilium abijcere, ubi gratia regnat: aut a communicatione salutis, quae est per Christum, perpetuo exulare. Sic possem plura ex hoc Euangelista proferre testimonia, eiusdem sententiae: sed satis est indicasse illas oves, quas quilibet sibi, ex suis locis, cum maiore fructu, requirere possunt.

Ex Ioanne non uideo, quid potissimum eligam in cumulum nostri thesauri: nisi uelim totum eius librum, quem de Christo scribit, huic reponere. Vbi enim non predicat ille, quod a solo Christo sit petenda omnis salus nostra: Christum esse lucem, ueritatem, uiam & eternam uitam: & illis seipsum communicare, qui in nomen eius credunt: ut capite primo. In ipso uita erat: & uita erat lux hominum. Item, in propria uenit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri: his qui credunt in nomen eius. Quae omnia oportet, cum exclusiua quadam antithesi legere & intelligere: nempe, quia per Christum adoptamur in filios Dei, & salui erimus. Igitur per iusticias rationis non saluabimur. Reliqua apud Ioannem, diligentiae per lectoris committo.

Ex Actis nobilissimi loci de gratia, prius a me citati sunt: ut & supra meminimus, esse in capite iij. huius partis. Quibus possunt addi, contiones illae Petri, & Pauli: quae habentur Act. ij. & xij. In quibus Apostoli illi diligenter exponunt, adhibitis testimonijs scripturarum, mundo exhibitionem esse, promissum seruatorem, Christum: per quem donum remissionis peccati & uitae aeternae possideamus, quatenus in illum credimus. Non quatenus per iusticias nostras hoc donum quaerimus. Qui enim per opera sua hoc querunt, illo frustrabuntur.

Roma. v. scribit Paulus: Iustificati ex fide, pacem habemus erga Deum, per Dominum nostrum IESVM Christum: per quem & accessum habemus per fidem, in gratiam hanc, in qua stamus & gloriamur sub spe gloriae filiorum Dei. Gal. iij. Vbi tempus completum est, misit Deus filium suum, factum sub legem: ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.

I. Petri ij. ita scribitur de Christo. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum: ut peccatis mortui, iusticiae uiuamus. Cuius liuore sanati estis. Significat ergo Petrus per Iesu Christi mortem tolli a nobis peccata nostra: ut eius gratiae fide, per nouitatem uitae Deo seruiamus. Non operibus nostris saluationem quaeramus: sed non aliud spectantes in operando, nisi ut iusticiae, in gloriam nominis CHRISTI studeamus. Increduli autem operarij, nullo studio gloriae Dei, aut Christi,

aut iusticię, tenentur: sed suis desyderijs, sibi & glorię suę seruiunt: quę est ipsis grauior causa æternę condemnationis.

I. Ioannis v. DEVS dedit nobis uitam æternam: & hæc uita in filio eius est. Qui habet filium Dei, habet uitam æternam: qui non habet filium, uitam non habet. At constat filium aliter adprehendi & haberi non posse, quam per fidem: quę a fiducia & gloriatione meriti operum nostrorum est alienissima.

Hęc sunt firma & copiosa satis, de doctrina promissionum & Euangelij: quibus nõ hoc agitur, ut conditionaliter per operum nostrorum merita, saluationem quæramus: sed fides requiritur, nostrę gratuite saluationis, quę facta est per misericordiam Dei, propter Christum. Quare hanc fidei obedientiam glorię patris & filij CHRISTI debemus: quam abiurant iusticiarum carnalium professores, non dissimiles perfidis Iudæis. Scio autem cauillationes eorum, quibus utuntur contra hanc iustificationis doctrinã: sed istis respondebitur, ut alio loco pollicitus sum in libro, quem huic addam, secundo. Quanquam uere gloriari possim, hac quam tradidi doctrina, omnia commenta falsę doctrinę, de iustificatione, uere ac prorsus confutata, euerfa & annihilata esse.

EXPOSITIO LOCI PAULINI, QVOD IMPOS-

sibile erat legi, eo quod infirmabatur per carnem,

Deus filium suum misit, &c.

CAP. V.

HActenus præcipua illa doctrinę Christianę capita duo exposuimus, quæ nullis prorsus operibus nostris coram Deo iustificemur: & alterum illud, quod per solam & gratuitam misericordiam Dei, propter Christum, iustificationis gratiam cõsequamur: si promissioni, qua nobis hoc salutis Euangelium annunciat, credimus. Secutus in hac doctrina, eam Pauli sententiam, qua Apostolus ille, utrumq; breui & absolutissimo cõpendio affirmat: sicut illius memini in huius partis præfatione: quam nunc breui expositione percurram: primum, ut ostendã paucis, quomodo prædictis quadret: Deinde ut si quam adhuc obscuritatem habere uideatur, ea breuiter exponatur. Igitur uerba Pauli principio recitabimus, quę sic habent. Quod impossibile erat legi, eo quod infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne: ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Quia ergo impossibile erat peccatores per legem iustificari, ideo Deus ipse per gratuitam misericordiam suam eripuit nos tyrannidi peccati et mortis, misso & tradito unigenito filio suo, in precium & satisfactionem pro peccato & morte. Nihil enim aliud sentit Paulus legi impossibile fuisse, quam auferre a nobis peccatum & mortem: & conferre rursus iusticiam

sticiam & uitam. Lex enim plura & maiora a nobis requirit, quam uiribus nostris præstare possimus, impediti uidelicet, naturæ nostræ imbecillitate, seruæ peccati & Diaboli. Ita ergo infirmatur lex, quando eius spiritali doctrinæ non satis succedit: quantum ad obedientiam nostrâ attinet, quam lex a nobis perfectam requirit. Nos enim sumus carnales, ac uenudati sub peccatum: & alia affectamus, quærimus & sectamur, quam lex iubet, & fieri mandat: aut certe, non tantum facimus, quantum illa a nobis requirit. Nec denique ea puritate animorum, qua impleri debet. Quare fit, ut lex omnium maxime seruiat nobis, in ostensionem & accusationem nostri peccati, immundæ naturæ & condemnationis. Auger etiam peccatum lex: quia operatur in nobis seruilem timorem, & odium Dei, quo omnes iusticiæ ab homine peccatore fiunt coacta & inuoluntaria, mente & animo: & Deo non possunt placere.

Quare Deus misit nobis pro amplitudine misericordiæ suæ Iesum Christum, autorem & causam iusticiæ & eternæ uitæ: imo ipsam iusticiam & uitam, qui se ipsum tradidit oblationem & uictimam pro nostris peccatis: & tam peccatum a nobis abstulit, quam illius poenam, æternam mortem. Porro in uicem peccati & mortis, restituit nobis iusticiam & æternam salutem. Ex hac collatione satis liquet, iusticiam Christianam non esse sitam in meritis operum nostrorum: sed in fide misericordiæ dei & redemptoris Christi. Et hæc hæc tenus explicata sunt a me, in doctrina de iustificatione: omnibus pijs summa diligentia & cura discenda & tenenda: ut quibus aduersarius iste Dei, IESU Christi, & salutis nostræ, Diabolus, nunquam non resistit: seu per tyrannos huius mundi, seu quod periculosius est, per impios doctores & callida argumeta rationis.

Sed quid illud est, quod Paulus uocat similitudinem carnis peccati in CHRISTO: imo etiam peccatum? Huius obscuritatē opinor, nemo melius explicabit nobis ipso Esaia propheta: cuius sunt in cap. liij. hæc uerba, de Christo. Non est forma ei neque decor: uidimus eum, uerū nulla erat forma, que faceret, ut eum desideraremus. Hæc enim scribit Esaia propheta, non de specie, seu forma humani corporis in Christo: sed quod nulla coram mundo gloria admodum floreret: ita ut impij Iudæi ipsum desiderabant, potentissimum mundi principem, regem & monarcham. Deinde etiam aliter contemptibilis, despectus, & similis homini uano & peccatori, apud Iudæos adparuit. Putabant enim legis impium prophanatorem esse: & qui gloriam Dei prophanaret. Promissus igitur Iudaico populo rex, summæ & eternæ gloriæ: adhæc sacerdos, in summo & æterno pontificatu: cum tamen istarum formarum, leuandum externam adparentiam, & quantum ab homine capi posset, nihil præ se ferret Christus. Et ideo contemptus ab isto populo fuit: nihil quam carnalia de Christo & gloria eius somniant.

*Similitudo
carnis peccati
in Christo
quid.*

Hinc etiam Ioannes testatur, non receptum fuisse CHRISTVM a suo populo: uidelicet, quod rex ille summe & eterne glorie esset, & sacerdos prophetarum oraculis promissus: per quem, & in quo Deus humano generi placari uellet & reconciliari: auferre ab illo peccatum & mortem, & conferre pro his iusticiam & uitam. Ac derisus est & spre- tus non solum cum hac doctrina: uerum etiam pro impio & peccatore ha- bitus est, ut qui prædicasset se eum, qui tamen non esset.

Hæc fuit ergo similitudo carnis peccati in CHRISTO: hoc est, formæ seruilis, abiectæ, plusquam humilis, ridiculæ, stultæ, uanæ, & hominis peccatoris. Ideo Ioannes ait: In propria uenit, (Lux & uita,) & sui eum non receperunt. Agebat enim seruum: & quidem in persona, specie, seu forma uilissima & abiectissima: quæ nulla magnitudinis ad- parentia, seu gloriæ, populo desiderabilis erat. Itaque pro luce & uita, uix a paucis est habitus: a cæteris etiam despectus est, & pro facinoroso & iniquo reputatus est. Imo plusquam facinorosus peccator creditus est: nempe, cui exprobratum est a sua gente, tanquam seditioso imposto- ri & seductori, patriæ nocentissimæ pesti.

Sed hac contumelia uoluit DEVS propter nos affici Christum: sicut iterum Elaias testatur. Profecto languores nostros ipse portauit: & dolores nostros in se recepit. Et tamen nos reputauimus eum tanquã plaga percussam a DEO, & infirmatum. (hoc scilicet tribuentes pec- catis & blasphemis, quas Deus castigauisset in eo, subiiciens ipsum tantæ & tam ignominiosæ cruci). Verum, propter iniquitates nostras uulneratus est: & propter peccata nostra percussus.

Quare hæc similitudo peccati in CHRISTO non fuit alia, nisi si quod a suomet populo, ad quem missus est æternus saluator, ius- titia, ueritas & uita, habitus est pro insipiente, stulto, scelerato, flagiti- oso, uano & blasphemo peccatore: & postremum, quod his pessimis nominibus insimulatus, etiam quasi a Diabolo egressus, cognomina- bant eum Beelzebub, & rapuerunt ad ignominiosissimam crucis mor- tem: debitam scilicet homini blasphemo, seditioso, impio & peccatori. Qui reuera tamen nullum unquam peccatum habuit: nisi quod nostra peccata in se recepit, non sibi usurpans illa, sed expians, reatum ac poenã peccati subeundo, quoad per mortem suam nos a peccato & morte per- fectissime liberauisset.

Passus est ergo, tanquam nocens & peccator: in quo tamen fuit sum- ma innocentia & summa iusticia. Sed pro alienis peccatis uoluit offerri, iudicari & damnari: tanquam insipiens, stultus, nocens, iniustus, impius & blasphemie summe reus in DEVM: ut nos a peccato, uani- tate, insipientia, iniquitate, blasphemis, & alijs summis uicis, redem- ptos, in ius suum recuperaret & transcriberet: hoc est, in communio- nem

nem æternæ lucis, iusticiæ & uitæ. Sic enim restituta est nobis salus in CHRISTO, quâ per Adam amiseramus. Nec potuimus nisi per ignominiosissimam crucis Christi mortē seruari, non per iusticias legis.

Non alia sententiâ quadrat in CHRISTVM, quod peccatum dicitur a Paulo: his uerbis. Et de peccato damnauit peccatum in carne.

Nam in hoc loco, peccati adpellatio, non eodem modo accipi debet. Priore enim loco significat Christum, uictimam pro peccatis nostris: id

Peccati adpellationem bisariam accipi.

que hebraica sermonis figura. Nam hebræi utrunque, hoc est, tam hostiam pro peccato, quam peccatum ipsum, peccati adpellatione signant.

Posteriore autē, significat habitum uiciosum in natura: & mandati diuini quâcunque præuaricationem. Qua ratione, peccatum de CHRISTO non potuit prædicari. Sic ergo exponi sententiâ Pauli debet: de

peccato: hoc est, de Christo, qui traditus fuit, ut per suam mortem, tanquam innocentissima uictima, peccata nostra expiaret, damnauit peccatum: DEVS uidelicet, faciens in eo opus suæ misericordiæ, & infinitæ bonitatis magnificentissimum. Damnauit autem in carne, hoc est,

in humana Christi natura: quæ oblata, uictima fuit absolutissima pro nobis, omnes consumans & perficiens coram Deo.

Igitur alieno peccato fuit peccator CHRISTVS, hoc est, putatiuus peccator: & pœnas alijs debitas sua innocentissima & fructuosissima morte persoluit. Deus autem damnauit peccatū, hoc est, ius omne

accusandi nos peccato ademit, atq; adeo extinxit & aboleuit peccatum, ita ut fieri solet iudicio publico damnatis. Ut dici utrumq; intelligas:

per CHRISTVM damnationis perpetuæ sententiâ, quæ secuta est peccatum, in pœnam, non solum abrogari: uerum etiam peccatum ipsum, quod est in natura nostra, beneficio CHRISTI tandem penitus extirpari & funditus ex natura, ne ullum uestigium illius supersit aut reperiatur. Huc facit primum, nempe, ad cōfirmationem prioris sententiæ illud ad Gal. iij. CHRISTVS redemit nos de maledictio legis, factus pro nobis maledictum. Deinde posteriorem sententiâ confirmat illud, ij Cor. v. Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit: ut nos efficeremur iusticia DEI per illum. Hoc enim

oportet de perfectissima iusticia illa intelligere, in qua nulla maculare manebit: quam tunc per imputationem gratiæ & fide nostra possidemus. Hac ergo iusticia auferetur tandem omne peccatum, & omnis immundicia ex natura. Phil. iij. Nostra autem conuersatio est in coelis.

Vnde etiam expectamus Dominum nostrum IESVM Christum, qui reformabit corpus humile nostrum, configuratum corpori suo glorioso, secundum efficaciam, qua potest sibi subijcere omnia.

In eū ergo modum ut dictū est, similitudo carnis peccati, & peccati adpellatio in Christum quadrat. Porro, lex fit a nobis, siue ut Pauli uerbis

Lex quomodo fiat a nobis

utar, iustificatio legis implet in nobis, per Christū: qñ uidelicet, quicquid non facimus quod legi debemus, id totū ignoscitur nobis propter fidē in Christū, legis impletorē. Atq; adeo quando spiritus sanctus nobis datur, per cuius uirtutem agentem in nobis, ipsi quoque legem non nihil implemus: non ut illa obedientia nostra uitam æternam promereamur. Sed ut iustificati & salui atq; beati per Christum in fide fructificemus & proficiamus, cum DEO & Christo Iesu in honorem, tum proximo in ædificationem, adeoque in ipsius fidei nostræ confirmationem. Sed de hac tota ratione, mox plura.

DE IUSTICIA CHRISTIANA,

quosum referendum sit, quum dicitur, quod
sola fide iustificemur.

CAP. VI.

Iusticia Christiana.

ERgo iusticia Christiana, non est qualitas, seu habitus in nobis: sed beneficium diuinæ & cœlestis gratiæ extra nos. Neque enim philosophice intelligenda est dici, de nostris uirtutibus, seu nostra obedientia erga legem: sed Theologice, de mere gratuita illa misericordia dei, qua nobis remittuntur peccata nostra, & qua iusti reputamur, propter seruatorem CHRISTVM. Nec alia iusticia efficitur uitæ æternæ hæredes: si tamen misericordiæ DEI credimus, hæc gratuita gratiæ dona & beneficia offerenti nobis in Christo, siue per Euangelij promissionem de CHRISTO. Neq; opus est nobis hic grandi aliqua sylua testimoniorum, qua hanc sententiā confirmemus: quia in hac tota parte de iustificatione, nihil aliud egimus, nisi ut illam quam uerissimam & sanctissimam monstraremus. Idq; præstitimus uarijs & multo testimonio sanctæ scripturæ.

Liquet igitur, hoc non habendum esse pro iusticia illa CHRISTIANA, quæ saluum faciat & beatum impium, seu peccatorem, coram DEO, esse multis operibus bonis, ut uocant, præditum, habere priuatas seu proprias uirtutes, precari, dare elemosynam, ieiunare, fugere & uitare uicia, & similia agere, seu operari, de quibus præcipitur in lege: sed credere, DEVM nobis reconciliatum esse propter Christū, & Christi beneficio nobis ignoscere, remittere peccata, reputare iustos, quanquam simus peccatores, condonare & disponere æternam uitam & beatitudinem, omnia gratis, per misericordiam, diuinam bonitatem.

Hac iusticia respicimus in CHRISTVM, mediatorem huius gratiæ & precium pro nostris peccatis, & morte: non in facta seu operationibus nostras. Nihil enim habemus, quo coram deo ipsi pro peccato & morte satisfecerimus, Nec sunt perfectæ iusticiæ illæ nostræ quas præstamus, ut maxime nullū peccatū haberemus: sed sanguis Iesu Christi filij dei emundat nos ab omni peccatō, atq; idē est uita & æterna salus nostra. Sic cum

queri

queritur, quare iustificetur impius corā Deo, recte & necessario respon-
det, sua fide, eaq; sola. Iustus em̄ sua fide uicturus est. Est em̄ promissio
nis correlatiuū fides: & promissionē, qua saluamur & beati sumus, aliter
nec accipere nec habere possumus nisi fide. Hinc Ioannis primo dicitur:
dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen eius. Intel-
lige, CHRISTI mediatoris & causæ æternæ saluationis. Item Ioan.
tertio. Qui credit in filium Dei, habet uitā æternam: qui aut̄ incredulus
est filio, non uidebit uitam, sed ira Dei manet super eum. Ergo dam-
nationis causa est incredulitas, quæ repudiat gratiam, eoque illius
est indigna.

Cum ergo dicitur, quod sola fide iustificemur, id non debet referri,
nisi ad misericordiam Dei, quæ nobis præstita est, per propitiatorem
Christum: & per solam fidem adprehenditur & tenetur. Eoque dici-
mur fide iustificari, ut Roman. iij. v. ix. x. Gal. ij. iij. v. nimirum
tanquam causa adprehendente misericordiam, qua saluamur, propter
CHRISTVM. Et ea locutione certe, subintelligenda est particula
hæc exclusiua, sola, qua nihil agitur, nisi q̄ meritis operum nostrorū
dehauritur debitum iusticiæ & saluationis. Saluatio enim gratuita est:
& iusticia qua sumus Deo accepti, est peccati remissio, quam habent
qui in CHRISTVM credunt. nec alia re seu medio, nisi per fidem.
Roman. iij. Decernimus igitur iustificari hominem, per fidem: sine o-
peribus legis. Et cap. iij. Ei uero qui non operatur, credit autem in e-
um, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iusticiam.

Ita hæc exclusiua, qua tollitur operum nostrorum fiducia & gloria-
tio: seu, meriti remissionis peccati, & æternæ uitæ: sæpe est apud Pau-
lum. ut Ephes. secundo: Gratia enim estis saluati, per fidem: & hoc
non ex uobis, DEI enim donum est, non ex operibus: ut ne quis glo-
rietur. Hanc igitur nemo ita accipere debet, quasi obedientiam nostrā,
quæ est erga legem, tollat & excludat: quæ certe aliqua in renatis se-
qui debet. Sed existimet tolli & damnari, fiduciam meriti, remissio-
nis peccati, iusticiæ & æternæ uitæ, per opera singulorum coram
DEO. Hæc enim laus, hoc est, mereri remissionem peccati & salua-
tionem, est solius CHRISTI filij Dei: Præstitit autem misericor-
dia DEI patris, ut filius Dei pro nobis redimendis carnem indueret, se
seque traderet in mortem. Et ille non uult aliter teneri, seu noster es-
se, nisi per fidem. Nam quia pro nostris peccatis traditus est in mortem
CHRISTVS: non sumus iusti per merita operum nostrorum,
aut satisfactionum nostrarum: sed per iustificatorem CHRISTVM,
quatenus in eum credimus.

Sic igitur sapere & nosse CHRISTVM, est pie & foeliciter sa-
pere. Quia hæc est illa noticia Christi, de qua Esaias dicit, imo DOMI

NVS per Esaiam: In noticia sui, iustificabit ipse iustus seruus meus multos: & iniquitates eorum ipse portabit. Nec mirum uideri debet, si impijs & mundo pro uanitate & stulticia habeatur, ita sapere: quia non est nouum aut rarum, ueritatem & iusticiam contemni ab impijs & negari. Lux & uita in mundo erat: tamen impius mundus, ipsum non cognouit. Deinde, hæc est spiritualis & diuina sapientia, quæ captum rationis prorsus excedit: nedum a carne fastidiatur. Qua tamen qui præditi sunt, in nullum periculum salutis cadere possunt: quia portæ inferorum non præualebunt aduersus eam.

QVOMODO LEGEM IM.

*pleuerit pro nobis seruator
noster Christus.*

CAP. VII.

DOMINVS & seruator noster Iesus Christus, ut refertur Matthæi. v. Nolite, inquit, putare, quod uenerim soluere legem aut prophetas: (hoc est, leuare, abolere, tollere, destruere & in nihilum redigere, cum legis tum prophetarum autoritatem: tanquam uanæ & inuutilis doctrinæ: in quo fuisset summa contra DEVM blasphemia: & tamen a plerisque credebatur hoc fieri a Christo. Nam legem tunc magna pars Iudaici populi pro iustificationis doctrina habuit: cui opinio ni Euangelij prædicatio aduersabatur: Deinde in Christo promissum literis prophetarum expectabant temporale, mundanum & transitorium regnum: sed impio errore. Cum ergo horum nihil cerneret in Christo, quæ sibi de illo promittebant, offendeantur multi: quorum Christum cogitationibus hac sententia respondet.) Non ueni soluere, sed adimplere. Amen quippe dico uobis, donec trãseat cœlũ & terra, iota unum & apex unus non præteribit ex lege, donec omnia fiant.

Igitur notandum est, quod ubi dicit se uenisse, implende legis causa, & prophetarum, cõmendare se nobis officium & beneficia sua. Primum quia uenerit legi pro nobis satisfactorius, cui nos non potuimus satisfacere: Deinde, quia eo ipso officio, se talem nobis exhibuit, qualis fuit in literis prophetarum promissus: nempe, Christus: in spiritali sacerdotio & regno. Neesse autem fuit exactionibus legis satisfieri: ideo etiam neesse fuit, ut Christus nasceretur & ueniret, iuxta prophetarum promissiones, qui unus potuit legi pro oibus satisfacere. Qui nisi uenisset, hoc officium nobis facturus & prestiturus, nemo nostrũ saluus fieri potuisset: quia nos legi nunquam satisfacimus, nec possumus satisfacere.

Hic igitur impleri legẽ intellige de perfectissima iusticia & sanctitate Christi: qua illa omnia quæ requirit lex purissime & cumulatissime præstitit ac fecit. Ad hæc, quod se ueram uictimam & oblationem exhibuit DEO, pro nostris peccatis, & pro æterna morte. Deinde intellige, hoc his omnibus officijs Christũ nobis seruasse: sicut ipse testatur Mat. xx.

Filius

Filius hominis non uenit, ut sibi ministretur: sed ut ipse ministret, & det animam suam in redemptionem pro multis.

Igitur Christo legem implere, est spiritu illam facere: & mādāta illius plenissime præstare. Item satisfacere omnibus officijs suis pro nobis legi: mereri remissionem peccati & liberationem ab æterna morte. Quod fecit quidem, quando semetipsum tradidit purissimam & innocentissimam uictimam & hostiam pro nostris peccatis. Descendit enim e cælo, ut nos eo pacto redimeret: & ideo debuit offerri ac mori pro nostris peccatis, quia lex hostiam mundam requirebat: qualis tamen nusquam reperiebatur. Et nisi Christus uenisset, nulla præstita fuisset: atque ita nemo unquam potuisset a maledictionibus legis liberari.

Sed quoniam uenit, & legem impleuit, saluati sumus: quatenus credimus in eum, sicut Paulus dicit: **FINIS LEGIS CHRISTVS**, ad iusticiam omni credenti. Igitur, cum impletio illa sit nostra, nostri redimendi causa præstita & facta, sicut omnia Christi: imputatur enim nobis per gratiam, quasi nostris uiribus, nostra obedientia & nostris satisfactionibus illam præstitissemus: ideo hoc gratiæ beneficio dicimur legem implere, per imputationē, seu imputatiue. Sicut iusti uocantur, quos deus reputat & pronūciat iustos: seu, quibus nulla peccata imputat, nempe his, qui in **CHRISTVM** credunt. Quia igitur propter Christum reputamur iusti, perinde ac si legem nostris officijs implesemus, fides est impletio legis imputatiue: qua sumus accepti coram Deo, iusti, sancti, & in æternum beati, uidelicet reconciliati per Christum.

Non ergo implet legē **CHRISTVS**, condendo nouas alias leges: quibus nobis grauius onus inijciat: & difficiliorem faciat salutem, quam antea Moses fecerat. Sed liberat nos ab onere legis: & aufert nostra peccata, iram legis & æternam mortem. Nam postquam uoluntariam mortem pro nobis subiit, & sanguine suo a peccatis lauit: nihil habet lex, quod ulterius desiderare, uel accusare in nobis possit, modo nos uera in Christum fide præditi simus: qui factus est precium & soluendo pro nobis, in ea maxima re, in qua nos nihil efficere potuimus, seu debitæ obedientiæ præstare. Hoc quidem agit Christus in legis prædicatione & doctrina, quod illam pro officio doctoris exponit: & a uepribus pharisaicarum opinionum repurgat, & suæ integritati spiritualissimam doctrinam restituit: sicut cernere est Matth. v.

Sed extrahanc considerationem, & ubi disputatur de legis impletione, ibi agitur de præcipuo seu principalissimo officio **CHRISTI**: quod est legem implere, & sua illa impletione, (quæ, ut facta est dixi.) homines peccatores liberare ab exactionibus legis, ab ira damante, a peccato & æterna morte. Et eo respicit Paulus, ubi dicit: Non estis sub lege, sed sub gratia, Roman, sexto. Item ad Galatas tertio,

Impletio legis imputatiue: qua saluamur.

Christus non fuit legislator.

CHRISTVS redemit nos de maledictione legis. Et ad Collos. secundo. Et uos cum mortui essetis in delictis & preputio carnis uestrae, conuiuificauit cum illo: donans nobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decretis constans, quod erat contrarium nobis.

Ira quidem, si quis nos respiciat, quales simus, sine beneficio gratie huius, de quo loquimur, reperiet non solum legis debitores esse, uerum etiam aeternis maledictionibus execrabiles & execratos. Ideo, quia exactioibus legis nemo satisfacit. Rursus, si inspiciat, quales beneficio gratiae per Christum facti simus, intelliget nos legi nihil quicquam debere: & ab illius maledictionibus in totum liberatos esse. Quia **CHRISTVS**, quicquid legi debuimus, pro nobis praestitit & sanguine suo lauit a peccatis.

Verum haec gratiae beneficiata sunt nostra, quantum credimus in Iesum Christum, legis impletorem. Sine fide enim nulli conferuntur beneficia Christi: sed cum recipimus eum fide, tunc talis est nobis, qualem gratia offert, hoc est, legis impletorem, & sanctificatorem pro nostris peccatis & liberatorem ab aeterna morte: in summa, uerum & aeternum seruatorem.

Ex his intelligere est, quid sit, quod Paulus dicit. Roman. viij. Iustificationem legis in nobis impleri per Christum. Sentit enim, Christum hoc beneficium nobis praestitisse, quod lex nulli potuit praestare, uidelicet, ueram iustificationem & liberationem ab aeterna morte. Nam licet perfectissime praedicet iusticiam, tamen nulli confert iusticiam: cum sit litera mortua & impedita per imbecillitatem nostrae carnalis naturae. **CHRISTVS** autem redemptor noster, qui pro nobis omnia egit & passus est, legi per omnia satisfecit, ut illi amplius nihil debeamus. Gal. iij. Vbi tempus completum est, misit Deus filium suum, natum ex muliere, factum sub legem, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Caeterum quod Paulus dicit, iustificationem legis impleri in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum: attexit nouam aliam rem. In ea enim loquitur de effectu spiritus sancti in renatis: de quo mox & nos dicemus.

Lex ergo, quia accusare eos, qui in Christum credunt non potest, & ius exigendi perfectam obedientiam nullum amplius habet, consummata & impleta est: propter impletorem Christum. Amittit etiam ius & auctoritatem legis: non ut uana doctrina: sed ut quae iudicis officio ulterius fungitur non potest. Non potest enim, eos qui Euangelio & Christo Iesu credunt, damnare & maledictionibus deuouere. Quare iam non est lex, hoc est, non est onus, non est exactio, non accusat, non damnat: quae sunt alioqui propria officia, & proprii effectus legis: sed doctrina est, quae in consilium adhibetur: tum, ut certius peccata nostra cognoscamus, & ue-

& uero atq; perfectio timore coram Deo humiliemur: tum etiam, ut discamus, quibus in rebus, seu qua obedientia, fidem nostram iustificati exercere & confirmare debeamus. Non enim lex desit esse doctrina: etiam si onus esset desit, seu exactio, & accusatio nos iudicās & dānans. Desit autem hoc esse propter CHRISTVM, quatenus credimus in eum. Nā qui nō credunt in Christum: quales sunt, qui per opera sua iustificari querunt: illi sub onere legis manēt, & sunt totius legis debitores. Et quia legem non possunt implere, nec exactioibus illius satisfacere, manent preterea rei æternarum execrationum legis. Qui enim non credunt Euangelio condemnabuntur, Mar. ultimo, Item Roman. x Ignorantes iusticiam DEI & propriam quærentes statuere, iusticiæ Dei non sunt subiecti.

A IUSTIFICATIS FIERI, SEU IMPLERI

legem: uirtute spiritus sancti

CAETERUM, quoniam EVANGELIO uocamur etiam ad poenitentiam: sicut Christus ait: Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Poenitentia autem significet actiones nostras, seu obedientiam nostram: nempe, conuersionem nostri ab operibus peccati ad opera iusticiæ, quæ alia non requiritur, quam in lege præcipitur: ideo & dicendum erit, de illa obedientia nostra, & quomodo iustificati faciant seu impleant legem. Illā enim nō proprijs uiribus, sed spiritu sancto præstant: sicut liquet ex illo Pauli: Ephe. ij. Ipsius enim sumus factura, creati per CHRISTVM IESVM ad opera bona: quæ preparauit deus, ut in illis ambulemus. Sic ambulare, uidelicet, excellere operibus bonis, & ea quæ DEVS præcepit præstare, est spiritu ambulare: & non secundum carnem.

Porro, hæc est impletio legis effectiua, in nobis, cum illa superior imputatiua, sit extra nos, nisi quatenus recipimus eam per fidem. Ideo hæc nemo saluatur, nec a peccato, nec a morte. Quia saluatio est alieni beneficij: & contingit nobis gratis, per misericordiam, propter CHRISTVM redemptorem. Vt ergo nec operibus præcedentibus fidem, ita nec sequentibus iustificamur, hoc est, nihil iusticiæ aut salutis meremur per ulla opera nostra. Quanquam sint necessaria opera bona in renatis: illi enim, ut Paulus testatur, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum: In Euangelio dicuntur poenitentiam agere: de quibus & ad Gala. v. ita scribit Paulus: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs.

Proinde alius finis queri debet bonorum operum, quæ soli qui Euangelio credunt & spiritu sancto reguntur præstant, quam hac opinione illa facere, ut iusticiam & æternam uitam mereamur. Hæc enim impia persuasio negat gratiam Euangelij: & Christum redemptoris loco ex-

Impletio legis effectiua: qua Deum pro gratia glorificamus, fidem exercemus & confirmamus.

cludit. Ideo fugienda est, ut precipua causa eternæ condemnationis. Sed priusquam de fine bonorum operum dicemus, illud uidebimus, quod ut dixi, lex a iustificatis fit spiritus sancti uirtute.

Ergo illius quidem extant clara testimonia, uidelicet legem non fieri a nobis, quam uirtute spiritus sancti, cum alijs scripturæ locis, tum Hieremias xxxi. Ezech. xxxvi. Roman. viij. Nec opus est, ut isti loci huc describantur: satis est tenere, nullam carnem per se efficacem esse ad præstendam legem: illam autem efficaciam & uim, qua precepta DEI facimus, Deum ipsum suppeditare nobis, uirtute spiritus sancti. Itaque & fidem beneficiorum Euangelij in nobis creat: sicut Paulus docet ad Ephe. primo, quæ legem per gratiæ imputationem implemus, ut proximo loco expositum est.

Deinde, noui alij motus interni boni creantur in nobis a spiritu sancto: sed maximum est, quod liberat nos ab incredulitate & noticiam misericordie patris & redemptoris CHRISTI nobis donat. Hæc enim est iusticia & uita eterna. Esaiæ. liij. Abac. ij. Ioan. xvij. Hanc sequitur pax cordis, & certissima securitas placati Dei patris Roman. v. Deinde, omnis reliqua obedientia, omnium mandatorum DEI: & in summa, chorus quidam ornatissimus omnium uirtutum: nempe, confessionis gloriæ Dei & IESU Christi, gratiarum actionis, inuocationis, tolerantie in afflictionibus, dilectionis erga proximum & studiorum patris: simul omnium carnalium desideriorum peccati mortificatio. Quæ tunc etiam pia est, quando cauent pii, ne desideria carnis in ipsis regnent: etiamsi non prorsus queant, quamdiu in carne uiuimus extirpari.

Iam non aliud spectant pii his operibus bonis, & obedientia sua, quæ ut DEVM glorificent pro gratia: cuius uoluntati non possunt uelle reniti, sed illi se ex animo subiiciunt. Sunt ergo illa opera confessionis fidei: & quædam sacrificia laudis & gratiarum actionis: sicut docetur Roman. xij. Hebræ. xij. non aliter accepta, quam per fidem in Christum, prima Petri secundo. Sunt item perpetua quædam exercitia fidei: quibus illa crescit, augetur & confirmatur. Quia ut nulli, qui flagitiose uiuunt, fidem retinere possunt: ita qui sobrie, iuste & pie uiuunt, eo ipso accipiunt quoddam robur spiritus, & sug fidei confirmationem, ij Pet. i.

Significat autem recte Paulus, quosdam ambulare secundum carnem: id nos oportebit accipere non de illis solum, qui externa opera praua committunt: sed uel maxime de contentiosis istis, qui ueritati Euangelij non acquiescunt, & manent in incredulitate: & iusticijs rationis in re saluationis primas deferunt, idque suo quodam carnali iudicio, de quo Paulus dicit: Prudentia carnis mors est. Deinde & illi alij intelligendi sunt, secundum carnem ambulare, qui flagitiose uiuunt, hoc est, actionibus mortalium delictorum indulgent, in quibus qui sunt, & manent sine poenitentia, non possunt salui fieri. Similiter, qui in operibus

ribus bonis sunt negligentes: frigent accessant. Sicut de his omnibus docemur Ephe. v. Gal. v. i. Cor. vi. Math. xxv.

CREDENTES, ET QVI SPIRITV AMBVLANT

ac uiuunt, sunt iusti: non tamen absq; imperfectione & defectu operis boni.

CAP. IX:

Reliquias peccati esse in renatis, per quas fit, ut plurimum deficiant in precepta operum iusticia, & debita obedientia, ac sint minus perfecti, nemo ignorat, nisi stupidi, ridiculi & miseri iusticiarum rationis patroni: Papiste, Hypocrite & Pharisei. Si enim nihil amplius peccati superesset in carne sanctorum, frustra esset & inanis totius poenitentiae praedicatione. Nec enim possent labi in ullum peccatum, quamdiu rex est **CHRISTVS**: qui destruxit imperium peccati, & captiuum retinet. Est autem rex aeternus. In summa, frustra esset omnis bonorum operum doctrina: qua docemur carnem frenare, concupiscentijs eius resistere, crescere in iusticia, & semper in melius proficere. Sed adesset iam in re perfectissima immortalitatis gloria: & aeternae uitae beatitudo. Sed quoniam profectu iusticiae opus habemus, constat nos nondum esse perfectos: adhuc quicquid deest perfectioni debite, hoc esse peccatum in nobis. De cuius reliquijs uide quae Paulus scribat Roman. vii.

Est igitur peccatum in renatis, cui oportet uirtute spiritus sancti resistere. Ex quo intelligere est, eos qui credunt in **CHRISTVM IESVM** esse iustos quidem & consumatos: non tamen absque defectu & imperfectione. Nec protinus desperandum esse de eorum salute, qui in aliquibus uicijs, & morbis peccati laborant. Coepimus enim curari: & illa curatio nondum est completa. Sunt autem perfecti & iusti quilibet Christiani, & uitae aeternae haeredes, quatenus in **CHRISTVM IESVM** credunt: sed in carne habent sua quaedam uicia, quae extirpare debent: aut certe cauere, ne regnent: sicut Paulus docet Roman. vi. Iusticia aliena sunt consumati: in se autem habent multiplicia peccata. Quia carnalis natura non minus est in renatis, quam in alijs: quanquam renati illis uicijs quae habent in carne resistant, quae apud alios pleno imperio regnant. Exhibent autem frequenter tantum negotij, homini spirituali: ut uix cum summa difficultate illorum motus uincantur. Sicut Paulus dicit: Spiritu ambulate & desideria carnis non perficite. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: & spiritus aduersus carnem. Haec enim sibi inuicem aduersantur, ut non quaecunque uultis, illa faciatis. Gala. v. Et plura in hanc sententiam Roma. vii. Propter hoc peccatum, & imperfectionem iusticiae, indigemus perpetua remissione peccati: etiam in bono opere, si quod praestamus. Quanquam autem hi, qui credunt in **CHRISTVM IESVM** non possint damnari, propter haec uicia carnis: propter fidei fundamen-

tum & petram CHRISTVM, cui innituntur: contra quam nihil possunt nec portæ inferorum. Sicut etiam Paulus testatur, Roman. viij. Nihil damnationis est his, qui sunt in CHRISTO IESV. Item, Si Deus pro nobis, quis contra nos? &c. Tamen hæc naturæ uicia non licet securo animo contemnere: sed & timorem DEI retinere debemus, & pro remissione istius peccati continuo precari. Multo minus licebit ambulare secundum carnem: & desyderia eius explere, sicut etiam paulo ante docui in proximo loco. Huc facit illud Pauli Roman. viij. Ergo fratres debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis.

Cæterum grauiora peccata, & exempla illa facinorosorum, sunt horribiles & periculosæ tentationes: & fere accidunt in pœnã illis quos DEVS tradidit in reprobam mentem. Quanquam graues ruinæ ipsorum quoque sanctis nonnunquam accidant: uerum isti per pœnitentiam iterum restituuntur. Quorum exemplis docemur, timere DEVM, & non confidere uiribus nostris. Accidunt enim tales lapsus, ut imbecillitatis nostræ admoneamur: & uideamus, quæ sit uis peccati in carne: & Dominum semper pro gratia, contra imperium peccati & Diaboli, rogemus. Sed quid omnes prestare deceat pro mortificanda carne & illius concupiscentijs, pulchre docet Paulus, in epistola ad Col. cap. iij.

Hæc actenus in alteram pœnitentiæ partem, de fide & iustificatio-
ne: donec duobus alijs libris, quos institui, alterum contra pharisaicam doctrinam, fidei & pœnitentiæ: alterum uero, de fructibus iustificatio-
rum, dignis in quibus se exerceant, qui uere pœnitentiam agunt,
copiosius scribã, si quid in hoc scripto desyderetur: donante no-
bis uires & spiritum CHRISTO IESV:

Cui sit æterna gloria.

A M E N.

Verbum DEI nostri stabit in æternum.

Esaïæ xl.

FINIS primi libri, de pœnitentia.

COMMENTARIO

RVM DE POENITENTIA, LIBER SE
cundus, contra Pharisaicas doctrinas.

Pater filio hoc testimonium perhibuit: Hic est filius meus dilectus,
in quo mihi complacitum est, **IPSV** Maudite.

Filius autem, qui uenit nos saluos facere a peccato & morte, ita allo
quitur nos: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & **E**
GO reficiam uos.

De doctrinis uero hominum pharisaicis sic pronunciat: Frustra co
lunt me docentes doctrinas, mandata hominum.

QVAE SVMMATIM IN HOC SECVNDO

Libro de poenitentia doceantur.

Pars Prima agit de cauillationibus, quæ ab aduersarijs obijciuntur
doctrinae, de gratuita iustificatione & saluatione nostri, quæ est per
CHRISTVM.

Pars Secunda continet confutationem doctrinae pharisaicae de poe
nitentia.

PRAEFATIO IN

QVA DE OCCASIONE ET
argumento secundi libri, de poenitentia.

QVONIAM libro superiore absolui qua potui diligentia, praecipua illa capita doctrinae, quae in poenitentiae praedicationem incidunt, & de quibus necesse habemus Christiani doceri, uideri poteram officio meo perfunctus esse. Etenim pro uirili exposui, quid sit poenitentia, quas partes habeat, quae sint officia singularum partium, qui effectus & fines. Partes autem posui contritionem & fidem in quarum expositione etsi per me uariatum sit a scholasticorum Theologorum opinionibus, consuetudine & sententia: tamen non potest esse os offendere, qui doctrina ueritatis imbuti sunt, aut qui discendo illam amplecti malunt, quam perniciosas hominum doctrinas. Caeterum institutionem de fructibus poenitentiae, seu operibus bonis, quibus se exerceant iustificati, distuli certo quodam consilio in alium librum. Quamquam si quis mox & de illis doceri uelit, habet non contemnendam admonitionem, libro horum de poenitentia primo, parte secunda, capite ultimo. Neque uero cadit, ultra haec capita doctrinae, aliud in poenitentiae quaestione: in qua summa est quaedam totius Christianae doctrinae, (si recte explicetur,) de iustificatione & saluatione.

Nam in literis sacris praecipua est fidei doctrina: sed fidei docendae ratio exigit, ut peccatum & transgressiones nostras per legem, quales sint & quantae, perfectissime & diligentissime cognoscamus. Quia sine hac intelligentia nemo satis idoneus est, ad recipiendum fide beneficia Christi: siue, ut adplicetur ad gratiam iustificantem & saluos facientem, per Christum. Sed in uera peccati cognitione existit contritio, pars illa prior poenitentiae: in qua est dolor & cruciatus animorum, & terror in mente. Ad quem sanandum cum accedit consolatio per Euangelium, quae DEVS territos & desperabundos, restituit in spem aeternae salutis, proposita reconciliationis promissione & remissionis peccati, quatenus EVANGELIO credunt, tum profecto quicumque credunt, adprehendunt iusticiam & uitam aeternam. Et tot partibus absoluitur interior renouatio, seu conuersio: qua cum DEO in gratiam redimus peccatores, & a peccatis et aeterna morte iustificamur seu absolui mur. Sed quantae efficacitatis sit haec interna ad Deum conuersio, non paucis exposui, ubi cunctis data est occasio, ut saepe, libro superiore: & sequentibus duobus idem subinde & firmiter & copiosius dicitur.

Huius

Huic uero Christianae doctrinae uarie reclamatur ab impijs & pharisaicis doctoribus: & a caeco atque ingrato mundo. Quod qua aequitatis aut pietatis specie fiat, conabor in hoc secundo libro, adiuuante me gratia DEI, & spiritu Iesu CHRISTI, nonnihil demonstrare. Primum, ut me quoque teste, contra regnum & tyrannidem Antichristi, palam fiat, quam male habeant Ecclesiae, in quibus ad eum modum non praedicatur CHRISTVS, & poenitentia ipsius nomine, ut praedicandum esse docui. Deinde, ut, quoad fieri potest, hoc scripto in publicum aedito, nonnullis piorum hominum seruiam: dato consilio, quomodo a perniciosissimis hominum doctrinis, & caueant sibi, & fugiant perditionis iram. Hoc enim confido fieri posse, si beneficio caelestis gratiae, impo-
sturas, mendacium doctrinarum, retegam. Quo consilio certe, & Paulus praecipit *ἀποκρίσει*, & os impium obstruere, his qui uana, falsa & impia, pro Christianis doctrinis, in Ecclesia spargunt. Omnino enim, falsa & impia dogmata refutare, habet non minorem necessitatem, quam uera praedicare & ueri. Imo quis posset uera utiliter tradere & foeliciter ueri, sine impiarum doctrinarum accusatione? Quia ut impiae doctrinae semper fuerunt in mundo, ita nunquam aliter futurum est, quin maneant semper, impellente suos Diabolo, contra gloriam CHRISTI, & totius Ecclesiae salutem. Vnde uidemus, tum prophetas, tum Christum ipsum & Apostolos, in refutandis impijs doctrinis, enixissime laborauisse. Tam igitur false & impiae doctrinae confutari, & quoad fieri potest eradicari, ac funditus tolli a pijs doctoribus debent: (uariae hoc tempore, & ab ambitiosis & auaris hominibus confictae, & introductae in Ecclesiam: adeoque ab hypocritis, fidei in CHRISTVM Mignaris.) quam uerax & pia, quae est simplex & una profiteri & plantari, tradita a prophetis, Christo & Apostolis.

Hoc consilio proinde institui hunc librum: in quo scribitur duplex confutatio, contra impias doctrinas. Prior, de gratia & fide: contra pharisaicas doctrinas, quibus hoc tempore, doctrina gratiae & fidei non obsecratur solum, uerum etiam opprimitur. Posterior, de pharisaica poenitentiae doctrina: qua non de gratia aut fide, sed de operibus obedientiae nostrae disputatur. Scribam autem ea moderatione, ut pia & utilia potius tradam, quam ut sine fine cum istis quibusdam rixer, quorum aures iam dudum obsurdescunt ad Euangelij & Christianae poenitentiae predicationem. Taceo illos, qui primi esse debuerunt in Euangelij Domini nostri Iesu Christi confessione: usque dum mortem pro illius gloria perferrent & sanguinem suum effunderet. Sed quid agant, clam non est ipsi mundo. Igitur in priorum confutatione, dicam de cauillationibus, quae a plerisque obijci solent scripturae sententiae de gratia, remissione peccati, fide & iustificatione qua saluamur. In altera scribam de poenitentia, pharisaicis opinionibus corrupta: p inde ut gratiae

COMMENT DE POENITENT.

Commentum
de fide forma
16.

& fidei doctrina, ab his qui merita iusticiarum rationis predicant ac docent. Prioris confutationis hæc fere capita erunt. Primum, false doceri, & impie receptum esse, hominem non iustificari coram DEO solam misericordiam Dei fide & propiciatoris CHRISTI, nisi carnalium iusticiarum ipsius merita accedant. Hæc sunt autem in doctrina de fide formata apud scholasticos Theologos: quæ nunc mordicus, contra Euangelium & gratiæ doctrinam, a multis pharisaicis spiritibus retinetur & urgetur. Nolunt enim quidam ex illis uideri & reputari, aliquando se errauisse: in quibus plane contemptus quidam Euangelij & gratiæ regnat. Pars existimat impio errore, quod promissio EVANGELII conditionem operum & meritorum nostrorum requirat. Sic enim multi ab Euangelio ad legem relabuntur: quo non properant, nec aliud efficiunt, quam ut semetipsos æternarum maledictionum reos, dedant precipites in sempiternam condemnationem. Quare hac in parte offert se mihi uergentissima causa accurate dicendi de gratia, iustificatione & uera in Christum fide: contra somnium & monstrum rationis, quod apud scholasticos Theologos adpellatur, fides formata.

Meritum congrui & condigni.

Secundo loco dicam de ea impia opinione, quæ tribuit operibus nostris duplex meritum: congrui uidelicet & condigni. Nam alterum gratiæ cuiusdam primæ, quo nomine intelligunt donum infusum, diuinam & spirituales uirtutes: quæ sit habitus qualificans iusticias nostras & acceptas coram DEO efficiens. Intelligunt autem dilectionem, quæ cum adsit homini, impetrata merito congrui, ita perficiat illius iusticias, ut operibus sequentibus uitam æternam sibi promereatur. Sic enim Christum in uniuersum sepeliunt: & quantum in ipsis est, nullum Christifidelibus usum eius relinquunt: quia iusticijs nostris tribuunt perfectionem meriti gratiæ, remissionis peccati, iusticiæ & æternæ uitæ. Sic enim docent: si homo impius & peccator faciat quod in se est, uidelicet, opus liberarbitrij, non esse quidem in eo opere condignitatem meriti, ipso nondum existente in gratia cuius est hoc opus: tamen congruum esse, ac decere DEVM, ut det gratiam. Porro autem habita gratia: hoc est, dilectione & renouato cordis motu, tunc attendi opus hominis, secundum quod procedit ex gratia spiritus sancti, & sic meritorium esse uitæ æternæ de condigno. Neque consistit in istis distinctiões de opere meritis alia causa a scholasticis Theologis, nisi quod cauere uoluerunt infamiam nominis Pelagianorum: sed parum sobrie, non intelligentes neque se quid dicerent, neque scripturas quas corruerunt. Non igitur effugere possunt pestiferam hæreses notam: quia nihil refert, quod fingunt se de congruo mereri: & quæ amplificat dignitatem operum, quæ fiunt mediante gratia spiritus sancti, dum constat eos negare uidelicet, beneficia gratiæ Dei & iustificationis nostræ gratuita esse: in quo caput est & summa hæresis

os Pelagianorum. Quare nec differunt a Pelagianis, nisi per portenta quædam inanium & captiosorum uerborum.

His iam dictis deinceps adijciam, quo sensu accipiendum sit, quando dicitur: *impium sola fide iustificari coram DEO*. Oportet enim retinere hanc propositionem in doctrina de iustificatione: nisi ueritatem per se prodere uelis, quæ testatur, iustum fide sua uiuere, & impium fide iustificari, sine lege, sine operibus, & sine iusticijs nostris. Igitur hanc propositionem retinebimus: ut cuncti pessimi quidam rabulæ horum temporum, sycophantæ & maledici homines, illa offendantur. Deinde reuelare pergam, hoc absurdissimum, uanissimum, & summæ blasphemie commentum, aduersariorum nostrorum, quo docent fidem tam esse mortuam, ut etiam impijs istis & qui sine poenitentia in peccatis mortalibus uiuunt contingat: nisi portetum istud, quod dicitur fides formalis. Mox ostendam, hoc quoque impie receptum esse, traditum a scholasticis Theologis, recipias fidem iustificantem recte dici & esse, quod in doctrina de iustificatione, non detrahatur in uniuersum omnibus operibus, quæ a nobis fieri possunt, meritum iustificationis: sed solis cærimonijs Mosaiçæ legis. His omnibus accedet breuis responsio ad quædam alia obiecta aduersariorum: in quibus præsertim citantur contra nos aliquas scripturæ sententias, ita frigide & indocte, ut pudendum sit Theologis: imperitis tamen noxium. Tot enim capitibus inseruatis **CHRISTI** negatur. Quibus a me in confutatione absolute narratione loci Paulini ad Roman. iij. de iustificatione.

In altera & posteriore confutatione, eum ordinem sequar, quem retinuerunt in poenitentia doctrina scholastici doctores. Quare ab eius initio, statim scribam, de pharisaica contritione: sed paucis. Quia in libro meo primo de poenitentia, satis intelligi potest, quantas doceant hypocrites, contritionis nomine, qui eius meritum nobis prædicant: ommissa uel potius reiecta & abnegata fide in **CHRISTVM**. Porro in secunda parte, de confessione delictorum, non ea solum persequar, quæ apertant nobis uanitatem hypocritarum, qui confessione delictorum homines recte uti non docent: sed uel maxime & diligentissime exponam, quomodo utiliter & pie peccata nostra confiteri possimus: imo uero & debeamus, tum coram **DEO**, tum etiam coram hominibus. Et eo loco non negligam insignem alterum, priori ueluti connexum: nempe, quæ est de absolute & clauium potestate, plenum Christianæ consolationis. Denique in tertia parte de satisfactionibus ea tradam, quæ clarissime doceant, quod per solam **IESV CHRISTI** mortem satisfactum sit,

Sola fide iusti

Impiis non esse fidem.

Iusti sine omnibus operibus.

Capita posterioris confutationis.

C O M M E N T. D E P O E N I T E N T.

simul pro peccato & æterna morte: siue, ut dicunt, pro culpa & pœna. Nec respiciendum nobis esse ad alias satisfactiones, cum nullę sint alię si loquamur, de merito remissionis culpę & pœnę. Ostendam etiam eo loco, quomodo his opibus gratię Christiani sceliciter uti debeant: uide licet, per fidem, cum aliter hęc gratię beneficia accipi non possint. Deinde dicam, quorsum tam in operando, seu faciēdo legem, quam in tolerandis afflictionibus, & calamitatibus corporalibus perferendis, respiciendum sit Christiano: ne qui operibus aut passionibus suis arrogant satisfactionis gloriam, seu pro peccatis, seu pro pœnis. Quanquam obiter & de ea satisfactione dicam, quę est nostrę pœnitentię: quam DEUS a iustificatis requirit: & adprobat seu acceptat, quatenus fit ab illis, qui uere in Deum & in CHRISTVM Iesum credunt. Postremo omnium exponam diligentissime, quod nihil boni operis prestari a nobis possit, cuius non simus debitores coram DEO: & de quo non præceperit nobis Deus. Ut intelligas plusquam stupidum & inane commentum esse in doctrina satisfactionum per opera indebita. Sic enim adpellant quædam certa opera, de quibus Deus nihil præcipiat: & fingunt, quod remissionem pœnę illis mereamur. Cum constet doctrinam mandatorum hominum, DEVM inaniter & frustra coli, nec frustra lo- lum, uerum etiam cum blasphemia & peccato.

*Doctrinę dif-
ficultas.*

Quanquam autem difficillimum sit, fidem imperitis facere, in his tãtis rebus, in quibus agitur de Ecclesiasticę doctrinę præcipuis capitibus tam fœde & impie corruptis: non idcirco tamen desperare oportebit, & ueritatis patrocinium, in tam iusta & pia causa, turpiter, ne dicam impie: deserere. Nam & si ipsam doctrinę rationem spectes, nihil facilius aut promptius est, quam hanc pietatis & salutis publicę causam ueritacue luti digito monstrare, ubi ueritas Ecclesiasticę doctrinę, & a quibus cor rumpatur. Deinde ipsimet IESV CHRISTO hanc glorię suę confessionem, pro Euangelij ueritate debemus: Ecclesię autem, ut puritas doctrinę in illa seruetur, sine qua non potest salua esse. Proinde aliud quiddã est, quod eam difficultatē, quam dico, nobis parit: nẽpe, quia talis res est Christiana doctrina, ut nisi per spiritum sanctum, neq; doce ri efficaciter, neq; disci cum fructu possit. Ac trahit quidem spiritus ille quoscunq; uult: & omnino quo uult. Sed re ipsa experimur, nõ omnes a DEO doceri: sed suo quodam delectu illum agere. Multi enim infen- tissimis odijs, ut olim & semper persecuti sunt ueritatis doctrinam: ita etiam hoc tempore claram & irrefragabilem Euangelij lucem & uerita- tem, & cui nulla specie æquitatis contradicere possint, hostilissime persequantur.

Sunt etiam alia quædam, quę hanc nostram, imo Iesu Christi, glo- rię Dei, & totius Ecclesię, causam lædere existimãtur: de quibus in præ- sentia

sentia non est animus multa disputare. Vt quod contra Euangelij ueritatem, eius aduersarij iactant temporum praescriptiones: in quibus alibi DEI Dei autoritate: cum illo nihil sit antiquius, preciosius, firmitus, uerius, iustius aut sanctius: & cui minus contradici debeat ac possit. Nam fac etiam aliquid firmum esse & preciosum apud homines: tamen illius gloria, non est gloria in comparatione ad uerbum Dei: **CVIVS VNIVS GLORIA FIRMISSIME STABIT, SVRGET, ET FLOREBIT INAETERNVM.** Sed tamen accidere quotidie uideamus, ut quicunq; ueritatem Euangelij sincere confitentur & pure docent, incurrant in periculum honoris, famae, facultatum & uitae. Sic enim est ingratus, cecus & impius mundus: & suae salutis crudelissimus hostis. Ingratus enim redemptori **CHRISTO**, misericordiae **DEI**, & doctoribus ueritatis. Sed haec omnia incommoda, utcunque habeant, nemo tanti facere debet, nedum quibus munus docendi Euangelij commissum est, ut propterea despondeant animum: & non perferant omnes has difficultates & aerumnas, & dent operam, ut in tot ac tantis malis, aliquid tamen efficiant boni.

*Verbum Dei
mini manet in
aeternum.*

Quin etiam hoc maiore animo suscipi patrocinium Euangelicae ueritatis debet, quo certius constat totum esse **DEI ac DOMINI** nostri Iesu Christi: quicunq; sint tandem, aut quancunq;, qui illi resistunt: siue deniq; quacunq; arte, dolo & tyrannide ac crudelitate illam piam causam persequantur. Multo enim latius est mortem perferre, quam in fauorem impijs eorum pestilentissimis doctrinis consentire, in fidei abnegationem. Neque enim dubium est, quin illos Deus suo presentissimmo auxilio nunquam destituat, qui hanc Euangelij, Iesu Christi, & totius Ecclesiae causam, simplici cordis sui ueritate & fide tractant. Sicut ait: Ne metuatis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Item, ponite hoc in cordibus uestris, non premeditari, quem admodum respondeatis: (ita ut solent, qui diffidunt metu periculorum, quantumuis optime causae.) Ego enim dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij uestri. Quae me quoque ratio mouit, ut confidam, quod per collationem scripturarum sanctarum, possim blasphemis hominum doctrinis, hanc existimationem & speciem pietatis, quam apud imperitos illae retinent detrahere. Quod precor per me efficiat, Deus & pater **DOMINI** nostri Iesu Christi, cui haec gloria debetur: ad quam illustrandam decet omnes pios omnia conari & perferre.

Nam licet aduersarij nostri, multis pessimis nominibus nos infamēt: atque adeo occidant, tamen nihil quicquam refert. Sic enim neq; hanc causam quam tuemur labefactare possunt: neque gloriam nominis Iesu

COMMENT DE POENITENT.

Christi obscurare. Denique hæc atrocitas DEVS nunquam sine inulta præterire: ad quem sanguis martyrum, in terram effusus, clamat, atque accelerat ultionem. Videntur quidem triumphare nunc aduersarij nostri: sed quemadmodum fuit semper in hoc mundo, est & erit uictoriæ triumphus, apud impios parricidas, fidei Christianæ hostes. Neque tamē, ut dixi, causæ nostræ incommodant: aut certe non perpetuo incommodant. Quia uincit tandem uictrix ueritas: & triumphat cum electis suis in æterna secula CHRISTVS IESVS. Cui laus & gloria nunc & semper Amen.

ELENCHVS CAPITVM

prioris consuetationis.

De uera & iustificante fide: contra somnium rationis, de fide formatam. Cap. I.

Contra Sophistarum aliud commentum, de merito congrui & condigni. Cap. II.

Quomodo intelligendum sit, cum dicitur: quod sola fide iustificemur. Cap. III.

Quod fides impijs, & prophanis istis hominibus, qui peccatis mortalibus sine poenitentia indulgent, non debeat neque possit tribui. Cap. IIII.

CHRISTI Apostolos non solis caerimonijs Mosaicæ legis, sed & operibus Decalogi, & in uniuersum omnibus iusticijs nostris, de trahere meritum iustificationis. Cap. V.

Breuis responsio, ad eas sententias scripturæ, quæ ab aduersarijs citantur contra fidei doctrinam: quæ est de gratuita nostri per CHRISTVM iustificatione. Cap. VI.

Coronis, in qua agitur in genere, de gratia saluante: & locus Pauli ad Roman. iij. de iustificatione enarratur: & concluditur summum, tanquam in epilogo, de supradictis omnibus. Cap. VII.

SEQVITVR PARS PRIMA, DE

cauillationibus, quæ sunt apud aduersarios, contra gratiæ & fidei doctrinam.

DE VERA ET IUSTIFICANTE FIDE,

contra somnium rationis, de fide formatam.

CAP. I.

ERgo a scholasticis Theologis, doctoribus iusticiæ rationis, non sane gratiæ, fidei, ac scripturarum sanctarum, corrumpitur non solum ipsa fidei doctrina, uerum etiam bonorum operum: uidelicet, totius poenitentiae: hoc est, contritionis, confessionis, & totius nouitatis seu fructuum spiritus in iustificatis. Sed de his omnibus partibus seorsim loquemur: & de fidei rationibus prius. Vera igitur & iustificans fides, hæc est, qua intelligit homo, atque agnoscit tota cordis sui fiducia, se habere placere

Vera & iustificans fides.

placatum & propitium DEVM: agnoscit autem ira propitium esse, ut remittat omnibus nobis peccata nostra, ac donet æternam uitam, gratis, sine lege, sine iusticijs operum, & exclusa gloriatione meritorum nostrorum, per misericordiam suam, propter placatorem, iustificatorem, & seruatores CHRISTVM IESVM, quatenus in illum credimus. In hac sententiã, cum uideant Sophistæ esse atque conclamare omnes scripturas, sicut Petrus testatur: Act. iij. de CHRISTO, in hæc uerba: Nec enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, per quod oporteat nos saluos fieri. Et cap. x. Huic omnes prophetæ testimoniu perhibent, quod remissionem peccatorum accipiãt, per nomẽ eius, omnes qui CREDVNT in eum. Et Paulus Roman. iij. Ex operibus legis nõ iustificatur omnis caro coram illo. Item, Nunc autem sine lege iusticia DEI manifestata est, testificata a lege & prophetis: iusticia autẽ Dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui CREDVNT in eũ. Item, Iustificati gratis, per gratiam ipsius: per redemptionem quę est in Christo Iesu. Hæc inquam, & his similia innumera testimonia, de gratia, fide, iustificatione & saluatione nostri, per Christum, gratuita illa, quę uidelicet contingit & donatur nobis sine iusticijs & sine meritis nostris, cum uideant omnia, audiant & legant Sophistæ: neq; intelligãt rursus quorsum doceatur in literis sacris operum nostrorum iusticia, aut quę nam sit illius necessitas, qui usus & finis: quam ipsi esse somniant iusticiam, qua coram DEO pronunciemur & reputemur iusti, sancti, beati, filij Dei, & uitæ eternæ hæredes: sic eludunt gratiæ, fidei & saluationis doctrinam. Fingunt multas fidei distinctiones, (qua arte

Ars Sophistæ ca.

Ad hoc in nouas sententias transformant: cogitationibus rationis obnoxijs & seruas: cum non sit nisi una, uera, iustificans, & saluos faciens fides, in Deum & in seruatores Christum: ea uidelicet, quam dixi. Quę præterea est donum Dei, & effectus spiritus sancti in nobis. Sed Scholastici, cogitationum rationis Theologi, dicunt fidem aliam esse infusam, & aliam acquisitam: aliam rursus informem & aliam formatam. Et nescio quibus alijs portentis somniorum de fide, alias explicita, alias implicita: modo generali, modo speciali, cum sibi tum alijs imponunt, illudores & mentium deceptores: seseque & alios fraudant luce, ueritate, iusticia & æterna salute.

Quapropter utile non solum, sed & necessarium erit contra istorum uanitates & nugas non nihil scribere. Hoc enim postulat gloria Euangelij, Dei & Iesu CHRISTI, prophanata ab istis doctoribus & oppressa. Deinde ipsa ueritas doctrinę, quam oportet puram in Ecclesia retinere & seruare: sed & imperitis sophisticarũ captiuũ seruandum est, ut dolo & fraude liberentur. Igitur fidem infusam dicunt Scholastici:

Fides infusa

Acquisita.

que unicuique dono Dei, & per spiritum sanctum, contingit. Ab hac distinguntur, acquisitam: quam faciunt rationis opus. Nam acquisitam, definiunt noticiam humanitus acceptam: ex auditu uerbi fidei. Et suo de iuramento adplicant illud Apostoli: Fides ex auditu est, &c. Roma. x. Et addunt uenustam rationem scilicet: quia, aiunt, que nouimus audiendo, ab alijs nouimus per acquisitionem. Omnino, quasi non solus spiritus sanctus sit efficax in doctoribus uerbi Dei: & solus per promissionem Euangelij moueat corda, ut credant. Adeoque, quasi uerbum Dei possit a ratione humana capi, intelligi, iudicari & recipi: & assensus illi audito & cognito haberi, sine spiritu sancto: cum pro mera stulticia ab hominibus habeatur, & rideatur, prima Cor. ij. Nec alia causa opus habeamus omnino trahi atque doceri a Deo: seu illuminari spiritu sancto, ut uerbi gloriam, lucem & ueritatem uideamus, cognoscamus & intelligamus, illique assentiamur, & credentes uerbo salui efficiamur a peccato & a morte.

Num fides sine dilectione existere possit.

Porro autem scholastici ab hac utraq; detrahunt ac separant charitatem, quasi tam fides infusa quam acquisita inesse possit etiam illis, qui sine dilectionis operibus uiuunt: hoc est, sine omni poenitentia & flagitijs indulgentes, & fraudantes proximum. Quod de somnio rationis & fide ficta, quam scholastici docent & formatam adpellant ultro damus: sed de uera fide, quam predicant sacrae literae, CHRISTVS & Apostoli, & qua iustificatur impius, uidelicet, per gratiam & Christum, sine lege & sine meritis operum suorum, hoc nunquam concedemus: neque probabunt aliquando sophistae, uidelicet, fidem sine dilectione existere posse: ne dum in homine facinoroso, & flagitijs indulgente, sine poenitentia, & sine mutatione sui in melius. Imo blasphemia est, si nugari de re seria, supernaturali & diuina, de fide inquam in DEVM, ut illam impijs pariter & pijs tribuas: impijs autem, ut sine poenitentia maneat: cum sit electissimum & nobilissimum donum DEI, & solus filijs DEI contingat: adeoque res uiua, omnipotens, saluans a peccato & morte, & efficax dilectione.

Nam obsecro te, quomodo posset spiritus sanctus esse & permanere in illis qui flagitiose & sine poenitentia uiuunt. At illi in quibus est fides in Deum uera, nempe, promissionis Euangelij de CHRISTO, habent spiritum sanctum. Iuxta illud Roman. viij. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed accepistis spiritum adoptionis, per quem clamamus abba pater. Et ad Gal. iij. Quoniam autem abba pater. Iij, misit DEVS spiritum filij sui in corda uestra, clamante abba pater. Sunt enim filij, quatenus in promissionem Euangelij credunt: ut est loannis primo. Et ideo a spiritu sancto gubernantur: quare impossibile est illos sine poenitentia & sine dilectione uiuere. Sed Sophistas fallit, atque error rare facit, quod ubi de fide loquuntur, de nuda noticia rerum a Christo gestarum.

Erroris causa apud Scholasticos, de fide.

gestarum, & assensu illius noticiæ, intelligunt omnia: (qualis esse potest in illis noticia, & assensus, qui prophanas historias legunt.) & nihil prorsus de fide acceptante & adprehendente promissionem saluationis: in qua est misericordie diuinæ fiducia, & certitudo remissi peccati, atque acceptæ æternæ salutis, propter Christum. Hęc enim docetur & requiritur in sacris, fidei iustificantis nomine. Ioannis primo. Dedit eis potestatem, filios Dei fieri, his qui credunt in nomen eius. Et cap. iij. Sic enim DEVS dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, (attende precium, & satisfactionem pro peccato & morte.) ut omnis qui credit in eum non pereat: sed habeat uitam æternam.

Igitur quia de promissionis fide, nulla memoria est, nec intelligentia apud Sophistas: ideo non potuerunt statuere hominem fide iustificari, hoc est, historie noticia: in qua est ociosa & frigida cogitatio, de diuinis. Fides autem significat fiduciam gratiæ & misericordie DEI, ad eoque seruatoris Christi. Offert enim nobis Deus per promissionem gratiæ suæ remissionem peccati & æternam uitam, propter filium suum unigenitum Christum, Dominum & seruatorem nostrum: et requirit a nobis fidem illius oblatæ & donatæ gratiæ. Et testatur, eos qui fide adprehendunt promissionem gratiæ, & seruatorem CHRISTVM, saluos fore. Hinc certe statuere oportet, fide iustificari impium: sine lege & sine meritis operum suorum. Iustificatur enim per gratuitam misericordiam Dei, remissione peccati propter Christum donata: quatenus fiduciam illius misericordie concipit, quæ aliter recipi non potest. Sed quid facerent ignari promissionis gratiæ? Non possunt statuere, iusticiam quæ valeat coram Deo aliud significare, nisi qualitates & habitus uirtutum nostrarum. Quemadmodum scholastici Theologi qui utuntur quidam fidei appellacione in doctrina de iustificatione: sed reuera nihil quod fidei est intelligunt. Neque tribuunt credenti ullam iusticiam: sed tantum operanti, per dilectionem. Idcirco enim, cum urgentur scripturæ testimonijs, quæ probant impium fide iustificari, ad aliam distinctionem & frivolum commentum sese recipiunt, dicentes: fidem aliam esse formam, & aliam informem. Informem enim quæ carcat dilectione: formatam autem, quæ habeat dilectionem, & bona opera legis, quæ inde fluunt: atque hac censent & pronunciant impium iustificari a peccato, & saluari ab æterna morte. Ex quo liquet quod formale fidei, non docent esse fiduciam adprehensiuam beneficiorum gratiæ, & redemptoris IESV Christi, Domini & seruatoris nostri: qui traditus est propter peccata nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri. Sed fidei contingere formam, per opera & facta nostra, seu per obedientiam nostram erga legem. Et quoniam negant, ulli fidem suam, nisi propter hanc formam, ad iusticiam & saluationem prodesse, palam est ipsos negare, gratiæ be-

Fides quid:

*Commentum
de fide informi,
& formata.*

beneficia gratuita esse: siue, q̄ unius redemptoris IESU CHRISTI beneficio liberemur & a peccato & a morte, credentes in eum. Quinetiam propria & sua quemq̄ personali iusticia saluari: sicut mox de hac blasphemia pluribus istos conuincam.

Bonauentura Necq̄ enim excusari possunt deliry Sophistæ, q̄ hac distinctione utantur, ut ea separent ueram, uiuam, efficacem & iustificantem fidem, a fide ficta, & mortua rationis opinione. (hoc enim si facerent, tolerabile esset: imo laudabile & pium.) sed quia sentiunt hominem suis operū meritis, non gratiæ fide, saluari. Sic enim unus eorum scribit: nempe Bonauentura, in librum Sentent. iij. distinct. xxij. Quoniam, inquit, cum credere, sicut dicit Augustinus, sit cogitare cum assensione, ad hoc ut habitus fidei plene & integre habeatur, necesse est quod intellectus instruat de credibilibus, ut possit illa cogitare: & inclinetur, ut possit illis assentire. Et primum quidem est materiale in fide: secundum uero est formale. Et hæc recte quidem Bonauentura, sed postea addit: utrumq̄ horum reperiri tam in fide informi, quam in fide formata. Ex quo intelligis, quod in fide non existimant aliud esse, nisi cogitationes rationis diuinis. Sed ultra hæc pergens addit: non enim dici, fidem informem, quia careat omni forma. sed quia careat forma gratiæ, gratum facientis, hoc est, dilectione. Quo perspicuum est, quod uim fidei profus enervant: & Sophisticis cauillationibus ludant, utentes fidei adpellatione, cum illius quod fidei est nihil recipiant: imo etiam, fidem omnium credendorum tribuunt impijs, tantum ut illius dignitatem degrauent & opprimant. Nec discernunt pios ab impijs, nisi per iusticias rationis seu carnis: atque ita non sunt meliores Theologi, quantum attinet doctrinam de iustificatione, quam est Aristoteles in Ethicis, aut M. Cicero in officijs. Concludimus ergo, q̄ meritis iusticiarum nostrarum tribuant debitum æternæ saluationis: nempe, q̄ illis DEO reconciliemur, & impetremus nobis remissionem peccati, & eternam uitam. Quod est concedere homini, imo erigere in eo superbam & arrogantem præsumptionem & gloriationem contra gratiam. Quare nec intelligunt, quorū ipsi inanis somnij autores.

Augustini de sermone de fide Necq̄ fiunt solum autores impijssimæ præsumptionis hominibus, ignaris suæ imbecillitatis, & imperfectionis in iusticia operum: item ignaris fidei gratiæ, sed præterea & blasphemæ desperationis. Revelato enim conscientijs iudicio DEI, necesse est, ut qui fidei gratiæ sunt uacui & inanes, sese præcipitent in profundum desperationis: accepta in segete næ maledictionis sententia. Quinetiam Augustini definitionem de fide, non intelligunt doctores de fide formata. Si enim credere, est cogitare cum assensione: qua potest illa noticia esse, de credibilibus, siue credendis,

dendis, quae prebetur homini materia cogitandi: nisi promissionum gratia quae in Evangelio annunciat, propter CHRISTVM: Deinde, quae illa inclinatio, ut credēdis assentiamus, nisi ipsa promissio inuitans nos, ut tota cordis fiducia adprehendamus illam gratuae gratiae salutē, quae contingit per Christum Iesum, his qui promissioni credunt: Excitatur enim haec fides a solo spiritu sancto, per assensum promissionis, quem creat: neque possibile est, ut illum habeant impij, flagitiosi & scelerati. Nam si quando contingeret ipsis, statim efficerentur iusti, sancti & noui homines, per renouatum cordis motum: & uitae aeternae heredes. Vide autem quale sit, quod requirunt dilectionem a credente doctores Scholastici, cum fidei gratuae gratiae nullam usquam faciant mentionem: imo nolunt gratuitam credi gratiam saluantem. At impossibile est DEVM ab imbecilli carne, aut legem cupiditatibus nostris aduersantem amari posse, nisi prius sciamus illum reconciliatum esse nobis per CHRISTVM: & a lege nos ulterius iudicari & damnari non posse. Haec recito, ut uideas in Sophistarum dogmatibus omnia confusissima esse: plena erroribus & impietate.

Quod ergo Scholastici adpellant fidem formatam, id nihil minus attingit, atque quod est in literis sacris de fide Christiana: quae etiam gloriam gratiae dei, & redemptoris Christi beneficium obscurat & opprimit: Ecclesias Dei horribiliter uastat ac perdit, deiectas uidelicet fidei per Christum Iesum: inque harenam suarum iusticiarum ruentem positas. Nos fidei, noticiam tribuimus & affectum: nec multum uariamus ab Augustini sententia, qui in fide ponit noticiam & assensum. Vbi enim est uerax assensus rerum credendarum, exempli gratia, qualis esse debet in gratiae promissione: ibi affectus quem in fide requirimus non potest abesse, nempe, fiducia adprehendens gratiae promissionem. Nec rursus dici uerax noticia potest, ubi cognitio nullum assensum praebes. Nos itaque in adpellatione noticiae includimus assensum: quemadmodum Augustinus in uocabulo assensus fiduciam coniunctam se in gratiae promissionem comprehendit. Eo uero libentius utimur fiducia adpellatione, quod Scholastici non intellexerunt fidei nomen in sacris pro fiducia usurpari: ubi praesertim agitur de gratiae promissionibus, quibus cognitio & per fiduciam cordis adprehensis iustificatur impius & saluatur a peccato & a morte. Est igitur in fide noticia: noticia autem illa praecipua promissionum gratiae, seu misericordiae DEI gratuae, qua recipimur in gratiam propter CHRISTVM: nec enim potest abesse ab hac noticia, Christi filij DEI cognitio, incarnati uidelicet, traditi, passi & glorificati, pro redimendis nobis a peccato & ab aeterna morte. Et horum noticia iustificatur impius & efficitur saluus, quatenus credit: iuxta illud Esaię filij. In noticia sui iustificabit ipse iustus seruus meus multos: & iniquita-

In fide noticia et affectus

Quarum reru noticia fit in fide.

res eorū ipse portabit. Item illud Ioan. xvij. Hęc est uita ęterna, ut cogno-
 scant te solū Deum uerū: & quem misisti Iesum Christū. Nam certe hęc
 locum nō licebit intelligere, quā de promissionis Euāgelij fide: quia nul-
 la alia saluamur: ut intelligere est ex illo Ioan. iij. Sic enim Deus dilexit
 mundū, ut filium suū unigenitum daret, ut omnis qui credit in eū non
 pereat, sed habeat uitā ęternam. Hęc fides, quę est incarnati filij Dei, quę
 oportuit tradi pro peccatis nostris in mortē: Luc. xxij. appellat Matt.
 xvi. petra: & dicitur eo loco, portę inferorū non pręualebunt aduersus
 eam. De horū noticiā nihil scribunt Sophiste, cū interim nugentur om-
 nia scripturę, & omnes fidei articulos credēdos esse: hoc est, assentiendū
 esse illis tanquam ueris, sine tamen fiducia saluationis, quę gratis con-
 tingat, sine meritis iusticiarum nostrarum.

In noticiā cō-
 prehendi as-
 sensum, in quo
 est fiducia
 gratię.

Porro illa noticiā, de qua loquor nō esset noticiā, nisi accederet ad eā af-
 sensus. Quādiu enim mēs non assentit promissioni gratię, sed ambigēs
 dubitat atq; diffidēs refragat illi, certe non est noticiā: sed cęca ignorātia,
 & incoelix, noxia, atq; blasphemās incredulitas, negans ueritatē uerbi
 Dei, & hominē damnans. Cęterę assensus ille, qui est in gratię promif-
 sionem, quo recipit uera esse, & beneficio redemptoris Christi ad nos
 pertinere: uidelicet, gratuita peccati remissio, iusticiā & ęterna salus: ille
 inquā parit in nobis gratuita gratię fiduciā, in qua est pax cōscientię &
 summa animorū tranquillitas, propter securitatē ęternę uitę, adprehen-
 sę a credēte in Christo Iesu. Hęc igitur fiducia cōiungi debet, cū noticiā
 credendorū, in fidei definitiōe: illius, qua impij iustificamur, et a peccato
 & a morte liberamur. Nā ita cohærent noticiā illa & fiducia, quā dico,
 ut diuelli nullo modo possint. Nō enim est firma noticiā, cui nō accedit
 assensus: nec uere assentiri est articulis fidei, nisi per fiduciā cordis pro-
 missionē gratię adprehēdas. Itaq; relinquit, in assensu pmissionū gratię,
 quę prebent materiā credendorum, esse fiduciā illam & securitatē mētis:
 qua in fide adoptionis, quę cōtingit Christi noiē clamamus, abba pater.

Certitudo no-
 ticię & fidei
 in Christum.

Est autem noticiā illa fidei tam certa, firma, cognita & perspecta credē-
 ti, quā sunt ea, quę oculis inuēmur & manibus palpamus. Neq; enim
 mentitur Deus: ideoq; credentes Deo, & adprehēdētes per fiduciā cor-
 dis gratię promissionē, impossibile est falli ac decipi, labi & errare. Ut
 ergo maxime promissam salutē nondum possideamus, sed expectemus
 reuelandam: tamen ita certum est illā nos adeptos esse, & tenere in fide,
 atq; si ea iam frueremur. Est enim ad dexterā Dei in cœlis, in quo uita &
 ęterna salus nostra recondita est: Col. iij. quare a credente in eum nō po-
 test amitti saluatio. Sic quod ad fidem attinet, qua possidetur iusticiā &
 salus CHRISTI nomine uiderunt & tenuerunt, seruatorē suum Chri-
 stum, & per consequens iusticiam & salutem, beati illi patres, qui fue-
 runt ante Christum incarnatum, passum & glorificatum: & tenuerunt
 credentes

credentes in gratiæ promissionem, eadem luce & ueritate, qua nos, ut quibus & Christus, agnus ille Dei, abolens peccata mundi, propter ipsum forum fidē, fuit a condito mūdo usq; incarnatus, passus, occisus & glorificatus. Et huc facit totum illud caput Esaiæ liij. euangelicissimū, de beneficio redemptionis per Christum. Itē illud Ioan. viij. Abraam uidit diem meū, et gauisus est i. Cor. x. omnes eandē escam spirituale mādūca uerunt. Hebræ. xij. Iesus CHRISTVS heri & hodie: idem est & in secula. Apoca. xij. agni, qui occisus est ab initio mūdi. Huc itē facit illud Pauli: gloriamur in spe glorię filiorū Dei Roma. v. Item illud eiusdem: spe salui facti sumus. Et illud i. Ioan. iij. Charissimi, nunc filij DEI sumus: & nondum adparuit quod futuri sumus. In eam sententiā dicitur in epistola ad Hebrę. cap: xi. Fides, sperandarum rerū argumentum: indicium non adparentiū. Bis enim eandem sententiā posuit: quia idē sunt argumentum & indicium. Est autem in fide argumentum, hoc est, certa notitia credendor: quam indicat uerbum Dei. Ut hanc definitionis sententiā colligas, fides est fiducia nihil hæsitans: ut cui declarat, monstrat atq; indicat promissio, ceu in quodam argumento & compediaria summa, speranda: quæ rationi nusquam adparent.

In hunc modū causa materialis fidei, quę est uerbum Dei, præbet fidei noticiam credendor: & spiritus sanctus inclinat corda, ut assensum illi noticię prebeamus, adprehēdētes per fiduciā cordis res promissas: nempe, peccati remissionem & eternā uitam. Et assensus ille, in quo est fiducia, quā dixi, adpellat recte formale in fide: nō opera dilectionis. Debet em̄ fides definiri, per actū credēdi: nō per actum amādi. Quamq; audierunt: tamē firmissima securitate eā habent & expectant reuelādam. Vide Ephe. ij. Deus qui diues est: &c. ubi multis emphaticis ꝑbis usus est, ut nos de certitudine salutis, quā oportet fidei nostrę inesse, cōfirmet. Nō est em̄ cur existimemus nos credere in deū & in seruatorē Christū, nisi firmissime statuamus nos liberatos esse & saluos factos a peccato & eterna morte, per gratuitā misericordiā Dei, ꝑpter Christū. Nō licet enim de promissionū ueritate dubitare: qui em̄ dubitāt, nec credūt: atq; iustitiam nec possunt saluari. Sic est ergo, ut docui, noticia promissionis in fide: cui haberi debet assensus, in quo est certa expectatio uitę futurę, quā possidebimus eternā, per Christū Iesum. Itaq; quod citat apud Scholasticos Theologos Hugonis dictū de fide: Fides est certitudo, de rebus absentibus supra opinionē, et infra scientiā constituta: id prudēter intelligendū est. Nā opinio quidē est de rebus dubijs et incertis: scientia autē de cōpertis atq; intellectis ratiōe. Fides autē est scientia oīm firmissima & certissima: sed de incōprehēsibilibus ratiōe humana. Habet em̄ suas demonstratiōes manifestas, & quibus nemo potest falli, in ꝑbo dei: qđ qui in dubiū uocat & honorē ꝑtatis illi nō habēt, sunt blasphemii in deū et ꝑfidi hostes fidei.

Materiale et formale in fide.

Hugo:

Noticia, assensus et fiducia cordis, quo modo sint cōiuncta in fide iustificante.

Fide iustificamur.

Formaliter iusti.

Sed hæc hæctenus, ut declarem qualis rerum noticia sit in fide: & qui affectus inde oriatur. Noticia enim est de reconciliato nobis DEO, remisso peccato, & donata æterna salute, propter unigenitum filium Dei, DOMINVM & seruatore nostrum, Iesum Christum: in hoc ipsum incarnatum, passum & glorificatum, ut nobis patrem placaret, & semet ipsum exhiberet precium, hostiam & satisfactionem, pro peccato & pro æterna morte. Porro quatenus accedit assensus illi noticiæ, ut in credentibus Euangelio, certe cum illo ipso assensu mox oritur fiducia adprehendens seruatore Christum: tanquam pignus iusticiæ & æternæ uitæ. Vnde ergo in pia & firma noticia assensus esse debet: ita in assensu requiritur fiducia, adprehendens peccati remissionem, iusticiam & æternam uitam, in Christo IESU sibi repositam. Hac igitur fide iustificamur: hoc est, fiducia promissionis Euangelij: Gratis, per misericordiam propter Christum: sine lege, sine operibus, sine carnalibus meritis atque ullis iusticiis nostris. Sicut testatur Paulus Roman. iij. Arbitramur hominem iustificari per fidem: sine operibus legis. Sic sunt formaliter iusti, homines peccatores, in semetipsis iniusti & transgressores legis: iusti autem per gratiæ fidem, propter iustificatore Christum: quales fuerunt, facinorosus ille in cruce, Lucæ xxij. qui gloriam Christi confessus, gratiam inuocauit, & saluus factus est. Item, publicani & meretrices. Matth. xxi. Quia crediderunt in Christum & poenitentiam egerunt: non propter poenitentiam iusti, sed propter fidem gratiæ: in quibus illa poenitentia operata est, dignissimum pietatis Christianæ fructum: quemadmodum

Proinde in doctrina de iustificatione non hoc agitur, ut operibus nostris saluationem quaeramus: in quem errorem Sophistæ sententiam scripturæ corrumunt. Sed docetur, quomodo per gratiæ fidem liberemur a peccato & a morte: etiamsi nulla opera bona habeamus. Sicut reuera omnes sumus grauissimi peccatores: & nullum perfecte opus bonum coram Deo habemus, sicut copiose docui libro superiore. Adde tamen, & hoc Pauli testimonium hoc loco: Gal. ij. Nō iustificatur homo ex operibus legis: sed per fidem Iesu Christi. Et nos in Christum Iesum credimus, ut iustificemur ex fide Christi: & nō ex operibus legis. Propterea, quod ex operibus legis nō iustificatur omnis caro. Dixi igitur, iustos esse nos formaliter coram deo, peccatores & iniustos: sine lege & sine iusticiis nostris. Iustificamur enim per gratiæ imputationem, & remissione peccati nostri: est que aliena, seu extra nos illa iusticia. Quia per fidem, possidemus illam in Christo: Gal. ij. Omnes enim filij dei estis, per fidem, que est per Christum Iesum. Quicunque enim per Christum Iesum baptizati estis, Christum induistis.

Valeant igitur male conciliati homines cum suis fabulosis nugis, in doctrina gratiæ, fidei, remissionis peccati, iusticiæ & æternæ uitæ: ac ludant in re noua

re non seria, qui adeo nullam gratiæ & IESV CHRISTI cognitio-
nem habent. Scholasticos dico, cōmentī istius perniciosi de fide forma-
tautores, ut in quo nobis nō fidem in deum & seruatorē Christum, sed
merita iusticiarū rationis prædicant. Fidem em̄ def in iun per actū amā-
di, quæ definienda erat per noticiam, assensum & fiduciam gratiæ, hoc
est, promissionū Euangelij de Christo, qui est precium pro peccatis no-
stris, adeoq; ipsissima lux, uita, ueritas & salus nostra. Definientes autē fi-
& seruatorē Christum abnegant: imperitis autē Sophisticarum cauilla-
tionū, aut parum attentis, sceleratissime imponunt. Et istius impietatis in
Deum, gratiam & Christum, infra sequentibus capitibus sex, erūt mihi i-
cōuincendi. Nulla est uera in deū, Christū, et iustificans fides, nisi quæ
recte dicit̄ fides infusa: quatenus adprehendit̄ Euangelij promissionē de
iusticia & salute per Christum. Contingit em̄ dono dei nobis ea fides:
qua efficaciter in nobis agit ipse spiritus sanctus, per cognitionē promissi-
onum Euangelij: hoc est, misericordie illius gratuite dei, et beneficiorū
redemptoris Christi, ad destructionē peccati & mortis. Proinde in hac fi-
de, est assentiri & credere, hoc est, fiduciā habere, promissionibus gratiæ,
de placato deo & parta nobis redēptione per seruatore[m] Christū. Ideo
qui sic credūt, illi euaserunt & euicerūt, quælibet pericula peccati & eter-
næ mortis, atq; adeo diabolū ipsum, grauissimū salutis credentiū ho-
stem. Et q̄ oporteat sic credere, eos oēs qui salui esse uolunt ac debent,
testat̄ in uniuersum tota Euāgelij doctrina, quæ cognita assensum requi-
rit & fiduciā & rerum quas annūciat, per gratiam dei, nomine Christi:
uidelicet, liberatiōis a peccato & morte, & doni iusticiæ atq; uitæ eterne.
Sicut ex eo liquet, qd̄ est de gratia saluāte per Christū Iesum. ij. Timot. i.
Qui saluos fecit nos, & uocauit uocatiōe sua sancta: nō secundū opera
nostra, sed secundū propositum suū & gratiā: quæ data est nobis, p̄ Chri-
stum Iesum, ante tēpora eterna. Manifestata est autē nunc, per adparitio-
nē saluatoris nostri Iesu Christi: qui destruxit q̄dem mortē: uitā autē &
incorruptibilitatē in lucē produxit, per Euangelium. Ergo horū bñficiorū
fidē req̄rita nobis deus, per Euāgelium, ut copiose docui: nō requirit, ut
credamus q̄ per actū amādi, hoc est, p̄ iusticias legis gratiā mereamur et
uitā æternā. *Q̄* si cōditionaliter requireret a nobis iusticias legis, pro
missiōe gratiæ, q̄ esset uanū & p̄nitiosum illud Pauli: Roma. iij. Nūc autē
sine lege, iusticia dei manifestata est: testificata a lege & p̄phetis. Iusticia
autē dei p̄ fidē Iesu Christi: in oēs & sup̄ oēs qui credūt in eū. Igitur iustici-
as nostras, hoc est, cōditionē illarū, oīm maxime excludit: q̄ si illā requi-
reret, nemo ex oibus hoibus saluus fieri posset. Quia ea est immūdicia
cordis nostri & iusticiæ opm̄ imperfectio, ut legi nemo satisfaciat. Qua-
pter gratis saluamur, per gratiā & seruatorē Christū Iesum: si tñ in illū
credimus. Nemo uero, quod dicit̄, impiū iustificari per fidem, gratiam,

Vera fides
quam adpe-
lant infusam.

Fide iustifica-
mur absq; o-
peribus legis

Iusti sine lege

COMMENT DE POENITENT.

CHRISTVM, gratis sine lege, sine operibus, ita accipiat, quasi obedientia operis nostri excludatur, tanquam minime necessaria: non tollunt enim illę exclusiue, nisi fiduciam meriti iusticiarum nostrarum, superbam, uanam & arrogantem gloriationem contra gratiam: & testatur iusticias nostras immundas esse, qua causa per redemptorem Christum debuimus saluari. Alioqui si per legem cōtingeret peccatori iusticia, CHRISTVS iustificator frustra mortuus esset. At iustificatio peccatorum per fidem in Christum, non opus habet querere per opera iusticiam, aut uitam: iustus enim fide Roman. iij. filius Dei est: Ioannis primo & uitę eternę heres. Operibus autem, sequentibus fidem, necesse habet se in fide exercere, iusticiam spiritus ornare, confiteri & glorificare DEVM & redemptorem Christum. Est autem maior consolatio in illis exclusiuis, quam dici ab ullo homine possit: ideo per Euangelium debuit afferri. Vt enim lex est terroris doctrina, & peccatores adigit in desperationem: ita Euangelium est cōsolatoria doctrina, & per promissionem remissionis peccati & uitę eternę, in Christo IESV, affert pacem cordibus, & extrahit hominem & seruat a desperatione, & securum efficit eternę uitę. Et hanc summam consolationem semper conatus est nobis Diabolus eripere, aut certe obscurare in Ecclesia, ubi eripere nō potuit, per impios doctores.

De fidei efficacia, in eterna o perū iusticia.

Proinde nihil est, quod fidei in tantum repugnat, atq; opinio, quę statuit quod Deus condicionaliter nos saluos faciat, per merita iusticiarum legis. Hoc uerum est quidem, fidem iustificantem, quę est illius efficacitā, in iusticia externa morum, sequi opera bona: & obedientiam erga legem. Sed hinc non potest elici, hominem per operum suorum merita saluari: saluatur enim per gratię fidem, non effectibus fidei: etiam si illi, eos qui uere crediderunt, nunquam non sequantur. Sicut utrunq; intelligi potest ex illo Pauli: ad Ephes. ij. Gratiā enim estis saluati, per fidem: & hoc non ex uobis: DEI enim donum est: ne quis gloriatur. Ipsi uis enim sumus factura, per CHRISTVM IESVM, in operibus bonis: quę preparauit Deus ut in illis ambulemus. Ex his liquet nos gratię debere, saluationem nostrā: idq; in fide profitendum esse: agnoscere Dei donum, non superbe gloriari. Nam DEVS omnibus modis detestatur & odit hanc superbam gloriationem: qua homines sibi tribuunt perfectionem iusticię per opera sua, & quod hinc sequitur debitum saluationis. Ignoscit autem peccata, ex fide gratię ipsum inuocantibus, & saluos facit. Horum utrunq; discite Lucę xviij. in parabola pharisęi & publicani. Est autem & is beneficij Christi effectus, quod credentes in eum ambulant in nouitate uitę pœnitentiā agentes, in nomine Christi, ad gloriam DEI. Quorum iusticię per se, & sine fide, non possent DEO placere.

Tribuit

Tribuit autem sacra scriptura fidei effectum dilectionis: tum quia est necessarium, ut DEO obedientiam in iusticia morum præstemus. Sed illa dilectio, in qua est totius uitæ nouitas, fidem sequi debet, tanquã fructus iusticiæ, in gratiæ laudem. Tum etiam, ut admoneamur, qua maxime re, ueram fidẽ, a falsa, ficta & mortua rationis opinione oporteat discernere & separare. Non debemus pios ab impijs, operibus discernere, quia fieri potest, ut grauissimi peccatores in gratiam recipiantur propter fidem in Christum: ut sit frequenter. Et contra frequenter accidit, quod multi iusticiarij, cum uniuersis iusticijs suis reprehendantur & damnentur: propter incredulitatem. Quid iuuerunt omnes pharisæos suæ iusticię: qui scilicet, in incredulitate permanserunt. Nec sunt ulli unquam homines recepti in gratiam, merito iusticiarũ suarum: sed per gratiæ fidem. Et pharisaice iusti quo maiorem fiduciam in opera sua posuerunt, hoc longius remouerunt a gratia: ut habes ad Roman. ix. in collatione Gentium & Iudæorum. Vt ergo apud homines, & in conscientiæ iudicio ualeat nonnunquam comparatio, qua iusti ab impijs per opera bona discernuntur, tamen non est perpetuum, maxime coram Deo: qui reputat iustos coram se, qui in ipsius gratiam credunt: impios autem, iniustos & damnabiles, qui non credunt in ipsius gratiam. Vt etiam omnes legis iusticias haberent, & credentes, penitus nullas. Extra hoc iudicium certum est discerni posse, ueram fidem a ficta, per opera bona: & si uere credant in DEVM aut ficte. Quo etiam reuocamur a Christo: Matth. xxv. & alias sæpe. Et a Petro: ij. Pet. primo. Qui enim hunc honorem non habet Deo, ut pœnitentiam agat & bona operetur, a quo uocatus est in gratiam per CHRISTVM, quomodo potest fidem habere: hoc est, credere quod sit in gratia adoptionis, & hæres regni Dei. Hinc & Paulus frequenter testatur, nullos qui flagitiose uiuunt, hæreditatem regni Dei consequi posse.

Ergo quod Paulus scribit ad Gal. v. Nos enim spiritu ex fide, spem iusticiæ expectamus. Nam in Christo Iesu neq; circumcisio aliquid ualeat, neq; prepuciũ: sed fides, que per charitatẽ est efficax: sane discerni diligenter causa iusticiæ ab illius effectibus externis debet: ne effectibus tribuas qd est causæ: hoc est, iusticijs & operibus nostris, quod est gratiæ saluantis nos, per fidem. Paulus igitur iusticię qua saluamur causam facit fidem. Ideo ait: nos enim spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus. Rursus operibus obedientiæ nostrę detrahit meritum saluationis: ideo subiicit. Nam in Christo Iesu neq; circumcisio aliquid ualeat neq; prepucium: hoc est, nullæ iusticię operum seu rationis, siue illæ sint Iudæorum siue Gentium. Testatur autem etiam illud Paulus, fidem rem esse uiuam & efficacem dilectione: ut eam separet a fide ficta. Sicut alias dicit:

In locum Pan
li. Gal. 5. de f
de c.

COMMENT. DE POENITENT.

Finis præcepti est charitas, ex corde puro, conscientia bona & fide non ficta. Proinde aliud est, naturæ & substantiæ alicuius rei a liquid tribuere: & aliud effectibus eius rei. Non potes de opere artificis prædicare, quod de artifice, nec de fructibus, quod de agro, uinea, terra fertili, & arbore bona. Aliud enim est causa, producens rem in effectum: & effectus aliud. Siue id quod creat seu edit fructum, aliud est quam fructus: seu opus artificis extans. Sic neq; de effectibus fidei, hoc est, de operibus dilectionis recte dici potest, quod de fide. Nam fide gratiæ DEI iustificamur, non operibus nostris, seu meritis illorum. Iusti autem per fidem, bene operamur: & renouati ea fide, recte uiuimus, Deum glorificantes. Quia non potest stertere aut ociosa delitescere in homine fides: sed uera illa seruit Deo, & cupidissime studet gloriæ Christi. Neq; uero, ut rursus dicam, fide iustificamur, quia est efficax dilectione: sed quia est causa adprehendens gratiæ promissionem, & Christum in cor suum includens, ut precium pro peccato & pignus æternæ salutis. De hac causa adprehensiuâ beneficiorum gratiæ & seruatoris CHRISTI, nihil potuit dici in quâ tumuis operosis, & sinuosis uoluminibus Sophistarum. Quia impediuit eos opinio, de merito operum nostrorum: & dignitate iusticiarum rationis:

Causa adprehensiuâ iusticiæ:

Quid multis: fidei appellatione hoc solum agunt scholastici, ut opinioniones rationis de DEO & Christo, & historicam noticiam rerum a Christo gestarum, nobis infigant: sine fiducia promissionum gratiæ, cum hac sola iustificemur, seu liberemur a peccato & morte, quæ adprehendit gratiæ promissionem. Et quicquid de Deo credere possis, nulli sit utile per se, sine gratiæ fiducia. Nam & noticia credendorum, sine gratiæ fiducia, multo firmior est in Diabolis, quam in ullis iusticiarijs: quod & fefellit doctores fidei formata, & coegit ista distinctione uti, qua discernunt iustos ab iniustis per opera, quia promissionum gratiæ & ueræ fidei in CHRISTVM nihil intellexerunt. Itaq; Paulus non solum non docet, quod dilectione, effectû fidei, seu operibus nostris, iustificemur: uerum hoc nusquam non agit, ut detrahat illis operibus obedientiæ nostræ meritum iustificationis. Quem paulo ante citauit. Opponit enim fidem gratiæ, qua differunt iustificari coram DEO, iusticijs Gentium & Iudæorum. Sicut enim semper fuerunt apud Iudæos, qui contra iusticiam gratiæ, suas operum iusticias iactauerunt: ita Gentes confidebant iusticijs rationis, & operum moraliter bonorum, tanquam perfectæ iusticiæ. Sed illorum perniciosas opinioniones refellit Paulus: testificans, quod iusticia gratiæ, & a peccato & a morte saluemur. Excludit ergo humane iusticiæ gloriationem DEVS: quanquam enim res per se bona est, tamen neque digna est perfectæ iusticiæ nomine, neq; potest habentem beatum efficere coram Deo.

Reditio ad locum Pauli, Gal. 5.

Postre

Postremum, absoluit Deus beneficio Euangelij peccatores, ne qui operibus suis tribuant meritum saluationis. Quod si intellexissent, nunquam potuissent in disputationibus suis Sophistę, quas de fide habuerunt, ita desipere & delirare.

Relinquitur ergo, remissionem peccati, iusticiam & æternam uitam, esse gratuitam beneficentiam misericordię Dei: nec conferri illam propter opera legis nostra, sed propter CHRISTVM, si in illum crediderimus. Si enim opera nostra, opera dilectionis, ut sunt effectus fidei, iustificarent, nunquam posset scriptura dicere: Qui credit in filium Dei habet uitam æternam. Nec illud prædicare: Iustus fide sua uiuet. Nec permitteretur Paulus ita loqui: ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Sed sic necesse esset scripturam loqui: quicumq; præstat iusticias legis, facit eleemosynam, precatur multum, ieiunat, & similia opera præcepta facit, is iustificatur coram Deo, & efficitur saluus a peccato & morte, merito operum suorum. Sed quanta hæc esset obsecro gloria carnalium iusticiarum coram Deo: cum sola gratia, iustificator Christus, & fides gratiæ, debeant illa saluos efficiente nos gloria clarificari. Sophistę autem illam humanæ iusticię gloriationem docent: quam Deus odit, reprehendit & damnat. Esto uero, ut dicat scriptura: Qui fecerit hæc uiuet in eis. Item, si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Hoc fac, & uiues. Nō sequitur tamen, quod per opera nostra coram deo iustificemur. Neque enim operando satisfacimus legi: ideo illę sententię nunquam possunt adplicari ad opera nostra, eo quod remotissime absunt a perfecta obedientia legis. Legi enim carnalis natura non potest satisfacere: nempe, spiritalissimæ & sanctissimę doctrinæ. Imo ne illi quidem, qui a spiritu sancto gubernantur: nisi quatenus in CHRISTVM Iesum credunt, per quem ignoscitur ipsis, si quid minus perfecte præstant. In iusticiarios igitur illos, qui per opera sua salutem querunt, illud Pauli quadrat: quicumq; ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Nam licet opera legis faciant, non tamen perfectam iusticiam legis habent: & querentes iustificari per legem, totius obedientiæ legis sunt debitores. Quanquam dum absoluere illud debitum nunquam possunt, manent rei æternarum maledictionum legis. Dicitur autem infra separato capite, de illis sententijs scripturæ, quę iusticiam operum nostrorum requirunt, & imperitis uidentur meritum saluationis polliceri.

In summa, sine fide impossibile est deo placere: Hebrę xi. fides autē meriti operum nostrorum gloriationem penitus tollit atq; excludit. Itaq; sunt præcepta, & seruantur mandata, & placet deo illa operis nostri obedientia, quatenus præstiterimus illā in fide gratię & nominis Christi. Incredulorum opera nō possunt Deo placere: sed abominabiles sunt omnes iusticiæ eorum coram Deo, propter gratiæ contemptum. Qua

propter & DEVS nullas immundicias ipsis ignoscit, & nullam imperfectionem condonat: acturus cum ipsis in iudicio. Quod propheta deprecatur: Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quanquam autem opera iustificarum placeant DEO: non tamen sunt partialis causa iustificationis. Contingit enim iustificatio per gratiam: & opera iustificarum placent, ut iusticiae fidei fructus. Nec potest prestari uerax obedientia, nisi ab eo qui est uera in DEVM per Iesum Christum fide praeditus. Iuxta illud: inis praeccepti est charitas, ex corde puro, conscientia bona & fide non ficta. Prius fidem, postea dilectionis opera doceto.

CONTRA SOPHISTARVM
aliud commentum, de merito congrui, & condigni.

CAP. II.

Quanquam ex proximo scripto, contra somnium rationis, de fide formata, abunde satis intelligi possit, Sophisticis cauillationibus nihil reliquum esse, quod dici possit contra gratiae doctrinam, & Euangelij de CHRISTO redemptore fidem: non committam tamen, ne nihil respondeam ad uanitatem commenti de merito operum congruitatis, ut uocant, & condignitatis. Item, ad quaedam alia portenta doctrinae Sophistarum: quibus illi illudunt gratiae DEI & redemptori Christo Iesu, sicut pollicitus sum in praefatione huius libri, meritorum angelij, & ad puritatem illius conseruandam, si plane ac profus intelligatur, quibus & quot inanibus commentis aduersarij gratiae contra fidei doctrinam utantur. Nam obsecro te, (ut inde initium mihi sumam, ubi cautissimi uidentur esse sibi, & ualde cauere uolunt, ne in pertram fidei CHRISTVM impingant, corruant & collidantur.) quorum sum indigemus gratia & seruatore Christo, si tam integra est ratio & uires naturae, ut homo impius & peccator, faciendo quod in se est, possit ex arbitrij libertate, per actum elicitem moraliter bonum, mandata Dei implere, tentationem fugare, disponere se ad receptionem gratiae, & de congruo illam mereri, de condigno autem uitam aeternam: Quanquam plerique Christianorum non intelligant istas tantas blasphemias in scriptis Sophistarum doctrinae de merito operum, ut imperitis & uulgo sapientis explicari non possint: & uix sufficiat hominis aetas ad ediscendum illas. Cum uerbi Dei doctrina, sit clarissima lux: accommodata ad captum simplicium, ut illa doceantur, & credentes salui fiant. Caeterum Sophistae & obscura & quae doceri coram uulgo non possunt, ad illius captum, tradunt: & falso iactant nomen meriti carnalium iusticiarum nostrarum. Nec docent, quam meras operum hypocrites: & fidei consolationes eripiunt miseris, atque fraudant illos, luce, ueritate, gratia, iusticia & aeterna uita.

na uita. Quare refutanda sunt illorum impia dogmata: si nos studium gloriae CHRISTI tenet, & salutis proximorum.

Ergo cum mereri mercedem, & præmium, uel ipsis Sophistis auctoribus, sit ex indebito debitum efficere: ne aperte blasphemare uideantur, confugiunt ad solitas distinctiones suas, atq; ad præstigias cogitationū rationis: (quibus, ut supra quoq; dixi, eludūt perpetuo oīa dicta scripturæ: si quid rationi absurdū uideatur, & philosophiæ rationis, in doctrina iustificationis, non consentit.) ac fugiunt duplex meritum, congrui alterum & alterum condigni. Et de posteriore quidem affirmant, quod est condigni, id proprie et uere meritū dici & esse: prius autē, quod dicitur congrui, improprie, a liquo tamē modo. Sic scilicet uidentur sibi ualde cauti & cari esse, acutum uidere, prudentiam & sobrietatem retinere: ne extinentur gratiam Dei penitus excludere, abiurare, & infamiam nominis Pelagianorum incidere & mereri. Sed nullo modo excusari ab illius merito possunt: ut condignum est blasphemos gratiæ hostes, eo spiritu agitari, ne sine debita mercede, qualis perfidiæ Iudaicæ debetur, dimittantur: Sed mercedem abnegationis reddet Deus.

Dicamus ergo de utroq; merito, difinitiuē: ex ipsorummet Sophistarum scriptis. Et postea excutiamus, qualia sint ea dogmata, quæ de merito operum iactantur. Thomas ergo, (quem habent antesignanum Sophistæ.) in summa, prima secundæ, quæstione, cxiii. ita scribit: Opus meritorium hominis dupliciter considerari potest. Vno modo, secundum quod procedit ex libero arbitrio: a liquo modo, secundum quod procedit ex gratia spiritus sancti. Si consideretur secundum substantiam operis, & secundum quod procedit ex libero arbitrio, sic non potest ibi esse condignitas, propter maximam inæqualitatem: sed ibi est congruitas, ut homini operanti secundum suam uirtutem, DEVS recompenset, secundum excellentiam suæ uirtutis. Si autem loquamur de opere merito, secundum quod procedit ex gratia spiritus sancti: sic est meritorium uitæ æternæ ex condigno. Sic enim ualor meriti attenditur secundum uirtutem spiritus sancti: mouentis nos in uitam æternam. Attenditur etiam precium operis, secundum dignitatem gratiæ, per quam huiusmodi conuersus factus diuinæ naturæ adoptatur in filium DEI: cui debetur filij & hæredes. Hæc Thomas: de cuius scripti uanitate, infra non nihil loquemur.

Nec habemus opus plura referre ex Scholasticorū descriptionibus, de operū merito: quia de illo idē omnes pronunciant & statuunt. Estq; hæc eorum sententia meritum congrui illud esse, quādo homo impius

Mereri.

Thomas.

Meritum congrui.

Meritū con-
digni.

& peccator, facit quod in se est, eliciendo bonum motum in DEVM, ex arbitrii libertate. Tunc enim mereri illum, quandam primam gratiā, qualificantem ipsius iusticiam, atq; probabilē Deo efficientem. Intelligunt autem renouatū cordis motum, quē uocant dilectionem. Rursus, meritum condigni adpellant, quando ex ui motionis diuine, inam habitu illo dilectionis, quem dixi, existimant iustum esse: & iusto tribuunt, quod proprie mereatur.) Simul tamen per actum a uoluntate elicitum, quodcunque legis opus facimus. Tunc enim mereri hominē, æternam uitam: absoluta condignitate. Nam & Thomas sine rubore, uel potius sine mente, impudentissime blasphematur, Quæst. qua supra, art. viij. sic pronuncians & dicens: quod quilibet actus charitatis mereatur absolute uitam æternam.

Nec alij melius iudicauerunt. Nam & Bonauentura, qui cæteris aliquot Sophistis existimatur purior fuisse, ita censuit: quia, inquit, est meritum condigni, quo quis ex tanta charitate, meretur tantam gloriā. In tertium Sentent. Lombardi, dist. iij. Sic ergo in luto stercoreis uoluerunt, & illius iusticiā uidere. Notū est uero quid de talibus Paulus pronunciet: Roman. x. Ignorantes enim, inquit, iusticiam Dei, (hæc est scilicet) dei iusticiā, qua Deus reputat iustos, qui promissionem gratiæ a uoluntate Christi Iesu adprehendunt. Non operum aut uirtutum nostrarum, etiamsi purificatarum uere per renouatū cordis motum. Quod clarissimū est & firmissimum, ex cap. iij. Epistolæ ad Roma. Et ex iij. Ioannis.) & suā querentes statuere, iusticiæ Dei nō sunt subiecti. Finis enim legis CHRISTVS ad iusticiam omni credenti.

Confutatio o-
pinionū, de
merito operū

Igitur istis omnibus portentis, & mōstris opinionū, confictis ab ocio-
sis & ignaris scripturarū sanctarū Sophistis, opponimus primo illud
Pauli: Nō abijcio gratiā Dei. Si enim per legē iusticia: ergo gratis Christi
stus mortuus est. Gal. ij. In hac enim est epitalis causæ de iustificatione.
Itaq; si mortuus est Christus, quod nemo audebit negare, ne aduersarij
quidē nostri, quantū uis male affecti sint, erga gratiæ causam: simul cōfi-
teri oportet, gratis nō esse mortuū, hoc est, sine utilitate & sine fructu.
Moriēdo em̄, nobis fructificauit. Neq; em̄ pro se, aut suis pctis, q̄ nō
la habuit, sed ut tradūt scripturæ, p nostris peccatis traditus est in mortē.
Quia sua morte debuit satisfacere pro nostris peccatis, & iusticiā nobis
mereri, & reconciliare nobis Deū, & liberare nos ab æterna morte. Pro-
inde cōcludimus cū Paulo, ex lege nō esse iusticiā: hoc est, suorum operū
meritis nullum hominē iustificari corā Deo, aut liberari a morte. Vanū
esse, & impiū cōmentum, id quod de merito opere nostrorum iactatur
apud Sophistas: & a multis, quibus imposuerūt sua nugaci fictione, re-
ceptū est. Quæcunq; sint illa opera que præstamus: siue extra gratiam &
nondū

non dum recōciliati Deo per fidem: siue recepti in gratiā, qua loco filiorum Dei habemur. Nam Paulus gratiā opponit omnibus iusticijs nostris: & gratiam diserte definit, beneficētia illa dei, quę prestita est nobis, per traditionem Christi, pro peccatis nostris in mortē. Et testatur abijcere atq; repudiare gratiam, eos qui per legē, hoc est, iusticiarū suarū merita, querunt iustificari & saluari. Quid em̄ attinebat filium Dei tradi in mortem, pro nostris peccatis, si ipsi per iusticias nostras potuissemus nobis promereri, donū remissionis peccati & uitæ æternæ: Et quæ hæc esset gloria gratiæ, si caro, homo impius & peccator, suis iusticijs beatus effici, & uita æterna dignus, potuisset?

Ergo necesse est, istos meriti operū nostrorum doctores plusq; damnablem errare: perniciosis opinionibus & doctrinis, se & alios fallere ac perdere. Nā Dei gratiam & abijciūt & abijcere docent: & redēptoris Christi beneficium cōtemnere, & multo potius fidere iusticijs rationis. Quanquā ex lege nō sit iusticia: et impossibile fuerit Christū frustra mori. Expende igitur quale sit, cū dicitur, quod homo impius & peccator, faciendo quod in se est, & eliciendo bonū motum in Deum, (hoc em̄ fin gunt, cum sit nihil.) ex arbitrii libertate, primā gratiam mereatur: habitum infusum, q̄ Deū super omnia diligat, & proximū ut se ipsum: quod impetrato & accepto, mereatur sibi, ex actibus iusticiarū sequentibus, uitam æternā. An non tali frustra mortuus est Christus: nēpe, ignaro iusticiæ gratiæ: imo, cū cōtemptu illius propriā querētī. Iam hac ipsa perfidia & erroris impietate, ipsum quoq; peccatum originis negatur, & peccatores negant esse filij iræ. Nam licet Sophiste uideri uelint, utrum que nobiscum cōfiteri, tamen utrumq; negant. Nec em̄ possunt non negare, quicunq; contēdunt, quod per iusticias nostras saluemur. Nā hōtiam tribuere eam perfectionē iusticię, qua legem facere, implere & gratiam mereri possit, est illi tribuere naturam sine peccato: & affirmare q̄ talis iniuria damnetur.

Cæterum uocabulum mercedis, quo utitur scriptura, non arguit, q̄ per opera nostra, gratiam, & uitæ æternę salutē mereamur. Sed testatur, premium seu mercedē laboris sequi, eos qui uera in Christum fide præditi fuerunt: & per hanc fidē, (ea purissime obseruata in corde, sine additamento impig opinionis.) debitam obedientiā erga legem prestiterunt: siue afflictiones, pro Christi nomine, in fide sustinuerunt.

Sed finge, q̄ faciendo bonum opus morale eo profeceris, ut datus sit tibi spiritus, et quod habeas charitatem: (quanquā hoc monstrū est, & Sophistis nihil minus cōcedamus. Nā spiritum sanctū accipimus Christi merito: credentes in eum.) Sed finge tamē, quod adeptus sis gratiam illā spiritus faciēdo quod in te est. Vnde autē & ex quo merito: congrui. At quomodo nō potius est condignitas in illo merito? Nam ut ponam

Quid sit peccatum originis negare.

Merces.

Contra meritum congruū seorsim.

COMMENT. DE POENITENT.

uera esse, quæ doctores operum somniant, nempe, quod quicumq; opera Decalogi facit, is habeat in se uim acquirēdi gratiā & iusticiam. Quia non ponendo obicē, non manens in proposito peccati mortalis, & faciendo quod in se est, meret̄ infallibiliter gratiā: & infunditur ei spiritus sanctus, ut deum & proximū diligere possit. Hoc stante, quomodo non est condignitas in eo opere: ut dixi. Quia deus re ipsa coactus, cōfert ex necessitate gratiam, ei qui operat̄, & facit quod in se est. Redit igitur in idē meritum congrui, cū merito condigni: & solis nominibus hæc duo inter se differunt. Nisi quod prius meritum fingitur esse gratiæ & dilectionis: posterius autē, æternæ uitæ. Igitur Sophistæ intus & extra, in cute & toto corpore Pelagianizant: & fictione congruitatis, de pessima nominis infamia, male sibi cauent. Si enim DEVS facienti quod in se est dat gratiam, & confert dilectionē, non utiq; rem facit sua excellenti bonitate indignam: sed, ut Sophistæ interpretantur, quā congruum est, ut dū decet dare, & facere deum. Quia, ut Thomas inquit, cōgruum est, ut dū homo bene utitur sua uirtute, deus secundum superexcellētē uirtutem suā, excellentius operetur. Ergo præparatibus se & currentibus, deus nō potest deesse: non potest nō conferre ipsis gratiā, non potest nō remittere ipsis peccata eorū, & spiritum sanctū conferre: ut sequentibus & perfectioribus iusticijs uitā æternam sibi mereantur. Et nihil est, quod Paulus dicit: non est uolentis, neque currentis, sed misericordis dei.

Hoc si uolūt Sophistæ, sicut reuera aliud neq; sentiunt neq; uolunt, quid opus habemus iustificatore Christo, luce, uia, ueritate & æterna uita: q se ipsum tradidit pretium & satisfactionē pro peccatis nostris in mortem, hostiam ineffabilē & incomparabilē, & semetipsum uitā æternam nobis donauit, cum aliter nec liberari a peccatō, nec salui fieri a morte possemus: Intellegis igitur Scholasticos & aduersarios nostros Pelagianorum uirus ex rictu exhalare: Quia impossibile est, ut deus faciat uillam rem, se & sua superexcellenti bonitate indignā. Igitur stante blasphemio illo dogmate Sophistarū, opus quod fit extra gratiā, ab eo qui est in peccatis mortalibus, & natura filius iræ, filius diaboli, meretur infallibiliter gratiam, iusticiam & æternā uitam: siue de congruo, siue de cōdigno hoc fiat. Quæ portenta & somnia inanium uerborū nihil moror: cum opinionibus nūc rixor, ut ostendam quantarū blasphemiarum diluuiū sint refertæ. Quanquā utile est conferre, hæc duplicia merita quæ predicant Sophistæ, & cognoscere quod solis nominibus differūt: ut propius uideas, quanta errorū caligine ubiq; cæcutiant, se & alios perdant, fictis terminis & rebus. Porro meritum cōdigni, ut de huius quocq; ratione hac confutatione seorsim nō nihil scribam, definiunt esse hominis iam habētis gratiam & dilectionē: pro quo, tanquā pro re digna, dicit̄ et debere deū, & reddere æternā uitam. Agnoscis igitur pie lector spiritum

Contra meritum condigni seorsim.

rum Antichristi in illo Scholasticorum theologorum dogmate: Qui & temporibus Apostolorum exortus est, & cauillari atque negare beneficia Christi cepit: & in Pelagianis, operatione erroris & perditionis efficax fuit. Et nunc opera & labore Papistarum, crudeli grassatione, Ecclesias dei misere lacerat, dissipat & uastat: imprimis per Romanum Pontificem & monachos: quorum pharisaicos cultus & doctrinas, deus de sub coelo auferat funditus, deleat & perdat. Amen. Cæterum Sophistæ fingunt in hoc merito spiritum gratiæ homini adesse, qui nullam ueram fidem in misericordiam gratuitam dei, & in Iesum Christum habet: imo qui contrariis opinionibus fertur, rapitur, ac dementatur, contra misericordiam & nominis Iesu CHRISTI fidem: ut impossibile sit Christi spiritum, dilectionis uere auctorem, in tali mente habitare. Quare istæ fictiones cōdignitatis, quæ efficiat spiritus sancti præsentia, quæ nulla est, saltem ubi istæ impię opinioniones de operum merito regnant, non possunt excusare Sophistas, a perfidia Iudaica, et ab Iaspheia reiectę gratiæ et abnegatę fidei in Christum.

Denique, si iustus est homo sua qualitate & habitu, quem operibus de congruo promeruit: atque inde opera legis faciens, uitam æternam meretur, certe sine Christo illam meretur, quæ admodum iusticiam sine Christo sibi arrogat: cum & iusticiam & uitam æternam solus Christus omnibus promeruerit: ut copiose docetur Roman. iij. & Ioan. iij. Huc ite facit Ioan. iij. Et hoc est testimoniū, quod uitam æternam dedit nobis deus: & hæc uita in filio eius est: Qui habet filium, habet uitam: qui non habet filium dei, uitam non habet. Vbi mox addit: Præcognoscens spiritum Antichristi, imo uidens atque audiens illum, eoque omnibus modis cauens Ecclesijs, doctrina & admonitionibus sollicitando: Hæc scripsi uobis, qui creditis in nomine filij dei: quasi hac postrema parte dicat, ut in fide fundati, stabiles & immoti permaneat. Igitur non magno constat, cōuincere Sophistas, de suo crasso, impio & execrabili errore: quem in doctrina gratiæ, fidei, iustificationis & operum nostrorum meritis retinet. Nimis enim aperte, & sine rubore, pro summa iusticia predicant summam impietatem, & grauissimum errorem. Hoc igitur agendum erit nobis, ut nos contra impium et blasphemum cōmentum, firmis scripture testimonijs muniamus. Nam in summa, dei dona, tam quæ sunt reconciliationis nostræ, & remissionis peccati, quæ quæ uitæ æternæ, sunt gratuita: & prorsus nulli per operum suorum merita cōtingunt: sed gratis per misericordiam propter Christum solis qui in illū credunt. At testimoniorum scripture in gēs copia ubique occurrat: Imo hæc est propria noui testamēti et gratiæ doctrina. Quare prædictis collegi superiore capite pauca quedam addam. Nam huc præcipue facit illud Pauli Ro. iij. Si quod operatur, merces non imputatur secundum gratiam: sed secundum debitum. At nemo est qui nesciat, Paulum cōtendere, nihil pro meritis operum

Rursus in genere, contra doctrinam de operum merito.

COMMENT DE POENITENT.

nostrorum nobis donari a DEO.) Porro ei qui nō operatur, sed credit in eum, qui iustificat impium imputatur fides sua ad iusticiam.

Igitur meritis operum suorum nemo iustus est coram Deo: nec uitam æternā quisquā illis obtinebit: sed soli, qui per fidem in iustificatōe Dei. Si demptorem Christū, sese coniungunt in gratuitam misericordiā Dei. Sicut est Ioan .i. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Roma. viij. Si autem filij: & heredes. Hoc igitur retinendū erit omnibus nobis firmissima fidei securitate: neminem per opera sua saluari, nec que precedunt receptionē sui in gratiam, nec que sequuntur. Huc accesse predictis in subsidiū, qd est Roma .xi. collatione Ecclesie beatorū patrū, et huius que est in hoc tempore, his uerbis: Sic in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiæ DEI sunt. Si autē per gratiam, iam non ex operibus: alioqui, (si gratia pro meritis operum nostrorum datur.) gratia iam non est gratia. Sin ex operibus, iam non per gratiam: alioqui, (si per solam gratiam salus contingit) opus iam non est opus. Amittit enim meriti iustificationis & saluationis nomen, titulum, & gloriam: uidelicet, opus iusticiæ nostrū. Et tamen hypocritæ, operum doctores, illam gloriā perpetuo tribuunt operibus nostrarū iusticiarum. Sed ipsi uiderint olim, quid docendo & operando meruerint, hac impia & prophana mente. Esaiæ liij. Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras: & attritus est propter scelera nostra. Ioan .i. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mūdi. i. Cor. i. Qui factus est nobis a Deo sapientia & iusticia, & sanctificatio, et redēptio: ut qui gloriatur in domino gloriatur. Hec satis clare testant, gratiam, remissionē peccati, iusticiā & æternam uitā nullis donari, operū suorum merito: sed per misericordiam, propter mediatorē Christum, illis qui Euangelio credunt. Quin ergo Euāgelium de gratuita remissione peccati, & uitā æterna, prorsus & nihil obscure abijciunt & dānant potius, illi qui nobis iusticias rationis meritorias predicant iusticiæ & salutis: quā quod deceptorijs uerbis illudunt. Quid em̄ pretēdunt fidem, quā adeo abolēt: cur meriti congrui adpellatione utūtur, cū sentiant impiū et peccatorem, operibus suis, gratiam & iusticiā infallibiliter mereri? Et quomodo audent dicere, nos a ceteris dilectiōis mereri absolute uitā æternā? An nō hoc est *μελαγχολία*? Quomodo autē potest se præparare ad gratiā, illam q̄ mereri, qui tonis est sub imperio peccati, diaboli, erroris, tenebrarū & mortis? Si uera est doctrina Scholasticorū theologorum, de operum merito, debitū est, nos a gratia, quicquid per misericordiā Dei, & propiciatorē Christum, ad nos adfertur. Sed quō congruit misericordiā dici, qd est debiti & pacis mercedis? Age demū, que malum insaniam turbauit Sophistas, q̄ nō uidentur ex illo Christi: cū feceritis oīa, que præcepta sunt uobis, seruati inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus. Luc. xviij. hominem suis operibus nihil posse a deo mereri: etiā si omnes legis iusticias faciat. Nā

debitor est illius obediētię: etiamsi deus illi nihil reddat. Quanq̄ perfecta obedientiā nemo præstet: & simus hoc nomine oēs homines reuera inuites serui. Et cur nō potius timent deū: quem sibi debiti nomine astringere uolūt: Cui quis dedit prior & retribuetur ei: Roma. xi. Ceterę capite superiore clare docui, quod iustificatio nostri gratis fiat, per misericordiā, propter Christū. Et Roma. vi. donum dei uocatur uita eterna, per Iesum Christū dominum nostrę. Adhęc Roma. viij. dicit: Non sunt condigne passionēs huius temporis, ad futurā gloriam, quę reuelabitur erga nos. Quod si aliquid in iusticijs nostris meritoriu esset, id cū primis detrahatur meriti gloria: ut maxie reddatur merces nrs qui in fide eas pertulerunt. Matt. v. Ergo maledicat deus isti opinioni, quę opera nostra predicat meritoria, iusticię & salutis. Nā & merces est misericordię donat. Ergo quis dedit potestātē Thomę Aquinēsi et reliqs eius opinionis Sophistis, ut qd de efficacia gratię & spiritus sancti, in illis qui Euāgelio credūt, dictum est, ipse in descriptiōe fabulosa meriti cōdigni torquet ad operū & iusticiarum nostrarę, plusq̄ immundarę & carnalium meritiū: Thomas em̄ scribit de merito quod uocat, cōdigni: ualor merito attendit secundū uirtutē spūs sancti, mouētis nos in uitā eternam. Et addit testimoniū Sophistico acumine dignum: secundū illud, inquit, locutus est in eo fons aque salientis in uitā eternam. Nā simili dextera m. Aut si quid absurdius est, & minus quadrās ad Thomę opinionē. Quod em̄ de diuina & supernaturali uirtute dictū est, regenerante nos per fidē in Christum, & efficiēte per merę gratuitam gratiā & misericordiam, filios dei, & uitę æternę hæredes, id impurus & cæcus Sophista, torquet ad meritum iusticiarę hominis. O facinus infandū, & insignem contumeliam in Christū. Tale est etiā illud, quod mox addit: attenditur etiam precii operis secundū dignitatē gratię, per quam hō cōsors factus diuine nature, adoptat in filiū dei, cui debetur hæreditas ex ipso iure adoptionis. Secundū illud: si filij & hæredes: o acutum Theologū. Si em̄ ita sophisticari licet, & turum atq̄ theologicum est, nihil usq̄ in omnibus scriptis Euangelistarę & Apłorę dictum est, de gratia, Christo, fide, & iustificatiōe, quod nō possim de operę merito interpretari: & eximiū magistrę agere, & scholasticum honorē mereri. Paulus testat, hæreditatē salutaris & regni dei adoptiōis iure deberi his q̄ per gratiā et fidē in Christū sunt filij dei: qd Thomas torquet ad dignitatē et meritū nostrarę iusticiarę. Quid iniquius? & si hoc nō est insanire & mēte captū esse, dicat aliud qd sit. Hęc nō fuerūt prætereūda in cōfutatiōe, quę p̄ fundamentum doctrinę iustificatiōis firmissimo habētur, apud eos qui doctrinę Euāgelij hoc tpe aduersant. Hos igitur tam scēdos errores, qui in precipuis

Contra Thomę
asserctio-
nes de operę
merito.

COMMENT. DE POENITENT.

capitibus doctrinae Christianae spargunt, quid possent de uera pietate, & uero DEI cultu, usquam recti aciani cogitare aut dicere?

QVOMODO SIT INTELLIGENDUM, cum dicitur: *Impium sola fide iustificari & saluari.*

CAP. III.

Proinde quia constat, quod impij & peccatores, per solam gratiam misericordiam DEI propter Christum iustificatorem, precium & satisfactionem pro nostris peccatis, & a peccato & aeterna morte saluamur: non propter nostra opera, hoc est, non propter merita, quae finguntur cum sint nulla, nostrarum iusticiarum: misericordiam autem illam nullis contingere, nec CHRISTI redemptoris beneficia alijs imputari: nisi qui in eam ipsam misericordiam, per gratiae promissionem de Christo IESU credunt: recte dicimus, impium seu peccatorem sola gratia huius fide coram DEO iustificari & uiuere. Non excludendo, nisi eam impiam opinionem, superbam atque arrogantem fiduciam & gloriationem, quae operibus nostris tribuunt remissionis peccati meritum & uitae aeternae: quasi haec dona non ueniant gratis, & pro iusticijs nostris detur. Quae quia sunt impia & falsa, & gratiam DEI blasphemant, & beneficia Christi derogant, necesse habemus discernere inter fidem uere Christianam, quae rem salutis nostrae totam fert acceptam misericordiae Dei & propitiori Christo: & inter pharisaicas opiniones, tribuentium huius gloriae partem, uel potius hanc totam gloriam, quae Dei est & IESU Christi, suarum iusticiarum meritis: cum illarum nulla possint ostendere, & meritis rationis somnians hoc dicant, non modo sine omnibus scripturis, sed & contra scripturas. Ita ut declaratum est haecenus in capitibus duobus de fide formata, & iusticiae nostrarum meritis, quae ut dixi finguntur.

*Hac respondet ad Philip-
p. Cochlei
& Valtzelij
cauillas.*

Sed hac oratione, qua dicimus, impium sola fide iustificari coram DEO, quidam asini supra modum offenduntur: cum genus sermonis & doctrinam non capiant neque intelligant. Aut certe quod magis credo, dissimulent se uidere & intelligere, odio Christianae doctrinae. Nam quae clare, recte, uere ac pie dicta sunt, non uerentur, sua asinina ruditate dicam, an maligna impietate: cauillari atque incessere: & stulta atque uirulenta interpretatione denigrare: uel potius contemnendos & ridendos pijs & eruditjs hominibus semetipsos praebere. Quia non proficiunt nisi apud sui similes, crassos, stupidos, bardos, atque impios & nihili homines, qui diuina non curant, & in cordibus suis dicunt, non est Deus. Nostra enim bifariam cauillantur: priore modo, ideo non recte neque firme doceri, quod impium sola fide iustificetur, quia & per gratiam, Christum, spiritum sanctum, & sacramentum baptismi iustificetur. Quae uerba sana & stolidi commenta, quis potest aequo animo audire & legere: Et tamen fingunt, quod hac consequentia possint iusticiarum nostrarum merita, in parte gloriae, quae est Christianae iusticiae, qua coram Deo saluamur,

fiur, retinere. Neque uero istis nebulonibus curæ est dignitas bonorum operum: quia impossibile est bono spiritu agi, qui gratiæ & gloriæ Christi ita aduersantur. Quare perniciosis adulationibus, hæc placētia & acutas inuentiones scilicet, in fauorem & gratiam his qui Euangelio & gloriæ Christi aduersantur, scribunt. Porro altera calumnia, quæ isti plausibili, et solis impijs digno inuēto addūt, est: reijci uide licet a nobis bona opera per fidei prædicationē nostram, nec nisi dimidium Christum nos prædicare, pœnitentiam & opera bona non docere, &c.

*Hæc propria
est Vuitzelij.*

Istis pessimis Sycophantis oportet aliquid respondere: primum, ne sibi placeant nimia securitate, & existiment plane neminem esse, qui uideat, qua animi malignitate & furore, quo ueritatis odio contra doctrinam gratiæ scribant. Non enim errori tribuerim istos cauillos: sed malitiæ & improbitati. Deinde, ut nōnullis pijs & bonis hominibus seruiamus hoc responso: quibus impostores isti, quos dico, illudunt, imbutioribus nōnunquam, quam ut fraudes & maliciosa commenta subdito uidere & deprehendere queant. Est igitur in prædicatione fidei diligentissime obseruandū: primo, quod hac sola reconciliationē coram deo, & iusticiā quæ est in peccati & omnium delictorum nostrorū remissionē, & sola hominem beat, per Christum propiciatorē consequamur. Deinde, quod illa eadem fide ipsam quoque æternam uitam accipiamus: sine omnibus meritis nostrarum iusticiarū. Reconciliatis enim, & Christi merito in gratiam receptis illa contingit, donata hæreditatis iure. Prius assertio habet clarissimas & firmissimas probationes: Roman. iij. iij. & x. Gal. ij. iij. & v. Posterior, Ioannis iij. Roman. viij. & alijs innumeris locis scripturæ.

*Sola fide in
sti & beati.*

Ac perspicuum est satis, nos hac doctrina, quam retinere debēt Ecclesiæ, traditam a CHRISTO & Apostolis, nihil detrahare doctrinæ operum, seu nostræ pœnitentiæ: nedum abijcere illam. Multo minus gratiam, misericordiam Dei, propiciatorem Christum, spiritum sanctum, aut baptismum excludere. Quin etiam dignitatem bonorum operum conseruamus: quia in locum suum illam reponimus. Prohibemus enim, ne quis opera præcepta a Deo bona faciat illo opinionis impio errore, quo iudent aduersarij nostri opera præstare: nempe, ut remissionem peccati, iusticiam & æternam uitam illis nobis quæramus mereri. Hac enim impietate legem & illius præcepta opera facere, est sentire cōtra fidem: negare & abijcere gratiā & seruatorem Christū. Quod cū faciant nostri aduersarij reprehendendi sunt: neque concedendū est ipsis quod possint bona opera prædicare, quemadmodū nec fidem, quam extinguunt quæritum in ipsis est, & opera nostra in fastigio summæ gloriæ locant ubi stare non debent. Et in summa, iustificationis doctrinam confusissime perturbant: hoc quod solius gratiæ est, operibus nostris tribuentes, ut

*De operum
doctrina.*

C O M M E N T. D E P O E N I T E N T.

nec gratia, nec operum iusticia, nobis prodesse possit. Nos uero iubemus gratiaē fidē retinere: & plane nihil eorum quę sunt Christianę iusticiaē, illius qua saluamur coram DEO, meritis operum nostrorum arrogare. Adeoq; requirimus, ut qui crediderūt Euangelio, fidem bonis operibus exerceant, & sint ornamento gratiaē, & glorificent DEVM.

Quid uelit o
ratio, sola fin
de iustifica
mur.

Finis bonorū
operum.

Non igitur deserenda est a nobis ueritas: & particula sola, qua affirmamus impium & peccatorem absque meritis operum suorum saluari, in doctrina iustificationis retinenda est. Multum enim lucis habet & perspicue docet. Quia meritum remissionis peccati, iusticiaē & æternę uitę operibus nostris detrahiti: & gloriam saluationis totam tribuit gratiaē, hoc est, gratuitaē misericordiaē Dei, propiciatori CHRISTO Iesu, adeoq; spiritui sancto, cordium nostrorum illuminatori & purificatori, deniq; ipsi Euangelio & sacramentis: sed quatenus credimus in Deo & misericordiam eius, propter CHRISTVM nobis præstitam fide per Euangelium in cordibus nostris operatione spiritus sancti excitata, & sacramentis confirmata. Non rejicit opera bona, quę certe in re natis sequi debent: tum ut gloriam gratiaē probemus nos agnoscere, eaque confiteamur & laudemus: tum etiam, ut crescamus & confirmemur in fide. Non tamen recipimus in numero & ordine bonorum operum, nisi ea quę Deus præcipit: uidelicet, obsequium erga legem, diuinę gloriaē confessionem, studium frenandę carnis & desideriorum eius, & dilectionem quam proximis præstemus. Et illos operum fines nusquam explicant aduersarij nostri: quin etiam contrarios docēt, quibus gratiam & redemptorem CHRISTVM negant. Deinde multa hominum præcepta de operibus, numerant in bonis operibus, ad salutem necessarios: planeq; dæmoniorum doctrinas. Quod etiam si non facerent, tamē in prædicatione legis Dei non possent nisi meras hypocritas docere: eo quod negant, impium sola fide iustificari.

Fides iustifi
cans.

Nos itaq; recte & necessario contendimus impium & peccatorem nulla alia re consequi peccati remissionem, iusticiam & æternam uitam, præterquam sola fide in Christum: quę certe est credentium in misericordiam Dei fides, & quidem credentium per Iesum Christum Dei filium, quem agnoscunt se habere redemptorem, pretium & satisfactionem pro suis peccatis. Nec potest illa fides aliunde excitata esse, quā per Euangelium a spiritu sancto, & mediantibus sacramentis: ut uidelicet credentes per Christum Iesum sciant atq; confidant se reconciliatos esse se Deo, habere remissionem peccati, & post hanc uitam accipere æternam. Eant nunc aduersarij nostri & excutiant nobis particulam, sola: & accusabimus eos abnegatę gratiaē, misericordiaē DEI, iustificatoris Christi, spiritus sancti, qui est efficax in nobis per gloriam CHRISTI. Nam reuera hæc omnia scelera & impietates sunt eorum, quas nobis imputant: necq;

neque aliud agunt, quam ne pure in Deum & seruatores Christum credamus. Denique & prophanati Euangelij & sacramentorum eos damnabimus: ut quorum usum corrumpunt & opprimunt. Quia a fiducia gratiae, CHRISTI, spiritus sancti, uerbi Euangelij, & sacramentorum gratiae abstrahunt nos: & iubent, ut in opera & iusticias nostras fiduciam et spem salutis ponamus. Sed interim eos moneo, ut quiescant ac desinant ociosum laborem sumere: quia nunquam patiemur illam excuti nobis, nempe, a qua si defecerimus, simul oporteret nos Euangelium Dei, & aeternam uitam, & omnia quae prius dixi, abijcere & negare.

Quoties ergo quaeritur, per quam rem iusticiam habeamus peccatorum coram DEO, & aeternam uitam, oportebit constanter respondere, quod per solam fidem, in Iesum Christum, Dei filium, mundi seruatores. Accipiendo fidem pro noticia gratiae, & firmo assensu in eam, quae per promissionem Euangelij annunciat: & parit in nobis fiduciam de iustificatione nostri & saluatione per Christum Iesum. Ita ut supra de fide, hoc est, gratiae fiducia & seruatores Christi a me disputatum est: & quae oritur ex noticia & assensu promissionum Dei in Euangelio. Ut sit in hac fide firma & constans fiducia & gloriatio de gratia illa, quae facta est nobis per Christum Iesum, traditum pro peccatis nostris in morte: & excitatum a morte propter iustificationem nostri. Sicut Paulus testatur, Roman. iiii. Quae nos uerbose quidem, & prope ad tedium eruditio lectoris inculcamus: sed urgentibus nos nostris aduersarijs, & inimicis gratiae & CHRISTI.

Fides quid.

Proinde caute obseruemus, esse in hac tota controuersia, quaedam collisionem gratiae & beneficiorum Christi, cum meritis iusticiarum nostrarum: & diserte hoc queri, an per solam gratuitam misericordiam Dei, quae praestita est nobis in Christo Iesu, iustificemur a peccato, & libere mur a morte, quatenus credimus in eum: an uero per merita iusticiarum nostrarum, tanquam medio & causa, sine qua nulli saluatio contingat. Hic nos secunda mente, certa intelligentia & fide, pronunciamus, impiu & peccatorem sola fide coram DEO iustificari & saluari: in clusis illis operibus, quae prius dixi, de gratia, Christo, spiritu sancto, Euangelio & sacramentis. Ac ne operibus quidem, seu poenitentia nostra exclusae sequatur: sed sola impia, superba, arrogante, pharisaica & blasphema opinione hypocritarum, contendendum, quod iustificatio per merita operum nostrorum fiat. Contra quos necesse habemus profiteri & scribere, pro gratiae laude, & pro puritate doctrinae Euangelij & operum bonorum: adeoque pro Ecclesiae salute.

*Epitasis con-
tentionis.*

Ergo Christiana iusticia non est operum seu meritorum nostrorum: sed est doni remissionis peccati, & quidem gratuiti, accepti a DEO propter Christum: si tamen in illum credimus. Significat enim iustificatio passi-

*Iusti, remissi-
one peccati,
& alieno be-
neficio.*

Q

ue, iusticiæ imputationem: sicut clarum est ex cap. iij. & iij. epistolæ ad Romanos. Sicut intelligas, in illa per gratiam imputatione, esse, non imputari nobis peccata nostra: sed remitti ea atq; ignosci propter Christum, quatenus in eum credimus. Item pronuciari iustos, eos qui Euangelio credunt: seu absolui a peccato & a morte, quo modo, rei capitulum delictorum, aliquando absoluuntur a principibus: ne poena capitulis plectantur. Sic ergo nemo est, uel pronuciatur iustus, coram DEO, per suas iusticias: sed per promissionis Euangelij fidem, quicumq; credunt. Hac ratione iusti sumus, ut maxime adhuc peccatum habeamus, & simus legis transgressores: non si flagitiose uiuamus, uicij indulgentes. Sed quia nemo est, qui non habeat peccatum in natura: quod plerique multis actualibus transgressionibus auximus: nec remissionem eorum omnium delictorum & peccati accipere possumus, quam per fidem in Christum. Ergo fidei est, agnoscere illa gratuita gratiæ beneficia, de quibus loquor: & hominis iusti est, existimare & credere, se aliter iustum in CHRISTVM IESVM, absolui a peccato & morte: & pronuciari iusti, & efficimur uitæ æternæ heredes. Quod ut sine obcuritate & fraude explicemus, dicimus, impium gratis & sola fide iustificari, & saluationem habere.

Inter nos enim quæritur & disceptatur, qua nam re iustificemur, adprehendentes gratiam illam, qua a peccato & morte saluamur: nū opera et iusticiæ nostræ sint causa istius doni, siue potius sola gratia & iustificator Christus. Id nos oportet clare explicare: & sacris scripturis confirmare. Cum igitur illæ doceant, iustificationem nostram esse gratuitam donum misericordiæ Dei, & propiciatoris Christi beneficium: neq; tamē recipi in gratiam, aut remitti alijs sua peccata, nisi qui oblatam Euangelio gratiæ promissionem per fidem adprehendant: per fidem autem, qua agnoscimus Iesum Christum DEI filium, esse unicam illam causam, qua nobis impetrata est reconciliatio & salus: non explicatius ea de re dici potest, quā hac oratione, impius sola fide iustificatur. Ita ut Paulus testimonium huius doctrinæ allegat ex Habac. cap. ij. Iustus fide sua uiuet. Sic enim excluditur lex: ne pro doctrina iustificationis habeatur, non ne seruatur. Hinc sunt illa apud Paulum omnia, quibus pronuciat Apostolus ille, iustos esse & beatos coram Deo, gratis, sine lege & sine operibus suis, quicumq; in Christum Iesum credunt. Nec aliud agit ille, his omnibus dicendi formulis, quam ne quis arroget meritum iustificationis suis operibus & factis. Hæc enim gloriatio exclusa est: dono gratuitæ iustificationis.

Quia igitur gratis, & sine operum nostrorum meritis iustificamur: adeoq; Deus, per Euangelij promissionem, hanc suam gratiæ beneficentiam,

tiam, propter Christum, crucifixum & mortuum pro nostris peccatis, nobis offert: perspicuum est, quod fidē huius gratiē suę a nobis requirit, & quod sola gratiē illius fide iustificamur a peccato & saluamur ab æterna morte. Quamquam autem qui uere credunt Euangelio, non possint non agere poenitentiam & glorificare Deum: non tamen sequitur hinc, opera nostra partialem causam iusticię & salutis esse. Quia Deus per Euangelium hanc gloriam omnium maxime excludit: ut gratiam pure confiteamur, & ne legem pro doctrina iustificationis habeamus. Quapropter qui operibus suis meritum iusticię tribuunt, eo ipso faciunt sibi ociosas & inuiles Euāgelij promissiones: nempe, in quibus est predictio remissionis peccati & eterne uite, quas oportet fide recipere. Lex uero est contritionis doctrina: qua redigi peccatores ad desperationem meriti saluationis necesse est, per accusationem peccati eorum, ne superbe & arroganter de iusticijs suis sentiant. Deinde, iustificati discant ex lege, quibus operibus fidem gratiē exerceant & glorificēt Deum. Sed aduersarij nostri, ubi de saluatione questio est, fingunt iusticiam actiue significare, uirtutes & actiones nostras: atq; illis tribuunt meritum remissionis peccati & uite eterne, quod est toto cœlo errare, & legem pro iustificationis doctrina habere: Item, negare Euāgelij promissiones & rejicere misericordiam, Christum, & spiritus sancti beneficium, adeoque sacramentorum usum nescire. In quibus uicijs qui sunt, nunquam poterunt saluari: nisi ab his liberentur.

Si igitur pergant aduersarij isti nostri exigere a nobis, ut in eorū blasphemias opiniones cōsentiamus, tollētes particulā, sola, ne uideamur quod sola misericordia Dei propter Christum iustificemur, credentes Euāgelio, quo docemur de illa misericordia & seruatore Christo: postulamus rursus ab ipsis nostro iure, ut prius nos doceant clari & nihil ambiguis argumentis & demōstrationibus, gratiam iustificationis gratis nulli contingere, nec sufficere beneficia Christi ad nostram eternam saluationem, non remitti nobis peccata quatenus Euāgelio credimus, sed quatenus iusticias legis habeamus, ut doctrina Catholica, Christiana, in nouam formam tandem redacta, talis efficiatur: non gratis neque per misericordiam, siue propter Christum, non item sine lege, sine operibus aut sine iusticijs nostris, non deniq; per Euāgelium aut usu recto sacramentorum: sed per legem & propter iusticias nostras, merito condigni sine gratia, sine Christo, sine consolationibus spiritus sancti, quas ille prestat per Euāgelium & sacramenta, impium iustificari. Hoc enim si docuerint, merito concedemus ipsis uictorię palmam & abijciemus particulam sola: qua in tantum offenduntur & implacabiliter in eam se uiunt. Sed prius quam presterint pactum, ne existiment, quod gloriā gratiē & seruatoris Christi sinus negaturi.

COMMENT DE POENITENT.

Sed quando hoc pactū prestabunt: ad Gregorū Calendas, ut aiunt: Verū si illa gratiæ noiā retinere in doctrina iustificatiōis Christianæ uoluerint nos in gloriā Dei, Christi, Ecclesię totius consolationē et conscientiarū confirmationē profiteri ac dicere, q̄ sola in Christū fide, sine lege et sine meritis iusticiarū nostrarum saluemur. Nā alioqui sane, si hoc credere & confiteri non licet, gloriatio operum & iusticiarum nostrarū non erit uere exclusā: & non minima pars glorię, per quam cōtingit miseratio DEI, beneficium redemptoris Christi, & uirtutes spiritus sancti, remissio peccati, iusticia saluans & æterna uita, meritis operum nostrorū debebitur. Hic optarim audire, quid aduersarij isti nostri, gratiæ hostes, respondere uellent rogati. Nam etiamsi in ea ipsa impia sententia, quam dixi, sint, per quos operum merita contra gratiæ iusticiam defenduntur, tamen non opinor tam impudenter blasphematuros, ut hæc audeant dicere, quæ gratiam prorsus reiiciunt in totum: saltem mundi iudicium metuentes, si deum non timeant.

Oportet igitur in gratiæ gloriam credere & confiteri, impiū nulla alia re preterquam sola fide iustificari coram deo: & effici dei filium & uitę eterne heredem. Et nostra illa assertio quę dicit, sola fide iustificamur, non aliud uult, quā si dicas, gloriatio meriti iusticiarum nostrarum est exclusā. Quæ si non est Pauli, imo totius scripturæ in doctrina de iustificatione, merito accusabimur perfidię & defectionis a lege saluante. Sed si constabit hęc esse doctrinā Euangelij: perfidię accusari debent, et defectionis a gratia, CHRISTO, Euangelio & fide, qui docent quod meritis operum nostrorū saluemur. Nos enim per Christum incarnatum, passum & mortuum pro nostris peccatis saluamur: si in eum hoc nomine credimus. Nec est in alio salus: nec enim aliud nomē datum est sub cœlo hominibus, per quod oporteat nos saluos fieri: Acto. iij. Et quid obsecro aliud dicit hęc Pauli assertio, quam quod nos prædicamus: uidelicet, impium gratis, per misericordię fidem, iustificari, propter Christum. Vbi dicit: Arbitramur igitur iustificari hominem, per fidem, sine operibus legis. Item, gloriatio exclusā est, per fidem. Quæ omnia si damnant aduersarij, nos huius causę iudicium, defensionem & uindictam Christo Iesu commendabimus: qui glorię suę non potest deesse.

De bonorum operum necessitate.

Neque uero excludimus, quod iam supra dixi, obedientiam erga legem: seu opera bona, a doctrina iustificationis, (& tamen hæc calumnia quoque struitur aduersus nos, ab aduersarijs Euangelij.) ne eos qui per fidem iustificati sunt sequantur. Non magis quam Christus & Apostoli hæc excludunt: a quibus diligentissime potius docetur. Quorum doctrina & exemplis admoniti, & nos requirimus illam obedientiam & opera bona: & uocamus ad poenitentiam illos qui Euangelio crediderunt.

crediderunt. Quoniam Christus testatur se uenisse, uocatum peccatores ad poenitentiam. Est autem tanta copia doctrinae de operibus bonis in scriptis Apostolorum, ut nemo, uel parum sobrius cogitare possit, multo minus dicere & statuere, nullam esse bonorum operum necessitatem. Sed hanc necessitatem & usum non explicant aduersarij: imo etiam penitus corrumpunt. Et cum nos doceamus, quæ sit dignitas & necessitas operum nostrorum, tamen non pudet eos calumniae, qua dicunt, quod bona opera improbemus. Hoc reprehendimus & damnamus, quod nihil quam hypocrises operum docent: & quod suis operum doctrinis Euangelij gloriam & fidem abolent: denique, quod mandata pharisaica Pontificum, dicunt esse cultum Dei, meritorium gratiae, & quod illum cultum faciunt necessarium ad salutem.

Sciamus igitur necessaria esse opera bona, quæ præstent homines pii, fide iustificati: præstent autem, propter mandatum Dei, in fidei exercitatione, incrementum & confirmationem. Neque enim potest durare fides in illis, qui intemperanter, iniuste, flagitiose, impie, nequiter & sine poenitentia uiuunt: Deo & Christo Iesu in omnibus rebelles. Debitores enim sumus, non carni, ut secundum carnem uiuamus: sed ut facta carnis spiritu mortificemus: ut docemur Roman, vi. & viij. Sed aduersarij nostri, ita prædicant opera, ut DEO miserationis gratiam adimant, CHRISTO iustificatoris & redemptoris officium atque munus, nobis autem fidem & salutem: cum interim operibus pharisaicis tribuant, meritum gratiae, iusticiae & aeternae salutis. Nec enim prædicant nisi pharisaicas iusticias, externas & philosophicas uirtutes: & legis spiritualem doctrinam uere nusquam attingunt. Postremum frigiditas aliquot caritatis mandatorum & doctrinarum hominum: quibus parum cum Dei mandatis gloriam tribuunt. Quod nullo modo ferendum est Christianis.

Ergo per fidem gratiae iustificamur quidem a peccato: & saluamur ab aeterna morte: sed illa non est res ociosa, mortua & sine fructibus bonorum operum. Nam qui Euangelio crediderunt, habent spiritum sanctum: qui est efficax in ipsis & operatur Christianas uirtutes. De qui bus lege exempli gratia, Roman. xij. xij. & xij. Gal. v. vi. Ephe. iij. v. Col. iij. &c. Iam ut non sunt Christi, qui illius spiritum non habent: ita uanum est iactare fidem, eos qui sine poenitentia & sine operibus bonis uiuunt. Est enim in impoenitentibus & flagitiose uiuentibus certa significatio absentiae spiritus CHRISTI: nec potest enim nisi fides ficta in illis esse, & quidam nephandus Dei contemptus, eo quod iactant se DEVM nosse: quem factis negant, cum sint abominabiles, & increduli, & ad omne bonum opus reprobi. Tit. primo. Neque enim potest spiritus ille sanctus, qui occupat credentium corda, & in illis clamat, abba pater, ociosus & sine fructu delitescere: multo minus ibi esse, ubi

impie & scelerate uiuitur. Sed est operosissimus, & sanctissimarum cogitationum, consiliorum, studiorum, & factorum autor atq; effector. Sic ergo pronunciamus de uera in Christum fide: esse uide licet eam rem uacissimam, efficacissimam & feracissimam operum bonorum: uereq; omnipotentē ad destructionē peccati et mortis, atq; ad reparationē iusticiæ & æternę uitæ. Sed bona opera illa, quę ex hac fide, de qua loquor, fluunt, nemo potest ea impia opinione & mēte præstare, qua docent præstare nostri aduersarij: scilicet, ut iusticiam & uitā eternam illis nobis per opera nostra mereamur. Hęc enim opinio aduersatur fidei, negant gratiam, & redemptori Christo nullū penitus saluationis honorem habet.

Nos ergo non ferenda iniuria afficiunt aduersarij, quod impurant nobis, nos docere, doctrinam bonorum operū & morum suisq; de quo habere: credentem esse iustum & uitę eternę heredem, etiamsi perpetuo obnoxius maneat peccatis mortalibus, & sine poenitentia uiuat. Nam et huius blasphemi dogmatis sunt assertores, quo dicitur, fidē impijs quoque, qui manent in impietate, contingere. Verum istę calumnię sunt necessario hominū impiorum, ignorantium ueritatem. Nos bona opera locamus in parte Christianę iusticię: quia iusticię fidei fructus esse confitemur & testamur, etiamsi detrahamus illis meriti saluationis gloriā: sicut nec debet nec potest illis tribui. Sed aduersarij ponunt illa in locum & officium seruatoris Christi: ideo grauior iniuria est, qua deum & Christū lesam blasphemi afficiunt, quā qua nos. Arcent homines a cognitione salutis, propter auariciā et ambitionem. Istis em̄ cupiditatibus suis metuunt, si Euangelij et Christi doctrina pure doceatur et regnet: aut certe rationis CHRISTI penitus sunt ignari.

Necesse est igitur, ut ad bonorū operum doctrinā reuertar, eos qui si dei iustificati sunt habere illa, et eas uirtutes quę declarent ac probent uere illos promissioni remissionis peccati credidisse. Ut sunt uerus dei timor, uera dilectio, fiducia, spes, patientia in aduersis, et tolerantia malorū sine murmure aduersus deū. Vera dilectio proximi, temperantia, sobrietas, castitas, comitas: et his similes uirtutes. Et in summa, ea omnia opera, quę in Decalogo DEVS a nobis requirit: Christus et Apostoli prædicant et docent. Non Papisticarum cærimoniarū observationes: quales sunt monachorum et similes, quę mandatum dei non habent, adeoq; illis aduersantur. Ita sunt enim hoc tempore cultus papistici: preces & missę in exequijs mortuorū, peregrinationes et ieiunia, quibus pro peccati poenitentis satisfacias, redemptiones indulgentiarum. Item feria sexta non edere carnes, caseum, lac: sed oleum, pisces. etc. Quę speciem præbent pietatis apud imperitos: sed reuera sunt superstitiosorū, uana et inuutilia opera.

opera, sicut Paulus testatur: Col. ij. Quinetiam sunt pernitiōsa et demō-
norum doctrinæ, quatenus dicuntur mereri gratiam & cultus dei esse,
sive quod sine peccato omitti non possint. Quanquam hæc opera urgē-
tur in templis: quia sunt quæstuosa: cum illa diuinorum præceptorū fere
negligantur, aut non multum curent. Quia ambitiosis non multū ser-
uiunt: (pertinent enim ad ueram animorū humilitatem, & dilectionem
erga omnes.) nec auaris adferunt ingens emolumentum.

Nos ergo in doctrina bonorum operū multis nominibus præstamus
aduersarijs. Nam primum, quia illa reponimus in locum suum: quæ
loco & officio remouent aduersarij. Deinde, de uere bonis operibus
docemus & iubemus docere Ecclesias: uidelicet, de illis quæ deus præ-
cipit & requirit. Quæ aduersarij non frequenter prædicant & multis pha-
risæis opinionibus polluunt atq; prophanant. Porro, in altera parte
Christianæ doctrinæ diserte pronunciamus, misericordiæ DEI & redē-
ptoris Christi beneficium esse, quod a peccato & morte iustificemur.
Et longissime abest a nobis reprehensio operis boni. Opera enim uere
bona & requirimus & laudamus, sed docemus ut debito fini adplicen-
tur, & ne fiant cum opinione contra gratiam. Et sic prædicantes opera,
non patiemur nos ab ullo homine reprehendi.

Pelagium damnauit Ecclesia, non quia legis obedientiam & opera
bona requirebat: sed quia per liberi arbitrij impiam doctrinam gratiam
DEI negabat. Docuit enim, quod homo libero arbitrio & sua natura
posset mereri gratiam & uitam æternam. Nec opus esse homini ad re-
ctitudinem uoluntatis gratia: sed scientiam eorum quid agas sufficere.
Et eo modo faciebat ex lege doctrinam iustificationis: Euangelij & iu-
sententia quantum absint Scholastici, quorum opiniones defendunt ad-
uersarij nostri, ex eo liquet quo docent, quod liberum arbitrium sua
virtute possit actum moraliter bonum elicere: atque illo mandata DEI
& uitam æternam mereri. Horum debui hoc loco admonere lectorem:
ut cogitet & sciat cum qualibus aduersarijs nobis res sit. Qui in do-
ctrina nostra reprehendunt, quod affirmamus impium & peccatorem
per solius misericordiæ DEI & propiciatoris IESV CHRI-
STI fidem iustificari.

Q V O D F I D E S I M P I I S I S T I S

*qui peccatis mortalibus sine poenitentia indulgent, non
debeat neque possit recte tribui.*

Diximus, nos ita prædicare CHRISTVM, ut affirmemus impi-
um sola fide gratiæ & redemptoris Christi iustificari, sine lege &

COMMENT DE POENITENT:

sine meritis operum suorum. Nunc adijciendum est, aduersarios nostros ita predicare opera & iusticias nostras, ut adfirmant illarum meritis & iustificari impium & liberari a morte prorsus sine gratia, Christo & promissionis Euangelij fide. Quamquam autem in predictis de hoc errore uincenti sunt, quia calumniarum & conuiciorum in gratiam nullum neque modum, neque finem faciunt. Nam quod hic pertractandum est, ex falsa fidei definitione, de qua egimus capite primo huius libri, nouam aliam, nec paruam calumniam struunt contra gratiae, fidei & iustificationis doctrinam. Affirmant enim fidem Euangelio haberi posse, ab impio & mandatorum DEI continuo transgressore: ab eo inquam, qui peccatis mortalibus indulget, & sine omni poenitentia uiuit. Quare hoc quoque scandalum, falsa, impie & blasphemae doctrine remoueri debet, & Ecclesia ab eo repurgari, ut uerbum Dei pure in illa regnet. Nam gratiae beneficia mirabiliter eleuat, & contemptibilia facit: sed causas erroris propius intueamur.

*Fides, quam
praedicant do-
ctores operu*

Satis constat doctores meriti operum, & carnalium iusticiarum nostrarum, non usurpare fidem, nisi pro speculatiua rationis noticia, credendorum: siue, pro credendorum nuda atque historica noticia: sine fiducia, quae adprehendit Euangelij promissiones, & qua homo se iustum atque beatum agnoscit, per misericordiam DEI, remittentem nobis peccata nostra, propter Christum. Qualis esse potest noticia in eo, qui historias sacras legit, uel audit, & hominum more illi assentit: etiam si talis non doceat, non consoletur, seu gubernet, per Euangelium spiritus sanctus. Igitur haec est rationis frigida cogitatio & inutilis, atque adeo nodes dici debet. Nam uerae fidei est adprehendere gratiam promissam, & remissionem peccati semper ab hac petere, per Christum: non alium rogare debitum iusticiae aut salutis.

Sed aduersarij dicunt, se quoque agnoscere, quod remissionem peccati, iusticiam & uitam aeternam a CHRISTO accipiamus: uerum conditionaliter, ut si illam gratiam nobis per opera & iusticias nostras promereamur. Nam in fide requirunt dilectionem: qua affirmant impium formaliter iustificari. Atque ita discernere uolunt pios ab impijs: uerum illi, fide & incredulitate differunt: quos isti discernunt operibus legis, quae prorsus eadem habere possunt quilibet hypocrisis & pharisaei cum pijs. Nec est fides in eo, qui opinione promerendi salutem, iusticias legis hic error peperit tot sectas in orbe Christiano, tot monachorum: tot discrimina conuersationis, operum & uitae, cum professione Christiana

ng de

næ debeat una & simplicissima esse: fidei in CHRISTVM, & pœnitentiæ seu conuersionis ab operibus peccati ad Deum. Nam Christus & Apostoli docent, quod fide gratiæ iustificemur: non addunt conditionem meriti operum nostrorum, imo hâc omnium maxime excludunt. Testatur enim gratuitam esse saluationem: & gloriationem meriti operum nostrorum exclusam esse. Postea requirunt pœnitentiam seu opera bona, tanquam iusticiæ fidei fructum. Atqui opinione merendi salutem, faciunt seu prædicant opera bona non retinent fidem: sed ab Euangelij fide ad legem relabuntur, gratiam & CHRISTVM abnegantes.

Quod doctores meriti operum & carnalium iusticiarum facere ex eo intelligis quia actum credendi triplici modo distinguunt. Primum esse dicunt, credere DEVM: secundum, credere DEO: & tertium, credere in DEVM. Deinde primos duos credendi modos etiam impij tribuunt: & postremum, quem sola dilectione discernunt a prioribus, dicunt esse piorum, quos ea fide affirmant iustificari. Ex quo clarum efficitur, quod operibus sine fide in Christum tribuant meritum iustificationis. Ergo ut distinctioni, quam dixi, locum relinquam, uel docendi causa: tamen ita oportet illam discernere, ne illos credendi actus nisi solis impijs tribuamus, & actum amandi nullo modo interferamus. Nam homines pij credunt esse Deum: credunt uera esse quæ Deus loquitur. Deumque & in DEVM credunt: ut in quem omnes spes suæ tota cordis fiducia ponunt: certi quæ a Deo respiciantur, exaudiantur & defendantur, propter Christum. Et hunc tertium credendi modum aduersarij non solum prorsus ignorant: de dilectione fabulantur, sed illius hic non erat locus, quanquam uera fides est efficax dilectione. De credendis disputatur, ubi agitur de fide, non de amando, hoc est, de beneficijs gratiæ, quæ nos in fide oportet recipere: non de operibus obedientiæ nostræ in Deum. Hunc scopum in fidei prædicatione oportet tenere.

Ac ne Lombardus quidem intellexit, quid sit uere credere: iuxta quemcumque credendi modum accipias illum loqui. Qui uidetur præterea erroris ansam dedisse Scholasticis theologis: & isti ætati, in qua hoc tempore a paucissimis intelliguntur ea quæ sunt ueræ fidei in Deum. Sic enim scribit, in sententijs, quas ex patribus multis in locis sine iudicio corrasit: libro iij. distincti. xxij. Credere Deum, est credere quod ipse sit Deus. Postea addit: quod etiam mali faciunt. Intelligit autem facinorosos, qui sine pœnitentia flagitiose, nequiter & scelerate uiuunt, adeoque sine operibus dilectionis. Quasi fides sit de rebus iudicio humano & ratione perceptibilibus: & non de solis illis, quæ sunt incomprehensibiles, incredibiles & absurde rationi: atque adeo, quibus fidem habere, nisi moti atque impulsu a spiritu sancto, non possumus. Hoc ergo si intellexisset Lombardus, nunquam potuisset malis fidem, qua creditur Deus,

Actus credendi
triplex.

Lombardus

Credere Deum

tribuere. Neque enim quiescit, aut permanet, spiritus sanctus in illis, qui carnaliter uiuunt: ut habes ea de re disserentem Paulum ad Roma. viij.

Sed & Lombardi sententia apertissime repugnat prophetae testimonio: illi quod est psal. xij. Dixit insipiens in corde suo non est DEVS. Quomodo igitur homo impius & malus, potest firmiter statuere & credere, esse Deum? Verum ita fit, ut incauti atq; inconsiderantes sepe pronunciemus de rebus quas nunquam intelleximus. Non est res ita uulgaris uere & indubitater credere, esse Deum, quam existimatur a plerisque. Non possent enim non honorare, metuere & diligere Deum, qui esse crederent: nec possent mali permanere: fide enim iustificantur impij. Et cōsidera, qualem effecerit fides Cornelium hominem Ethnicum, de quo in Actis apostolicis capite x. qua credidit DEVM: etiamsi adhuc ignarus esset fidei in Christum, sine qua nec iustificari coram Deo, nec saluus esse potuit. Iustificat enim Deus, remissione peccati, eos qui in CHRISTVM IESVM credunt: & liberat, propter illam fidem, a morte. Tamen ea fides, quæ contigerat Cornelio, præambula fidei in Christum, (neque enim sine fide potuisset colere Deum. Jescerac ex eo bonum uirum, studiosum Dei: siue ut Lucas ait, religiosum & timētem Deum: id quod elemosynis, quas præstitit populo, & precationibus suis ad DEVM, significantissime declarauit. Quid multis Lombardus, & quicumque sententiam eius secuti sunt, nunquam intellexerūt, omnes homines natura insipientes esse, cæcos, errantes, ignaros Dei & Iesu Christi, impios & peccatores, sub imperio peccati & tyrānide Diaboli: diuina non posse intelligere, neque posse efficaciter nisi a spiritu sancto doceri.

Cornelius.

Credere deo.

Sed pergamus ad reliqua Lombardi: in quibus sibi non dissimilis est & ridicule atque impie de diuinis nugatur. Credere DEO, inquit, est credere uera esse quæ Deus loquitur. Vbi rursus de somnio suo homo resupinus & incogitans attextit, quod & mali faciunt. Scilicet, homines improbi & impoenitentes credunt uerbo Dei: quod etiam pro stulticia habetur, ab his quos spiritus sanctus non docet. Deinde qui possent mali uere credere uerbo DEI: & non continuo immutari & boni fieri, si modo promissionis Euangelij fide in agone conscientia aduersus peccatum, non destituerentur. Est enim uerbum iusticiae, & totius pietatis: salutis & uitæ æternæ uerbum. Nec potest creditum non efficax esse: nempe, Dei potentia ad salutem omni credenti. Ideo credentes liberata peccato: & peccatores iustificat & saluat a peccato & æterna morte.

Verum Lombardo sermo est, de frigidis & ociosis speculationibus rationis in uerbo DEI: non de uera fide, cuius rationem non intellexit. Caro in erroribus impietatis cæca, adeo non credit uera esse quæ Deus loquitur, ut nihil perinde uanitatem esse existimet & stulticiam. Non ergo asse-

quo assequitur captus naturalis in malis ea quæ DEVS loquitur: sed ut Deus incomprehensibilis est, ita eius uerbum. In bonis autem agit Deus spiritu suo sancto: quare uanissimum est dicere, quod mali, Deo loquenti, credant. Est enim spiritualissima doctrina uerbi Dei prædicatio: qua non potest non offendi caro. Et Sophistæ sunt huius rei testes & horribilia exempla. Nihil enim ita abominantur, atque si quis dicat, in uerbo Dei esse, quod sit supra captum rationis: lege diuina præcipi, quæ uires liberi arbitrij & humanæ rationis superent atque excedant. Iusticiam, nisi gratis, per solam peccati remissionem, propter fidem in CHRISTVM, nulli contingere. Existimant enim quod homo peccator possit mandata Dei facere atque implere: mereri remissionem peccati & uitam æternam, denique, quod habitus suarum uirtutum ipsum iustificent. Sed sic opinantibus ipsis lex non magis est uerbum Dei, quam uulgaris alia rationis & philosophica doctrina: quia illius germanum usum non attingunt, et spiritualissimam doctrinam transformant in rationis commentum. Euangelium uero penitus reijciunt, & damnant.

Sed Paulum audiamus, de hac ratione ita nos admonentem .i. Cor. ii. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus DEI. Stulticia enim est illi, & non potest intelligere: quia spiritualiter examinatur. Dic igitur rogo, quomodo homo insipiens, impius, peccator & malus, credit uera esse, quæ Deus loquitur? Num uerbo incomprehensibili potest assensum præbere: & quod summæ uanitatis, & summæ stulticiæ uerbo, quomodo potest insipiens & malus permanere? Quin potius, si crederet homo malus uera esse quæ Deus loquitur, mox in puluerem redigeretur, terrore iudiciorum Dei ineuitabilem: contritione sui & desperatione coram Deo, nisi per Euangelij consolationem seruarietur a desperatione, & tanquam ex mortuis uitæ restitueretur. Sunt igitur ociosæ & inutiles speculationes, de quibus Lombardus & Sophistæ fabulantur, proreperia. Quæro enim, quid acturus sit homo impius & malus, sceleribus indulgens sine poenitentia, si uere cognoscat & credat, se esse gehennæ & mortis æternæ filium: nisi protinus consolationem capiat ex Euangelio, de peccati remissione sibi facta: de reconciliato Deo & accepta æterna uita propter CHRISTVM. Sed hæc paradoxa frustra est insipientibus & incredulis inculcare. Nihil autem facilius est, quam loquacem Sophistam multa garrere: & quæcunque in buccam illi ueniunt effutire, sine iudicio & ratione. Sed uera, firma et cõsentanea scripturis sanctis dicere: id non perinde promptum est omnibus facere & prestare. Tertium modum credendi ita definit Lombardus: credere in Deum, est credendo amare, credendo ei adhærere, & eius mēbris incorporari. Quid audio? Actus credendi in Deum, quo oportet omni uerbo eius

Credere in
Deum.

constantissime assentiri, timere comminationes iræ, fidere acniti promissionibus gratiæ, is, inquam, actus definitur per actum amandi, et per habitum uirtutum nostrarum: sic possem etiam ego ex quo liber, quancumque rem efficere. Ergo hac descriptione Lombardus, & qui ipsum secuti sunt, redeunt ad saluam: qua imbuti, etiam alios conspuunt. Nam hac tota congerie uerborum & sententiæ, credendo amare, credendo in eum ire, &c. nihil aliud uolunt dicere, quam in fide iustificante, non hoc solum esse, quod dicitur, credere Deum, & credere Deo: quo modo & multi impij credant scilicet, adeoq; ipsi diaboli. Sed præterea opera dilectionis prædictis duabus credendi circumstantijs accedere. Videtur ergo uerum esse, quod supra dixi, nostros aduersarios, ita prædicare

*Aduersarij
docent impij
iustificari, so-
lis operibus,
sine fide.*

legem, opera & nostras iusticias, ut affirmant illarum meritis & iustificari impium & liberari a morte: prorsus sine gratia, sine CHRISTO, & promissionis Euangelij fide. Si enim impios & malos nihil iuuat credere Deum & Deo: nec pijs prodesse isti actus credendi possunt. Et si oportere Christo. Sed gratia secure abijci poterit: & iusticia ex lege quaeri. Sicut etiam docent, qui affirmant impium fide formata illa iustificari.

Notabis igitur, hoc pacto Sophistas non discernere pios ab impijs, penes fidem & incredulitatem: ut fieri debuit, sed noua fictione: per opera & iusticias legis. Sed inde necessario sequitur quod opera summe pietatis loco habent: & Christo redemptori nullum honorem. Cum tantum sæpenumero fiat, ut impij speciosiora & ampliora opera habeant, quam pijs. Quare hic tertius credendi modus non recte definitur per actum amandi, per habitum & uirtutes nostras: debuit enim discerni per actum credendi, aut minime discerni a duabus primis circumstantijs credendi. Diuersus uero credendi modus is futurus erat, & fidei ueræ iustificantis, si definiissent illum per constantem fiduciam, in promissionem gratiæ & seruatore[m] CHRISTVM. Sed omissio fidei lumine, nihil quã tenebras opinionum nobis in illa postrema fidei descriptione ostenderunt: & quidem, per quas operibus nostris meritum iusticiæ & salutis tribuerunt. Nam hoc fabulosum commentum ita placuit illis, ut statuerint impium aliter nec iustificari, nec discerni ab impijs pios posse, quã per opera dilectionis. Lombardus enim, quem habent Sophistæ magistrum irrefragabilem ea in re, sic dicit: per hanc fidem, (intellige, iustificationem) modum credendi, cum sophistica descriptione actus amandi. Vbi hic fit mentio promissionum gratiæ & fiduciæ in eas: Vbi seruatoris IESV CHRISTI: Num hoc est adplicare se ad Euangelij promissiones, & fide eas recipere, si credas Deum esse & uera esse, quæ Deus loquitur: In Euangelio docemur de reconciliato DEO, remittente nobis peccata

Fides iustificans.

peccata nostra & defendente nos a quibuslibet calamitatibus peccati, mundi & diaboli, per CHRISTVM: adeoque liberante nos ab æternamorte. Necesse est igitur ut in fide iustificante agnoscas Deum, tibi & tuum Deum esse: hoc est, clementissimum patrem & protectorem. Promissiones Euangelij non simpliciter veras esse, sed tibi loqui & veras esse: ut credens in eas accipias peccati remissionem & possideas, hæc beneficio traditi pro peccatis nostris CHRISTI: & sine operibus dilectionis nostris. Hoc est, si ne merito operum: etiamsi opera dilectionis & iusticia illa obedientie nostræ, veram fidem inseparabiliter consequantur.

Si igitur in fide iustificante non sunt nisi duo illi actus credendi, qui dicuntur, credere DEVM & DEO: Item, opera dilectionis facere. Quid fiat obsecro si ita credat homo impius? Hoc est, credat Deum esse, & quidem iudicem suum esse: cum homo talis sit impius & peccator: sic, si credat veritati scripturæ, quæ testatur impium seu peccatorem damnari coram DEO: Nonne isti doctores facient talem ruere in sempiternam desperationem? Primum, quia de consolationibus Euangelij eum nihil admonuerunt: nihil de Christo redemptore & iustificatore. Dein de, quia iusticias legis pro gratia illi prædicauerunt: & perniciosam opinionem ei ingenuerunt, quæ se existimat perfectæ obedientiæ erga legem esse debitorem. Nec potest cum tali opinione, quisquis est in ea, non ruere tandem in desperationem. Nam opera dilectionis nostra sunt imperfecta: & in uniuersum, omnes iusticiæ carnis sunt immundæ.

Sed hæc sequentia magis produnt Lombardum: quæ etiam postea omnes Sophistas obnoxios tenuerunt. Nam fides, inquit, quam dæmones & falsi Christiani habent, qualitas mentis est: sed informis, quia sine charitate est. Ex quo uides, quod uim saluationis fidei nullam tribuunt, nisi quatenus opera dilectionis habet. Sed obsecro hic ludus & impostori uerborum nonne gloriam salutis nostræ adimunt gratiæ & seruatori Christo: & operibus nostris illam tribuunt? Hoc est, operibus ab hypocritis, & sine uera illa & iustificante fide, factis. Neque illud est discernere uerā fidem a ficta: sicut fieri solet cum de operibus dilectionis loquimur, ut effectibus fidei: seu fructibus externis, significatibus fidem credis. Sed est opera nostra facere causam iustificationis: nempe, si credens DEVM & DEO nihil proficit, nisi quatenus opera dilectionis habet. Hoc uero si non est opera prædicare quod impium iustificent, ac liberent a peccato & morte, sine gratia, sine Christo, & sine promissionis Euangelij fide, uelim ab alio doceri, quomodo hoc eorum committunt tantam blasphemiam excusari queat.

Quinetiam aduersarij nostri, qui defendunt istas Sophisticas opiniones de fide, hanc nostram doctrinā, de gratuita gratia & seruatore Christi

*Aduersarij
dant gratia
hæc doctrinā.*

COMMENT. DE POENITENT.

sto quam ipsis opponimus, execrantur & damnant, ut impiam, præsumptuosam, erroneam, falsam & hæreticam: tot enim nominibus eam infamant. Neque uero recipere licet, quod postulant, opera nostra esse partialem causam iustificationis. Iustificatio enim, ut sæpe dictum est, & firmissimis scripturæ testimonijs probatū, est gratuita beneficentia: nec significat opera & uirtutes nostras, sed remissionem peccati. Ergo non utuntur quidem Sophistæ, in suo illo commento de fide formata, particula, Sola: tamē in doctrina aliud nihil efficiunt, quam ut credamus nos operibus iustificari, gratia DEI, & seruatore Christo, exclusis. Quid enim habet iste tertius modus credendi, ut a Sophistis prædicatur, nisi incertam & frigidam rationis opinionem, de Deo, quod sit & uera loquatur? Quæ fides tamen per se nulli proffit, non liberet a peccato & morte: cum & malis contingat, (ut hoc Sophistis interim demus.) nisi opera dilectionis, meritoria gratiæ, iusticiæ & uitæ æternæ accedant. Certum est ergo istos per opera sua meritum saluationis sibi polliceri, si ne gratia, sine CHRISTO, & sine Euangelij fide. Ut non multis acceptionem tribuunt, habere dilectionem: quia hæc sine gratiæ gratuita & propitiatoris Iesu Christi fide, nullis contingit. Adeo fictæ habent omnia Sophistæ & aduersarij nostri in sua opinata fide: & Iudaicæ pronuntiant de iusticia, & fidem Christianam penitus evertunt.

Non sunt ergo fidei doctores, neque defendunt pietatem Christianam, sed opprimunt eam: & quod turpissimum est ei qui uelit haberi doctor Christianus, nihil quam uanas operum hypocrites prædicant ad docent. Erigunt in nobis operum nostrorum fiduciam: & gloriam fidei sepeliunt. Fidem nominant quidem, sed nihil illi tribuunt: imo ne intelligunt quidem, quid sit fides, Confitentur CHRISTVM mortuum esse, pro nostris peccatis: sed ore tenus. Quia dant hunc sonitum, sine mente & spiritu. Mox enim detrahunt illi hanc gloriam, per prophanam operum & meriti carnalium iusticiarum doctrinam. Et cur non potius sine ne furo, & sine fictione, nudis atq; apertis uerbis, dicunt quod sentiant uidelicet, impium & peccatorem, non per misericordiæ fidem, propter Christum iustificari: sed propter sua opera: Fictis enim solis nominibus & ad dolum instructis, quod fortassis ignoranter a multis factum est, sed tamen factum proculdubio artificio & structura Diaboli, imperiis imponunt.

Cæterum de dilectione oportet ita pronuntiare, & iusticiæ fructum esse, & necessariam credenti. Sunt enim opera dilectionis ueræ fidei externis signis: ut firmissimum sit, eum qui dilectionem non habet, nec fidem habere. Regnat enim contemptus DEI in omnibus illis, qui sine operibus dilectionis uiuunt. Verum hoc retinere interim oportet, quod per mi-

De operibus
dilectionis.

per misericordiae & propiciatoris Iesu Christi fidem, sine merito dilecti
onis nostrae, & remissionem peccati & uitam eternam accipiamus. In sum
ma, nemo pius, iustus, sanctus & beatus esse coram DEO potest, nisi
quatenus in Christum Iesum, ut autorem & causam, suae aeternae felici-
tatis, credit. Contra, doctores fidei formatae beatum pronunciant, eum
qui opera meritoria iusticiae & aeternae uitae habeat. Sed hoc est gratiam
abijcere: & a CHRISTO seruatore deficere ad legem, hoc est in eter-
nas maledictiones sese precipitare.

Age uero propius inspiciamus quale sit Sophistarum commentum
de fide: & quo iure fidem tribuant impijs, ut pios nulla alia re, nisi dile-
ctione, hoc est, legis operibus, ab illis discernant: & per consequens so-
lis iusticiam tribuant, qui habent opera legis, priuatas iusticias, quas me-
ritorias fingunt aeternae uitae. Credentibus autem non tribuant iustici-
am: nec quod accipiant per fidem, eternam uitam. Non igitur satisfacit
in fidei descriptione, illorum actuum credendi solum facere mentionem,
qui uocantur credere Deum & Deo: siue esse Deum, & uera ipsum lo-
qui. Quapropter in tertia credendi circumstantia, qua dicunt nos crede-
re in DEVM, quendam alium actum credendi prioribus adijcere de-
buerunt: quem uidelicet nos sacrae literae docent, fidei iustificantis nomi-
ne, nimirum credere in misericordiam Dei, qua acceptamur in filios, &
uitae aeternae heredes, propter Christum. Verum, huc negligunt: & loco
eius de operibus dilectionis loquuntur. Cum autem hac fide iustificen-
tur impij, non potest dici, illam malis contingere, qui sine poenitentia
manent. Gubernantur enim a spiritu sancto: nec possunt non proficere
in uia iusticiae. Ut scias diaboli commentum esse, in gratiae contumeliã
confictum: fidem impijs & malis contingere posse, non minorem quam
pijs, nisi quod operibus dilectionis sint inferiores impij pijs.

Vides itaque lector, erroris causam fuisse Sophistis in descriptione
fidei, quod hoc ipsum quo iustificamur impij prorsus ignorauerunt. Non
enim iustificamur quia credimus esse DEVM, & uera esse quae Deus
loquitur: sed fide misericordiae Dei, & propiciatoris Christi, qui se de-
dit precium & satisfactionem pro nostris peccatis. Ac fit tandem neces-
sario, ut impij credant esse DEVM, & uera esse quae loquitur: sed quia
destituuntur misericordiae fiducia, coguntur desperare. Ita ut accidit pro-
phetae Iudae. Sunt autem beneficia gratiae gratuita: sed illorum ubi faci-
unt mentionem Sophistae: Imo quomodo potuissent illorum meminisse,
se, qui conati sunt omnia quae sunt iustificationis ad merita & satisfacti-
ones operum nostrorum referre. Itaque in tertio credendi actu, quod fi-
dei acceptum ferre debuerunt, fidei autem gratuitae misericordiae DEI
& redemptoris CHRISTI, id operibus dilectionis tribuerunt: et phi-
losophice ac ciuilitate de iusticia Christiana pronunciauerunt. Quasi haec

*Aliter exami-
nata fidei
descriptio,
quae est Sophi-
starum.*

*Deus reuelat
se impijs: sed
absq; Euan-
gelij consolati-
one.*

COMMENT. DE POENITENT.

fit uirtutum & actionum nostrarum: quæ est aliena qualitas & uirtus, uidelicet Christi, & meritorum sanguinis eius. Ioan. iij. vi. etc.

Opera bona discernunt ueram fidem a ficta non pios ab impijs.

Nulla igitur causa erat, cur in descriptione fidei facerent mentionem actus amandi: nisi effectu explicare uoluissent, tanquam signo, uim uere fidei, qua careant ficte credentes. Debit tamen seorsim dici de actu credendi: & diserte explicari, quarum rerum noticia, assensu, & fiducia coram deo iustificemur. Videlicet, adprehendentes per fiduciam cordis, Euangelij promissionem & CHRISTVM redemptorem. Nam postea demum, & de dilectione dici secure potuisset: tanquam de effectu & fructu fidei, non causa adprehensiuæ salutis. Fide enim in gratuitam gratiam & Christum redemptorem, non dilectionis merito adprehendimus saluationem: iusti & beati propter CHRISTVM, non propter iusticias nostras. Dilectione autem, hoc est, operibus bonis, qui uera fide præditi sumus, glorificamus pro gratia deum & redemptorem Christum. Et omnibus modis caueamus hanc impiam opinionem, qua docent præstare opera, fidei formatae doctores: scilicet, ut remissionem peccati, quam am et uitam æternam illis nobis mereamur. Sed hoc perniciosum commentum opprimat gloriam Christi: & fidem Christianam extinguit.

Bona uentura.

in tertiū Sententiæ, dist. xxij. hæc scribit: Et quoniam fides non perfecte tendit in deum, tanquam in finem ultimum, nisi pro ut est iuncta charitati: (Quare hoc, mi Bona uentura: & unde probas? Tu enim illo commento tendis, ut beneficia gratiæ neges gratuita esse: neges recipi gratiam per fidem, adeoque neges fidem iustificantem adesse illi qui non habeat opera, quibus iusticiam & salutem mereatur.) Ideo actus credendi in deum, diffinitur per actum amandi, non tanquam per actum proprium: sed tanquam per actum annexum. Sed dic nobis acutissime magistrorum, quomodo non perfecte tendit in deum fides, tanquam in finem ultimum, illius in quo est gratiæ & propiciatoris Christi fiducia: & qui deo suam gratiæ laudem, & CHRISTO redemptoris, toto corde tribuit? Deinde, quomodo non perfecte tendit in deum, tanquam in finem ultimum, qui opera dilectionis non modo sine fiducia gratiæ, uerum etiam contra eam fiduciam facit: nepe, ut sibi seruiat, sibi mereatur salutem: et nihil plane referat ad gratiæ laudem. Aut denique nihil ne dicit Christus, in illo: sic enim deus dilexit mundum, ut beatam uitam æternam daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed haec quomodo posset addere? Vos enim Sophistæ dicitis illum actum amandi non addat: Imo uita æternæ, de cōdigno. At Christus & Apostoli testantur quod gratis, sine meritis operum nostrorum saluemur. Ioan. xviij. hæc est uita æterna, ut cognoscant te solū ueræ deum: et quem misisti Iesum Christum. Hæc sententia soli cōternæ salute, fidem tribuit saluationem. Adeoque iusticijs nostris illam detrahite.

Quem?

Quemadmodum & illa Pauli, Roman .iij. Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in CHRISTO IESV: quem proposuit Deus propiciatorium, per fidem in sanguine ipsius.

Nec tamen excluditur dilectio his sententijs, ne sequatur. Necessè est enim ut sequatur. Quia arguit incredulitatem adesse, & DEI contemptum, illis qui sine dilectione & sine poenitentia uiuunt. Cum enim de dilectione loquimur, includimus ea omnia officia & opera, quæ hæc præstare solet, Deo in obsequium, & proximo in bonum & utilitatem: quæ & præcipit Deus, & fidem exercent, & seruata muniunt conscientiam contra tentationes desperationis. Neque enim potest sibi promittere propiciuum DEVM, qui eius uoluntati in omnibus resistit: nullis bonis operibus, & nulla Christiana poenitentia florens. Sed rursus, illa arrogans & superba fiducia meriti operum nostrorum, quæ falso uocant dilectionis opera, reprehendi debet: quia reuera nihil minus est in illis operibus, quam dilectio. Mimeses habet operum dilectionis, & pharisaicas hypocrisis: a dilectione uero abest longissime. Quæ est enim illa dilectio, qua te fingis amare DEVM, & amare proximum propter Deum: cum operando tua solum spectes & quæras: confidisque corde penitus recedente a Deo, quod per opera tua salueris: Pura dilectio, est in operando non spectare nisi Dei præceptam uoluntatem, ut hanc facias: obsequium illi præstaturus, qui te uocauit in gratiam reconciliationis & æternæ salutis per CHRISTVM. Oportet enim hanc fidem retinere, quæ fons est & causa Christianæ dilectionis.

Postremum cur actum proprium fidei uos Sophistæ non explicatis: & qua proprie re iustificetur impius? Nam si Deus iustificat eos qui Euangelio credunt, ut scripturæ testantur, quid uos diuinum decretum corrumptis, & torquetis illud ad operantes? Fidem nominatis, cum tamen in uestra fidei descriptione nihil habeatis non commune impijs: ut ipsa re coacti detrahatis fidei iustificationem. Nam & appendix ille de dilectione, nihil facit ad fidei prædicationem. Quin etiam opera prædicare, quasi sint meritoria salutis, est relabi a fide, & abijcere gratiam, atque a CHRISTO ad legem deficere. Proinde his argutijs, per descriptionem actus amandi in fide, abstrahimur miseri a gratiæ fiducia, & redemptoris Christi: & legem compellimur pro salutis doctrina habere. Quod plane non est, quam æternam uitam, commutare cum æterna morte. Vg uobis auctoribus, & confirmatoribus operationis tanti & tam impij erroris.

Ergo, ut maxime credas esse Deum, quid refert, si non confidastere spici a DEO, & tibi fauere Deum, te habere propiciuum & placatum Deum: atq; a deo Deum esse, quod se uocari a nobis & credi gaudet: nempe clementissimum & fidelissimum patrem? Verum hoc unde scias, nisi

Quid sit hic
credere Deum.

COMMENT. DE POENITENT.

per Euangelium, de gratuita misericordia dei qua ignoscitur peccatis nostris propter CHRISTVM: Cuius fides, quomodo huc annexum actum amandi habere potest, quo confidit homo, quod per opera & iusticias suas mereatur uitam æternam? Nonne hoc monstrum est, & blasphemiarum summa blasphemia? Tamen si ut sæpe dixi, ueram fidem sequatur dilectio: sed qua credentes Euangelio glorificant deum & seruiunt proximo, sine hac impia opinione, qua iusticiarii quærent per opera sua saluari a peccato & a morte. Porro hæc misericordie & adoptionis fides quo iure tribuitur malis & diabolis? Hac enim iustificatur malus: diabolus autem nunquam potest adesse.

Quid sit pie credere deo.

Deinde, quid prodest, ut maxime pie credas uera esse quæ deus loquitur: nisi scias, credas atque confidas tibi loqui deum, & benigne loqui, per gratiam & misericordiam loqui, ut credens sis iustus, beatus & saluus ab æterna morte? Quomodo autem hoc scias ac credas, quod uide licet impius & peccator libereris ab ira dei, & fugias illas horribiles poenas, peccatoribus debitas, iudicio æternæ mortis: itemque, deum tibi loqui, loqui ad cor, & clementissima consolatione, sicut pater filio suo, quæ ardentissime diligit: nisi per promissionis Euangelij fidem? Illa enim agitur de gratuita illa clementia & misericordia dei, qua recipimur peccatores, ex filijs iræ & æternæ mortis, in filios dei & uitæ æternæ heredes. Nec potest in eius fide esse ea impia opinio, quæ statuit quod merito operum tuorum fugias & declines hanc iram & mortem, & dignus habearis æterna uita. Nam certe hæc est Euangelij consolatio, qua nobis benigne loquitur deus & clementissima consolatione, tanquam pater filijs suis: quæ CHRISTVS significat ubi dicit: Venite ad me omnes qui laboratis et onerari estis, et ego reficiam uos. Cui fidem habere, homines malis, facinorosi, et qui sine poenitentia manent, non possunt. Multo minus diaboli, ut qui sciunt hanc consolationem ad se nihil pertinere: quin etiam facere ad destructionem tyrannidis ipsorum.

Fides promissionis Euangelij.

Postremum, quid profuerit credere, uel omnes Euangelij promissiones ueras esse, nisi tibi ueras esse confidas? Sed unde hoc, nisi per fiduciam mediatoris Christi: per cuius beneficium, sine meritis operum nostrorum, in ea gratia sumus. Huius autem beneficii fides, ut nulla esse potest in hypocritis illis, qui de meritis operum suorum gloriantur: Ita nec in secleratis istis, qui sine poenitentia manent: nec in diabolis, ut quibus spes saluationis penitus præcisa est, perpetuis aduersarijs et inimicis gratiæ dei et gloriæ CHRISTI. Peccatores uero possunt conuerti a uis suis malis, et saluari. Sed de hac iustificatione et saluante fide, Sophiste in bene loq̄is disputationibus suis de iustificatione nihil loquuntur: sed tantum hærent in suo

in suo nugacissimo cōmento de fide formata, errantes et alios secum errare facientes. Opera pharisaica predicant & docent: CHRISTVM & fidem non predicant. Nominant fidē: sed rem gloriæ Christi, fidei iustificantis & saluantis, suis sophisticis cauillationibus omnino dissipant & opprimunt. Esto quod ignorantes hoc faciant & fecerint: tamen faciunt & fecerunt. Quare nisi a suis pernitiolis opinionibus liberati fuerint, uel in agone conscientiae & articulo mortis, (quando intelligitur nemo, quæ sit imperfectio & immundicia iusticiarum nostrarum: & quæ non sit aliunde salus, nisi a gratia & seruatore CHRISTO.) nemo ex ipsis, & omnibus quos errare fecerunt, saluari potest. Nam fides Christiana est sentire ac profiteri, quod gratis, per misericordiam, & seruato-rem CHRISTVM, sine lege & sine meritis iusticiarum nostrarum, salui efficiamur a peccato & ab æterna morte. Contra quam qui sapiunt, sentiunt & agunt, nunquam in æternum possunt saluari: nisi a suis impijs opinionibus liberentur, & corrigant consilia & facta sua mala a praua. Sic discerni pij ab impijs debent: dilectione uero, ut signo exte-riore, discerni debet uera fides a mortua rationis opinione.

Fides discernit pios ab impijs.

Porro, si homines mali & impij, (quales natura omnes homines sumus: ignorantes DEI, & inepti ad ueram atque perfectam iusticiam coram DEO.) possent credere omni uerbo Dei: nemo illos accusatur: & malicia & impietate posset, credentes DEO. quia mox iustificarentur: & spiritu DEI, per illius uerbum, gubernarentur. Viuit enim homo in omni uerbo, quod procedit de ore DEI: iuxta prophetæ testimonium & CHRISTI. Sed in uerbo credito: hoc est, in fide exercitata a spiritu sancto. Quare res uiua est, & efficax atque omnipotens in homine fides: & iustificat impium, & liberatum a peccato & morte, æternum beat. In summa, efficit ex filijs diaboli & æternæ mortis, filios DEI & hæredes æternæ uitæ. Ita de efficacia uerbi fidei scribit Paulus, Roman. i. Non erubesco Euangelium Christi. Potentia enim DEI est, ad salutem omni credenti. Sic. i. Thessalo. ij. testatur uerbum DEI efficax esse, in illis qui credunt. Et Scholastici doctores, belli Theologi, fingunt impios credere omni uerbo DEI, & uerbum sine efficacia & sine fructu posse in ipsis permanere. Sed, ut frequenter dixi, Scholastici de pharisaica & speculatiua rationis noticia in uerbo, solum loquuntur: quæ est literæ noticia, & homini ad saluationem nihil prodest. De practica noticia, in qua est uere assentiri, credere, fidere ac niti promissionibus DEI, nihil loquuntur: neque quicquam de ea intelligunt. Hoc dixi secundo loco in hoc capite, ut fidem nostram confirmatius muniant, contra cogitationes rationis de fide.

Efficacia uerbi crediti.

COMMENT. DE POENITENT.

De fide de
moniorum.

Est uero, Diaboli credant, hoc est, credāt esse Deum, & uera ipsum loqui. Quid tum? quid hoc ad nos, quid diaboli credant? Num diaboli loquitur DEVS, ut fide uerbi salui fiant? Aut habent isti quicquam commune nobiscum, in credendo? Deinde, si hoc recte tribuitur diaboli, quod uerbum DEI, uerbum gratiæ, fide adprehendere possint: cur non poterunt & dilectionis, seu operum uerbum adprehendere, atq; ita saluari? Postremum, num de fide diabolorum litigabimus Christiani, ea relinquentes, quæ ad nos pertinent: & quibus Deus nobis loquitur? Quis audeat affirmare, Deum in promissionibus gratiæ diaboli loqui? Certe, ne ipsi doctores fidei formatæ hoc concedent. Quomodo igitur tribuitur diaboli uerbi DEI fides: in quo Deus nihil loquitur ipsis? Sciunt quidem diaboli humano generi promissam esse salutem in Christo Iesu. Quia non potuerunt ignorare, hoc quo dictum est: Inimicitias ponam inter te & mulierem: & inter semen tuum, & semen illius. I P S V M conteret caput tuum: & tu mordebis calcaneum eius. Quare nunquam potuerunt diaboli ignorare Deum, & quæ gratia nobis promissa sit, nunc exhibita, pro restitutione nostri ad æternam salutem. Sed non ideo uerbum gratiæ ipsi potuerunt fide adprehendere: tanquam illo saluandi. Quod tamen est uere fidei, & uere credentis in DEVM. Quia etiam hac promissione coacti sunt desperare salutem: ut quæ ipsis aduersabatur, sicut rursus diaboli aduersantur promissioni, & saluti electorum, credentium in CHRISTVM. i. Pet. v. Hæc igitur non est fides, de qua in literis sacris agitur, & qua affirmantur iustificari impij: scire alijs promissam esse salutem, eamq; illis inuidere. Sed nosse ac scire, adeoque firmiter credere, sibi esse promissam: & promissionem gratiæ fide adprehendere. Quare non debuerunt Lombardus & Sophistæ, collatione fidei, quæ est in diaboli, fidei qua peccatores iustificamur & saluamur ab æterna morte, tam audacter detrahere: & eius gloriam minuere: hoc est, gratiam DEI, & beneficium redemptoris CHRISTI tam impudenter blasphemare.

Diaboli non hominum saluti tantum, sed & Deo & omni eius gloria, quantum possunt resistunt: & ueritatem uerbi eius calumniantur. Ut docemur exemplo Genesis iij. Item alio Matth. iij. Et in parabola zizaniorum Matth. xij. Et Paulus testatur dæmones impiarum doctrinarum autores esse. prima Timoth. iij. Et ij. Cor. xi. dicit, ipsum quoque Satanam transfigurari in angelum lucis: nimirum ut simplicitate & implicitate, quæ est in CHRISTVM. Dicit præterea diabolus obnoxiate nere impiorum hominum corda: ut uerbo salutis aduersentur & contradicant. Sicut fecit Alexander ærarius, de quo est, ij. Timoth. iij. Sed & mentes infidelium excæcare dicitur, ut non fulgeat eis illuminatio Euan- gelij

geli gloriæ CHRISTI: qui est imago Dei. Igitur tantus hostis & aduersarius Dei, Christi & salutis electorum diabolus, non potest Deum profus nescire: sed num idcirco diaboli fidem habere possunt eandem, quam saluandi per Christum, nisi quod dilectionem non habeant: Vides ergo Lombardum & Sophistas in doctrina fidei nihil loqui de fide adprehendete promissionē salutis, qua una iustificamur & saluamur.

Necq̄ uero dubium est, diabolos odio DEI, & perpetua salutis desperatione, horribiliter cruciari: quod fortassis uoluit, qui dixit: demones credunt & contremiscunt. Sed hæc de fide d:abolorum plus satis. Quid enim ad nos quid credant. Sed Lombardus, Sophistæ & aduersarij nostri, huius dicti occasione, & per somnium suum de fide, corrumpunt nobis uerbum gratiæ, & fidem ex cordibus nostris eijciunt: quam pro officio bonorū doctorū Ecclesie plantare potius debuerūt, & animis nostris bene & firmiter radicare. Nuncautem euel lunt & destruunt: quod omnium potissimum in eos dictum esse uolumus, qui hoc tempore doctrinæ gratiæ & fidei aduersantur. Iam igitur considera, quo iure tribuatur impijs, qui malo spiritu aguntur, & sine pœnitentia uiuunt, fides. Num enim isti impij, prophani & scelerati homines, qui sine pœnitentiâ uiuunt & sine operibus bonis, possunt credere Euangelio, & fide promissionē gratiæ recipere: hoc est, possunt ne credere, quod habeant reconciliatum, placatum, propiciū & fauentem DEVM: qui ipsis remittat peccata & liberet eos a morte & tyrannide diaboli, utque sint æternæ uitæ heredes, propter CHRISTVM: etiamsi perpetui quidam contemptores Dei permaneant: Denique quod defendantur in omnibus aduersis, & spiritu sancto regantur: (Nam illum certe constat habere, eos qui credunt.) & qui ita nō credunt, nec esse Christi, nec posse saluari: Sed si impijs dare hæc omnia renuerint: rursus interrogamus, cur igitur impijs tribuant fidem: Quid usque adeo ipsos iuuat, detrahare gratiæ, & Christo iustificationis gloriam, sophistica, ne dicam malitiosa cauillatione: Cur hac techna & dolosa arte imperitos circumueniant & fallant: Cur beneficia CHRISTI blasphemant: tantum ut gloriam iusticię carnis stabiliant: Nunc enim mihi cum istis potissimum sermo est, qui Sophistarū impijs erroribus patrocinantur: et pro Christianis doctrinis eos defendunt, nosq̄ damnant, qui docemus, quod impij sola gratiæ fide iustificentur. Quanquam irrefragabile est & certissimum hanc fidem in sacris literis ab Euangelistis & Apostolis doceri.

Hoc constat, fidem non posse durare in illis qui flagitiose & sine pœnitentia uiuunt: aliquid probant aut faciunt contra cōscientiam, quicquid illud sit, quod mandatis DEI aduersetur. Nisi mox pœnitentiam agant: iterumq̄ resipiscant, & melius sibi deinceps caueant. Necq̄ enim permanere in fide gratiæ quisquam posset, nec retineri spiritus sanctus

Iacob. 2.

Quod fides
impijs non de
beat tribui.Fidem etiam
amitti, a sceleratis.

ab homine impio & peccatore: contraria sapienti & agenti uerbo & monitionis Dei. Quod si intellexissent Sophistæ, nunquam uoluissent istius perniciosi dogmatis autores esse, quod fidem impijs pariter & pijs tribuit eandem: nisi quod pios ab impijs separat operibus dilectionis, quæ quilibet hypocritæ facere possunt, qui licet in D E V M nunquam crediderunt.

Muniamus itaque conscientias nostras hac Christiana doctrina, de fide promissionum Euangelij: qua semper fiet, ut uel lapsi in uicia & peccata, iterum resurgamus. Nihil enim uanius est, quam tribuere impijs et malis fidem: & fingere, quod noticia DEI firma & uerax existere possit, in homine mandatorum Dei transgressore. Ita uero statuere oportet, quod uera Dei & CHRISTI noticia, qualis non potest haberi, nisi per uerbi Dei fidem, nunquam relinquat credentem ociosum, & sine poenitentię fructu: tantum abest, ut peccatis mortalibus obnoxios, & sceleribus indulgentes, improbos, noxios & malos relinquat. Vide quid fides & Christi noticia effecerit, in Dauide, Manasse, Petro, Thoma, Paulo, & similibus in historia Euangelij: uocatis in gratiam per seruatorem Christum.

Ergo si crederent impij omni uerbo Dei: sequeretur, quod crederent omnibus comminationibus & promissis Dei. At fides comminationū statim operaretur in ipsis uerum timorem DEI, ueros conscientię pauores: & contritionem illam, in qua est primus ad salutem gradus, si non destituatur promissionum Euangelij fide. Postquam enim ad contritionem fides accedit, illa inquam, quæ est consolationum Euangelij, impij & peccatoris sunt salua & beata omnia. Quia fides promissionum Euangelij consolatur contritos: & proposita remissione peccati, tanquam ex mortuis restituit eos in spem æternę uitæ. Et accipiunt tales spiritum sanctum, ut nunquam possint in impietate uitæ permanere. Non enim reſciunt gratiam, qui uere agnouerunt & crediderunt illam sibi factam esse: sed cum gratiarum actione acceptam ornant in omni reliqua sua uita. Quo suos CHRISTVS nusquam non hortatur: ideo nihil habet, cum impoenitentibus & malis, quemadmodum nec illi aliquid cū Christo. ij. Cor. vi. Quomodo igitur fidem homines mali habere possent, assensum in articulos fidei habere, non opus esset ad sanctificationem iustificandis spiritu sancto. Siquidem omnes homines ex æquo potentes essent ad efficiendum gratię fidem: et timorem DEI, seu ueram contritionem, & obedientiam erga legem. Quæ fuit impij Pelagij sententia: a qua quantum absint isti doctores operum, in quos scribimus, aliorum esto iudicium. Quid enim quod de conficta gratia, et habitu dilectionis in operarijs, qui nullus est, deblaterant: Hoc enim non est gratiã agnoscere: quæ nõ

quæ non significat habitum in nobis, sed misericordiæ beneficium, quo nobis peccata remittuntur propter CHRISTVM, & uita æterna donatur, quatenus in eum credimus. Non est res tam uulgaris tum uerax conuictio, tum uera fides, quam esse existimatur a crassis Sophistis. Multo minus tam inefficax & impotens, ut peccatores sine poenitentia fructu relinquat.

In summa, pessime merentur de gloria CHRISTI & rebus Ecclesiae, qui fidem gratia ita contemptim prædicant, ut hanc tribuant impijs quoque. Quia sic faciunt hominibus gratia Christi beneficium sordere: aut certe autores sunt, ne in magno precio habeatur. Atq; adeo, ut contemdamus, nos carnalibus iusticijs multo potius saluos fore, quam per reuerentem Christum: quem licet habemus unicam causam nostræ æternæ salutis. Quia aliud nomen non est sub cælo datum hominibus per quod oporteat nos saluos fieri. Fugiendi sunt ergo, qui noticiam gratia, & fidem in Christum, fingunt rem esse tam uulgarem, inutilem & prophanam. ut impijs istis & malis hominibus, qui sine omni fructu melioris uitæ agunt, possit contingere. Hoc enim præcipua quadam contumelia, in gratiam DEI, & in Christum dicitur: & Euangelij gloriam maxime lædit. Quod enim formaliter iustus esse dicitur homo per operæ dilectionis, id præter quam quod eleuat gratiam, & CHRISTI gloria detrahit, tribuit summam iusticiae laudem pharisaicæ iustis: quibus nihil minus esse potest, quam uerax iusticia, illa Christiana, uere efficax fructibus pietatis, quibus DEVS glorificatur.

Viderint ergo quid agant, qui commentum inanis somnij de fide formata, ueræ fidei nomine nobis obrudunt: quo illud imprimis credere iubent, non quod nos respiciat & saluos faciat DEVS, per misericordiam, credentes in Christum Iesum: sed quod ipsi priuata iusticia & proprijs meritis operum nostrorum, tum remissionem peccati, tum æternam uitam nobis impetremus. Sed hoc est gratiam negare, & a fide in CHRISTVM deficere ad legem: quasi hac, & sine Christo, salus obtineatur. Nihil refert enim quod gratiam nominant, & merita passionis Christi, isti quos dico, meritis operum nostrorum doctores. Oportet enim eos qui uere credunt in Christum Iesum beneficia redemptionis ita agnosce re & recipere, ut pro gratuitis gratia donis ea habeant: quæ aliter adprehendi, seu accipi haud quaquam possint, nisi per promissionis Euangelij fidem. Sed hætenus de fide, quam prædicant sacrae literæ: & rursus de pugnantia, quæ est apud somniatores Sophistas, contra fidei doctrinam. Ne ergo dubites pie lector, me hac collatione præstitisse, quod ab initio huius loci pollicitus sum, uidelicet, me monstraturum in aduersariorū doctrina, quod prædicent, impium & peccatorem iustificari suis operum meritis, sine gratia, sine CHRISTO, & sine promissionis Euan-

COMMENT. DE POENITENT.

geli fide: planeq; abolere Euangelij promissionem & extinguere Christianismum. Neque posse absurdius quicquam dici, quam affirmare, quod fides existere possit in homine impio & malo mandatorum DEI transgressore.

QVOD CHRISTI APOSTOLI, NON CAERIMONIJS LEGIS, sed in uniuersum omnibus iusticijs nostris detrahant meritum iustificationis.

CAP. V.

Reliqua est una spes refugij, his qui iusticiae rationis, & meriti operum nostrorum, patrocinantur, contra gratiae iusticiam, & contra fidem in CHRISTVM: & illa quoq; non tam iusta obiectio, & contra cauillatio mere Sophistica. Quid enim nisi inania somnia & delyramenta impietatis obijci contra gratiae & fidei doctrinam possent. Nihil refert, quod hunc impium & foedum errorem, quem dico, quidam magni uiri docuerunt: ueluti Origenes & Hieronymus, ea in re poenitendi & perniciosi doctores. Quanquam nec rarum est, magnos saepe pueriliter hallucinari & delipere: cum praesertim in his, quae sunt Christianae doctrinae, cogitationibus rationis coeperint indulgere: & plus fidei auctoritatis, omnibus Origenibus, Hieronymis & Sophistis: cui uel ipsi angelici subijci & credere debent, nedum quidam literatores. Quid est enim humani ingenij magnitudo, doctrina & iudicium, in comparatione ad DEVM: Sed ad rem.

Hoc igitur, quod sacra scriptura testatur, nos iustificari fide, per gratiam, propter CHRISTVM, sine lege, & sine iusticijs nostris, sic cauillantur atque eludunt: fingunt hanc exclusiuam operum et iusticiarum nostrarum, non intelligendam esse, nisi de caerimonijs Mosaicis. In quo uides optime lector, nihil tam simpliciter, dextre, candide & clare dici posse, quod ars sophistica non queat cauillari & irridere. Decalogi uerum Imo conscientiarum oneratarum peccato, lege, & terroribus inferni, immanissimi tortores atq; carnifices. Gratiae tribuunt, quod ubi legis onus est leuissimum, & plane quidam puerorum ludus, ibi nos exonerat: rursus ubi est onerosissimum, prorsusq; importabile omni carni, & quo omnes condemnatur, in eo defecerit illius exactionibus & comminationibus nos releuare. Quo simul intelligere est, qua diabolus astutia & fraude semper conatus sit noxius esse Ecclesijs, per impias doctrinas: perque parum cautos, & non satis attentos doctores.

Hoc igitur rationis inuentum, cum ostendero uanum, falsum & impium esse, palam erit, hanc nos DEO & IESV CHRISTO nominis gloriam debere, qua credere & confiteri necesse habemus, quod Deus gratuita misericordia sua & Christi beneficio saluos faciat nos a peccato & a morte

& a morte: & non ipsi nos, per iusticiarum nostrarum merita & satisfactio-
 nes. Qui itaq; hoc ultimo diuerticulo elabi conantur, ut dicant im-
 pudenter, atque affirmant pertinaciter, quod in doctrina iustificationis
 Christiana, solis caerimonijs Mosaicis, iustificationis meritum detraha-
 tur, non moralibus praeciputionibus quoq;, & in summa, omnibus iu-
 sticijs nostris, quascunque possumus prestare: eos inquam, numeramus
 inter Pelagianę hęreseos professores, & accusamus abnegatę gratię &
 fidei in CHRISTVM, defectiois ab Euangelio ad legem, qui se pre-
 cipitent ex regno cęlorum in infernum ad diabolum, ut salui fieri non
 possint, nisi ab hoc errore liberentur. Nam primum, uera in gratiam &
 Christum fide destituuntur: sine qua nemo potest saluus fieri. Deinde,
 quia non possunt docere, iusticię & pietatis nomine, quam pharisaismũ
 quendam, & hypocrisim operum, seu speciem iusticię: quę magis est
 noxia homini, quam prodesse illi possit.

Dedit autem isti errori occasionem, aut certe confirmauit eum, quod
 isti qui contendunt nos meritis operum nostrorum saluari, uiderunt reti-
 neri in doctrina Apostolorum moralia praeciputa: & ideo partialem caus-
 sam iustificationis hęc fecerunt. Non praedicantes illorum opera, ut iu-
 sticię fidei fructus: qua una saluamur a peccato & a morte. Sed causam
 iusticię illa dixerunt: ut quibus & peccati remissionem sibi homo mere-
 atur, & satisfaciat pro peccati pœnis & æterna morte. Hęc sit autem, & il-
 le opinionis error in hoc dogmate, quod arbitrati sunt, Decalogi exacti
 onibus per externas operum iusticias satisfieri. Atque inde in doctrina
 de abrogatione legis, non pronunciauerunt, liberatos esse nos, nisi a ce-
 rimonialibus & forensibus Mosis legibus: nec uisum est opus habere ho-
 minem liberatione ab exactioibus Decalogi. Nempe, quibus carnalis
 natura possit facillime satisfacere: & suis iusticijs bene mereri de DEO.
 Istis ergo rationis doctoribus penitus absurdum uidetur, cum dicitur,
 quod solius gratię fide, propter CHRISTVM, a peccato et a morte
 iustificemur. Quia non possunt se explicare ex illo nodo, cum audiunt,
 quod obedientiam praecipitorum Decalogi seruare debemus: neque ta-
 men possimus, iusti et beati coram Deo, propter illam obedientiã no-
 strã, pronounciari. Quasi ideo necessarium sit, iustificari hominẽ per sua
 opera, quia DEVS requirit ab his quos recepit in gratiam saluationis
 propter Christum, opera bona. An non hoc est dissipere? Cui enim fi-
 lio necesse est, hęreditatem paternam mereri: etiamsi patris nomen, et fa-
 milię suę, necesse habeat bonis moribus et iusticia ornare? Degeneres
 enim, iure excluduntur hęreditate.

Proinde aduersarij nostri, hoc errore perpetuo cęcutiunt, quod exi-
 stimant iusticiam illam Christianã, qua saluamur a peccato & a mor-
 te, significare qualitates et uirtutes nostras: cum sit gratuitum misericor-

*Iusticia Chri-
 stiana.*

diæ beneficium, quo nobis peccata remittuntur, & uita æterna donatur, propter CHRISTVM, quatenus in illum credimus. Sicut clarissime & firmissime docetur, Roman. iij. Ioan. iij. &c. Ideo enim hac gratiæ iusticia opus habuimus, quia exactiõibus Decalogi nemo potuit, neque poterit unquam satisfacere. Sunt enim spirituales: & de summa perfectione iusticiæ, & summa animorum nostrorum puritate precipiunt. Cuius debitores si essent Christiani, nemo saluandorum non debitor esset huiusmodi perfectæ iusticiæ, qua etiam sine omni uicio cordis uiueret, prorsus angelice, nedum sine externis uicijs peccati. Sed tales non sumus in hac infirma, carnali & peccatrice natura: etiam iustificati, & quatenus a spiritu sancto gubernamur: Roman. viij. Nondum enim corpus peccati deposuimus in totum; nec accepimus plenitudinem, sed primitias spiritus: Roman. viij. Et si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. i. Ioan. i. Retinetur autem Decalogus in Apostolorum doctrina, quia pertinet ad poenitentiaë doctrinam: ad ostensionem & accusationem nostri peccati. Roman. iij. viij. Adeoque ad fidei exercitia illa, quibus glorificari a nobis meritis DEVS, tanquam iusticiæ fructibus: non ut operum nostrorum meritis saluari quæramus. Nos enim dilectorum filiorum loco habet, propter CHRISTVM: & per misericordiam suam saluos fecit. Deinde iusticiam illam gratiæ, atque æternam salutem, communicat his qui Euangelio credunt, non qui iusticiam & salutem per legem quærun. Roma. ix.

Rationes Sophistarum de legis abrogatione.

Sed cur non uidemus etiam, quibus rationibus illi causæ suæ patrocinantur, qui negant meritum iustificationis detrahi operibus seu iusticijs legis in uniuersum: sed cærimonijs tantum. Scholastici enim, primum pudendo errore affirmant, iudicialia & cærimonialia, post CHRISTI glorificationem, obseruantibus mortifera esse: & Decalogi mandata non esse abrogata. Quia sine operibus Decalogi nemo iustificetur coram DEO. Idcirco Thomas, in summa, prima secunda, Quæsti. xcviij. illud Ezechielis, cap. xx. Dedi eis præcepta non bona: & iudicia in quibus non uiuent. Ita eludit, ut affirmet hoc testimonium, de præceptis cærimonialibus solum esse intelligendum. Nam præcepta DEI dici non bona, quia (ut ait) gratiam non conferebant, per quam homines a peccato mundarentur. Intelligit autem gratiæ nomine, uim illam qua per cordium nostrorum puritatem, seu dilectionem, ipsi satisfaciemus legi. Sed si omnino prophetæ locus ille, intelligi debet, ratione legis & obedientiæ nostræ, (Nam Iudæi aliter illum eludunt.) Sic exponendus erit, ut præcepta intelligamus dici non bona, ratione difficultatis & impossibilitatis, quæ est carnalis naturæ ad satisfaciendum pro peccato & morte: adeoque ad satisfaciendum exactiõibus legis. In quo quanquam idē dicere uidetur Thomas, tamen in eo fallitur, quia existimat,

mat, quod nostra dilectione & nostra nouitate legi satisfiat. Nam etiam si contingat nobis spiritus & donetur dilectio, tamen non satisfacimus legi per omnia: & omnes iusticiæ nostræ indigent remissione peccati, propter immundiciam cordium nostrorum, & imperfectam obedientiam erga legem. Sicut etiam testatur illud prophetæ psal. cxliij. Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia in conspectu tuo non iustificabitur omnis uiuens. Deinde, præcepta DEI erunt non bona, hoc est, minime commoda carnali naturæ, propter iram iudicantem nos & damnantem lege. Gal. iij. Sed satis est, si teneas ex Thomæ scripto, illum sentire, cū alijs Sophistis, Decalogum nō esse abrogatū: sed manere & retineri eum nouo testamento, ut iustificationis doctrinam. Ex eo enim intelligis, Euangelium apud Sophistas non haberi pro iustificationis doctrina, sed legem.

Porro Thomas, illud Pauli: Roman. viij. Sine lege, peccatum mortuum erat. Ego autem uiuebam sine lege: sed cum uenisset mandatum, peccatum reuixit: ego autem mortuus sum. Item illud: Roman. v. Lex subintravit, ut abundaret delictum. Cum non pateat rima, qua possit elabi, in hunc modum cauillatur: Lex (inquit) dicitur occidisse, non quidem effectiue, sed occasionaliter, ex sua imperfectione. (Sed cur non potius occasionaliter, quia incidit in carnalem naturā, quam ipsa lex inquam sanctissima & perfectissima doctrina, non potuit uiuificare? Quia carnalis natura non obedit, nec obtemperat legi: ac ne potest quidem. Rom. viij. & viij. Idcirco enim lex non potuit, neque debuit, quam occidere hominem & damnare. Atq; ex eo uocatur administratio mortis & condemnationis. ij. Cor. iij.) In quantum scilicet gratiā non cōferebat, per quā homines implere possent quod mandabat: uel uitare, quod uetabat. Hic rursus opus habes Thomam gratiæ adpellatione, intelligere non de misericordia regenerante & iustificante nos, per Euangelij promissionem: sed sophisticō more, de nouitate nostra.

Sic ergo reiicit Thomas totam culpam mortis & condemnationis nostræ in legem: & hominem illa liberat: scilicet, lex præcipiebat de perfectione iusticiæ: sed quia uim implendi mandata legis non contulit, in eo fuit quædam imperfectio & uicium legis. Quid audio? sed oportet hic exclamare, uim fieri scripturis: & æquum iudicem appellare. Cur enim a lege requiritur, ut uirtutem donet se implendi, illis quibus loquitur: quam nisi conferat, male audiat, & dicatur uiciosa & non bona? Nōne satis est legi præcipere de recte factis: etiam si uim faciendi & implendi mandata non tribuat? Aut dixeris mihi, DEO non integrum esse, præcipere de perfecta iusticia: sed cogi illum ut se accommodet, ad nostros pharisaicos animos. Iubēt enim anathema esse, qui dixerit DEVM impossibilia præcepisse. Postremum, Paulus dicit: lex quidem sancta

est, & mandatum sanctum, iustum & bonum. Roman. vii. Et homo Sophista cauillatur, in lege esse imperfectionem & uicium: & eam imperfectionem ita incommodare homini, ut illum occidat: nimirum natura bonum & iustum. Sed hoc est legi libidinofam tyrannidem tribuere: & iusticiam accusandi peccatores derogare. Iam quis magis uiolenter perfectionem occidit: quia non confert homini gratiam, per quam illa mandata possit implere?

Lex effectiue occidit,

Sciat igitur Christianus lector, quod lex, quoniam incidit in carnalem naturam, non potest habere alium effectum, quam quod hominem occidit & damnat. Hoc est, declarat reum mortis: per ostensionem peccati, quod heret in carnali natura: & irrogata in peccatorem sententia mortis, siue aeternae maledictionis. Sicut Paulus clare docet: Roman. iii. vii. & Gal. iii. Est enim lex spiritualis, sancta, perfecta, & purissima doctrina: nos uero carnales sumus, immundi, iniusti, peccatores, & pleni impiissimarum opinionum & cogitationum, de DEO & lege. Imo Deum prorsus ignoramus: & ideo legem eius odimus. Quia non intelligimus qua ratione nobis consulat, hac sua spirituali & perfecta legis doctrina. Lex ergo occidit atque damnat hominem effectiue: & summo iure, hominis uicio & culpa. Suo enim iure arguit atque accusat hominem DEVS: adeoque damnat, neminem afficiens iniuria neque tyrannidem seu iniusticiam exercens.

Vult autem DEVS hoc modo nobis peccatum nostrum ostendere: & ueluti impellere nos ad gratiae inuocationem, qua saluemur a morte, & sanemur a corruptione peccati. Nec enim irascitur perpetuo, nisi gratiae contemptoribus. Ideo posuit legem, quae cum incidat in carnalem naturam, non possit eam uiuificare: & tamen redarguat peccati, & ream declarat aeternae mortis, adeoque retineat in morte eum qui per incredulitatem pergit contemnere gratiam. Et ideo uocatur chirographum, contrarium nobis. Col. ij. Quia omnes testimonio suarum conscientiarum, reos esse, & damnabiles peccatores. Non enim uoluit DEVS gratiam saluantem & sanantem nos conferre per legem: cum tamen contrarium ubique doceant Sophistae maxime in doctrina de iustificatione: quam existimant fieri, per nostram dilectionem. Sed lex, ut dixi, seruire debuit ad peccati ostensionem, & perfectam humiliationem hominis peccatoris: illumque gratiae siti accendere. Proinde causa illa mortis, irae & condemnationis, non debet rejici in legis defectum, seu imperfectionem, quae nulla est, quanquam esse fingitur a blasphemis: sed rejici debet, in hominis peccatoris maliciam & impietatem:

Sic ad illud: Lex subintrauit, ut abundaret delictum, respondet Thomas: consecutiue hoc, non causaliter accipiendum. Quod recte quidem dicere

diceretur, si recte intelligeretur. Lex enim non est uirtus peccati, sua culpa, seu effectiue: etiam si causaliter & effectiue occidat atque damnet peccatores. Sicut gladius ciuili magistratus: quo cum summa iusticia & æquitate percutitur reus & occiditur. Sed nostra culpa est uirtus peccati: quia legi irritamur, nolentes arceri a prohibitis, siue adigi ad obseruationem mandatorum. Concupiscimus enim & irascimur contra DEVM & legem: quinetiam Deum odimus, quia nos accusat & iudicat lege. Thomas uero ita dicit consecutiue: in quantum, scilicet, homines accipientes occasionem a lege, abundantius peccauerunt. Tum quia grauius fuit peccatum, post legis prohibitionem: (Quod nisi de quibusdam minoribus caerimoniarum, & rebus per se medijs, nec peccatis sua natura, recte dici non potest. Peccatum enim, quod natura sua est tale: & de quo proprie intelligi illud Pauli debet, Per legem enim cognitio peccati: semper fuit æque graue, & peccatores occidit. Nec futurum erat aliter, etiam si lex nunquam lata esset: sed postquam data est lex, cognitum est certa demonstratione, quæ sit peccati grauitas coram DEO, & quo iure condemnet hominem æterna morte.) Tum etiam, quia concupiscentia crescit. Magis enim concupiscimus, quod nobis prohibetur. Recte, sed dispeream, si Sophistæ ipsi intelligant suas uoces & dicta. Nam alias, concupiscentiam, quæ est uicium in natura, contentiosissime negant peccatum esse: nempe, in eo qui sit per baptismum renatus. Quæ consequentia possent cædes & adulteria quoque, & si quid huiusmodi est externorum uiciorum, peccato excusare. Neque uero est frustra, cur nolint hominis naturam uicio damnabili culpa, propter concupiscentiam accusari. Quia dicunt grande absurdum hinc consequi, si recipiendum sit, concupiscentiam in natura renata esse peccatum, legi contrarium. Nam mandata DEI fore impossibilia, uiribus naturæ: uidelicet, quæ doctrina seculum traheret ingentem ruinam uirtutum & operum moraliter honorum, & meritoriorum gratiæ, & uitæ æternæ, quæ libero arbitrio præstantur. Uides periclitari illis suas hypocrises operum: hoc est, iusticias rationis, pro quarum gloria & laude tam dimicant strenue: ne ponantur infra laudem meriti gratiæ, remissionis peccati, iusticiæ atque æternæ uitæ.

Porro, rursus admonendus est mihi lector, ut a lubricitate Sophistarum cautus ubique sibi caueat. Nomen enim gratiæ, ut sæpe dixi, usurpat pro habitu & qualitate in nobis: hoc est, dilectione, coelitus data & infusa homini, cum significet DEI fauorem illum & misericordiam: qua credentes Euangelio recipimur in filios Dei, & accipimus remissionem peccati, & æternam uitam propter CHRISTVM. Hæc est enim Christi condignitas, quæ nobis meretur: non operum dilectionis nostrorum. Igitur hac arte, (id est, per abusum uocabuli gratiæ, pro dilectione, qua nos legem faciamus.) Thomas illud quoque Petri tractat,

Gratia.

COMMENT. DE POENITENT.

quod est Acto. xv. Nunc ergo quid tentatis DEVM, ut imponatur iugum super ceruices discipulorum, quod neq; nos, neque patres nostri portare potuimus? Sed per gratiam Domini nostri IESV CHRIS TI credimus saluari: quemadmodū & illi. Ad hunc namq; locum ita respondet Thomas, dicendum: quod iugum legis seruari non poterat sine gratia adiuuante, quam lex non dabat. Postea explicans seipsum, de qua gratia loquatur: dicitur enim (inquit) Roman. ix. Non est uolentis neq; currētis: scilicet uelle & currere in pręceptis DEI. (At, quid hoc est dicere? Volunt currere, adeoque omnibus uiribus currunt in mandatis DEI. Ita ut Paulus hac de re testimonium perhibet Iudęis: Roman. ix. Dicit enim eos sectari iusticiam legis. Et Thomas pronunciat, quod uolentium & currentium, non sit uelle & currere. Putas ne igitur ita loqui & statuere, hominem sobrium, & sanę mentis?) sed miserentis DEI. Hoc ergo, quod Paulus totis uiribus detrahit iusticijs nostris: homo nugator & Sophista torquet & trahit uiolenter ad merita iusticiarum nostrarum: nempe premium remissionis peccati, & uitę eternę. Sed si detur uelle & currere, per dilectionem, Hinc enim proxime adijciuntur Thoma: Vnde in psal. dicitur. Viã mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, scilicet, per donum gratię & charitatis. Hoc scilicet, est arte tractare scripturas: sed sophistica & calumniarice.

Tribuit itaque Thomas, & cum eo reliqui Sophistę, dilectionis nostre merito & obsequio, totum beneficium saluationis. Fingit autę in lege quandam imperfectionem: qua defecerit in saluando nos a peccato & morte. Quam cum impetret sibi homo, meritis pręparatorijs ad gratiã: hoc est, dilectionem, tum hæc sufficiat homini, ut perducatur ad desideratum finem felicitatis æternę. Existimant enim Sophistę legis finem esse, ut hominem eo perducatur. Sed cur non potius ipsius Thomę execrabiles blasphemias subscribam: ut eas omnium piorum uotis detester atq; damnem. Sic ergo habet, in quęstione, de qua supra, arti. primo. Sed notandum est inquit, quod bonum diuersos gradus habet. Est enĩ aliquod bonum perfectum: & est aliquod bonum imperfectum. Perfecta quidem bonitas est in his, quę ad finem ordinantur: quãdo aliquid est tale quod per se est sufficiens, inducere ad finem. Imperfectum autę bonum est, quod operatur aliquid ad hoc, quod perueniatur ad finem: non tamen sufficit ad hoc, quod ad finem perducatur. Sicut medicina per sefecte bona est, quę hominem sanat: imperfecta autem, quę hominem adiuuat, sed tamen sanare non potest. hæc ille.

Vides his pręparamentis eo tendi, ut iusticijs operum nostrorum tota laus iusticię & salutis nostre feratur accepta. Lex enim perficitur: hoc est, efficitur perfecte sanatiua, iuxta Sophistarum sententiam, per dilectionem. Et ante acceptam dilectionem, aliquo modo, sed imperfecte, coo-

Thomę scriptum, de merito operum legis.

cte, cooperatur ad hominis salutem. Sed pergamus ad alia Thomæ, quibus ipse se, & totum illum chorum Sophistarum, suis coloribus graphice pingit: ut cognosci possit, quid sentiât, de fide in CHRISTVM. Nimirum plane & prorsus nihil. Nā Christi beneficia sunt gratuita, quæ quisquis negat gratuita, totum CHRISTVM negat. Ergo Thomas prædictis hæc addit. Est autem sciendum, quod est alius finis legis humane: & alius legis diuine. Legis enim humane finis, est temporalis tranquillitas ciuitatis. Ad quem finem peruenit lex cohibendo exteriores actus: quantum ad illa mala, quæ possunt perturbare pacificum statum ciuitatis. (De hac ergo legis ratione in præsentia nihil ad propositum. Hic enim usus legis est ciuili: sed sequitur.) Finis autem legis diuine, est perducere hominem ad finem foelicitatis eternæ: qui quidem finis impeditur, per quodcumq; peccatum: & non solum per actus exteriores, sed etiam interiores. Et ideo illud quod sufficit ad perfectionem legis humane: ut scilicet, peccata prohibeat, & poenam adponat: non sufficit ad perfectionem legis diuine. Sed oportet, quod hominem totaliter faciat idoneum, ad participationem foelicitatis eternæ. Quod quidem fieri non potest, nisi per gratiam spiritus sancti: per quam diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ legem adimplet.

Si hoc non est abijcere gratiam, a fide Euangelij & redemptoris CHRISTI deficere ad legem, apostatam fieri, iudaizare, & in impiam sententiam impij Pelagij concedere, excusent se de hac pessima infamia, Papistæ profflores sophistici huius erroris. Quid refert enim, quod fabuloso commento de operibus dilectionis multa nugantur? de gratia adiuuante per spiritum sanctum imbecillitatem nostram, & cooperante uiribus liberi arbitrij? Si quidem in principali negotio, & in tota summa questione nis, tribuit iusticijs nostris meritum iustificationis & uitæ eternæ. Quamquam hoc quoq; quod Sophistæ de gratia, id est, dilectione, quæ detur iusticiarijs, comininiscuntur, est plusquam nihili somnium: & ut terminis eorum utar, est quedam chimera, & compositum ex incomponibilibus, germanicæ, eyn hultze schur eysenn. Neq; em possibile est, spiritum sanctum accipere, eos qui negant beneficium redemptionis nostræ gratum esse. Deinde, ut maxime haberent spiritum, tamen ille non potest permanere aut retineri ab his qui sentiunt quod iusticiam, remissionem peccati, spiritum sanctum, dilectionem & uitam eternam, possint acquirere sibi per opera sua mereri.

Digni sunt autem Sophistæ, suis istis stultis & uanis inuentis demereri. Quia ita se ulciscitur DEVS de gratiæ contemptu: hinc enim uidemus tot perniciosas sectas monachorum grassari in orbe Christiano, ad deletionem fidei. Omnis em populus persuasus fuit, qd sibi necesse esset iusticiam & salutem per opera mereri. Hos fructus infidelitatis & incre-

adulteris uidimus: & tamen nondum satis doceri illo pernicioso & dam-
nabili exemplo erroris possumus. Tam uere autem dicitur hoc de gra-
tia somnium: quam idoneis testimonijs utitur Thomas ad probationem
ascitis. Adducit enim illud Pauli ad Roman. vi. Gratia enim DEI uita
eterna. Quid enim hoc facit ad probationem eius, quod affirmant So-
phiste de gratia, quæ sit qualitas mentis, & uirtus in nobis: & mereatur
homini absoluta condignitate uitam eternam: Manifestum est enim o-
mnibus, qui legunt epistolas Pauli, quod Apostolus ille hac senten-
tia nihil prorsus dicit de dilectione nostra, qua ipsi legem facimus seu
implemus: sed quod testes, uitam eternam gratuitum donum gratiæ seu
misericordiæ DEI: & quidem, ut ibidem diserte explicat, quod contin-
gat per IESVM CHRISTVM Dominum nostrum, utique si in
eum credamus: de quo lege Ioan. iij. Quare hac Pauli sententia etiam
excluduntur iusticiæ nostræ, a merito tantæ salutis: sed Thomas, ut So-
phiste officio satisfaciat, contemptis omnium hominum iudicijs, ad illa
rum merita torquet dictum & sententiam Pauli.

Poterat itaque Thomas eadem dexteritate ad probationem afferre, qua
connititur euincere, iusticias nostras, propter habitum dilectionis, me-
ritorias esse æternæ uitæ, omnes scripturæ sententias, prorsus sine ullo
delectu. Qui enim minus satisfaciat, uel quod de adulterijs et stupris ad-
missis scribitur, si hoc Pauli dictum ad Sophistæ opinionem quadrat:
Sed audiamus pergentem: hanc autem gratiam (inquit) Lex uetus con-
ferre non potuit, reseruabatur enim CHRISTO. Quia ut dicitur Ioan.
primo. Lex per Moysen data est: gratia autem & ueritas per IESVM
CHRISTVM facta est. Ex hoc dicto intelligis, quid Christo tribu-
ant Sophistæ: nimirum quod dilectionem nobis promeruerit, & effe-
cerit illo condimento iusticias nostras, meritorias remissionis peccati, &
uitæ æternæ. Quanquam enim & condonationem originalis noxæ di-
cant factam beneficio mortis CHRISTI: tamen ab adultis & lapsis post
baptismum requirunt ut proprijs operum meritis satisfacciant pro pecca-
to. Atque inde est, quod omnia referunt ad meritum dilectionis.

Neque uero contendam hic de sententia uerborum Euangelistæ Io-
annis. Satis constat quid gratiæ nomine significet, iuxta prius datas ex-
positiones: nimirum misericordiæ beneficiū, & reconciliationis quod con-
tingit per CHRISTVM. Deinde, ut maxime significet ueritas noui
tatem illam, qua per repurgatos cordis motus, DEVM spiritu & ueri-
tate colimus: tamen non debet illi tribui meritum remissionis peccati &
uitæ æternæ. Hoc enim est sentire contra gratiam, & contra redempto-
rem Christum. Sed abuti Thomam gratiæ nomine, etiam hæc quæ
mox subiicit testantur: & inde est, inquiens, quod lex uetus bona quidē
est, sed imperfecta. Secundum illud: nihil ad perfectum adduxit lex.
Nam

Nam huius loci sententiam & supra expositam habes. Sic ergo torquetur de gratia id est, misericordia DEI, qua nobis peccata remittuntur, & uita eterna donatur, propter Christum, est corrumpere eas & interpretari contra CHRISTVM: cum ubique hoc agendum sit, ut pro gloria Christi illas interpretemur. Et omnino ne ullo modo, quæ nostræ gloriæ sunt per eas statuamus:

Habes ergo quæ sint illæ tantæ rationes & causæ, quæ impulerunt Sophistas, ut contenderent, in doctrina de legis abrogatione, solis ceremonijs & iudicialibus Mosi, detrahi meritum saluationis. Nam in summa Decalogum Mosi, & similia morum præcepta, quæ in Euangelicis literis leguntur, & ex Decalogo fluxerunt, habent pro doctrina iustificationis: quo fit ut promissionum Euangelij nullum usum, & nullum Christi, seu fidei in CHRISTVM, docere possint. Cum quorum perniciosis opinionibus uolumus nunc paulo diligentius scrip. uræ sententiam conferre. Tu igitur Christiane lector in questione de legis abrogatione, intelligito omnia de lege proprie dicta ac spiritali: & complectere simul totam legem, nihil distinguens inter iudicialem, ceremonialem, & moralem. Sed legis nomine intellige omnes illas partes: ut existimes, non ceremonijs solis, aut iudicialibus Mosi detrahi meritum iustificationis: sed ceremonijs pariter & omnibus operibus legis. Fide enim, per misericordiam iustificamur, propter Christum: sine lege. Nec significat hæc oratio, iustificatos non esse debitores obedientiæ erga legem: seu studij bonorum operum. (Nam perfectæ obedientiæ nemo est debitor: ut quam etiam nemo potest præstare. Et Decalogus eo nomine abrogatus est solum, ne ius habeat exigendi debitum perfectæ iusticiæ ab his qui in Christum credunt.) Sed testatur operibus nihil opus esse credenti, ad meritum iustificationis & uitæ eternæ. Et significat abrogatas esse legis maledictiones: & in his qui Euangelio credunt, etiam imperfectam legis impletionem reputari pro perfecta & adprobari illam coram DEO. Nam alioqui frustra esset bona opera a iustificatis exigere: quæ illi præstare debebunt glorificandi DEVM studio tanquam iusticiæ fructum.

In summa, si Decalogo ius esset exigendi debitum perfectæ obedientiæ, seu iusticiæ in illo præcepte, nemo prorsus omnium hominum saluus fieri posset. Est enim impossibile satisfieri illius exactionibus ab infirma carne. Et rursus tamen solis qui credunt in Christum, abrogatus est Decalogus, eo modo ut dixi: incredulos enim perpetuo iudicat & damnat. Qui etiam dupliciter rei sunt mortis & condemnationis: priore modo, propter debitum perfectæ iusticiæ, quam nunquam possunt præstare. Posteriore, propter contemptum gratiæ DEI, & redemptoris Chri-

Sententia scripturæ de legis abrogatione.

Fide iusti sine lege.

COMMENT. DE POENITENT.

sti: quem alunt isti summum, qui per iusticias legis querunt salutem. Ergo necesse fuit legem abrogari, prorsus totam, & omnium maxime Decalogi mandata. Nam illis omnium grauissime affligitur, terretur, et cruciat conscientia: & adigitur ad desperationem salutis, nisi quatenus retrahitur per promissionis Euangelij fidem, ad concipiendam spem eterne salutis per Christum. Nec aliter intelligi debet abrogatio, preceptorum Decalogi, quam de iure accusandi aut damnandi peccatores: siue de iure exigendi debitum perfecte iusticie, quod legi ademptum est, propter Christum. Quia illi debito nemo posset satisfacere: & per consequens, lege omnes condemnarentur.

Ita certe, cum Paulus ait: nos non esse sub lege, sed sub gratia. Intelligit nos beneficio diuine gratie per CHRISTVM ab exactionibus decalogi, & omnium maxime a maledictionibus legis liberatos esse. Item gubernari a spiritu sancto, eos qui Euangelio & in redemptorem Christum credunt, ut peccato resistere possint: ne iterum recidant in maledictiones legis, si carni ceperint indulgere. Quorum postrema sunt deteriora prioribus: ut de his docemur. ij. Petri ij.

*Enihymema
Pauli in iustitia
& insuperabile.*

Paulus dicit: Non abijcio gratiam Dei. Si enim per legem iusticia, ergo gratis Christus mortuus est. Quanquam autem hoc testimonio et argumento Pauli, etiam in predictis usus sum, tamen nihil uetat hic repetere. Stat enim, ut immobilis rupes contra opiniones Sophistarum, de merito operum legis. Nam quomodo iustificat gratia & redemptor Christus, quos lex iustificat & saluat? Aut quomodo in lege iustificatur homines quibus gratia opus est, & iustificatore Christo Iesu, filio DEI? gratia & lex hic a Paulo acerrima contentione opponuntur: & a morte. Nam detrahatur meritum saluationis, nempe legi, hoc est, iusticijs nostris. Ne ergo abijciamus gratiam, per incredulitatem & pharisaicas opinionibus, quarentium per legem iustificari: qui se indignos faciunt beneficijs gratiae, & CHRISTO seruatore, quem impossibile fuit frustra mori.

Quinetiam errorem tribuunt & summam impietatem Paulo, qui in doctrina de abrogatione legis illi tribuunt, quod de caerimonijs & iudicialibus tantum loquatur: & his argutijs elabi ex eius disputationibus & doctrina querunt. Quasi inopia uerborum & dicendi perdidit Ecclesias: scilicet, potuit magna uerborum copia, & flumine orationis, & contentiosissima contentione astruere atque affirmare, impium & peccatorem iustificari coram DEO, fide, per misericordiam, propter CHRISTVM, gratis, sine lege, sine operibus, exclusa omni gloria, & frustra: & in eo uno defecit, atque uiribus dicendi destitutus est, ut ne semel quidem potuerit uel cautionis & necessitatis causa, se in illis omnibus exclusiuis non loqui nisi de parte legis caerimoniarum, & politicarum obseruatio-

seruationum? Manere enim peccatori suam gloriam integram in iusticijs moralium preceptorum: & pro illis dari, tum remissionem peccati, tum uitam æternam. O uere miuum Apostolum, & nihili CHRIS- TVM, qui Gentibus talem & tam infantem Apostolum misit. Sed o Christe fili DEI, quo nos trahit dolor & indignatio contra improbos cauillatores Sophistas: miserere nostrum & ignosce his uocibus nostris. Paulus non fuit nutritus in Sophistarum scholis, & monachorum an- tris pharisaicis: in quibus didicisset scilicet, istas tam magistrales distin- ctiones. Sed a CHRISTO didicit hoc suum Euangelium quod doc- uit: Ideo nihil potest ei cõuenire cum somniatoribus Sophistis.

Non intelligunt ergo uim Paulini argumenti, illius scilicet, si em̄ per legem iusticia, ergo gratis Christus mortuus est: isti qui dicunt, iu- sticiã & uitam obtineri, ab his qui faciant Decalogi præcepta: nec salu- tem, nisi per conditionem meritorum nostrorum obtineri. Finge enim ex omnibus unam, qui per Decalogi præcepta sit assecutus iusticiam & salutem, ei certe gratis mortuus est CHRISTVS: cui etiam necesse est Christum plane ociosum esse & inutilem. Sed quoniam uenit Christus populum suum saluare, a peccatis eorum: quo perueniet ille, cum uni- uersis iusticijs suis, quem Christus non liberat a peccato, necq; seruit ta- li per sanguinis sui effusionem: Eijcietur haud dubie ex regno gratiæ, quia uoluit contendere cum DEO: & ueniet eo, ubi erit fletus & stri- dor dentium. Nempe, quisquis operibus suis tribuit, quod iusticiam & uitam illis mereatur. Illi enim necesse est Christum gratis mortuum esse. Sed ostendant nobis Sophistæ unum exemplum sui dogmatis: aut pudeat eos doctrinæ, cuius nullum exhibere possunt exemplum. Nos certe contrarijs exemplis abundamus: sicut liquet ex tota historia Euange- lij. Adeoque ex illo ad Gal. ij. ne remotiora petam. Quod autem nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij DEI: qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me. Non abijcio gratiam Dei. Si enim per legem iusticia: ergo gra- tis mortuus est CHRISTVS.

Quinetiam Deus maledicit gloriæ carnis: isti arroganti & impia, equa homines in ullam rem fiduciam cordis sui ponunt, præterquam in Deum, & beneficia gratiæ eius, & ubi ipse sperare iubet. Ut habemus Hieremiæ xvij. Maledictus uir, qui confidit in homine & ponit carnem brachium suum, a DOMINO recedit cor eius. Erit enim quasi myrica in deserto, & non uidebit cū uenerit bonum: sed habitabit in siccitatibus in deserto, in terra saluginis & inhabitabili. Quanto magis maledicti sunt coram Deo, qui oblatum gratiæ beneficium contemnunt, abijciunt & repudiant: ut potius confidant in iusticias rationis, quam in filium DEI, Christum. Imo qui uolunt iudicio contendere cum Deo: & meri- tis operum suorum certare & paria cum gratia facere: Nihil est enim quod

*Gloria car-
nis maledi-
cta*

COMMENT: DE POENITENT.

Sophistas hac in parte excusare possit, prorsus em̄ nullum honorē, per fiduciam cordis, Deo & redemptori Christo habent. Quia in opera sua, & merita iusticiarum carnis, quæ fingunt, fiduciam ponunt, cum DEVS saluet nos per gratiam suam & redemptorem Christum: & hoc nomine uelit glorificari & celebrari a nobis, exclusa om̄i gloria carnis. Et huc facit alius locus, qui est apud Hiere. capite ix. & a Paulo citatur prima Cor. i. quem ut notum in presens relinquam.

Vicit igitur amplitudo bonitatis & misericordie DEI, & filius Dei traditus est pro nostris peccatis: & requirit hæc gratia, ut per fidem agnoscamus & recipiamus eam, & per fidei confessionem laudemus & glorificemus: Ac liquet ex illo non posse in eorum numero esse aut haberi eos, qui iusticijs suis saluari quærent, quo beatos prædicat Hieremias propheta, loco quem supra citavi, ubi hæc leguntur. Benedictus uir qui confidit in domino: & cuius fiducia est DOMINVS. Erit enim sicut arbor plantata iuxta aquas &c. Quare perpetuo florebit, & beatus erit in domino Christo. Nam CHRISTI nomē datum est nobis: in quo oportet nos saluari. Dicant igitur Sophistæ, quomodo per solius gratie & propiciatoris Iesu Christi fidem saluemur & beati sumus: si non absq̄ merito operum nostrorum?

Attendenda est igitur Euangelij doctrina, quæ cum testetur Christum traditum esse pro nostris peccatis in mortem, id haud quaquã frustra factum esse: nimirum, quia per iusticias suas nemo potuit saluari a peccato & a morte. Neq̄ enim possibile est CHRISTI mortem eo loco gloriam habere, ubi est tanta operum nostrorum gloria, ut ea a peccato & morte liberemur: & contra nulla penitus gloria operibus nostris esse potest, ubi regnat Christi gloria. Fructificat ergo Christus in illis adiutriciam & possessionem uitæ æternæ, qui credunt in eum. Huc facit illud Pauli Ephes. ij. Gratia enim estis saluati, per fidem: & hoc non ex uobis. Dei enim donum est, non ex operibus: ne quis gloriatur.

In hac breuissima sententia de gratia, sunt sex uniuersales exclusiue: quas omnes Paulus direxit in confusionem eorum, qui meritis operum suorum quærent saluari, & iusticias rationis locant in parte effectiua iustificationis, & impetrationis æternæ uitæ. Prima est, quæ dicit: Gratia enim estis saluati. Hæc saluationem nostri totam fert acceptam diuinæ gratiæ: hoc est, misericordie DEI, remittenti nobis peccata nostra, & liberanti nos ab æterna morte, per CHRISTVM. Secunda: per fidem. Hac ponitur causa adprehensiuæ saluationis. Gratia enim relative requirit fidem: & fides promissionem gratiæ adprehendit, & seruatore Christum in cor suum includit, & precium pro peccato & pignus æternæ uitæ: Imo ipsissimam uitam. Tertia: & hoc non ex uobis. Hæc est exclusiua operum nostrorum, ne quis suis iusticijs tribuat, meritum seu effectum

Gratia.

Fides.

Exclusiua
per uobis
rum.

fectum saluationis. Quarta: DEI em̄ donum est. Quod oportet gratuitū esse: aut non est donum, sed debita merces. Quinta: non ex operibus. Si enim ex operibus nostris ullo modo iusticia cōtingeret, gratia non esset gratia: & haberent iusticiarij, quo sua opponere gratiæ possent, cum summa iusticiæ laude. Sexta: ne quis gloriatur. Sed cur non debeat pars gloriae iusticijs carnis, si per eas homo impius & peccator, mereri peccati remissionem & uitam æternam possit?

Donum Dei.

Sine operibus.

Gloratio exclusa est.

Aut igitur mentiuntur Sophistæ, & Paulus uera dicit: aut contra. Dicitur uoles: nam alterum oportebit confiteri. Sed ad Pauli uerba, ut Apostoli ueridici Iesu Christi alligati sumus: & minime omnium ad fabulosa & inania commēta Sophistarum. Verum age ponamus & quādam Antithesim iam dicte sententiæ Pauli: si per eam collationem ueritas Euangelij clarius elucescat. Quanquam uix clarius potest dici. Continet igitur duas breues periodos Pauli sententiæ: quas inter se opponere, & redde singulis suam partem, & erit altera alteri clara ratio: In hunc modum.

Gratia enim estis saluati.

Per fidem.

Ethoc non ex uobis.

DEI enim donum est.

Non ex operibus.

Ne quis gloriatur.

Credas fortassis me insanire optime lector, quod hæc quæ per se clara sunt in Paulo tam anxie, & propemodum curiose excutio atque expono. Verum surdis horum temporum cogor hæc ita inclamare, subinde repetitis uicibus. Quanquam metuo, ne hæc quoque frustra: non alia causa, nisi quia surdis ad gratiæ prædicationem.

Sed erit fortassis, cui hæc proderunt. Hac spe non pigebit prædictis ad huc pauca quædam adijcere. Primum illud Roman. iij. Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. Deinde illud Roman. iij. Idcirco ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio. Quare si daretur conditionaliter salus, uidelicet propter merita iusticiarum nostrarum, Christus nulli prodesse posset: & uere inutilis esset promissio. Stante enim conditione legis nemo saluus fieri posset: quia ex actionibus legis nemo potest satisfacere. Est igitur abrogata per gratiã lex, ut aditus pateat ad saluationem, his qui promissionibus Euangelij credunt. Quod gratiæ beneficium non intelligunt necessarium fuisse, qui per opera sua saluari quærunt. Sed tales esse oportuit Euangelij promissiones, ut territas conscientias efficacissime in quibuslibet periculis mœhis qui in Christum Iesum credunt. Si enim eos consolaretur tantum, qui priuatas operum suorum iusticias, & meritorias de condigno haberent, iam nullus usus esset promissionum neque Christi. Quia æque dubias relinquerent conscientias, atque si nullæ essent. Quis enim

T

C O M M E N T. D E P O E N I T E N T.

legi satisfaceret unquam? Quis non periret desperatione salutis? Quia certissimum est, quod de perfecta iusticia & perfecta obedientia nemo potest gloriari. Quid enim quod pharisæi & hypocritæ nunc aliter sentiunt, qui iusticiam DEI ignorant: adeoque semetipsos? Quos Deus non minus horribiliter perditurus est, quam eos qui palam flagitiose uiuunt, & sine poenitentia manent.

Addam etiam hoc testimonium ex Paulo Gal. ij. Nos natura Iudæi & non ex Gentibus peccatores. Scientes quod non iustificatur homo ex operibus legis: sed per fidem Iesu Christi. Et nos in Christum Iesum credimus, ut iustificemur ex fide IESU CHRISTI: & non ex operibus legis. Propterea, quod ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Quot obsecro sunt in hoc uno testimonio exclusiue & uniuersales: quas omnes Paulum constat contra eos posuisse, qui fingebant peccatores lege & operum suorum meritis iustificari. Ceterum facile esset omnes eludere & ridere, si parti legis ceremoniarum & iudicialium præceptorum effectus iustificationis detraheretur. Posset enim dici: parum referre, etiam si iusticiæ gloriam non queant sibi uendicare homines per ceremonias Moysi: esse tamen, unde habeant uerā & solidam gloriam, nēpe, opera Decalogi, longe præstantiora, & digna iusticiæ nomine coram DEO: quibus ille præmium iusticiæ denegare non possit, cum operator hac in parte habeat ius recipiendi, ac Deus debitum & necessitatem reddendi. Hoc est scilicet pulchre theologizare: & placet hæc Theologia mundo, sed cæco & furioso: filijs Dei non placet: nec potest placere. Est enim supra modum blasphema. Hac enim stante, sequitur Paulum nihil prorsus docere: ipsumque de ocioso aut fabuloso CHRISTO concionari.

Addam & illud, ex Actis apostolicis, cap. xij. Notum igitur sit uobis uiri fratres, quod per hunc uobis remissio peccatorum annuntiatur, ab omnibus a quibus non potuistis per legem Moysi iustificari: per hunc, (Christum intelligit.) omnis qui credit iustificatur. Sed quid obsecro habet lex Moysi? certe moralia præcepta æque, ut ceremoniarum instituta & politicas leges. Cur igitur uos Sophistæ perpetuo torquetis ad partem, quod dictum est de tota lege: quo iure? Deinde, qua in re tam difficiles fuerunt ceremonie, ut nemo potuerit illis satisfacere & iusticiam mereri? Nam Paulus difficultatem, imo impossibilitatem allegat, ubi causatur neminem potuisse per legem iustificari. Ac citat non ceremoniale præceptum: sed quod est difficillimum, imo prorsus impossibile in iusticia morum. Videlicet, præceptum de non concupiscendis rebus, lege prohibitis: quo exigitur a nobis perfectissima puritas & mundities cordis. Roman. vij.

In summa, nulla sunt opera, & nulli cultus, per quos iusticiam mereamur,

mur, aut salutem. Non est ergo cur speremus eternam foelicitatem, nisi per fidem gratuitaē misericordiae DEL, propter Christum: Qui traditus est propter delicta nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri. Roman. iij. Caeterum aduersarij gratiae audacter satis derogant caerimonijs Mosi effectum, seu meritum iustificationis: Caerimonias autem Pa-
 praē & monachorum cum quanta praedicant maiestate: ut etiam istis ridiculis cultibus tribuant summa, & primas in omnibus. Quasi meliores sint caerimoniae papisticae, quam Mosi: aut quasi non possent obseruari caerimoniae Mosi absq; peccato, cum tamen sabbati caerimonia ali-
 quo modo retineamus. Pape uero non seruentur nisi cum premio iusticiae summo. Quis hic putas Satan lateat: nisi quem Christus exagitat, in hypocritis, suarum iusticiae iactatoribus; ambitiosis & auaris. Vg uo-
 tes, inquit, qui comeditis domos uiduarum: orationes longas oran-
 tes. Quantum enim est tandem in papisticis caerimonijs, etiam religio-
 sissimorum monachorum, quod non alat inertes & maximam uanitate:
 adeoque non pascat auaros, uentres & ociosos, & ambitionem non con-
 seruet: Deniq; quod omnium tristissimum est, faciens uidelicet ad uerg-
 in Christum fidei oppressionem?

BREVIS RESPONSO, AD EAS SENTEN-
 tias scripturae, quae ab aduersarijs ferè citantur, contra fidei doctrinā:
 de gratuita nostri per Christum iustificatione.

CAETERUM, quod aduersarij doctrinae de gratia, ingentem copiam
 sententiarum scripturae, de praecipis operum, cum ex ueteris testa-
 menti libris, tum ex noui, congerunt & nobis opponunt: ut quibus ui-
 deri uolunt, se doctrinam de merito operum ruentem, imo collapsam,
 fulcire, erigere, & in pristinum statum, quae obtinuit semper, apud per-
 fidos fidei hostes, restituere: nihil efficiunt eo labore, nisi quod se magis
 magisq; implicant, ac produnt quam male affecti sint, & male sani in
 fide Christiana. Ut clare intelligi possit, quid tribuant gratiae & Chri-
 sto: nimirum, prorsus nihil. Et contra, quod iusticijs operum suorum,
 rem saluationis totam serunt acceptam. Quod haecenus multis & non
 obscuris argumentis ostendi. Oportet enim ut fateamur nos saluari per
 solam gratiam, propter CHRISTVM, quatenus in illum credimus:
 quod qui non agnoscunt, neq; confitentur nobiscum, eos oportet in
 numero eorum habere, qui gratiam, Euangelium & Christum negant,
 & fidem Christianam, ut rem inuilem & uanam rident.

Esto igitur, sint infinitae leges operum: & multae comminationes adie-
 ctae, contra transgressores legis: adeoque seruantibus legem multa praer-
 mia promissa. Quid tum? num per legem iustificamur? Nonne Euan-
 gelium est iustificationis doctrina? Nec uero testatur, quod fide, per mi-
 sericordiam, propter Christum iustificamur: & diserte addit illas exclu-

CAP. VI.

suas, gratis, sine lege, sine operibus iusticiæ nostris. Cur igitur cogor ab hac doctrina deficere: filium DEI pedibus proterere: & sanguinem testamenti ducere pollutum, quo sanctificati sumus: & spiritui gratiæ cōtumeliam facere: Legem pro doctrina iustificationis & saluationis habere: Nulli Diocetiani audacius & truculentius sauerunt in fide Christianam, atque isti qui hoc postulant. Postulant autē Episcopi: ut a quibus hoc tempore Euangelij doctrina damnatur & proscribitur: & doctores Euangelij, tanquam nocentissime pestes e uiuis tolluntur. Idem agunt nonnulli principes: cum causam neque cognoscant neque intelligant: & uelint tamen pro Christianis haberi. Sed si satisfaciunt legi homines suis operibus, & illius obedientia saluantur: cur non aboletur in totum CHRISTI nomen: Sed regnat ille, securus in caelis: & nihil moratur istos, qui in nomen gloriæ ipsius inaniter sequuntur in his terris: quos olim reuocabit ad tribunal iudicij sui, ac reddet ipsis quod promeruerunt.

Quin igitur CHRISTO suam gloriam tribuimus: aut fidem & Ecclesias penitus euertimus, reducto Iudaismo, cum omnibus Mosis legibus, iudicialibus, cęrimonijs, et difficultate Decalogi, si uideatur quod legibus iustificemur: At si fide iustificamur, propter Christum, si autem quæso placari gratiam regnare: quod alioqui inuiti cogentur facere, quæ diu manet Christus. Est autem rex æternæ gloriæ: & regnum eius durat sine fine.

Certum est ergo, quod doctrinæ gratiæ & fidei in Christum nihil intelligunt, qui operibus nostris tribuunt, quod illis coram DEO iustificemur. Ac ne intelligunt quidem legis doctrinam: nam si hanc intelligerent, non possent cum tanta cæcitate Euangelio aduersari. Primum enim transferunt in se Christi gloriam, qui meritis operum suorum saluari quæerunt: quia solius Christi est iustificare impium, & saluare a peccato & a morte. Deinde legem pharisaice intelligunt, quali de sola externa operum iusticia præcipiat: & quia existimant hac externa obedientia legi satisfieri, contendunt iustos pronuncari coram DEO, qui illam habent. Tales autem manent sine uera cognitione peccati: & ideo nec fidem remissionis peccati ueram habere possunt. Sicut hoc tempore tribuunt Christo, quod pro originali satisfecerit: oportere autem suam quemque operum iusticia saluationem mereri, peccata expiare, & pro peccatis peccati satisfacere. Istos pharisaicos errores ex animo detestamur & execramur: & docemus quod sola fide gratiæ misericordiæ DEI, propter Christum iustificemur, hoc est, a peccato & morte liberemur. Quod nullam unquam peccatorum remissionem aliter accipiamus, quam per fidem in Christum: neque pertinere opera nostra ad satisfactionem pro peccato & illius poenis. Vna enim mors Christi, est precium illud, quo satisficit, pro culpa & poena: pro peccato & æterna morte.

Hanc

Hanc confessionem fidei nostrę uolumus extare: ne tacēdo reprobis, & perfidis fidei Christianę hostibus, consentire uideamur. Dicit quidē scriptura: Si uis ad uitam ingredi serua mandata. Item, Venite possidete regnum: esuriui enim & dedistis mihi manducare. Sicut est talium sententiarum scripturę magnus numerus, & ingens copia: quam nō ignoramus. Neque officit causse huic nostrę, uel potius glorię Christi, quā tuemur: sine qua nec Ecclesię salus esse potest. Quę est hęc consequentia: obedientia requiritur a renatis, igitur obedientia saluat: cum renati appellatio restet uerum, saluari nisi per gratię fidem: quanquam illi sint debitores glorificandę uoluntatis Dei.

*De sententijs
operum, quo
modo intelli-
gi debeant.*

Hęc uera est: obedientia requiritur, ergo rebellio damnat. Habet enim manifestam causam: uidelicet, Dei contemptum. Rebelles enim & immorigeri contemnunt DEVM: & satis liquet, quod tales nec fide gratię predicti esse possunt. Quomodo igitur saluari possent, cum iusticia fidei & effectu iusticię, seu fructibus fidei, qui sunt bonorum operum, & obedientię erga legem, destituantur? Est igitur necessaria obedientia nostra: & bona opera fidem sequi debent. Quanquam illa obedientia, & illis operibus, nemo iustificetur, aut saluus fiat coram Deo: sed mercedem aliam laboris accepturus est. Quam non debent affectare, qui credunt Euangelio & bene operantur: ne magis spectare uideantur mercedem recte operando, quam DEI uoluntatem: siue quam diligant Deū, pro cuius nominis gloria uelint bene operari, etiam si nulla merces operum sequeretur: & tunc sua sponte sequetur merces & premium laborum. Quod nunquam accepturi sunt, qui præmium operando querunt. Tales enim non diligunt Deum: sed mercedis gratia perueniunt ad opus, reuera fidei gratię & Iesu Christi inanes.

Igitur in priore consequentia, opera obedientię nostrę non dicuntur recte causa saluationis: Nam etiam si aliquam obedientiam præstamus, quam adprobat DEVS, tamē propter aliud seruamur: nempe, per gratuitam misericordiam Dei, propter Christum, si tamen credimus. Nec obedientia illa nostra posset placere Deo nisi per fidem prius in gratiam recepti essemus. Nemo enim satisfacit legi: & omnes iusticię nostrę sunt immunde atq; imperfectę. Ignoscit autem Deus immundicijs nostris, & si quid minus perfecte prestamus, id non reputat nobis in peccatum, quatenus credimus in Christum: Roman. viij. Quanquam requirit ut studeamus proficere, & de die in diem fieri meliores, per obedientiam operis nostrı. Sed idem requirit hoc quoque, ut in fide gratię perstare maneamus. Hęc uero fides longissime abest ab hac impia opinione, que statuit, salutem per opera nostra querendam esse: seu totaliter, seu partialiter. Non enim nisi per gratiam Domini nostri Iesu Christi saluamur & beati sumus, redempti a peccato & morte, credentes in eum: sine lege

& sine iusticijs nostris. Placent autem Deo & opera nostra: sed que in fi-
dere reconciliationis & nominis Iesu Christi prestamus.

*Fide sumus
iusti: que est
efficax dilec-
tione.*

Paulus affirmat, nos fide iustificari, cum alias, tum Roman. iij. & di-
nullam incommoditatem habet: qui posset enim sibi pugnare Apосто-
lus Christi in doctrina: predicare gratiam, & gratiæ detrahere? Ac mi-
ror Scholasticos, cum alioqui dialecticem egregie calleant, hic uideri
non posse, quid Paulus dicat. Testatur enim nos fide iustificari: & ideo
hanc facit causam adprehensiuam salutis. Et alijs in locis pronunciat, eam
fidem, esse efficacem per dilectionem. Quo non docet deficere a fide: sed
uult eam retineri, qua profitemur, quod saluatio gratis nobis contingat,
per misericordiam, propter Christum: quatenus Euangelio, de hac glo-
ria gratiæ dei, & redemptoris Christi, concionanti credimus. Sed loque-
do de effectu fidei, qui inter alios præcipuus quidam est dilectio, discer-
nit eam a fide ficta, a frigida & mortua rationis opinione. Neque enim
est uera fides in illis qui sunt uacui omni dilectione, & sine poenitentia
uiuunt. Iuxta illud .i. Timoth. i. Finis præcepti est charitas, ex corde pu-
ro, conscientia bona, & fide non ficta. Hæc retinet ergo, causam
salutis in corde, & agnoscit, quod per gratiam, propter Christum iusti-
ficamur, & soluti pronunciamur a peccato & ab æterna morte. Ideo hæc
oratio, fide iustificamur melius intelligi poterit, si muretur in eius corre-
latiuam, uidelicet, illam: per gratiam, seu misericordiam iustificamur. Si-
cut eruditissime & sanctissime docet, uir clarissimus & doctissimus Phi-
lippus Melancthon. Per gratiam enim, seu misericordiam DEI remit-
tuntur nobis peccata nostra: & reputamur illa eadẽ gratia iusti, propter
iustificatorem Christum: per cuius sanguinem abluti sumus a peccato,
quatenus credimus. Ab hac sententia cadunt Sophistæ: & præterita ac-
tacita, (uel etiam dissimulata) causa iustificationis, fingunt nos effecti-
bus iusticiæ, hoc est, fidei fructibus iustificari: pudendo tantis magi-
stris errore.

Itaque nulla in re nobis cum istis doctoribus in prædicatione de iu-
stificatione potest conuenire. Quia enim somniant, quod effectibus iu-
sticiæ, seu fidei, iustificemur, ideo opinantur, iusticiam actiue significa-
re nostras qualitates & uirtutes: & impium seu peccatorem suis iusticijs
& meritis saluari. Verum hac summa impietate tribuunt homini iusti-
ciæ laudem, qua in re nulla ei debetur: gratiam negant, & CHRISTO
IESU iustificatoris officium, quantum in ipsis est, derogant. Denique
si quibus suas impias opiniones persuadent, eos dericiunt in profundum
infernæ: qui iusti, salui & beati esse potuerunt in regno gratiæ filij DEI.
Ideo sæpe docui, iusticiam qua coram Deo salui & beati sumus, non si-
gnificare actiue nostra opera bona: sed passiuæ, nostri peccati remissio-
nem, &

nera, & iusticiæ gratuitam imputationem. Hac enim gratiæ iusticia donati sumus benignissima liberalitate misericordiæ a DEO, propter iustificatorem CHRISTVM: si tamen in illum credimus. Itaque relinquitur, iusticiam qua coram deo beati sumus, non esse in nobis: hoc est, non esse operum se meritum nostrorum iusticiam. Sed esse extra nos, & alienam, uidelicet Christi, & in Christo Iesu: qui factus est nobis a DEO sapientia, & iusticia, & sanctificatio, & redemptio. Vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in Domino gloriatur. i. Cor. i. Nō licet igitur hanc spei fiduciam in carnales iusticias operum nostrorum ponere: quasi illis iusticiam coram Deo, & uitam æternam mereamur.

Iam si hæc sententia, (fide sumus iusti: quæ est efficax dilectione.) nihil potuit incommodare illi doctrinæ, quæ est de nostri saluatione, gratuita illa, qua pronunciamur beati, fide per Christum: sed utrunq; retinetur, & fide opus esse ad saluationem, & obedientiam, plenā bonorum operum, seu dilectionis, requiri a fide iustificatis & saluis factis, tanquam iusticiæ fidei effectum: (requiritur enim uera & efficax fides, non mortua opinio.) quæ alia sententia doctrine poterit nobis aduersari? Omnis enim operum iusticia, debet esse effectus fidei: aut non potest DEO placere. Habēt autem summam impietatem & blasphemiam opera, quæ fiunt hac mente, ut illis remissionem peccati, iusticiam & uitam æternam merearis. Aut possunt ne monstrare nobis aduersarij nostri, Euangelistas & Apostolos pugnare sibi in prædicatione fidei & bonorum operum? Tamenim gratiæ fidem, quam bona opera prædicant: necesse est ergo, ut sic prædicent opera bona, ne gratiæ fides non maneat salua. Paulus non minus agnoscit hanc suam uocem: arbitramur igitur iustificari hominem, per fidem, sine operibus legi. Item illam: iustificati gratis, per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu: (Imo hanc omnium maxime uult extare, & credi ab Ecclesia: ut cuius solius fide, iusticia & æterna salus obtinetur.) atque illam: factores legis iustificabuntur, siue hanc: qui redditurus est unicuiq; iuxta facta sua. Aut denique similem aliam. Has pugnantias, (quæ finguntur esse: non sunt.) si nesciunt concordare aduersarij, cur non ex hac harum disputationis de gratia & iustificatione discedunt: & ignorantiam suam fatentur potius, quam gloriæ CHRISTI detrahunt: Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis.

Qui igitur cauillantur, impium non iustificari sola gratiæ fide: obstare enim, quod Christus dicit, Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Securus esto ac certus, quod isti ne syllabam quidem unam intelligant in doctrina de iustificatione Christiana: neque posse te aliquid bonorum operum docere. Sed hypocrisis operum tantum, & impiū pharisæismum. Aut certe prudentes, ac dedita opera malos esse: tacere & ob

COMMENT: DE POENITENT.

scurare Euangelij ueritatem, & gloriam CHRISTI. Requiritur et nos legem, seu opera bona, in praedicatione: sed finibus ab aduersarijs uariamus. Isti enim docent, quod operibus de congruo, habitum in futurum quem adpellant dilectionem, mereamur: & per illu habitum, & sequentia opera legis, uitam aeternam de condigno. Hoc uero est fidei doctrina funditus euertere: quae testatur, quod gratis, per misericordiam, propter Christum, saluemur, sine lege, & sine iusticijs nostris. Ideo nos dilectimus inter legem & Euangelium: (quae duo apud Sophistas scedissime confunduntur: imo corrumpuntur.) & diserte pronunciamus, iustificationis doctrinam & saluationis, esse Euangelium: quo docemur de gratia erga nos DEI, de remissione peccati, iustificatione, fide & aeterna uita. Contritionis autem, seu poenitentiae, & bonorum operum doctrinam, quae nos prestemus, gratificantes DEO, qui nos uocauit in gratiam suam, per unigenitum filium suum, Dominum & seruatorem nostrum Iesum Christum, esse legem, & hac nos erudiri, quomodo fidem oporteat exercere, crescere & fructificare in illa externa iusticia operum bonorum. Quae non ualet nisi ex fide procedat. Est enim imperfecta, ideo non potest esse accepta coram Deo, nisi in illis, qui credunt sibi peccata, omnes immundicias & defectus remitti, propter CHRISTVM.

Locus
Matth. 19.
Si uis ad uitam ingredi.

Coniunge igitur fidem operibus nostris, & nihil incommodabunt, omnia illa praecipua de moribus & iusticia nostra, doctrinae de misericordia erga nos DEI & gratiae iusticia. Christus igitur, ubi dicit, si uis ad uitam ingredi, serua mandata, illi loquitur necessario, quem oportet ante omnia uera in DEVM & saluante fide praeditum esse. Remittens autem talem, ad legem, testatur obedientiam bonorum operum necessariam esse, non quod illis remissionem peccati & uitam aeternam merearis: sed quia necesse est, ut uera & efficaci fide sis praeditus, non frigida opinione seu noticia literae credendorum. Proinde nostra fide perpetuo retinemus, quod nulla alia re coram Deo, iusti, salui & beati sumus, praeterquam sola fide misericordiae Dei, propter Christum. Credentes autem necesse habemus, ut fidem exerceamus & glorificemus DEVM. Non potest eludi dictum Christi, quin fateamur obedientiam necessariam esse. Dicitur enim Matthaei xxv. Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: Esuriui enim & non dedistis mihi, quod manducarem. &c. Sed illa obedientia placet in solis illis qui Euangelio credunt: neque potest placere in illis, qui meritis operum suorum, quae esse fingunt, arrogant debitum aeternae uitae. Non enim sic necessaria est operis boni obedientia, ut impium iustificet, seu liberet a peccato & a morte: sed ut iustificatum, saluum factum, & credentem exerceat. Saluamur enim per misericordiam, propter CHRISTVM, quatenus credimus, iusti & salui facti glorificamus per opera bona Deum. Porro

Porro, eadem CHRISTI sententia, Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: reuocat omnes hypocritas ad legem, ut ibi discant & experiantur, quam est impossibile carnali nature, omnia legis facere, operibus iusticiam & uitam mereri. Sicut testatur factum adolescentis, cui hæc uerba primum a Christo dicta sunt. Nam cum reuocaretur ad abnegationem omnium rerum a CHRISTO, tristis discessit ab eo; neque secutus est Christum. Et tamen abnegationis perfectissimæ, omnium rerum omnes debitores sumus: quam tamen impossibile est præstari a carnali natura. Quare hac causa opus habemus Christo, qui nos liberet a peccato & condemnatione: sic autem oportet Christum adprehendere, ut iustificatorem nostri a peccato & liberatorem ab æterna morte. Postea certe aliqua obedientia sequi debet: qua uidelicet exerceamus fidem & partem facultatum nostrarum in pauperes distribuamus, & reliqua officia dilectionis faciamus. Qui enim habuerit substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suum egere, & clauerit uiscera sua ab eo, quomodo charitas DEI manet in eo? i. Ioan. iij.

Itaq; eadem sententia aliter loquitur iustificandis & aliter iustificatis. Iustificatos enim admonet officij sui: & hortatur, ut operibus dilectionis, uelint fidem suam exercere & confirmare. Iustificandis prædicat impossibilia. Hic igitur alius finis spectari debet, cur obedientia erga legem perfecta ab omnibus requiratur: cum tamen nemo illi satisfacere possit. Debet enim lex omnibus demonstrare peccatum, adeoq; iram aduersus peccatores: ut omnes uere humiliet coram Deo, ne superbe de se & iusticijs suis carnalibus sentiant. Utque intelligant se redemptore Christo Iesu opus habere: qui unus omnes iustificat et saluat a peccato & a morte: quatenus in ipsum credunt. Hac sententia lex facit primum ad cognitionem nostri peccati, & imbecillitatis nostræ, ad præstādam perfectam & debitam obedientiam. Deinde prædicat, qualibus iusticiæ operibus DEVS ab his, qui crediderunt Euangelio, glorificari uelit. Euangelium enim exhibet eum, qui exactiōi legis pro nobis satisfecit: nempe, CHRISTVM. Et testatur iusticias nostras acceptas esse & gratas Deo, quatenus in fide nominis Christi illas præstamus. Non autem placere Deo, quatenus ab incredulis fiant. Nec prædicat alia opera, nisi quæ in lege decalogi per Mosen sunt præcepta. Neq; enim requirit deus alia: quanquam aduersarij nostri etiam fingant nos debitores esse, quarundam impijssimarum traditionum, Episcopi Romani. Cui quis deditius condendi leges in Ecclesia?

Sed charitas est maxima uirtus? sane quidem. Nam reuera est maxima uirtus: nempe, legis plenitudo. Roman. xij. Gal. v. Sed quis est perfectus in charitate? Quorsum ergo ruis amice, qui propter summam uirtutem, quam nemo omnium hominum habet, arroges carnalibus

*In locum i.
Cor. 13. de
charitate.*

COMMENT DE POENITENT.

iusticijs nostris, meritum remissionis peccati & uitæ eternæ: Esto perfectus in lege, & imple omnia quæ sunt dilectionis: & tunc poteris recte gloriari, tibi frustra mortuum esse CHRISTVM, prius non potes. Ac rursus, non sic est legis plenitudo charitas, quasi operibus dilectionis nostris, quantumcumque perfecte præstes illa opera, legisatisfiat. Semper enim infra perfectionem debitæ iustitiæ manemus: & indigemus alio legis impletore, qui pro nobis satisfaciat, ac liberet nos a maledictione. Gal. iij. Pone igitur priorem impletionem legis, que facta est a CHRISTO: & efficitur nostra per gratiæ imputationem. Qua his qui credunt in Christum remittuntur omnia peccata: omnique debito legis absoluntur. Finis enim legis CHRISTVS est, ad iusticiam omni credenti: Roman. x. Et tunc adde charitatem: hoc est, legis impletionem effectiuam, nempe, tuorum factorum & operum, seu obedientiæ: & erit grata seu accepta DEO. Quanquam adhuc imperfecta, in se, ideo absque fide non potest placere Deo. In fide autem præstita, factis perfecta est: & placet Deo. Non ut opus meritorium gratiæ & uitæ æternæ: hoc enim opus non potest præstari in fide. Sed ut iustitiæ fidei fructus: quo credens glorificat DEVM & patrem suum, qui est in cœlis. Itaque credentes implent legem, per fidem: deinde per dilectionem, qua fidem exercent. Et charitatem retinentes, in nullo peccare, uel leuissimum erratum admittere possunt. Quot uero esse putas, qui in omnibus seruent charitatem?

At uero charitas est maior omnibus uirtutibus: & ipsa a deo fide & spe: Audio. Esto, sit maior: quid tum? Ergo beatiore erimus per charitatem, quam per fidem: aut certe, non sola fide saluabimur: Imo uero, nec beatiore erimus coram DEO per charitatem: quantum atinet ad impetrationem saluationis. Nec charitate, fidei coniuncta, tanquam partiali causa iustificationis, saluabimur. Quia Deus uoluit nos alia re beatos efficere, quam per nostram dilectionem: nempe, per dilecti & unigeniti filij sui mortem. Ideo in saluando, non respicit ad actiones & opera nostra: sed ad suam misericordiam & bonitatem, qua nos impartit, quantum credimus in eum, propter CHRISTVM. Itaque maior quam fides est charitas, hoc est, operosior, & plurimorum fructuum, fide & spe. Opinor, si respicias ad dilectionis negociosissimos, operosissimos, & infinitos labores: & contuleris illos, cum fidei tranquillitate, ocio, (ut ita dicam) silentio, & quiete. Quid enim operatur quisquis uere in DEVM credit? Nihil plane, nisi quod omnes suas curas a se deponit, & tranquillissima mente, animi summa alacritate & fide, seu fiducia, reponit illas, ac transfert in DEVM, maxime securus æternæ uitæ & beatitudinis in Deo propter Christum. Siq̄ enim quisquis uere credit, DEVM pro se operari: & disponere sibi uitam æternam: ipse plane ad eam

rem nihil operis seu laboris sibi sumens. Sed si conferas inter præstanti-
am effectuum fidei & charitatis: charitas erit longe infra fidem. Primū
enim, quia est imperfecta, saltem nostra charitas: perfecta quidem præce-
pta est, sed qualem nemo præstat. Nec potest esse grata DEO, nisi ex fi-
de in CHRISTVM fluat. Fides autem perficit credentes: & æternum
beat. Quinetiam sola uincit terrores peccati in conscientia & legis: adeo
que peccatum ipsum & æternam mortem. Denique est petra illa, aduer-
sus quam non præualebunt, nec portæ quidem inferorum, Matth. xvi.
Horum nihil præstat nostra dilectio: tantum habet plurimos fructus,
per quos glorificatur a nobis Deus, & caro subigitur, & seruitur proxi-
mo. At fides habet ampliores.

Sed si charitatem nō habeam, nihil sum: etiam si linguis hominum
loquar & angelorum &c. prima Cor. xiiij. Reuera ac prorsus nihil: adeo
ut nequeas saluari. Neque tamen sequitur saluationis causam esse dile-
ctionem nostram: tamen si nostra rebellio & inobedientia, est condemna-
tionis causa. Quemadmodū utrumque horum, ab initio huius loci, satis
clare exposui. Ac ne fides quidē aliquid homini prodest, si absit chari-
tas. Non quod charitas fidem perficiat: sed quia est uere fidei effectus.
Ut testatissimum sit, nec fidem adesse ubi abest charitas. Ille igitur qui
destituitur charitate, quisquis sit, nihil est, & nullus in regno DEI.
Sed hoc quoque obseruandum est, nec dilectionem ueram haberi posse
nisi ab his, qui uera in CHRISTVM fide sunt præditi. Impossibile
est enim legem & proximum uere & constanter amari a te, nisi prius in
telligas, scias atque credas, DEVM tibi reconciliatum esse, remittere
peccata & donare uitam æternam, propter Christum. Fac igitur primū
adesse in te ueram fidē, quæ statuatur quod gratis per misericordiam, propter
Christum, sine lege, & sine meritis operum tuorum, iustificeris & sal-
uus efficiaris coram DEO: & deinde adijunge illi fidei dilectionem, tan-
quam eius proprium effectum ac fructum, quem gignit: & quo creden-
tes glorificent Deum, sint grati, exerceant & confiteantur fidem, subi-
gant carnem, & seruiant proximo, & procedent eo modo belle & pul-
chre omnia in doctrina Christiana.

Verum illæ de operibus sententiæ, obijciuntur nobis ab aduersarijs
nostris, non quod dilectionis & operum bonorum sint tam studiosi &
amantes: sed in gratiæ & fidei contumeliam. Nomen enim & gloriam
CHRISTI oderunt, ut maxime ne ipsi quidem hanc impietatem & ma-
liciam animi sui satis intelligant: quare necesse est, uera dilectione eos
destitui, quia fidei in CHRISTVM repugnant. Neque enim contingit spi-
ritus sanctus, nisi per fidem in Christum: Gal. iij. Ille uero ubi contige-
rit diffundit in cordibus nostris charitatem. Roman. v. Ergo sit ter ma-
xima uirtus dilectio, (sicut reuera in omnibus est summa.) & præstet

Fons & causa
sa dilectionis
fides

atque excellat multis modis fidem, & nemo carens dilectione saluus efficiatur, ut iam antea dictum: tamen beneficium saluationis non obtinetur charitatis merito, sed per fidē in CHRISTVM. Cæterum aduersarij nostri, perpetuo tribuunt dilectioni, quod per solam fidem obtinetur. Id nos detestamur in eorum prædicationibus & doctrina, tanquam summam blasphemiam in gratiam & Christum filium DEI. Christus enim est precium pro peccato & morte, adeoque pignus æternæ uitæ: imo ipsissima uita et salus, omnibus qui in eum credunt. Neque tamen hinc colligimus, nullam operum bonorum obedientiam sequi debere, eos qui fide iustificati sunt & salui facti. Melius enim erudit nos gratia. Timoth. ij. Multo minus probari poterunt Deo, in quibus est, quædam ferina & bestialis uita: ut taceam, quod qui huiusmodi sunt ipsa quoque fide careant necessario.

Ergo si mihi obieceris illud Matth. xix. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Siue illud Daniel. iij. Peccata tua eleemosynis redime, & iniuquitates tuas beneficijs ergo pauperes, semper ita responderim: serua mandata, & redime peccata in Christo, seu fide in Christum, in te regnante. Et sic de similibus alijs scripturæ sententijs omnibus, quæ remissionem peccati & saluationem uidentur conditionaliter promittere, si uidelicet legis iusticias præstemus, pronunciarim. Lex enim non potest ualere contra Christum: sed CHRISTVM subsequi, illi quæ seruire debet. Præcedit quidem Euangelij prædicationem: sed ut contritionis non ut iustificationis doctrina. Et tunc quidem rigidissime agit, accusans ac damnans peccatores: quia iusticijs legis nemo est, qui possit satisfacere. Hoc ius legem, abrogatur a Christo per Euangelium: in quo est iustificationis doctrina. Iusticia enim qua saluamur, non est actionum, seu operationum & uirtutum nostrarum: sed est tota in remissione peccati & delictorum nostrorum: quam accipimus quidem, quatenus per Euangelium in Iesum Christum credimus. Eos autem, qui Euangelio credunt, sequi debent opera bona quæ in lege requiruntur: sequi autem, ut iusticiæ fidei fructus. Quorum alius finis spectari debet, quam est quærere remissionem peccati & æternam uitam per opera: ne contra Euangelium, & contra fidem in Christum sentire reperiatur. Finis igitur sit, ut Deum, tanquam gratias referentes, in omni uita nostra glorificemus. Atque ita qui de iustificati sunt, & salui facti, sese exercere in lege & operibus bonis: & eo modo crescere in iusticia & confirmari. Non est ultra exactio legis, & onus.

Ita igitur redime eleemosynis peccata tua: sed prius placato tibi Deo per Christum

per CHRISTVM. Neque tamen rursus hæc ita redemeris elemosy-
 nis, tanquam opere satisfactorio pro peccato, seu illius pœnis: siue reli-
 qua obedientia erga legem, tanquam causa partiali iustificationis, pro-
 pter quam peccati remissio, seu uita æterna donetur. (Satis enim docui
 perspicue, hanc impiam opinionem pugnare cum Euangelio & fide in
 Christum.) Sed tanquam signo exteriori remissionis peccati: quæ con-
 tigit nobis coram DEO, propter Christum, quatenus in illum credidi-
 mus. Idcirco enim requirit Deus, ut hanc fidem bonis operibus exercea-
 mus & confirmemus, ut intelligas, esse in his qui Euangelio credunt,
 exercitia fidei & testimonia gratiæ: non merita saluationis. Pertinent igitur
 opera ad confirmationem conscientiarum nostrarum, de remisso
 peccato, per CHRISTVM: quia, nostro iudicio & capacitate ratio-
 nis, non aliunde facilius deprehendi, aut certius cognosci, quãdo in gra-
 tia sumus & uera in CHRISTVM fide præditi, potest, quã per obedien-
 tiam in operibus bonis. Est quidem & pax cordis certum testimonium iu-
 stificationis nostræ, quæ fide contigit propter Christum: sed internum.
 Opera autem bona sunt eiusdem rei externa signa & testimonia: sine qui-
 bus pax interna cordis nõ potest consistere, reuinceri aut permanere. Nõ
 quod fiducia cordis hæreat in operibus nostris, ubi saltem pia est: hæc
 enim tota est in promissa gratia & seruatore Christo. Sed quia firmum
 est & certũ, quod qui præditi sunt uera fide, eos etiam sequi pœnitentiã
 externam & conuersionem ad Deum, fugam operum malorum, & di-
 ligentiam ad bona opera. Ita quidem non potest retineri pax cordis ab
 eo, qui carnalibus desiderijs indulget, & suas impias cupiditates explet,
 & nullis operibus bonis studet. Habet enim semper conscientiam ad-
 uersantem sibi & accusantem de peccato, & urgentem ad desperationem.
 Ideo in hoc meo scripto frequenter docui, ueram fidem non posse consi-
 stere cum peccatis mortalibus: neq; esse in illis qui sine pœnitentiã ui-
 uunt. Quemadmodum & Paulus docet. Finis præcepti est charitas: ex cor-
 de puro, conscientia bona & fide non ficta. i. Timoth. i.

Matthæi v. præcipit CHRISTVS: si offers munus tuum ad altare,
 & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te: re-
 linque ibi munus tuum ante altare, & uade ac reconcilieris prius fratri
 tuo, & tunc ueniens offeras munus tuum. Et Lucæ. vi. dicitur. Remitti-
 te, & remittetur uobis. Et in oratione iubemur precari: remitte nobis de-
 bita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Neq; tamen se-
 queretur, quod offeres munus post reconciliationem & placatum fratrem:
 aut remittens alij culpam, quam aduersum se commisit: mereatur istis o-
 peribus, remissionem peccati & saluationem. Quia remissio peccati, &
 salus illa æterna, de qua in hac nostra disputatione agitur, sunt gratuiti
 doni beneficia: in eos uulgata, per misericordiam DEI, propter Chris-

*Signa exteri-
 ora, quibus a
 liquo modo
 deprehendi-
 mus, nos esse
 in gratia.*

COMMENT. DE POENITENT.

stum, qui in illū credunt. Sed hoc sequitur, esse prophanos, impios, & incredulos homines, qui se nullo pietatis opere exercent, ut in quibus est nullus DEI timor, nulla dilectio, & nulla in eum fides. Requirit enim Deus fidem, & exercitium illius, per obedientiam erga legem. Sunt tamen non illi solum impij & damnabiles coram Deo, qui sine iusticiæ fructibus uiuunt: uerumetiam uanissimi & perditissimi hypocritæ, qui existimant, quod merito, prestantia & dignitate operum suorum coram Deo saluentur. Et quid rixantur nobiscum aduersarij de iusticiæ bonorum operum, contra gratiæ iusticiam, cum nullum penitus exemplum dare possint, impletæ legis, per iusticias nostras? Quis est enim, qui dicere possit, mundum est cor meum, purus sum a peccato? Nisi ille, qui sic loquitur: gratias ago tibi Deus, quia non sum sicut cæteri homines. Sed reprehenditur & damnatur a Christo.

Cum igitur sententias operum opposuerint Sophistæ doctrinæ de gratia iustificante: ita perpetuus respōde: Non auditores legis iusti sunt, apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Impij homines & cæci, in doctrina legis ita semper disputant, quasi per debitum fieri lex sit impleta: cum tamen de facto esse & lege impleta, nihil exhibere queant. Redditurus est quidem Deus unicuique secundum facta sua. Quia omnes nos manifestari oportet coram tribunal Christi: ut referat unusquisque propria corporis, pro ut gessit, siue bonum siue malum: Sicut hæc sententiā copiosius tractatur Roman. ij. His quidem (inquit) qui secundum perseverantiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærent, uitam æternam. Hic necesse est, ut intelligas eos qui per fidem opera sua bona prestiterunt: iuxta illud Pauli Roman. ix. Gentes, quæ non sectabantur iusticiam, &c. Nam remissio peccati, his qui Euangelio credunt donatur: & illi quia sine impia opinione operantur, accipiunt operum suorum ingentem mercedem. Ideo & de incredulis scribit Paulus: his autem, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia, in omnem animam hominis operantis malum. Et tales fuerunt multi summi uiri apud Iudæos: Sicut Paulus scribit Roman. x. Testimonium illis perhibeo, quod æmulationem quidem DEI habent, sed non secundum scientiam. Ita sunt perpetuo, qui impias opiniones de lege & Euangelio alunt: pharisæi, iusticiarij & hypocritæ, rigidissimi legis obseruatores: sed propter incredulitatem uani & impij coram DEO. Nam & tales nulla uerax poenitentia, potuit unquam, nec potest sequi.

Paulus ad Roman. ij. manifesta comparatione Gentium & Iudæorum, dicit Gentes beneficio legis naturæ tantas euasisse in operum iusticia: quanti fuerunt unquam Iudæi per legem scriptam. Et hac comparatione uult maxime certum esse, neminem per opera sua coram DEO iustifi-

Mala conscientia, a debito fieri, ad factum seu impletum esse.

Merces operum quos cōsequatur.

iustificari: seu liberari a peccato & morte. Nam alioqui sequeretur & Gētes & Iudæos absq; gratia & sine fide in CHRISTVM iustificari. Vnde igitur premium & mercedem incredulis debitam: quales sunt, qui iusticias legis sine fide in Christum iactant. Sunt enim, de quibus paulo ante locuti sumus, testimonio allato ex epistola ad Roman: cap. ij. His autem qui sunt ex contentione, (hoc est, contentiosus istis, qui uerbo gratiæ, Evangelio salutis nostræ, & fidei in CHRISTVM aduersantur & contradicunt: & sunt quidem rigidissimi exactores iusticiæ legis.) & qui non acquiescunt ueritati, (tā fidei, qua oblata gratia & promissio salutis debuit recipi, quam operum, quæ per fidem præstari debuerunt.) Credunt autem iniquitati (hoc est, pharisaicis opinionibus: quales in omni uita sua, quid possunt habere, nisi operum hypocrites, & speciem iusticiæ, sine uera iusticia coram DEO: caret enim fide, & puritate cordis.) Ventura est ira et indignatio, tribulatio & angustia, (quod est, iudicium æternæ mortis.) in omnem animam operantis malum.

Ergo tales quidem sunt, non isti solum, qui externa opera praua committunt sine pœnitentia: qua uitam suam impiam emendant, & credent Evangelio: uerum isti quoque hypocritæ, qui præcepta legis, secundum externa illius opera, faciunt, sine fide in CHRISTVM. Et de talibus uide quid pronunciet Christus Matt. xxi. Publicani (inquit) & meretrices præcedent uos in regno Dei. Venit enim Ioannes in uia iusticiæ, & nō credidistis ei. Publicani autem et meretrices crediderunt ei: uos autem uidentes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei. In hanc sententiam, quadrat illud CHRISTI: Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt audient uocem filij DEI: & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ, qui uero mala egerunt in resurrectionem iudicij. Sic procedet, secundum ea, quæ hactenus de operibus bonis a me recitata sunt, & illud Christi: Venite benedicti, possidete regnum, etc. longa narratione apud Matth. cap. xxv. Sed quid attinet omnes illas sententias de operibus recitare, quas aduersarij contra doctrinam iustificationis urgent: cum satis responderim, quo loco opera bona debeant haberi, cuius ratio nunquam intellecta fuit, ab his qui opera legis prædicant, tanquam meritoria gratiæ & salutis.

Sed si cui, quantum ad hanc disputationem attinet, libet plura cognoscere, is librum reuerendi patris Martini Lutheri, quem de seruo arbitrio scripsit, legat: & Apologiā confessionis, quæ edita est a D. Philippo Melancthone. Nam ut alia scripra eorum taceam, certe in dictis libris, uiri illi summi & clarissimi, ita satisfaciunt quæstioni de operum doctrina, ut qui placari responsionibus eorum aut nondum possint aut nolint, illi uideantur dedita opera mali esse, affectare ignorantiam & uelle nescire, Aut dissimulare certe intellectam ueritatem: uel contem

COMMENT DE POENITENT.

neropotius. In summa, abijcere & aspernari gratiam DEI, & Evangelium Domini nostri IESV CHRISTI. Quales si mihi obtigerint, non est consilium plura cum ipsis de scripturę sententiã agere: ut quam non discere, sed opprimere quærunt. Ac præstat ea in re consilium Pauli se-
qui, qui iubet ut hæreticum & contentiosum, post unam atq; alterã cor-
reptionem, fugiamus & uitemus. Sed Christum precemur, ut donet su-
is, si quid confessio glorię eius requirat, Evangelij ueritatem sanguinis
effusione tueri.

CORONIS, IN QVA AGITVR IN
genere de gratia: & locus Pauli Roman. 3. de iustifica-
tione enarratur. Et concluditur in summa, tanquam
in epilogo de supradictis omnibus.

CAP. VII.

Hic poteram finem facere primę partis libri mei secundi de poeni-
tentia. Satis enim dictum est in confutatione impiarum doctrina-
rum de fide. Sed existimo nõ inutile fore, si in huius partis fine, non ni-
hil scribam in genere, & tanquam per epilogum, de gratia & iustifica-
tione: ut quę prolixè hæctenus a me dicta sunt, hic in breuem summam
concludantur. Cõstat igitur Sophistas tam gratiæ nomine abuti: quam
doctrinam iustificationis corrumpere. Intel ligunt enim per gratiam ha-
bitum in nobis, qualificantem iusticias nostras, ut frequenter dixi: non
numinis fauorem. Sic ergo uel inuiti scripturę sententiã amittere co-
acti fuerunt: & rebus nouam faciem induere. In summa contraria dicere
& affirmare, quam in scripturis, de gratia & iustificatione habentur.
Quantum enim obsecro distant inter se, quando gratia dicitur in hæres
forma, in animis nostris, ut apud Sophistas: & rursus beneficium mise-
ricordię erga nos DEI, per Dominum IESVM, ut in sacra scriptura:
Quare diuersa loqui scripturam & Sophistas necesse est, etiam si abutis
que concludatur, nos per gratiam saluari. Nam Paulus hoc pronun-
tians, sentit nos liberari a peccato & morte, per misericordiam, propter
Christum, absq; nostris meritis: contra Sophistę, meritis operum no-
strorum tribuunt iustificationem. Sed nunquid hæc non aduersantur si-
bi: & ex diametro & contentiosissima contentione pugnant: Quid enim
refert, quod Sophistę amplificat operum nostrorum dignitatem, men-
tione habitus infusi: & spiritus sancti, agentis in nobis: Hoc enim satis
liquet qd iustificationē, quę est gratuita beneficentia misericordię Dei,
non existimant obtineri, nisi per operum & meritorum nostrorum di-
gnitatem. Deinde, de commenticia re loquuntur, tam ficta, inani & fal-
sa quam si stercus asini dicas aureum montem: aut si quid uanius est &
absurdus dictu, cum nobis de habitu illo suo, quem homo impius &
peccator, per suas operum iusticias sibi promereatur, loquuntur.
Quid multis: impossibile est spiritum gratiæ alijs adesse, & gubernare
re alio-

re aliorum uitam ad gloriam DEI & ipsorum salutem, quam eorum qui credunt sibi gratis remitti peccata, & donari æternam uitam, propter CHRISTVM. Et illi, quod satis claret, non possunt sibi uel lemereri per opera sua æternam uitam. Hanc enim credunt se per fidem in Christum assecutos esse. Ideo satis habent, si per opera sua studeant gloriæ Dei, & utilitati proximi, propter DEVM. Age uero, quando hie mihi obtulit occasio, proferam unum locum ex Paulo, in quo ille plenissimus spiritu Christi, sanctissime de gratia, & iustificatione nostri per CHRISTVM, scribit: & Sophistarum errorem prorsus elidit, quã quã elisum & proscriptum, prius quam eius autores nati fuerunt, & tyrãnidem in Ecclesia exercuerunt. Proferam autem ex epistola illius ad Roman. iij. talem, ut eludi non possit, a quantumcumq; maleuolis & iniquis huic causæ Euangelij & Iesu Christi. Pauli uerba sunt.

SCIMVS AUTEM, QVOD QVAECVMQVE LEX LOQVITVR, HIS QVI IN LEGE SINT LOQVITVR: ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus DEO. Quia ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram illo. Per legem enim cognito peccati.

Locus ad Roman. 3. de gratia, & iustificatione.

Quid istis Pauli uerbis opponemus: quo minus recipiamus nos seruari gratis, & sine meritis operum nostrorum? Detrahit enim meritum iustificationis omnium hominum operibus: Iudæorum pariter & Gentium. Et soli gratiæ, (ut per sequentia patebit.) tribuit, quod illa saluemur, gratis, per misericordiam, propter CHRISTVM, & fidem nostram in Christum. Illud uero insigniter notandum est: quod Iudæorum iusticijs detrahit meritum saluationis: Quinetiam testatur non dissimiliter peccatores fuisse alijs hominibus, qui iusticia legis caruerunt. Si igitur lex redarguit Iudæos, & accusat eos peccati: quos alios iustificaret? Vbi igitur consistet commentum inanis gloriæ de fide formata, merito congrui & condigni, iustificatione non per solam gratiam, & iustificationis IESV CHRISTI fidem? Item hoc blasphemum aliud de fide, quæ talis sit ac tanta in impijs & facinorosis, quanta est in illis, qui Euangelio pie credunt, nisi quod iusticias legis non habeant? Nemo enim iustificatur lege: ut quæ aliud non potest, quam accusare, iudicare & damnare peccatores. Sed fide gratiæ iustificamur. Vbi deniq; quod fingitur, non quam cærimonijs detrahi meritum iusticiæ & salutis? Si enim non detrahitur hoc omnibus legis operibus, nihil est quod Paulus prædicat de gratiæ gloria & redemptoris Iesu Christi. Sed subscribam reliqua Pauli:

Nunc autem sine lege iusticia DEI manifestata est: testificata à lege & prophetis. Iusticia autem Dei per fidem IESV CHRISTI, in omnes & super omnes, qui credunt in eum.

Hæc Paulus seorsum scribit de gratia saluante nos per Christum Iesum: non respiciens ad exteriores illos fidei effectus, qui sunt dilectionis: de quibus alijs in locis satis agit. Cuius hic admonere uolui lectore,

COMMENT. DE POENITENT.

ne quis cogitet ita excludi legem, quasi non sit opus illius obedientiæ sequi renatos: sed ut sciat iustificationem, hoc est, peccati remissionem & æternam uitam aliter non obtineri quam per fidem in CHRISTVM. Nec opus habent Pauli uerba prolixiore expositione: & hæc quæ dixi, abunde satis muniunt nostra contra calumnias aduersariorum.

Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt: & egent gloria DEI.

Proinde illa operum nostrorum iusticia, nemo potest remissionem peccati atq; æternam uitam mereri: propter hanc maximam causam, quod nemo potest perfectam erga legem & debitam obedientiam præstare. Quod est illa gloria destituit: hoc est, perfecta iusticia, qua coram DEO pollere debuimus. Sed ea carent necessario, qui sunt natura peccatores. Quod enim dicit, omnes peccauerunt, plane liquet, hic posuisse Apostolum actum pro habitu: & significare omnes natura peccatores esse, reos esse æternæ mortis. Sic enim sumus natura filij iræ.

Iustificati gratis, per gratiam ipsius: per redemptionem, quæ est in CHRISTO IESV. quem proposuit DEVS propiciatorium, per fidem in sanguine ipsius.

Hic unus locus clare conuincit Sophistas & aduersarios nostros cæci & impij erroris. Paulus enim nihil obscuris uerbis asserit, quod gratis iustificemur: haud dubie excludens meritum seu dignitatem iusticiarum nostrarum, quæ nihil sunt coram DEO. Deinde addit, per gratiam: quam alias interpretatur & uocat misericordiam: ut Tit. iij. Nec aliud significat hæc gratia, nisi gratuitam peccati & delictorum nostrorum remissionem, donum uitæ æternæ. Tertio loco significat, illa gratia nos participes fieri, beneficio redemptoris CHRISTI. Neque enim habemus aliud precium, aliam satisfactionem pro peccato & morte præterquam CHRISTVM, qui nos suo sanguine lauit a peccato: & sic ab æterna morte redemit. Postremum significat ita prodesse nobis Christo, si credamus in eum: non si operemur. Neque enim proponit legis a nobis requirit, utq; credentes securi simus æternæ salutis. De bonorum operum causa & fine alias dictum est: & dicetur subinde copiosius, in suis quibusq; locis.

Ut ostenderet iusticiam suam. (hoc est, ut declararet se nostri iustificatores esse.) propter remissionem precedentium delictorum. (id est, peccati, quæ hactenus uiguit in natura: & nunquam non fructificat ad mortem & per nullam legis seu operum iusticiam potuit aboleri.) Quæ DEVS uoluit, (ueluti dissimulans hoc peccati malum, quod suo tempore uoluit abolere per CHRISTVM: & renouare homines peccatores spiritu sancto. Neque enim potuit aboleri per iusticias legis.) Ut ostenderet iusticiam suam in hoc tempore: Tempore reuelati in toto orbe Euangelij, & exhibitu Christi, iustificatores & redemptores omnium: per quem

quem remissio & salus omnibus annunciat. Ac durat hoc gratiæ tem-
 pus usq; ad mundi huius consumationem. Hoc enim quotidie agit DE-
 VS: tolerans uidelicet peccata nostra, atque ignoscens ea nobis. Acre-
 nouans nos, per fidem gratiæ & spiritum Christi. Illæ sunt enim perpe-
 tuæ quedam operationes & effectus in Ecclesia, DEI nostri per Chri-
 stum. Neq; enim damnat continuo peccatores: sed remittit peccata his,
 qui Euangelio credunt. Denique concedit spacium poenitendi, & rede-
 undi ab errore & delictis, his qui forte sunt lapsi.

Vt ipse sit iustus, (hoc est, ut declaretur uerax ac seruans promif-
 si: adeoque misericors & bonus, omnibus qui in ipsum per mediatorē
 Christum credunt.) Et iustificans eum qui est ex fide IESV, (Non di-
 cit, eos qui adferunt iusticias legis: sed testatur DEVM nobis fauere,
 propter reconciliatorem Christum, quatenus in illum credimus.

Vbi ergo est gloriatio tua? (si uidelicet) Deus in iustificando non
 respicit rationis seu operum iusticias: legis sed gratiæ & bonitatis suæ
 per Christum fidem.) Exclusa est. (Neque enim potuit non reijci & dā
 nari: nempe, inanis & friuola gloriatio, eorum qui nullam ueram seu
 perfectam iusticiam habent. Et ubi solius gratiæ gloria debuit regnare.)
 Per quam legem? factorum? (hoc est, per legem de factis & operibus
 nostris precipientem? Verum ea ratione, DEI gloria potius exclusa fuit
 fer, quam hominum. Nam opera nostra obscurant gloriam gratiæ, qui-
 bus tribuitur perfectio iusticiæ & debitum æternæ uitæ. Ideo uero non
 debent iusticiæ gloriam coram Deo retinere, quia sunt immunda & im-
 perfecta. Ideo adijcitur:) NON, sed per legem fidei. (hoc est, fide E-
 uangelij, gratiæ & propiciatoris Iesu Christi.)

Arbitramur igitur, (id est, colligimus, decernimus & statuimus
 hac ratiocinatione hucusq; ducta. Nam ea uis est græcæ uocis apud
 Paulum.) iustificari hominem per fidem: sine operibus legis. (fide e-
 nim adprehēdimus promissionē, gratiæ, peccati remissionē, iusticiā & g-
 ternā uitā: quo nō potuerūt ualere, seu efficaces esse oēs prorsus iusticiæ
 legis. Propter immundiciē carnalis nature: & imperfectionē illam iusti-
 ciarum nostrarum, seu obedientiæ erga legem. Et quia inualida fuit lex,
 naturam peccato obnoxiam renouare. Roman. viij.

Et hactenus Pauli uerba bona fide recitauit: adiecta breui expositio-
 ne, qua fidem nostram potius confiteamur, quam ut lectorem in tam
 claro Apostoli textu doceamus. Cæterum firmam esse hanc sententiam
 de fide, prudens ac pius lector facile agnoscat: cum nemo uere Christia-
 nus esse possit, sine hac fide in gratiam & seruatorem CHRISTVM:
 Acputo iam satis confutata esse omnia illa commenta, quæ ab aduersa-
 rijs nostris: imo Iesu Christi & DEI patris, obijci contra fidei doctrinā
 solent. Hęc enim est fortuna horum temporum, quod illi ipsi qui per-

COMMENT. DE POENITENT.

hiberi & credi uolunt esse Christiani, fidem Christianam damnent & opprimant: alij per impias doctrinas, & alij rursus ui, ferro & igne. Sed nunc postulat propositi operis ratio, ut in altera parte huius libri declarum atq; ostendam, quod in anibus commentis doctrina nostre poenitentiae & operum bonorum, ab iisdem aduersarijs nostris & Christianae pietatis contaminetur & polluatur.

SEQVITVR ELENCHVS CAPITULORVM
pitium: posterioris consutationis.

- De pharisaica cōtritione: cum notificatione uere contritionis Ca. I.
 De confessione delictorum: & quid sit peccata uere confiteri. Cap. II.
 Esse plura genera, seu species confessionis: & de primo quod fit in corde, seu coram Deo. Cap. III.
 De secundo genere, externae & publicae confessionis delictorum. Cap. IIII.
 De tertio genere confessionis, pro reconciliatione. Cap. V.
 De confessione priuata. Cap. VI.
 De pharisaica peccati & delictorum confessione. Cap. VII.
 De Ecclesiastica potestate: clauibus & absolutione. Cap. VIII.
 Solius DEI esse, & Domini nostri Iesu Christi, autoritate, seu potestate absoluta, remittere peccata, & pronunciare solutos a culpa et poenitentia. Cap. IX.
 Quomodo Ecclesiae & illius ministris sit tradita potestas remittendi peccata. Cap. X.
 De priuata absolutione. Cap. XI.
 Nulla peccata remitti posse, his qui in opera suarum iusticiarum siuduciam ponunt. Cap. XII.
 Quid sit alligare & soluere, remittere ac retinere peccata: suo ac certo discrimine. Cap. XIII.
 Contra pharisaicam doctrinam, de satisfactionibus: quae tradita est a Scholasticis theologis. Cap. XIII.
 De redemptione nostri quae facta est per Christum: fide redemptionis, & sine operum bonorum. Cap. XV.
 De afflictionibus corporalibus sanctorum: quo loco haberi debeant. Cap. XVI.
 De partibus satisfactionis: quarum tres numerantur a Scholasticis, Eleemosyna, Oratio, & Ieiunium. Cap. XVII.

PARS

PARS SECVNDA, IN QVA EST

confutatio pharisaicæ doctrinæ de pœnitentia.

IN doctrina de iustificatione, quod sæpe dictum est, excutiendæ sunt, duæ præcipuæ quæstiones: prior, de gratiæ beneficijs erga nos DEI, & fide huius gratiæ: posterior autem, de operibus nostræ obedientiæ erga DEVM. Ac satis constat, quod utraq; harum scæde corrumpitur a doctoribus rationis, scholasticis Theologis: quorum autoritate & iudicio, aduersarij nostri existimant nos recte premi, & iure condemnari: quantum uidelicet attinet, ad gratiæ, fidei & bonorum operum doctrinam, quam nos tuemur. Et ego quidem eo respexi in huius libri partitione: quem institui, de fide & operibus, contra aduersariorum opiniones, ut collatione doctrinæ nostræ, & aduersariorum omnibus innotescat, utri retineant uera continentem CHRISTI & Apostolorum doctrinam: nos qui per gratiam prædicamus, tum fidem gratiæ, adeoq; operum bonorum doctrinam in locum & dignitatem suam reponimus: an aduersarij, qui iusticijs rationis & factis operum nostrorum, ita patrocinantur, ut gratiam abijciant, fidem extinguant & meras operum hypocrites doceant.

Postquam igitur priorem partem absolui, in qua ea insectatus sum, quæ contra gratiæ, iustificationis & fidei doctrinam, impio errore tradita sunt, & longe perniciosiore recepta & adprobata: reliquum est, ut in altera & posteriore confutatione, quoque tantum laborem ac præstem, quantum pro nominis sui gloria, tum Ecclesiæ ædificatione donauerit mihi CHRISTVS IESVS. Quare hæc pars continebit doctrinam, de operibus nostris, seu obedientiæ nostræ erga Deum. Quam in uniuersum intelligi uelim unius pœnitentiæ nomine: cum internæ, quæ est contritionis, tum externæ quæ est sita proprie in fructibus exterioribus iustificatorum. Ac constat nos esse debitores illius pœnitentiæ: hanc enim non propheta solum, sed & Christus & Apostoli prædicant. Nec potest existere, durare & retineri fides, ubi homines flagitiose, sine pœnitentia & sine bonis moribus uiuunt. Hinc ipsum quoq; Christum legitimus uehemētissime exprobrauisse, his qui ad prædicationē suam non epissent pœnitentiam: nimirum incredulis & gratiæ contemptoribus. Matth. xi. Atq; idem horribilibus exemplis horribiliter perituros cōminatur, eos omnes qui non egerint pœnitentiam. Lucae xiiij.

Sed quando Sophistæ & aduersarij nostri dicunt, per nostram pœnitentiam remoueri quolibet peccata, & satisfieri pro delictorum pœnis: scire refert hoc false atque impie dici. Hac enim assertione homines sibi arrogant, quod est solius beneficij coelestis gratiæ erga nos, per Iesum Christum. Ita uero statuendum est: DEO placere quidem operis nostri pœnitentiam, si ex fide procedat. Et ne contritionem quidem satis

*Pœnitentia.**Necessitas
pœnitentiæ**Pœnitentia
Christiana
ratio.*

piam esse, nisi quam mitiget gratie fides: quantumuis sit necessaria. DE
 VS enim gratis ignoscit peccato & delictis nostris: & per gratie fidem,
 contritiones nostras sanat. Deinde requirit: ut hanc ipsam gratie fidem,
 per totam huius uitae nostrae nouitatem, qua recedimus a peccato, & o-
 peramur iusticiam, exerceamus. Huc demum facit, illud quod est Eze-
 chielis. xviii. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recor-
 dabor. Sed Scholastici theologi, & cum his aduersarij nostri, si quid ul-
 qua dictum est in laudem bonorum operum, & de illis qui ex fide ope-
 rantur, & nouandę uite student, id continuo adplicant ad suas illas ua-
 nas, impias & stultas cogitationes rationis, demeritis operum nostros-
 nec attendunt, q̄ his opinionibus gratiam abijciunt, & redemptorem
 Christum negant.

Cæterum Scholastici theologi in predicatione poenitentię, præter
 alios infinitos lapsus & errores, quos docent, dupliciter peccant: partes
 quas numerant, nō explicant recte, & aliena pro partibus assignant poe-
 nitentię. Quanquam enim contritio est pars poenitentię: tamen contri-
 tionis nomine, quid docetur nisi frigidissimas hypocrites, fingentium
 quod sibi doleat, peccatores esse & peccauisse: Dicunt enim contritio-
 nis dolorem elici rationis uiribus & libero arbitrio: & somniant meri-
 torium esse remissionis peccati. Sed constat hominem, in quo non agit
 spiritus sanctus, sine uero odio peccati, & sine dolore illius admitti, age-
 re: & talem malle peccato & desyderijs eius indulgere, quam retrahi a
 peccato, & odisse retrahentem. Deinde, sunt certa testimonia absentię
 spiritus CHRISTI, sibi meritum remissionis peccati & iusticię arroga-
 re. Secundo loco, confessionem delictorum faciunt necessariam, illā que
 non habet preceptum DEI. Et quoniam probant Romani Pontificis de-
 cretum, quo ille etiam ab inuitis hanc extorquet, qui nihil minus sunt
 quam uere contriti, peccatores in aliam nouam hypocrisim non modo
 intrudunt: uerum etiam nouis alijs peccatis onerant, illo genere confes-
 sionis delictorum. Postremum, de satisfactione, quam faciunt terriam
 partē poenitentię, præcipiunt: ut poenas peccatis nostris debitas, per certa
 opera, que pro sacerdotum arbitratu in confessione, satisfactionis nomi-
 ne, nobis imponuntur, redimamus: cum non sit alia satisfactio, seu pro
 peccatis, seu pro illius poenis, præterquam mors DOMINI nostri Iesu
 Iesum Christum.

Pharisaica
 contritio.

Confessio.

Satisfactio.

De affliction-
 nibus sancto-
 rum.

De calamitatibus illis corporalibus, que non in poenam, sed in cor-
 reptionem & castigationem pijs injiciuntur, aliud iudicium est: ut suo
 loco dicitur. Poenę enim, & crux seu castigationes paternę, longissime
 inter se differunt. Ac poenę quidem recidunt in solos impios: crux & ca-
 stigatio

stigationes ueniunt etiam supra pios, qui salui fiunt. In impijs enim, qui non credunt Euangelio habent significationem iræ: in pijs autem sunt, testimonium diuine clementiæ & paternæ curæ. Nam Christus, merito sue passionis conuertit nobis omnes peccati pœnas in beatissimam & saluberrimam crucem: quæ non tollitur per operum nostrorum satisfactio- nes, sed per ueram pœnitentiam mitigatur, et in summa, quæcuncq; casti- gationes corporales. Neque uero homines pijs fugiunt crucem, aut in totum querunt a se sublatam: sed oblatam suscipiunt cum gratiarum acti- one, et sustinent illam cum patientia: ut quam sciunt sibi communem esse cum Christo, quam simul omnes pios oporteat perferre. Deniq; ne- mopiorum reputat, per ulla calamitates, aut persecutiones, etiam quas sustinet propter Christum, se pro peccato, aut peccati pœnis satisfacere: etiamsi ambigere non possint, qui uere credunt Euangelio, sibi mercedem repositam esse, & præmium suorum laborum & afflictionum in cœlis. Quod uero de purgatorij pœnis scholastici Theologi in doctrina satisfactorum disputant, id mere fabulosum & fictitium commentum est. Sed ne diutius moras traham, iam mox de ipsa re dicere ordiar.

DE PHARISAICA CONTRITIONE:

adiecta collatione uere contritionis

CAP. I.

Contritionem igitur, Scholastici theologi, dicunt esse dolorem, uoluntarie pro peccatis assumptum: cum proposito confitendi & satisfaciendi. Sic autem statuunt: quod illum contritionis dolorem, homo impius & peccator possit ac debeat ipse sibi concipere: si quidem effi- ci illum, si legem inspiciamus, & cogitemus atq; discamus quantas pœ- nas sibi mereantur peccatores & transgressores legis: ac rursus, quæ præ- mia seruantibus legem sint proposita: ut nihil magis Iudaicum dici uel cogitari possit. Addunt tamen, quoniam contritio debeat esse dolor, non tantum ex metu pœnarum ortus, uerum etiam ex dilectione: (ita fini- unt enim dilectionem in cōtritione existere posse: cum impossibile sit, amari DEVM uel legem, nisi ab his qui in gratuita Euangelij pro- missiones credunt. Quarum fidem non modo nusquam docent: uerum etiam opprimunt, per suas impias doctrinas, de merito & dignitate iu- sticiarum nostrarum.) præire hanc perfectam contritionem, quæ sit me- ritoria remissionis peccati, quendam dolorem, qui ex metu pœnarum solum oriatur, & careat dilectione. Atq; hunc uocat attritionem: quæ etiamsi non mereatur homini saluationem, tamen proxime disponat eum ad dilectionis meritum, per quam saluus obtineatur. Fieri igitur ex attri- tione contritionem, per accessionem dilectionis: quæ impio & peccatori re- missionem delictorum mereatur: modo ne desit sic contrito, uoluntas confitendi & satisfaciendi.

Contritio.

Attritio.

Hæc inania & pharisaica commenta quid ualeant, efficiant, et quor-
sum tendant, docui tota superiore huius libri parte. Nam in se continet
doctrinam de merito congrui & condigni: Item, de fide quæ sine dile-
ctione & per se, hoc est, sine operum merito, nulli proffit. Fidem enim
per se, intelligunt rem esse inutilem & mortuam: ideo requirunt in ea di-
lectionem, quam adpellant formam gratiæ gratum facientis. Cum sen-
tiant propter dilectionem respici impium, coram DEO, & saluari: nõ,
si gratiæ promissionem per fidem adprehendat. Hæc igitur perniciosã
dogmata: trahunt secum ingentem ruinam fidei, ueri cultus DEI & cor-
tius pietatis Christianæ. Ideo omnium uotis & studijs merentur repro-
bati, reijci & damnari.

An sit uolun-
tarius dolor
in contritio-
ne impij.

Ergo, cum in definitione contritionis Scholastici theologi tribuant
impio & peccatori, uim eliciendi uoluntarium dolorem pro peccatis, ne
gocium internum & spirituale cordis, statim in ipsis foribus doctrinæ
manifesto errore impingunt, & labuntur a ueritate uerbi DEI: & si-
mul palam faciunt, se in tota contritionis doctrina non prædicare, quã
perpetuam quandam hypocrisim & simulationem doloris de peccato.
Quomodo enim carnalis natura posset uere, dolere, odio peccati: Cum
nihil perinde affectet, atq; ingenita desideria explere: & doleat, quod o-
mnibus per experientiam notissimum est, doleat inquam supra modũ,
quam dici aut credi potest, se retrahi atque arceri ne faciat desideria car-
nis: cum præsertim intelligit quantarum poenarum comminationibus
arceatur. In istis angustijs deprehensi, simulare possunt dolorem, odium
& fugam peccati, quidam pharisaici spiritus: sed uerum dolorem, uerax
odium peccati suis uiribus non possunt concipere. Quis est enim omni-
um hominum, quem non delectet suis cupiditatibus frenã laxare: potius
quam amet uinciri & abstrahi ab illis? Et qui doleat ex animo, contrari-
um faciens: aut cogitans se illa quæ pugnant diuinis legibus aliquando
admisisse? Nisi metus poenarum eo adigat ipsum. Sed est ne dolor ille
uoluntarius, et non potius uiolentus & coactitius dolor? Aut certe pha-
risaicus & fictus dolor, in illis qui adhuc sunt quieto animo, & quos lex
nondum terruit uere? Quid multis, uerus dolor de peccato, non est mi-
nus operatio & effectus spiritus sancti, quam aliæ internæ & spiritua-
les uirtutes.

Porro, quia Scholastici dicunt ex attritione fieri contritionem: ut cũ
merito istius uiolenti, seu pharisaici & ficti doloris, infundatur homini
dilectio, per quam donum remissionis peccati sibi mereatur. Nõne hoc
stupido & blasphemio commento abijciunt gratiam & redemptoris
CHRISTI beneficium negant? Nam remissio peccati aliter nulli con-
tingit, quam per solam fidẽ gratuite misericordiæ DEI, propter iustifi-
catorem & redemptorem CHRISTVM. Deinde, quibus obsecro scri-
pturis

puris probant, ostendunt ac docent, ex attritione, quæ minus quam nihil est, fieri contritionem: Quanquam si aliquid esset attritio, nihil esset nisi plenissimus impijssimarum blasphemiarum dolor: aut pharisaicus, ut dixi, & fictus dolor. Sed ubi est quæso illa attritio in scripturis, nomine & re distincta a contritione, ita ut distinguitur a Sophistis: At, inquis, satis est magistris nostris pronunciare uel dere incomperta: & uos fidei articulos cõdere. Vulgi, indoctorum hominum, est assensum præbere & credere. Audio, sed extra iocum: hoc certe nimium audacter & serio requirunt a nobis: & hac tyrannide diu iam usi sunt in Ecclesia: qua etiam oppresserunt Christianismum. Et nullus prope monachus fuit, cuius somnia non præscripserunt nobis pro articulis fidei: sed post hac ita non imperabunt in Ecclesia.

An ex attritione fiat cõtritio.

Denicq; quod ad habitum dilectionis attinet, qui pro merito attritionis detur, atque infunditur homini a DEO, id similiter pro mera dilectione fictum est a Scholasticis Theologis. Nam obsecro te, quomodo dilectio legis & Dei summa, posset existere cum dolore contritionis: qui efficit hominem desperare & fugere DEI conspectum, planeque odisse legem & Deum: nisi per promissionis Euangelij fidem mitigetur: At Scholastici, uanitatis & hypocriseos doctores, nihil usquam dicunt de fidei consolatione. Neque possunt de ea loqui, quia impediuntur per illos suos errores, de merito carnalium iusticiarum nostrarum. Quapropter nihil quam legem prædicant, etiam coacti. Qui posset enim locum habere fidei doctrina, de gratuita gratia, & gratuito beneficio redemptionis per CHRISTVM, apud eos qui existimant, quod priuatis operum nostrorum iusticijs & peccati remissionem & uitam æternam nobis mereamur?

De ficta dilectione in contritione.

Deinde quanta hæc blasphemia est, fingere, quod spiritus sanctus, qui unus efficit nos amare Deum & legem, per legem, id est, operum nostrorum merita, detur? Quem constat effundi in eos qui Euangelio credunt: & effundi propter solū CHRISTVM, gratuita liberalitate misericordiae Dei. Tit. iij. Sed Scholastici hoc commento dilectionis, atque doni infusi, cauere infamiam nominis Pelagianorum, ut alias dixi, uoluerunt. Quanquam male cauti. Quid refert enim, si aut neges aperito gratiam: aut Sophisticis fictionibus & cauillationibus illam irrideas? Non minus enim quam Pelagiani abijciunt gratiam, & CHRISTVM iustificatorem, qui beneficia Dei & Christi negant gratuita esse. Sed ego contra eas omnes blasphemias, in superiore parte huius libri plus satis scripsi.

Non sunt igitur ferenda hæc uana & impia commenta: neque plane rationis, sed stupidissimorum Sophistarum, ignorantium scripturas, & cum ratione insanientium: scilicet, ne sibi pereant istæ præclaræ uirtu-

COMMENT. DE POENITENT.

tes liberi arbitrij: & deinceps non meritorie saluationis esse existimentur. Hoc enim ipsi quoque Pelagio doluit: adeo ut mallet CHRISTI gloria subuerti & perire, ipsius quoque gratiae seu misericordiae Dei gloriam quam glorias iusticie carnis inanes periclitari. Sed recte damnatus est a patribus orthodoxis: quo eodem iudicio oportet pernitiola ista commenta Sophistarum, quae dixi, repudiare. Primum, quia excitant in homine fiduciam & gloriationem, quam habet in sua pharisaica opera & iusticias carnis: deinde abolent in eo uerum DEI timorem, ut nec ad ueram contritionem unquam peruenire queat. Quia retinent illi in ignorantia sui peccati: quod cum quanto malo hominis peccatoris fiat, abunde exposui, libro primo. Denique & gratiae fidem, & cognitionis IESU CHRISTI, sine qua nemo saluus esse potest, penitus extinguunt.

Quod uero Scholastici tribuunt contritioni, operi legis, meritum remissionis peccati, eo ipso quoque produnt, quanta ignorantia non solum gratiae, Christi & ueræ fidei, se teneat: uerum etiam legis. Sic sunt enim securi, quando conscientias suas pharisaice explorant: & peccatum suum per obductum faciei Mosi uelum intuentur: & non inspiciunt in legis finem & claritatem, qua cernerent impossibilia, a lege spirituali & diuina, omni carni præcepta esse: ut per agnitionem & confessionem sui peccati uere coram Deo humiliarentur. Idcirco enim iudicij Dei terræ non possunt: nec sitire gratiam Iesu Christi.

Secundus locus primi capituli: de uera contritione.

Age uero, quando incidimus in locum de pharisaica contritione, dicamus illa occasione non nihil & de ueritate contritionis: quanquam de hac ipsa copiose scripsimus libro primo. Sed nihil uetat etiam hic quaedam de eadem scribere: si omnino fieri possit, ullo nostro labore, quod sumamus in uerbi Dei prædicatione, ut ad ueram contritionem perueniamus & uere humiliemur coram Deo. Alio qui enim nihil prodest de commentis inutilibus & pernitiolis Sophistarum disputare: nisi & ueritatis doctrina illis per comparisonem adhibeatur. Nam & ea re contrarius error clarius cerni potest: & foelicius extirpari, eliminari, ac profligari.

Dolor contritionis.

Igitur nullus pius dolor est in primis motibus ueræ contritionis: quo homo peccator auersetur, odiat ac declinet peccatum, doleat de DEO offenso. Sed adest quidam alius dolor, quem gignit metus poenarum, quæ peccatis debentur: & in illo retinetur amor & uoluptas peccandi. In hoc nihil tam dolet homini, quam quod non licet impune peccare: & cum summa licentia uoluptates carnis explere. Quare huius doloris longe alius effectus est, quam a plerisque solet carnalibus cogitationibus imaginari. Sequitur enim illum cum odium & fuga legis & dei: tum desperatio. Quando enim uidet atque intelligit grauitatem sui peccati, & DEVM aduersantem, ignarus quomodo effugere illius iram & declinare

dinare possit, tunc ruit cum summa impatientia, nec sine grauissimis iræ & doloris blasphemijs contra DEVM, in desperationem. Sophistæ uero existimant dolorem contritionis rem esse tam quietam, leuem, ac placidam, ut in illo homo impius & peccator possit pie dolere, de DEO offenso: & meditari odium & fugam peccati. Sed sic facile solent ociosa ingenia, atque in experta.

Tu uero cogitabis & scias, quisquis es Christiane lector, ueri discendi cupidus, esse in contritione maximos & grauissimos terrores, dolorē asperimarum perturbationum plenissimum: qui hominem prorsus de statu deiiciat, & nihil recti agere sinat, nihil pio & meditato animo statueret. Quos excitat quidem & incutit DEVS, lege sua & spiritu sancto, per reuelationem, ostensionem & accusationem nostri peccati in conscientia: tales actant, ut uehementer excrucient animum peccatoris, planeq; in desperationem salutis conijciant, cum summa impatientia, ira, murmure & blasphemijs contra Deum. Quales fuerunt in contritione Cain, Iudæ, qui prodidit CHRISTVM, & similibus. Atque hos effectus contritionis & doloris si uidissent Scholastici, non tribuissent tales motus & actiones homini contrito, ut quibus uoluntarie doleat de peccato & transgressionibus contra legem admissis, odiat & fugiat peccatum, sancte atque inculpate uiuat: multo minus meritum remissionis peccati.

Terret igitur peccatorem uerax contritio, facitq; illum de operum suorum iusticia, fauore numinis & saluationis, prorsus desperare: ut nisi consolatio per Euangelium illi succurrat, nihil quam graues blasphemiae regnare in eo possint. Sic enim, ut dixi, pronunciare oportet, de uera contritione, hominis nondum illuminati per gratiæ, Euangelij & nominis IESV CHRISTI fidem. Neq; enim est ullus pius dolor in contritione, quem non mitigarit Euangelij consolatio. Facinorosus ille, de quo est Lucae xxiij. pie doluit: sed agente iam in eo gratiæ fide. Ita de similibus dicendū est, quos dolentes Euangelij fides in spē gratiæ erexit. Per Euangelium enim sanantur cōterrita et cōtrita corda: prius per legem, peccati & iræ DEI cognitionem sauciata & confracta. Cum autem Scholastici Euangelium nusquam doceant, neque possint illud pure docere: stantibus, uidelicet, principijs illis, suæ ipsorum theologiæ, de quibus paulo ante, & in superiore parte tam fuse dictum est: facile intelligi potest quid agant in Ecclesijs. Necesse est enim, ut uel pharisaicam hypocrisis doceant: uel plerisque autores fiant perpetuæ desperationis.

Cum ergo de causis contritionis disputatur apud Scholasticos, iuuent quidem legem cogitare, inspicere poenas & præmia: & sic concipiunt aliquem pium dolorem, meditari fugam & odium peccati, seseque gratiæ præparare & salutem mereri: prorsus pharisaice & humano mo-

De causis eorū
contritionis.

re. Quasi lex Dei impleri a nobis possit: aut quasi iusticia aut salus sit ex legibus petenda: in quibus est laqueus, mors & damnatio. Lex enim, uirtus peccati: peccatum aculeus mortis. Ergo, quia lex reteggit peccati, a quo nemo abesse, et iusticiam eam requirit, quam nemo potest prestare, non est causa pii doloris in contritione: sed, ut dixi, odientis eum, qui cupiditatibus nostris resistit: hoc est, Deum & legem, utcumq; foris simulet homo studium DEI, & legis amorem. Porro, reuelato conscientis iudicio DEI, subito cadunt a fiducia operum, quibus prius uisi sunt Deum sibi colere, & ruunt in desperationem. Nam DEUS MOROSUS tet puris animis & spirituum puritate a nobis adorari & coli: illa externa operum iusticia multas immundicias habet & grauissimos defectus atq; peccata. Ideo neque placare Deum, neq; conscientias lucentes pacificare potest. Sed homo indiget gratia & remissione peccati gratuita: ut sic ueraciter dolere de admissis contra legem, & Deum puro corde, & pio obsequio possit glorificare. Et in uera contritione utilissimum est cernere et experiri quam habemus impia & immunda corda: et quod illa gratia remissionis peccati gratuita indigemus ad hos quos, dixi, fines. Experientia enim notissimum est omnibus, neminem posse DEI legem amare & spiritu facere: modo res ad serium animi iudicium reuocetur.

In hypocritis, qui uerbum Dei per transfennam inspiciunt, non reueta legis facie, nihil mirum est, hæc occulta, & latentia sub uelo, nunquam cognosci. Nunquam enim conferunt uires suas cum doctrina legis spirituali. Legem enim non habent, nisi pro operum externorum doctrina: neque uident impossibilia carnali naturæ in lege præcipi. Ideo præcipuum legis usum & officium ignorant: pharisaicis opinionibus excæcati. Leuiculum est enim, quod per legem Dei ab externis uicijs abstrahimur: in comparatione grauissimi peccati & immundiciarum cordis, quas lex reteggit, reuelat, ostendit, accusat & damnat. Nam & beneficio legis naturæ possumus abstrahi ab externis delictis: sed immundicias cordis nemo uidet tanta peccata esse, quanta prædicantur per legem, & sine beneficio legis illæ quidem nunquam possent satis cognosci. Atque ita latent frequenter, imo nunquam non, sub speciosissimis operibus hypocritarum grauissima peccata: & multo periculosius latent, quæ retegantur. Quanquam dum reteguntur hominem magis peccatorem efficiant: & grauius reum coram DEO. Sed reueta humiliant peccatorem, ne in se & iusticias suas pharisaicas, immundas & imperfectas confidat: sed det gloriam Deo, confiteatur suum peccatum, imploret gratiam, querat remissionem peccati per gratiam, & sic effugiat iram Dei atq; æternam condemnationem. Sicut utriusq; horum pulcherrima parabola est Lucae xvij. Primum de quodam Phariseo, impio homine, & iactatore ta-

ore tamen iusticiarum suarum coram Deo: deinde cuiusdam publica-
ni, hominis quidem peccatoris, sed per fidem gratiæ conuersi, & inuocã
tis Deum, illum que uere glorificantis.

Quare utilissimum est, homini iustificando, diligenter exerceri in le-
gis spiritali doctrina: qua erudiatur, se non modo debitorem esse ciuilibis
seu externæ iusticiæ: sed uel maxime iusticiæ internæ cordis. Pharisaicū
errorem esse, existimare quod legi satisfactum sit obedientia nostra ex-
terna: & quod hac iusticiam & salutem mereamur. Coram Deo enim ne-
cesse est perfectissime puros esse ab omni peccato, intus & extra, qui sal-
ui fieri debent. Vt igitur dolorem aliquem uerum ac pium concipias de
Deo offenso per peccatum, uerum Dei timorem & contritionem, id ef-
ficatur quidem per legem; sed qua Deus interna & spiritali efficacia cor-
dibus nostris loquitur, ac docet quomodo quilibet immundi affectus in
nobis, quia legi aduersantur, sint uera & damnabilia peccata corā Deo.
Si tamen consolatio per Euangelium accedat: qua corda nostra ab odio
contra DEVM & legem, & a desperatione seruentur. Hinc pro illa pu-
ritate contritionis frequenter precantur sancti: quorum preces in irritum
caderent, & frustra mitterentur, si ipsi efficere nostris uiribus ueram &
piam contritionem possemus. Nos enim cum lege commissi, sine gratiæ
spiritali, non possumus nisi impie conteri. Huc facit illud Dauidis, Ipsi-
li. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum renoua in tra me.
Item illud Hier. xxxi. Castigasti me DOMINE & eruditus sum: quasi
iuuenculus indomitus, Conuerte me domine, & conuertar: quia tu Do-
minus deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi poenitentiam: &
postquam ostendisti mihi erubui, Quoniam sustinui opprobrium ado-
lescentiæ meæ, Sed in summa, qui horum rationem ignorant, nullum
te gratiæ, neque inuocationis usum docere possunt.

Sed nunc seorsim doctrinam legis inspiciamus, & uideamus quomo-
do faciat ad contritionem: & non modo non sit iusticiæ & saluationis do-
ctrina, sed uirtus peccati & causa desperationis, ei qui gratiæ Euangelij
est ignarus. Præcipit ergo lex de uero timore Dei: quem retinere debe-
mus in omnibus cogitationibus, dictis, consilijs, studijs & factis no-
stris, per hanc totam uitam, quæ hic uiuitur. Et eum qui semel amittit,
neque retinet semper, is meretur æternam damnationem. Sed quot obse-
cro dabis, qui illum pure habuerint, uel ad momentū temporis, in omni
sua uita: Timere enim Deum, ut horribilem iudicem, hoc impium est
& blasphemum: sic enim imaginamur Deum, alium quam est. Etenim
bonus est deus, & immense miserationis omnibus inuocantibus eum,
Itaque sanctus ille timor quo uult a nobis coli, permixtus esse debuit a-
more DEI: ut quantum abstraheret pius timor, ne qua in re Deū offen-
deremus, tantum amor Dei inflammaret animos nostros, ut in glori-

*Lex causa cō-
tritionis.*

Timor.

am dei omnia recta, decentia & pia ageremus, parati uel mortem pro illa pati. Sed protinus cum nascimur caremus illo timore: & nunquam habemus eum: Sicut nec alios motus spirituales & bonos: nisi quatenus excitantur in natura, per fidem gratiæ & remissionis peccati propter CHRISTVM, renouata.

Motus interni, requisiti in prima tabula legis.

Hic si quis diligenter excutiat alios motus internos sanctos, quos lex a nobis requirit: uidelicet, amoris, fiducia & spei in deum. Item patientiæ in omnibus calamitatibus & morte: quam obsecro lernam uiciorum hic reperiat: Hos enim constat in prima tabula mandato primo requiri: sicut & Mose exponit: Deut. vi. & Hieremias capite ix. Debemus igitur deo summum amorem, in omnibus & super omnia: summam fiduciam et spem, non minus cum affligit et aduersari nobis uidetur, quam cum benefacit nobis ac seruat nos ab his omnibus malis. Ideo et patientes sumus, ne qua in re contra deum murmuremus: et in illius iudicijs aduersemur. Sed quid efficitur his legibus: Profunda impietas, et latens in credulitas, tanquam cerberus ex inferis, protrahitur in lucem: ut conspici possit quanta sit repletum cor hominis ignorantia et cōtemptu dei. Est enim in homine animus uacuus ueri timoris dei: similiter amoris, fiducia & spei in DEVM. Superbus, arrogans, inflatus: sibi ac rebus suis confidens. Velut opibus, potentiæ, honori, et gloriæ carnis. Item his sublimioribus, sapientiæ in quâ & iusticiæ carnis. Quæ omnia damnat apud Hieremiam deus, expressis uerbis: sicut et in illorum fiducia et gloriatio sæpe reprehenditur et damnatur in psalmis. Quid quod homo in quantum uis modica aduersitate, et paruo terrore, alit perpetuam quãdam diffidentiã intra se & desperationem: Quæ omnia peccata si uere cognoscantur, qualia sunt & quanta coram DEO, non permittunt hominem tranquillæ mentis esse: qui merito contritionis remissionem peccati sibi promittat. Sed compellunt illum irasci iudicijs DEI, blasphemare & desperare: adhuc ignarum gratiæ & fidei in CHRISTVM. Et hoc est, quod Paulus dicit: legem esse peccati uirtutem.

Motus interni, requisiti in secunda tabula legis.

Sed eamus etiam ad secundam legis tabulam, qua precipitur nobis dilectio proximi: Leuit. xix. Hac enim illius mandata omnia summaruntur Roman. xiiij. Si quidem illam exercere debemus mente & operibus, in omnibus dictis & factis nostris: prorsus erga omnes, sine personæ delectu: ut boni, faciles, amantes, misericordes & clementes erga omnes simus: inimicos & aduersantes rebus nostris, æque ut amicos, qui nos & nostra in rebus omnibus iuuant. Neque enim est syncerus amor in illis, qui benefactores suos diligunt tantum: sicut CHRISTVS testatur Matthæi v. Sed si talis fuerit, qualis est erga nos in DEO: qui bonis & malis ex æquo benefacit, tum gratis & ingratias. Imo nisi malis & ingratias suæ gratiæ beneficia impartiret, nemo est omnium hominum qui saluus fieri, cum a peccato tum a morte posset. Et huius tantæ & tam puræ dile-

tionis nos debitores esse, testatur illud Lucae vi. Estote misericordes, sicut pater uester coelestis misericors est. Iubet igitur benignos esse & clementes ac beneficos, plane in omnes: adhuc tolerantēs iniuriarum, ne offensi uindictam quæramus: & omnino tales, quales nos Paulus describit, in dilectionis uirtute. i. Cor. xiiij. Hoc enim est perfectum esse in dilectione: quæ & Matth. v. præcipitur: Estote igitur uos perfecti, sicut & pater uester coelestis perfectus est. Neque uero minus lex Mosaica hanc perfectionem a nobis requirit: sic enim est Leuit. ix. Sancti estote: quia ego sanctus sum **DOMINVS** deus uester. Sed quis est oim hominum qui non plurimum deficiat in hac perfecta dilectione? Imo qui non infinitis modis peccet in eam: & non cupiat ualde, eius non esse debitor? Nam & Sophistæ diligentissime cauent in dogmatibus suis, ne credatur quod illius debitores simus: ita scilicet dolet istis **DEVM**, offendi peccato, qui suis contritionibus mereri quærunt, cum remissionem peccati, tum æternam uitam. Sed quid mereantur, ex mea collatione non obscure intelligis.

Quid quod lex ipsam quoque concupiscentiam damnat: a qua nemo unquam potuit abesse? Et illa quanta uicia in se habet? Nam regnât in ea auaritia, ambitio, æmulatio, ira, odium, inuidia, immiseriordia, cupiditas uindictæ, dolor & tristitia in rebus proximi lætis ac prosperis, presertim aduersarij & inimici, gaudium & uoluptas si male cadant & affligantur proximi bona, quæ cupiditates quam impij sint & crudeliter quis potest satis explicare? Et tamen sunt in carnali natura: quod exprimitur, collata dilectione nostra ad inimicos. Et eo testimonio conuincimur, quod neminem sincere diligimus: & quod pleni sumus impijssimarum cupiditatum. Sed & qui affectus & desideria regnant in nobis, ad quamuis intemperantiam: crapulæ, ebrietatis, ocij, ueneris, & immo dici luxus, in rebus omnibus, uelut indumentorum et similium? In hunc igitur modum carnalis natura semper aduersatur et repugnat legi **DEI**: ut ipsis quoque sanctis grauissimos labores semper exhibeat. Sicut testatur Paulus: Gal. v. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, etc. Et Scholastici pulchri doctores, existimant quod homo intelligens peccati et malorum suorum, quæ peccantibus debentur, possit pie dolore, mutare animum, fugere peccatum, et salutem mereri. Quasi homo impius & peccator carnalem naturam exuere possit: et totam a se deponere. Quemadmodum tunica et uestimentum aliquod corporis abijcitur. Rursus nouam et spiritualem naturam assumere: quam nemo conferre potest, nisi ille qui condidit omnia, et cuius est omnia renouare. Sed Scholastici rem et causam non agunt serio: tantum de pharisaicis culibus nugantur.

Igitur nulla uerax contritio esse potest in securis hypocritis, qui legem

Concupiscentia.

Contritio hypocritarum.

COMMENT DE POENITENT.

de externis operibus & factis solum exponunt. Tales enim existimant, se nihil debere DEO, quam dolere aliquantulum, si quo externo delicto Deum offenderint aliquando: & curare, ut reliquis actionibus suę uitę DEVM iterum reconcilient sibi & saluationem mereantur. Quę quam mirum est quomodo statuunt affectus cordis esse in hominis potestate: sicut est dolor, amor, fiducia & spes in Deum. Nisi quod intueri iubent pœnas & pręmia in lege proposita: ut pharisaice & uiolenter omnia agere doceant. Nos uero sciamus, DEVM non solum externa delicta per legem accusare: sed internam maliciam & naturę immundicię omnium maxime. Non tyrannice quidem, ut omnes perdat: sed pro rigore ueritatis & iusticię, ut homines humiliet, & per cognitionem peccati in gratiam suam trahat: denique receptos in gratiam, propter fidem in CHRISTVM, renouet & gubernet spiritu sancto, ut deo per iusticiam cordis seruiant, & a peccato & morte saluentur. Longe autę uanissimum est, affirmare de contritione, quod remissionem peccati mereatur: quia ubi uerax est, facit hominem magis peccatorem, ut docui, & grauius reum. Habet effectum contrarium iustificationis effectui: de quo Paulus in epistola ad Roman. capite vii. Iustificati enim per fidem, pacem habemus cum deo: & gloriamur sub spe glorię filiorum dei. Sed effectus contritionis, est legis effectus: ideo non solum non pacificat, non tranquillat conscientias nostras: sed & grauissime terros & cruciatos abijcit in sempiternam desperationem, iram & condemnationem, nisi per gratiam Euangelij restituamur in salutem.

Officium, uisus & finis contritionis.

In summa, cognitio peccati interni omnium maxime opus est homini, pro efficienda in eo uera animi contritione. Primum, ut fiduciam suorum operum & carnalis iusticię a se deponat. Hęc enim impedit ne a deo recipi in gratiam possit: si quidem superbis resistit, humilibus autę dat gratiam. Et hanc impiam & perniciosam superbiam tamen, docent tanquam pium & sanctum opus Sophistę. Deinde, ut uere humiliatus coram deo, per peccati sui cognitionem, quęrat etiam illius remissionem, sed fide promissionis Euangelij, propter CHRISTVM. Cum enim fides promissionis Euangelij accedit ad contritionem, animus peccatoris inter paucos desperationis deprehensus, iterum confirmatur de gratia & in spem uitę æternę erigitur. Et tunc oritur quidem pius dolor in homine contrito: & impius ille qui prior aderat totus fugatur. Hic serio dolent homines: de deo tam propitio & demente patre in tantum offenso. Et cauent qui huiusmodi sunt, ne amplius offendant: sed ipsius uoluntati seruiant in omnibus & per omnia. Aut certe, si qua carnis imbecillitate & tyrannide peccati uicti fuerint, ut labantur: mox iterum resurgunt a peccato, ac pergunt aliquanto cautius in uita sua deum glorificare, ne iterum a peccato superentur. Quanquam isti non sint proprie effectus

effectus contritionis: sed fidei qua cor contritum sanatur ut subinde melius habeat, gaudeat ac lætetur in DEO, domino & seruatore IESV CHRISTO.

Sed contritio per se considerata, res est tristissima & amarissima: & dolorem istius omnes fugiunt & auersantur. Tantum abest ut elicere uelint. Nihil enim tam contrarium & inuisum est hominis naturæ, atque uere conteri: nihil eque refugit & odit, homo Euangelij ignarus. Occurrit enim in uera contritione homini illud horribile spectrum iræ dei, mortis & æternæ maledictionis: de quibus lex concionatur. Et quomodo esse posset uoluntarium hominis opus, & rationis ludus: uidelicet, res amaritudinis & desperationis plenissima. Hæc igitur uis est uergentis contritionis, & isti effectus, excitare in homine iram & odium contra legem & deum: et nouissimo protrudere in desperationem, terroribus peccati & legis uictum. Quæ enim conscientia uincere posset hanc horribilem legis uocem, quæ clamat: maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea? Si ignara sit Euangelij de CHRISTO: & nesciat opponere hoc gratiæ testimonium. Finis legis Christus ad iusticiam omni credenti, seu illud: Non estis sub lege, sed sub gratia. Siue illud: CHRISTVS nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Siue denique quodcumque aliud ex Euangelio, quod testetur, nos per CHRISTVM liberatos esse a peccato, ira & maledictionibus legis, quatenus in eum credimus.

Liquet ex his omnibus, quæ dixi, in hunc locum, quanta sit uanitas doctrinæ scholasticorum Theologorum de contritione. Nam quia oportet tandem ueritatem legis iudicio dei omnibus conscientijs reuelari: certe eos, qui parum exercitati sunt, ad uincendum terrores peccati & legis per Euangelij fidem, in iudicium æternæ mortis abijciunt. Alios quos sanare uidentur & curare, efficiunt ridiculos hypocritas: superbientes dere nihili, imo peccato, tanquam de perfectissima iusticia, coram DEO. Quo quid miserius & calamitosius esse possit, quam homine sic persuaso de deo? Nisi tandem per gratiam liberetur ab erroribus tantis, & tam perniciosis. Peruersa impietas ita sentit ac statuit de deo, quasi per legem suam nulla alia peccata in nobis reprehendat: præterquam quæ potest ac solet captus naturalis reprehendere & damnare: & uis rationis aliquo modo superare. Quod si ita esset, tunc uere nihil haberet opus homo lege diuina: multo minus gratiæ et Euangelij luce. Per rationem enim satis erudiretur: qua qui bene uteretur, beatus esset: qui autem illa abuteretur, ei esset pereundum. Ideo nihil sunt Scholastici theologi, quantum attinet ad doctrinam de contritione & iustificatione, nisi rationis doctores. Lege perniciosè abutuntur: & Euangelij prædicationem nusquam attingunt. Quare non habemus opus ulteriore & firmiore cõ-

futatione, contra uanitatem dogmatum prædictorum de contritione: quæ tam apertè uanitatem produunt suam, & ipsa se confutant.

De proposito confitendi & satisfaciendi utrum sit in contritione, non oportet disputare: si præsertim loquaris de contritione, quam Scholastici docent. Facile est de re ficta & pharisaica quiduis fingere & nugari. Nos tamen & de confessione delictorum & satisfactionibus suo ordine loquemur.

DE CONFESSIONE DELICTORVM:

quid sit peccata sua uere confiteri.

CAP. II.

Secunda pars poenitentiae ponitur a scholasticis Theologis confessio delictorum: nec numeratur in illa, nisi quæ sacerdotum ministerio celebratur, & tota est iuris humani. De qua pontificius canon extat, in hæc uerba: Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis peruenerit, omnia peccata sua saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti. Hanc monstrare possim multis nominibus impiam esse. Primum, quia fingitur necessaria ad saluationem esse, quæ sine mandato DEI docetur. Vt non possit nisi hypocritas efficere, nisi libera relinquatur: & uolentibus eam facere, seu pro iustitutione & consilio, seu pro consolatione permittatur, aut consulatur. Deinde, quia libertatem Christianam opprimit: & Christianis grauius iugum inijcit, quam unquam impositum fuit Iudæis. Cogit enim pharisaico præcepto illius institutio homines peccatores, quales omnes sumus, ad impossibile: propter illam enumerationem omnium delictorum: quæ in ea confessione requiritur. Quia nemo omnia intelligere, nemo omnium recordari potest. Verum hic accusatur negligentia inquirendi, & ideo multos modos inueniendi oblita peccata, per certas circumstantias proponunt: & nescio quot rationibus alijs laborent, in sordibus peccati memorandis nos retinere. Vt uix sit ocium cogitandi aliquid de gratia & saluatione quæ datur per CHRISTVM. Verum nec conceditur huic gratiæ locus apud Theologos scholasticos.

Nam quemadmodum contritioni, ita quoque isti pharisaicæ confessioni tribuitur a Scholasticis, meritum remissionis culpæ. Verum ne hic impingant, & uideantur imposturas offundere, cum contritioni tribuant, quod sufficienter liberet a culpa, addunt uenustum commentum. Dicunt enim, quoniam contritio uotum confessionis annexum habet, ideo liberet a culpa poenitentes: quemadmodum desiderium baptismi, baptizandos. Atque ita quidem non erit per se sufficiens contritio ad meritum remissionis culpæ, nisi confessio accedat: aut certe uotum confessionis faciendæ. Cum uidelicet in aliquo necessitatis casu illam coram sacerdote priuato non possis facere. O diligentes theologos tractatione scripturarum: imo pharisaicarum cogitationum. Hæc enim loquuntur & affir-

& affirmāt, non modo sine scripturis: sed & pugnantiſſima pugna aduerſantes Euangelio de Ieſu Chriſto.

Diſputant etiam, utrum hæc ridicula & phariſaica confeſſio liberet peccatores a pœna. Sed quoniam peccato non deberi exiſtimant, quã æternam pœnã, aut temporalem: pœna autem æterna per contritionem dimittitur, temporalis uero per ſatiſfactionem: ideo prope concludunt, per confeſſionem; nihil remitti de pœna. Sed hanc argutiam ita eludunt: Thomas, dicendum, inquit, quod confeſſio ſimul cum abſolutione habet uim liberandi a pœna dupliciter. Vno modo, ex ipſa uel abſolutionis: & ſic quidem liberat in uoto exiſtens a pœna æterna, ſicut etiam a culpa. Quæ quidem pœna eſt condemnãſ, & ex toto exterminãſ: a qua homo liberatus, adhuc manet obligatus ad pœnam temporalem, ſecundum quod pœna eſt medicina purgans & promouens. Et hæc pœna reſtat in purgatorio patiendã, etiam hiſ, qui a pœna inferni liberati ſunt. Quæ quidem pœna eſt improportionata uiribus pœnitentis: in hoc mundo uiuentis: ſed per uim clauium in tantum munitur, quod proportionata uiribus pœnitentis remanet: ita quod ſatiſfaciendo, ſe in hac uiuita purgare poteſt. Hæc Thomas. Poſtea ſubdit: alio modo diminuit pœnam confeſſio ex ipſa natura actus confitentis: qui habet pœnam erubelcentiæ annexam. Et ideo quanto alius pluries de ipſis peccatis confiteretur, tanto magis pœna minuitur.

Quem non pigeat iſtarum ueniarum & uanitarum: Quas ego recito tamen ita prolixè, ut ab hiſ qui ignorant cognoſcantur, et odibiles redantur. De quibus adeo nihil eſt in ſcripturis: & a Sophiſtis tamen ea ſpecie traduntur, quali eſſent mere diuina oracula, quæ ſunt dæmonum impoſturæ. Nullæ enim pœnæ peccati ſunt, quas non perſoluat & extinguat perfectiſſime CHRISTVS: hiſ qui in eum credunt. Nos uero omnibus iuſticijs noſtris pro nullis peccati pœnis poſſumus ſatiſfacere: De cuius ratione ſuo loco. Sed Sophiſtæ Iudaicis & phariſaicis opinionibus excæcati, hæc omnia de merito operis operati fingunt: quod ſcriptura ſacra nuſquam agnoſcit. Imo omnibus modis deteſtatur.

Taceo infinitas alias uanitates, de quibus ſophiſtancantur ſuo more Scholaſtici, circa confeſſionem delictorum: & huius, quam docet, qualesdam alias incommoditates infra recitabo. Nam horribili tyrannide gradant omniũ Chriſtianorum conſcientias: & multis haud dubie anſam deſperationis, hac in parte præbent, ſicut alias in multis. Scire igitur oportet, hanc non præcipi a DEO: ideo nec neceſſariam eſſe ad ſalutẽ, etiam ſi pie fieri poſſit, quod infra exponetur. Deinde addendum, aliam eſſe, quam Deus a nobis requirit: eam uidelicet, qua intus & per ueritatem cordis loquimur Deo, & delicta noſtra accuſamus. Imo ingenium humanum corruptæ & peſſimæ naturæ noſtræ, qua toti in peccato ſumus, odi-

mus ac detestamur: sicut nos hæc exempla docent. psal. xxxij. Peccatum meum notum tibi feci: & delictum meum non operui. Dixi, confitebor super transgressionibus meis Domino: & abstulisti iniquitatem peccati mei. Et psal. li. Ecce in iniquitate genitus sum: & in peccato concepit me mater mea.

Quid sit peccata vere confiteri.

Iam docendi sumus, nec recte uti posse delictorum confessione, qui homines in suas carnales iusticias confidere iubent. Quid enim possunt illi nisi pharisaice de quibusdam externis peccatis, si qua admiserint, confiteri: & in cæteris iusticiam arrogare sibi: ad exemplum hypocrite pharisei, Lucae xvij. Vt uel hinc adpareat scholasticos Theologos, de uera & pia delictorum & peccati confessione loqui non posse. Quia in totum peccatores sumus, non eo nomine solum, quando labimur in externa uicia. Nec pro ingenio corruptæ naturæ aliud possumus, nisi peccare: ut ex his, quæ proxime dicta sunt de uera contritione perspicuum est satis. Ne memorẽ, quæ dicta sunt a me in libro primo, capitibus de contritione, peccato & legibus. Nam & in bono opere peccatum habemus: quod confiteri & agnoscere oportet. Multo magis ingenium maliciose naturæ deplorare necesse est: & hæc confessio debet esse quotidiana. Pertinet enim ad fidei iustificantis exercitium: neq; ullis ullum peccatum remittitur nisi qui, postquam peccati mala deplorarunt omnia: reijciunt se in gratiam seruatoris Iesu Christi. Sicut huius confessionis peccati, & fidei in CHRISTVM pulcherrimum exemplum extat in epistola ad Roman. vij.

Sed attende quid fiat: scholastici Theologi, etiam meritum iusticiæ uidelicet, operis operati, tribuunt huic pharisaicę confessioni: qua solū de illis peccatis pronunciamus quæ externo opere admisimus, neque satis aut uere agnoscimus nos esse peccatores. Sic enim, cum peccata ipsa confiteri docent, implicant homines peccatores in alia grauiora peccata: arrogantia pharisaicæ scilicet, & inanis gloriationis, de opere bono confessionis. Nec enim meretur iusticiam coram DEO, etiam uerax & pia confessio: sed Deus adest, sua mala uere & serio deplorantibus, & confert illis remissionem peccati gratis, quatenus in promissionem gratiæ credunt. Sed huius discrimen, pharisaicę confessionis inquam, & Christianæ, hominis superbi & arrogantis, fiducia operum suorum, & rursus uere humiliati agnitione & confessione sui peccati, uide depictum a Christo Lucae xvij.

Cum enim Publicanus quidam agnosceret, ac confiteretur se esse peccatorem et peccatum suum deprecaretur, implorata misericordia Dei, pronunciatu s fuit iustus coram DEO. Contra alius quidam, ex genere phariseorum, cum iusticias & merita sua superbe iactauisset: nihil de gratia sollicitus: nec enim agnoscebat se peccatorem esse: condemnatus est. Omni-

est. Omnino igitur aliud est peccati uerax confessio, quam isti esse imaginantur, qui peccati confessionem coartant ad certam quandam delictorum enumerationem: qua nihil opus est confitenti, nisi in conscientiae iudicio, quod satis est DEO. Deinde, ita confiteri peccatum, ut illius operis merito iusticiae praemium tibi arroges, magis noxium est, quam prodesse queat. Is uero utiliter confitetur suum peccatum & delicta, qui precumbens coram misericordia DEI, & propiciatore Iesu Christo, precatur sibi ignosci: nihil tribuens uel contritioni, uel confessioni suae, uel denique ulli alij operi suo, tanquam gratiam promeritus fuisset.

Habet autem magnam necessitatem uerax peccati & delictorum confessio: non est enim nisi effectus quidam contritionis: ideo non minus necessaria est homini Christiano, quam contritio. Requirit enim DEVS ueram humiliationem nostri: quae sita est in uera agnitione nostri peccati, illaque est uerae contritionis. Non aliter requirit humilitatis nostrae confessionem, siue corde, seu ore fiat. Quae tunc utilis est & adfert confitenti remissionem peccati, quando fit fiducia remissionis peccati impetrandae per misericordiam coram DEO. Et de hac confessionis necessitate, pietate, fructu & utilitate, lege quae sunt i. Ioan. i. Quare ut nemo idoneus est ad promissionem gratiae, nisi qui prius per peccati sui cognitionem uere contritus & humiliatus est coram Deo: ita confessio peccati necessaria est, (qua ueritatem cordis contriti testetur,) ei qui remissionem peccati consequi uelit. Neque tamen prodesse potest, nisi illi qui spe remissionis peccati consequendae, per gratuitam gratiae promissionem, illam facit. In hac igitur pia & Christiana confessione, agnoscimus & peccatum nostrum: & profiteamur iustum esse contra nos iudicium Dei: & quod nunquam salui esse aut fieri possimus, nisi per gratuitam misericordiam Dei, & beneficium mortis Iesu Christi, DOMINI nostri. Neque aliter fieri potest in omnibus qui sunt uere contriti coram Deo, quam ut peccata, errores & delicta sua agnoscant & confiteantur: qui, si prius sunt, non desperant, non abijciunt animum & spem recuperandae saluationis: sed confugiunt ad Euangelij promissionem, & querunt, ut per uerbum gratiae a peccatis suis absoluantur.

Quare magnam necessitatem habet, ut dixi, uera peccati & delictorum confessio: sed sicut docui, contritionem per se nulli prodesse, imo etiam perniciosam esse, in his in quibus nulla remissionis peccati fides ad contritionem accedit: Ita ipsa quoque confessio peccati per se nulli potest salutem adferre. Imo etiam perniciosa est, quatenus sit absque spe consequendae remissionis peccati. Quid profuit enim Iudae proditori sua confessio, plusquam seria & cordis horribiliter contriti, cum gratiae fides nulla ad illam accederet. In summa, lex contritionis formandae regula, quando uere intelligitur, extorquet uel inuitis nobis peccati nostri confessionem:

COMMENT DE POENITENT.

ad quam nisi gratiæ fides addatur conijcit hominem in desperationem: non aliter quam contritio, quæ est inanis & uacua fidei in CHRISTVM. Nihil prodest enim uel agnoscere peccatum & terri, uel confiteri illud: nisi & gratiam adprehendamus, qua liberamur a peccato. Hæc uero non potest aliter adprehendi, quam fide misericordiæ, propter CHRISTVM. Confessio igitur pia, utilis & fructuosa, nascitur ex interna poenitentia, seu contritione: quæ cum fide in Christum coniungi debet: ne fiat desperatio & mors æterna in homine peccatore.

Sua igitur peccata nulli qui Christiane iusti sunt tegunt, uel excusant coram DEO: imo nec coram hominibus, si quando res exigat illa retegatur & accusari. Sed agnoscunt & fatentur ea omnia quæ retegunt in omnibus DEVS. Pharisaorum est & hypocritarum nolle peccata agnoscere quæ habeas: nec prædicant suas iusticias, nisi abominabiles hypocritæ, quos uerbū DEI iudicat & dānat. Et quidem isti, si uere cognouissent quantæ sunt immunditiæ carnalium iusticiarum coram Deo, nunquam possent fiduciam in illas ponere. Sed conuersa mente & sententia dicerent cum propheta: Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Imo cum omnibus sanctis: remitte nobis debita nostra. Nam in illis debitis sunt multa grauiora peccata, quæ homines pharisaice iusti nunquam recte cognouerunt. Quando igitur negamus ullam peccati confessionem ueram esse apud eos, qui fiduciam in suas carnales iusticias ponunt: cum tamen nemo uideatur plus confiteri peccatum, & minus a iusticia abesse: oportet attendere, nos de uero iudicio & uera accusatione peccati loqui, ita ut ueritas est coram DEO. Nam in iudicio Dei nemo mundus est, & nemo sine peccato: ut possit aliquis dicere, mūdum est cor meum, purus sum a peccato. Deinde, nemo de operibus suis bonis, tanquam de perfecta iusticia, gloriari, nisi pharisaice & impie, coram Deo, potest. Alioqui probescimus, non ab alijs plura scribi de confessione delictorum, quā a Scholasticis & summistis: sed pharisaice & scelerate omnia. Lege obsecro exempli gratia prodigiosum locum, de interrogationibus peccati in confessione, in summa Angeli. Sed hæc præfati in locum de peccati confessione: deinceps de generis speciebus seorsim scribemus.

ESSE PLURA GENERA, SEU
species confessionis: & de primo, quod fit intus in
corde, seu coram Deo.

CAP. III.

Confessionis delictorum triplex genus numerari solet, commendatum nobis in literis sacris. Primum illud, quod conscientia peccati nos perurgente intus fit in cordibus nostris, seu coram DEO. Secundū, est externæ & publicæ confessionis: qua coram tota Ecclesia aliquoties uitimur. Ita enim fieri nonnunquam oportet, & publice confiteri: cum ex alijs cau-

alijs causis, tum pro diuinæ erga nos gratiæ laude, prædicatione & gratiarum actione. Tertium, illi debemus, quem læsimus pro sarcinda cordia & reconciliatione. Quibus nos adijcere poterimus quartū, quod priuatū appellamus: et nūc fere solet fieri corā aliquo Ecclesie ministro, seu uerbi DE I doctore, aut pro consilio in rebus dubijs, aut pro fidei confirmatione. Omnino enim multi casus se offerunt, & quotidiani, in quibus sæpe opus est hominibus imperitis, & periclitantibus conscientijs, tali aliquo consilio & confirmatione. Verum hoc genus prorsus liberū est: nec debet cogi sub præcepta hominum: sed relinqui, ut illo utatur qui uelit. Laudari autem debet: & commoditates illius coram uulgo a peritis diligenter exponi. Cæterum confessio delictorum, quæ hoc tempore fit, coacta & extorta per leges Pontificis Romani, & prædicata a scholasticis Theologis, speciem quidem habet pietatis, sed hypocritarum est, & perniciosa.

Igitur primum genus confessionis est omnium, qui uere contriti sunt. Nā quibus suum peccatū lege & spiritali efficacia in cōscientijs ipsorum retergitur & exprobratur: illi uelint nolint cogunt cognoscere & fateri quod est: nempe, se esse miseros, calamitosos, & abominabiles peccatores coram DEO, iure condemnari & abiecti. Et in hac confessione nihil est, quod pios homines discernat ab impijs, commune est enim hoc genus omnibus: ut pariter eandem confessionem faciant pij & impij coram Deo, nisi quod in piorum confessione fides accedit: quæ retrahit a blasphemijs & murmure contra deum, ac seruat eos a desperatione. Adeoq; retergit in spe remissionis peccati & uitæ æternæ. Alioqui ipsi quoque impij trahuntur tandem ad conscientiaē iudicium: quo peccatum suum uident. Quod iunc in cordibus suis & coram deo nunquam possunt negare: sed irascuntur DEO, & ruunt in desperationem, cum ipsa necessaria peccati confessione. Sicut docemur exemplo Cain, Iudæ proditoris & similium.

Proinde DEVS est, qui hanc internam peccati confessionem, pro ineffabili bonitate & amplitudine misericordiae suæ, conuertit in iustificandis, (ac retinet in iustificatis.) in piam, uoluntariam & glorificantem deum peccati nostri confessionem: ut quos per Euangelij doctrinam, de remisso propter CHRISTVM peccato, consolatur. Oportet enim statuere, quod prius docui, piam confessionem delictorum, a nemine posse fieri, quā illis quæ uera IESV CHRISTI noticia et fide præditi sunt. Deinde, quod sicut uera fides semper durat in homine Christiano: ita ipsam quoque confessionem semper durare, non externorum delictorum tantū, si quæ admissa sunt, uerum etiam immunditiæ naturalis, & peccati seu defectus in opere bono. Si igitur ad illam confessionem, fides remissi peccati accedit, bene nobiscum agitur: nosque glorificamus DEVM. Sin

Confessio interna cordis.

COMMENT. DE POENITENT.

nulla fides in eam peruenit, de peccato gratis remisso per **CHRISTVM**: uæ istis in quibus hæc peccati confessio est aut fuit. Tam est necesse saluandis ut conscientie terrores, quos suscitât lex & peccati agnitio, consolatione Euangelij enjantur. Ergo in hac confessione, quantum ad pios, non est nisi quotidianum exercitium fidei. Qui enim per gratie cognitionem, uere illuminati sunt, sine hac confessione interna sui peccati nunquam possunt esse: nec sine confessione gloriæ **DEI**, & gratiæ **IESV CHRISTI**. Denicq; nullum est aliud genus confessionis, quod sine hoc possit acceptum esse & probari coram deo.

Hanc igitur confessionem docet nos primum lex dei: est enim potissimum tradita, ut ostendat & accuset nostrum peccatum. Deinde, ipsa etiam Euangelij prædicatio docet eandem. Testatur enim Euangelium, pro peccatis nostris traditum esse **CHRISTVM**, filium dei: ergo significat nos grauissimos peccatores esse, qui nullo alio precio potuerimus liberari a peccato. Postremum & multis exemplis sanctorum commemoratur nobis: sicut illo Dauidis, psal. xxxij. Peccatum meum notum tibi feci, &c. Nam huius testimonij supra mentionem feci: & cuiusdam notum tibi riu ex psal. li. In quo toto psalmo, est perfectissimum exemplar huius confessionis. Huc etiam facit illud Prouerb. xviij. Qui obteggit scelera sua non prosperabitur: qui uero confitetur & relinquit, misericordiam ræ, corruet in malum. Item illud uulgatissimum, quod est prima Ioan. primo. Si dixerimus, &c.

Liquet etiam, quod hanc piam confessionem, solus **DEVS** in nobis operatur. Quia uerbum **DEI** tam legis quam Euangelij, per solum spiritum sanctum est efficax in nobis. Deinde hæc confessio fons est omnium reliquarum quæ pie fieri possunt: quare uel ex eo claret, impiam esse, quæ per doctrinas & præcepta hominum ab inuitis extorquetur. Nam in ea quid esse posset, quam impia & blasphemans hypocritis. Hoc scire etiam eo prodest, ne remissionem peccati promitti patiamur, his quibus illa non debetur. Ita sunt doctrine hominum in Ecclesia: laquei uidelicet conscientiarum, quando pro necessarijs præceptis prædicantur. Cauendum autem in hoc genere, sicut in omnibus alijs, ne conuersionem ex opere operato ualere existimemus. Nihil enim **DEVM** placare nobis potest, uel remissionem peccati impetrare, præterquam mediator gratiæ Iesus Christus, **DOMINVS** & seruator noster. Cuius beneficio quidem salui sumus a peccato & a morte quatenus in eum credimus.

Hæc de primo genere confessionis, in quo fontem esse dixi omnium reliquorum, quæ pie fieri possunt: quia est internum et cordis confessio, sine qua aliæ externæ confessiones, quid possent nisi meræ hypocritas, irrisiones

irisiones Dei & hominum esse. Et quoniam huius generis nulla mentio fit a Scholasticis: (aut si usquam fit, pure non docetur.) docent enim his contraria: facile iudicari potest, quid statuendum sit de uulgata illa confessione quam prædicant quidem, legibus, mere pharisaicis, ut supra declaratum est.

DE SECVNDO GENERE, EXTER-

næ & publicæ confessionis:

Proximum genus externum est & publicum: ut quod fieri debet coram tota Ecclesia. Habet autem uaria exempla. Nam primum fit ab omnibus qui confluunt ad Euangelij prædicationem: & ad sacramentorum communium cum Ecclesia usum. Nam quis est, qui Euangelium uere intelligit, & non confiteatur libenter coram omnibus, se peccatorem esse, qui Euangelij gratia indigeat, et sine qua nunquam saluus esse queat: atq; adeo ex corde & sine furo confiteatur? Quanquam in hac confessione, non sit opus illa pharisaica murmuratione delictorum, de qua Romanus Pontifex & Scholastici precipiunt: sicut nec in superiore. Deinde, qui ad sacramenta ueniunt omnium apertissime agnoscunt & fatentur se esse peccatores. Fit etiam ab illis hæc publica confessio, qui alios suo exemplo inuitant & exhortantur ad Euangelij de Iesu Christo fidem: uidelicet, per confessionem gratiæ, & remissionis peccati, sibi peculiari ter exhibitæ & factæ. Deniq; & illis, qui accusati ab Ecclesia et testibus, suam culpam agnoscunt. Hac enim confessione probant se Ecclesiæ qui lapsi sunt, quod uelint reuerti.

CAP. III.

In hoc toto genere nihil non dulce & iucundum est. Est enim eorum qui terrores conscientiæ uicerunt: & quarum per gratiæ fidem sanata est contritio. Ideo ea suauitate & iucunditate refertum est: qua solent alia opera bona a sanctis & fide iustificatis præstari. Nec ab alijs potest pie aut ueraciter præstari. Huius exemplum habes Matt. iij. Nam Ioanne Baptista annunciante poenitentiam, & docente fidem in CHRISTVM: multi confluebant undiq; ad ipsius prædicationem, & baptizati confitebantur sua peccata. Sed ad hunc modum confiteri, fuit omnium precipuo agnoscere peccatum uiciatæ nature: quo solo, etiamsi nullum externum facinus admisserimus, adimitur nobis laus iusticiæ & spes æternæ uitæ. Nisi quatenus restituitur nobis, tam iusticia, quam salus illa fide uerbi gratiæ, & sacramentorum usu, propter Christum.

Huius eiusdem rationis est, quod cum Marcus, tum Lucas scribunt, predicasse Ioannem, baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum. Nam certe illum baptismum nemo suscipere potuit, non confessus se esse peccatorem: ut maxime nullum externum opus prauum admisisset. Deinde nemo huc ueniebat, nisi qui recipiebat peccata coram DEO nulli remitti per iusticias legis, sed gratis propter Christum: aut non uenie-

COMMENT. DE POENITENT:

bant, si qui iusticijs legis eum honorem habuerunt, quasi illis liberemur a peccato. Nam Ioannem predicasse fidem remissionis peccati per Christum, testatissimum est, ex illo Ioannis i. Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi. Item ex illo Ioannis iij. Pater diligit filium: & omnia dedit in manum eius. Qui credit in filium, habet uitam aeternam.

Baptismus d^{us}
que.

Porro hic idem poenitentiae baptismus durat in Ecclesia: nec eius alius usus est quam fuit ab initio. Praebet enim exercitium fidei: & est testimonium gratiae his qui baptizantur. Quare etiam confitemur peccatores esse, eos quos adducimus ad baptismum Iesu Christi: sicut et Ioannes suos illos quos baptizauit in Christum, testificatus est peccatores esse. Aliud uero confessionis huius exemplum refertur, Act. ij. eorum qui ad Petri praedicationem sunt conuersi & baptizati in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum. Qui si absque baptismo, & fide gratuae remissionis peccati per Christum sperare salutem potuissent: nunquam quisquam eos ad baptismum pertraxisset. In talibus ergo uerax & publica confessio peccati fuit: etiam si nominatim nullus delicta sua perconfiteretur, ita ut hoc tempore sit in secretaria confessione. Sed tamen peccatum quod confitebantur tale esse agnoscebant, ut nulli per iusticias legis condonari posset: & solis illis remitteretur, qui per Iesum Christum uerbu gratiae & fidei sacramentum recepissent.

Quare neque hoc tempore ad fidei sacramenta ullus admitti debet, sine hac confessione. Quia Euangelij gratia nullis debetur, nisi ijs qui se peccatores esse agnoscunt & confitentur: et quod sine iusticijs legis, per solam gratuitam peccati remissionem, quatenus in Christum credunt, saluentur. Et ex his exemplis usum huius confessionis satis poterimus intelligere: qui fuit olim publicus, eorum qui adulti ad Euangelium et sacramenta uenerunt: & hoc tempore, publicus est in baptismo paruulorum. Apud adultos autem in dominicae coenae usu: & in contionibus illis publicis uerbi DEI. Illis enim solemus omnes homines peccati accusare: quod etiam qui uere pii sunt agnoscunt in se & deplorant ac detestantur: & remissionem peccati quaerunt, fide uerbi gratiae & perceptione sacramentorum.

Ad secundam partem huius confessionis, qua uidelicet, alios nostro exemplo consolamur, faciunt haec testimonia. Primum illud Christi, quo dictum est Petro, ut est Lucae xxij. Simon, Simon: Satanas expetuit uos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te ne deficiat fides tua: & tu conuersus aliquando CONFIRMA fratres tuos. Hic satis est nos tenere uoluntatem Christi: quae est, ut sancti beneficijs gratiae, sibi peculiariter prestitis, alios peccatores consolentur, ac confirment de promissionibus gratiae, et in fidem remissionis peccati inducant: ne pereat eos poenitentiae & renouationis uitae, atque ut certi sint saluationis per Christi

per Christum. Talis est hæc Pauli confessio, quæ legitur prima Timot. primo: ubi non tacet quomodo peccati, quod insigni impietate contra Christum & Ecclesiam admiserat, insigni quoque gratia consecutus sit remissionem: Imprimis ut alij hoc exemplo capiant suæ fidei confirmationem. Pauli uerba sunt hæc: Certus sermo, & dignus qui omnibus modis accipiatur, quod Iesus Christus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere: quorum ego primus sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primum ostenderet Iesus Christus omnem patientiam ad proponendum exemplum nrs, qui credituri sunt in eum in uitam æternam. Iam hæc exempla omnes ad similem confessionem hortantur: si qua ratione tali alios confirmare ac retinere in fide possint. Nam si qui sunt imbecilliores, firmiter exemplis mirificam & efficacem capiunt consolationem.

Pars tertia huius confessionis, qua agnoscimus accusati nostra delicta, & spem conuersionis nostræ bonam Ecclesiæ præbemus, habet ordinationem CHRISTI. Matthæi xvij. Vbi denique illum, qui contemnit Ecclesiæ monita & correptionem præcipit excommunicari. Nam qui cum scandalo Ecclesiæ peccant, & nullam sui correptionem ferunt, uel quæ fit seorsim a paucis, uel publice a tota Ecclesia, illis plane nulla debet remissio peccati: nisi reuersis ad pœnitentiã & fidem in CHRISTVM. Tunc enim iterum recipi ab Ecclesia debent: eique reconciliari & incorporari, e qua propter peccatum, & obstinantiã in illo, fuerant eiectioni. Id quod satis notum est ex loco illo, prius citato.

In quo genere, quis non uidet, illis qui peccant semper opus esse aliæ quæ peccati sui confessione: etiam si eius, quod prius innotuit Ecclesiæ. Quomodo enim isti recipi ab Ecclesia iterum possent, nisi plane testificentur, sibi ipsis displicere suum peccatum: cum precatione absolutio nis: Quamquam autem hac confessione magis Ecclesiæ satisfiat quam DEO: (sufficit enim coram deo conuersio & fides cordis: quæ illum non latent.) tamen requirit eam DEVS, tum ut coram Ecclesia humiliemur, cuius iudicium non erubuimus contemnere prius: tum etiam, ut sententia ipsius Ecclesiæ animos nostros erigamus & confirmemus: maxime tunc cum pœnitentiã agentes absoluit. Nam cum ligat delinquentes, contemnitur fere: donec resipiscant quos ligauit. Huius confessionis olim publicus usus fuit, in publica pœnitentiã facinorosorum: solum in eo diuersus ab instituto CHRISTI, quod lapsos sine certis satisfactionibus operum suorum non recipiebant in pœnitentiã: quos CHRISTVS sine ullis satisfactionibus recipi iubet.

In summa, in hoc toto genere confessionis est quoddam publicum testimonium, tum eius quod peccatores sumus: tum etiam illius, quod sine gratuita remissione peccati, quæ fit propter Christum, his qui in eum

COMMENT. DE POENITENT:

credunt, nūquam salui esse possimus. Sicut hoc uerbum Pauli testatur: Corde creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem. Nam si des cordis, de qua Paulus loquitur, est firmiter statuere, quod per promissionis Euangelij uerbum, quo nobis salus per Iesum Christum offertur, ac fidem nostram in illud, liberemur, & a peccato & a morte. Nec aliud agit confessio, sequens hanc fidem, nisi quod eam quæ antea latuit in corde, profert in lucem: nempe, fidem. Vbicunq; tandem & coram quibuscunq; fiat: siue multis, siue paucis. Etiam quacunq; occasione: uel coram inimicis, & nominis IESU CHRISTI persecutoribus. Proinde, quemadmodum primum genus confessionis internum est, iusticiæ cordis opus, & impletio primi præcepti: ita hoc secundum est exterium & pertinet ad impletionem secundi præcepti. Hanc etiam, quia nascitur ex confessione cordis, palam est quod DEVS in nobis creat. Hoc dico, ne existimemus uires rationis in tam sublimibus et diuinis uirtutibus aliquid posse præstare. Postremum & de fructibus huius confessionis satis admonemur, cum ex priore genere, tum ex iam dictis. Est enim perpetua quædam laus DEI: & proximis seruit ad fidei ædificationem.

DE TERTIO GENERE CONFES
sionis: pro reconciliatione.

CAP. V.

Tertium genus confessionis est, quo eum placamus nobis, quem offendimus quomodocunq; dictis aut factis, iterumque reconciliamus: si tamen iniuria est, & peccatum contra legem DEI, quod admittimus. Aut certe operam damus, ut illū placemus: quod nos excusabit, si reconciliari nobis nolit. Quod alia ratione & uia meliore fieri non potest, quam per illatæ iniuriæ coram offenso apertam confessionem, cum delicti nostri deprecatione. Cum igitur qui læsit proximum, pacem & reconciliationem petit: cogitabit læsus, hoc officij sui esse, proximo per dilectionem, non grauanter, neq; tarde ignoscere. Et hunc honorem in se Christo habeat: quod & Paulus requirit, Col. iij. Supportantes in uicem, & donantes uobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam: sicut & CHRISTVS donauit uobis, ita & uos. Sed & mandato de placandis & reconciliandis læsis satis liquet, quid oporteat læsos pro uoluntate DEI præstare: nimirum, faciles se præbere ad ignoscendum, & tales ut uideantur pacem ultro offerre ac petere. Et debent ea in re fidem suam exercere: quemadmodum cum precantur, dicentes, remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Glorificantes DEVM in omnibus: per Dominum Iesum Christum.

Cæterū quod attinet ad necessitatem placandi alterius: equum sane est, ut quem priores læsimus, sine ipsius culpa, & cum peccato aduersus Deum, eum nostris satisfactionibus iterum reconciliare studeamus, & offensam tollere. Atq; facillimum est, pacem impetrare ab omnibus, qui sunt uere

sunt uere Christiani: ita maiore diligentia & cura eorum amicitiam ambire oportet, qui accepta iniuria furere coeperunt, & parum esse Christiani. Non enim ignoramus, quam peccent grauiter, qui alijs peccandi causam praebent. Sed hominum tamen quorundam tanta est, uel superbia uel duricia cordis, ut aegre hanc confessionem faciant: & suum delictum sibi proximo remitti orent. Quemadmodum sunt rursus, qui uel leuiter offensi, nihil quicquam uolunt proximo, quantumcunque laboranti pro concordia & pace, ignoscere & condonare. In hunc modum utriusque malunt in impietate permanere: & alteri statuunt uindictam querere, alteri iniuriam, quam proximo intulerunt, nunquam deprecari. Igitur utrique admonendi sunt, quod ab officijs Christianorum recedant.

Nam cum duae sint legis partes, quarum prior nos docet de fide bonitatis & misericordiae erga nos DEI: posterior autem de proximi dilectione: semper meminisse debemus, DEVM totam obedientiam a nobis requirere, & exigere utriusque partis Decalogi obseruationem, & neutram sine altera placere Deo. Imo sic requirit dilectionem proximi, ut nihil sit in omnibus, quo coli a nobis possit, quod recipiat, aut probaturus sit, si officia dilectionis in proximum negligamus aut contempnamus. Id quod liquet ex Esa. i. Iuij. Ose. vi. Mich. vi. &c. iam quod hic agimus, de reconciliando, & condonando, pertinet ad proximi dilectionem: quae impune contemni a nemine potest. Non possumus quidem ullis operibus nostris, sic iustis & bonis, placare nobis DEVM: at possumus cito iram in nos Dei concitare, nimirum, nimio contemptu illius mandatorum: quod ne fiat, debent omnes boni diligenter cauere. Nam & fides in DEVM nulla existere potest, in illis in quibus officia charitatis omnia frigent & cessant, & nihil quam ira, iurgia, lites, contentiones, discordiae & inimicitiae regnant. Proinde haec confessionis necessitas, & ignoscendi pietas, non parum faciunt ad fidei nostrae probationem: qua aut ipsi cognoscamus, aut alijs pro gloria IESV CHRISTI innorescat, quid in cordibus nostris lateat: qua obedientia & laude, sanctum & gloriosum nomen DEI uelimus hic interris honorare.

Hoc igitur ex officio omnes Christiani praestare debent: primum, qui alios offenderunt eos iterum querant sibi reconciliare, & paci quantum in ipsis est studere: idem quoque praestare debent qui offensi sunt, in condonando alijs sua errata. De priore ratione habemus hoc praecipuum CHRISTI, Matthaei v. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum coram altari, & uade, prius reconcilieris fratri tuo: & tunc ueniens offeras munus tuum. Tunc enim habet frater meus aliquid aduersum me, si qua in re a me laesus est: ut de accepta iniuria conuari queri possit, & me apud alios accusare. Ideo enim mox sequitur in uerbo

COMMENT. DE POENITENT.

Christi: Esto consentiens aduersario tuo cito, (Aduersarius ille is est, quib potest me in ius uocare, diem dicere, litem intendere, & de iniuria coram iudicibus & arbitris accusare.) dum es in uia cum eo: ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exhibis hinc, donec reddas nouissimum quadran- tem. Et hæc ex mandato CHRISTI, de reconciliationis necessitate.

Cæterum de posteriore ratione, mox ab initio huius loci non pauca dixi: quibus adijci possunt, quæ sunt Matthæi xvij. de ignoscendo, & remittendo alijs sua in nos debita, hoc est, errores, delicta, atque peccata, pulcherrima & prolixa parabola, qua admonemur primum beneficiorum gratiæ erga nos DEI: ut eo proniores simus & faciliores ad ignoscendum alijs, quod aduersum nos deliquerunt. Nisi ergo gratiam Dei contemnere uelimus & perire æterna perditione, dabimus hoc uoluntati DEI, per gratiæ in nos ipsius fidem, ut proximis nostris sua in nos delicta remittamus, paci & concordiæ studeamus. Non conuenit enim, ut recepti in gratiam filiorum Dei, DEO in nullo similes esse, & in nullo morem gerere uelimus: sed ut degeneres filij iram, odia & lites fouere. Non respicit, non exaudit tales Deus, qui sic sunt impij & mali: hinc est apud Marcum xi. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem, ut & pater uester qui in cælis est, dimittat uobis peccata uestra.

Iam non multis opus est disputare, quomodo in hac reconciliationis diligentia & condonationis clementia & bonitate regnet uera in DEUM fides. Charitas enim fidei fructus est: ideo in quibus uera fides est, illi non possunt hoc utrunque officium dilectionis non facere, si causus ita ferat, ut alterius sint debitores, seu utriusq; simul. Et ualde opus habemus his talibus probamentis: ne ipsi inani fidei opinione nos ludamus.

DE CONFESSIONE
priuata.

CAP. VI.

Quartum confessionis genus priuatum est ac fraternum. Ut quo sine mandato Dei utimur: singuli priuatim, quoties & ubi libet: maxime tamen apud Euangelij ministros, deponentes conscientiæ onus, uel pro doctrina, uel pro fidei imbecillioris confirmatione. Omnino enim huius confessionis usus liberrimus esse debet: ac nemo ad illam cogi. Nulla enim coacta seruitia possunt Deo placere: & qui non prius illam faciunt nisi cogantur, etiam coacti non faciunt, sed per hypocritissimam causam multorum grauium delictorum & blasphemiarum, ut in sequente genere dicam.

Quamquam autem nullum mandatum Dei extet, quo nobis hæc confessio

sessio præcipiatur: tamen quando piorum conscientia in Ecclesia, illa non onerantur, non debet nec potest reprehendi. Sed Pontifex Romanus & Scholastici, illius saluberrimum usum perdiderunt. Ego uero hoc loco dicam paucis de illius fructu & utilitate: & cur existimem illius usum retinendum esse in Ecclesia: & homines doctrina & exhortationibus ad illum inuitandos.

Prima igitur commoditas est, qua ego moueor, consilium quod dubijs conscientijs, & doctrina quæ in certamine peccati, dari potest. Si enim labefactatæ conscientia homines & territe, accedant aliquem pium & sacrarum literarum peritum hominem, poterunt per uerbum DEI, doctrina & consolatione, restitui. Neque facile iudicare de hac utilitate possunt, nisi expertæ conscientie. Deinde, quis ignorat, tales multos casus se quotidie offerre nobis, in quibus nemo, quantumuis sapiens, doctus, pius, & peritus, satis idoneus ac sufficiens consultor sibi esse possit? Sic enim humiliat DEVS, etiam summæ eruditionis & pietatis homines, ne quis in dona sua confidat: omnesq; in remissionis peccati fide retineantur. Concluserunt enim omnes sub incredulitate, (hic maxime infirmitas, error, ignorantia, impietas & pusillitas, regnant.) Iudicium misereatur!

Secunda commoditas, quæ ex priuata confessione haberi potest, est mutua orationis solatium. Oratio enim nunquam omitti debet, ubi agitur de re conscientiarum: de remissione peccati, de DEO offenso peccatum, iterumq; placando, & de uita æterna. Ac debent ministri Ecclesie in hac confessione adhortari homines ad mutuas preces. Nam in hac summa re assuefacere homines ad inuocationem utilissimam est: propter hanc præclaram promissionem, quæ dicit. Si duo ex uobis consenserint, de omni re quacunque petierint, fiet illis a patre meo qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo uel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum. Matth. xvij. Ita certe efficaciter capient consolationem, qui confitentes sua delicta, inuocationem non negligunt, sed illa cum ministro uerbi DEI utuntur. Fiet etiam, ne uerbum absolutio- nis indigne tractent.

Tertia commoditas, quæ spectari in priuata confessione debet, est absolutio priuata. Ea est certa potestas Ecclesie: quæ dispensant eius ministri remissionem peccati. Imo est Dei sententia: qua ministerio sacerdotum in Ecclesia, liberi pronunciamur, cum a peccato, tum ab æterna morte, quatenus in IESVM CHRISTVM, precium pro peccato & morte credimus. Et de hac potestate, ut est Ecclesie tradita, paulo post plura scribemus. Cæterum priuata absolutio non aliter utendum censeo, quam baptismo seorsim quilibet utimur, & dominica cœna: nempe, ut peculiari gratiæ signo ac testimonio. Sicut in lignis iubemur attende

Absolutio.

re, quid seorsim & priuatim nobis conferatur. Verbum enim fidei priuatim uni administratum, omnino simile quid haberi uideretur, cum sacramentis. Ut sicut qui baptizantur, uel dominica cœna utuntur, tum deum intelligunt suum esse, quod mysterio sacramenti perceperunt: sic cum priuatim absolutionem audiunt, certius ac firmius discunt hanc suam rem agi, non aliorum. Ac nisi aliquid posset hæc priuatorum in sacris tractatio & usus, pro confirmatione consolatione imbecillitatis nostræ, nunquam tradita fuissent Christianis sacramenta: quæ constat esse peculiaria gratiæ testimonia, & signacula saluationis, quam in fide possidemus. Quæ etiam tantum profunt, quantum priuatim quisque illa recepit ac retinet in fide. Sic igitur adhiberi debet perturbatis mentibus, & terrore peccati concussis atque confusis absolutio priuata: & ualebit certe in fidei maius exercitium & ualidius robur. Sed de priuata absolutione etiam infra dicam.

A nemine igitur improbari hæc confessio iure potest: quæ tam bene uti possumus, & quæ habet in se tot actantas commoditates. Male audit quidem hoc tempore a non paucis: sed ignaris onerum & periculorum, quibus conscientiæ plurimorum premuntur, & huius usu releuari possunt. Vel potius odio & inuidia Pontificis & Scholasticorum: qui ex medicina hæc confessionis delictorum priuata, fecerunt publicam quædam omnium carnificinam. Ergo cauendum est, ne eius libertas, quæ iam iterum restituitur nobis, denuo pereat ac perdatur hypocritarum traditionibus et imposturis: ita ut diu iam factum est. Orandum est autem, ut DOMINVS illius sitim in nobis accendat. Nam licet non habeat mandatum Dei, tamen nisi a spiritali mente, in qua DEVS regnat, efficacax est & operatur, utiliter & pie fieri nunquam potest. Parit autem, quemadmodum & superiores conscientijs pacem: propter fidem doctrinæ uerbi DEI, & exhortationis, & consolationis, & inuocationis, & absolutionis: quæ omnia in illa tractantur. Denique accendit in nobis amorem Dei: & efficit gratos erga DEVM, atque indies meliores: qui illa frequenter, his animis & hac mente, ut dictum est, utuntur.

DE PHARISAICA

delictorum confessione.

CAP. VII.

SVperest ut de secretaria confessione scribam: quam Scholastici & monachi prædicant, & quæ Pontificis Romani decreto confirmatur. Ut constet cur illam & quatenus reprobemus: quæ creditur a multis pia esse, & utilis & necessaria in Ecclesia: cum sit plusquam impia, noxia & perniciosa traditio. Collatione autem istius priuatæ, de qua proxime dictum est, constabit satis quatenus uelimus & iubeamus secretorum confessionem retineri. Non enim prorsus abijcimus illam: sed sordibus impietatis pollutam damnamus, & repurgatam ab illis adhuc retinemus.

Ac mihi

Ac mihi quidem satis erit, paucis incommoda quædam eius colligere & proferre in publicum: ne tacens, forte probare crederer, quæ in Ecclesia DEI locum habere non meretur, sed refutari debet & explodi.

Igitur non permittimus, ut aliquis necessariam faciat hanc scrupulosam & pharisaicam delictorum confessionem: in qua sit quædam certa enumeratio omnium delictorum, per omnes circumstantias ducta. Quis quid, ubi, quibus modis, qualibus auxilijs, cur, quando, & quoties, qua uoluptate, fuerit in peccato, uel consensum illi præbuerit. Quis enim tradidit hominibus hoc ius, tam tyrannice de secretorum confessione præcipiendi? Quam non modo nemo amare potest, aut pia mente præstare: uerum etiam ex æquo omnes oderunt, ut molestissimum conscientiae onus. Deinde impossibile est satisfieri isti enumerationi, ut præcipitur: præsertim a rudi uulgo. Et tamen fingitur sic necessaria esse, ut nemo sine illa saluus fieri possit. Denique alia grauior blasphemia additur: dicitur enim, quod homini merito operis operati impetret remissionem peccati, cum sit inuentum mere hominum: imo Satanicum, quate nus his conditionibus, quas dixi, prædicatur.

Facit igitur peccatum, ubi nullum est: & tamen illaqueat conscientias imperitas, & inuoluit eas in mortalia delicta. Vere enim peccatum est, quicquid credis peccatum esse, & cum conscientia delicti hoc facis, uel omititis, etiamsi natura sua non sit peccatum. Quod multis exemplis monstrare possem: sed nihil opus est, quia hoc omnes nouerunt. Sic peccant grauius, qui oderunt hanc difficilem secretorum confessionem: cuius se existimant debitores esse, tanquam pñ & necessarij operis, coram DEO. Ita constituit præmium saluationis, per remissionem peccati: in re, ubi nusquam minus est, cum summa uanitate. Sic enim derogat fidei in CHRISTVM: tum gratiæ & meritis Domini nostri Iesu Christi. Quare non potest non noxia traditio esse: ut etiamsi nulla alia incommoda illius essent, præstaret totam rei rei damnari, quam quomodocumque retineri. Quid quod meros hypocritas efficit ex illis, qui existimant se isti confessioni satisfacere: quam non possunt synceriter amare. Alios autem, qui illius difficultatem & impossibilitatem plane intelligunt: & credunt tamen eius se debitores esse, protrudit cum indignatione & ira atque blasphemijs contra Deum in æternæ mortis desperationem.

Nam hanc molestam, odiosam & impossibilem conditionem nobis proponit: ut peccata nostra omnia secreta, manifesta, cogitationes, dicta & facta aperiamus: ac negat esse Christianos, qui ita confiteri nolint, reosque facit supplicij æterni. Habet casus reseruos: si quis feria sexta carnes edat, uel somniet aliquid contra decreta Monachorum, Theologistarum, inquisitorum, scilicet hæreticæ prauitatis & Pontificis Romani: qui tunc retegunt & aperiri debent. Resignatur enim sigillum confessio-

nis, in his casibus: uel cum periculo incendij, eorum qui sic peccauerunt.
 O furorem Diaboli: in tantum sequentis in Ecclesiam CHRISTI: quā
 ille sanguine suo mercatus est. Quis omnia sua peccata confiteri potest,
 quæ nemo nouit omnia? Imo quis uelit illa confiteri, ut maxime nos-
 ser? Imo quomodo non retegantur plurima cum scandalo & peccato:
 quæ tacita & tecta, ita non possunt lædere conscientias audientium con-
 fessionem? Denicq; dubitari non potest, innumera millia animarum, hy-
 pocrisi simulatione, tædio, pudore & desperatione huius impiæ confes-
 sionis enecata fuisse & perditæ: ut est fortuna earum omnium traditionū,
 quæ cum oppressione libertatis Christianæ in Ecclesiam inuehuntur.

Vide igitur blasphemias & peccata: non dico, quæ sacerdotes, homi-
 nes sæpe leues & impij, huius confessionis occasione admiserunt: sed in
 quæ inciderunt qui illa diligentissime usi sunt. Alij enim existimabant,
 quod merito huius confessionis, sua peccata omnia expiarent: & sic fa-
 des in CHRISTVM in illis extinguebatur. Alios uero, per latentis
 odium, & iram blasphemantem, armauit contra DEVM: a quibus ui-
 cijs ne hypocritæ quidem abesse potuerunt, ut maxime non intellexe-
 rint. Denique quos absterruit, aut pudor aut metus periculorum in ca-
 sibus referuatis, ne illam confessionem plene facerent, & multa celeret,
 desperatione perdidit. Constat etiam, quod multi solius infamie metu,
 seu timore excommunicationis, ad hanc confessionem uenerunt: qui
 quid prodiderint, aut qua pietate, in ista sua accusatione, cogitent homi-
 nes prudentes ac pijs. Quanquam isti dicebantur peccatum mortale con-
 fitendo admittere: quia non haberent legitimum ac debitum finem con-
 fessionis faciendæ. Et tamen cogebantur confiteri ac se perdendos præ-
 bere, in ista spelunca latronum.

Cum his tantis incommodis, quæ possent tanta commoda conferrī,
 cur ista confessio retineri deberet: nisi repurgata ad eum modum, quem
 supra in loco de priuata confessiōe ostēdit? An quia hypocrisis inducit
 incredulitatē auget, et est quedā perpetua carnificina consciētiarū quæ
 suscitāt tandē desperationem? Nā quid aliud agit? facit peccatū, ubi est
 nullū p̄dicat meritū gratiæ, ubi est nullū: imo nihil nisi infinita et grādia
 demerita. Nō hæc dicunt in absolutionis iniuriā: quæ nullis debet, nisi
 uere & coram DEO agnoscentibus se esse peccatores: siue delicta sua
 confiteantur hominibus, siue minus. Modo fide in IESVM CHRIS-
 TVM non destituantur. Nec debetur illis, qui per doctrinas & tra-
 ditiones hominum coguntur ad confessionem. Ac quid multis opus
 est? nemo debet cogi ad hanc confessionem. Si quis enim non uolens ac
 lubens ad illam ueniat, spontanea uoluntate ac mente excitus, ei non mo-
 do non potest prodesse, sed necesse est quoque noxiam & pernicio-
 sam esse.

Doceri homines de utilitate confessionis, & de fide absolutionis per CHRISTVM debuerunt: & fructus doctrinae deo & conscientijs hominum committi. Sed Episcopi iam dudum desierunt praedicare uerbum DEI: coeperuntque alijs negocijs, non Ecclesiae, sed priuatarum reru, auariciae & ambitionis, occupari: adeoque sic agunt, quasi hypocrisis & perditionibus hominum, ignorantium ueritatem, delectentur. Sed pergant suas impietates defendere: quos perditurus est DEVS prope diem. Haud dubie enim, non tardat iudicium, ipsis debitum. Alij plurimum incommoda huius confessionis collegerunt: sed nolo omnia illa referre & persequi. Nec attinet dicere, quid sacerdotes mali, omnium occultorum refectione, ut cum homines suas quoque cogitationes aperirent in confessione, ausi fuerint designare: praesertim isti caelibes Pontificij regni. Ad bonos certe hinc nulla potuit commoditas peruenire: nisi fortassis pecuniae, quae auariciam augere, pietatem non potuit. Necesse est autem haec omnia scandala tolli: & repurgari ab istis Ecclesiam, quantum fieri potest. Quae si maneant, nemo queat seruari. Nec enim talia sunt, ut debeant in iudicium referuari: uidelicet hypocrises impiarum doctrinarum, ille enim & a CHRISTO, & ab Apostolis eradicantur.

Non est tacendum, quod in iam dicta pharisaica confessione, quaedam opera satisfactoria consentibus pro sacerdotum arbitratu imponuntur: de quibus dicunt, quod liberent homines a poenis temporalibus peccati, dogmate noxio. Sic enim obscuratur doctrina de afflictionibus & cruce: & fingitur poena esse, quod est saluberrimae correctionis: ut suo loco dicetur. Ac piget iam plura de hac impia confessione scribere: quare quae a Pontificijs hoc tempore obijci solent pro illius necessitate, ea uelim legi ac disci in eruditissimis confutationibus clarissimorum uirorum Martini Lutheri, & Philippi Melancthonis.

DE ECCLESIASTICA POTESTATE:

clauibus & absolutione.

DE potestate remittendi & retinendi peccata, item ligandi & absol- CAP. VIII.
uendi, ideo constitui hoc loco dicere: quia clauium Ecclesiastica potestas fere aliud non creditur esse, quam cum absoluuntur scilicet contritionis merito a culpa & poena, per ministros sacerdotes, hi qui ad confessionem ueniunt: siue cum impij & rebelles in Ecclesia excommunicantur, hoc est, ligantur: & emendati iterum recipiuntur, & a culpa absoluantur. Non dico, quam sit in eo perniciosus error: quia non oportet ubique Sophistarum uanitatibus & nugis immorari. Quae si usquam, ut in omnibus disputationibus de gratia, iustificatione, fide, & saluatione, certe in loco de clauibus, & Ecclesiae autoritate, conferendi hominibus peccati remissionem & aeternam uitam, sacerdotum ministerio, nimiae extiterunt. Quare praetermissis Sophistarum deliramentis & spinosis

disputationibus, mox dere dicere pergam: ut est simplissime & clarissime, adeoque sine ulla obscuritate, tradita in literis sacris.

Claves quid:

Ergo clauium potestas aliud non est quam facultas docendi Evangelij & administrandi sacramenta: quæ a CHRISTO collata est Ecclesiae, & dispensatur per illius ministros. Hac igitur potestate admittuntur in gratiam remissionis peccati & uitæ eternæ, hi qui Evangelio credunt, & sacramentis utuntur. Contra increduli, & qui sacramenta adpernantur, ab illa excluduntur. De hac accepit mandatum Ecclesia Matth. xxviii. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti: docentes eos seruare, quaecunq; mandauimus uobis. Marci ultimo. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit condemnabitur. Ioan. xx. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis retenta sunt.

Hi sunt præcipui loci, ex quibus palam est, quæ sit Ecclesiae potestas tradita, in ædificationem: per Evangelij & sacramentorum dispensationem. Alia est & diuersa excommunicandi potestas: qua impij & rebelles ligantur, qui aliquando Ecclesiae membra fuerunt: qui tamen cum resipiscunt, & digna uitæ poenitentia se emendant ac reuertuntur, iterum recipiuntur ab Ecclesia in gratiam & a uinculo excommunicationis absoluntur. De hac præcipitur a CHRISTO Matthæi xviii. Amen dico uobis, quaecunq; alligaueritis super terram, erunt ligata in caelo: & quaecunq; solueritis super terram, erunt soluta & in caelis. Porro huius exemplum extat. i. Cor. i. & ij Cor. ij. Promiscue tamen nunc utuntur uocabulis absoluendi & ligandi, remittendi & retinendi peccata, cum de hac utraque potestate loquuntur. Doctores autem Ecclesiae sunt ministri huius utriusq; potestatis: i. Cor. iii. Sic nos existimet homo, ut ministros CHRISTI, & dispensatores mysteriorum Dei.

CHRISTVS utitur clauium adpellatione, Math. xvi. ubi Petro loquitur: Et ego dabo tibi claves regni caelorum. &c. Qua uenusta meta- phora Ecclesiasticum officium ornauit: quod præcipue situm est in Evangelij, & sacramentorum administratione: Claves illud adpellans, ab aperienda seu restituenda uia iusticiæ & æternæ uitæ. Promittit enim Evangelij annunciationem omnibus, quantumcunq; peccatoribus, remissionem peccati & æternam uitam. Nec requirit ad hanc mirabilem Christi fidei credamur, & promissionem gratiæ, per fidem recipiamus. Ioannis primo. Dedit eis potestatem, filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Porro sacramenta sunt eiusdem gratiæ & reconciliationis testimonia & signa: ac præbent fidei exercitationem & confirmationem.

Ergo

Ergo quodcumq; docetur remissi peccati fides, per Euangelij gratiam, propter Christum: & sacramenta administrantur, in exercitium fidei & testimonium gratie, semper exercetur illa clauium potestas: quo regni aeternae uitae ostium, nobis propter peccatum clausum, refferatur: et aditus conceditur a poenis aeternae mortis ad aeternam saluationem: ubi-
cunq; & quodcumq; hoc fiat, seu publice, seu priuatim, apud multos, uel aliquem unum. Cuius sunt uaria & multa testimonia & exempla, in tota sancta scriptura: quod peritis sacrarum literarum satis cognitum est. Huc enim facit, quicquid est testimoniorum gratie, nobis per Christum collatae, ad aeternam uitam. Iuxta illud, Ioannis x. Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur & pasca inueniet. Item illud eiusdem capite xiiij. Ego sum uia, ueritas & uita. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Quale est & illud Petri: Act. iij. Nec enim aliud nomen est sub caelo datum hominibus, per quod oporteat nos saluos fieri. Item illud eiusdem capite x. Huic omnes prophetae testimonium perhibent, quod remissionem peccatorum accipiant per nomen eius, omnes qui credunt in eum.

vsus et ratio clauium.

Partitus sum autem hanc clauium potestatem in duo: nempe, in Euangelij doctrinam & sacramentorum fidei distributionem. Quia ultra haec duo, nihil traditum esse constat a Christo & Apostolis ad proferendum gratiae, iustificationis & uitae aeternae regnum: siue ad reparandam ac restituendam, lapsorum in Diaboli tyrannidem, seuam & crudelem seruitutem, salutem. Sine Euangelij doctrina, ne intelligi quidem posset, qui nam Christi & clauium usus esset. Illo igitur exponitur, quae gratia nobis per CHRISTVM adferatur. Continet autem doctrina, quae per Christum nobis adfertur, tum promissionem remissionis peccati: tum poenitentiae praedicationem. Sicut testatur illud Lucae xxiiij. Oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die: & praedicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum, in omnes Gentes.

Clauis. duo complectitur.

Doctrina clauium duplex ratio.

In Euangelio igitur est promissio illa remissionis peccati, de qua Ioan. i. & in summa, quaedam noua doctrina, incognita mundo, quod ille regnet & in omnibus creaturis imperet, qui pro redimenda salute nostra semetipsum tradidit in mortem, precium & satisfactionem pro nostris peccatis: ut etiam ipsi, quatenus credimus in nomen eius, uiuamus & regnemus per eum. Roman. xiiij. Nemo enim nostrum sibi uiuit, & nemo nostrum sibi moritur. Siue enim uiuimus DOMINO uiuimus: siue morimur, Domino morimur. In hoc enim Christus mortuus est & resurrexit ac reuixit: ut & uiuorum & mortuorum dominetur. Ephe. secundo. Cum essemus mortui in peccatis, conuiuificauit nos cum Christo: cuius gratia estis saluati. Et conresuscitauit: & una sedere fecit in caelestibus, per Christum Iesum. Sed haec gloriosa gratiae beneficia, adhuc

Euangelionis.

latent abscondita: nisi quatenus per Euangelium reuelata sunt. Donec & per nostri plenissimam glorificationem reuelabuntur. Interim uoluit nos CHRISTVS doceri de sua illa gloria & potestate, qua glorificaturus est mortalia corpora nostra: & consolationem per uerbum fidei habere.

Pœnitentia.

Quorsum uero pœnitentia doceatur, quæ est obedientiæ & renouationis nostræ in hac uita: qua peccato morimur, & iusticiæ uiuimus: in multis fructificantes, per opera bona, DEO et Iesu Christo in gloriam, in libro meo superiore copiose expositum est. Quapropter etiam si per uitæ suæ nouitatem nemo mereatur saluari: tamen qui sine pœnitentia manent, nunquam poterunt æternæ uitæ hereditatem accipere. Requirunt enim gratia, ut illam ornemus sobrietate, iusticia & pietate totius nostræ uitæ, expectantes beatam illam spem æternæ uitæ. Hinc grauius & horrenda comminatus est CHRISTVS, his qui pœnitentiam non egissent: neque ad Ioannis, neque ad sui prædicationem. Nec aliud est remittere peccata, quam his incredulis & impœnitentibus significare, quod saluari nequeant: & quod oporteat tales horribiliter perire.

Sacramenta.

Cæterum sacramenta fidei duo habemus: quæ sunt appendices Euangelij & testimonia gratiæ remissionis peccati & uitæ æternæ per Christum: uidelicet, baptismus & cœna illa corporis & sanguinis CHRISTI. Quorum alterum uocatur a Paulo regenerationis lauacrum: per baptismum enim in filios DEI adoptamur: antea filij iræ & mortis. Alterum est gratitudinis sacramentum: atque hinc Eucharistiæ nomen habet. Reuocat enim nobis in memoriâ beneficia crucis & mortis DOMINI nostri Iesu Christi: ideo illo uocamur ad gratiarum actionem. Non illius tantum quæ fit ore: sed uel maxime eius, quæ fit per nouitatem totius nostræ uitæ. Quare ut baptismus proprie exercet adoptionis fidem: Ita Eucharistia totam pœnitentium uitam. Adeoque testatur adoptionem nunquam fieri posse irritam, modo in fide permaneamus: & uel lapsi resurgamus iterum ad pœnitentiam. Ideo illius usus debuit esse perpetuus in Ecclesia: ut semper illud sacramentum reciperemus, quoties liberet nobis atque opus esset. Et tamen ut nemo potest credere, se in adoptionis gratia esse, qui sine pœnitentia uiuit: Ita qui pœnitentiam agunt, non ideo tribuunt sibi, quod illius merito sint probati & accepti DEO: sed quia fidem & memoriâ beneficiorum Christi exercent ac retinent. Sed de sacramentis, si fauerit Christus Iesus, alio libro scribemus.

Excommunicatio.

Postremum, reijcit Ecclesiastica potestas illos, qui cum membra Ecclesiæ & CHRISTI esse, haberi ac credi uelint, professione tamen Christianæ uitæ admittunt indigna: siue, qui ex iisdem, in uerbum gratiæ palam sunt blasphemii, suis opinionibus & heresibus fauentes, magis quam uerbo DEI. Hæc est excommunicatio: potestas ligandi & soluendi. Que

Que quomodo & in quos debeat exerceri, item quomodo differat a potestate remittendi & retinendi peccata, infra non nihil dicetur.

Ad hunc igitur, quem dixi, modum, debuerunt clauēs in Ecclesia tractari. Nam qui aliter usurpant, plane errant: siue dedita opera male de illa merentur. Sic autem usurpatarum clauium est speciosissimum exemplum Act. ij. in Petri prædicatione. Ille enim per hanc potestatem Ecclesiæ traditam, uno sermone de CHRISTO in tantum promeruit, ut absolueret circiter tria milia hominum. Nec compunctis illis, quos absoluit, et territis in cordibus suis, & rogantibus quid facto opus sibi esset, aliud respondit quam, pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine IESV CHRISTI, in remissionem peccatorum, & accipietis donum spiritus sancti. Proinde hoc fuit recte administrare clauēs: & concessa potestate non abuti. Sic autem absoluebatur a peccato & æterna morte, quotquot Petro iubente baptizati sunt & Euangelio crediderunt.

Denique in his capitibus doctrinæ fundamentum est & summa omnium Christianarum consolationum. Nam hinc promanat, si quid donemus, si cui remissionem peccati promittimus, & pollicemur liberationem ab æterna morte, si quem exhortamur uel inuitamus ad pœnitentiam, adeoque cum baptizamus & dominicam cœnam porrigimus Ecclesiæ ministerio, id omne facimus in nomine DOMINI nostri Iesu Christi. Atque inde cognosci & iudicari potest, quomodo dulcissima & consolantissima potestas sit corrupta in plurimos abominabiles abusus: atque adeo in tyrannidem quandam, quæ data est in remedium. Scholastici enim multa de lyra & impia disputant de clauibus: ut cum fingunt alias autoritatis, alias excellentiæ & alias ministeriales: Cum sit una ad ministracionis Euangelij, & sacramentorum in his terris. Et Romani Pontifices ita arrogant sibi clauēs, quasi non sint Ecclesiæ potius, quam Episcoporum: aut quasi illarum maius ius habeant, quam infimus minister in Ecclesia. Nostræ sunt ergo clauēs & nobis donatæ, nostræ salutis & consolationi, paci & quieti conscientiarum nostrarum concessæ: ne que quicquam priuati iuris Pontifex Romanus in illis habet, nisi sicut minister, cui uæ nisi Euangelizauerit.

Et de excommunicationis potestate quid dicam? quam Romanus Pontifex, & istius Episcopi & Satrapæ, mera libidine totam in quandam impiam & crudelem tyrannidem conuerterunt. Foede etiam corrumpitur Ecclesiastica potestas per nundinationes indulgentiarum atque eos qui missas habent uenales, & fingunt, quod ualeant merito operis operari ad satisfactionem pro culpa & pœnis. Nam potestatem clauium extendunt usque in purgatorium: & de fide uerbi gratiæ neminem quicquam docet. Cum nõ possint ulli utilis esse, nisi qui Euangelio de Chri

Abusus clauium.

COMMENT. DE POENITENT.

sto credunt. Nam promissio salutis, non potest ad ullum incredulum, siue in quo est ignorantia Christi, applicari.

Hæc obseruata, diriment multas contentiones & multa scandala tollent ex Ecclesia: quæ Satan inuexit aut per indoctos, aut per malos, in Ecclesiam. Nondum discerno inter priuatam absolutionem, & publicam: quæ est publici ministerij & sacramentorum. Non minus habet illa, quam hæc: nec plus confert hæc quam illa. Quia in utraque predicatur seruator CHRISTVS: in quem qui credit, is remissionem capit omnium delictorum, & absoluitur a culpa & poena. Siue publice hoc geratur apud multos: seu priuatim, apud aliquem unum. Fidei perpetua est remissio peccati & æterna salus: quare diligenter cauendum est Ecclesijs & ministris Ecclesiarum, ne quem absoluant, nisi qui in Christum credit. Nam homo soluere non potest, quem DEVS non agnoscit solutum: nec ligare, quem Deus soluit. Quare ex confessione fidei eorum, qui absolutionem requirunt, & sacramenta sibi dari orant, iudicari potest, quibus remissio peccati & æterna salus debeat promitti: nempe, credentibus. Ita enim non incidet absolutio in eos quibus non debetur. Quod si quidam mentiantur spiritui sancto: non tamen fallere illum spiritum polsunt. Et portabunt isti iudicium suum: & prophanati Euangelij & sacramentorum dabunt horribiles poenas. Cæterum Ecclesiæ ministri erunt excusati.

SOLVS DEI ESSE, ET DOMINI IESU

su Christi, autoritate seu potestate absoluta remittere peccata: siue liberare à culpa & poena.

CAP. IX.

Dubitari non potest, penes nullum alium esse, remittere hominibus peccata eorum, autoritate seu potestate absoluta, præterquam DEVM & Dominum nostrum Iesum Christum. Sic enim recte dixerunt quidam scribæ & pharisæi, licet impia contentione contra Christum. Marci ij. Quis potest dimittere peccata, nisi solus DEVS: Idem testatur illud psal. cxxx. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis permanebit: Quia apud te propitiatio, ut timearis. Item Esa. xliij. dicitur, nimirum in persona Christi: seruire me fecisti in peccatis tuis: præbuiisti mihi dolorem in iniquitatibus tuis. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me: & peccatorum tuorum non recordabor.

Hanc ergo potestatem uendicat sibi Iesus Christus, DOMINVS & seruator noster, duplici iure. Prior, quia est filius Dei: æternus cum patre & idem DEVS. Altero, quia incarnatus, passus & glorificatus promeruit hunc thesaurum: adeoque ut ut Ecclesiæ illum, & credentibus in eum, communicare possent. Ioan. i. Ecce agnus DEI, qui tollit peccata mundi. Nam Ecclesiæ donari non potuisset, nisi mediator gratiæ Christus

Christus Iesus illum nobis promeruisse. Is ergo dedit nobis potestatem annunciandi euangelij, & remittendi hominibus sua peccata, tu mox copiosius dicetur.

Hæc est Noui testamenti potestas, promissa olim per prophetas: & nunc exhibita per Christum. Per Apostolos autem & reliquos ecclesie ministros prædicata, in totum orbem terrarum. Hac qui credunt consequuntur remissionem peccati & omnium delictorum suorum: adeoque æternam uitam. Quæ per iusticias legis nulli unquam potuerunt donari. Hæc uolui attexere, ut obiter monstrarem, impossibile fuisse, ut scholastici Theologi, pure explicarent clauium potestatem: quia iusticijs legis tribuunt meritum remissionis peccati. Ideo nec existimant absolui posse ullum hominem, nisi merito contritionis & aliarum iusticiarum legis.

QVOMODO ECCLESIAE ET IL-

lius ministris sit tradita potestas remittendi peccata.

CAP. X.

Irrefragabile est, & certissimæ ueritatis, etiam ecclesie traditâ esse potestatem remittendi hominibus sua peccata: quam illa exercet atque dispensat per suos ministros. Quod supra copiose docui: atq; hic pauca repetendum est mihi. Nam hæc est ministrantium potestas, non imperantium: si quos ergo diligit ecclesia in ministerium, & administrationem Euangelij & sacramentorum, illi uere remittunt hominibus sua peccata, uere etiam conferunt illis æternam uitam. Sed sicut ministri Christi, Ecclesie, & dispensatores mysteriorum Dei: non ut imperatores & domini ecclesie. Et tamen Romanus Pontifex, non alia re iubeat agnosci & adpellari ecclesie caput, nisi ut pro domino ecclesie habeatur. Qui ius habeat, uanissimus nebulo, legum condendarum in ecclesia: & opprimendi libertatem, ut uel Euangelij decreta mutandi. Si cur & facit: mutat que statuit Christus, ut claret in Eucharistiae sacramento, damnat Euangelij doctrinam: & iubet omnes in sua sententia & opinione stare. Interdicit esum carniuum: & damnat nuptias sacerdotum: ut alia infinita taceam. Et quis dedit isti hanc potestatem? Cui quomodo potest plus iuris esse in ecclesia, quam minimo euangelij ministro?

Sed habet suos adulescentes Romanus Pontifex: qui illi tribuunt potestatem priuilegij supra omnes & totam ecclesiam: scilicet, quia ualde iuuat istos audire, Pontifices dico, si quis titillet eos mentione potestatis dominatiuæ, potius quam charitatis ministrantis. Quid enim attinet priuilegiū adpellare, quod non est dominium unius: sed ad societatem pertinet, & commune bonum totius ecclesie? Hoc pestilens malum in ecclesia, recte acceptum fert excellentissimus ecclesie doctor Martinus Lutherus scholasticæ Theologiæ: quod commune bonum ecclesie, potestatem clauium, non ministerium multorum, sed dominium fecerint

COMMENT DE POENITENT.

paucorum: tyrannicam ethnicam non seruitutem Christianam spectantes. Sed ecclesiarum curandarum ratio, quam Episcopi deseruerunt, nec deseruerunt solum, uerum etiam opprimunt, hæc erat: predicare populo CHRISTVM, docere poenitentiam, cessantes adhortari, & contradicentibus sanæ doctrinæ resistere, administrare sacramenta, uigilare & ardentissimis uotis precari pro totius ecclesiæ profectu & salute. Sux enim uoluntatis & potestatis Apostolos & ministros delegit & amandauit Iesus Christus DOMINVS noster: nō mundi dominos & imperatores. Non enim habet regnum ex hoc mundo Christus: ideo nō sunt Episcopi, sed ridiculæ laruæ Episcoporum, qui pretextu traditæ potestatis dominia sibi & imperia querunt ac retinēt. Imo sunt impietatis & iræ ministri: atque apostoli Antichristi.

Christi uox est: Qui non est mecum, contra me est. Et qui non congregat mecum, dispergit. Matth. xij. Hic certe queritur inter dispensatores, sicut Paulus inquit, ut fidelis quis inueniatur. Sed quis erit ille: Euangelij doctor, & sacramentorum minister: legibus quas prius diximus. Ad CHRISTVM igitur tanquam ad unicum seruatorem animarum nostrarum omnes mitti per Euangelij & ecclesiæ ministros debemus. Nam illo omnes per ipsummet Christum uocamur. Matthæi xi. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Hac regula, qui nō procedunt, et tñ pro Episcopis et ecclesiæ ministros dehaberi uelint: quid possent nisi publicæ ecclesiæ pestes & dissipatores esse: ecclesiam enim misere fallunt, decipiunt ac perdunt. Sed flebile est his immorari scribendo: quomodo uidelicet Episcopi, & impij doctoribus, omnia sibi indulgent: Euangelij germanam doctrinam abolent, & nihil minus agunt, quam ut rem salutis ecclesiæ & gloriæ Christi curant. Ideo, ut dixi, ueros Antichristi apostolos agunt. Versantur in delictijs carnis, auaricia & ambitione excæcati, & quomodo possent ecclesiæ officio uacare: quod requirit infinitos labores, uigilias & curas: & ne quis miretur, cur res ecclesiæ, in hunc miserum statum peruenierint, in quo per incuriam Episcoporum & luxum sacerdotum Euangelij ueritas prorsum explosa est. Et horum impium errorem fouet doctrina scholasticorum Theologorum,

DE PRIVATA
absolutione.

CAP. XI.

Quamquam ex prædictis, in loco de priuata absolutione, satis euidenter colligi possit, quid statuendum esse credam, de priuata absolutione: tamen libuit in hoc ordine ecclesiasticæ potestatis pauca quædam de eadem illa seorsim annotare. Postquam præsertim hoc tempore apud quosdam male cœperit audire: sicut est in omnia audax inscitia præceps

ceps. Igitur priuatum hic intelligere oportebit, quicquid in rebus fidei seorsim apud solos, siue singulos agitur: etiam si res per se sit communissima & totius ecclesie bonum: ut quod in omnes, qui credunt euangelio, uulgari possit ac debeat. Sicut cum unus baptizatur: illi baptismus suus est res priuata, alioqui communissima. Sic qui ad dominicam cœnam ueniunt, priuatim rem suam agunt: etiam si cum tota ecclesia adessent. Nec potest tali obesse aliorum abusus: modo ipse sit uera in Christum fide præditus.

Non aliter priuata seu speciali & sua quisque fide uerbi DEI iustificatur & saluus efficitur: siue cum solus audit euangelium, siue in congregatione & tota ecclesia. Ac licet uerbum fidei & sacramenta non minus seorsim & apud singulos explicare ac ministrare, quam apud totam congregationem. Nam & CHRISTVS ait: Vbi sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Matth. xvij. Iam absolutio priuata, quid est nisi administratio euangelij priuata: quæ seorsim apud unum habetur? Et qua consolationem salutis adferri omnibus iustis Christus: quacunque occasione hæc dari posset? Modo uerbi auditores dent non obscuram significationem, qua intelligi possit, quod annunciationis euangelij sint cupidi, & sitientes.

Sicut igitur Petrus, ut est Act. ij. una prædicatione circiter tria milia ad Christum conuertit: & ea reuere absoluit, postquam baptizari illi præcepit & poenitentiam agere. Ita cum idem sit apud unum reprehendi non potest: Imo qui non laudari deberet, ut pium ecclesie factum. Nec aliud agitur in priuata absolute, quam in publica euangelij administratione. Quinetiam priuata absolutio singulis exhibita est in prædicatione Petri: etiam si uno ore omnibus in commune tunc locutus est, & nulli seorsim. Tantum enim profuit sermo singulis, quantum unusquisque eorum attulit fidem ad illum. Incredulis autem non potuit proficere: quemadmodum nec remitti talibus ulla re sua peccata.

Ergo recte adhibetur illis priuata absolutio, qui priuatim, confessione secreta, se peccatores esse agnoscunt, & absolutionem sibi dari orant. Quæ pollicetur remissionem peccati & uitam æternam, his qui in CHRISTVM IESVM credunt. In summa, talis res est euangelij tractatio & sacramentorum, ut nulli ullam utilitatem possit afferre nisi qui intelligit & credit, aliquo modo priuatim rem suam agi & sibi dispensari que faciant ad æternam uitam. Nemo potest pro me baptizari, nemo pro me dominica cœna uesci: ita nec credere pro me Euangelio. Hinc continet scriptura, iustum non aliena, sed sua fide uiuere. Sic omnia Euangelij priuata fide ad usum nostrum adplicare debemus: aut Euangelij fructum nullum unquam percipiemus.

Sed offendit tamen quosdam, quasi huius priuatae absolutionis as-

sertione, confirmemus eorum opinionem, qui existimant, quod publica euangelij prædicatione nullis sua peccata remittantur: sed tantum per priuatam absolutionem & sacramenta, Quod esset uerbo DEI & efficacie spiritus sancti derogare. Fructificat enim Euangelium in omnibus ad æternam uitam, qui illius prædicationi credunt: quacunque occasione & quocunque tempore. Nec labefactari eorum fides debet, qui audita a aliqua publica prædicatione sunt contenti, & priuata absolutione non utuntur: quia ad confessionem secretorum priuatam non ueniunt. Quos nemo damnare propterea iure potest. Docemus tamen ecclesiam de bono priuatæ absolutionis & confessionis: & illo permittimus omnes libere uti, sicut baptismo & dominica cœna.

Hoc uero peculiariter statuimus de priuatæ absolutionis bono, quod fidem, quæ est excitata in publica quadam Euangelij prædicatione, fortius confirmet. Quidam enim sic sunt infirmi, ut nisi seorsim doceantur, & confirmentur, eorum labefactatæ conscientie, nunquam possint satis pacificari. Quod non imbecilibus solum accidit: uerum etiam illis qui sibi uidentur fortes esse in fide. Nemo enim tam est firmus, ut non opus habeat ulterius confirmari: quia semper crescere in fide, & augeri pios oportet. Et ea causa certe, ad ministerium uerbi, adiecit DEVS fidei sacramenta: ceu confirmationis notas, quæ conscientias nostras intensius tranquillarent. Sic quomodo non esset utilissima & efficacissima priuata absolutio? Vel propter uerbum CHRISTI: Qui uos audit, me audit. Et: Quorum remisericis peccata, remittuntur eis. Et si enim illæ sententie publicum ministerium uerbi confirmant, non confirmant tamen minus prædicationem Euangelij priuatam.

Igitur priuata absolutione sic uti debemus, ut fidei sacramentis: utique in fidei nostræ plenior confirmationem. Excitat enim & confirmat in nobis Deus hanc fidem in Christum, tum per Euangelium, tum per sacramenta. Nemo autem sacramenti usu dicitur gloriæ uerbi & dei derogare: sed iterum excitare illam, promouere & plenius confirmare. Non aliter qui priuata absolutione utuntur, maius præsidium fidei suæ acquirunt: sine iniuria fidei prius conceptæ. Sed imperiti quidam existimant hoc ad simulatam pietatem & fidei labefactionem facere: ita enim sumus cæci quando peccatis nostris Deus irascitur. At nouerunt expertæ conscientie quantam uim habeat ad consolandum animos territos, quæ est gloria Dei, absolutio priuata: & ea nisi a bonis & pijs hominibus serio nunquam potest peti. Tantum abest ut sit noxia ecclesiæ Iesu Christi. Munit enim gratiæ fidem, cuius sitim antea in nobis prædicatione Euangelij publica excitauit & accendit.

NULLA PECCATA REMITTI POSSE, HIS
qui in opera suarum carnalium iusticiarum fiduciam ponunt.

CAP. XII.

Non est cur prolixè exponam hunc locum, quod uidelicet iusticia
 rijs istis nulla peccata remitti possint, qui in opera suarum carnaliū
 iusticiarum fiduciam ponunt: sic docti ab hypocritis & pharisæis. Nam
 hucusq; frequenter a me tractatus est. Quam diu igitur in hoc opinio-
 nis & impietatis errore hærent homines, ne sperent saluationem. Nam
 etiam tales blasphemi sunt in gratiæ spiritum: quando pertinaciter reti-
 nent hunc errorem. Quomodo igitur remissionem peccati coram Deo
 habere possent?

Igitur sæpe idem repetimus, & summa diligentia inculcamus. Quia
 res æternæ salutis nostræ omnis pendet ab una in Iesum Christum fide:
 quam increduli in finitis modis obscurant, ac quantum in ipsis est euer-
 tunt ac perdunt. Quid uero putas isti coram Deo mereantur, qui hoc tē-
 pore non cessant gloriæ Euangelij contradicere? Et quid fieri existimas,
 si a suis adulatoribus absoluantur. Isti quia iactant se pro operibus bonis
 pugnare, quæ nos meritoria salutis esse negamus, ipsi uero contendunt
 huius gloriæ meritoria esse, palam efficiunt, se ignaros esse tum legis,
 tum gratiæ, promissionum Euangelij & Christi: & in summa, totius
 Christianismi.

Tales igitur frustra est absolui: nec remittuntur eis peccata, ut etiam
 sexcenties una die per adultores Papistas absoluerentur: & totis plau-
 stris indulgentiarum & bullarum pontificiarum, uere nugarum & mē-
 datiorum, onusti essent. Nam quæ possent peccata condonari his, qui
 grauissimum incredulitatis peccatum, ne peccatum quidem esse agnos-
 cunt: quin etiam pro summa iusticia defendunt, & prædicationi ipsius
 Euangelij in omnibus aduersantur? Non obscura uox est Pauli: Ignor-
 antes iusticiam DEI, & propriam querētes statuere, iusticiæ Dei non
 sunt subiecti. Roman. x.

Talibus ergo cum Deus nulla condonet peccata: nec homines con-
 donare possunt, seu absoluere eos a peccato. Quod si quis illos absoluit
 tamen fallit: nisi retraxerit ab errore & impietate, & pertraxerit ad fidem
 in Christum. Quia sunt filij perditionis, quam diu in hoc incredulitatis
 peccato hærent: excecati a diabolo. Quare impij iusticiarij infœliciter
 querunt iusticiam: quam accipere nunquam potuerunt. De cuius ratio-
 ne uide disputantem Paulum, ad Roman. ix. Et ut candidiores niue esse
 fingerentur: tamen fœdissime cōmaculati sunt, incredulitate, presump-
 tione, pharisaicis opinionibus, & cultibus. Quales hoc tempore præci-
 pui sunt monachi.

QVID SIT ALLIGARE ET SOLVERE:
remittere ac retinere peccata: certo discrimine.

AA

Promiscue fere utimur uerbis alligandi, soluendi, remittendi, & retinendi: ex euangelio de ecclesiastica potestate sumptis. Cum sit eorum nonnullum discrimen: & officia ecclesiastice potestatis diuersa illis tradatur. Nam Matthæi xvij. ueritur CHRISTVS uerbis alligandi & soluendi: & eo loco, de excommunicandi potestate agit. Cæterum Ioannis xx. posuit uerba remittendi & retinendi: ubi ministerium prædicandi euangelij instituit, & remittendi omnibus peccata, per promissionis gratiæ fidem. Quanquam autem abusus uerborum nihil obstat tractationi rerum: tamen discrimen duplicis potestatis diligenter discere oportebit. Potest quidem & soluere dici quisquis remittit peccata: cum nulli peccata sua remittantur, qui a uinculo Satang, in quo est, propter peccatum, non soluetur. Sic & ligare dici possunt ecclesiæ doctores, quando retinent incredulorum & impœnitentium peccata: cum alijs retineri nō possint, nisi qui ipsi in uinculis diaboli manent. Sed alia est tamen soluendi & ligandi, & alia rursus remittendi & retinendi potestas: ut intelligas aliud quiddā esse retinere quam alligare: aliud item remittere quam soluere. Remittitur enim omni, qui in CHRISTVM IESVM credit, suum peccatum: soluitur autem qui uinculo excommunicationis fuit alligatus. Ita rursus retinetur incredulis sua peccata: & flagitiosi in ecclesiā nilam eijciuntur, in qua sola est remissio peccati, & eterna salus.

De hac duplicis potestatis ratione utile est aliquid dicere & eterna salus. re hic inserā de ea non nihil. Ministri igitur non oīa ligata soluunt: sed a se ligata tantum in his terris. Nec omnia retenta remittunt: oportet enim ut aliqua iudicio DEI permittant. Sed remittunt, quæ relinquunt homines: nempe, peccata: cum palam fit, ex fide illorum, seu confessione & poenitentia remissa esse coram DEO. Ita quidem necessario præcedit ligatio solutionem: non item retentio remissionem. Sed aliter se respiciunt hæc duo: quia fieri potest ut quibusdam sua peccata remittantur, ut nulla neque præcedat neque sequatur retentio: ac rursus, ut peccata quorundam retineantur, sine ulla aliorum remissione, seu præcedente, seu sequente. Nam credentibus euangelio remittuntur sua peccata: que incredulis retinentur. Atque ex hac collatione manifestum est, quod remittere & retinere peccata, pertinet principaliter ad euangelij annunciationem: ac respicit hominum fidem & incredulitatem. Ligare autem & soluere, est correptionis modus & consolationis: ideo respectum habet ad actiones & opera nostra. Etenim flagitiosi ligantur: qui rursus tamen quando resipiscunt & poenitentiam agunt recipiuntur in gremium ecclesiæ, & a uinculo diaboli soluuntur, & consolatione euangelij tranquillantur.

Igitur remittere peccatum non est aliud, quam prædicare remissum: his qui euangelio de remissione peccati per CHRISTVM credunt: & sacramento fidei in hoc, tanquam confirmationis nota utuntur. Nam qui non credunt euangelio, ijs nec debentur fidei sacramenta. Quorum peccata retineri dicuntur, quatenus docetur, quod nulla talibus peccata remitti coram DEO possint. Et exempla horū habes Matth. xi. & Act. xij. Rursus alligare, est lapsos & eos impoenitentes ab ecclesiæ commu-
Remittere peccatum.
Retinere peccata.
Alligare.
Soluere.

nione excludere: ut qui ipsi se excludunt, & salutifera monita & correptiones ecclesiæ non ferunt, sed aspernantur. Quales ad poenitentiam conuersi, cum ab ecclesia iterum recipiuntur, dicuntur solui: scilicet a uinculo quo ab ecclesia alligati fuerunt, ut essent in potestate diaboli, do nec rursus conuerterentur.

Proinde ubi agitur de potestate excōmunicandi diligenter præmittitur alligandi uerbum: ut intelligas, prius esse, ut dixi, ligare quam soluere. Solui enim non potest, nisi qui antea ligatus fuit: nempe, homo CHRISTVM professus, sed nunc peccatis mortalibus indulgens, & contemnens ecclesiæ dehortationes. Contra ubi agitur de ministerio prædicandi euangelij & remissionis peccati per Christum, præmittitur remittendi uerbum: quia prius est docere homines de remissione peccati, quam incredulorum peccata retineri possint. Sæpe enim dictum est, remitti peccata solis qui in CHRISTVM IESVM credūt. Hinc necessario sequitur, incredulorum peccata irremissibiliter retineri.

In hunc modum qui prædicant Euangelium, semper aut remittunt aut retinent peccata: remittunt enim, cum habent qui euangelij promissionem recipiunt per fidem: retinent autem, cum in eos incidunt qui euangelio fidem nullam habent. Et illo officio seu ministerio non dicuntur tamen soluere aut ligare. Alligari enim solent facinorosi per modum correptionis: solui autem resipiscentes & per poenitentiam iterum reuertuntur: quibus tunc mitigatur correptio, uel potius in consolationem mutatur. Sed remittere & retinere peccata certa doctrinæ ratio est: nempe, de remissione peccati & uita æterna per CHRISTVM: quæ quisquis per incredulitatem aspernetur, non possit saluari. Ioannis iij. Mar. ult. Soluere autem & ligare, sunt iudiciariæ potestatis officia in ecclesia.

Ex his clare intelligitur, aliam esse docentium potestatem, & ministrantium sacramenta: quæ exercetur fere per unius administrationem in ecclesia particulari: aut plurium, sed sibi succedentium, per uices docendi et ministrandi, nūquam autem per totam congregationem. Tum quia hoc non potest fieri: tum etiam quod non sunt omnes apti ad docendum & ministrandum. Hinc suos ministros habet ecclesia, quibus docendi munus, & ministrandi sacramenta, committit. Rursus, aliam esse excōmunicandi potestatem: est enim iudicij in facinorosos ecclesiæ filios, &

COMMENT DE POENITENT.

exercetur emendationis causa, in eum qui deliquit, & perseverans est in proposito operis mali. Hanc nemo unus usurpare potest: nec debet Episcopis solis concedi. Sed illi ad suum iudicium, etiam ecclesie iudicium conuocare debent: & cum tota ecclesia sententiam dicere, aut certe cum meliore istius parte, ordinata ad hoc iudicium. Hoc ita fieri debere satis liquet ex mandato CHRISTI: Matthæi xvij. & ex Pauli exemplo: prima Cor. v.

Licet igitur, quod nullis sua peccata retineantur, quin simul ligentur: eo quod se euangelio Christi indignos probant. Et, quod nullis sua peccata remittantur, qui simul ab illis soluentur: eo quod in fidei gratia emendati, qua illis confertur remissio peccati & æterna salus, reuertuntur. Tamen nec fidei hostes, ut perfidos Iudæos, seu Idololatrias gentes alligamus: licet utriusque blasphemi sint in DEVM & Iesum Christum. Non enim sunt de ecclesia ut corripiri possent: hoc est, alligari. Sed illorum peccata retinemus, quia non licuit eos præterire, quin de eterna saluatione admonerentur. Quam cum aspernantur, docemus saluari non posse: hoc est scilicet, retinere eorum peccata, seu pronũciare perditos et damnatos esse. Ad hunc modum, neque soluimus, nisi eos qui prius fuerunt totius alicuius cõgregationis iudicio & consensu ligati: quod accidere non potest, nisi illis prius Christum qui receperant, sed per peccatum & impenitentiam iterum amiserunt.

In summa, sicut retinere peccata, non est proprie eijcere ex communiõne peccatorem: ita remittere non est recipere eiectum. Sed alligare, est eijcere: & soluere, est recipere. Remittere autem, est docere, remissa esse peccata: & retinere est docere, cur remitti peccata non possint. Eatenus ergo remittere & soluere, proprie non sunt unum: sicut nec retinere & alligare idem esse possunt. Nec inutile est hoc discrimen exacte tenere: quod facilius etiam & exactius disci potest ex euangelio apud Matthæum & Ioannem, quam ex hac mea collatione. Ego tamen postquam incidi in potestatis ecclesiasticę mentionem mei officij esse ratus sum, & de hoc discrimine obiter non nihil differere.

Postremum, non oportet penitus relinquere intactum: potestatem remittendi peccata, & alia officia ecclesie, esse communia omnium baptizatorum: sed quæ nemo illorum ministrat, nisi uocatus ab ecclesia. Debet enim minister ecclesie sui uocationem expectare. Aliud est & diuer sum, si quid horum fieri præcipiat necessitas: tunc enim urget uocatio omnium communis, & proximus quisque poterit non solum, uerum etiam debet fratrem suum euangelica consolatione consolari, & a peccatis absolueri, sacramenta illi porrigere, & alia officia apostolica pro illius salute facere. Ita sæpe accidit, ut mulierculæ baptizent infantes in casu necessitatis: qui certe rebaptizari non debent. Sunt enim lauacro salutis loti, sed ex

ii. Sed extra necessitatem nemo debet in Episcoporum officium, seu Ecclesiae doctorum irruere: ne ecclesiae ordo & tranquillitas turbetur. Sed cum tale quid fieri iubet necessitas, caue proximum tuum in discrimine salutis deferas: neque enim ecclesiae ordo tunc turbatur. Sed Christianus officium suum facit, & veri sacerdotis, seu ecclesiae ministri: quod proximo pro Christi gloria & lege charitatis debet. Sic cum omnes baptizati sint filij DEI: Ioan. i. Gal. iij. habent ius & auctoritatem dispensandi Euangelij opes, & administrandi eius sacramenta: prima Petri ij.

CONTRA PHARISAEICAM DOCTRINAM

nam de satisfactionibus apud Scholasticos.

CAP. XIII

Reliquus est locus de satisfactionibus pharisaicis, de quibus praecipiant Scholastici in poenitentiae doctrina: nulla alia causa quam ignorantia Euangelij de Christo, & priscae illius consuetudinis, quae olim obseruata est in poenitentia lapsorum, uel exempli, uel correptionis causa. Id similiter arguit resupinam oscitantiam, res sacras sine fide et sine spiritu Christi tractantium: adeoque hominum doctrinas corrumpentium ad suas deliras cogitationes. Sed breuiter, nulla est omnino satisfactio neque pro peccato, neque pro poenis peccati, praeterquam ea quae est mortis DOMINI nostri Iesu Christi: quare nimis audacter & scelerate Scholastici Theologi satisfactionis doctrinam poenitentiae admiscuerunt: quod uetus ecclesia nunquam fecit. Ac ne Longobardus quidem eo modo de satisfactionibus disputat, ut Scholastici: sed satisfactionis nomine intelligit debitam resipiscentiam a peccato, fugam sceleris, et dignos poenitentiae fructus. Atque eo adplicat illud Augustini satisfacere, est peccatorum causas excidere, et earum suggestionibus aditum non indulgere. Qua ratione Paulus docet nos operis boni debitores esse: ne amplius peccato seruiamus. Roman. vi. &c. Loci enim sunt innumeri. Similiter & Petrus: i. Petri iij. &c. Neque aliter satisficit Deo in nostra poenitentia, cuius sumus debitores, nisi per renouationem totius nostrae uitae: fuga peccati, tolerantia afflictionum & crucis, & studio bonorum operum ac morum. De quibus exercitijs, fide in CHRISTVM iustificatorum, nos dicemus in libro de fructibus dignis nostrae poenitentiae. Quamquam nec illis satisfiat pro culpa, aut poena: sed satisfactio dici posset illa nostri renouatio & studium melioris uitae, quia per eam fit demum quod DEVS requirit a nobis pro totius uitae nostrae emendatione.

Quod autem usi sunt ueteres satisfactionum disciplina in poenitentia lapsorum, id non conuincit necessarias esse satisfactiones, quasi illis mereamur remissionem culpae aut poenae coram Deo: nec doceri potest Patres, in hac impia opinione fuisse. Quamquam etiam si doceri posset nihil tamen efficeretur, nisi quod impij & blasphemij erroris patres conuincerentur. Ceterum Scholastici, non docent utiles esse satisfactiones

nisi ad redimendum poenas, seu purgatorij, seu alias temporales: quibus alioqui castigare soleat atque punire nostra delicta Deus. Hinc etiam definiunt satisfactionem esse solutionem debite poenae. Nec quilibet opera bona pro satisfactorijs habent: sed quae confitentibus priuatim sua peccata, aut iudicio Episcoporum, aut priuatorum sacerdotum arbitrata, sint imposita. Et ea quidem uocant indebita: quod nullo expresso Dei mandato a nobis requirantur: adeoque quod sine periculo salutis omitti possint. Quanquam qui ita non satisfaciunt, illos oporteat poenas peccato debitas perferre: uel hic, uel in purgatorio. Denique ne nundinationibus Romani Pontificis nullum locum faciant, dicunt praeterea, partem poenarum per clauium eius potestatem remitti: o pulchram & desideratam uocem, pro indulgentiarum laude.

Haec sunt commneta de satisfactione: de quibus dubitare possis, uerum sint stulta magis & insana, an impia. Nam opera, de quibus a Deo nihil praecipitur, cum ne bona quidem esse possint, quatenus pro cultu meritorio habentur, ut habes Matthaei xv. quomodo satisfaciunt coram Deo pro peccati poenis? Deinde, quid esse potest Deo, cum nostra hypocrisis & pestilenti uanitate, qua fingitur per electitia quaedam opera nostra placari? Si enim opera diuinarum legum non sunt eo modo satisfactoria cur hoc tribuitur meritis operum non praecceptorum? Sed de occasione erroris aliquid dicendum est.

Nemo est hodie, qui nesciat, qualis fuerit olim apud patres satisfactoriorum disciplina. In communiione si qui lapsi essent, uel abnegatione fidei in persecutione, uel qui facinus aliquod aliud designassent, non recipiebantur prius, quam praebuissent de se aliquas significationes probatioris in futurum & sanctioris uitae. Idcirco illa disciplina castigatoria explorabantur: & probati satis, iterum recipiebantur. Et uidentur plures aliae causae illius fuisse. Nam & exemplum edebatur, quo alij ad peccandum essent cunctatiores: & plane tam poenitentibus, quam ijs quibus hac satisfactionum disciplina non erat, opus in terrorem operis malina exercebatur. Ibi ecclesiae iudicio ac placitis, non DEO, nec pro peccato, nec pro poenis peccati, satisfiebat. Quod si ille ritus satisfaciendi ad huc duraret in ecclesia, nemo minus ferre illum posset, atque aduersarij nostri Pontifices & Theologi, qui hoc exigunt a nobis, ut satisfactioes postea excogitatas, in poenitentiae doctrina retineamus. Tamen si probe uideant, illas nullam prorsus utilitatem habere: imo etiam perniciosas esse, ledere fidem & mandata Dei obscurare.

Sed ad scholasticos Theologos reuertor: qui non considerantes illas causas quas dixi, occasione canonice disciplinae ex satisfactionibus partem essentialem poenitentiae, quam CHRISTVS praedicat & Apostoli

stoli, fecerunt, cum sit nihil minus. Veteres civiliter sua disciplina utebantur: quare relicta, & solo nomine satisfactionis retento, de pharisaicis quibusdam operibus dicitur a scholasticis Theologis, quod redimant peccati poenas. Quod si de operibus priscae satisfactionis affirmarent, rem politicam transformarent in spiritualem. Res autem satisfactionis, quae a Scholasticis docetur, prorsus pharisaica est & impia.

Cæterum quantum profuerit illud publicæ poenitentiae institutum, cuius nullum exemplum est in ecclesia hoc tempore, nolim pronunciaré: ipsi eius rei autores hoc uidebunt. Certe restitui illud nihil necesse est: Imo cauendum est, ne restituatur. Debet enim euangelij doctrina, quam maxime pura reseruari ab inuentionibus doctrinarum humanarū. Nā ut uideatur aliquam utilitatem habere, tamen imperitos fallit. Prudenter enim & uere dicitur: in legibus laqueos esse. Neque satis est Euangelij ueritatem solis Episcopis & doctis hominibus cognitam esse: sed debet ea quoque notissima esse in uulgo, et ab omnibus sub cælo hominibus intelligi. Deinde, oportet erroris & offensionis causas plane omnes excidere & tollere. Nam & Scholastici, homines parum sobrij, occasione nominis, cum rem non tenerent, noxium dogma in Ecclesia seminauerunt: ut uel hac causa, satisfactionis illas publicæ poenitentiae, nunquam fuisse in Ecclesia, sit optandum.

Dicunt igitur scholastici, de istis nihili satisfactionibus, operibus non requisitis a Deo, in debitis, & sub nullum necessarium præceptum cadentibus, quod sint Deo honori: & ualeant ad placandam diuinam offensam, adeoque sunt precium pro peccati poenis. Et uulgus non intelligit eorum uanas et ineptas disputationes: existimat enim debita esse illa satisfactionis opera, & pro talibus habet ut sine quibus nemo saluus fieri possit. Neque intelligit istum subtilem distinguendi modum inter remissionem culpæ & poenæ. Arbitratur enim, quod quibus culpa remissa est, illis simul & poenam remissam esse & contra, nec condonatum esse peccatum uere coram Deo, cui poena reseruatur. Id quod etiam uerum est ut illa simplicitate melius sapiat, quam isti sublimes Theologi, magistri nostri. Nam in remissione culpæ potissimum spectari debet, quomodo Deus, beneficio redemptionis per CHRISTVM, sit nobis in totum placatus, & omnem iram remiserit. Sed in eo fallitur hominum uulgus a Scholasticis per satisfactionis doctrinam, quod existimat satisfaciendo se Deum placare, mereri remissionem culpæ & poenæ. Debet igitur ista satisfactionum blasphema doctrina penitus excindi, atque deleri. Nisi enim damnatis illis & reiectis in totum, puritas doctrinæ Euangelij & fidei in Christum non potest conseruari.

DE REDEMPTIONE NOSTRI PER CHRISTVM:

fide redemptionis, & sine operum bonorum.

AA iij.

CAP. XV.

Redempti
per Christū.

Igitur uetus consuetudo fuit, lapsos & famulos prius non recipere in communionis societatem, quam certa disciplina & castigatione emendati fuissent. Homines isto ritu placabantur, non Deus: & externis ecclesiae moribus per illos satisfiebat, non Deo, neque pro peccato, neque pro illius poenis. Etenim propter nos redimendos, precium pro peccato & morte, siue ut loquuntur pro culpa & omnibus poenis peccati, tradidit **DEVS** unigenitum filium suum, in mortem. Sed huius totius rei ignari scholastici Theologi, nomen satisfactionis ex publica poenitentia arripuerunt: & rem ei nouam affingentes, docuerunt in ecclesia grauissimas impietates atque blasphemias. Hanc enim Euangelij doctrinam, quae tradit nos perfectissime redemptos esse, illa una oblatione lesu Christi pro nobis in mortem, propemodum extinerunt. Nec desunt in hoc pestilenti errore retinere.

Nec uero necesse est, hoc sane loco, diu in huius expositione immorari, quomodo uidelicet per **CHRISTVM** liberati simus plenarum peccati. Quia in libro primo, de iustificatione, & in parte prima huius libri, non aliud egimus, nisi ut clarissimis testimonijs & firmissimis probationibus hoc euinceremus, & euicimus. Quid enim ad nos quod aduersarij clarissima luce nolunt doceri: & recusant Euangelio fidem habere? Certum est, **DEVM** patrem per Christum Iesum nobis perfectissime reconciliatum esse. Ac necesse est, in doctrina de redemptione nostri per **CHRISTVM**, qui est iusticia & uita nostra, coniungere haec duo: uidelicet, quod & liberatione a peccato & ab omnibus poenis peccati, per illius nomen habeamus. Quia non est datum aliud nomen hominibus sub caelo, in quo oporteat nos saluari. Nec perfecte esset nobis Deus placatus per Christum, filium unigenitum, si peccata & illius poenas, non remitteret sine meritis iusticiarum & satisfactionum nostrarum: aut si poenas peccati aeternas commutaret in temporales, huius uitae seu purgatorij. Adeoque non parua esset nominis gloria in meritis iusticiarum & operum nostrorum: nec posset uere de **CHRISTO** dici, aliud nomen sub caelo non datum esse hominibus, in quo illos oporteat saluari. Et quot sunt tamen obsecro scripturae sententiae quae hoc ipsum testantur? Ioan. decimo. Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur. Et quot xiiii. Ego sum uia, ueritas et uita. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Sed, ut dixi, de illis omnibus testimonijs & probationibus antea satis copiose scripsi.

Quae sunt igitur imposturae & ludibria diaboli alias res & alia mendacia fingere, per quae saluemur, & non agnoscere seruatorem Christum? Adeoque quae sunt istae insanie & qui furones, comminisci quod poenae aeternae

æternæ mortis, sint commutatæ in alias purgatorij, seu huius uitæ temporales: Nam Christum habemus, quatenus in illum credimus, qui factus est nobis a DEO perfectissima sapiëntia, iusticia, sanctificatio & redemptio. Etenim quicquid est, nobis est: p nobis incarnatus, passus est, glorificatus. Vulneratus est enim propter peccata nostra: & attritus est propter scelera nostra. Agnus ille DEI, qui abstulit peccata mundi: & mortem extinxit. Ioannis i. v. &c.

Fides redemptio.

Quod igitur dicunt Theologi, Deum cum sit misericors, remittere culpam: sed cum sit etiam iustus iudex, mutare necessario pœnam æternam in aliquas temporales: satis arguunt se ignaros esse beneficij Christi, aut contemnere illud. Si enim uoluisset DEVS remissionem pœnæ æternæ, in aliam temporalem commutare, nunquam dici de Christoposset, nos perfectissime per ipsius mortem Deo reconciliatos esse: nec iam esset perfectus seruator noster, perfecta hostia, in nostri redemptionem geram. Sed oporteret simul statuere, redemptionis gloriam partim deberi ipsi quoq; purgatorio, partim a lijs calamitatibus nostris corporalibus, quas hic patimur: quin etiam partem, nostris satisfactionibus, & partem deo isti terrestri, qui residet Romæ & indulgentias uenales habet. Et quot obsecro & quam mirabiles nunc redemptores efficerentur? Deniq; Christus uix in minima parte gloriæ hæreret.

Falsa est igitur & impia multis modis illa satisfactionis doctrina, quæ est Scholasticorum: uere enim pro peccatis nostris satisfacit Christus, & iram Dei uere abstulit nobis. Estque absolutio operis perfecti et consummati, in illa satisfactione pro nobis Christi: sicut testatur illud Heb. ix. CHRISTVS per proprium sanguinem introiit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Item capit. x. Vna enim absolute consumauit in sempiternum sanctificatos. Igitur in fide redemptionis, certos nos esse oportet, nobis perfectissime placatū & reconciliatum esse Deum patrem, beneficio traditionis Christi in mortem: sicut testatur illud Pauli: Iustificati per fidem, pacem habemus erga DEVM, per Dominum nostrum Iesum Christum. Hanc uero fidem abolent & extinguunt, quantum in ipsis est Scholastici doctores & hoc tempore aduersarij nostri & Papistæ.

Erigunt autem desperationis doctrinam, in doctrinæ fidei locum. Quia territam conscientiam, occasione doctrinæ de satisfactionibus, necesse est ita cogitare: Deum neq; uere placatum esse nobis, neque uere remittere peccata, si illi pro pœnis peccati sit satisfaciendum. Quod etiam intelliget impossibile factu esse: propter immensitatem debiti pœnarij. Quid enim quod Sophistæ cauillantur: amicitia non exigii æquiualens, sed quod possibile est: Ita enim Thomas perpetuo nugatur, ex somnio cerebri sui, non bene purgati. Nos igitur ita statuamus, tunc uere pla-

COMMENT. DE POENITENT.

catum esse nobis Deum, & peccata nostra uere esse nobis remissa, quando nullum prorsus peccatum uult nobis imputare, & nulla punire in nobis, credentibus in Iesum Christum. Nec sine huius certa noticia & fide, potest ulla uera, firma & Christiana pax in cordibus nostris erga Deum existere: neque Deus uere diligi. Sed odiunt illum homines, sicut tyrannum. Oderunt enim quem metuunt. Gratia Theologis, pro sua bona informatione.

Vt Deus perdat istas cerebrosas cogitationes Sophistarum, quibus efficiunt ut Christiani pius sentiant de Deo quam Ethnici. Deus iubet, ut Euangelio credamus, de perfectissima redemptione nostri per Christum: atque sic pacem in cordibus nostris, & æquissimam mentis tranquillitatem, habeamus. Hanc cognitionis gratiæ & Iesu Christi fidem evertunt doctores satisfactionum: & miseros fructu fidei, hoc est, pace conscientiarum, fraudant. Denique & æterna salute: ut quos a fide deiciunt in dubitationem & desperationem.

Quomodo est precium pro peccato & morte, pro culpa & poenis, Iesus Christus DOMINVS & seruator noster: si nos ullo modo per nostras menstruatas iusticias, per ridicula & stulta satisfactionum nostrarum opera, possumus Deum placare: si nobis ullo modo satisfaciendū esset, oportet peccati poenas æterna morte persolvere. Lex enim damnat peccatores æterna morte. Gal. iij. Nam quod comminiscuntur Sophistæ poenas æternas mutari in temporales: id nos ostendimus fictum esse ac falsum & impie dici: non modo sine omni testimonio scripturæ, uerum etiam contra scripturas. Et quod addunt operibus satisfactionum nostrarum redimi temporales poenas: hoc est gloriationem operum nostrorum reducere, uel inuito miserentis omnium nostrum Deo, & filio Dei redimentis nos a peccato & ira. Poenæ peccati sunt ac manent omnes calamitates & ipsa mors quatenus impijs accidunt & incredulis Ioan. iij.

*Finis operum
bonorum,*

Cæterum ex iam dictis, de nostri redemptione & fide redemptionis, facile iudicare est, de fine operum bonorum: quo uidelicet loco mereantur haberi. Statuendum est enim, in operibus nostris nullam satisfactionem esse, seu pro culpa seu pro poenis. Loquor autem de uere bonis illis debitis atque necessarijs, a DEO præceptis: non de fatuis istis, atque indebitis, commentis Sophistarum. Quod si operibus a Deo præceptis nihil meremur, seu remissionis peccati, seu culpæ: quanto minus fatuis istis & aliquid tantorum beneficiorum gratiæ mereri possumus? De quibus est illud CHRISTI: sine causa autem colunt me docentes doctrinas, mandata hominum.

Sed licet nullis operibus nostris remissionem culpæ aut poenæ mereamur: tamen illa opera quorum obedientia est nobis præcepta a Deo, semper

semper debent fidem redemptionis nostræ sequi. In hoc certe, ut gloriã gratiæ DEI, hac nostra qualicunq; obedientia ornemus: cum ita erudiat nos gratia, ut implendę uoluntati Dei in omnibus actionibus uitę nostrę studeamus. Cauere etiam debemus, ne misericordię in nos gratiæ DEI, & beneficijs Domini nostri Iesu Christi, uideamus ingrati esse: siue dedita opera illa contemnere uelle, ita ut faciunt qui frigent in studijs bene operandi.

Liquet uero ex his opera nostra pertinere ad fidei nostrę exercitacionem: & facere ad confessionem glorię Dei & IESV CHRISTI Domini nostri. Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mūdaret sibi populū peculiarem, sectatorē honorū operę Tit. ij. Hoc nomine sunt illis, qui credunt Euangelio sacrificia confessionis, laudis et gratiarum actionis: illa nimirū, quibus carni & desyderijs illius morimur & proximo in quibuscumq; calamitatibus ipsius seruiamus. Roman. xij. etc. Neq; em̄ aliter accepta sunt, nisi quatenus in fide nominis Domini & seruatoris nostri Iesu Christi illa prestamus. i. Petri ij.

Hos bonorum operum fines, nunquam intellexerunt Sophistę, isti meritorum carnalium iusticiarum & satisfactionum nostrarum magistri. Sed CHRISTVS & Apostoli illos fines prædicant: uelut Matth. v. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est. i. Cor. x. Siue ergo manducatis, siue bibetis, siue aliud qd facitis, omni ad gloriã Dei facite. Et Col. ij. Omnia quę facitis, aut uerbo, aut facto, omnia in nomine Domini IESV CHRISTI facite, gratias agentes Deo & patri per ipsum.

Sed quale est obsecro, fines operum tales excogitari, qui cum gratiæ & redemptionis nostrę fide ex diametro pugnant? Maneat igitur certum & immobile, pro gloriã gratiæ Dei, & seruatoris Iesu Christi, & confirmandis conscientijs nostris, quod per unam Iesu Christi mortem, per sanctissime redempti simus, a peccato & omnibus poenis illius: & illa redemptione nos æternum beari, quatenus in Iesum Christum credimus. Quem nos decet studio bonorum operum glorificare: sicut Paulus docet, Tit. ij. de his, inquit, uolo te affirmare, (loquitur autem de gratia & beneficijs redemptionis nostrę, quę sunt per Christum.) ut qui credunt Deo, solliciti sint bonis operibus præcellere. Nec enim durare fides ipsa potest, ubi nulla sunt exercitia bonorum operum. Fide enim iustificamur, quę est efficax dilectione. Et Paulus Timotheo scribens. Fidei præcepti charitas ex puro corde, conscientia bona & fide non ficta. Crescit denique & confirmatur fides operibus bonis. ij. Petri i.

Hęc dixi, ut reuellens impias opiniones Sophistarum de operibus, interim & de operibus bonis aliquid docerem. Si enim opera & satisfactiones nostrę aliquid possent, in his rebus, quę sunt saluationis no-

stræ, quo ad remissionem culpæ seu pœnæ: quæ CHRISTVS per mortem suam nobis parauit & acquisiuit: certe non parua gloria operibus nostris coram DEO deberetur. Cuius blasphemix autores, & qui pertinaciter istum errorem impium defendunt, ut finaliter non resipiscant, eos necesse est contemptæ gratiæ pœnas dare: in die iudicij, Domini & seruatoris nostri Iesu Christi.

Sane enim opera nostra sic sunt immunda carne, & imperfecta, ut nisi ex fide remissionis peccati fiant, nunquam possint Deo placere. Hypocritis latet enim, in tota nostra uita: quare hanc mendacem carnis nostræ gloriam, qua tribuitur actionibus uirtutum nostrarum perfectio operis boni, deus non potest, in ultam ferre, aut dimittere. Quid uero si hanc gloriam tribuas operibus, quæ deus plane ac prorsus non requirit: Imo de quibus testatur & pronunciat, quod nolit illis coli: Quoniam autem fiducia & gloriatio iusticiarum nostrarum semper est impia: ideo deus efficit pro amplitudine & bonitate misericordiæ suæ, ne in quo alio gloriemur, præterquam in nomine Domini & seruatoris nostri Iesu Christi. i. Cor. i. & sic in sempiternum beati simus. Quare operando uitamur & fugiamus istos fines operum, de quibus Scholastica theologia contionantur, malo spiritu acti.

DE AFFLICTIONIBVS CORPORA

ralibus sanctorum.

CAP. XVI.

Postremo, hoc quoque pessime fit a Theologis Scholasticis, quod corporales afflictiones etiam numerant inter opera satisfactoria, tanquam sint precium pro peccato & illius pœnis. Quamquam alios quoque fines illarum faciant: sed quatenus satisfactorias prædicant, addunt illas conditiones: in quantum cadant sub uoluntate patienter illas acceptæ & sustinere uolente, dummodo alias sit talis homo in charitate. Exigunt ab homine patientiam in afflictionibus: iubent etiam dilectionis spiritum præditum esse, quem nihil prorsus docent de uera in IESVM CHRISTVM fide. Cum utrumque sit impossibile carnali naturæ: primū, patientiam in calamitatibus corporalibus præstare & retinere, sicut satis docent horribilia exempla Israelitarum. Deinde, amari DEVM & legem, ab eo quem nihil erudias de fide misericordiæ Dei & propiciatoris Iesu Christi.

Ergo statuere iubent de afflictionibus & calamitatibus corporalibus, quod sint peccati pœnæ: quæ alioqui sua natura terrent omnes homines, & in incredulis gignunt iram aduersus DEVM & murmur & nouissimo desperationem. Cum enim talis doctor accedit, qui præcipit credere, esse illas peccati pœnas, impossibile est eas cum pœnitentia, sine murmure & sine desperatione perferre: nisi animus audientis, sit melius eruditus. Sic enim accidit ipsi Iob, ab eius amicis, approbrantibus illi peccatum: &

tum: & calamitatum ipsius causas peccatum esse dicebant. Sed Iob illis fortiter restitit, permanens in fide: quod sine ira, contra suum peccatum, sic exerceretur illa sua corporali aduersitate. Quare & discere refert alios meliores fines esse, afflictionum & corporaliū calamitatum, quā quos Scholastici imaginantur in illo somnio de satisfactionibus pro debitis poenis. Nam in impijs quidem sunt poenę peccati: in pijs non item. Quare nec poenę a talibus debent appellari, sicut nec credi: sed fidei exercitia. Exercent enim ac probant pios: adeoq; confirmant probatos, quatenus illas in fide nominis Iesu Christi sustinuerunt.

Et de illo afflictionum corporaliū usu admonuit nos Paulus, Roman. v. Gloriamur in tribulationibus. Scientes, quod tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio uero spem: Spes autem non confundit. Hoc enim de pijs & sanctis hominibus dicit: qui affliguntur, non in poenam peccati, (sicut nec CHRISTVS hac causa afflictiones sustinuit: per quem sunt recepti in gratiam & filij dei, & remissionem omnium delictorum suorum acceperunt: ut non possint ea causa affligi.) sed in uberiorem materiam atq; occasionem maioris glorię eorum. Quibus est scilicet, tribulatio, quoddam exercitium patientię: patientia autem declarat uere pios esse & probatos coram deo: cum perseuerent, ferendo tribulationes sine murmure contra deum: quod impossibile est impię & carnali naturę præstare. Deniq; ipsa probatio securius munit illorum spem in D E V M: & efficit, ut in dies crescat ac confirmetur.

Talia igitur exempla iudicare oportet, esse in afflictionibus martyrum: uelut Ioannis Baptistę, Stephani, Petri, Pauli & similibus, & in summa omnium piorum. Non enim fuerunt, neq; sunt, peccati poenę: sed præcipua quædam testimonia gratię dei, conferendi in sanctos maiorem gloriã. Nam etiam diligit deus filios suos eximie glorificare: contra impij mundi spem & opinionem, ut cum iudicat illos perire, in summam gloriã exaltentur. Sicut cernere est in capite omnium sanctorum IESV CHRISTO: & in eo, qui typum Christi ea in re gessit, nēpe Ioseph, qui contra fratrum spem apud Aegyptios insigniter glorificatus est. Hęc cognita in fide, efficiunt demum ut afflictiones cum patientia perferamus.

Sed in quibus hęc afflictionum causa non habet locum, eos tamen agnoscere oportebit, adhuc alios & potiores fines esse, quam ut pro peccati poenis habeantur. Seruiunt enim & ad correptionem nostri & emendationē. Et de his afflictionum causis, dicitur Esaiaę xxvij. Sola uexatio intellectum dabit auditui. Et psal. cxvij. Bonum est mihi, quia humiliasti me: ut discerem iustificationes tuas. Et i. Cor. xi. Cum iudicamur a DOMINO corripimur ne cum hoc mundo condemnemur. Hęc ad

De gloria afflictionum:

Correptio & eruditio in afflictionibus

poenitentiam agendam solum inuitamur afflictionibus: uerum etiam ad diuini nominis inuocationem, qua beati sumus. Subscribam autem utriusque horum exempla: prioris illud, Prouerb. iij. Fili mi, noli negligere disciplinam Domini: neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit DOMINVS castigat: flagellat autem omnem filium quem suscipit. In hanc sententiam certe erudite & pie dictum est ab Augustino: Quicquid deus permiserit pati: scias esse flagellum corrigentis, non damnantis. Huc facit exemplum Mariæ sororis Mosi, quam Dominus lepra percussit: & emendatæ priorem sanitatem iterum restituit. Posterioris cape hoc exemplum, seu testimonium, quod est psal. xlix. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te & glorificabis me. Sic ergo inuocatum: per calamitates trahit deus, pigros & inertes, ad sui nominis inuocationem: qua illos saluet. Omnis enim quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit.

Qui hunc usum correptionis ignorant, eos impossibile est cum patientia, uel minimam perferre. Valde igitur necessarium est, hæc inuita habere, cum docere, tum discere: ut fides exerceat in his presentibus calamitatibus nostris, ne illorum fructum amittamus, & in contrarium malum incidamus. Quid enim faciat in articulo mortis instantis, horribili illo spectro, quod est terroris peccati & mortis, imminente: qui nullas unquam calamitates didicit in fide perferre: existimare et credere, quod bona & propicia uoluntate dei corripatur & erudiatur? In hoc enim ordine & mortem corporalem piorum oportet numerare: quatenus est exercitium eius uite per CHRISTVM. Neque enim durat amplius in peccatum: sed in abolitionem corporis peccati. Cui Paulus ita iubet insultare: Vbi est mors aculeus tuus? ubi inferne uictoria tua?

Ergo ut corripiat quidem nos DEVS corporalibus calamitatibus aliquando, quod fit sæpe, quia in multis est quotidianum: tamen non oportet statuere, quod illis calamitatibus nostris satisfiat pro peccati poenis, multo minus quod sint correptiones iræ dei: sed quod illo modo tantumquam a beneuolentissimo patre retahamur a peccato & emendemur. Ac refert assuefieri, ut cum loquimur de afflictionibus, & calamitatibus illis corporalibus nostris, ne adpellemus illas castigationes iræ, ultionis ac poenas: sed correptionem, uirgam erudientem nos ac emendantem, beneuolentiæ signum, disciplinam, castigationem & crucem beatorum. Nam hunc in modum habemus deum eruditorem nostri: quemadmodum in his terris corporales parentes. Atque huc pertinet eruditissimus ille & sanctissimus locus, de bono huiusmodi correptionum, qui est Hebræ. xij. Si in disciplina perseveratis, tanquam filijs uobis offert se DEVS. Quis enim filius quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes sunt omnes filij, ergo spurij & non filij estis, Patres

Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuereremur eos: quin multo magis obtemperabimus patri spirituum, & uiuemus. Et illi quidem in tempore paucorū dierum, secundum uoluntatem suam erudiebant nos: hic autem ad id quod utile est in recipiendo satisfactionem eius. Omnis autem disciplina in præsentem quidem uidetur non esse gau- dij, sed mœroris: postea autem fructum fœlicem iusticiæ reddet exercitatis per eam.

Sic igitur utiles sunt castigationes, his qui a Domino corripiuntur. Nam uel promouentur in bono, sicut illi, qui pro nomine CHRISTI patiuntur. Quibus afflictiones sunt gloriosissimæ: & probatis ac perseverantibus adferunt in æterna uita iusticiæ beatissimam coronam. Iuxta illud, Matthæi v. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Item gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlis. Item prima Pet. iij. Charissimi ne admiramini in tentatione, quæ ad experimentum uestri fit, quasi noui aliquid uobis contingat: sed tanquã cõmunicantes Christi passionibus gaudete, ut & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobratur uobis nomen Christi, beati eritis: quoniam gloria & spiritus DEI super uos requiescit, qui apud eos blasphematur, apud uos autem glorificatur. Vel rursus conseruantur in bono: ne Dei sui obliuiscantur ac lasciuire incipiant. Sicut illi qui in prosperitate nimia seipsis subinde fiunt deteriores: ut est in exemplis Israelitarum. De quibus Moses in Canticis: Deut. xxxij. Incrassatus es dilectus & recalcitrauit: impinguatus, incrassatus, dilatatus est: dereliquit Deum factorem suum, & neglexit DEVM salutis suæ. Hac causa & sanctis hominibus utile est ac necesse aliquando humiliari & premi aduersitatibus: ne deum suum derelinquant, & obliuiscantur seruatoris sui. Deinde ne efferantur apud se magnitudine donorum: sicut Paulus de terroribus suis, quas a diabolo patiebatur, scribit. ij. Cor. xij. Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est stimulus carni meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogauit, ut discederet a me: & dixit mihi, sufficit tibi gratia mea. Nam uirtus in infirmitate perficitur. Vel denique reducimur ad bonum castigati, lapsi in quædam uicia & peccata: ut est in exemplo Mariæ sororis Mosi, quod supra citauit.

In hunc modum multipliciter seruiunt nobis quælibet tribulationes: quæ impijs omnes accidunt in peccati poenam, quemadmodū & mors corporalis & denique æterna. Fit etiam, ubi Deus certa quædam delicta, certis cladibus & calamitatibus punit: ut alijs ad peccandum efficiantur cunctatiores. Huc enim pertinent, poenæ illæ fontium. Nam illorū peccata, non sine ordinatione & uoluntate dei, officio ciuilibus magistratus & legibus castigantur: alijs in exemplum. Quales castigationes, non

Poenæ fontium.

COMMENT. DE POENITENT.

sunt optandæ: sed modis omnibus fugiendæ. Sicut Petrus ait: Nemo autem uestrum patiatutur ut homicida, aut fur, aut facinorosus, aut insidiator. Si autem ut Christianus: non erubescat. Glorificet autem Deum in isto nomine. Sunt etiam plurima exempla illorum, quos Deus in ira sua castigauit: sed pertinent ad impios, in quos deus ultionem exercuit, multos in populo suo, propter idolatriam, tentationes, murmura, fornicationes & seditiones grauissime afflixit, & horribilibus cladibus extinxit. De quibus lege quæ sunt. i. Cor. x. Et huiusmodi exemplorum plenus est mundus: in quo, uelut in magno theatro, cernere est, grauius peccata, fere sine grauissimis poenis nunquam transire. Nam & Dauidis cædes & adulterium, etsi Deus illi ignosceret, plurimas grauissimas calamitates post se traxit.

Igitur afflictiones, crux, mors temporalis, & quæcunque tribulationes, longe alium finem & usum habent, quam ratio & naturalis captus uidere aut percipere possit. Igitur sensus nostros captiuare in obsequium uerbi fidei debemus: ne quod est remedij & summæ felicitatis, nobis in iram & perditionis occasionem nostro uicio conuertamus. Sed et scholastici Theologi non recte iudicant de afflictionibus piorum: quando illas statuunt, esse satisfactiones pro peccati poenis, aut consumationes sanctorum. Sæpe enim dictum est, non esse aliud precium pro peccato, morte & illius omnibus poenis, præterquam mors DOMINI nostri Iesu Christi. Nec alia re beati sumus, perfecti & cõsumati coram DEO, præterquam fide nominis Domini & seruatoris nostri Iesu Christi. Nostræ autem afflictiones ad probationem nostri & fidei confirmationem faciunt: ut habes prima Petri i. Ita quæ exultate, cum paulisper nunc affligimini, (sic ubi oportet.) uarijs tentationibus, ut probatio uestræ fidei, multo preciosior pereunte auro, quod per ignem probatur, inueniatur, ad laudem & gloriam & honorem, cum reuelabitur IESVS CHRISTVS. Seruiunt etiam ad castigandam carnem, ac præsens peccatû mortificandum: adeo quæ ad abolitionem peccati & mortalitatis in carnali natura, quo præcipue facit mors piorum. Sicut copiose docetur, prima Cor. xv. Secus habent castigationes & correptiones impiorum: qui non credunt Euangelio. Istis enim omnia accidunt in malum: quemadmodum & mors æterna. Et exempla horum proponit scriptura, in Pharaone. Roman. ix. Herode, Act. xij. & horum similibus.

Contingit alicubi tribulationibus & calamitatibus corporalibus affligi quos exerceri, tantum ut potentia & bonitas Dei in illis manifestetur. Sicut est in exemplo illius, cui cæco a natiuitate CHRISTVS lumen oculorum suorum restituit. Ioan. ix. & in morte Lazari, Ioannis xi. & sic ubi horum plura leguntur. Necessè est igitur, ut pij in calamitatibus suis sem-

suis semper meliora sperent, quam ut metuant iræ Dei significationes esse: nec dubium est, si fidem retineant ac patientiam, omnes illorum aduersitates ordinari a deo ipsis in bonum, & DEO in gloriam. Ita in genere statuere oportebit, esse in gentia beneficia omnes calamitates piorum, quibus, quia deus reconciliatus est, necesse est ut omnia seruiant ac cooperentur in bonum. Sicut Paulus docet Roman. viij. ubi precipue agit, de cruce, tribulationibus & calamitatibus piorum. Necesse est instrumenta esse glorię eorum: maximeq; ad ueteris creature renouationem, quod deniq; per huius immundę nature abolitionem fieri oportet. Sic enim mors in sanctis durat remedij uice: mors item accelerata tanto maioris beneficij loco haberi debet, quo nos citius eximit ex hac seruitute, qua peccato in carne obnoxij sumus. In summa, quicquid aduersitatum accidere potest, his qui in CHRISTVM IESVM crediderunt, id debet pro paterna castigatione, & significatione summę erga nos beneuolentię dei haberi.

Cæterum pro peccatis nostris deus afflixit Christum: quia nulla alia repotuit satisfieri coram deo, pro nostris pctis præterquã ipsius morte et sanguinis effusione. Idcirco in Christũ irruerunt ira dei & maledictiões legis. Sed quoniam innocens passus est, nisi quod lege dilectionis uoluit propter nos mortem sustinere, ideo perfectissime redemit nos a peccato & ab omnibus pœnis peccati. Et idcirco excitauit illum DEVS, ut nos erigeret per ipsum, uiuum ac regnantem, in spem immortalitatis & uitę æternę. Hebræ. x. Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ita impossibile fuit ullis iusticijs legis satisfieri pro peccato: propter imperfectionē illarum & immundiciem carnalis naturę. Christus autem una sui oblatione consumauit in sempiternum sanctificatos. Hebrę. x. Huc pertinet quod est ad Gal. iij. CHRISTVS redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Item illud Roman. iij. Traditus est propter delicta nostra: & excitatus est propter iustificationem nostri. Item illud Petri, prima Pet. i. Secundum misericordiam suam magnam re genuit nos in spem uiuam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis.

Ex his omnibus causis, non uocabimus afflictiones nostras, nec satisfactiones ne satispassiones. Obscurat enim hæc superba adpellatio beneficium mortis Christi: ac perdit in nobis fidem. Deniq; facit ut usum afflictionum utilem ac necessarium, non modo nesciamus, sed prorsus amittamus: & ex re bona summa calamitate nos afficiamus. Dixi autem supra, quod si pro peccati pœnis nobis satisfaciendum esset, id alia re fieri a nobis nõ posset, quam nostra eterna morte. Quod uero Sophistę dicunt, commutari pœnas mortis æternas, in alias temporales: ut uel operibus nostris pro illis satisficiamus, aut certe calamitatibus corporali-

In cruce & morte Christi est satisfactio pro culpa & pœnis.

COMMENT. DE POENITENT.

bus, aut denique purgatorij poenis: hoc totum mera libidine fingunt, & sine omnibus scripturis dicunt. Et eo ipso ex DEO mitissimo & clementissimo patre, his qui in Iesum Christum credunt, faciunt saxum, crudelem & uix placabilem iudicem: & qui poenis nostris delectetur, quod omnium minime est in Deo. Suos enim ut dilectissimos filios exercet corporalibus tribulationibus: atque ita erudit ut incipiat ac crescat in nobis nouitas spiritus, fides & uera pietas in DEVM: & deus ipse perfectissime in nobis regnet & glorificetur, atque adeo ut filij dei permaneamus. Nam eo ualere afflictiones, antea copiose satis expositum est. Quare his nominibus utamur, si quando de calamitatibus piorum loquimur, quibus scriptura sacra utitur: dum nobis fructum afflictionum praedicat, atque commendat. Vocat enim uerba, castigationes, correptiones, disciplinam, iudicium, uirgam. &c. Non poenas, multo minus satisfactiones. Cuius hoc loco pauca quaedam exempla subiiciam: ut in quibus & usum afflictionum melius discemus.

Psal. cccvij. Castigans castigauit me Dñs: & morti non tradidit me. Correptionibus igitur, ut filios suos, erudit nos deus, neque emendat: non ut tantum poenis pro peccato satisfiat. Castigamur enim, ut hic in melius mutemur, ne cum impio mundo condemnemur. psal. xxxi. Multa flagella peccatoris: sperantem autem in Dño misericordia circumdabit. Est enim testimonium in hoc loco, de contrario usu afflictionum in malos. Rursus psal. lxxxviij. qui est de regno Christi, & de illis qui in Christum Iesum credunt. Visitabo in uirga iniquitates eorum: & in uerberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Esaiæ xxxviij. ex sermonibus Ezechiae regis Iuda: corripies me & uiuificabis me: & ecce in pace amaritudo mea amarissima. Tu autem eruisti animam meam, ut non periret: projecisti post tergum tuum omnia peccata mea. psal. xxxi. Castigasti me Domine, & eruditus sum. Non dicit: illa castigatio ne mei satisfacere pro peccati debitis poenis. Quia afflictionum uerum uisum norat. Idem cap. xlvi. Te uero non consumam: (sic enim loquitur DEVS ad gentem Iudaeorum: quam affligendo uidebatur de leuere ac perire uelle.) sed castigabo in iudicio. Nec quasi innocenti parcam tibi. Petri iij. Tempus est, ut incipiat iudicium a domo dei. Si autem primum a nobis: quis erit finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio: Iste loci omnes testantur longe alium usum esse afflictionum quam imaginantur Theologi rationis, cum de satisfactionibus carnalibus nostris loquuntur.

Tribulationes nostra poenitentia mitigantur.

Hoc uerum est, corporales castigationes nostra poenitentia non nihil mitigari. Quatenus enim resipiscimus castigati, & nos emendamus: eate nus facit deus suae correptionis modum, ac rursus benigne nobiscum agit. Quia correptionis finem attingit. Loquor autem non pharisaicis operibus hy;

bus hypocritarum: sed de uera poenitentia: & uera conuersione nostri ad DEVM. Et huc facit illud Zachariae, cap. i. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Est enim sententia: resipiscite et agite poenitentiam, mutate prius uitae institutum prauum in melius: et ego autem faciam plagarum & calamitatum finem. Sed & benefaciam uobis: & tuebor in omnibus. Sicut haec eadem sententia est apud eundem prophetam, capite x. dicente deo: Et conuertam eos, quia miserebor eorum. Et erunt sicut fuerunt, quando non proieceram eos. Ego Dominus deus eorum: & exaudiam eos. Videreliqua eiusdem loci. Similia habes Esaie. i. & Iuij. & alijs multis propheticis scriptis. Nec aliud uult, haec Pauli sententia: Si nos iudicaremus ipsi, non iudicemur a DOMINO. Sic ergo aliquam mitigationem impetrare possumus, nostra poenitentia, corporalium aduersitatium: quamquam si permaneamus in impoenitentia, etiam aeternae mortis poenas incurramus.

Cum igitur poenitentiae nostrae, finis & cessatio calamitatum promittitur, ita interpretari debemus scripturas, ne contra gratiam & beneficium CHRISTI sentire reperiamur: Item ne fidem abolere, & operibus seu passionibus nostris tribuere, quod non est nisi redemptoris Iesu Christi. Iuxta illud: Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me: & peccatorum tuorum non recordabor. Quanquam necessaria est operis nostri, seu conuersionis nostrae poenitentia, quae grata est quidem & accepta coram DEO, per gratiae fidem & propiciatorem Christum. Nec ad alios referrī debet illud Ezechiel. xviij. Si impius egerit poenitentiam omnium iniquitatum eius, quas operatus est non recordabor. Aut si quid usquam est, quod poenitentiam nostram praedicat ac laudat. Requirit autem deus ueram nostri conuersionem: qua non dubium est, aliquam praesentium calamitatum mitigationem a nobis impetrari. Praeterea quoque plurima beneficia corporalia in his terris: foelicitatem horum temporum, pacem, bonam ualitudinem, & his similia. Quin & spiritualia bona, augmentum & robur fidei, pacem conscientiarum. Ac denique alia ingentia praemia in coelis. Tametsi beneficium saluationis gratuitum est: & propter solum CHRISTVM, & solis, qui in eum credunt, contingat.

DE PARTIBVS SATISFACTIONIS,

Elemosyna, Oratione, & Ieiunio.

QVae haecenus dixi in locum de satisfactionibus, in genere ualent CAP. XVII
 contra eius pharisaicam doctrinam: nunc de partibus illius seorsim scribam, quae scholastici Theologi tres principales esse comminiscuntur: uidelicet, Elemosynam, Orationem & Ieiunium. Sed ad illas, tanquam capita, plures alias reducunt: ut sunt omnia officia dilectionis, quae libet exercitia in spiritualibus ut uocant, et corporales castigationes. Na opera

COMMENT. DE POENITENT.

miseri cordiæ omnia subiiciunt eleemosynæ. Opera autem spiritualia, sicut est docere aut discere uerbum DEI, ire peregrinatum, audire & redimere missam: orationi coniungunt. Quicquid autem facit ad carnis coercendę officium, qualis esse possit abstinentia a crapula & ebrietas, temperantia cibi & potus, uigilię, labores, & fuga rerum quarumlibet non licitarum, ponunt sub ieiunio.

De his partibus non nihil dicendum est hoc loco: hac potissimum causa, ut adpareat non esse, quod audiunt. Primum uidelicet, opera indebita. Sunt enim debita, quia præcepta Dei: quibus nemo unquam potuit aut potest satisfacere. Nec dari potest aliquod tempus, in quo non teneamur, ad illorum debitum persoluendum: ut nihil uanius sit, quam fingere, ubi possis eleemosynam præstare, non præceptam a DEO. Si militer preces facere, quas non antea deus requirat: aut ieiunare pie, cuius operis non sit debitor Christianus. Deinde etiam hac ratione, de his partibus agendum erit, ut cognoscantur, non eo modo satisfactiones esse, quo esse finguntur a Scholasticis. Tolerabiliter autem satisfactiones dici possent, præstita a pijs & ex fide, in uera poenitentia, cuius omnes sumus debitores, in omni uita nostra. Non quod his satisfiat pro culpa aut poenis, etiam pie præstitis: sed quod prius non satisfiat pro est, uoluntati Dei, qua requiritur a nobis, ut illorum pio exercitio in uera poenitentia excellamus. Nam & Paulus iubet, ita doceri & institui Ecclesias: ut qui credunt Deo, solliciti sint, bonis operibus præcellere.

His a me præstitis, ruent omnia illa commenta quæ sunt apud Scholasticos de satisfactionum doctrina. Negant igitur Scholastici, quælibet opera bona esse satisfactoria pro peccati poenis: & dicunt, oportere satisfactorem afferre, quædam opera indebita, scilicet certam eleemosynam, certas preces & ieiunia. Qualia esse dicunt, quæ poenitentiam agentibus, ab Episcopis in iunguntur præstanda: seu a priuatis sacerdotibus, in confessione. Sic enim euacuant mandata Dei: quasi unquam possit nobis esse ocium ab illis, aut tempus ullum dari quo non sit necessarium Christiano in illis esse. Sed isti hypocritæ, qui omnia diuina in obominabilem hypocrisim corrumpunt, nunquam intellexerunt, quid sit continuum esse, ut requiritur a Christianis, in omnibus operibus bonis.

Sed subscribã hic docendi causa aliquid ex nugis Sophistarum transumptum: ut planius intelligatur, quatenus uelint credi, esse satisfactoria pro peccati poenis, Eleemosynã, Ieiunium & Orationẽ. Ponam autẽ in exemplum opus eleemosynę: quod alioqui ualde tenuiter predicatur ab istis, etiam cũ dicitur opus preceptũ esse. Dicunt igitur alias teneri nos de precepto ad eleemosynam, alias non teneri. Si em̃ homo habeat aliquid, quod nõ sit necessarium sustentationi suæ nature, nec illorum quibus tene

Commentum
Sophisticum
de operibus
indebitis.

bus tenetur providere: uelut uxoris liberorum, seruatorū, ancillarum, parentum, cognatorū, &c. Et adsit tanta tenuitas, quod imminant signa probabilia extremæ necessitatis, in paupere: (O barbaricam crudelitatem, Theologorum & Magistrorum nostrorum plusquā Schiticam: hæccine est illa charitas, per quam docetis quod homo uitam æternā de condigno mereatur?) tunc teneri nos de præcepto. Sed extra hanc necessitatem neminem teneri de præcepto ad eleemosynam. Sic ergo distinguitur apud Sophistas, elusores & illusores atque irrisores scripturarum sanctarum, præcepta eleemosyna non præcepta: & dicitur posita ab ipsiis: Quod dare eleemosynam, intentione subleuandi proximi necessitatem, sit opus misericordiæ. Sed dare intentione recompensandi pro debito diuinæ offensæ, id esse opus iusticiæ: & quod talis eleemosyna sit satisfactoria proprie: & pertineat ad meritum remissionis poenæ: sed priore modo pertineat ad **MERITVM VITAE**. Has pharisaicas, grauissimas, uanas & stultas blasphemias cum doceat Scholastici, non desunt tamen qui requirunt a nobis, ut omnia eorum inuenta & impias nugas, pro diuinis oraculis exosculemur & adoremus.

In operibus ergo, a **D E O** præceptis, habentur apud Sophistas eo modo ut dixi, pro indebitis, Eleemosyna, Oratio, & Ieiunium: de quibus nos **CHRISTVS** docuit, cum alias, tum apud Matthæum capite vi. Nec dissimiliter fabulantur, de oratione & ieiunio, præceptis & nō præceptis quæ hic ostendit: exemplo proposito, de eleemosyna. Dixi uero antea, qua necessitate, & quibus de causis, oporteat illorum friuolis cauillationibus, & inanibus commentibus, non nihil respondere. Resclamat enim ipsa quoque præceptorum operum natura isti stultæ opinionioni, qua pro operibus satisfactorijs habentur. Quid enim opus habemus, aut quorsum, largiri eleemosynam, precari aut ieiunare, cum nulla necessitate nostri, aut communi aliorum, aut nullo præcepto **D E I** nos urgente, facimus illa opera. Nonne illa opera in uentum emittuntur & abeunt: & sunt inutilia ac uana? Oportet igitur omnia illa opera eleemosynæ, precationum & ieiuniorum, & quæ sub illis continentur, semper pro præceptis **D E I** agnoscere: hoc est, omnia illa, quæ uocantur dilectionis & misericordiæ opera. Nec minus audire uerbum Dei, ac discere sollicite: denique quicquid cadit sub rationem coercendæ carnis.

De Missa alia questio est. Ac licet habeat diuinam institutionem, & in recto sui usu nunquam possit, pro opere indebito, siue non necessario haberi: (Est enim sacramentum corporis **CHRISTI** & sanguinis eius: in consolationem illis datum & fidei confirmationem, quos lex, quos peccatum & mors terruit.) Tamen ab

De Missa:

COMMENT DE POENITENT.

impuris Sophistis & impijs Papistis sic tractatur, ut solent opera, quæ uocant indebita, & non necessaria tractari. Fingitur enim sacrificium esse, pro peccatis uiuorum & mortuorum: & dicitur adplicata ualere missam, missionem culpæ & pœnæ. Quanquam si quis non redimat missam, (Nam uenalis habetur apud Papistas, pro certa pecunia.) is possit saluus fieri a peccato & morte: concedentibus Sophistis. Perinde, ut qui opera satisfactoria omittunt possint saluari: sed non sine grauissimis castigationibus in purgatorio. Vides lector operationem erroris, quantum inualuerit per audacter impiam & impudentem auariciam. Nam ista adplicatilis missa nulli conceditur gratis: quanquam Christus dicat, gratis accepistis, gratis date. Nectatum ualet charitas, per quam alioqui fingunt Sophistæ, se omnia præstare posse, impetratam merito congrui, ut miseris communicetur ista adplicatilis missa, quibus deest pecunia, qua pro suis peccatis redimatur. Quanquam isti, Sophistas dico, elabuntur suis distinctionibus: ne hac in re debito charitatis teneantur. Quia non est extrema illa necessitas cum ipsi possint, debitæ pœnis in purgatorio persolutis, saluari: qui ex hac uita sine plenissimis satisfactionibus decesserunt.

Sed concedunt operis misericordiæ esse, si aliquis uir diues & opulentus, aliqua summa pecuniæ, redimat pro talibus indulgentias & missas. Tunc enim, inspecta uidelicet pecunia, extrahunt liberalissime Pontifices & Episcopi, multas myriades animarum ex purgatorio. Hoc enim nunc summorum Pontificum & Episcoporum negocium est, & labor: (Et quis credat illos in officio frigere: fortassis crassi Lutherani: nõ intelligentes istius officij & prudentiæ Episcoporum.) quemadmodum priuatorum sacerdotum est, missam hanc adplicatilem uenalem habere. Sed relictis in consideratione aliorum impietatibus & imposturis, missa nulli utilis esse potest, nisi qui propria fide motus, uenit ad participationem corporis & sanguinis CHRISTI, sibi gratulaturus & Deum glorificaturus, memoria traditi Christi in mortem: pro redimendis omnibus modis a peccato & æterna morte.

DE ELEMOSYNA.

Nugæ sunt ergo & nihili commenta audacium Sophistarum, sicut prius exposui, quando dicitur: quod DEVS æternam mortis pœnam beneficio Christi commutet in aliam temporalem: hoc est, purgatoriã, & corporales calamitates. Et quod pro his debitæ oporteat nos quibusdam certis operibus nostris satisfacere: aut satis puniri. Hæc enim somnia non solum sparguntur in Ecclesia sine testimonijs scripturæ: uerum etiam contra scripturas & contra gloriam IESU CHRISTI: quem omnis scriptura testatur satisfacisse pro omnium peccatis & pœnis. Et quæ quot in eum credunt, eos saluari a peccato & morte. Non enim datum est homi-

est hominibus aliud nomen sub cœlo: in quo oporteat nos saluos fieri Act. iij. Et illi omnes prophetae testimonium perhibent, quod remissionem peccatorum accipiant per nomen eius, omnes qui credunt in eum.

Cæterum Canones poenitentiales, sunt res abolita: quorum occasione Sophistæ errauerunt, aliosque errare fecerunt. Nec exercitati sunt istis canonibus, nisi pigri & inertes, & frigide poenitentiam agentes, delictuli peccatores: aut qui grauissime lapsi essent, ne deessent terroris exempla in ecclesia. Horum leges potuerunt remittere Pontifices & tollere: non ex clauium potestate, sed libertate plane humanæ. Quod erat indulgere: nunc autem finguntur Pontificum indulgentiæ esse autoritas quædam & potestas clauium concessa a DEO, cum nihil sint minus. Vt enim ab hominibus sunt nati canones, sine mandato DEI: Ita ipsæ quoque indulgentiæ, secutæ sunt inuentione canonum. Adeoque meræ imposturæ sunt quando Pontifex dicitur, facere per suas indulgentias remissionem culpæ & poenæ. Quia non potest aliter remittere peccata & saluare, nisi per Euangelij prædicationem & administrationem sacramentorum: declarando & adprobando, remissa esse peccata & poenas peccati omnibus qui in Iesum Christum credunt.

Quisquis igitur uolet pie Eleemosynam præstare: is ne cogitet se aliquid facere posse, cuius non sit debitor coram DEO: multo minus, quod satisfacere possit pro culpa, seu poena. Hac enim intentione præstare eleemosynam, esset grauissimæ blasphemiae opus, in misericordiam Dei: & summæ iniuriæ facinus, in seruatorem Christum. Sed ita cogitet, & hac intentione præstet eleemosynam: facturus uidelicet, hanc beneficentiam cum proximo & paupere, ex fide in gloriam gratiæ & seruatoris Iesu Christi: adeoque fidei suæ confessionem, exercens se in his operibus, imo sacrificijs, laudis & gratiarum actionis. Et sic de omnibus reliquis misericordiae operibus dixerim: Imo de omnibus prorsus pietatis operibus. Et talis non habet opus, ut redimat uel indulgentias uel missas: quia est uere iustus & perfecte beatus coram DEO. Cui nihil esse debet, cum operibus inutilibus & perniciosis hypocritarum.

Sed de debito eleemosynæ copiosius loquemur: ut Sophistarum commenta prorsus elidamus. Vt igitur dilectionis erga proximum debitor sumus, omnes homines, quouis tempore: quam declarem in proximi necessitatibus, nobis adesse. Ita ut docemur: Lucæ x. in quadam parabola, alleuare aliorum miseras & nostras durare: Ad eum prorsus modum & eleemosynæ debitores sumus, omnes homines, quouis tempore, erga quoscunque. Imo quid est eleemosynæ opus facere, quam dilectionem proximo præstare? Est enim gratuitum donum & munus, gratuita beneficentia, pauperi, egeno & aliter calamitoso præstita: & oritur ex præcepto: Dilige proximum tuum, sicut te ipsum. Pars uide-

Eleemosyna

*Eleemosyna
debitores.*

Quantum.

Cui.

Vnde.

licet, officiorum dilectionis. Quantum uero præstare conueniat, eum qui facit cum proximo suo hanc misericordiam, seu eleemosynam, aut Cui debeat eleemosyna: ex præcepto dilectionis satis liquet. Dicit enim, Dilige proximum tuum sicut TE IPSVM. Nec obscure Christus de illo modo nos docet, Matthæi viij. Omnia quæ uultis, ut faciant VOBIS homines: & uos facite illis. Item Ioannes, prima Ioannis iij. Qui habuerit substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suum egere, & clauerit uiscera sua ab eo, quomodo charitas DEI manet in eo: Et liquet illud quoque ex hoc postremo testimonio, unde sit facienda eleemosyna: nimirum ex propria substantia, non de rapina, furto, meretricio questu, aut similibus: quorum oblationes Deus odit.

Eleemosyna non satisficit pro peccatis.

Cæterum Sophistæ, huius præcepti necessitatem, secure reijciunt: & fingunt esse, quando eleemosynam non debitam præstare queant: & illa pro peccati poenis satisfacere. Et quid obsecro mereri putas coram deo, qui autoribus Sophistis præstant eleemosynam, non ex fide redemptionis per CHRISTVM: imo contra illius fidem, quasi satisfacias, pro debitis peccati poenis? Docent enim Sophistæ quod faciens præceptum opus uitam æternam mereatur: præstans autem opus indebitum, is satisfaciat pro peccati poenis. Quorum utrumque falsissimum est: & nimis blasphemix coram DEO. Quod sæpe docui, monstraui & euici.

Quod si opus indebitum eleemosynæ recte pro opere satisfactorio haberetur, certe deberetur illi præclarissimum nomen coram DEO. Sed obsecro, cur Deus tam execratur istam inanem gloriationem iusticiarum nostrarum: ut per gloriam nominis CHRISTI illam penitus reijciat, damnet atque excludat? Quod si operi uere bono ac præcepto, nihil debetur coram Deo ex condignitate: quid audax Sophista tribuis operi indebito & pharisaico meritum remissionis culpæ? Claret ex his quam cæco & fædo errore numerent Scholastici, inter sua commentitia opera bona, quæ indebita uocant, opus eleemosynæ. Sic enim sentiunt & docent: quod non possimus redimere, uel compensare, peccati poenas, per id quod alioqui debetur Deo. Fingunt igitur Sophisticis distinctionibus & cauillationibus, eleemosynæ opus nunc esse præcepti: nunc esse operis indebiti. Quod quã uanum sit & impium, abunde satis hoc sane loco expositum est. Cum eleemosyna habeat diuinum præceptum: cui nemo nostrum unquam satisfaciat: quæ nisi ex fide præstetur, nunquam possit haberi pro opere bono, nedum pro satisfactorio, & redimendo peccati poenas.

Responsio ad obiectiones.

Cæterum istos Sophistas, qui de effectibus eleemosynæ cauillantur, & dicunt iuxta illud Tobix, Eleemosyna ab omni peccato & morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras: relegamus ad suum magistrum Lombardum. Is enim lib. iij. Sententiarum, Distin. xv. ita scribit.

scribit. Quod ergo DOMINVS ait: Date eleemosynam, & omnia munda erunt vobis: Ita ne intellecturi sumus, ut non credentibus in CHRISTVM munda sint omnia, si eleemosynas dederint. Et mox, ibidem: Christus ait, munda quæ intus sunt. Immundis enim nihil est mundum: sed polluta sunt eorum mens et conscientia: Vt ait apostolus. Immundi uero sunt omnes, quos non mundat fides, qua creditur in Christum: De qua scriptum est: Mundas fide corda eorum, hæc ille. Quamquam ne ipse quidem Lombardus recte intellexit, quid sit credere in CHRISTVM: sicut docui parte huius libri superiore. Recte tamē pronunciat, nihil coram Deo bonū opus, seu mundum esse, quod non præstetur ex fide in Christum.

Ergo talibus sententijs operum laudat scriptura obedientiam illam nostram erga mandata DEI: nihil de indebitis loquitur. Deinde inuitat pios, ad fidei exercitationem: & ex fide operantibus pollicetur mercedem. Vt nemo operibus suis, debitum saluationis, acceptum ferre possit, tanquam ex condignitate, meriti & operis operati. Deinde frequenter solet scriptura causam & effectus eodem uerbo complecti: quod nisi recipias in illo uulgatissimo: Matthæi xxv. Venite benedicti, &c. necesse est ut dicas CHRISTVM frustra mortuum esse. Neque tamen sequitur, quod operibus saluemur, tanquam causa partiali, sine qua non. Quia spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus: & illa fides est efficax per dilectionem, & habet sua præmia coram DEO. Sed Sophistarum cauillationibus alias satis respondi.

DE ORATIONE.

Sed magis mirum uidetur, qua illud in sapientia acciderit Theologis, ut orationem quoque numerent inter opinata illa opera satisfactoria. Nam quid habet inuocatio, de quo ulla firma ratione dici possit, esse aliquid in eo quod de nostro ad DEVM adferamus? Dic enim per CHRISTVM, quomodo preces facienti, remissio poenæ debeat, tanquam pro opere satisfactorio? Inuocantes enim rogamus gratiam & auxilium: In satisfactione autem necesse est, ut de nostro aliquid DEO offeramus. Sed quoniam iusticiæ nostræ omnes sunt imunde & imperfectæ, ideo nullum opus nostrum potest esse satisfactorium coram Deo. Significat præterea rem diuinam satisfactionis nomen: ubi disputatur de remissione culpæ & poenæ. Nec competit nisi in opera filij Dei Iesu Christi.

Porro, est oratio seu inuocatio non minus de præcepto, quam eleemosyna, siue alia opera bona: & pertinet ad secundum legis mandatum. Ideo ridiculum est ex necessario & præcepto opere facere indebitum. Est autem fidei in DEVM summum & præstantissimum opus: in quo necesse habemus semper nos exercere, etiam CHRISTO teste. Sic

*Inuocatio est
tinetur sub
præcepto.*

COMMENT. DE POENITENT.

enim ait: Oportet semper orare & non deficere. Lucae xvij. Et quomodo ocium posset homini esse ad inutiles & non præceptas preces? Necessè est enim pharisæos & hypocritas esse, qui existimant se operi præcepto per preces suas aliquando satis fecisse. Nec loquuntur nisi de pharisaicis cultibus, qui fingunt, quod ultra ueram inuocationem, quæ est diuini præcepti, possimus plures alias preces facere, & remissionem poenæ illis mereri. Quos constat improbari a deo: luxta illud. In uanum colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum. Matthæi xv.

Inuocatio nō
est satisfactoria.

Contemni igitur istæ pharisaicæ inuentiones debent de quibus dicitur: quod sint operis non præcepti, & tamen mereantur homini remissionem poenæ. Sunt enim reuera demoniorum doctrine: quibus a germano atque debito cultu dei auertimur atq; abstrahimur, & plane a germanis dementamur. Qui posset enim satisfieri, pro peccati debitis poenæ carnali precatiuncula: cum per seriam inuocationem hoc effici non possit? Nam qui serio orant sibi dari panem quotidianum, indumenta, pacem, & reliqua huic uitæ corporali necessaria, quomodo horum petitione possent pro debito poenæ satisfacere? Quod si hoc nihili commentum de inuocatione, quatenus dicitur opus satisfactorium pro peccatis, nō procedit in hac una petitione: quomodo in alijs petitionibus procedere & locum habere possit?

Iam nihil est petitionū in omnibus psalmis, quod sub his præcædi formulis, quas tradidit nobis CHRISTVS non cōtineatur. Igitur nec de psalmorum lectione dici potest, quod hac satisfiat pro poenæ. Sicut nec de ullo opere cōfessionis, laudis & gratiarum actionis: quorum sunt pulcherrima exempla, & horum ingens copia, in psalmis. Si igitur commentum de opere satisfactorio hac quoq; parte fallit: quo iure habetur apud scholasticos inuocatio pro opere satisfactionis? Quamquam ut dictum est, satisfactio est res ficta & inane nomē, illa quam ipsi nobis prædicant: ideo necesse est, ipsa quoque opera, quæ dicuntur satisfactoria, nihil minus, quam quod dicuntur, esse.

DE IEIUNIO.

Restat Ieiunium, cui cum prædictis tribuitur, quod homini remissionem poenarum mereatur: sed per mirabilem hypocrisim, & uanitatem. Nam huius opinionis autores sufficere existimant ad ieiunium, si sit in eo delectus ciborum, ad statum aliquod tempus. Nec multum referre existimant, quantum comedas, aut bibas, modo cibum sumas pisculentum: & illum semel in die. Quo quid fingi potuit magis pharisaicum: ac minus attingens rationem ueri ieiunij?

Proinde contra istas pharisaicas opiniones, sciamus ieiuniorum duplicem

duplicem considerationem esse: pertinet enim alia illorum species ad
carnis nostræ castigationem: alia testamur nos uere dolere, de præteritis
delictis: atque illo simul præparamus nos ad inuocationem & alia ope- *Quæ species*
ra pietatis. Sed ieiunium ut significat iustam carnis & desideriorum *ieiunij sit præ-*
eius castigationem, comprehendit abdicationem omnium deliciarum *cepti.*
carnis, crapulæ, ebrietatis, ueneris, ocij: & in summa, quicquid est im-
modici luxus, in rebus omnibus. Et semper pro necessario & debito o-
pere haberi debet: quod non opus habet magnis probationibus. Nec
potest sine hoc studio, sobrie, modeste, temperanter, iuste & pie uiuen-
di, altera illa ieiuniorum species, quæ dici potest præparationis, qua ad
tempus aliquod certum, in totum ab esca & potu abstinemus, DEO
placere. Iege Esa. lviij.

Prioris exempla alia non oportet requirere, quam præstari debent in
tota uita Christianorum: Posterioris autem habes, Ionæ iij. obtemperã-
tium prophætæ monitis, & agentium poenitentiam, uidelicet Niniuita-
rum, exemplum. Item Act. xij. & xiiij. in præparatione Apostolorum,
ad inuocationem, & pro foelici profectioe, atque successu in Ecclesia.
Sed nec illa posterior species potuit operis in debiti esse: etiã si non es-
set præcepti, sic ieiunare. Et profuit ad alios fines, quam ad istos pha- *Ieiunando nõ*
risaicos, qui finguntur meriti remissionis poenæ. Ergo utram speciem *satis sit pro*
intuearis, non potest ieiunium pro opere satisfactorio haberi. Atq; hæc *debitis poe-*
satis clare docent, quod usum ieiuniorum uerum & Christianum illi i- *nis.*
gnorãt, apud quos habent pro indebitis: adeoque satisfactorijs, pro meri-
to remissionis poenæ. Deniq; firmum est, quod in ieiunijs illis, quæ præ-
dicant, nihil sit, neque possit esse, præterquam turpissima hypocrisis:
acne species quidem ueri ieiunij. Quid habet enim nisi delectum ciborũ:
præter impiam & blasphemam opinionem de merito operis operati:

In summa. Certum est & indubitatum, quod satisfacere, tum pro pec-
cato, tum pro morte, & omnibus poenis peccati, res est non operis seu
meritorum nostrorum: sed IESV CHRISTI, filij Dei, Domini & ser-
uatoris nostri. DEVS enim filium suum nobis dedit, precium & sa-
tisfactionem pro peccato & morte. Nec beneficium hoc diuinæ gratiæ
ullis alijs contingit, quam credentibus in CHRISTVM: neq; aliter,
quam per hanc fidem: hoc est, si credant in promissionem gratiæ de Chri-
sto, quæ hunc testatur gratuita misericordia DEI traditum esse, ut nos
a peccato & morte liberaret. Cæterum elemosyna nostra huius fidei no-
stræ in Christum quidam effectus est, seu fructus: cui nunquam tribui
pie potest, meritum remissionis peccati, & uitæ eternæ, aut satisfactio-
nis, pro peccati poenis. Similiter inuocatio huius fidei opus est & fru-
ctus: qua nunquam opinari possumus, nos DEO aliquid adferre, sed
bona accipere a Deo agnoscere debemus. Deniq; ex eodem fidei fonte

COMMENT DE POENITENT.

promanat ieiunium: in quo est abstinentia ab omnibus illicitis rebus, quam utiq; Deo semper debemus. Quare hæc omnia pro operibus indebitis & satisfactorijs nemo qui sani iudicij est potest habere: ne Sophistæ quidem & aduersarij nostri, si serio iudicare uellent.

Atque hæc hæctenus contra impiam satisfactionis doctrinam: que est apud scholasticos Theologos. Et in uniuersum contra pharisaicam poenitentiam: que ab iisdem predicatur, nomen & gloriam Christi obscurans: & homines nihil præter uanissimam & pharisaicam operum suorum hypocrisim docens. In quorum uanitatibus refellendis quid præstiterim aliorum erit iudicare: certe Ecclesijs prodesse conatus sum. Sunt autem tam crassi Sophistarum errores, ut ab homine mediocriter erudito, & intelligente scripturæ sententiam de iustificatione, facile deprehendi possint & refelli. Plura uero in hoc libro scribere non constitui: cuius causa hic finem facio, mox ad gressurus tertium, quem constitui de fructibus iustificationum. Quem ut foeliciter absoluaui, precor ut efficiat in me CHRISTVS IESVS, Dominus & seruator noster: cuius gloriæ in toto hoc scripto seruiatur, & utilitati Ecclesiæ propter Christum.

Esa. xl.

Verbum DEI nostri surget in æternum.

De poenitentia libri secundi
FINIS.

COMMENTARIO

RVM DE POENITENTIA TER

TIVS LIBER.

Matthæi 3.

Facite ergo fructus dignos poenitentię.

Tit. 2.

Adparuit enim gratia Dei & saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & mundana desyderia, modeste, iuste & pie uiuamus.

Quę summarim in hoc Tertio Libro

doceantur.

Parte prima continetur descriptio precepti a Deo boni operis.

Parte secunda agitur de impletione seu prestatione eiusdem precepti operis boni.

His adiecta est doctrina de Sacramentis, baptismo & dominica cœna.

PRAEFATIO IN TERTIVM LIBRUM

brum qui est de fructibus Iustificatorum.

PAUCIS mihi ab initio huius tertij libri, qui continet descriptionem de fructibus iustificatorum, docendus erit lector, de consiliorum meorum ratione: ut quid in eius compositione secutus sim protinus intelligat. Deinde, ut de genere scripti admonitus plane uideat, quo loco bonorum operum doctrina debeat haberi: & quomodo coniungi illa, cum gratiae & fidei predicatione. Quanquam enim & in superioribus libris haec ratio sit clare exposita, tamen non inutile futurum spero, si eandem nunc quoque coner non nihil explicare, & gloriam Christi qualibet occasione illustriorē efficere. Nam quia bonorum operum doctrina plurimi impie & foede abutuntur, multum refert Ecclesiam in fide & moribus recte instituire: & plane explicare, quae pars in Christiana doctrina quomodo cum alia cohaereat & consentiat. Accedit aduersariorum audax impudentia: quae uidelicet nos cogit, ut plurima in hac religionis questione & controuersia, subinde repetamus. Quicquid enim pie, recteque dictum est, id perpetuis conuictis in seclatur. Quapropter necesse habemus, uel propter imperitos quos salunt, nostra in istos tanquam responsiones dirigere: & improbum os eorum ipsis obstruere.

Ut ergo quod institui absoluam, plurimi doctrinae religionis summa capita illa, fidei inquam, & bonorum operum, scelerate lacerant & confundunt: planeque nihil suo loco dicunt. Nam quod principale est, & omnium exactissima diligentia & cura explicari debuit, in fidei & operum questione: uidelicet, ad quid faciat quod credimus in Deum & operum proptorem Christum: Item, quo fine sint facienda bona opera: hoc isti opinionibus rationis ita contaminant & obruunt, ut quae sunt propriae fidei, gratiae & nostrae redemptionis, quae facta est per Christum, ea iusticiis nostris, ut est fidei ignorantia in ipsis, impiissime arrogent: & iusticias operum nostras, Iudaice solum & Ethnice, id est, hominum more, seu ciuilitate, praedicent ac doceant. In summa, ut fidei, quae primas in omnibus tenere debet, (nempe, qua sola a peccato & aeterna morte saluamur: & quae sola efficit nostras iusticias gratas, acceptas & uere bonas coram Deo,) nullum penitus locum relinquant.

Nam quod fingunt, remissionem peccati dari pro meritis operum nostrorum, eo commento & gratiam & Christum negant: fidem abolent, & Christianam iusticiam quantum in ipsis est prorsus euacuant & tollunt. Nam Christiana iusticia illa, quae nos beatos efficit coram Deo, quo ad saluationem nostri a peccato & a morte, est remissi peccati fides: siue, ut

*Christiana
iusticia.*

aperius

apertius & clarius dicam, est donum misericordiae Dei, quo peccata gratis remittuntur, propter Christum, illis qui credunt in eum. Nec aeterna uita aliunde sperari debet, quā per hāc eandem in Christū fidem: sicut nec iustificatio seu liberatio a peccato aliter ullis potest cōtingere, quā si per Euangelij promissionem credant, peccata sibi gratis remitti, propter Christum. Quanquam fide iusti & beati, necessario praestent aliquā obedientiam erga legem: & fructificent bene operando, & iustę atque honestę conuersationi apud homines operam dando. Sicut non obscurum est, ex omni prophetarū Christi & Apostolorū predicatiōe & doctrina. Verū ad huius demonstratiōem, ego in presentia utar non multis exemplis.

Igitur Ioānes Baptista, ille Christianissimi perfectissimus formator, et exemplar docendę pietatis, agit utrunque, hoc est, praedicat remissionis peccati fidem per Christum. Sic enim illi dat testimonium, ut referatur Ioānis primo. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Idem hanc ipsam praedicationem coniūgit cum poenitentiae doctrina, in qua est praedicatione de obedientiae nostrae iusticia: de contritione inquam, & de operibus, per gratiam iustificatorum, bonis. Sic tamen coniūgit hanc gratię & operum nostrorum doctrinam, ut non tribuat nisi uni Christo leu su, quod nos iustificet a peccato: & saluos faciat ab aeterna morte, quatenus credimus in eum. Sic enim & Ioan. iij. de eiusdem testimonio scribitur: Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in filium habet uitam aeternam: qui autem incredulus est filio, non uidebit uitam, sed ira Dei manet super eo.

Rursus tamen operum iusticiam, quam nos praestemus, requirit Ioānes & exigit a nobis: sed tanquam iusticiae fidei fructum. Quo uidelicet & doleamus de peccatis admissis: & per uitae nouitatem probemus, nos uere credidisse in Deum, uere resipuisse. Quare nunquam fieri a nobis, praecpta opera bona, ea opinione & mente debent, ut illis iusticiam no- bis, scilicet corā deo, seu peccati remissionē, aut uitā eternam, queramus. Hoc enim qui faciunt, & talibus opinionibus operantur, illi derogant gratiae & redemptori Christo. Neque enim requirit conditionaliter obedientiae nostrae opera Euangelium, ut illa iusticiam & saluationem nobis mereamur: sed fidem beneficiorum gratiae & redemptoris Christi, gratuitorum illorum, per quae iusticia & salus nobis donatur, quatenus in gratiam & Christum Iesum, unicum illum mediatorem gratiae, credimus. Ex quo sane abunde liquet, quo necessitas bonorum operum loco mereatur haberi: non alio certe, nisi ut qui in iusticiā gratiae uocati sunt, illam pro gratitudinis officio habeant: qua non solum fidem exercent, & bonam conscientiam quo ad Deum seruare studeant: uerum etiam apud homines confiteantur, & sibi adesse illam per operationes totius uitae testentur. Laudent Deum; & in summa, uoluntati Dei non grauan-

Necessitas bonorum operum

P R A E F A T I O.

ter in omnibus morem gerant. Pœnitentiam agant: uiuant iusticiæ, & gloriæ Dei. Quod est, ut dixi, per iusticiam bonorum operum cupidissimi seruiant Deo: tanq̃ glorificaturi eum, pro Christo, cum gratiarum actione. Vt sic etiam alios trahant ad iusticiam & pietatē Christianā: atq̃ ad glorificandum Deum, corde, ore, & similibus alijs officijs, in omni uita sua, dignis Deo, & his qui in gratiam sunt recepti. Iuxta illud: sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est.

Hoc sine prædicare bona opera, rectum est & piū: cum sit peccatores per gratiæ fidē inuitare ad uitæ nouitatem, seu ad obedientiam aliquam erga legem. Quamq̃ autem illa operum iusticia non sit perfecta obedientia ad legem, tamē placet Deo, quod ex fide in Christū effluit: deinde, est cultus Dei, non em̃ alio sine principaliore sit, quam glorificādi Dei studio. Certē ut iusticiam & salutē sibi mereant, qui in Christū crediderunt, fieri non potest. Et de talibus solis operibus recte dicitur, quod habeant sua præmia in cœlis. Esto enim, nō sint ipsa iusticia, qua & a peccato & a morte saluamur, tamen sunt iusticię effectus & fructus. Idcirco in fide iustificatis coronant. Adhunc uero modū ipsum quoq̃ Ioannem baptistā prædicasse bona opera hæc eius uerba testant: Pœnitentiā agite, adpropinquauit em̃ regnū cœlorū. Sic enim pœnitentiā prædicare, est inuitare peccatores ex fide gratiæ ad melius uitę institutū. Eodem facit illud eiusdē: Facite ergo fructus dignos pœnitentię. Sic em̃ loquit̃ illis, qui simulant potius q̃ agunt pœnitentiā: in credulis uidelicet Deo, & simulate ac sicte Christianis. Nihil enim obscure significat, uerā illam in Deū, & Iesum Christum fidē, non esse ociosam, sterilem aut infructuosam. Hæc enim ubi uera contigit homini, edit per sedulam & diligentem multiplicium mandatorum Dei obseruationem, plurimos iusticiæ fructus.

Hæc sunt minime oscitanter obseruanda, ne qui se fallant ac decipiāt, existimantes quod credāt in Deum, cū sine omnibus pietatis & iusticiæ operibus uiuant: quin etiā flagitiose uiuant, operibus carnis seruientes, certo & infallibili signo q̃ spiritu Christi careant, uacui & inanes Deo, sicut docetur Rom. viij. debitores sumus, nō carni. &c. & Gal. v. ubi clauditur, quod qui operibus carnis indulgent nequeāt saluari. Necessē est igitur tales sine fide & spiritu Dei egisse. Rursus ibidem docetur, quod qui Christi sunt, carnem suam crucifigant cum affectibus & concupiscentijs: ergo uera fide & spiritu Christi fuerunt & sunt præditi. Itaq̃ ualde pernitiōse errant, qui putant in se quoque esse noticiam Dei & fidem in Christum, qui carnaliter uiuunt: cum sit impossibile, ueram fidem in te esse, cui non sit coniuncta bonorum operum iusticia. Hæc est enim efficacia fidei, quod totum hominem renouat: & eius uitæ conuersationē

uerfationem in melius mutat, ut alios effectus taceam. Quapropter minimum cessant, qui uere crediderunt, iusticiam gratiae, quae est fidei in Christum, studio bonorum operum in omni uita sua ornare: sic uidelicet illos erudiente & exercente gratia Dei. Vt Paulus testatur, in epistola ad Titum cap. ij. Adparuit enim, inquit, gratia Dei & saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & secularia desideria, modeste, iuste & pie uiuamus: expectantes beatam spem & adparitionem gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Qui dedit semet ipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate: & mundalet sibi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum.

Et hæc de ratione qua coniungi debent, tam in doctrina quam in uita Christiana, tum gratiæ fides, tum opera bona. Oportet enim ut fidei, quam preit Contritio, priores demus: & signate atque expresse doceamus, tam remissionem peccati, quam æternam uitam, nulli aliter contingere, quam per fidem in Christum. Posteriores autem obedientiæ nostræ tribuamus: nempe, quam iusticiam fidei, in omni uita nostra exerceamus, illud operantes, ut Deum & redemptorem Christum pro gratia glorificemus: similiter illa uita nostræ conuersatione alios ad glorificandum Deum inuitemus. Iustificatio enim nostri coram Deo, non per opera nostra, sed hac ratione & hoc ordine contingit: Lex suo principali officio & usu arguit & accusat nostra uicia & peccata. Euangelium uero offert promissionem gratiæ & salutis per Christum, & credentes in eam promissionem absoluit a peccato & a morte. Item pronunciat iustos, filios Dei & uitæ æternæ heredes. Ideo perterrefacti agnitione Dei irati aduersus peccata & peccatores ex lege, necesse habent se recipere ad promissionem gratiæ & credere: quid? hoc uidelicet, quod per gratuitam misericordiam Dei, propter Christum accipiatur peccati & delictorum omnium remissionem: tum iusticiæ imputationem, illius que est Christi, & ipsam adeo æternam uitam in Christo. Sed hæc gratiæ iusticia operatur in credente, ut dictum est, nouam aliam & sanctam uitam.

Ergo necessaria est quidem in homine saluando aliqua Contritio: quam uidelicet ille ad timorem Dei et ueros conscientie pauores, adeoque ad desperationem meriti iusticiæ suæ, agnitione peccati sui & iudiciorum Dei, promoueat: ut sicut euangelium gratiæ, perque gratiæ iusticiam saluus efficiat. Iuxta illud: psal. cxlvi. Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Nam quid hoc est aliud, quam affirmare de Deo, quod non contritos non sanat? Quare etiam si contritio nulli mereatur saluationem, tamen necessaria est ad humiliandum peccatores. Nullos enim alioqui consolatur Deus aut sanat, præterquam eos, qui uere humiliati sunt coram illo, & ad cognitionem morbi sui peruenerunt. Nam & qui nihil contriti sunt aut contriti lege, nihil quicquam afficiuntur euangelij consolatione:

Ordo et ratio
iustificationis.

Contritio.

nec sciunt curationem Dei, ignari sui peccati. Quapropter nec saluari possunt: inepti uidelicet ad iusticiæ gratiæ receptionem.

Fidei et consolationum euangelij necessitas.

Rursus Contritio, sine fide promissionis Euangelij, de remissione peccati per Christum, etiam absorbet peccatorem æterna salutis desperatione. Magna adeo necessitas est fidei, & consolationum euangelij, in homine uere contrito: nec potest tali consuli, quam per gratiæ de Christo promissionē. Ideo quod attinet ad iustificationis doctrinā, uanissimi cōmenti est doctrina scholasticorū Theologorū, qua prædicant remissionem peccati hominibus dari pro merito Contritionis. Nam hoc est derogare gratiæ Dei & gloriæ iustificatoris Christi: Item, gloriā Christi in iusticias carnis transferre. Vt medicā, quod homo in uera Cōtritione etiam horribiliter peccat: tantū abest, ut gratiam, aut peccati remissionē illa sibi mereatur. In contritione em̄ irascitur Deo, & fremit aduersus iudiciā Dei: cupiens licenter uagari, & desideria ac libidines carnis explorare potius, q̄ uoluntati Dei morem gerere. Imo intelligens se iudicari & damnari propter peccatum, a quo nullis suis uiribus potest abesse. Sed scholastici theologi, ut alio loco dictū est, uerā contritionē non prædicant: nec intellexerunt, impediti opinionibus pharisaicis, de merito & dignitate iusticiarum rationis coram Deo.

Ad hoc itaq; utilis est homini uera Contritio: ut illi sua mala, peccati uidelicet & damnationis, retegat ac certo declare: & efficiat hoc pacto uerax desiderium gratiæ in ipso, quo accenso ille sanetur. Nam prius nō sanatur, quam suspiret ad gratiam: & peccati remissionem oret. Gratia autē gratis ipsi donat: quæ nec posset recte uocari gratia, nisi gratuita esset. Quare Contritis sine omnibus meritis iusticiarū suarū contingit. Cur autē necessaria sit Contritio, paulo ante dictū est. Quoniā uero gratia per solā euangelij promissionē ad nos adferret, ideo fides a nobis ad illā adferri debet, qua uidelicet recipiatur. Nec em̄ aliter q̄ per fidem recipi potest: nec est gratiæ fides, nisi qua agnoscit homo, gratiam gratis sibi propter solum Christum dari.

Porro sine promissionis gratiæ fide, qua Contriti sanamur, in cōspem remissionis peccati & uitæ æternæ erigimur, accipientes in cordibus nostris pacem, nullę iusticię nostræ placere Deo, uel acceptæ esse coram illo possent: & nemo prorsus posset in studio melioris uitæ retineri. Nā præcære, nisi per fidem gratiæ operemur: Deinde, cū homines ignari iusticiæ gratiæ, suas immundas iusticias intuent, cogunt desperare. Pharisaice autē iusti suo more superbiunt, & arrogāter de se & factis suis sentiunt, donec reuelato cōscientijs peccato iudicijs dei obruant. Nec potest esse uerax iusticię studiū in alijs, q̄ qui euangelio credunt: & spiritu Christi gubernantur. Ergo cū credimus euangelio, & fide statuimus Deū nobis propitiū esse, propter Christū, tunc incipimus ipsum glorificare, uolumus

tati, monitis, & preceptis eius obedire. Quā ppter eque uanū est & frivoluū, quod ultra pharisaicę cōtritionis conficta merita scholastici theologi multa predicāt de dilectione, de q̄ operibus dilectionis, cū promissionū gratię, aut fidei promissionū, nullā usq̄ faciāt mētionē: Imo neq̄ possunt euangeliū gratię meminisse. Quia remissionē peccati existimant pendere ex cōditione meritorū & dignitatis nostrę: & nesciūt gratuitā esse. Hęc caussa est istis, quod ubi dicendum erat de honore Christi, ibi suo more de dignitate iusticiarum rationis contionentur.

Ita q̄ sciamus Christiani, neminē posse uere amare Deum, aut legem & proximū propter Deū, nisi primū intelligat, quomodo peruenerit ad reconciliationē, adeptus peccati remissionē. Quā ppter danda est opera, ut cognito peccato ex lege, ad euangeliū gratię cōfugiamus: & discamus ex illo, Deū gratis nostrę misereri, & gratis remittere nostra peccata nobis propter Christum, quatenus credimus in eum. Nā tunc demū spiritum diligendi Deum super oīa, tum legē et proximum, ppter Deū, accipimus. Nec intelligunt sophistę se nō prædicare dilectionē Dei, sed sui priuatum amorē, eo quod docent hominē sibi per iusticias legis mereri: cum gratiam, & peccati remissionem, tum æternam uitam.

Proinde contritā & territā lege conscientia sanatur Deus: & sanat quidē per euangeliū pmissionem, & consolationē illā, de remissione peccati gratuita per Christum: quā nos fide recipere oportet: qd cum fit, efficiē simul a gratia, ut dilectio Dei in nobis inchoet: & inchoata crescat subinde & confirmetur. Similiter legis & proximi dilectio: quā sequitur uitę nouitas, illa qua uoluntati Dei seruire, obsequi & gratificari studemus. Intelligentes nihil opus esse, ut nobis seruiamur: quibus uidelicet Christus seruiuit, & sua morte promeruit æternam saluationem.

In hunc modum, cum nobis sermo est, de fide iustificatē nos & saluatē: nō de ociosa aliqua & uana mentis qualitate fabulamur: quo modo de habitu fidei nugatur scholastici theologi in cōmento de fide formata. Sed loquimur de uera illa & saluifica noticia Dei patris & Iesu Christi, qua sola a peccato & morte liberamur, & conscientię pace accepta glorię & uoluntati dei seruiamus. Quia impossibile est ueram fidē, non effiacē esse dilectione, non inchoare alios mores, aut nō operari nouā uitā, filijs Dei dignā. Scholastici autē eandē fidē tribuunt, pijs pariter & impijs: nec discernunt pios ab impijs, nisi per solā dilectionē. Quod satis probat, eos non fidei in Christū, sed dilectioni & iusticijs nostris, tribuere iustificationē: adpellatione autē fidei tm̄ illudere imperitis. Si em̄ non iustificat fides nisi propter dilectionē, ergo dilectio magis iustificat. Isti autē contēdunt, nihil posse fidē, nisi merito dilectionis: quare nō agnoscunt q̄ remissio peccati gratis contingat, ei q̄ credit in Christum. Id qd præterea testantur nugatia commenta ipsorum, de utroq̄ merito, con-

grui uidelicet & cōdigni, sed quæ est audacia & temeritas, docere quod per opera dilectionis nostra iustificemur: cum sacre literę testent, quod per fidem gratiæ & redemptoris Christi iustificemur. Vt Rom. iij. iustificati gratis, per gratiã ipsius: per redemptionē quę est in Christo Iesu, Isti ergo somniatores, quos dixi, nominant quidem fidem, quando dicunt, nos iustificari fide formata: sed reuera sentiūt ac docent, quod per opera dilectionis nostra iustificemur. Vt hac de re in superiore libro secundo huius cōmentarij copiosius scripsi: Non em̄ repertū est hoc cōmentū, de fide formata, ut discernat fidē ueram a ficta: sed ut gloriã Christi aboleat, ac transferat illam in iusticias rationis.

iustificari. Quid multis Scholastici & rem & phrasim scripturę amiserūt, eo scilicet promouerunt illo dogmate de merito fidei formatae. Quia iustificari, iusti & iusticię adpellationes, somniant ciuilit̄ esse accipiendā: & significare nostras qualitates, motus, habitus, ac uirtutes nostras. Quę spiritaliter & theologice accipi debent, de aliena beneficentiã, alienis habitibus ac uirtutibus: nempe, de dono gratiæ & meritis iustificatoris Christi. Hęc enim per promissionis gratiæ, & nostrę fidei in illam efficiuntur nostra merita & nostrę uirtutes. Nam iustificari, est reputari seu pronūciari iustum: id quod usitatus nunc dicitur, absolui a peccato. Hoc uero absolui fit per gratuitam condonationem omnium delictorum nostrorū nomine Christi, in quem credimus. Et hęc de iustificatione require copiose explicata Rom. iij. & iij. Item ad Gal. ij. & iij.

iustus. Longe igitur alia res est iustificatio, quam prædicant sophistę. Neq; enim p̄det ex dignitate nostrarum uirtutum: sed tota fit, per gratuitam remissionē peccati, & acceptationē nostri apud Deū, propter Christū. Vt iustum intelligas, non alium dici, aut esse coram Deo, nisi cui nullū peccatum imputatur: utiq; non alienum, sed suum & priuatum. Nam ipsi Domino & seruatori Christo Iesu, aliter imputata sunt aliena, hoc est, nostra uicia atq; peccata. Quia Dominus uoluit eum esse precium pro peccato: & satisfacere sua morte pro omniū delictis. ij. Cor. v. Eum, qui non nouerat peccatū: pro nobis peccatū secit, ut nos efficeremur iusticia Dei in ipso.

Iam huic iusticię fidei, coniūcta est quidē donatio spiritus sancti: cuius uirtute efficitur, ut in nouitate uitę ambulemus. Sed nemo propter istā nouitatem est iustus aut beatus corā Deo, cum adhuc sit imperfecta omnis obedientię nostrę iusticia. Beati tamen, qui ex fide recta operati sunt: aut indigna passi pro nomine Christi. Sicut docet Math. v. Cū autē de iusticia saluante agitur, non intelligamus iustū dici, præter q̄ eum cui sunt remissa peccata, propter Christū: nec ob aliud, q̄ per fidem, remissū peccati, nomine Christi. Qui factus est nobis a Deo sapiētia, & iusticia & sanctificatio & redemptio, ut qui gloriatur in Domino gloriatur. In

In summa, quoties de iusticia saluante dicendum est, oportet nude de beneficijs gratiae agere: & nullo modo ad actiones uirtutum nostrarum respicere, nisi de illis ut effectibus iusticiae saluantis loquaris. Fide enim misericordiae & propitiatoris Christi sumus iusti: non propter nostras uirtutes. Quamquam uerum est, obedientiam operis nostri necessariam esse, & inchoationem quandam iusticiae legis: sed illa habet alium finem, quam ut peccati remissionem ea queramus. Dixi autem supra de illius fine. Nec est inutilis, ociosa aut uana logomachia in hoc iusticiae fidei & operum nostrorum discrimine: sed necessaria doctrina, qua sua laus Deo, gratiae & redemptori Christo asseritur. Item homini diuinum nomen, operatio & effectus dei derogantur: ut qui non potest sibi mereri donum remissionis peccati & uitae aeternae. Haec enim sunt a solo Christo: qui uenit saluum facere populum suum a peccatis eorum.

Itaque prodest ac necessarium est hoc discrimen iusticiae fidei & operum nostrorum exacte tenere: quod in illo recte docemur, quorsum nos in operando oporteat spectare, ne nomen & gloriam Dei, ipsi nobis sacrilegi tribuamus. Nos enim peccatores sumus: & haud quaquam possumus per iusticias nostras beati, aut iusti, aut salui, coram Deo esse. Quam propter retinenda & urgenda est haec doctrinae ueritas: quia confessionem gratiae Deo & liberatori Christo debemus. Debemus praeterea reprobare impias opiniones de merito & dignitate iusticiarum nostrarum, quia mergunt hominem in interitum aeternae condemnationis. Sunt enim uicio incredulitatis: qua beneficia gratiae negantur. Ideo Paulus huius impietatem, cum alias, tum in epistola ad Rom. & Gal. grauissime oppugnat. Sed & Christus contra hanc incredulitatis, quam dicta, nomen gloriae suae sibi asserit: imo uitam aeternam nobis. Nam obscurata & oppressa Christi gloria, necesse est, ut in peccato, morte & condemnatione permaneamus. Huc facit illud Ioan. x. Ego sum ostium, per me si quis introierit saluabitur. Ite, xiiij. Ego sum uia: ueritas: & uita: nemo uenit ad patrem, nisi per me. Huiusmodi autem possunt colligi innumera testimonia, quibus de iusticia gratiae docemur: ne ipsi per iusticias nostras frustra atque impie saluationem nobis quaeramus, sed per fidem gratiae iusticias nostras praestemus.

Haec dixi in loco, quo me accingo ad bonorum operum praedicationem: ad iusticiam obedientiae nostrae erga legem. Docendi sunt enim pietatis Christianae studiosi, qua animorum puritate ac fide debeant ad praecipuum operis boni implentionem accedere: seque preparare ad cultum non impium & pharisaicum legis. Debent enim in operando, gratuito obsequio deo seruire & obsequi eius uoluntati: ita ut gratis uocati sunt & recepti in gratiam propter Christum. Nam alioqui nunquam poterunt uoluntati Dei pure seruire. Qui enim peccati remissionem & uitam per merita & satisfactions

P R A E F A T I O

operum suorum quærent, isti præterquam quod iusticiam gratiæ peruersissima impietate negant, etiam nephanda & abominabili idolatria sibi seruiunt: neque quicquam minus agunt, quam quod seruiant Deo, cum tamē aliud nihil agere uideri uelint, quam se pure colere Deum, eisque seruire: sed falluntur in semetipsis, & alios fallunt, quos secum trahunt in eundem opinionis errorem & impietatem. Sed hæc & huiusmodi plura, de iusticia fidei et operū, suis quæque locis copiosius pertractabimus.

Methodus iusticiæ operum nostrorum.

Iam denique uolēs exhibere bonorum operum doctrinam, illam hoc ordine quo in Decalogo præcepta est tradam: quin ipsum Decalogum discipulis proponam, ex quo & a Christo & ab Apostolis, atque adeo ab omnibus prophetis colligitur illa operum, quæ sunt necessaria in penitentia iustorum, doctrina. Fons est enim Decalogus, & quasi methodus quidam, continens iusticiæ nostri operis & nostræ obedientiæ, quæ Deo debemus, exactam descriptionem. Seruire enim Decalogum non tantum ad accusationem peccati, in carnalibus: uerum etiam ad doctrinam, quam exprimant renati, & in omni uita sua inuiolatam seruent, perse notum est. Quanquam uerum est, iusto non positam esse legem: sicut Paulus testatur. i. Timoth. i. Item Hieremias. Cap. xxxi. Non docebit uir proximum suum. Tamen lege utitur ille, ut doctrina uoluntatis Dei: etiamsi ut exactore & oppressore conscientiarum illa torqueri nec debeat nec possit.

Proinde in doctrina penitentiae, non prophetæ solum, uerum etiam Christus & Apostoli, sepe redeunt nobiscum ad legem: ac docent ex illo uerbo, quid agere deceat & operari, quid fugere & uitare, eos qui per promissionis gratiæ fidem, uere sunt conuersi ad Deum. Ac docet quidem Deus omnes gratiæ filios, quorum omnes iusticiæ sunt motus spiritus sancti: sed retinet tamen ministerium uerbi sui in ecclesia, quo regit piorum animos, & mouet corda ipsorum, & efficit ut propositam in lege uoluntatem faciant. Quapropter utilis est & necessaria Decalogi cognitio, quia in illo docemur quæ opera placeant Deo & quæ requirant a nobis, ne decepti ad opera non præcepta, ad inania illa & ociosa mandatorum hominum, conuertamur.

Has ergo rationes & hæc exempla, in hoc tertio libro, qui erit de fructibus iustificatorum, ut dixi, sequar: & Decalogi enarrationem quandam scribam. Qua perspicuum fiat, ipsum quoque Christum & Apostolos, in predicatione bonorum operum, nihil quam interpretes legis agere: deinde, & obedientiæ erga Decalogum nos adhuc debitores permanere. Etiamsi ille neque accusare neque damnare possit, eos qui uere in Christum Iesum credunt. Eatenus enim, non sumus sub lege: sed sub gratia. Faciam autem tres libri partes: & in prima, adiuuante me gratia Dei, & spiritu leui Christi, scribam de præcepto opere bono. In secunda autem, de boni operis

operis impletionem & quomodo inchoata obedientia placeat Deo, in illis qui Evangelio crediderunt. In tertio denique adijciam adpendicem de sacramentis. Nam & sacramentorum usus pertinet ad fidei iustificationum exercitationem, confirmationem & confessionem: quo & doctrina legis servit. Tamen si non legis, sed Evangelij adpendices sint sacramenta: quod quorsum dicam, suo loco aperiam. Quia vero etiam disputari solet, in bonorum operum precepta doctrina, quatenus sit lex abrogata, & quatenus maneat, ab hac quaestione sumam initium, huius de operibus libri, quem institui. Quem utinam Christus Iesus suo spiritu in me, pro gloria nominis sui, & utilitate totius ecclesiae, absoluat. AMEN.

ELENCHVS CAPITVM

prime partis.

- DE Mosaice legis abrogatione. CAP. I.
 Enarratio Decalogi, in qua primum, de autoritate & partibus legis: CAP. II.
 Item, de cognitione Dei & uero eius cultu. CAP. III.
 Enarratio primi precepti: Non habebis Deos alienos coram me. CAP. IIII.
 De pluralitate Deorum alienorum, & de duplici idolatriam, quid sit Deum habere, & de uaria primi precepti transgressionem. CAP. V.
 De uicijs in transgressionem primi precepti, ex quibus de contrarijs operibus bonis, in illo preceptis, poterit iudicari. CAP. VI.
 De poenis uiolati Decalogi: & contrarijs premijs, eorum a quibus mandata Decalogi, sine impijs opinionibus, seruantur. CAP. VII.
 Enarratio secundi precepti, de iusticia oris: Non assumes, &c. CAP. VIII.
 Enarratio tertij precepti, de sabbathi religione CAP. VIII.
 Enarratio posterioris partis Decalogi: et primo de parentibus honorandis. CAP. IX.
 In secundam partem posterioris tabule Decalogi: in qua sunt generalia precepta, de dilectione erga omnes. CAP. X.
 In posterioris tabule Mosaici Decalogi tertiam partem, de concupiscentia. CAP. XI.

DE MOSAICAE LEGIS ABROGATIONE.

Varie disputari solet, de Mosaice legis abrogatione: de qua mihi quicquid ab huius libri initio non nihil dicendum est, priusquam de precepto opere bono, ex lege plenius differere pergam. Necesse est enim Christiano plane nosse, que pars diuinarum legum in Christiana doctrina debeat retineri: & quomodo ac quatenus sit necessaria in spirituali cultu, que erga Deum prestare iustificati debemus, uiuendo modeste, sobrie, iuste & pie. Non enim sic abrogata est lex, quasi eius usus apud Christianos nullus possit esse: aut quasi legum doctrina sit per se inutilis & ociosa. Longe enim sanius de legibus & sentire et pronunciare debemus: ac scire, plurimum utiles esse leges. In primis autem, Decalogum habere multiplicem usum, quo Christiani penitus non queant carere.

COMMENT. DE POENITENT.

Cum igitur de certitudine & firmitate dogmatum Christianorum, pronuncian- dum sit nobis, non nisi ex scriptis Euāgelistarum & Apostolorum, satis constat, tam ex prædicatione Christi, quam Apostolorum, quod in doctrina euangelica Christiana Decalogi mandata ser- uantur: neque possit hæc omitti, quæ uidelicet pertinent ad poenitentiam do- ctrinam, qua de nouitate uitæ nostræ docemur. Accedit deinde & illa ratio seruandi ac retinendi Decalogi: quia continet doctrinam timoris, dilectionis, fiduciæ & spei in Deum: Item, dilectionis & pacis erga proxi- mum. Denique, quia Decalogi præcepta, sunt scripta in natura: ideo non possunt omitti aut aboleri.

Cærimonie autem & forenses Mosis leges sine periculo omitti possunt. Nec enim sunt amplius necessariae obseruatu, post Christum glorifica- tum, ut Decalogi mandata: sed sunt liberae, uidelicet, res mediæ & licitæ, his qui in Christum crediderunt. Ideo sine conscientie periculo possu- mus illis uti: quin etiam cum laude iusticiæ, & amplissimo merito in illa, si quis proximi infirmioris respectu illas seruarit, Ita ut factum legimus ab Apostolis, in initio ecclesie nascentis. Et quanquam huiusmodi exem- planunc nulla sint in ecclesia: tamen similia sunt in obseruatione manda- torum hominum, rerum per se mediarum, Ut in esu carniū & abstine- tia illarum: aut similibus. Nam qui Mosaicæ cærimonias somniant esse mortiferas & res uici osas post Christum glorificatum, illi turpiter & sce- de errant. Mortiferae sunt enim & perniciosæ tunc demum, quando sin- guntur esse necessariae ad iustificationem: & creduntur meritum gratiæ & remissionis peccati habere. Neque solum cærimonie: sed ipsæ quoque Decalogi sacratissimæ præceptiones. In summa, quæcunq; operum leges: a quibuscunq; traditæ sunt, aut tradi possunt. Sicut testatur illud Pauli: Gal. v. Nihil uobis cum Christo est, qui in lege iustificamini: a gratia excidistis.

Retineri tamen in doctrina, et obseruari in omni uita Christianorum Decalogi mandata debent: quia, ut docui, continent iusticiæ spiritus do- ctrinam, pertinentque ad poenitentiam prædicationem. At cærimoniarum & forensium legum, de Mosaicis loquor, alia ratio est. Quia illæ legis partes seruiuerunt ad constituendam & conseruandam Israelitarum politi- am: Item, ad conseruandam in illo populo promissionum de Christo fidem. Ideo nihil opus fuit, durare eas legis partes, ultra tempus exhibi- ti & reuelati in orbe Christi. Sicut nec pertinuerunt unquam ad alias Gentes: quæ nunc regnante Christo multo minus grauari illis possunt. Sed Decalogi mandata talia sunt, ut eius præcepta opera necessario ser- uentur per ab omnibus præstentur: sicut etiam illorum omnes semper debitores fuerunt. Hinc enim & in oim naturam sunt scripta a Deo: ideo omnes obligant. Necest onus, obedientiæ operum Decalogi debitorem esse: sed

Quid in legi-
bus mortife-
rum.

sed exactio debiti iustificationis per decalogum, conditio illa impossibilis accipiendę uitę per pręceptam Decalogi iusticiam, & ira legis ac maledictio quę consequitur imperfectam obedientię nostrę iusticiam, essent importabilia onera: quę uidelicet sunt abrogata per gratiam, non tamen nisi in illis qui per euangelium in Christum Iesum credunt. Itaq; doctrina timoris & dilectionis manet ac retinetur: qua etiam cum summa uoluptate seruiunt Deo illi qui per euangelium in gratiam & Christum Iesum crediderunt.

Quid propri
e abrogatum
in lege.

Est pręterea alius usus Decalogi, qui facit necessaria eius mandata, in predicatione & doctrina Christiana. Opus est enim iustificandis doctrina, quę faciat ad certam ostensionem & accusationem peccati eorum: Itē ad demonstrationem irę & iudiciorum Dei aduersus peccatores. Cum alioqui humiliari non possent, neq; credere euangelio, aut saluari. Seruire autem Decalogum ad hanc necessariam humiliationem nostri, multrę Pauli sententię testantur: ueluti illa, Rom. iij. Per legem agnitio peccati. Item illa Rom. vij. Peccatum non cognoui, nisi per legem. Concupiscentiam enim nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. Et reliqua eius loci, in quo perfectissime docet, per legem non arceri, non prohiberi proprie peccatum, seu aboleri perfecte: sed ostendi solum & accusari, simulq; illa declarari, hominem esse reum uicio domestici et agnati morbi æternę irę & condemnationis. Punit enim Deus uiolationem Decalogi eterna morte: in his qui nō credūt euangelio, & nō agunt pœnitentiã.

Est & legis quidam politicus usus, qui etiam si ad iusticiam spiritus per se nihil faciat, tamen est necessarius in hac uita: uel propter conseruationem pacis & tranquillitatis, horū temporū & huius corporalis uitę.

In summa, oportet Decalogi triplicem usum cōcipere: & de illo toto religiose sentire & pronunciare. In carnalibus enim seruit omnium primo ad disciplinam bonorum morum: seu ad politicam iusticiam apud homines. Iuxta illud Pauli, i Timoth. i. lex est iniustis posita. Item Ro. xij. Principes nō sunt terrori bene agentibus, sed male. Nam Ministri legum sunt principes & Magistratus: in hoc ordinati a Deo, ut morum externorum honestas illa in legibus pręcepta, aliquo modo seruetur ac propagetur. Quamquam enim illa nemo iustificetur coram Deo, ramē hoc commoditatis habet, quod ambulantes in ea sunt minus mali: & quod illo modo eruditi in lege, & assuefacti ad eius disciplinam, melius erudiri de Christo possunt, quam qui barbarice, bestialiter & sine cognitione legum uiuunt. Gal. iij. Lex pędagogus noster fuit in Christū: ut ex fide iustificemur.

Illam autem ratio, qua lex seruit ad ostensionem nostri peccati & irę Dei, est theologica & spiritalis: & longe potior priore. Nec enim sine ea quisquam conteri in corde, aut humiliari coram Deo posset: adeoq;

nec credere promissionibus euangelij, & per consequens nec saluus fieri. Denique in tertio usu seruit lex iustificatis, ut doctrina uoluntatis Dei & bonorum operum: quae Deus requirit, ut qui iustificati sunt fidem exercent & confirmant, adeoque crescant in illa, Deum glorificantes. Non enim potest retineri fides, ab his qui carnaliter uiuunt. Primus usus est ciuilibus posteriores duo sunt theologici & spirituales. Habet autem quilibet suam commoditatem, tam necessariam & urgentem, ut uel politicum usum praetermittentes perniciosissime consulant sibi. Nulli enim qui flagitiose uiuunt: & sine poenitentia manent, possunt saluari.

Quod uero ad caerimonias & forenses Mosi leges attinet, ille ut dictum est finem suum habuerunt, tempore quo exhibitus est & reuelatus in orbe Christus. Expectari enim ac nasci debuit, iuxta promissiones Dei, in iudaico populo Christus: aeternus Rex & pontifex, omnium qui in ipsum credunt. Qui postquam uenit, & glorificatus est regno aeterno in caelis, sacerdotio perfunctus in terris, & nunc aduocatum nostrum agit in caelis, non fuit opus, ultra hanc gloriam Christi, conseruatione externae istius politicae, quae tradita est a Mose: aut cultum externorum, quales in caerimonijs fuerunt, umbratilibus figuris rerum & corporis Christi. Viuente ergo & regnante Christo Iesu, luce omnium, uia, ueritate & aeterna uita, caerimoniae legis penitus desierunt: ut de caerimoniae abrogatione in epistola ad Hebr. elegantissime differitur. Nec aliter iudicari de corporali Israelis regno debet: quod uidelicet durare non debuit, ultra manifestationem aeterni ac spiritualis regni, & gloriae Christi. Non enim sine periculo duraret ista corporalis politia, a Mose instituta. Quia credi posset, nondum exhibitum esse Christum illa adhuc integre durante. Quae propter profuit aboleri & euertere illam politiam: & oportuit significationem certam dari, caerimoniae status regni Israelitici, Christum iam dudum exhibitum esse. Lege, Gen. xlix. Nunc igitur regnans Christus dominatur & imperat spirituali potentia & diuina omnibus populis: quos etiam spiritu sancto gubernat, regit, fouet, defendit ac tuetur aduersus omnium creaturarum iniurias & aduersantia mala.

Iam igitur Christiani libere utimur politicis constitutionibus omnium gentium. Nihil enim faciunt per se ad iusticiam spiritus: nec impediunt eam. Sicut nec quaedam ecclesiasticae pontificum ordinationes, de certis ritibus ac caerimonijs. Ideo tolerari possunt, quin etiam sunt utiles: si tamen libere relinquuntur, & pro rebus medijs in ecclesia habeantur. Hoc est, si permittamur illis uti, sine opinione necessitatis, uel iusticiae, aut cultus: sicut nec peccatum dicant habere omisitae, nec meritum iusticiae obseruatae. Sed pro corporalibus exercitijs habeantur: utilibus, si rudioribus seruiant, nondum perfecte institutis fide in Christum. Maxime, si seruiant ordini in ecclesia ac sint honori uerbo Dei. Quamquam hos ritus hypocrite habeant pro summo

De libertate
in usu medio-
rum.

mo iusticię cultu: quorum pharisaicam uanitatē, quia detrahit gratię & honori Christi, necesse habemus omnibus uotis detestari. Nihil enim ferendum est, quod Christi gloriam obscurat: & alios trahit in perditionis errorem. Fide autem in Christū pure obseruata, etiam quascūq; Moisaicarum constitutionum leges possemus retinere & obseruare: quemadmodum aliarum Gentium ordinationibus & constitutionibus, tam politicis, quam cęrimonialibus, utimur sine fidei iactura & sine conscientiarum periculo. Nisi utamur illis, nō ut medijs rebus: sed tanq̄ necessarijs & immutabilibus. Tunc em̄ leges sunt uiciosę: nēpe, cum dicuntur meritum iusticię habere obseruatę, aut peccatum aggrauans conscientiam transgressę. Gratis em̄, sola per Christum fide iustificamur: nec potest conscientias grauare, q̄ transgressio mandatorę Dei, ut decalogi trāsgressio. Nec em̄ alię mandatorę Dei leges, præterq̄ decalogi, & quę sub illis continent̄ incluse, durant: Ideo nec obligare cōscientias alię possunt.

Furem suspendunt Magistratus, nulla necessaria lege: si de legibus aggrauantibus conscientias loquaris. Posset igit̄ pœna illa in aliam mitiorem cōmutari: nēpe, pro Magistratus arbitrio & uolūtate, sine peccato. Ita receptas cęrimonias potestati habet ecclesia mutare uel omittere, pro ut commodum est. Nec peccat, si quando mutat, uel omittit: si tamen iudicio faciat, ac citra scandalum, uel ordinis turbationem in ecclesia. Peccaret autem, si hominum cōstitutiones pro inuiolabilibus legibus haberet: multo magis, si retinendas pronuntiaret, quę aliquid in cōmoditatis haberent. Sicut constitutio illa de pharisaico cęlibatu sacerdotum, quā hoc tempore Papistę mordicus retinent, ac iubent retinere, cū sit crudelis, tyrannica, inaudita, plusq̄ barbarica & per se impia, non potest sine peccato obseruari: ideo debet aboleri. Et cunctantibus eam episcopis abolere, quilibet boni contēnere eam debent, & libertatē coniugiorum, quā Deus ordinauit, reuocare & illa uti. Sic de quibuslibet alijs constitutionibus pronuntiandū est, quę sine peccato seruari nō possunt, siue, quę humana temeritate dicunt̄ meritorij & necessarij cultus esse, & immutabiles. Sicut professio monachatus, satisfactiones pro peccato ab hominibus præceptę: Et huiusmodi infinita portenta malorę, quę libido quorundam hypocritarum in ecclesiam inuexit.

Nā isti pharisaici fines operum & cultuum, qui dicunt̄ per se honori esse Deo, & ex opere operato mereri peccati remissionē, & ualere ad impetrationē æternę uitę, corrūpunt uerę usum cęrimoniarę & omnium legum: & sunt perniciosi, quia detrahunt gratię & honori Christi, & fidē extinguunt. Quo etiā nomine sunt demoniorę doctrinę: ut cū opinio necessitatis & iusticię illis accedit. In summa, alunt insignē contēptū dei, gratię, bñficioꝝ Christi, cōtumeliosi in uerā pietatē & Christianismū. Quappter nō sunt ferēdi, in quibuscūq; legibus doceant̄. Nō em̄ ne de

Decalogi quidē precepta opera, preſtita a nobis, ſic ſunt meritoria: multo minus hominum conſtitutiones.

Peccatum eſt, ſi cū ſcandalo & offeſſione infirmoꝝ, aut cū perturbacione ordinis & pacis in eccleſia, uiles ac pie cęrimonie uiolenti: ſed impias cęrimonias, & impias cōſtitutiones etiā uirtus eſt continere & abſcribere. Hęc nō fuerunt pretereūda hoc loco, uidelicet in doctrina de operibus per ſe neceſſarijs: Itē de libertate & uſu in medijs, ne pro neceſſarijs habeant, quorū uſus eſt licitus: ut ne dicā, ne ingenerēi homini ſtultā opinionē ſanctitatis, quę per ſe ſunt peccata, opera & facta uicioſa. Nō em̄ pro neceſſarijs & inuiolabilibus legibus haberi in eccleſia debent, niſi precepta & cōſtitutiones Dei, ac nominatim Decalogi precepta: ut quę nō poſſunt omitti ſine peccato. Quamq̄ aut̄ uiolata dānent hominē, tñ ſeruata ac preſtita, non poſſunt haberi pro perfectione iuſticię, eo q̄ legibus Decalogi nemo pot̄ eſt ſatiſfacere. Iuſticia eſſent, ſi exactionibus Decalogi omni ex parte a nobis ſatiſfieret: Sed nūc ſeorſim de uſu mandatorū Decalogi dicā: & de libertate, quę eſt nobis a Chriſto in illius mandatis.

Uſus & neceſſitas præceptorum Decalogi.

Oportet igitur Decalogi mandata longe ab omnibus alijs legibus diſcernere: ut quorū uſus & neceſſarius eſt, & noxia tranſgreſſio, a quibus cūq̄ & quādo cūq̄ fiat. Nā quia ad poenitentia iuſtoꝝ pertinet, ideo uiolata arguunt contemptū Dei in eſſe tranſgreſſoribus: quemadmodū ſigna ſunt & teſtimonia ueritatis & fidei in Deū in illis a quibus diſſeruant. Sunt ergo multe graues cauſę, cur omitti non poſſint, nec mutari. Primū, quia pars ſunt iuſticię ſpiritus: uidelicet, fructus ſpiritus, ſeu effectus iuſticię, in illis qui per euangeliū in Chriſtū Ieſum credunt. Id circo & ualidiſſima exercitia fidei præbent talibus: & fidē ipſam augēt ac cōfirmant. Sicut labefacta fides & euerſa in illis qui carnaliter cōtra Decalogi precepta uiuunt. Sunt etiā inſcripta, in corda credentiū, p̄ ſpiritum ſanctum, Decalogi precepta. Iuxta illud Hier. prophete cap. xxxi. Dabo legē meam in uiscera eorū. Sed & cōſentiunt cū lege nature, quę eſt immutabilis & perpetua uoluntas Dei. Hęc igitur omnia arguunt, Decalogi mandata omitti non poſſe

Deniq̄ prohibet ſumma carnis uicia Decalogus: quę qui admittūt, non poſſunt fieri hæredes regni Dei & Chriſti. Sicut docetur, Gal. v. i. Cor. vi. Eph. v. & c. Et Ro. viij. dicitur: debitores ſumus, non carni, ut ſecundum carnem uiuamus. Si enim ſecundum carnem uixeritis, morietini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Item i. Timothe. i. Finis præcepti eſt charitas, (hęc uero totum Decalogum complectitur.) Ex corde puro, conſcientia bona & fide non ficta. Si ergo mortificandæ carnis debitores ſumus & ſeruandæ dilectionis, planum eſt ac firmum, quod qui uiolant & tranſgrediuntur temerario Decalogi mandata, illi nec puro corde in Deum, nec conſcientia bona uiuunt: quales impoſſibile

impossibile est, uera in Deum fide præditos esse. Longe uero impossibilius saluari posse: nisi ad Deum, fide non ficta, & debita pœnitentia conuertantur.

Est igitur alia Decalogi abrogati ratio, quam aut cœrimoniarum, aut forensium legum Mosaicarum: ut quæ sunt Israelitis solummodo tradite, usq; ad tempus reuelationis & glorificationis Iesu Christi, sicut paulo ante docui. Nulla enim nunc necessitas est illarum legum: quin etiã bonum est & utile penitus abolitas esse. Quẽadmodum prodest Iudæorum politicam prorsus destructam esse: nesi duraret, ambigũ faceret Christi anis, num Christus exhibitus esset. Quia nisi exhibitus esset, impossibile fuisset regnum Iudæorum in totum solui & aboleri: sicut iam factum esse uidemus supra mille & quingentos annos. Docui tamen supra, quia libertate integrum sit & licitum Christianis, aliquid ex Mosaicis constitutionibus, cœrimoniarum & forensium legum, sibi usurpare. Nec enim uicium est in illis, nisi opinio necessitatis, & iustificationis quærendę ex legibus. Ac docet in Act. cap. xv. Lucas, autoritate Apostolorum, quasdam Mosaicas cœrimonias, nimirum scandali uitandę causã, per liberam dilectionem, seruandas in ecclesia, institutum fuisse: quas omnes obseruationes, ætas postea & tempora in fide confirmatorum, aboleuit. Sed ut laude pietatis non caruit, aliquas cœrimonias cũ infirmis seruare, & non protinus abolere omnes: ita necesse fuit, profitendę puritatis fidei causã apud aduersarios euangelij, eos qui crediderunt pertinacibus hypocritis in nullo cedere. Vtraq; ratio obseruari a nobis debet, in obseruationibus mediatorum: ne quos ex infirmis alienemus a fide, aut ne fides iniuria hypocritarum pereat & succumbat.

Decalogus uero sicut tantum abrogatus est, ne ius habeat exigendę debitum iustificationis, per præceptam perfecti operis iusticiam seu obedientiam. Nam cum hanc eius exactiõem nobis præstare sit impossibile, illa conditione quam proponit facit nobis impossibilem saluationem: ac cõijcit nos sub æternę irę maledictionem. Hęc ergo onera, & aduersantia cum summo periculo mala, sunt in Decalogi mandatis abrogata. Est ergo conscientię libertas in hac Decalogi abrogatione: in qua ipse usus mandatorum & obedientia manet: dissimilis libertati, in cœimonijs & forensibus Mosis legibus: quarum opera sine conscientię periculo omiti possunt, Decalogi uero nunquam. Et hęc Decalogi abrogati ratio, sic traditur a Paulo: Rom. vi. Non estis sub lege, sed sub gratia. Hoc est enim perinde, quasi dicas: non estis sub ira condemnante, quia reconciliati & recepti in gratiam. Item, Roma. x. Finis legis Christus est, ad iusticiam omni credẽti. Et Gal. iij. Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

Hęc abrogatio legis, id est, irę mandatorum Decalogi & maledictio

Abrogati
Decalogi ratio.

num eius, facit ut etiãsi exactiõibus Decalogi satisfacere nequeamus, tamen condemnari non possimus, propter Christum, in quo per fidem gratiæ sumus & ipse in nobis, inclusus in corda nostra. Torus enim, quãtus est, noster est, quatenus credimus in eum: ut ab ipso met Decalogo iudicari nequeamus, & iam facti simus irreprehensibiles & inaccusabiles coram Deo, modo in fide permaneamus. Rom. viij. Nulla nunc dãnatio est, his, qui sunt in Christo Iesu, &c. Col. ij. Et uos cum illo doessetis in delictis & præputio carnis uestræ, conuiuificauit cum illo donans uobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographũ, decretis constantis, quod erat contrarium nobis: & sustulit illud e medio affigens crua.

Hæc ergo, nisi de mandatis Decalogi, intelligi non possunt: nec significant, quã iram & maledictionem in peccatores abolitas esse. Nec promiscue tamen omnibus libertatem gratiæ promittunt: sed illis qui in Christum Iesum credunt, & nouitati uitæ student. Gal. v. Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. Damnat enim & accusat lex, eos qui carnaliter & flagitiose uiuunt: sicut præmemorato loco clare & copiose dicitur. Multo magis obnoxij sunt iræ & rei maledictionum æternarum, qui non credunt in Christum: seu palam impij & repugnantes fidei, ut Iudei & Mahometistæ: seu qui fingunt se credere in Christum, & salutem tamen ex operibus legis querunt, aut sensu peccati sui desperant. Siue qui aliter sine poenitentia & conuersione ad Deum uiuunt: ut multi hypocrite & uani homines, titulo tenus Christiani.

Non ergo abrogatus est Decalogus, quod ad obedientiam & usum. Nam usus & obedientia manent. Sed quo ad iram & maledictionem: quæ malatamen adobruunt ac perdunt omnes eos qui non credunt in Christum Iesum. Est etiam ita abrogatus Decalogus, ne qui iustificationem, seu remissionem peccati & salutem, per illius præcepta opera sibi necessario quærant. Proposita est enim, in euangelio, noua iustificationis ratio ac uia: uidelicet, promissio gratiæ, de remissione peccati & uitæ æterna per Christum. Sicut docemur, Rom. iij. Nunc autem sine lege, iusticia Dei manifestata est, testificata a lege & prophetis: iusticia autem Dei, per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt in eum. &c. Sic ergo aboletur conditio illa impossibilis, proposita alioqui in lege: ut, qui fecerit hæc uiuet in eis. Utitur enim in Euangelio Deus alia noua, id est, gratiæ, conditione: quæ sic loquitur, ut est Mar. ult. Prediccate euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Item Ioan. iij. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum: sed ut saluetur mundus

mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est. Quia non credidit in nomine unigeniti filij Dei.

In summa, Decalogus manet ac retinetur apud Christianos, ut doctrina uoluntatis Dei: utque regula bonorum operum, qua iustificati utantur, in dijudicandis operibus, quæ placeant Deo: ne mirentur ac sequantur alia, quæ Deus non requirit. Sed ut exactio, ut tortor & onus conscientiarum est abrogatus. Solis tamen, qui in Christum Iesum credunt, donata est hæc gratiæ libertas: & facta Decalogi abrogatio, id est, iræ & maledictionum Decalogi. Incredulos enim suo iure perpetuo iudicat & damnat.

SEQVITVR ENARRATIO DECALOGI, IN QVA PRIMVM
de autoritate & partibus legis: item de cognitione Dei, & uero eius cultu.

T Raditurus itaque Decalogum Moses, id est, eam legis partem, que continet doctrinam poenitentiae & iusticie spiritus, (nempe, ueri timoris, fiducie, dilectionis & spei in Deum: Item auersionis a peccato, quod natura est tale, & dilectionis proximo prestande.) cuius omnes sumus debitores, initio quaedam premittit, ad munendam doctrinae legis autoritatem: & locutus est, in quiens, Dominus cunctos sermones hos. &c. Non enim ignorari uerbi Dei autoritas debet: qua uidelicet conscientiae nostrae obligant, obnoxie Deo. Proinde autoritas Decalogi est diuina: nec alia posset conscientias nostras obligare. Et preceptum Dei ita oportet definire, ut statuamus danabile peccatum esse, ei non obedire. Peccatum est enim Deo rebellare esse, & non obedire monitis eius, quicquid ille preceperit: & transgressiores condemat eterna morte. Loquitur autem non minus hoc tempore nobis Deus per Decalogi precepta, ministerio Christi & Apostolorum, quod ex euangelij historia & scriptis Apostolorum satis liquet: quam olim locutus est Iudaico populo, ministerio Mosis & prophetarum.

¶ Precipit autem agnitionem sui, ut breuiter dicam, in Decalogo: & requirit obedientiam erga suam uoluntatem. Porro loquenti Mosis, cuius ministerio primum lex est promulgata, autoritatem conciliauit, prodigijs & signis miraculosis. Nec enim potuisset alioque lex, ut missa a deo, recipi ab hominibus: nec agnoscere, nisi in certis opinionibus uoluntas Dei. Que etiam causa effecit, ut in uniuersa sacra scriptura nihil traditum sit non commendatum nobis & comprobatum hac ratione. Oportuit enim homines certissime confirmari, de uoluntate Dei. Quapropter nec euangelij predicatio facta est initio, sine prodigijs & operatiuibus miraculosis: attestantibus, uerbum ipsum a Deo missum esse, tum requirere Deum, ut in uniuerso orbe euangelio ab omnibus credetur, Denique ut promissionis gratiae fide se conuerterent omnes Gentes, & poenitentiam agerent.

Autoritas
Decalogi.

CAP. II.

In rebus enim, quæ attinent agnitionem Dei & uerum eius cultum, item quæ cōscientias nostras accusant, peccatū reprehendunt, siue ab illo nos absoluant coram Deo, deniq; iusticiam in quam Deus respiciat, de finiunt, & uiam eterne uitæ monstrant, non debet neq; potest ualere, præterq̄ iudiciū, autoritas, sententiā & uoluntas, unius, ueri, æterni, omnipotentis & infallibilis Dei & domini omnium rerum: minimeq; decipiens nos quibus loquitur, sed ueracissime & fidelissime consulentiis nobis, & pacta erga nos sua ac promissiones seruantis. Quid enim iudiciū & sententiā hominis, his in rebus posset? Nihil sane q̄ errores & impietates seminare: & abducere fideles a uia iusticiæ, ueritatis & æternæ uitæ. Adeo em̄ ignarus est homo spiritualium & diuinarum rerum, ut illas etiam pro stulticiā habeat & uanitate. Ac docent nos exempla superioris seculi, quo hypocriseos & perditionis per hoīm doctrinas abducamur. Quare omnibus modis cauendū est, ne qs in ecclesia Dei, de rebus quas dixi, autoritate humana & sine uerbo Dei loqui & cōstituere presumat.

Nam & Christus ipse uideri noluit, de rebus fidei & æternæ salutis, alia quam diuina autoritate & uerbum Dei loqui. Ideo suum uerbum, dicebat esse patris uerbum: a quo missus erat in hunc mundum. Sic em̄ legimus Ioan. vii. inter alia eius dicta: mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Idem præterea allegat non infrequenter, signa illa & miracula, quæ solitus fuit edere, in testimonium ueritatis doctrinæ: ne qui ambigerent, se alia discere & accipere in doctrina ab ipso, quam quæ erant a Deo. Ut Ioan. v. Ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quod pater miserit me. Et cap. x. Si mihi non uultis credere, operibus credite. Quæ igitur audaciā est & temeritas, loquentium sine uerbo Dei in ecclesia, de rebus conscienciarum, de iusticiā coram Deo & æterna uita: Imo pugnantia loquentium, & opprimentia gloriam uerbi Dei: Hoc enim pontifices & doctores horum infelicium temporum fecerūt ac faciunt sæpe.

Sed pergam in his quæ cœpi. Christus autoritatē uerorū Apostolorum quos misit, & qui aliud non erant predicaturi quā mandata Dei, & euangeliū, uerbum uitæ, nobis commendans ait: Qui uos audit, me audit. Et qui uos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Luc. x. Nam alioqui certe, ne quis hanc sententiam corrumpat, & uiolenter trahat ad laudē traditionum humanarum, quisquis alie na a uerbo Dei audit atq; discit in ecclesia, is Christū minime audit: sed spiritus impostores & ministros Diaboli. Nec spernit Christū ac Deū patrē, quisquis impias hoīm doctrinas, quibus gratiæ & gloriæ euāgelij derogatur, repudiat, contemnit & abiicit: sed necessario honore & cultu glorificat. Frustra igitur hoc Christi dicto, Qui uos audit, me audit. &c. quidam Pontificij sibi blandiuntur, & suis impijs doctrinis, ac stultis

tis legibus, patrocinium quæerunt. Nam & mandatū Christi præterea habemus, quod iubet ut caueamus nobis a pseudoprophetis, & pernitiolis eorum doctrinis. Quales necesse est esse, qui nobis hominū doctrinas prædicāt, pro uerbo Dei. Nam puritas & simplicitas uerbi Dei illo pernicioso addicamento corrumpitur.

Paulus quoq̃, qui auctoritatem Apostolatus sui accepit immediate a Christo, ad Rom. xv. scribit: Non ausim loqui quicq̃ eorū, quæ non efficit per me Christus. Et Petrus præcipit, ut in ea ratione docēdi, quæ præscripta est a Deo, permaneamus. i Pet. iij. Si quis loquitur, loquatur ut sermones Dei. Ac uetat scriptura, ne homines præsumant sua commenta, uerbo Dei adponere: ut Deu. xij. Quod præcipio uobis, hoc seruate, ut facias. Nec addas quicq̃, nec minuas. Item Prouer. xxx. Omnis sermo Dei ignitus clypeus est. Nec addas quicq̃ uerbis illius: & arguaris, inueniar: & mendax. Hæc omnia scripta sunt, ut studium puritatis uerbi Dei nobis cōmendent: atq̃ ut uelimus cauere nobis ab hominum doctrinis, uidelicet, ociosis, uanis, inutilibus, impijs & pernitiolis.

Quid multis? Diligentia & cura cognoscendi dogmata, & retinendi uerbum dei pure, tam est necessaria, ut posthabita & neglecta illa non obscura significatione testet̃, etiā Dei præceptum in negligētibus & detestoribus regnare: ne dū non sit perniciosum, & dānabile homini & ecclesijs illam postponere & negligere. Quod utinam serio cogitarent & exenderēt principes & magistratus: & q̃bus cōscientiarū regendarū cura, cū salutis doctrina, demādata est, episcopi & doctores. Nā certe liberarēt ecclesias ab hoīm doctrinis: & pernitiolas eorū leges abolerēt, quæ nunc fere primas in ecclesia tenēt. Tum ferueret etiam minus odiorum, rixarum & contentionum passim in ecclesia: digladiantibus alijs pro stultis & fatuis legibus, alijsq̃ pro gloria uerbi dei illis resistētibus, quibus non licet tacere. Neq̃ enim facile dici potest, quam sint pernitiolæ hominum doctrinæ in ecclesia: de illis mihi sermo est, quibus par cum uerbo dei auctoritas tribuitur: & quæ finguntur necessariae esse, ac seruatae Deo honori, & cultum illi exhibere, homini autem gratiam & salutem mereri. Sicut hoc tempore postulant, de doctrinis hoīm, id est, de hypocrisis & uanitate, credi. Quare cum in solo dei uerbo posita sit iusticia & salus & uita nostra, cauere debēt & abijci hominum doctrinæ: ille q̃bus gratia & gloria uerbi dei obscurat̃ & opprimitur. Nec prius sarciri pax in ecclesia, aut coire partium concordia potest.

Verum hæc de legis & uerbi dei auctoritate, in genere dicta, iā sufficiant. Dicam nunc de partibus legis: quæ sunt duæ principales. Nam & Christi testimonio, dilectione Dei & proximi, tota comprehenditur, & cōsummat̃. Itaque tria prima, omnium consensu, et recto iudicio, reseruantur ad dilectionem, Deo proprie debitam: reliqua septē ad dilectio

De partibus
Decalogi.

COMMENT DE POENITENT.

nē proximi. Quam tamen illi, respectu Dei & uoluntatis eius potius debemus, q̄ proximi. Ex quo liquet, cur & ingratis, importunis, iniquis, & inimicis atq; aduersarijs nostris, dilectionem debeamus.

Continet itaq; pars prior præcepta de cultu quem Deo proprie debemus; pars uero secunda præcipit de dilectionis obsequijs erga homines. Sed quia horū obediētia refertur ad uoluntatē Dei, præcipientis eā, ideo & ipsa in cultu, quo Deus a nobis honoratur, haberi debet. Iam in parte prima, præcipitur initio de iusticia cordis: deinde de iusticia oris, & postremū, de iusticia operis & factorū, siue potius, de iusticia quietis & cessationis ab opere corporali: sed ut alij sanctiori rei, studio uerbi Dei uidelicet, & obediētiæ illius, dediti uacemus. Porro in altera parte, initio præcipit de honore, obediētia & obsequio, ad homines: quæ uidelicet parētib; debemus, atq; illis oībus, q̄ in uicem parētum succedunt. Mox in genere præcipit quattuor sequentibus, de offensa in proximum cauēda: quæ est in tribus, scilicet in opere, ore & corde. Opere autē dupliciter ledit proximus, aut em̄ in corpore, p̄ homicidium: aut in rebus priuatis, ut cum adulterio illi polluitur cōiunx, uel facultatibus spoliat, furto & rapina. Ore autē offendit proximus, mendacijs, calumnijs, prodicione, & similibus. Deniq; & ipso corde, per concupiscentiam, inuidiam & similes morbos.

Hæc partitio perspicue & utiliter docet. Et affert p̄terea alias cōmoditates: quæ reuerentiā legum prioris tabulæ auget. Sic em̄ existimādū est, in doctrina legis, reuerentiæ & honori erga Deū, dari primas & digniores partes: ut ipsa quoq; mādāta prioris tabulæ discamus in tantū excellere & p̄stare dignitate & necessitate præcepta posterioris, quantum Deus ipse excellit ac superat incōparabiliter res omnes oīm creaturæ. Quapropter & grauius peccant qui in præcepta prioris tabulæ delinquant, quam qui in ea quæ sunt posterioris. Tametsi mortaliter peccent, qui uel minimum præceptum Decalogi uiolant: etiam sola concupiscentia, & nulla externa trāsgressione. Sed quot sunt obsecro quos ea peccati conscientia tenet, si per incredulitatem, dubitationem, diffidentiam & desperationem, in præcepta prioris tabulæ delinquant: aut per aliam primorum præceptorum trāsgressionem? Sane multi hypocritæ, ne quidem pro peccatis agnoscunt illa uicia, quæ dixi: & quibus peccatur in primā tabulam, quod in explicatione præceptorum magis discemus. Nam uicia cordis præsertim extenuant: quæ sunt grauissima coram Deo, & causa omnium trāsgressionum, quæ hominem condemnant. Sed ista cæcitas & ignorantia diuinorum est istorum propria, qui in suas carnales iusticias confidunt: & trāsferunt in eas summam pietatis, denique meritum gratiæ & salutis. Ideo hæc pœna percutiuntur a Deo, ne uerum uideant

deant, intelligant, cōuertant & salui fiant. Quapropter de hac crassa impietate homines diligenter doceri debent: ne per ignorantiam peccati, quod grauissimū est in oīm natura, in pharisaicum tumorē & arrogantiam, propter externa quaedam & paucula opera posterioris tabule, sese erigant: & poena cecitatis, & privati timoris Dei, in semetipsis, percitant: ac contumeliosi in Deum permaneant, ut iudicentur.

Proinde, ab agnitione sui ordit̄ in lege Dominus: ac docet se requirere aliquem sui cultum. Item, punire inobedientes & rebelles: & benefacere obedientibus, a quibus per timorem & dilectionē glorificat̄. Nam in Decalogi promulgatione, usus est hac precipua comminatione & pmissione: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes: uisitās iniquitatem patrū in filijs, in tertiam & quartam generationē, eorū qui oderunt me: & faciens misericordiam in milia, his qui diligunt me, & custodiūt precepta mea. Hec em̄ testant̄, esse Deum: & requirere, ut aliquo suo uerbo, ac signis & testimonijs suæ bonitatis a nobis adprehendat̄: deniq; & cultum aliquem sui requirere, certum & Deo dignum, quo uult honorari. Vult enim credi, timeri, diligi & tota fiducia cordis adorari: quod uidelicet sit, qui puniat improbos, & bonis bñfaciat, adiutor & auxiliator presentissimus in oportunitatibus & tribulatione. Sed sic coli a nemine posset, nisi antea perfectissime agnitus. Quapropter ad obedientiam legis accedere, etiā stultum est, nisi prior agnitio dei ad illam adferatur, uel potius ex illa accipiatur: aut alijs uerbis, ac testimonijs Dei, tum suæ erga nos gratiæ & bonitatis.

Itaq; primū est in lege, quod Dominus precipit de agnitione sui: quod sine ea non possit florere in nobis cultus deo dignus. Cum autem secundum iudicium rationis, non possit cognosci, uel adprehendi Deus, ipse nobis loquens, pro agnitione sui, solus audiri debet. Agnoscitur enim sola uerbi sui fide: & signis ac testimonijs, unius, ueri, æterni & omnipotentis Dei, a se propositis. Nec alia re est efficax ad iustificandum nos: siue ad operandum ac p̄ficiendum in nobis suam uoluntatem. Verbum itaq; quo se Israelitis manifestauit, ac signum sue potentiæ & bonitatis, efficax in credentibus, hoc propositum pro tempore fuit: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Et sequit̄: nō habebis Deos alienos corā me. &c. q. d. non aliū Deū agnosces aut coles, preterq̄ me qui tibi hoc uerbū ppono, & testimoniū diuinitatis, oīpotentiæ & curę tui exhibui, hoc ipsum opus & bñficium, q̄ te e durissima seruitute liberaui: uidelicet de captiuitate in terra Aegypti.

Sic ergo agnoscere Deum, & adprehendere illū, potuerūt credentes Israelitę: & se ipsis fieri meliores, Deo cultū & reuerentiā debitā prestare. Ideo & prophetę illis testimonijs dei, potentiæ & bonitatis eius, in prædicatione frequēter usi sunt: ut ps. lxxvij. Itē ps. cxxxv. &c. quia, ut dictū est

De agnitione
dei, & adora
tione seu cul
tu, qui illam
sequitur.

nisi cognitus, quod est, & qualis est, coli non posset. Hebr. xi. Credere oportet accedentem ad Deum, quod sit, & inquirēibus se remunerator sit. Proinde & a nobis adprehendi debet certo uerbo: quo & noticiam sui nobis manifestat, & testimonia suæ bonitatis erga nos præcipua edit. Verbum itaq; , quod omnibus gentibus de cognoscendo Deo propositum est, est salutis euāgelium, quo omnibus annunciat remissio peccati & æterna uita per Christum. Et exhibitum est, in eodem, testimonium diuinæ potentiae & bonitatis in destruendo regno peccati & mortis, pro omnium salute, ipse unigenitus Dei filius, Christus Iesus. Hunc ergo Deum, qui est euāgelij autor, & pater Domini nostri Iesu Christi, agnoscere debemus: & in omni uita nostra, per poenitentiam, & conuersionem nostri a peccato, ad præceptam in lege operum iusticiam, conuolere. Nam idem Deus, & legis, & promissionum gratiæ, de quibus docemur in euāgelio, est autor: nec est alius, præter illum.

Cultus spiritalis Deo debitus.

Nunc uide, quid in cultu, unius ueri Dei oporteat numerare & habere: nimirum uerum Dei timorem, qui faciat, ne contemnerentur illius mandata uelle uideamur, sed sollicitè custodire & seruare. Deinde, ueram promissionum gratiæ fidem: quæ sola efficit, ut Deum perfecto corde diligamus. Item, in qualibet calamitate patientiam seruemus: & auxiliū a Deo expectemus. Nam etiamsi lex timorem doceat & fidem, tamen nihil ad perfectionem perducit: sed fides promissionum gratiæ euāgelij de Christo, cuius ratio alio loco erit explicanda. Reuertor nunc ad partitionem legis, in qua & cuiusdam alterius discriminis admoneri debemus: utilis ac faciendi in cultu Dei. Nam ipsa tempora adferunt nonnumquā casus, in quibus leges pugnare uidentur: ut fere nescias, quid agas. Sed facilis est hæc controuersia pugnantium legum, & explicatur hac regula: Lex inferior cedat superiori, & secunda tabula primæ. Nam in his angustijs ipsi quoq; Apostoli sese explicant hoc modo. Sic enim statuerunt, ut est Act. v. Oportet Deo magis obedire, quā hominibus. Et Christus tradit hanc regulam. Luc. xiiij. suo exemplo, prophetarum omnium & Apostolorum factis comprobata.

Legum pugnantia quomodo explicatur.

Verba Christi, quæ dico, apud Euāgelistam Lucā, sunt: Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Nam in his Christi uerbis & illa Pauli fundantur: Gal. i. Modo enim homines studeo demereri, an Deum? An quæro hominibus plerimus usus est huius regulæ. Nam & principum ac Magistratus ciuilibus autoritas illa defenditur: qua uidelicet, fontes puniunt & occidunt & facultatibus spoliant, & bello latrocinia arcent. Hoc enim, quia faciunt ordinatione, iussu & uoluntate Dei, cuius est illa Magistratus ultio & uindicta.

dicta, non possunt accusari transgressionis legum, quæ dicunt: non occides, non furtum facies, &c. Sed oportet fateri ac dicere, quod cultum debitum Deo præstent. Nam & peccarent gravissime, nisi fontes punirēt: & illa officia sua, quæ dixi, facerent, ministri Dei, in hoc ipsum seruitutes: omnibus in bonum, & pro totius reipublicæ tranquillitate.

Sed Evangelij præcipua ratio in omnibus habenda est, ne contra hoc delinquamus in gratiam ullius hominis: siue ullius commoditatis, uel incommoditatis respectu, ut maxime totius reipublice bono corporali, aut damno, fieret. Nam & illa sunt Christi: Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Sed uenio ad inferiora. Nam & illa comparatio ex hac regula nascitur, qua uidelicet discernimus inter diuinas & hominum leges. Si quæ enim hominum constitutio pugnet cum Dei legibus, ea continuo repudiari debet & abiici. Ac prodest hanc regulam tenere hoc tempore, quo contra libertatem, qua diuinitus donati sumus, multis pharisaicis constitutionibus grauamur in ecclesia: ueluti legibus de statis ieiunijs, delectu ciborum, prohibitis coniugijs, certis præcationibus, tam pharisaicis quam stultis & perniciosis. Huc pertinet iniquissima & iniquissima constitutio illa, de communionē alterius speciei pro Laicis: de Missa priuata, sacrificuli sacerdotis, in qua fieri oblatio fingitur, pro peccatis uiuorum & mortuorum. Quem ergo timor Dei habet, & quisquis uult cultum præstare Deo, is reiectis & conculcatis uanis simis constitutionibus istis, ad uerbi dei obseruationem sese conferat.

Non igitur negligenter discenda est illa comparatio: quia utilis est & necessaria in multis casibus. Nam & Monachos liberat a suis ridiculis & stultis uotis, regula quam hic explicamus. Quid enim est in illis, quod non aduersetur uerbo & mandatis Dei? Primum, quia derogant gloriae Christi: deinde, quia obscurant mandata dei, de uera, utili & necessaria obedientia, castitate & paupertate. In summa, obedientiæ erga Deum, in quibuslibet casibus, prior ac potior ratio haberi debet: quam perueniatur ad obedientiam erga homines. Et fidei causa prædominari in omnibus negotijs debet dilectioni: etiam præcepte a Deo. Imo nec dilectionis mandatum tunc esse poterit, si quod factum aut faciendum fidei rebus aduersetur ac pugnet. Cæterum dilectioni erga proximum & necessitatibus eius, quælibet cærimoniarum constitutiones cedere debent. Extant enim & in euangelij historia plurima exempla, quæ nos hanc dilectionis seruandæ rationem docent. Vt Matth. v. viij. xij. Luc. xiiij. xv. Ioan. v. ix, &c. Nam si cærimonie diuinarum legum debuerunt utilitati & necessitati hominis cedere: quanto magis hominum cærimonie in his casibus necessitatis proximi, cedere debebunt. Nam & propter Christum omnes creaturæ seruire ac subiacere nobis debent. Matth. xij. Dominus est filius hominis, etiam sabbathi. i Cor. ij. Omnia uestra sunt, &c.

COMMENT DE POENITENT.

Hęc igitur omnia nosse oportet & obseruare ac sequi, in doctrina & obedientia ueri & germani cultus Dei: qui uidelicet existit in obseruatione mandatorum Dei, & haud quā in ritibus ab hominibus excogitatis. Et ut quedam præcipiant homines, prima fronte non statim pugnantia cū mandatis Dei, tamen illa opera seruare & facere opinione iustitiæ & meriti remissionis peccati, aut satisfactionis pro morte, est cultus dæmoniorum: tam abest ut placeat Deo. Isti em̄ sunt hypocritarum cultus, obsecrantium gratiam & fidem: & suis mandatis eam laudem tribuentium, que ne mandatis quidem Dei tribui recte potest. Habent aut̄ & mādāta Dei suum ordinē & rationem: ut dictū est. Sunt aut̄ plusq̄ audacter impij & iniqui, qui sua uana præcepta mandatis Dei æquant: ac postulant parem honorē illis haberi. Item, affirmant æque meritoria esse, ut mandata dei. Isti sunt fures & Latrones, & non possunt non noxij esse, per suas istas impias doctrinas in ecclesia. Ac nimis inconsiderates sunt, qui istis hominum doctrinis audent suā salutē cōmittere: papistę, Monachi, & Monachę, & id genus pessime seductores & illaqueatores p̄stigij Diaboli.

SEQUITVR ENARRATIO PRIMI PRÆCEPTI.

NON HABEBIS DEOS

alienos coram me.

CAP. III.

IN hunc modum præmissis quibusdam de legis abrogatione, & auctoritate quæ manet semper: Item, de partibus legis, de agnitione Dei & uero illius cultu: proximum est, ut ad singulorum mandatorum Decalogi enarrationem accedam. Proinde mandata Decalogi tradita sunt, propter transgressiones, sicut Paulus inquit, Gal. iij. utiq̄, tam cognoscendas, (demonstratas uidelicet & accusatas atq̄ dānatas lege, non futuris solum, sed iam presentes, quibus omnes rei sunt.) quam cohercēdas. Virumq̄ enim Paulus docet: ut Rom. iij. per legē agnitione peccati. Gal. iij. Lex pædagogus noster fuit in Christum. i. Timoth. i. Lex est iniuriosus posita. Significat enim iniustos & iniquos homines aliquo modo coherceri legibus: nimirum ab externa transgressione. Nam uicia cordis, lex scripta, & in tabulis lapideis exarata, non potest tollere ex natura. Sed ubi docet per legem cognosci peccata, tam de transgressionibus uiciosis cordis loquitur: Sicut manifestissimum est, testimonio cap. viij. Epistolę ad Rom. quam de externis transgressionibus operum malorum. Imo de internis transgressionibus oim maxime loquitur: ut quas demōstrari & accusari præcipue opus fuit. Quia nisi per accusationem diuinę legis, nunq̄ cognosci potuissent: quod periculosum homini fuisset. Tū quia inani iustitię persuasione sese fefellisset: tū etiā, quia usum promissio- nis gratiæ nunq̄ uidere aut̄ intelligere potuisset. Iā hac ratione existimandum est, tradita fuisse potissimum negatiua mādāta, in Decalogo: quæ in omnia e regione suam quandam affirmatiuam in se includunt. Sicut mox planius adperiam, & copiose satis explicabo.

ERgo continet Decalogus fere negatiua operis mali præcepta: quia magis positus est ut peccatum præsens ostendat, quam ut futurum prohibeat. Omnes enim habent peccatum, & egent gloria Dei: sed non omnes agnoscunt se habere peccatum, aut gloria perfectæ iusticiæ coram Deo egere ac uacui esse. Ideo opus fuit tali lege hominibus, quæ omnes accuset, arguat, iudicet ac damnet: quod facit omnium maxime per accusationem ignorantie dei, quæ est in homine. Itæ, per accusationem diffidentie, desperationis, incredulitatis & dubitationis de Deo & eius erga nos uoluntate. Denicq; per accusationem uiciosorum motuum in natura: ut auaricie, ambitionis, ire, inuidentie, libidinis & similibus concupiscentie carnis. Rursus, imbecillis est lex ad arcendum & prohibendum futura peccata ac ne quidem potest satis externa uicia prohibere, prædominante uidelicet in homine peccato, in quo est natura: & quod dicitur, & est, congenitum illi, ac quidam perpetuus morbus in eo. Theologi uocant peccatum originis: Nec aliud est quam internum illud, de quo paulo ante dixi, quod eius rei accusemur legibus. Iam etiam uincit hominem Diabolus frequenter, ut per præcepta in multa grauiora uicia ruat: nec possit peccato semper resistere. Est enim seruus peccati, ac uenundatus eius legibus, & obnoxius Diabolo, priusquam a Christo, Dei filio, & unico omnium seruatore liberetur.

Cum ergo Deus lege sua puritatem cordis a nobis requirat, ut dictum est supra: quia uult timeri, & per fiduciam cordis, spei & dilectionis honorari: manifestum est, quod his contrarios motus uiciosos in natura damnet ac reprehendat, ut est diffidentia, dubitatio & incredulitas: Item contemptus dei, carere timore, fiducia, spe & dilectione eius perfecta. Quapropter in legis negatiua considerandum est, non modo quæ opera mala exteriorum uiciorum reprehendantur, uerum etiam interiorum motuum & uiciorum cordis. Atque adeo considerandum est, quæ opera bona externa, cum qua cordis puritate requirat prestari: nimirum, cum summa illa, perfecti timoris, fiducie, spei, dilectionis & patientiæ in quibuslibet calamitatibus, ne unquam contra Deum murmuremus, ullo uel minimo cordis motu. Et hæc ratio ualet contra hypocritas, qui in legis negatiua nullam affirmatiuam uident: & legem de solis externis operibus & factis crasse & pharisaice exponunt.

Sunt igitur hæc cordis uicia, quæ lex reprehendit ac damnat prorsus ingenta hominis nature: ut nemo unquam, ullo tempore, abesse ab illis possit. Nisi quatenus liberauerit nos Deus, per filium unigenitum Christum: sicut Ioan. viij. dicitur: si uos filius liberauerit, uere liberi estis. Et contra de hominis uiciata natura scribit. Gen. vi. cuncta interiorum & cogitatio cordis, prona est tantum ad mala omni tempore. Item cap. viij. ibidem: intentio humani cordis mala est, ab adolescentia sua. Et propter hæc na-

COMMENT. DE POENITENT.

ture uicia, omnes iusticiae nostrae sunt damnabiles & reprehensibiles coram Deo: nec de operibus suis potest quisquam gloriari, tanquam de perfecte bonis coram Deo. Hinc etiam concluditur, quod lex non sit iustificationis doctrina: Sicut Paulus docet ad Gal. ij. Rom. iij. ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati.

Proinde negatiua in diuinis legibus precipue coarguit nos esse abominabiles peccatores coram Deo: & reteguit nobis uicia cordis, & exprobrat imperfectam obedientiam, quatenus contuleris eam cum internis motibus cordis. Sicut necesse est fieri: quia de illis precipit lex. Vt Deu. vi. dilige Deum toto corde. Et. x. Dominum Deum tuum timebis. Et Leuit. xix. Dilige proximum tuum, sicut te ipsum. Item exo. xx. non concupisces. Postea & externas preuaricationes accusat & reprehendit lex: ut externam Idolatriam, blasphemias, cogitationes, adulteria, et his similia peccata. i. Timoth. i. Gal. v. Quin etiam Lex auget peccatum in carnalibus: ut quibus dolet conherceri, constringi, accusari & iudicari lege. Mallent enim cupiditatibus suis, quantumuis impijs, noxijs & prauis, effrenes indulgere. Accusari itaque & iudicari lege, iuxta illud, maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in lege, irascuntur legi & Deo. Et hac sententia lex dicitur uirtus peccati apud Paulum: i. Cor. xv. Et Rom. v. Lex subintravit ut abundaret delictum. Plura de his lege Rom. vij.

Haec qui intelligunt probe, facile consentiunt doctrinae Euangelij, Christi & Apostolorum: quae uidelicet tradit, ut dixi, quod nemo per legis opera coram Deo possit iustificari. Item, pro iustificatione, opus esse hominis, gratuita peccati & delictorum omnium condonatione. Nec mirum est, non consentire huic praedicationi, qui hanc legis rationem & usum nesciunt: nec uident peccati magnitudinem, quae est in omnium natura: & opinantur, quod legi suis uiribus, sua industria & uirtute, possint satisfacere. Ita ut semper reperire est multos, his pharisaeis opinionibus excruciatos: perditos ac deploratos homines. Haec igitur mala peccati, in superabilia nobis, intus gerimus: congenita uidelicet nobis, non ab extra aduentitia. Ab uno enim in omnes, carnali generatione sunt propagata: uidelicet, ab Adam, sicut Paulus docet, Rom. v.

Itaque non magna laus est hominis, accepisse uidelicet illum prohibitivam mandata, talium & tantorum uiciorum. Nam si natura bonus esset, huiusmodi legibus nihil opus haberet: quin etiam sua sponte bene operaretur, ac fugeret ea promptissima uoluntate, quae lex fugienda praecipit: & contraria opera bona, cum summa uoluptate perficeret. Quae omnia & Adam cum tota posteritate prestare ac perficere potuisset, si recta monenti Deo obtemperare maluisset: quam impia suadenti Diabolo obsequi & parere. Quamquam amplissimum gratiae beneficium est, de talibus actantibus peccatis accusari a Deo: quae si ignorauisset homo, nunquam potuisset saluari, cuius rationes iam antea a me sunt dictae. Nam opinione carnalis iusticiae sese sefellisset: & luce,

luce, iusticia, uia, ueritate & æterna uita priuasset. Quare ingentis beneficij loco haberi a spiritali mente debet, accusari de tantis uicijs coram Deo: ne nobis placeamus, ultra quàm oportet. Sed rursus tamen, ne displiceamus nobis ultra modum: quia Deus per peccati nostri accusationem, uult nos trahere in suę gratiæ fidem.

Iam illud uidendum est, quomodo quęlibet negatiua includat in se, suam quandam operis boni affirmatiuam. Nam & Moses, & prophete & Christus & Apostoli, negatiuas illas, seu prohibitiuas operis mali, frequenter affirmatiue exponunt. Vt negatiua illa, non habebis Deos alios, quęter affirmatiue exponunt. Vt negatiua illa, non habebis Deos alios, nos coram me, habet has affirmatiuas: Ego sum Dominus Deus tuus. Exo. xx. Diliges Dñm Deum tuum toto corde tuo, tota anima tua & tota fortitudine tua. Deu. vi. Et Ibidem cap. x. Dominum Deum tuum timebis, & ei soli seruias. Nam quod mox ibidem sequitur, ipsi adherabis, iurabisque per nomē eius: Est affirmatiua quędam secūdi precepti. Veluti illa Ioel. ij. Omnis quicūque inuocauerit nomen dñi, saluus erit. Ceterę negatiue posterioris tabulę, habent hanc generalissimam affirmatiuam: diliges proximum tuum sicut te ipsum. Leui. xix. Item, omnia quę uultis, ut uobis faciāt hoīes, & uos facite illis. Matth. vij. Sed huiusmodi plura testimonia colligere, foret ociosum: ut quę nūquā non sunt obuia, in literis prophetarum & Apostolorum. Sunt enim legis spirituales sermones & tractationes. Liqueat autem ex his affirmatiuis, quę cordis iusticia in lege precipiatur: quā solus Christus suo spiritu in nobis efficit & absoluit.

Igitur per negatiua mandata, ut dictum est, peccati & uiciorum corruptę nature oīm primo accusamur. Sic enim lex chirographum est contrarium nobis: quia significat, nos esse repletos omni spurcicia peccati & iniquitate. Nam preter diffidentiam, dubitationem & incredulitatem de deo, multis uiciosis morbis peccati alijs abundamus: ut inuidia, odij, ira, auaricia, æmulationibus, & his similibus alijs, prorsus diabolicis, quos nemo tegere aut excusare potest. Cum omnes experiant illos sibi adesse, & regnare in se: nisi quatenus beneficio celestis gratiæ & spiritus Christi ab eis liberati sunt & defendunt. Quapropter & filios frę Lex esse nos testat: qui nisi per gratuitam peccati nostri condonationem nequeamus coram Deo saluari. Neque ex lego aliud melius reportare possumus, priusquam a Christo iustificamur, quam huiusmodi peccati, ignorantie Dei, & uiciosorum motuum in natura, certam & firmam cognitionem.

Hęc sunt ex Pauli theologia eruta de cognitione peccati per legem: ite de impossibilitate legis ad iustificandum & saluandum peccatores. Lex enim oīm maxime docet nos de interno peccato, ignorantie & contemptus Dei: & de alijs uiciosis motibus cordis. Quos & reprehendit atque damnat lex: tum contrarios, pios, castos, & sanctos requirit. Est enim spiritalis doctrina: cui satisfieri a carne, i. uirtute humana, haud quaquam potest. Et

COMMENT DE POENITENT.

hoc est, quod Paulus inquit: Ex operibus legis non iustificatur ulla caro coram Deo. Nimirum, quia solis externis factis non satisficit legi. Nemo autem ignorat quanta difficultate obediamus legi: Item, quanti impuri motus adsint nobis, rebelles legi & Deo. Neque enim ipsi quoque sancti, qui a spiritu dei gubernantur, perfectam obedientiam erga legem prestant. Nam si legi obedire carnalis natura posset, & prestare quicquid lex requirit, esset perfecte sana & libera a peccato: & propriis factis iusta, sancta & salua coram Deo. Nec opus haberet gratia, ac redemptore Christo. Verum ea res longe aliter se habet. Nos enim peccatores sumus: & sine iusticia gratie, qua nobis contingit gratuita remissio omnium delictorum nostrorum, propter Christum, quatenus credimus in eum, non possumus saluari. In summa, lex arguit, accusat, & conuincit nos esse damnabiles peccatores: ut fiduciam istam impiam & arrogantem meriti carnalis iusticie nobis eximat ac penitus excludat. Tum etiam, ut ad gratie implorationem, pro remissione peccati, & auxilio spiritus, nos quasi impellat.

DE PLURALITATE DEORVM ALIENORVM, DEQVE DVPLICI
Idolatria. Item quid sit, Deum habere: tum deinceps de uaria primi precepti transgressione:

CAP. III.

POSTquam de negativa legis, que frequenter obuia est, generalia queedam dixi: proximum est, ut que propria sunt primi precepti, seorsim persequar & excutiam. Cum ergo in lege precipiat Dominus, Non habebis Deos alienos coram me, pro illius clara & perfecta intelligentia dicendum mihi erit, primo: de pluralitate Deorum alienorum. Et mox, de duplici Idolatria: interna cordis, & externa operis & factorum. Item, Quid sit Deum habere: & postremo de uaria & multiplici transgressione primi precepti, per aliquot exempla. Nam modi sunt innumerabiles ac infiniti: nec satis cognosci ab humano corde eorum profunditas & impietas potest.

Dij alieni multi.

Non ergo frustra est, quod Deus numero multitudinis uicium Idolatrie prohibet: siue potius reprehendit, accusat ac damnat, iam presens in nobis. Nam prius docui, iuxta illud Pauli, lex propter transgressiones posita est, non tam arceri peccatum lege, quam redargui uehementissime & aculari in nobis. Quamquam enim apud aliquos aliquo modo externa transgressio prohibeat: tamen hoc neque perpetuum est, frequenter enim homines uincuntur tentatione, ut in grauiora uicia ruant. Neque fit apud omnes plurius in. prorsus contemnunt Deum. Et ignari uiciorum cordis, in arrogantem impietatem incidunt, qui externa legis opera seruant: quod est nouum peccatum, & nouum Idolatrie genus in homine. Denique hoc non est uere arceri aut prohiberi peccatum coram Deo, externa uicia solum prohibere. Quantum est autem, internis uicijs cordis omnes abundare: maxime contra primum preceptum. Ut autem, uicium Idolatrie est grauissimum in hominis corde: ita lex, dicendo, non habebis Deos alienos, abscondite significat, uarium ignorantie

noratię dei malū nobis adesse, uariū erroris & cęcitatıs in pctō, adeoq; de
fectionis a uero unius dei cultu. In summa, nō unius generis morbo uici
orum nos laborare: quo Deū summa cōtumelia afficimus in corde, &
omni honore suo, qui illi reddi a nobis debuit, fraudamus. Prorsus om
nes homines. Sicut Paulus probat, multis testimonijs scripturę: Ro. iij.
Non est iustus quisquā, nō est intelligens, nō est regrens Deū. Oēs de
dinauerūt, simul inutiles facti sunt: nō est q̄ faciat bonum, ne unus qui
dē. Sepulchrę patens est guttur eorū: linguis suis dolose agūt. uenenum
aspidū sub labijs eorū. Quorū os maledictiōe, & amaritudine plenū est.
Veloces pedes eorū: ad effundendū sanguinē. Cōtritio & infelicitas in
uijs eorū: & uia pacis nō cognouerūt. Nō est timor dei cotā oculis eorū.

Hęc igit̄ uicia, nomie Deorū alienorum cogitemus primo oīm repre
hendi. Quia em̄ nos alienāt a uero Dei cultu, et aliū timorē, aliā fiduciā,
dilectionē & spē in nobis erigunt, q̄ ad Deum adferri debuerunt, sunt
proprijs specie quędā Idolatrię, q̄bus addicti & seruietes precipi
tamur in infinita uicia, pctā & transgressiones externas. Quia ut primū
ceptum fons est obedientię oīm reliquorum: quod seruato eo, & reli
qua omnia seruat a sunt ac facta. Ita transgressio primi, causa est uiolatio
nis oīm reliquorū. Hæret itaq; grauissima & multiplex impietas, in car
nali natura, & hominis corde: ut neq; timeat, neq; diligat Deum uere,
plane q; diffidat illi atq; contēnat Deū. Et, sicut ppheta loquit̄, dicat in
corde suo: non est Deus. Nā hinc certe est, q̄ rebus presentibus magis
confidunt hoies, ueluti opibus, potentię, honori, & similibus, q̄ Deo,
ignari uidelicet Dei, potentię & bonitatis eius. Nec credentes illis, quę
de Deo prædicantur: sed pro fabulosis habentes in cordibus suis. Qua
re nec timent Deum. Sicut probant in actionibus totius uitę suę: Neq;
possunt amare Deum: aut grati pro beneficijs illi esse. In prosperis autē
insolenter agunt: & in aduersis desperant. Sed quis omīa illa enumeret,
quibus Idolatrę Deum sua gloria, ut dictum est, fraudamus?

Adpellatione tñ Deorum intellige simul dici dæmonia ista, q̄ gentes
p̄ Dñs habuerunt: & Deorū nomie coluerunt, cū graui scandalo Iudæ
orum, quę finitimę illis fuerūt. Itē, eos hoies, quos plerūq; nec sapiētes
nec bonos, sed insigniter stultos ac malos, dixerunt Deos esse: & horri
bili impietate pro Dñs adorauerunt, fere adulātes homibus: sed alijs tñ
scandalū adorationis p̄bentes. Et ab his exēplis, de cæteris speciebus Ido
latrię facile iudicari potest. Est enim Idolatria, cordis fiduciā, timorē,
dilectionē & spem, aliq̄ uni, uero, æterno. omnipotēti Deo habere, id
quod nunquam non faciunt homines, priusquam per cognitionem dei
ueram ac solidam fuerint liberati. Ac miserandum est, fidere hominem
rebus, quę illum nec meliorem aut foeliciorem reddere possunt habitæ:
nec deteriorē amissæ, aut nunquam habitæ. Quod intelligi uelim a me

COMMENT. DE POENITENT.

dici, de rebus omnibus, que nō sunt Deus ipse. Solus em̄ Deus habitus, beatum efficere hominem potest: quia solus est lux, sapientia, ueritas, summa fœlicitas & æterna salus.

Duplex Idola-
latría.

Porro, ex iā dictis colligere est, coargui in scripturis, duplicē Idolatri-
am: aliam internam & uiciorum cordis, & aliam externam, operis & fa-
ctorū. Quare & lex de utraq; exponi debet: & oīm maxime, de interna il-
la, quæ est impij cordis, impietatis & peruersissimatis opinionum de Deo.
Cum præterea sit fons, unde scaturit om̄s externa Idolatria: contemptus
Dei, & transgressio mandatorū eius. Nec em̄ prius admittit̄ externa Ido-
latría, q̄ corde a Deo deficiamus: aut per incredulitatem, uel dubitationē
& desperationem. Et externę Idolatrię facinora, sunt signa & quidā ef-
fectus abominabilis idolatrię regnantis in corde. Itaq; cor, quæ pars est
hom̄is nobilissima, scedis & impijs affectibus obnoxii ac seruiens, cum
excusso timore Dei, & reiecta fiducia, spe, & dilectione in Deū, seruit de-
monibus: Item timorē, dilectionem, fiduciā & spem, alio transferens, q̄
in Deū. Sicut Paulus de auaricia scribit, uocans eā cultū Idolorū: quod
homines auari, tota cordis fiducia, & in altissimo contēptu Dei, et homi-
nū, opibus cōquirendis student. Quod contra salutis rationē fieri, idē
plurimis locis testatur. Et Christus affirmat, tales Deo non posse seruire:
quæ ppter nec fore saluos. Matth. vi. Nemo potest duobus dñis serui-
re. Itē, Nō potestis Deo seruire & māmone. Et cap. xix. Diues difficile in-
trabit in regnū celorū. &c. Non em̄ facile imperant suis cupiditatibus
& curis: nec sunt fideles dispensatores facultatū suarū in pauperes. Lcge
quę sunt Luc. xvi. Et Luc. xiiij. dicit: caute uobis ab auaricia. Et cap. xxi
Attendite, ne grauent̄ corda uestra curis huius uitę. Nā præter q̄ quod ab-
strahunt a deo, in quo est summa impietatis, nihil sobriū, sanū aut mode-
rabile suadent. Vide i. Timo. vi.

Turpe est igit̄ & impiū ac noxiū homini, curis auaricię addictū esse:
quæ est uiciū Idolatrię in illis. Ideo nemo q̄ talis est, potest saluari: nisi ab
his impijs curis, p̄ fidē in deū liberetur, ac mutet̄ ut deum suum colat, ti-
more, fiducia, dilectione & spe, quibus ille honorat̄ & regit̄ honorari. Iā
ab hoc exēplo de alijs speciebus Idolatrię iudiciū sumi debet. Quisq; em̄
quomodocūq; contra primū p̄ceptum peccat, non potest saluari: nisi ad
agnitionē p̄cti sui pueniat, dolens ac uere cōtritus aspirauerit ad gratiā:
& deinceps a quauis idolatria, tam quæ in corde admittit̄, q̄ in operibus
prauis, abstinet. Sed plura exēpla, tā internę q̄ externę Idolatrię infra co-
nabimur referre. Externa enim Idolatria est, quando cūq; homines &
quocūq; casu, relicto deo, qui p̄ solā cordis fiduciā tenet̄, ad p̄sidiū crea-
turarū sese conferunt: & illis aliter, q̄ deus iubet utunt̄, hoc est, abutuntur.
Et hæc semper coniunctam internā Idolatriā, & impietate cordis, habet:
quanquā non quisquis intus peccat per idolatriam, mox etiam externam
admittit.

admittit. Nam homines iusti, & timentes dei, uicij cordis repugnāt: & cauent sibi ab externa transgressione mandatorum Dei.

Iam facile est explicare, quod tertiu fuit in proposito ordine dicendo: *Quid uidelicet sit Deum habere.* Siquidem Deū habet, quod quis q̄ timet, cui fidit, quod diligit, & in quod sperat: in summa, cui honorē cordis habet, uero timore, dilectione, fiducia, ac spe, & cuius possessionē existimat se beatum esse. Et hec est adoratio cordis, ac uerus Dei cultus: cuius nos debitores esse erga uerū Deum Christus docet, Ioan. iij. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eū, in spiritu & ueritate oportet adorare. Et huc pertinet p̄cepta illa om̄ia, de timore habēdo erga Deū: de fide, spe & dilectione, ubicunq; extant in scripturis, quorū & supra mentionē aliquot feci. Et hoc modo Deū habere, ac colere, efficit hominem & in hac corporali uita beatum. Quia quisq; sic habet Deum, nō potest uel a aduersitate terreri, aut abijci in desperationē: neq; cōtra in prosperis carnaliter securus esse, & sine timore Dei agere. Sed existimat se in solo Deo beatū esse: ideo in quibuslibet casibus adiuuat a Deo. Nec admittit talis aliquid contra officium hominis Christiani. Graues adeo causæ sunt, cur ille cultus & hec agnitio Dei precipiantur.

Quid sit Deum habere

Bene igitur illis, ac beati, qui existimant, intelligunt ac credūt, se omnia illa possidere in Deo, quæ faciunt ad huius & futurę uitæ felicitatē. Sic enim uarijs scripturę testimonijs docemur: & p̄sertim in psalmis, ut psal. xxxiij. Non rex saluat in multitudine exercitus: Gigas non eripiet in multitudine uirtutis. Fallax equus ad salutē: & in multitudine roboris sui nō liberabit. Ecce oculus Dñi erga timētes eū: & in eis, qui sperant in misericordia eius. Huc itē facit illud Hier. viij. Hec dicit Dñs. Nō gloriēt sapiēs in sapiētia sua, & nō gloriēt fortis in fortitudine sua, & nō gloriēt diues in diuitijs suis: sed in hoc gloriēt q̄ gloriāt, scire ac nosse me. Quia ego sum Dñs, q̄ factio misericordiā & iudiciū et iusticiā in terra. Hec em̄ placent mihi ait Dñs. Rursus Hier. xvij. maledictus homo, qui cōfidit in hoīe. &c. Itē psal. iij. Dñi est salus: & sup̄ populū tuum benedictio tua. Sed testimoniōrū huius spiritualis doctrinæ est innumera multitudo: & nullis qui sacra legunt nō cognitissima. Quia hec est principalis intentio scripturę, ut nos de illo cultu dei doceat: quem cum præstamus Deo, efficimur beati.

Sed ut Deū habere est p̄fecta q̄dam hoīs beatitudo: Ita q̄ quis deo caret, ter miser est & summe infelix. Sicut sunt q̄ nō timēt deum: nec diligunt eum. Aut qui p̄dicatę omnipotentię, bonitati & misericordiæ dei diffidunt: ac dubitant, num in necessitatibus adiuuentur a Deo. Isti enim tales, non possunt a Deo adiuuari. Contemnunt etiam atq; odiunt Deū: in afflictionibus impatientes & murmurantes aduersus Deum. Ideo necesse est, ut in rebus omnibus infeliciter & calamitosissime

COMMENT DE POENITENT.

agant: ut maxime in corporalibus florere uideantur. Sed quia Deum habent aduersantem sibi, etiam felicitates eorum cooperantur eis malum. Voluptates carnis, pecuniam, opes, honores, potentiam, & his similia carnalia pro summis felicitatibus consecretantur: ac spem in illis ponunt. Tam prudenter, digne ac solide, atq; ille qui anime sue dixit: Anima habes multa bona, posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, leta re, &c. Luc. xij. Et hec est uaria, multiplex & infinita eorum Idolatria. Quis enim motus impij cordis, hominis increduli & contemptis Deum, numerare omnes posset? Sed nunc per aliquot exempla, uicia & transgressiones primi precepti, conabor aliquo modo declarare.

DE VICIIS ET TRANSGRESSIONE PRIMI PRAECEPTI:

& de contraria pietate in Deum.

CAP. V.

- M**ulta sunt uicia in transgressione primi precepti, que omnia pugnant cum honore Dei: signa in homine aboliti timoris & fidei in Deum. Nam qui peccat in primu preceptum, eos necesse est uero in Deum timore, fide, dilectione et spe uacuos esse: quacumq; transgressioe hoc
- i. **faciant.** Sunt aut primi in hoc genere adeo, isti, qui Deu esse negant: aut Deo nos curę esse, respicere inuocantes, uel exaudire. Quamq; aut hæc impietas teneat aliquo modo omnes homines: tñ illi qui uerbu Dei fide discunt liberant ab ea. Ideo em fide sese erigunt, & repugnāt illi dubitationi, que in impijs manet. In talibus ergo placet Deo inchoata obedientia: & si quid uicij adhuc remansit in eis, quod inuiti habent, & cui repugnant, non imputatur ipsis.
  - ii. **Aliud genus est hypocritarū et pharisaice iustorū: quos scilicet fiducia carnalis & proprie iusticie tenet.** Isti em derogāt gratię & bñficijs redemptoris Christi: sicut est depicta imago impietatis supbe & arrogātis in exemplo cuiusdā pharisei, Luc. xviij. Magna aut cecitas est in isto genere hominū. Nā quia se mereri existimāt iusticiā & uitam, p̄ sua opa & facta: ideo necesse est, ut sint sui ignari: tñ iudiciorū Dei contra peccatum, & peccatores. Ideo sine uero timore Dei, & sine uera cōrriptione perpetuo agūt: ac negant se pctm̄ habere, mētientes, & mēdaciū Deū redarguētes. i. Ioan. i. Siquidē Deus testat nos esse pctōres: & indigere gratuita pcti remissioe, pro nostri iustificatioe & salute. Sed ut pcti, ita bñficioe gratię sunt ignari: & Christi gloriā transferunt in suas immundas iusticias carnis. Quare impossibile est saluari a pctō & morte posse, eos q in tātis pctis & blasphemijs gratiæ ac bñficioe Christi agūt. In hoc genere impietatis & Idolatrię est hoc tēpore totus papatus: omēs Monachi & Monachæ. Deniq; & tota scholasticorū theologorū doctrina, de pcti tentia, & iustificatione.
  - iii. **Proxima est desperatio, de gratia & remissioe peccati: in illis, quibus pctm̄ quod habent, in conscientijs ipsorū tandem reuelatum est.** Sicut legimus horribile exemplum de Iuda q prodidit Christum: longe seuerissi

mum in iudicijs Dei, contra peccatores, a quibus contēnitur. Huiusmo-
 di uero desperationem etiam docent, qui iusticias rationis predicant meri-
 torias æternæ salutis. Nam hoc cum sit falsum, & contra iusticiam gratiæ
 confictū, necesse est ut ueritas iudiciorū aliquando in contrariū reuelē.
 Quod cum sit, illi quos ignoratio gratiæ tenet, propter peruersam & cor-
 ruptam institutionē, coguntur desperare. Sed sunt plurimi alij, qui etiā si
 recte doceantur de gratia, tamen quia sine pœnitentiā uiuunt, absorben-
 tur tandē desperatione. Est autem horribilis blasphemia desperatio: quia
 est eorum, qui dicunt, maior est iniquitas mea, quā ut ueniam meream.
 Cum tamē Deus omnibus ignoscat, & breuiter omnia peccata remittat,
 propter Christum, quatenus credunt in eum. Isti ergo iusticiam gratiæ
 negant: quapropter ipsis quoq; negari debet. Negant. n. Deum esse mi-
 sericordem: Christū, propitiatorē. Et tam gratiæ quā Christo derogant.

Iam dictis adde istos idolatras, qui Deum credūt doctrinis mandato iust.
 rum hominum: plerisq; tam uanis & impijs, ut nequeant esse, nisi demo-
 niorum doctrinæ: de quibus Paulus scribit, i. Timoth. iij. Sed quanq̄
 per se non essent mala, quædam doctrinarum hominum opera: tamen cu-
 accedit opinio necessitatis, iusticiæ & cultus, sunt idolatrica. Ut cum di-
 cuntur peccatum mortale admittere, qui mandata hominum nō seruant
 aut gratiam mereri & iustificari, qui seruant. Tunc enim sunt uani & im-
 pij atq; idolatrici cultus: de quibus Christus pronunciat, frustra colunt
 me, docentes doctrinas mandata hominum. Huc pertinet doctrina scho-
 lasticorum theologorum, de satisfactiunculis humanis præceptis: ut
 de certis precatiunculis, elemosynis & ieiunijs. Item, de indulgētijs, pur-
 gatorio, & similibus expiationibus, in gratiæ cōtumeliam confictis. De
 Missa priuata, quæ dicitur ex opere operato ualere, ad impetrandam re-
 missionem peccati, tam uiuorum q̄ mortuorum. Huc accense & uniuersum
 Monachātū. Nā eius omīs fiducia, ut prædictorū, est uana & impia.

Porro, ut fiducia operū carnalis iusticiæ, tam a Deo q̄ ab hominibus
 præcepta, est impia: Ita omnis priuata sapientiæ, diuitiarum & potentie fi- vi
 ducia. Ita regi impium est, fiduciam in præsidijs armatorum & equitum
 habere: scripturæ testimonia sunt ubiq; obuia, & paulo ante quædā que
 huc faciunt posui. In homine auaro, impium est, amorem & fiduciam
 pecuniæ habere. Et omnis hominū sapientia, est stulticia corā Deo: nisi
 de qua Deus præcipit. Ideo stultū est & impiū ulli fideret aut amare aliquā
 aliter q̄ donū Dei, quo uelis uti ad gloriā Dei & proximi utilitatē, ac mi-
 nimum abuti.

Homines plus timere q̄ Deū, siue aliter q̄ Deus præcipit, est q̄q; species vi
 idolatriæ. Sicut sunt q̄ deficiūt a ueritate doctriæ uerbi dei, metu tyrāno-
 ræ & psecutionū. Quod ne q̄s faciat, Christus dehortās, ait: Nolite time-
 re eos q̄ occidunt corpus, animā autē nō possunt occidere. Sed potius ti-
 mete eū qui potest & animā & corpus perdere in gehennam. Matth. x.

vii. Quibus non multum dissimiliter peccant, qui propter accepta scandala deficiunt: quæ præsertim a moribus aliorum sumunt. Nam & Christus uult nos hæere in doctrina uerbi, etiam si professores impie uiuant. Matth. xxiij. Et commune præceptum omnes accepimus, ut nobis a pseudoprophetis caueamus: ne nos scandala doctrinæ lædant. Sunt autem deteriores qui tantum propter opes, & priuata commoda, aut in hominum gratiam, deficiunt a uerbo: ac negligunt atq; cõtemnunt uerbum, & huiusmodi spinis suffocantur.

viii. Est & arrogantia ac securitas in corporali prosperitate damnata corâ Deo: & propter impiam fiduciam, quædam species idolatrię. Qualem Christus describit, in eo qui dixit animę suæ, Anima, habes multa bona, posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, letare. &c. Tales enim plus fidunt opibus quam deo: ac sine timore Dei uiuunt. Imo nec credunt res humanas a Deo curari. Ideo non minus contumelia afficiunt Deum, atq; qui carnalis iusticiæ fiducia superbiunt, & inaniter gloriantur.

ix. Est aliud diuersum genus a iam dictis: uidelicet eorum, qui in aduersitate & calamitatibus corporalibus abijciunt animum & desperant. Cũ deberent auxilium expectare a Deo: præterea patientiam præstare in his afflictionibus, & fidem exercere. Nempe, quod bono nostro, a Deo affligimur. Sicut docemur Hebr. xij. Respicentes in ducem fidei & confummatorẽ Iesum. &c. Et Rom. v. inquit Paulus: gloriamur in afflictionibus. &c.

x. Sunt deniq; Idolatrę qui claudicant in duas partes: ac Deo se, una opera, & Idolis suis, (nempe rebus, quibus per fiduciam cordis, diuinum honorem habent.) se posse seruire, stultissima uanitate præsumunt: ut supra de auaris dixi: quales tamen haberi uolunt ac credi, eximij cultores Dei esse. Sed istorum insaniam coarguens Christus, ait: Nemo potest duobus dominis seruire.

xi. Proinde a talibus non multum absunt, qui a Diuis expectant in calamitatibus adiuuari, et a Deo suo. Nec admoneri se patiuntur, quod per diuorum cultum, suo honore Deum fraudent. Quale exemplum refert scriptura, de cultoribus Baal: cum nemo peregrinum Deum colere possit, qui non recedat a Domino. Qui præterea, ut solus est Deus in cœlo & in terra, & solus nos adiuuare potest, & adiuuat tẽpore opportuno: ita solus uult hac opinionis & fiduciæ adoratione coli a nobis. Nec in aliud totum cor uni sibi a nobis deposcit, ut Deu. vi. diliges Dominum Deum tuum toto corde, &c.

Diuorum impius cultus. Itaq; Diuorum cultus ideo impius est, quia tribuit hominibus honorem, qui proprie soli Deo debetur. Tribuit enim omnipotentiam illis: & exauditionem. Itẽ quod motus & cogitationes cordiũ nostrorũ inspiciant,

erant: quod est diuinitatem istis tribuere. Facit item ex hominibus mediatores intercessionis, in caelis coram Deo: sine omni uerbo Dei. Et quoniam sacrae literę docent aduocatum intercessionis esse Christum ad dexteram patris in caelis: Item, omnia quorum usu opus habemus, donari inuocantibus propter Christum: quid istis somnijs mediatorum intercessionis hominum aliud efficit, nisi quod suus honor Christo detrahatur, & fides extinguitur?

Magistorum denique, & qui foedus cum Diabolo habent, crassa impietas, pugnat cum primo precepto: & in genere eorum omnium, qui per cordis fiduciam a Deo recedunt, & in res alias illam ponunt. Ut qui fidunt certis signis, characteribus, statuis, sine & contra ordinationem Dei institutis. Alligant enim diuinam potentiam quidam ad lignea idola: qui bus fingunt uim quandam iuuandi calamitosos inesse, & prestare auxilium suis cultoribus.

Sed iam dudum satis est exemplorum transgressionis primi precepti: ex quibus intelligi potest, qualibus modis uioletur, etiam si nemo unus omnes numerare possit. Ac potest ex iisdem facillime colligi e regione, qui sint illi omnes modi, qui faciant ad primi precepti impletionem. Nam praeter fugam iam memoratorum uiciorum, opera precepta & requisita in illo bona, sunt: Deum uere timere, ut dictum est, & fiduciam bonitatis eius habere, propter seruatore Christum. Neque enim ob aliud nos respicit siue exaudit. Item, amare Deum: nempe, tam clementem, beneficium & propitium patrem. Agnoscere quod confessionem, gratitudinem & obedientiam ipsi debeamus: qui se totum ac gratis nobis offert ac donat. Ut libeat nobis obsequi eius mandatis, cuius beneficijs tanquam filij dilecti fruimur: qui salutem nostram redemit, per unigeniti filij sui mortem. Nam omnis illa obedientia erga mandata Dei, cum sit eo fine, ut Deum honoremus, est opus primi precepti: ita ut omnis transgressio, & omne peccatum, est quidam Dei contemptus, & uiolatio primi precepti.

Modus impletionis primi precepti.

DE PŒNIS VIOLATI DECALOGI: ET CONTRARIIS

premijs, eorum a quibus mandata Decalogi, sine impijs opinionibus, seruantur.

Sed haec haecenus pro intelligentia primi precepti: cuius obedientiam CAP. VI.
Sutinam inspiret nobis Deus, ac faciat prestare. Nunc etiam de poenis uiolatae legis pauca quaedam subiiciamus. Ac primo satis constat plurimis testimonijs doctrinae Christi & Apostolorum, quod contemptum & transgressionem mandatorum Decalogi Deus aeterna morte punit. Require itaque huius seueritatis & irae Dei praecipue testimonia Mat. v. xix. xxv. Gal. v. i Cor. vi. Eph. v. Luc. xvi. &c.

Nam Matth. v. Christus inquit: nisi abudauerit iusticia uestra, plusquam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Nec

obscurum est Christum eo loco de obedientia erga Decalogū loqui: quā ultra externorum operum obseruationem, prestemus cum aliqua cordis puritate. Erad Gal. v. dicitur: Manifesta sunt opera carnis, quę sunt adulterium, fornicatio, immundicia, lasciuia, Idolorum seruitus, ueneficia, inimicitie, contentio, emulationes, irę, rixę, dissensiones, sectę, inuidię, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia: de quibus prædico uobis, sicut et prædixi, qđ qui talia agūt, regnū Dei nō consequent̄. &c.

Sed quanq̄ transgressio mereatur pœnam æternę mortis: obseruatio tamen non promeretur æternam uitam. Primum, quia remissionem peccati & æternā uitam Deus propter aliud donat: uidelicet, propter Christum, quatenus credimus in eum. Deinde, quia obedientia operis nostri est adhuc imperfecta, nec satisfacit legi: placet tamen Deo illa inchoata obedientia, quia per fidem beneficiorum Christi operamur. Et sine impijs opinionibus resistimus peccato: non. n. ut remissionem peccati & uitam æternam nobis mereamur, sed ut gloriam gratię Dei ornemus. Ita placemus deo, cum proficere in bonis operibus studemus, hoc solo fine quod cupimus Deo obedire: & glorię Christi seruire.

Etsi autem operibus legis nemo remissionem peccati, aut iusticiā aut æternam uitam mereatur: tamen alia ingentia præmia illis operibus consequimur: uidelicet, corporalia & spiritualia in his terris, & quedam æterna in coelis. Effugiunt præterea multas corporales pœnas, aut certe mitigationem corporalium pœnarum sibi & alijs merentur, qui in iusticia legis non impie seruiunt Deo. Id est, sine pharisaicis opinionibus. Quem admodum in corporales pœnas incidunt ultra pœnam æternę mortis, qui Decalogi mādara arroganter & sine pœnitētia uiolāt & contēunt.

Sic ergo de pœnis & premijs corporalibus & temporalibus lex in genere cōtionatur, Exo. xx. Ego sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes, uisitans iniquitatem patrum in tertiam & quartam generationem, eorū qui oderunt me: & faciens misericordiam in milia, his qui diligunt me, & custodiūt p̄cepta mea. Lōge aut̄ copiosius Leuit. xxvi. & Deu. xxviii.

Proinde recte existimant, qui sentiunt neminem a Deo æterna morte, propter aliena peccata, puniri: sed unumquęq̄ propter sua peccata & proprias transgressiones. Sicut impœnitentiam & incredulitatem punit: etiā si quorundam peccata tēporalibus plagis usq̄ in tertiam & quartam generationem persequatur. Sicut e contra statuendum est, neminem saluari æterna uita, nisi per propriam iusticiam & fidem. Abac. ij. Deus enim a singulis & fidem & pœnitentiam requirit: & transilientes damnat. Etiam si alię iusticię merito frequenter corporalia beneficia, & quedam spiritualia alijs conferat: atq̄ adeo multis milibus hominum.

In summa, quisquis credit in Christum Iesum & agit pœnitentiam efficitur saluus a peccato & a morte: qui uero non credunt euangelio, nō possunt

possunt saluari. Hæc enim est propria euangelij doctrina, quod Deus peccata remittat poenitentiam agentibus & credentibus in promissiones gratiæ per Christum: Luc. ult. Incredulis autem, & obstinacibus illis ac duris & sine poenitentia agentibus, nulla remittat. Sed poenarū & premiorum corporalium & temporalium alia ratio est. Nam illæ recidunt ab unius peccato in plures.

Contingere autem corporalia premia operibus iustorum, præter supra prædicta testimonia, etiam illud Pauli docet, quod est Eph. vi. Filij obedite parentibus uestris, in Domino. Hoc enim iustum est. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum cum promissione: ut bene sit tibi, & sis longeuus super terram. Significat enim corporales necessitates & temporalia commoda, ut uictum, eruditionem, bonam ualitudinem, longiorem uitam, fertilitatem terre, pacem & tranquillitatem, dari propter obedientiam erga parentes. De spiritualibus uero premijs, quæ contingunt his qui iusticiæ bonorum operum student, pulchre erudit nos exemplum Cornelij: de quo in actis apostolicis cap. x. Denique & Christus illis loquens, qui persecutiones suo & euangelij nomine perferunt, ait: Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in caelis. Matth. v. Eo ipso docens, nulla opera iustorum bona, non habere sua premia in caelis: sicut copiosius docetur Mar. x. Et Luc. xvi. dicitur: facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula: quod nisi de premijs bonorum operum, quæ iustis reddentur in caelis, non potest intelligi, sicut copiose satis exponitur Matth. xxv.

Cæterum premia corporalia & spiritualia, dari alijs aliene iusticiæ merito, id est, aliena fide, docent plurima exempla in historia euangelij: quale habes Matth. ix. de quodam paralytico, cui & fides remissionis peccati impetrata est, & sanatio corporalis. Testantur item promissiones de inuocatione sanctorum: ut illa Matth. xvij. Si duo ex uobis cõsenserint super terram, de omni re, quamcunq; petierint, fiet illis a patre meo, qui in caelis est. Item illud Pauli i. Timoth. ij. Adhortor igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, qui in sublimitate constituti sunt: ut quietam & tranquillam uitam agamus, cum omni pietate, & grauitate. Hoc enim bonum est & acceptum, coram saluatore nostro Deo: qui omnes homines uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire.

Ergo comminationes poenarum absterreant nos, ne mandata Decalogi uiolemus. Qui enim uiolant, sibi exitium æternæ mortis acquirunt, iuxta supra posita testimonia. Deinde incurrunt simul in multas corporales calamitates & plagas: atq; adeo spirituales excecationis, indurationis & reprobæ mentis. Sicut dicit Deus, xxvij. Percutiet te Dñs amentia

COMMENT. DE POENITENT.

& cecitate, ac furore mētis: ut palpes in meridie sicut palpare solēt cæcus in tenebris, & non prosperabitur uia tua. Nam hæc nimirū intelligēda sunt, de spiritali pœna excecationis in corde & indurationis: qua percutiunt increduli & impœnitentes, ne quā uerz uideāt, intelligāt, fide recipiāt ac salui fiāt: propterea q̄ mādāta dei aliquādo p̄fracte contēpserunt.

Deniq̄, quoniā peccati pœnæ per plures eunt, fit sæpe, ut unus homo causa existat uariarū calamitatum & exitij alijs multis. Non in corporalibus pœnis istm̄: sicut propter Dauidis peccatum, tota gens iudaica attrita est & afflictata, sed quod longe grauius est, in spiritalibus quoq̄: sicut testat̄ dissolutio & discordia duorum regnorum, & impiorum cultuum in Israel. Que omnia secuta sunt in pœnā Idolatriæ Salomonis. Hæc ergo grauitas iræ, ultionis & iudiciorū Dei maxime metuenda est hominib̄: & cauendum sollicitè, ne se calamitatis & exitij aliorū faciat causam. Nā tantis malis occasio esse, est impietatū omnium summa impietas: & metetur quælibet extrema.

Rursus pollicitationes p̄miorum inuitent nos ad obedientiam erga mādāta Dei. Nam qui sine pharisaicis opinionibus legē faciunt, & iustaratione p̄mia petunt, multis grauib̄ malis se & alios liberant. Mitigat enim Deus pœnas temporales propter pœnitentiā iustorū: aut prorsus finit eas, iram suam auferens. Sed & ingentia p̄miorū beneficia, sibi & alijs conquirunt ac merent̄. Confert enim Deus plurima corporalia bona hominibus in hac uita, propter pœnitentiā iustorū: ut necessaria alimenta, pacem & concordia, successum & prosperitatē in rebus gerendis, & his similia. Deniq̄, quod longe preciosius est, uerbi gratia lumē & cognitionem donat, propter eos qui iusticiæ legis pie studēt. Sed p̄mia illa æterna in cœlis nulli contingunt, nisi propter suam iusticiā. Hæc ergo tantæ causæ faciant, ut honorifice & sentiamus & loquamur de bonorum operum iusticia: etiam si uerum est, quod ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram Deo.

Non igitur nihil est bonorum operum iusticia, præstita sine pharisaicis opinionibus, ab homine minime arrogante, & credente in Deum, per seruatore[m] Christū Iesum. Hoc est, si primo omnium non querat iustificari ex lege: si non principaliter p̄mia petat, & gloriam Dei pluris faciat, quam suam utilitatem. Iusticiam autem & salutem quærat a Christo: expectatione tamen p̄miorum exerceat fidem. Nam & in promissionibus p̄miorum exercenda est fides: & ea agenda sunt, per quæ ad p̄mia perueniri possit. Alioqui certe, bona pars promissionum Dei, & exercitiorum pietatis, euacuabitur. Dicit enim scriptura: date & dabitur uobis. Remittite & remittetur uobis. Item, cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: ut & pater uester, qui in cœlis est, dimittat uobis peccata uestra. Et uulgata sunt illa Matth. v. Beati misericordes,

sericordes, quoniam misericordiam consequentur: & his similia alia. Et per prophetam in psal. loquitur Dominus: Inuoca me in die tribulationis, & exaudiam te, & glorificabis me. Sed ut talium promissionum est innumera multitudo, quæ pollicitationibus premiorum excitant fidem nostram: ita ubiq; obuia est, & nota omnibus.

Nihil uero in hac doctrina poenarum & premiorum, contra euangelij promissiones, de gratia & fide in Christum, docetur. Nam mors æterna sequetur haud dubie omnes eos, qui non perueniunt ad fidem in Christum: nec alia ratione liberabimur a peccato et a morte quam per fidem in Christum. Quia remissio peccati & æterna uita sunt gratuita dona Dei: & accipiuntur ac possidentur per solam promissionum euangelij fidem. Quapropter in doctrina iustificationis & æternæ salutis aliter loquendum est de operibus nostræ iusticiæ, quam in poenitentia doctrina: siue cum agitur de operibus iustorum, aut certe eorum qui sine impijs opinionibus & cum studio proficiendi in uera pietate operantur & legem faciunt. Sicut Cornelius. Nemo enim per opera sua potest iustificari, aut saluus fieri, coram Deo: etiamsi piorum opera quedam accipiant sua præmia a Deo. Huc ergo facit illud prophetæ in psal. Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia in conspectu tuo non iustificabitur omnis uiuens. Item illud Christi, Luc. xvij. Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt uobis, dicite, serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Et Pauli: Ex operibus legis non iustificatur ulla caro coram Deo.

Quod uero Matth. cap. xxv. dicitur, Venite benedicti patris mei, possidete paratum regnum a constitutione mundi: Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. &c. Id significat, præmium & mercedem consequi in coelis eos, qui ex fide operati sunt & iusticias legis fecerunt. Christus enim eos laudat, qui credentes euangelio, ea quæ dilectionis sunt præstiterunt: non laudat incredulorum iusticias. Discernit autem ueram fidem a ficta & a mortua rationis opinione, signo dilectionis. Nam & Paulus docet ueram fidem, rem esse efficacem dilectione. Gal. v. Rursus ipse quoq; Christus, ut scribitur Ioan. xij. inquit: In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis inter uos mutuam. Sed incredulorum iusticiæ magis dignæ sunt æterna morte, quæ præmijs: tantum abest ut præmia sint habituræ in coelis. Nam quia superbe, arroganter, & impie sentiunt de iusticijs suis, necesse est ut iudicij Dei humilientur: iuxta illud: omnis qui se exaltat humiliabitur. Lu. xvij. Hoc enim humiliari, est reprobari a Deo, ac reijci a gratia & condemnari, ita ut illi reprobo phariseo accidit, in quem dictum est, omnis qui se exaltat humiliabitur. Quia in iusticias suas confidebat, & arroganter de illis coram DEO gloriabatur: quasi perfecte sanctus & beatus propter eas. Atque ita iudicabuntur omnes, qui in iusticiam gratie non

COMMENT. DE POENITENT.

credunt: quęcunq; tandem operentur. Ioan. iij. Qui credit in filium Dei, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est. Sed hæc hæctenus de pœnis malorum operum, & præmijs bonorum: occasione comminationum & promissionum legis.

SEQVITVR ENARRATIO SECVNDI
præcepti de iusticia Oris.

Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum.

CAP. VII.

AB interiore iusticia, quæ est cultus mentis, siue cordis, fons & causa omnis externæ pietatis, & cultuum in operibus & factis bonis, proxime fit transitus ad oris iusticiam: quæ complectitur tria præcipua capita, uidelicet confessionem, Inuocationem, & glorificationem. Quamquam glorificatio sit genus ad omnia quæ in cultu nominis Dei præstari possunt: nos tamen hac diuisione docendi gratia utemur. Ad confessionem autem potissimum referemus prædicationem & doctrinam: ad glorificationem uero, & fidem iurisiurandi, & gratiarum actionem.

Negatiua.

Quamquæ enim Lex negatiue loquatur, & secundum literam prohibeat solum diuini nominis abusum: tamen eo ipso præcipit & de recto, iusto ac pio aliquo eius usu, ut illo sanctificetur. Sicut oramus, sanctificetur nomen tuum: nimirum propter præceptam Dei uoluntatem. Nam hæc est negatiuæ uis in mandatis Dei, non solum prohibere quædam opera mala: uerum etiam contraria bona, per absconditam affirmatiuam exigere, ita ut supra expositum est. Ut cum lex dicit: nõ admittes adulterium, requirit temperantiam & castitatem: nec permittit, nisi proprię coniugis usum. Includitur ergo affirmatio in negatione: & negatio grauissime nos accusat. Significat enim cohærere nobis & congenita esse certa quædam uicia & peccata, per quæ propensi sumus ac procliuēs ad mandatorum Dei transgressionem. Affirmatio autem docet nos de contrarijs operibus bonis: quam pluribus scripturæ testimonijs colligere est expressam esse, a Christo, prophetis & Apostolis, ad intelligentiam & elucidationem omnium mandatorum Dei.

Necessitas
massuendi no
minis Dei.

Itaque necessaria ratio est, cum lex utrumq; doceat: & declinare uidelicet a malo, & facere bonum. In malo quod prohibet lex, est abusus rei bonæ: qui solus in omnibus mandatis damnatur. In operatione uero boni, est usus rei rectus, decens, iustus, pius ac necessarius. Dicam autem primo de illo recto & iusto diuini nominis usu, sanctificatione & honore: postea uero & de abusu nominis, qui fit cum illius impia & noxia homini prophanatione. Est igitur duplex necessitas assumendi nominis Dei, recte, iuste, pie ac sancte. Prior est, ut DEO sua laus & gloria reddatur a nobis: altera & posterior, ut illa redditione debiti honoris,

noris, nostræ salutis consulatur. Hoc enim fit per rectum & debitum nominis usum: tunc enim adplicatur & trāsfertur ad nos omnis gloria dei, ut operantem & sanctificantem Deum in nobis patiamur. Nam illæ duæ causæ assumendi nominis sunt coniunctæ: nec possunt diuelli. Quia nemo potest Dei nomine iuste ac pie uti, cui hoc nō cedat in causam suæ æternæ scelicitatis. Quemadmodum nec ab uti quis diuino nomine potest, sine damno & detrimento suæ æternæ salutis.

Cæterum, nominis adpellatio, complectitur omnia quæ sunt Dei: ut quæ gloriose de Deo dici possunt, & utiliter prædicari apud homines, ac quibus uoluit innotescere & celebrari. Quod est uidelicet, unus, trinus, æternus, & omnipotens Deus: pater, filius & spiritus sanctus. Solus uere sapiens, iustus, uerax, bonus, clemens, misericors & propitius: imo ipsa sapientia, iusticia, bonitas, lumen, ueritas, clementia, misericordia, propitiator & propitiatio. Conditor cæli & terræ: uisibilem omnium, & inuisibilem. Nec conditor solum, uerum etiam gubernator & conseruator rerum omnium: qui dat nobis escam, potum, indumenta, & omnia quorum usu in hac uita opus habemus. Denicq; omnibus, qui bonitati & misericordię eius fidunt, est placatissimus pater, per Iesum Christum. Hæc igitur sunt fere diuina prædicata illa, secundum quæ Deus uult agnosci a nobis: & agnitus coli ac celebrari, per iusticiam oris. Id est, per confessionem, doctrinam, prædicationem, inuocationem, glorificationem, laudem & gratiarum actionem. Tum eo modo, iusticiam, pietatem, sanctificationem & æternam salutem in nobis operari.

Sed iam seorsim de his singulis partibus, quibus Dei nomine feliciter utimur, dicā. Ergo prima confessio, de qua Paulus dicit, Corde creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem, tribuit Deo omnem illam nominis gloriam & honorem, de quo iam dictum. Eius autem est pulcherrimum exemplum, in symbolo illo, quod dicitur Apostolorum: & suo loco non nihil a me explicabitur. Dixi autem, in confessione præcipue includi prædicationem & doctrinam. Omnino enim uersantur circa res easdem: uidelicet, circa annunciationē unius Dei & Domini omnium. Item circa creationis & redemptionis fidem. Denicq; circa peccantem prædicationem. Habet autem hunc usum tam confessio, quam doctrina, ut qui Deum nondum cognouerunt, illa externa professione Dei inuitentur, ut etiam ipsi agnoscant esse DEVM, tum illum Deum esse creatorem omnium & iustificatorem & saluatorem. Denicq; ut illius agnitione & fide timeant DEVM, agant poenitentiam: & in iusticia fidei & morum studeant proficere.

Sed in hac confessione & doctrina quam dico continetur & huius confessio: uidelicet, nos homines esse multis modis uanos atq; impios peccatores. Item, nasci cum peccato, esseq; iræ filios, & æternæ dānationis

reos. Ac nisi renascamur per promissionum euangelij de gratia in Christo fidem, nunq̄ posse saluari a peccato. Nihil facere ad meritum gratiæ & salutis, ullas ullorum hominū iusticias. Nam promissiones gratiæ gratuitas esse: & per solum Christum dari ac contingere illis, qui credunt in eum. Quare arduum est & difficillimi laboris, hanc confessionem gloriæ, Deo patri & seruatori Christo Iesu debitam, intrepide & constanter reddere: quia cæcus, impius, ingratus, blasphemus & arrogans mūdus, odit & persequitur illam. Itaq̄ confessio hæc & doctrina, seu professio eorum quæ dixi, trahit secum crucem, & persecutiones: neq̄ tamen licet detrectare confessionem ullorum periculorum terrore ac metu: sed oportet constanter gloriam Dei profiteri, etiamsi occidamur, sicut docemur Matth. x. Luc. xij. & alijs multis locis scripturæ. Sed nihil temere præsumendum est, in confessione: sed omnia cum summa reuerentia & timore nominis Dei, bona conscientia, studio glorificandi Deum & seruiendi hominibus. Item cum firma fiducia accipiendi auxiliij diuini: ne forte in confessione non consistamus.

Inuocatio,

Inuocatio non aliter maxima uirtus est: quam soli, qui uere in Deum crediderunt, possunt pure præstare. Nam inuocare Deum, est animo per omnia tranquillo, securo ac certo, de propitia uoluntate Dei, in qua libet necessitate confugere ad Deum, & per preces postulare necessitatum & utilium rerum præstationem: atq̄ adeo per deprecationes peccati & delictorum remissionem orare, & auersionem periculorum, ut sunt quæ nunquam non imminet plurima mala: deniq̄ nihil dubitare, quin omnes petitiones nostræ apud DEVM exaudiantur. Et quoniam sine hac fide, neq̄ pie neq̄ utiliter inuocamus Deum, additæ sunt præcepto de inuocatione multæ promissiones, quibus fides nostra erigatur & fulciatur: adhæc datus est mediator promissionum CHRISTVS Iesus, propter quem petitiones nostræ exaudiuntur.

Huc ergo faciunt multæ promissiones quarum aliquot hic subscribamus: ut illam, Ioel. ij. Omnis quicumq̄ inuocauerit nomen DOMINI saluus erit. Item illa, Matth. vij. Petite, & dabitur uobis. &c. Prodest ergo usu quotidiano huiusmodi consolationes, & euangelium de Christo tritissimum habere: quare prædictis & illas sequentes promissiones coniungamus, psal. xc. Quoniã in me sperauit, liberabo eum: protegã eum, quoniam cognouit nomen meum. Ps. l. inuoca me in die tribulationis: & eripiam te & honorificabis me. Et psal. cxlv. Voluntatem timen-
tium se faciet, & clamorem eorum audiet & saluabit eos. Prouer. xvij. Turris munitissima nomen Domini: ad ipsam currit iustus, et erigetur. Matt. xxij. Omnia quæcūq̄ petieritis patrem in oratione, credentes, accipietis. Ioã. xvi. Si quid petieritis patrem in NOMINE meo, dabit uobis. His ergo talibus promissis roboratur fides nostra. Nam sine talibus,

bus, & sine mandato & uoluntate dei, nulli liceret ullam rem a Deo postulare. Deus autem, quia salutis nostrę rationē habet, iubet ut petamus & postulantibus in fide promittit exauditionē. De petendis autē in precationibus nostris & inuocatione docet nos Christus, Matth. vi. Breuis quidem formula est, precationū necessariarū & utilium instituendarum ad Deum: sed absolutissima. Quam tenere oportet, & meditatissimam habere, in usu petitionū & inuocatione. Nec quid indignę rei a Deo nobis petamus, aut pugnans cum eius uoluntate. Ideo & eam formulam precandi, seu inuocandi Deum infra breui enarratione percurram.

Glorificatio refertur a Christo in genere ad quoduis studium glorię Dei ampliandę & illustrandę: Ideo cōplectitur ea omnia, quę faciunt ad diuini nominis honorē. Sed ratio docendi facit, cur hanc distrahamus a confessione & inuocatione: cum generaliter & confiteri & inuocare, sit Deum glorificare. Sed sine hac generali consideratione, glorificationem existimemus esse, primo omnium uitare ac fugere quamlibet profana
glorificatio.
tionem nominis Dei: Id est, quaslibet blasphemias & scandala. Ne cui noxius sis, aut per impiam doctrinam, aut prauę uitę conuersatione: quin potius cures recta docere, ac preluere alijs bono uitę exemplo: ut etiam ipsi prouocati & ueluti impulsī omni studio propensius ornent nomen & gloriā Dei. Fidem iurisiurandi religiose seruare: & gratias agere Deo, pro beneficijs in nos & alios collatis.

Ergo glorificare, est ab homine sua consilia dicta & facta eo referri omnia, ut honori diuini nominis, & utilitati proximi seruiatur. Blasphematur enim nomen & gloria Dei occasione scelerum & nequiter factorum: sicut e regione per occasionem rectorum consiliorum & factorum a plurimis glorificatur. In summa glorificare, est non solum operam dare, quomodo te ipsum custodias ac serues immaculatum & sanctum, cultui diuini honoris in omnibus deditus, uerum etiam, conari, ut eodem pietatis & alij inuitem ac trahant, ubi similibus studijs ornēt gloriā dei. Iuxta illud Christi: sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrū qui in coelis est. Sed adijciamus hic seorsim quędam, & de gratiarum actione: quę cum confessione & glorificatione habet magnam affinitatem. Confessio enim est quędam perpetua laus Dei, & gratiarum actio: & confiteri ac gratias agere, est glorificare Deum.

Proinde laudamus Deum & gratias agimus, pro quibuslibet in nos
Laus & gratiarū actio.
beneficijs eius: tum corporalibus & spiritualibus, tum etiam pro æternorum promissione. Ideo habet magnum fidei exercitium, & debet esse quotidiani usus: Eius autem in psalmis extant multa pulcherrima exempla. Sed hic monendi sumus, uidelicet, hominis Christiani esse, pro ipsis quoq; correptionibus, calamitatibus, morbis, egritudinibus, af

fictionibus, cruce & persecutionibus, gratias agere Deo: ut quibus ille nos erudit atq; emendat, retrahens a peccando, ne nos damnatio absorbeat. Ideo beneficij loco ducuntur corripiti a Dño: sicut docemur Hebr. xi. & magne glorie & summe foelicitatis est pro nomine Christi persecutiões pati. Matth. v. i Pet. iij. Quia dum iudicamur a Domino, corripimur: ne cum hoc modo damnemur. i Cor. xi. Et gloriosae sunt persecutiones, quas pro Christi gloria sustinemus. Rom. v.

In hoc uero summo gradu laudis Dei, quid possit praestare infirma caro, quid attinet dicere: Debitum perfecte iusticie audimus: sed interim nemo est, qui illi satisfaciatur, aut possit satisfacere. Ac docent clarissime plurima Israelitarum exempla, non posse naturam afflictam bene sentire de Deo: siue in calamitatibus & aduersis, propitiam uoluntatem dei intueri, agnoscere, & bene ac bona sperare. Multo minus gaudere potest, aut gratulari sibi, tribulationibus probata, exercitata atq; attrita. Ergo in dictis omnibus usibus nominis Dei, occurrunt nobis magna, maxima, ualida et ualidissima fidei exercitia: quibus satisfacere sua uirtute quisquis se posse dicit, aut somnians loquitur, aut ioco, aut ueritatis & uirium suarum ignarus est: aut denique contemnit & irridet praeccepta Dei.

De iuramentis.

Sed quaeritur praeterea circa huius mandati enarrationem, utrum liceat iurare homini Christiano: & quae nam iuramenta oporteat seruare, & quae tanquam illicita rescindere. Igitur iusiurandum esse Christianis concessum, clare testatur illud Deu. vi. Dominum Deum tuum timebis: & illi soli seruias. Ac per nomen illius iurabis. Docet enim locus ille quod si quando sit praestandum iusiurandum, illud non praestetur tamen, nisi per nomen Domini: id est, nisi accito in testimonium ueri nominis Dei, quem nemo uelit falsi & iniquae rei testem facere. Non enim licet in iuramentis hoc pacto, ueritatis honorem, ulli alij rei habere, quam nomini Dei. Iam uanum esset, de hac ratione iurandi docere, nisi licitum esset, imo iustum ac pium, in re pia, honesta & necessaria, iuramentum praestare.

Sunt autem pia, honesta, utilia ac necessaria iuramenta, quae a Magistratibus deferuntur: quae sine praestatiōe iuramentorum, quae praecipiunt, nec officium facere, nec diiudicare controversias, aut finire lites, possent. Iuxta illud, Hebr. vi. Omnis controversiae finis ad confirmationem est iuramentum. Licet praeterea iurare, quoniam etiam iustum est & pium, si quoniam iubet uocatio & casus in quo seruit glorie Dei. Ita enim legimus & Apostolos iurasse. Nam Paulus inquit: ego testem Deum inuoco aduersus animam meam. In summa, honor diuini nominis, & proximi seu priuata seu publica necessitas, cogunt nos uti iuramentis. Quod uero obijciunt illud Christi: ego dico uobis, non iurare omnino: id non intelligendum est, nisi de temerarijs iuramentis, siue quae praestant homines sine Magistratus auctoritate: nec cogente uocatione, aut honore dei, aut proximi necessitate. CHRISTVS enim singulos docet de priuata iusticia: & requirit, ut summa innocentia ab omnibus custodiantur.

Ideo uetat iurare: id est, temere & sine caussa iurare, sine reuerentia & diuini nominis honore.

Si uero promittas quid, quod seruare & facere sit pctm̄, ac pugnet cū uoluntate Dei, ac sine peccato prestari non possit, res ipsa clamat de huiusmodi impio iuramento, & stipulatione poenitentiam esse agendam: tū quod pollicitus sis te prestaturum, id minime præstandum esse: etiamsi iureiurando te astrinxis. Impium enim & blasphemum facinus fuit, illud Herodis, quo fingebat se inuitum interficere Ioannem: sed religione iurisiurandi coactum. Eiusdem rationis sunt impia illa uota Monachorum & celibatus in papistico regno, quia per impias opiniones detrahunt honori Christi & abolent fidem: ideo sunt irrita, & seruari non debent.

*Monachorū
uota non seruanda.*

DE PECCATIS QVAE PUGNANT CVM

secundo præcepto.

HAEC de potiore legis parte, nunc paucis admonendi sumus, de peccatis & transgressione quae proprie pugnant cum secundo præcepto. Ergo occurrunt primum omissiones in opere bono: ut est, non confiteri doctrinam pietatis, coram aduersarijs eius. Impias doctrinas serere, & tueri: ueras corrumpere, cauillari & obscurare. Non inuocare, neque gratias agere: & omittere glorificandi Dei studium. Inuocare daemones, aut sanctos: & alios impios cultus instituire, uel receptos ab alijs retinere. Maxime uero pugnant cum hoc præcepto blasphemiae & conuicia eorum qui Deum esse negant aut curae esse illi res hominum. Item, irridendum euāgelium & ueros Dei cultus: & in suos impios cultus dei honorem & gloriam transferentium. Et breuiter, omnia scādala, quibus obscuratur gloria Dei, & fides in infirmis obruitur. Denique periuria, pactorum & conuentorum uiolationes: Item execrationes, quae praesertim in alios dicuntur cum inuocatione nominis Dei. Scilicet, ut pro uotis impijs sit noxius alijs: in quo est mirabilis leuitas & contemptus Dei. Et ab his exemplis facile est de similibus alijs iudicare. Neque enim possunt omnes blasphemiae hic numerari.

DE COMMINATIONE.

Est autem & cōminatio huic præcepto adiecta, propter horrenda illa peccata, quae contra illud pugnant, de quibus iam dictum est. Videlicet illa: Nec enim habebit in fontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui in uanum. Haec ergo semper habuit testem experientiam: sicut in poenis blasphemorum & seditiosorum frequēter cernimus. Et ut nunc in cladibus Anabaptistarum uidemus, quorum seditiosi tumultus reuera pugnant cum diuini nominis honore. Nec potest dubitari, quin etiam illi daturi sint DEO debitas poenas, qui hoc tempore gloriae Euangelij contradicunt, & doctrinam ueritatis deprauant. Sed & uidetur non longe abesse, dies ille DOMINI

COMMENT DE POENITENT.

Iesu: in quo abolebit oēm aduersariam potestatem, redacturus in sterquilinum & puluerē oēm illam gloriā, qua nunc florent ac fidūs sui inimici.

Est autem in hac ipsa comminatione, & abscondita gratiæ promissio: sed de qua facile iudicare est, iuxta supra dicta. Significat enim, adiuuare Deum & fortunare illos, a quibus per diuini nominis honorē debite colitur. Nihil enim significat comminatio, nisi blasphemis & profanatoribus Deum aduersari, ac punire tales: & e contra iuuare & premijs afficere diuini honoris seruientes. Ideo bonos consolatur, improbis autē extrema quæcūq; impendere prædicit.

SEQVITVR ENARRATIO TERTII PRAECEPTI.
Memento, ut diem sabbathi sanctifices.

CAP. VIII.

Non de ocio seu quiete ac cessatione laboris diei sabbathi, præcipitur proprie in hoc mandato: sed de sanctificatione sabbathi. Id est, de ocio propter alterius & melioris rei finem & usum. Sabbathum enim propter caerimonias fuit institutum: & omnes caerimonie potissimum seruire debuerunt ad honorem doctrinæ uerbi Dei. Quapropter ocium corporale per se non magnam utilitatem adferre homini potest: & ad pietatem coram Deo nihil plane momenti habet. Ideo pharisaicas opiniones istas, quæ fingunt sabbathorum multiplicationem per se utilem esse, cultum esse, Deo honori esse, & ualere in genere omnes caerimonias ex opere operato ad meritum remissionis peccati & poenæ, toto corde detestamur. Nam etiam Paulus istas impietates & uanitates reprehendens ac damnans, inquit: Dies obseruatis, &c. Metuo uobis, ne frustra laborauerim apud uos. Nec possunt meliorem usum habere caerimoniarum humanitus inuente, quam illæ quæ olim traditæ sunt a Deo. Quapropter etiam insania est hominum caerimonijs tribuere, quod nemo potest caerimonijs diuinis, recte unquam tributum fuisse, docere.

Alia igitur causa est, quæ faciat diei dominici, & aliorum festorum ac caerimoniarum obseruationem, apud Christianos laudabilem, utilem & necessariam: nimirum, necessitas docendi ac discendi uerbum Dei. Et ut ocio & quiete frui nos sinat Deus, tamen caerimonie sabbathorum per se non sunt cultus: nec seruiunt honori Dei, nisi quatenus seruiunt ad prædicationem & doctrinam uerbi Dei, & uerbum ipsum ornant. Cærimonie autem impiorum etiam deformant gloriam Dei: & ut fidem, ita ecclesias abolent. Non enim Ecclesia sunt, sed coetus impiorum, ubi caerimonie seruantur his impijs opinionibus, de quibus supra dixi. Hæc autem una ratio facit ad ecclesiarum conseruationem, incrementum & consummatam saluationem, doctrina uidelicet, & cognitio uerbi Dei.

Esto autem, ut lex Christianis nihil præcipiat de diei septimi obseruatione, de certis sabbathis, aut caerimoniarum cultu: tamen, quia in euangelio præcipitur de doctrina & prædicatione uerbi Dei, retinentur in genere aliqui

aliqui dies festi & cærimoniarum obseruationes, propter hanc necessariam causam, ut sciat plebs quando & ubi conueniendum sit ad uerbi Dei prædicationem. Nam sine huius cognitione & fide, ne Christiani quidem esse possemus. Hæc ergo ratio sabbathorum apud Christianos, est pia, utilis & necessaria: & uere quidam cultus Dei. Facit enim ad diuini nominis honorem & ad conseruationem ecclesiarum, ut dixi. Ideo et qui contemnunt seu uiolant hæc Christianorum sabbatha, & sine iustis & necessarijs causis alijs occupationibus seruiunt, quam discendo uerbo Dei, peccant mortaliter. Nam & Deum contemnunt, & homines malo exemplo offendunt.

Vide nunc concinnum ordinem in mandatis Dei. Primo præcipitur de interiore cultu, & iusticia cordis: mox de proximo illius effectu, de confessione uidelicet & doctrina omnis gloriæ Dei: Item de inuocatione & glorificando Deo. Sed ut diuini nominis honori recte seruire possimus, adiicitur præceptum de cærimonia sabbathorum: hoc fine, ut in diebus sabbathorum de uoluntate Dei doceamur, & ut illum deum, in omnibus actionibus totius uitæ nostræ, glorificare discamus. Complectitur enim glorificatio nominis Dei, & morum iusticiam nostram: qua gloriam gratiæ ornemus, & doctrinam ipsam apud omnes reddamus gratiorem & commendatiorem. Hæc est præcipua causa sabbathorum: nec alia potior spectari aut queri a Christianis debet aut potest.

Hunc ergo sabbathorum usum & scripturæ exempla commendant & clare docent, in quibus legitur de causis institutionis sabbathi & feriarum. Nam significationem habuerunt, aut præstitorum beneficiorum Dei, aut præstandorum: atq; ita fidem exercuerunt & retinuerunt in iudaico populo, & cõtinuam prædicationem & doctrinam uerbi Dei, beneficiorum & uoluntatis eius postularunt. Quo nisi ualeant cærimoniarum & constitutiones sabbathorum etiam apud Christianos, magis sunt perniciosæ, quam laudabiles aut utiles. Exempli gratia, Gen. ij. & Exo. xx. Vbi præcipitur de cærimonia sabbathi, constitutio loquitur tanquam de signo & memoriali creationis omnium rerum, quæ facta est a Deo: hoc fine nimirum, ut populus disceret fidem habere, timere deum, præceptam uoluntatem facere, & corporalia bona expectare a deo. Hæc pia & utilia exercitia etiam nunc retineri debent. Nec enim licet obliuisci beneficiorum creationis apud Christianos: & si quis doceat eos occasiõe sabbathorum de illis beneficijs, ac iubeat eorum sabbatha tanquam pro signis creationis rerum haberi, qualia fuerunt apud Iudeos, non peccabit. Quin etiam cultus erit, religiose hac de occasione sabbathorum cogitare, expectare beneficia a Deo: quoniam illi curę simus, tanquam creatori, qui nos respiciat, uidelicet suum plasma & opus, & in quibuslibet necessitatibus corporalibus iuuat. Et sic mandata Dei discere, & timore

*Origo et
causæ sabba-
thorum apud
Iudeos.*

dei recedere a malo, & ad glorificandū Deū modeste, iuste & pie uiuere.

Deu. v. additur memorabilis alia causa sabbathorum: uidelicet, memoria beneficij liberationis ex horribili illa seruitute Aegypti, populo Iudaico peculiariter prestiti. Neque enim licuit illius obliuisci, in quo & nota fuit & signum unius ueri Dei: & testimonium, quod Deus sui populi non obliuisceretur, sed respiceret illum, & promissa seruaret. Valuit ergo illius beneficij memoria, ad confirmationem fidei promissionis, de uenturo in iudaico populo Christo. Nec inutile est, uel hoc tempore de his beneficijs Dei Christianos docere, etiamsi iudaico populo prestitis: sed si admonetas eos ueritatis promissorum, secundū quæ Deus exhibuit Christum, & uniuersum genus hominum per Christū ex alia longe horribiliore seruitute, quā illa in Aegypto populi iudaici fuit, liberauit, redimens illud a peccato uidelicet & aeterna morte. Et certe, qui initio transtulerunt apud Christianos sabbathum a septimo in octauum diem, prudenter egerunt: uolentes nimirum admonere illos suæ libertatis, qua constitutionibus legum Mosaicarum nihil debent. Deinde, & redemptionis totius generis humani, quæ facta est in carnatione, morte & glorificatione Christi. Nam ipsa sabbatha, quæ nunc et dominicos dies adpellamus, gloriosos uidelicet resurrectione Iesu Christia morte, de his beneficijs dare apud nos loquuntur.

Testantur itaque Christianorum sabbatha, & abrogatio Mosaicarum constitutionum, Christum non ultra expectandum esse: sed exhibitum in carne, crucifixum & mortuum pro nostris peccatis, & excitatum a morte, iam gloriose in caelis regnare, & ecclesias uerbo gratiæ de peccati remissione & aeterna uita gubernare, & consolationibus spiritus sancti fouere. Hanc libertatis & salutis professionem debet Christiani retinere, & tueri. Quod uero supra dixi de signi ratione, quæ attendi debuit in sabbathis Iudeorum, discas etiam ex illo Exo. xxxi. Videte ut sabbathum meum custodiat. Quia signum est inter me & uos in generationibus uestris: ut sciatis, quia ego Dominus qui sanctifico uos. Item ex illo Exo. xij. ubi agit de constitutione celebrationis pasche: Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos, ut lex Dei sit in corde tuo.

Hæc dixi de origine & causis sabbathorum apud Iudæos, ut melius ac certius doceam, quæ sint recta exercitia sabbathorum, & in quem usum proprie constitui debeant, ac retineri apud Christianos. Si enim doceant nos de beneficijs Dei, & seruiant ad doctrinam, qua populus de fide & mandatorum obedientia instituatur, habebunt rectum, utilem, iustum, piū & necessarium usum. Nam his rationibus docemur, sanctificationem nostri a Deo expectare, fidem & timorem Dei retinere, & in poenitentia cum assiduo profectu permanere. Id est, legem Dei retinere in cordibus nostris. Quæ existimanda sunt esse, de quibus Deus, pro sanctificatione sabbathorum præcipit: cuius adhuc sumus debitores. Oportet enim

enim aliquod tempus esse & certos dies constituere, in quibus de uoluntate dei doceamur, ubi tunc plebs confluere debet, & uerbum Dei cum timore & reuerētia discere: & fructum uerbi, qui est sanctificatio nostri, petere & expectare a Deo. Non contemnere aut negligere illos coetus & congregationes, in quibus conuenitur ad hanc disciplinam & studium uerbi Dei. Nam qui contemnunt & negligunt, grauiter & grauissime peccant: quia Deum contemnunt, nec habent suæ salutis rationem.

Omnino itaq; fugienda & uitanda sunt pernitiōsa oīa ista: quæ nūc pleriq; in diebus sabbathorum consecretantur, scilicet, suis uoluptatibus, crapulæ & ebrietati seruiētes: & alijs noxijs rebus. Non enim instituuntur sabbatha ab ecclesia oīj causa: multo minus impij oīj, ut uoluptatis aut luxus causa, sed propter gloriam dei, & Iesu Christi: adeoq; propter nostram salutem.

DE TRANSGRESSIONE, ET VICIIS IN HOC PRAECEPTO.

TRansgressio igitur & prophanatio sabbathorum, est in contrarijs uicij, quam uirtutes in hoc mandato præcipiuntur. Sunt autem uirtutes, docere ubi urget uocatio uerbum Dei pure: & in genere, quod oīm est, totum uerbi ministerium ornare. Omī studio & diligentia promouere: minimumq; deformare, negligere aut contemnere. Nec contēnendi occasionem alijs præbere: siue ut negligentius discant uerbū Dei, aut contemptius de publicis cærimonijs sentiant. Sed e regione contrarijs sacris interesse: audire ac discere uerbum dei. Sepe & reuerenter de illo loqui apud bonos: & terrorem illius præfractis & obstinacibus incurere. Deniq; cantillari de illo, et indecores ac spurcos sermones uitare. Sicut Paulus præcipit Col. iij. Verbum Christi habitet inter uos abundanter, in omni sapientia, docentes ac commonentes uosmetipsos, psalmis & hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia canentes in cordibus uestris Domino. Item communibus sacramentis cum ecclesia uti: & illorum reuerentiam augere. Non commessari, crapulæ aut ebrietati indulgere in diebus festis: quod alioqui, ut nunc habent res Christianorum, nullo tempore magis fieri solet. Nec apud aliam nationem audacius, quā apud Christianos: sed cum insigni contemptu Dei & uerbi eius, & cum totius ecclesiæ scandalo & euerfione.

Ex quo colligere est, hæc omnia uicia deformare sabbathorum religionem: Non docere uerbum Dei, ubi postulat uocatio, aut negligentius docere, siue impijs opinionibus & doctrinis uerbi Dei simplicitatem & puritatem corrumpere. Hominum doctrinis parem, cum uerbi dei autoritatem tribuere: non resistere impia docentibus, ubi postulat uocatio, & cum possis dubijs conscientijs consulere, & errore & impietate ambigentes liberare. Contumaciter negligere aut contemnere uerbi ministerium: & publicas cærimonias, ad pios usus institutas, & irreue-

reter de illis sentire & loqui. Hoc enim est nolle uti beneficijs Dei: & ecclesie autoritatem contemnere. Quam satis constat diuinam esse, in his quæ statuit, ut sint uerbo dei honori & ornēt ac promoueant pietatis studia, atq; ut seruiant ad edificationem: sicut illa ipsa constitutio sabbathorum, quorum reuerentiam, utilitatem & necessitatem nunc prædicamus. In summa, suam operam non conferre ad conseruationem publici ministerij: aut abolere ministerium uerbi. Prauo uitæ exemplo alios abducere a religione sabbathorum: id est, a reuerentia uerbi & cærimoniarum, Et quomocuncq; minuere uerbi & cærimoniarum utilium dignitatem, precium & autoritatem: & efficere, ut contemptius his de rebus alij sentiant, iudicent & loquantur. Nā hæc sunt pernitiōsa scandala: non noxia tantum in ecclesia, uerum etiam deformantia nomen & gloriam Dei. Quapropter nec possunt impunita existere: sed trahunt necessario secum multas plagas & calamitates, corporales & spirituales, & nouissimo damnationem & poenas æternæ mortis.

Huc pertinet institutio impiarum cærimoniarum: quarum multitudo & importunitas officit prædicationi uerbi Dei. Sicut hoc tempore nullus modus est cærimoniarum in papisticis ecclesijs. Hinc etiam tanta raritas doctrinæ, & tantum silentium uerbi dei, est in illorum conuentibus qui papisticas cærimonias retinent atq; tuentur. Quare nec possunt ecclesiarum nomen tueri: quia abolent, aut certe obscurant uerbi ministerium: & faciunt ut non ualde necessarium esse existiment homines, illud quo uno ecclesie conseruantur. Est & in eo prophanatio cærimoniarum, fingere quod sint cultus qui ualeant ad promerendam gratiam remissionis peccati & uitæ ex opere operato: tum his impijs opinionibus retinere, multiplicare & augere cærimonias. Sicut olim fiebat, & adhuc fit, in ecclesijs, quæ uerbum Dei, hoc tempore sceleriter repurgatum ab his impijs opinionibus, nondum receperūt. Fœdus est & iniquius, dies festos instituere, qui tanquam cultus sint, sanctis honori, & illorum fauorem & gratiam nobis mereantur. Hoc enim est abstrahere ecclesias a cultu uerbi Dei: & meras idolatras ex illis facere.

Pertinet huc & sacramentorum usus. Quare nō uti sacramentis, blasphemare & contumelia afficere sacramenta, pugnat cū mādato de sanctificatione sabbathorū. Item corrumpere rectum usum sacramentorū: plura fingere quam sunt. Et abuti tā ueris q̄ fictis, ad simulatā pietatē, & ad quæstus: quod quoties factū sit & fiat in papisticis ecclesijs nimis longum esset referre. Dicā de una Missa: ut quæ ad impios abusus fuit collata, & quæstui auarorū seruiuit. Auxit sacrificulorū numerus in ecclesia: cū uera illa, nullos habeat. Et doctores uerbi minuit: quibus oīm maxime opus habet ecclesia, & eorū opera penitus non potest carere. Itaq; in hoc genere & illi peccant, qui ministros uerbi indigne tractāt: non conferunt uictum

uictum & alimenta necessaria, aut uictum illis eripiunt. Si uero denique qui non iuuant pro facultatibus studia illa utilia & necessaria, aut qui opprimunt ea, quæ faciunt ad minorum conseruationem.

DE DISPENSATIONE RELIGIONIS CÆRIMONIARVM

Accidit nonnunquam, ut possis dispensare, de obseruationibus publicarum cærimoniarum: uel necessitatis priuatæ causâ, uel dilectionis proximorum. Sicut habes utriusque exempla in euangelio: & plurima in literis ueteris testamēti. Quæ etiã excusat Christus & adprobat: ut Math. xij. & alijs locis. Et probat fere hanc rationem, illo testimonio, Hof. vi. Misericordiam uolo, & non sacrificium, & scientiã Dei plus quàm holocausta. Accidit, Dominus enim est filius hominis etiam sabbathi: tũ illud de se dictum in nos transfert, propterea quod omnia, quæ Christi sunt, illius beneficio nobis sunt communicata.

Si igitur aliqua uehemens necessitas, uel utilitas, aut tua aut proximi urgeat, potes cærimonias omittere, & tuis cõmoditatibus frui, aut alijs per dilectionem seruire. Sed in his casibus ministerium uerbi non uiolatur propterea: ideo nec sabbathorum religio dissoluitur. Ac possumus nostra libertate uti sine offensione aliorum: maxime piorum hominũ. Nec magni refert, etiam si offendas impios: quin etiam prodest & necessariũ est istos aliquando contemnere: nempe, ut gratiæ gloria, & libertas Christiana ab impijs opinionibus inuiolata seruetur & custodiatur.

In summa, dilectionis opera sunt cæimonijs preferenda. Ergo in casu quãdo non possunt simul seruari, omnia sabbathorum & dilectionis necessaria obsequia, illa quæ dilectionis sunt pretextu cæimoniarum haud quãquam omitti debent. Peccaret enim Magistratus, si propter cærimonias negligerent officium suum: & curam & defensionem subditorum illis posthaberent. Peccarent etiam homines priuati, si dilectionis proximorum, tam nullam rationem haberent, ut cærimoniarum obseruationi pluri deferrent. Hoc enim exemplo, præterquam quod uiolarent dilectionis legem, etiam alijs noxijs essent quos in eandem opinionem suæ impietatis traherent. Sicut Monachi qui suos ludos cærimoniarum, uolunt credi maiores esse operibus dilectionis: cum diuine cæimoniæ dilectioni & necessitati proximi cedant. Ut sabbatha, & olim circūcisio cum populus Iudaicus ex Aegypto transfiret.

De Allegoria Sabbathi.

Solet etiã queri allegorica significatio sabbathi: propterea quod ritus Moisaici sunt abrogati. Significat itaque sabbatha, non solum uacationem illam ab operibus peccati, qualis nunc præstatur a renatis, & illis omnibus quæ euangelio Domini nostri Iesu Christi uere crediderunt, & a spiritu sancto gubernantur: Verum etiam illam absolutam renouationem nostram, quæ erit in resurrectione mortuorum. Tunc enim peccata, & quilibet calamitates corporales & ipsa mors prorsus & cessabunt & abolebuntur: & in illa quæte spiritali, diuina et futura per

fecte glorificabimus Deum. Quoniam tunc uidebimus eum, sicuti est: & illa perfecta noticia Dei liberabit nos a quotis malo, & æterna scelicitate replebit, & operabitur ueram sanctificationem Dei in nobis.

Hæc igitur quies & sabbathi perpetua sanctificatio sunt inchoata per e uangelium: quæ Esaias adpellat, sabbathum ex sabbatho. i. continuum & perpetuum sabbathum. In quo & perpetua quiete fruemur, & Deum perpetuo glorificabimus. Cuius etiam mentio fit in epistola ad Hebr. ap. iij. Ingrediemur enim in requiem eius qui credimus. &c.

SEQVITVR ENARRATIO POSTERIORIS PARTIS DECALOGI.

CAP. IX.

HActenus in ea legis parte uersati sumus, quæ tradit proprie quo Deum honore & cultu debemus prosequi & adorare: sequens pars continet præcepta de operibus, quæ erga homines exerceamus, propter Deum. Sic enim omnis obedientia illa nostra erga legem principaliter ad Dei honorem referri a nobis debet: ut statuamus nos illa opera ideo potissimum præstare uelle, quia Deus requirat ea & quia placeant ei. Nam etiam si communis lex nature hæc doceat ac suadeat, & horretur nos ut ea faciamus: in, ut sumus carnales, nemo ita diligenter, prompte aut fideliter accedit ad eorum impletionem, atque quæ cogitant, se ea in re Deo esse debitores & obsequium uelle præstare. quoniam illo obsequio placeat ei, & seruiant ipsi: & debitum officium faciant. Nec esset cultus in ea obedientia, nisi principaliter ad uoluntatis & gloriæ Dei studium referretur: ac ne sic quidem, nisi ex fide in Christum præstaretur. Sed de hac posteriore ratione erit mihi alio loco dicendum. Continet autem hæc altera pars Decalogi pulcherrimo ordine tres præcipuas partes: in quarum prima, agit de honore, obedientia et gratitudine, erga parentes, Magistratus, & eos omnes, qui certa ordinatione dei officium parentum nobis debent, præstant, & in uicem parentum succedunt. In sequentibus quatuor, detractis personis hominum præcipit in genere, ne qua in re aliæ quæ ex proximis nostris ledamus, aut ullis rebus eius noxiæ simus: quin potius omni studio & diligentia de quibuslibet bene mereamur, retinentes pacem & dilectionem. Nam ut supra demonstratum est, omnis negatiua, id est prohibitio operis mali, in diuinis legibus, continet in se quandam affirmatiuam, qua præcipit de certis operibus uirtutum, per dilectionem præstandis. Sunt enim spiritualia Dei mandata, & ideo requirunt perfectam quandam animorum nostrorum puritatem & pietatem: ut qua non solum quædam uicia externa uitemus & fugiamus, uerum etiam cum summa uoluptate contraria opera bona operemur & perficiamus. Hinc etiam notatim præcepta est proximi dilectio: ut Leuit. xix. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Et dilectio dicitur legis plenitudo. Quia in quibus est, operatur non solum fugam quorundam uiciorum, quæ Deus odit: sed etiam præstationem multarum uirtutum, quas Deus amat & requirit a nobis. Denique in tertia parte agit de malo concupiscentiæ, interni uicij: utique primo omnium, per accusationem nostri & reprehensionem

reprehensionem illius. Quia nemo est, qui concupiscentia mali careat prorsus: imo qui non abundet multis uiciosis affectibus in natura. Dein de illa ipsa concupiscentia, & affectus uiciosi, ledunt gloriam Dei: & uoluntati eius aduersant. Ideo illa legis parte omnes proprie rei peragimur ire Dei, æternæ mortis & damnationis. Quam homines fide gratiæ renati, interim quoque doceantur, de frenanda & coercenda concupiscentia: ne imperet et regnū exerceat in nobis, sed gloriæ dei studio reprimat.

Ut ergo ordinem, quem Deus in legis doctrina retinuit, sequar, dicam primo de honore & obedientia erga parentes. Nam ipsa quoque natura omnium primo illis nos subiecit: & defendendos ac gubernandos tradidit. Postea alijs, qui parentum officia nobis præstant: ut Magistratibus, & alijs de quibus suo loco. Verba autem legis sunt:

HONORA PATREM TVVM ET MATREM TVAM.

Significat igitur honor reuerentem existimationem de parentibus: quæ uidelicet agnoscimus illos antecellere nobis, & diuina ordinatione superiores esse. Ideo complectitur fidem uoluntatis & ordinationis Dei: qua ille requirit honorificam existimationem de parentibus a nobis, & promptam subiectionem. Ex qua deinde, & debita obedientia sequitur, & studium gratitudinis erga parentes. Quamquam igitur multa sunt, quæ dignitatem parentum nobis commendant & amplificat: ut quod sunt plurima in nos & amplissima merita illorum: ueluti, generationis, educationis, institutionis & similibus: tamen his omnibus longe præstantius est, quod Deus illos præcipit nobis honorandos. Et eo potissimum respicere debemus, quærentes mandato & uoluntati Dei respondere ac satisfacere. Ne scilicet priuatas utilitates gentiliter spectemus & amemus potius in parentibus, quam parentes ipsos: aut quam uoluntati Dei seruire studeamus. In hunc igitur modum debemus adferre affectum ad obedientiam mandati, quo reuerenter, præclare & pie de parentibus iudicemus & sentiamus, propter Deum: cuius uoluntati cupiamus obtemperare atque ita parentibus suum honorem habere. Nam sine hac pietate & reuerentia cordis, omnis externa obedientia, hypocrisis est potius & fucus, quam obedientia Deo debita. Ideo & in Leuit. cap. xix. **DOMINVS** ait: unusquisque patrem suum & matrem suam timeat. Non aliud præcipiens timoris adpellatione quam honoris. Cauet enim uerus timor, ne qua in re parentes indignè tractemus: sed omnibus officijs bene de illis mereamur. Vtrumque autem istorum et honos solet præstare.

In tali igitur animo, quem dixi, existit uerus honor, parentibus debitus, propter Deum: scilicet amâter illos amplecti, & bene de eis sentire, timore DEI potius, quam alterius ullius rei causa. Ne opulentos potius diligamus, & honoratos, siue alijs donis præstantes, quam quia sunt parètes: aut, quia Deus iubet, ut honorent. Quod est quidē nimis

uulgare. Ita solent. n. homines in omnibus carnali prauitate suas cōmoditates spectare, quærere & sequi, magis quam ut præstent, quæ alijs debent, præsertim in spiritualibus & uere Christianis uirtutibus, de quibus Deus præcipit. Sed qui illis affectibus aguntur, & obtemperant eis, non iugulantes eos, isti opes, potētiam, honores, nobilitatem, & his similia idola cordis sui honorant: parentes autē suos minime. Quin etiā Deū contumelia afficiunt, duplici impietate: propter Idolatriam quæ est in eis, & propter contemptam autoritatem parentum. In summa, nihil minus quæ ueram iusticiam & deo debitam præstant: ut cunq; uideantur suos parentes quoq; honorare. Oportet igitur detestare hanc simulatam pietatē, odisse & relinq̄re: & p̄cari, ut ab ea liberemur, & uoluntatē dei faciamus.

Obedientia.

Et hæc de cordis reuerentia & honore: qui est summus gradus pietatis in hoc præcepto. Post hunc sequi debet, honos in factis externis: in quibus est prior obedientia, deinde gratitudinis & bene merendi studium. Debent enim filij parentibus mutuam uicem reddere. Obedientiæ est, obsequi & parere præceptis parentum, monita capessere & perficere: non impatientem esse correptionum. De hac scribit Paulus, Eph. vi. Filij obedite parentibus uestris in Dño. Id est, uoluntate & iussu Domini. Nam inde potissimum illud sequitur: hoc enim iustum est. Nēpe, a deo præceptum. Idē uolunt & illa ad Col. iij. Filij, obedite parētibus per omnia, hoc enim placet Domino. Qui ergo pijs animis Deū timent & colunt, illi in licitis & honestis, perinde obtemperant monitis parentum, ut uoluntati Dei: Imo uocē, monita, correptiones & uoluntatē dei agnoscunt in mandatis suorū parentum. Nisi aliquid pugnans illi, cum uoluntate Dei, & cōtrarium fidei, præciperent. Tunc eū recederent ab officio parentum: & sua autoritate atq; honore semetipsos spoliarent. Nam & in genere oportet Deo in rebus omnibus magis obedire quā hominibus.

Gratitudo.

Alterum in externo honore, est beneficentia illa et gratitudo, qua studemus parentibus nostris mutuam uicem reddere: & iuuare illos, re, opibus, consilio & auxilio. Sicut de illa, ut de parte debiti honoris, Christus hoc mandatum exponit. Matth. xv. & ueritatem eius cōtra impietates hypocritarum defendit: qui per suas impias doctrinas, mandatum de honorandis parentibus, Id est, de beneficentia parentibus debita, pretextu consecratorum Deo & tēplo, corruerant. Sumus itaq; præcipuæ cuiusdam bñficentiæ debitores erga parentes: cum alioqui communi lege dilectionis quibuslibet debitores simus. Sed parētibus maiora et prima dilectiōis officia debemus, ante alios omēs. i Timoth. v. Si quis autē suorum, & maxime domesticorū curā nō habet, fidē negauit, & est infideli deterior. Quid si parētibus neget officia necessaria dilectiōis: cū iā ceperint egere & deficere: Hęc deniq; gratitudo in quā in parentes, etiā tegit & excusat,

excusat, si qua sunt uicia parentum: & aliquantulum morosos tolerat. Non sicut ille, qui Noah ebrium contempsit atq; derisit.

Sed hæc præcepta non modo contemni uidemus a promiscuo uulgo: uerum etiã ab istis, qui credi uolunt religionis capita & antesignani esse. Hoc est, a Monachis, qui nullis non stultis fictionibus, de monastica pietate & obedientia, præceptum de honorandis parentibus corrumpunt: quorum insaniam et stulticiam pontifex Romanus suffragio confirmat. Ut alia multa contra officium suum audet. Nam & matrimonia quæ contra auctoritatem patrum contrahuntur adprobat, & iubet rata esse: cum his in rebus nihil possit neq; laxare, neq; alligare. Pertinet enim ad officium ciuili Magistratus, de legitimis matrimoniorum contractibus pronunciare. Docere potest pontifex quæ sint recta & iusta matrimonia: sed leges matrimoniorum nullas dare potest. Non magis quam ego, prædicationis euangelij minister & doctor

DE PROMISSIONE

A Diecta est autem & promissio temporalis felicitatis huic præcepto: uidelicet illa, ut sis longeuus super terram. Id est, ne te Dominus puniat immatura morte, & alijs calamitatibus & plagis corporalibus: sed hanc uitam conseruet, & rebus necessarijs in illa fortunet, & prospere agere faciat. Sic enim Paulo exponitur hæc promissio, ad Eph. vi. Honora patrem tuum & matrem tuam: quod est mandatum primum cum promissione, ut bene sit tibi, & sis longeuus super terram. Significat enim, illorum res & fortunas adiuuari a Deo in hac uita, qui suos parentes honorent. Hinc necessario sequitur diuersos alios perdi, ac puniri multipliciter ac malis modis a Deo.

Proinde in ipsa promissione est abscondita iræ comminatio: sed quæ nihil obscure loquitur nobis. Iam quos Deus odit, etiam in spiritualibus punit: & tandem cruciatibus æternæ mortis. Priuat eos luce sui uerbi & gratiæ: ne uerum uideant, intelligant, conuertantur & salui fiant. Quæ admodum in spiritualibus iuuat quos diligit: ac donat illos sui cognitione & æterna uita. Quanquam suis operibus nihil tale mereantur: sed uerum est tamen, quod contrarijs factis prauis homines quaslibet pœnas merentur, corporales, spirituales & æternas. Et has grauissimas pœnas deberi his, qui auctoritatem parentum contemnunt, abunde liquet, ex epistola ad Rom. cap. i. Nam eo loco inter eos commemorantur qui sunt traditi in reprobam mentem: in qua ultione Dei est grauissima pœna. Videlicet, priuatio cognitionis Dei & æternæ uitæ.

Docet ergo timorem DEI & fidem hæc promissio. Timorem autem pœnæ, quod rebelles & immorigeros puniat: & fidem mercedis & præmiorum in hac uita, pro corporalibus necessitatibus. Quæ præmia, qui ordine petunt, ut gloriæ DEI in omnibus primam ræ,

tionem habeant, & pietati sine carnali respectu privatarum commoditatum student, etiam in spiritualibus iuuantur, ac promouentur ad aeternam uitam. Sicut Cornelius, Act. x. Qui autem mandatum Dei contemnit, penitus reprobis efficiuntur a Deo: ideo infelices sunt in quibuslibet rebus suis. Esto uideantur aliquando florere in temporalibus, tamē hoc non est perpetuum: aut quia Dominus uult tales aeternis cruciatibus, in duratione & aeterna morte punire.

Sunt autem uicia & transgressiones in hoc praecepto: contemnere auctoritatem parentum & contumelia illos afficere. Immorigerum & contumacem erga eos esse: & quomocumque indignis modis tractare parentes, contra, quam supra de debito illis honore dictum est.

DE HONORIS REVERENTIA QVA CIVILES
Magistratus prosequi debemus.

AD hoc praeceptum referri debet honor ille, quem testimonio Christi & Apostolorum civilibus Magistratibus debemus. Succedunt enim certa ordinatione Dei in uicem parentum: & sunt quidam patriae patres, maxime qui officium suum faciunt. Et parentes quilibet nostrum, lege quaedam naturae, uicem suam & auctoritatem, illis committunt. Omnes enim uolunt suos defendi a Magistratibus: bonis legibus institui, regi et gubernari. Debent igitur timeri a nobis & amari, & reliquis officijs obediētie & gratitudinis, non minus honorari a nobis, quam ipsi parentes, qui nos genuerunt.

Maximum autem in illis, cur mereantur a nobis honorari, est, quia sunt ministri Dei: in hoc ordinata a Deo, ut multis commoditatibus, non aliter quam parentes, nobis seruiant. Solis enim iniustis & malis hominibus sunt terrori: quos etiam dignis poenis comprimere debent. Bonos autem amplissimis beneficijs afficiunt: per hoc quod horum temporum pacem conseruant et tranquillitatem. Ac defendunt singulis, res suas priuatas: ueluti uxorem, liberos, opes, famam. &c.

Si ergo opus et ordinatione dei in illis intueamur, facile tribuerimus ipsis debitum honorem, & debita obsequia: ac sciemus ea in re Deum a nobis coli & honorari. Haec igitur prodest iuuentuti & omni populo diligenter inculcare: ut magistratus metuant offendere, & officijs eorum non sint ingrati. Maxime ne sint ingrati erga Deum: qui nos officio civilis Magistratus defendit, regit & seruat in his terris. Omnino enim qui civili potestati resistunt, Dei ordinationi resistunt: & iram in se Dei prouocant, ac damnationem sibi acquirunt. Sicut Paulus docet, Ro. xiiij. Et ibidem de gratitudinis officijs nos admonet: ut sunt reddere tributa, uectigalia, & alia in republica iussu & uoluntate eorum facere, per quae imperia conseruantur.

Sed quantum ueri honoris Magistratibus debeamus, quia sunt ordinatio & ministri Dei in his terris, locuplete docet Paulus Romanos. xiiij. Item Petrus, i Pet. ij. Atque adeo Christus, ubi iubet reddere Caesari, quae

que sunt Cæsaris, id est, timorē, obedientiā & gratitudinem, ut explicatū est. Nec habemus quicquid melius in his terris, post uulgatū regnū gratiæ Christi, hac Magistratus ordinatiōe: nec possumus ea ullo modo carere, pro temporalium & corporaliū rerū incolumitate, in qua seruiūt atque ministrant nobis. Vt etiamsi mali principes & tyranni cōtingerent nobis, tamen satius foret, tales pati ac tolerare, quam Magistratus gubernaculo in totum destitui.

Verum si illi ita mali essent, ut quæ Iesus Christus regno gratiæ suæ nobis largitur, auferre uellent: hoc est, si uellent nos spoliare euangeliū doctrina & usu sacramentorū: siue, corruptis & impijs dogmatibus, contra euangeliū ueritatē patrocinari, & abusu sacramentorū: rectius tūc fecerimus si ipsam mortē pertulerimus potius, quā ea in re obsequamur eis ac pareamus. Iuxta illud Christi: si quis uenit ad me & non odit patrem suum, & matrē, & uxorem, & filios, & fratres, et sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non baiulat crucē suā, & uenit post me, nō potest meus esse discipulus. Luc. xiii. Et generalis regula docet: oportere in oībus, Deo magis obedire, quā hominibus.

Sed hic de honore Magistratibus debito agimus: sine consideratione tyrannidis, qua quidam gloriā Christi, & libertatem qua cœlitus donati sumus, opprimere connituntur, atque audacter præsumunt. Proinde extra casum huius uolentē & impiæ tyrannidis studeamus obedire Magistratibus: & obedientiam referamus ad Deum, ut timorem & fidē exerceamus. Intelligentes imperia, non arbitrio hominum erecta esse, nec humana uī consistere: sed ordinationem Dei esse illa imperia in his terris, tueri ac defendi Magistratus opera atque auxilio Dei. Eoque rebelles & a Deo puniri, si ordinatam pœnam Magistratus aliquando euadant. De seditiosis testimonia habemus, uidelicet omnium temporum historias, quæ probant quod pœnas uiolatæ autoritatis Magistratus euadere non possunt. Et Paulus inquit: Rom. xii. Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Eo enim significat puniri a Deo multis corporalibus calamitatibus rebelles ac seditiosos: & conscientias eorum contaminari & pollui peccato. A quo nisi liberemur, per pœnitentiā & correctionem illius peccati, nec saluari coram Deo a morte possimus, aut uitam accipere.

In hunc igitur modum iubet Paulus obedientiam referre ad Deum, & fidem exercere & timorē retinere. Quia ira & ultio Magistratus sit ordinata a Deo: quam qui euadant, rebelles & seditiosi, nequeant tñ conscientiam peccati euadere, que impœnitentes absorbet tandē æternę salutis desperatione, ut alias calamitates taceā, quibus in hac uita adobruuntur corporalibus: ut supra in genere dictū est, de illis quorum pœnā in tertiā

COMMENT. DE POENITENT.

& quartam generationem puniuntur. Et Salomon ait: Time Dominū fili mi, & regem, & non immisceas te illis qui deficiunt, (id est, cum seditiosis.) Repente enim confurget perditio eorum: & exitiū utriusq; quis nouit: Prouer. xxiiij. Et Petrus testatur, sentire Magistratus, ad uindictā malefactorum: atq; ad laudem bonorum. Hæc omnia testimonia significant ipsum quoq; Deum odisse eos, qui Magistratui resistunt: & ordinatas poenas sua opera accelerare & irrogare. Nec posse euadere, quin puniantur: quia ipsa quoq; dilatio poenæ non est impunitas, sed ea inuitantur quidam ad poenitentiam: ne si impoenitentes manent, sine conscientia & sine dolore peccati, & sine conuersione ad gratiæ fidem, nec saluari ab æterna morte queant.

DE HONORANDIS DOCTORIBVS ECCLESIAE:
ex quibusdam alijs, in genere.

Proximum est, ut de honore & obedientia doctoribus Ecclesiæ debita non nihil dicam: quorum autoritatem qui contēnunt, ipsum met Christum contemnunt, qui uult in illis agnosci & honorari. Nec Christum solum contemnunt, uerum etiam Deum patrem: & in longe periculosiore statu agunt, quam qui ulla alia peccata & transgressionem legis admittunt. Quia grauius est uiolare euangelij autoritatem & contemnere, quam legis: sicut docetur ad Hebr. ij. & x. Quamquam qui autoritatem recta in ecclesia docentium, de quibus solis nobis sermo est, contēnunt, isti simul & legem & euangelium contemnunt. Quapropter necesse est, & corporaliter & spiritualiter, hic et in futura uita infelices esse. Igitur qui ecclesias gubernant, & uerbo Dei erudiunt, illis primum debetur ille honor, ut credatur a Deo missi esse, in salutem generis humani, tanquam ministri Christi & dispensatores mysteriorum Dei, ut uocantur i. Cor. iij. Igitur & obedientiam ipsis debemus, quatenus predicant nobis poenitentiam & gratiæ fidem. De quibus solis dictū est: Qui uos audit me audit: & qui uos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Quatenus igitur bene affecti sumus erga ministerium uerbi & ipsos ministros, & doctrinæ quam adserunt fideles ministri paremus, ipsi met Christo Iesu & Deo patri illum honorem habemus. Non ergo nec ille honor prædicatur, quæ Doctoribus ecclesiæ habeamus, nisi quatenus ipsi redemptori Christo & Deo patri illum debemus.

Huc facit & illud Hebr. xiiij. Obedite præpositis uestris, & cedite eis. Ipsi enim uigilant, quasi rationem pro animabus uestris redditurū: ut cū gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc enim non proderit uobis. De præmio autem & mercede, seu gratitudine, quam debent ecclesiæ suis doctoribus sunt multa testimonia. Christus inquit, proprie sermonem habens de ecclesiæ doctoribus, Dignus est operarius mercede sua. Item
Paulus

Paulus, Gal. vi. Communicet autem doctōri, is qui docetur uerbum, in omnibus bonis. Et i. Tim. v. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur. Require autē, si placet, hmoi plura i. Cor. ix. &c.

Ad hoc praeceptum deniq; in genere referri debet, & ille honor, qui his omnibus debetur, qui iuuentutem bonis literis, nec literis solum, uerum etiam alijs artibus necessarijs & utilibus in hac uita, quas mechanicas uocant, erudiunt, instituunt atq; informant: ceu rudem materiam, nulli rei idoneam uel aptam, nisi prius bonis artibus ornietur & excolatur. Nec potest talibus, qui ea in re seruiunt iuuentuti & reipublicae, par beneficium pro meritis & dignitate reddi. Conari autem debent, qui his magistris, in quibuscunq; artibus docentur, aliquam gratiam referre.

Huius loci sunt praeterea, quae Apostoli docent ac tradunt, de officijs coniugatorum inter se. Item de officijs dominorum & seruorum. De quibus omnibus requirantur testimonia, & expositiones, Eph. vi. Col. ij. i. Timoth. ij. & v. Tit. ij. i. Pet. ij. &c.

Nec praetereundi sunt hoc loco Tutores & compatres: quorum illi pupillis & uiduis parentum exhibent officium, hi uero prima religionis elementa pueris cum adiuncto officio parentum tradunt. Certe profiterentur se tradituros. Quapropter utriq; pro officio honorari debent.

Postremo discat iuuentus, quoslibet maiores natu reuereri & honorare, tanquam Patres. Assurgere illis, neq; duriter obiurgare eos, etiam si qua in re errent ac peccent. Sic enim & Paulus praecipit. i. Timoth. v. Senioremem ne seuius obiurges: sed adhortare ut patrem. Et in lege scriptum est: coram cano capite consurge, & honora personam senis. Quia tibi mebis Dominum Deum tuum. Ego sum Dominus. Leuit. xix.

Verum haec haecenus in quartum praeceptum, de honorandis patribus, & illis omnibus quos parentum loco habemus. In quo toto genere diligenter attendi debet, praecipuam esse cordis pietatem, qua parentes & superiores nostros, cum timemus tum diligimus, & obedimus illis, quia Deus nos ipsis subiecit. Nam sine hoc honore cordis, opus externum, uel obedientiae, uel gratitudinis nostrae, non satis Christianum est, quia & in Ethnicis illae uirtutes existere possunt, qui Deum non cognouerunt. Christiani itaq; praecellere istos debent: & ueris uirtutibus ornati esse. Nam & pharisaeorum & Hypocritarum iusticiae sunt, sine hac pietate cordis & sine fide in Deum opera legis praestare.

Consideremus autem & parentes & alios, quos parentum loco habemus, uicem Dei in terris gerere. Quid sunt enim, nisi instrumenta Dei: per quae Deus uoluntatem suam in nobis implet: tuetur & conseruat, usq; dum uitam aeternam nobis confert: Quae in nobis augeant atq; confirmant, timorem & reuerentiam eorum omnium, quorum autoritati & imperio Deus nos subiecit: & iubet ut doctrinae & monitis eo-

rum obsequamur. Acuetat, ne ingrati simus. Dicam autē alio loco, quid debeant uicissim parentes liberis, & Magistratus subditis, quia hoc caput iam, in satis iustam magnitudinem excreuit.

IN SECUNDAM PARTEM POSTERIORIS

tabulæ legis: in qua sunt generalia, de dilectione, erga omnes.

CAP. X:

Secundæ partis posterioris tabulæ legis, feci quatuor illa præcepta: quorum enarrationes proxime sequentur. Nam dilectione erga omnes, sine personarum respectu debent præstari. Vt Magistratus, priuatè innocentiæ & iusticiæ respectu, non debet cædem facere: neminem ulla in re ledere. Sed ut officium Magistratus gerit, publicus minister, necessitatem habet punire fontes: & pro grauitate peccati, seu admissorum contra ciuiles leges, quosdam cœna mortis afficere.

Sicut ergo de certis officijs singularum personarum, in præcepto illo superiore, de honorandi sparentibus, dictum est: (Quia aliud est parentum, aliud liberorum officium. Aliud ciuilis Magistratus, & aliud subditorum. Item, docentium aliud, & aliud discipulorum.) Ita post hæc in genere de dilectione, & partibus eius loquemur. Debemus igitur dilectionem quilibet ex quo quibuslibet: tam parentes, quàm filij, Magistratus & subditi, doctores & discipuli, uiri & mulieres, senes & iuuenes, non simulatâ. Partes autem dilectionis uoco, abstinere a qualibet offensa in proximum: & alijs officijs eius, bene mereri de illo. Vt dilectionis est, abstinere ab ultione, quam sumas ab eo qui te lesit, & a qualibet ui iniusta: cauere adulteri admissiõnem, furta & rapinas. Item uitare mendacia, & maledicentiam. Rursus dilectionis est, ea uirtutum officia præstare, per quæ prodesse proximis, & quaslibet res eorum ueri possumus & iuuare.

Sæpe enim dictum est, præceptis prohibitiuis operum malorum, requiri simul a nobis præstationem contrariarum uirtutum. Nec esset nisi succata dilectio, solam offensam proximi cauere: & nullis commoditatibus eius ullo dilectionis obsequio seruire. Præstât autem & in republica dilectionis officia principes, quoniam fontes & noxios hoies debitis pœnis afficiunt: & quando legitima bella gerunt, pro arcendis latrocinijs, & pro defensione subditorum. Sicut cum ius dicunt, temporibus pacis: & oppressis quomocumque adsunt sua autoritate.

Quanta uero dilectio proximi uera præstet omnium utilium & necessariorum officiorum, absolutissime docemur exemplo Domini nostri Iesu Christi. A Paulo autem, uarijs in locis eius scriptis: a quo etiã legis plenitudo uocatur. Quia nihil uere bonorum operum, quæ summantur in charitatis lege omnia, potest omittere, & non præstare. Pascit igitur esurientes, & nudos operit, tristes consolatur, errantes corrigit ac docet: & his similia alia facit, per quæ utilis esse proximo potest. Breuiter omnia ea, de quibus Christus præcipit iuxta formulam legis nature: Omnia quæ uultis, ut uobis faciant homines, & uos

facite illis. Et Deus scripta lege: Diliges proximum tuum sicut teipsum.

SEQVITVR PRAECEPTVM HVIVS ORDINIS

primum: Non occides.

Nihil quod privata uindicta, seu ultionis studiū priuatum in hoc mandato prohibet. Nam publica illa uindicta, quā Magistratus exercent, est Dei uindicta: nepe, ordinata & precepta a Deo. Si enim Deus imperia in hoc mūdo constituit & seruat, necesse est ut ordinet ac constituat poenas contra eos, qui labefactant autoritatē imperiorū, & publicum ordinē & tranquillitatem perturbant. Ut de hac tota ratione clare docemur, ad Rom. xij. Principes igitur & ciuiles Magistratus, quatenus officium suum faciunt, & puniunt fontes, qui statū reipublicae evertunt, sunt excipiendi ab hac lege, ut quibus nihil loquitur. Imo sunt ponendi supra legem, quia de poenis fontium habent iudicare & statuere leges: Sed si contra leges priuatis affectibus indulgeant, & uim innoxij inferant, iniurijs alios onerantes, existimandi sunt homicide & latrones esse: certe coram deo, etiā si coram hominibus tales nunquam pronunciant, sed iudicio dei per talibus condemnabuntur.

Ergo si publicā uindictam exerceant Magistratus, tam non peccant, quam qui in alijs morem gerunt & obsequuntur Deo. Modo affectibus suis nihil indulgeant, & dilectione non careant, quae malit alios esse facinorosos, ut illa poena Magistratus nihil opus haberent. Quin etiā, quia principes & Magistratus sunt ministri irae & ultionis Dei, non hominum sed Dei uindictam exercent: quae non modo licita est & necessaria, pro conseruatione imperiorū & publicae tranquillitatis, uerum etiam pia, bona & sancta coram Deo. Nam omnia opera Dei sunt ualde bona: etiamsi nullam utilitatem nobis adferrent. Sed habet magnas comoditates orbis ex hac uindicta. Primum facinorosis redditur quod suum ipsorum est: nec afficiuntur iniuria, quando puniuntur, sed debita merces redditur eis. Deinde uis iniusta arcetur hoc modo ab alijs, & innoxij a uolentia improborum defenduntur. In summa, maxima beneficia hominibus praestant: quae fecerunt, ut illa uindicta habeat excusationem coram Deo. Si quidem ipse resistit, & resistere iubet, audacium improbis conatibus, ut boni in pace uiuant, atque glorificent pro dono Magistratus Deum.

Priuaa uindicta iniqua est & impia: ut qua ex ira & cupiditate priuata alius in alium sequit, damno ac poena afficit. De qua dictum est: qui acceperit gladium, gladio peribit. Accipiunt enim male & impie, qui contra ius & autoritatem gladium usurpant: uidelicet, non traditum a potestate. Haec paucis attingere libuit, contra istorum impudentiam, qui Magistratus ciuiles sugillant ac reprehendunt, quasi sint tyrannidis & ultionis iniustae ministri, nec possint Christiani esse. Sed isti crasse & impie errant, Christianissimum plane ignorantes: ac digni praeterea, qui capitis poena plectantur, quia sunt seditiosi ciues. Nunc igitur seorsim

De Magistratus uindicta.

Commoditates ex uindicta Magistratus.

Priuaa uindicta prohibita.

Gradus con-
stituendi in
mandatis Dei.

tractabimus, quæ sunt propria huius mandati, quod prohibet cædes. Proinde Christus hoc præceptum enarrans, certos aliquot gradus illius facit: ac primum, interpretatur illud, de interiore cordis uicio, nempe, de ira, id est, uleiscendi cupiditate. Inde de significationibus iræ & calumnijs: ac postremum de cæde. Significat enim motus internos prauos in homine esse: qui non modo rapiant illum ad mandatorum Dei transgressionem, uerum etiam reum efficiant transgressionis. Nos igitur ab illo exemplo, de omnibus mandatis Dei iudicare debemus: & ad consimilem modum, etiam in alijs ponere gradus, & legem Dei tam de internis uicijs, quam de externis interpretari.

Vicia & pec-
cata interio-
ra.

Non igitur satis est, manu non facere cædem. Quia lex Dei est spiritalis doctrina, præcipiens de cordium puritate. Quare & reprehendit primum internos cordis uiciosos motus. Vt cum lex dicit non occides, intelligenda est loqui & de causis cædium: ut de iracundia, maleuolentia & odijs in proximum. Item reprehendit immisericordiam & neglectum in defensione uitæ & salutis illius corporalis proximi. Requirit enim Deus ut ex integro iusti, sancti & immaculati simus: extra & intus, in corpore & anima, ne ulla in parte culpabiles simus. Ac dicitur eare lex Domini sancta, integra, seu perfecta, & immaculata: quia hanc perfectam iusticiam spiritus obedientiam a nobis requirit.

Posita est igitur in litera legis negatiua homicidij corporalis: sed illa præterea referri debet, ad iusticiam, seu innocenciam, totius hominis: ne uoluptate pacto reprehendi possit. Non est autem sine uicio, cuius rea est uoluntas: quiq; odia retinet, & uindictæ cupiditatem. Multo magis rei sunt & culpabiles, qui probris & conuictijs alios insectantur: deniq; qui lites, contentiones & rixas exercent. Itaq; leges multo plura redarguunt in nobis, quam uicia illa externa: quæ in litera exprimere solent. Christus ait, omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio: ergo ipsa quoq; ira est capitale uicium coram Deo, & reum efficit hominem pena æternæ mortis. Nisi quem euangelij gratia per Christum absoluit: & poenitentia operis mali. Nam & Ioannes inquit: Omnis qui odit fratrem suum homicida est. De illis loquens, qui non credunt euangelio & sine poenitentia manent: iræ, & odijs conceptis in proximum, indulgentes. Alioqui si credant in Christum, & peccato illo interno resistent, ne regnet in ipsis, erunt innoxij beneficio gratiæ & inculpabiles coram Deo.

Peccata exteriora.

Porro in externa transgressionem, numerabis quaslibet significationes iræ & odiorum: quæ uocant rancoris & simultatum signa. Item omnes contumelias, omnia probra, conuicia, calumnias, dicteria, & produtiones: & quicquid in hoc genere dici potest, quo in sermone ac uerbo quidam noxij esse proximis student, & personam illius lædere, donec perueniatur ad cædem. Cum his numerari debent: præbere consensum talibus

bus iniurijs, & iuuare eas, uel adprobare. Item, non excusare eos, & defendere ab iniuria & cæde, quos potueris defendere. Quanquam pharisaice iusti credant se esse inculpabiles, si cædis manu propria factæ non sint rei: etiam si his omnibus alijs uicijs quæ dixi abundant. Et tale impietatis & securitatis exemplar proponitur in Saul rege: xvij. libri primi Samuelis. Non (inquit) sit manus mea in eo: sed sit super eum manus Philistinorum. Loquitur enim de Dauide, quem uolebat aliorum manibus occidi: ut ipse inculpabilis scilicet permaneret, & ne illius innoxia cæde se pollueret.

Et hæcenus de uicijs & peccatis, quæ pugnant cum lege, non occides: quorum duplicia posuimus interiora & exteriora. Nunc ad consimilem modum, de uirtutibus bonorum operum agendum est: non quo ad fugam mali operis, sed quo ad præstationem boni. Sunt igitur duplicia opera bona, in hoc mandato præcepta. Altera sunt interiorum motuum cordis piorum, & consentientium mandato Dei. Non enim implet legem, nisi cor amicitia & suauitate erga proximum serenatum, dextrum, candidum, simplex, minimeque maleuolum, carens odio & cupiditate nocendi, expositum ad præstanda quælibet officia dilectionis: non erga beneuolos solum & amicos, uerum etiam erga immeritos, aduersarios & inimicos. Sic tamen de operibus illis iudicare oportet, quod placeant Deo, si in timore Dei, & fide cognitionis CHRISTI præstentur. Ita enim si fiant, certa signa sunt, præsentia spiritus Christi in nobis.

Nam timere DEVM, & credere in CHRISTVM, & ex illo timore & fide obedientia mandatorum Dei studere, uacare odijs, iracundia, inuidia, nemini succensere, esse misericordem, benignum, suauem, clementem, mitem, placidum ac placabilem, facile ignoscere illis a quibus sis lesus, non retinere simultates, quin etiam ultro pacem omnibus offerre, uelle defendere & iuuare eos, qui iniuria premuntur, dolere illorum uicem qui afficiuntur iniuria, & his similia præstare, quæ requirantur omnia ad impletionem huius præcepti, non sunt ciuiles uirtutes aut liberi arbitrij opera: sed sunt uirtutes Christianæ, & operationes atque effectus spiritus sancti in nobis.

Opera autem externa bona, sunt quilibet effectus dilectionis. de quibus præcipitur Matth. xv. pascere esurientem, uestire nudum. Non modo patientem esse iniuriarum: uerum etiam benefactis retaliare male facta. Bene precari, male precantibus: & orare pro persequentibus & calumniantibus nos. Ingratis & inimicis quibuslibet officijs dilectionis expositum esse & seruire. Ita elemosynam præstare, mutuum dare & alia officia dilectionis facere, ne tua spectes, sed proximi necessitates: quas cupias leuare, pro glorificando Deo, in obsequium & gratitudinem CHRISTO Iesu. Ut de his omnibus præcipitur Matthæi. v.

COMMENT DE POENITENT.

Luc. vi. Rom. xij. Gal. v. Col. iij. & alijs innumeris locis. Scilicet isti sunt spirituales legis sermones, quos nobis prophetæ, CHRISTVS & Apostoli tradunt fidelissime: quosq; amplecti debemus cum gratiarum actione, & secundum illas uitam nostram instituere ac reformare. Hypocritis autem sua relinquere: quæ præsertim sunt in dogmatibus mandatorum hominum. Sumus enim ad meliorem iusticiam uocati.

NON MOECHABERIS.

A Nostra persona digreditur legislator ad alias res nostras: tum ut usum illarum adprobet, & abusum reprehendat ac damnet. Ac monstret, se esse ultorem, qui pœnas irroget, si quis ulla in re pergat proximo suo noxius esse: nempe DEVS. Primum itaq; de coniugij statu, non polluendo per adulterium, præcipit: atq; ita orditur a rebus, quæ sunt homini per legem naturæ coniunctissimæ & charissimæ. Neque enim habet in priuatis rebus homo, quicquam melius aut charius sua uxore. Hinc ergo primum discamus, propriæ coniugis usum rem esse licitam, honestam ac iustam coram Deo. Nam & dei ordinationem habet: quapropter & a CHRISTO adprobatur coniugij status. Matth. xix. & a Paulo honorificentissime prædicatur. i Cor. vii. &c. Nec reprehenditur, aut damnatur, nisi abusus rei bonæ: hoc est, si quis polluat coniugij statum per adulterium, & uiolet matrimoniorum fidem. Siue aliter uagos concubitus, & scortationes sequatur. Sicut etiam docemur in epistola ad Hebr. cap. xij. Coniugium sit honoratum & thorus sit impollutus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.

Hæc ergo testantur, a DEO defendi coniugia: & adprobati consuetudinem conjugalem. Cum his in rebus sit sua ordinatio: quam quis uiolet, aut male de ea sentiat, eum necessario daturum esse pœnas. Maxime autem testantur, DEVM omnibus mœchis, impuris hominibus & scortatoribus aduersari: & exigere pœnas uiolatae legis. Quas semper fuisse grauissimas multæ historiæ in sacris probant. Vt Sodomis exitium attulit impuritas libidinis: & horribiliter ultrice flamma coelitus demissa absorpta sunt. Israelitarum in deserto perierunt uno die uiginti tria milia: quod contra præceptum Domini coeperant nepharie libidini indulgere. Contraxit & Dauid sibi & toti regno maximas calamitates: propter admissum adulterij scelus cū Vriæ uxore. Hæc ergo significant DEVM certis cladibus punire uiolata coniugia: & alios non legitimos concubitus. Et in literis noui testamenti docemur, adulteros & fornicatores non posse saluos fieri.

Sed præterea attendere oportet, impuros motus cordis, ut est concupiscere alterius uxorem, reprehendi hac lege: sicut CHRISTVS docet, Matth. v. Omnis qui uiderit mulierem, ad concupiscendum eam,

Impuritas
cordis.

iam

tam mœchatus est eam in corde suo. Quæ ualent contra hypocritarum resupinam securitatem & cæcitatem, promittentium sibi absolutam iusticiam ex lege, cum uacent puritate cordis, neq; possint nisi pharisaice iusti esse: & lex longe absolutiorem iusticiam doceat, sine qua nemo saluus fieri potest. Sicut testatur CHRISTVS, Matth. v. Nisi abundauerit iusticia uestra plusquam scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum coelorum. Quanquam enim quod ad perfectionem iusticiæ attinet, nemo possit tantum præstare, quantum legi debet: tamen oportet inchoari in renatis quandam motuum cordis puritatem. In quod præterea & spiritu sancto donantur: & si propter aliud salui fiant a peccato, & morte, Nempe, propter Christum, si credant in illum: non propter suam illam nouitatem.

Hypocritæ ergo peccatum cordis ignorant: deinde, omittunt præcipuam legis partem, uidelicet pudicitie & castitatis amorem. Neq; timent Deum uere: neq; credunt euangelio. Imo neq; timere, neq; credere possunt: propterea quod se iustos existimant, uana erroris persuasione, ex operibus pharisaicis legis. Quid timeat enim, aut credat, qui peccati & uiciorum suorum ignarus est: & arroganter de factis operum suorum superbit & gloriatur contra Deum? Si enim dixerimus, quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus: & ueritas in nobis non est. i. Ioan. i. Porro habentes peccatum, quomodo de perfectione iusticiæ gloriamur coram Deo: aut de præmio iusticiæ, uita æterna? Cum præsertim lex dicat: maledictus, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Multum igitur refert, peccatum cordis perfecte nosse: ut timeamus Deum, & gratiam delictorum per fidem in Christum nobis precemur. Tum deniq; ut ipsum quoq; spiritum sanctum, cordium nostrorum purificatorem accipiamus: qui faciat nos mandata Dei facere, & castitatis amorem in nobis operetur. Verum hæc sunt alterius considerationis, & alio loco expedienda, quam in eo, quo agitur tantum de præcepto opere bono.

Est ergo sententia & summa præcepti, Non mœchaberis: Tu quantus es, totus mundus esto, & purus a libidine. Ut non modo adulteria, scortationes & uagos concubitus, uites ac fugias: uerum etiam cohibeas mentem, oculos, linguam, & totum corpus: ne uel cogites turpia, uel æstuet animus libidinis incendio, Oculi non uideant uana: & lingua nō loquatur turpia. In summa, Totum corpus a libidinis contagione puræ seruetur. Sicut docemur Eph. iij. Omnis sermo spurcus ex ore uestro non procedat. Ibidem cap. v. Fornicatio autem & omnis immundicia, aut auaricia nec nominetur inter uos: aut turpiloquium, aut stultiloquium, aut scurrilitas: quæ ad rem non pertinent, sed magis gratiarum actio i. Cor. vi. Corpus aut, non fornicationi, sed Dño; & Dominus corporis.

Summa præcepti.

Quibus sint
precepta cō
iugia.

Magna autem imbecillitas est hominum in carne: ac facile fit ut incen-
datur animus ardore libidinis contra legem Dei. Ideo etiam docendi su-
mus, præceptas esse nuptias, his qui donum continentiae non habent.
Nam & Christus talibus nuptias suadet: Matth. xix. Non omnes capi-
unt uerbum hoc, sed quibus datum est. Et Paulus, i. Cor. vii. propter for-
nicationem autem, scilicet fugiendam, unusquisque uxorem suam habe-
at: & unaquæque uirum suum habeat. Item, melius est nubere quam uri.
Satis ex his docemur, etiam præcepta esse coniugia, his qui dono casti-
tatis & continentiae uere non sunt præditi. Tum Romanum Pontificem
suis sceleratis legibus, quibus prohibet nuptias, nihil quam uulgare libi-
dines: & licentiam scortationum. Denique cælibes istos in papistico regno
non posse præstare quod uouent: nempe, ueram castitatem, etiamsi a cō-
iugijs abstineant, quæ etiam deformant suis impijs & prodigijs uotis:
utrumque contra mandatum Dei.

Sunt quædam uicina uicia, quibus incenduntur ac fouentur libidi-
nes: ut sunt ocium, intemperantia cibi & potus, id est, ipsa crapula &
ebrietas. Commercia impudicorum: præsertim mulierum impudicarum,
& huiusmodi alia scandala, quæ existimemus hac quoque lege prohi-
bita esse a Deo, ut occasiones ad uulteriorum & libidinum. De quibus est
apud Oseam cap. iiii. Fornicatio & uinum & ebrietas auferunt cor. Et
ad Ephe. iiii. scribit Paulus: nolite inebriari uino, in quo est luxus. Nec
est nihil quod Comicus dicit: sine Cerere & Baccho friget uenus. Veter
enim uino exestuans, facile in libidinem despumat: ideo istæ occasiones
sunt cauende. Tametsi crapula & ebrietas sint per se damnabilia peccata.

Salomon autem in prouerbiorum libro, multum auocat nos a com-
mercijs impudicarum mulierum: ut Prouer. v: Fauus distillans labia me-
retricijs: & nitidius oleo guttur eius. Nouissima autem illius amara, qua
si absynthium: & lingua eius acuta, quasi gladius biceps. &c. Non
facile tamen aliud remedium efficax est contra prohibitas libidines, quã
est usus coniugiorum: res sancta coram DEO. Sed in regno pontificis
Romani deformantur nuptiæ, & in multo maxima parte hominum dam-
nantur: quia est tyrannis uiolentijs Antichristi.

NON FVRTVM FACIES.

Post adprobata coniugia & damnatas impias libidines, de usu &
proprietate rerum confirmamur: tum furta, rapine, & quelibet ex-
pilationes iniuste, quæ sunt quidem multiplices, damnantur. Huc perti-
net enim, quicquid est doli, fraudis, iniustorum contractuum, & rapa-
citatibus seu publicæ seu priuatæ: per quæ omnia facultatibus suis homo frau-
datur, & bona sua ipsi eripiuntur.

Hinc

Hinc itaque primo discamus, quod homini Christiano liceat proprium tenere: & esse diuitem. Nam alioqui non possent furta, iniqui contractus, & iniustæ expilationes, damnari: si uidelicet proprietas rerum esset prohibita, & quidam communis usus rerum præceptus. Quia nulla essent furta: sed quilibet in aliena irruendo, rem suam usurparet. Nec Christus posset in euangelio præcipere de elemosyna & mutuacione. Sciamus itaque proprietatem rerum & distinctiones dominiorum, quod ad facultates corporales attinet, adprobari hac lege. Item adprobari emptiones, uenditiones & similes contractus: quorum usu in hac uita opus est. Modo in contrahendo, nihil neque dolo neque fraude faciamus: nihil contra dilectionem. Quæ omnia perfecte nosse, utile est & necessarium Christiano: præsertim hoc tempore, in quo sunt multi, qui conscientias illorum perturbant, & fingunt dånari rerum proprietatem, & comunionem illarum præceptam esse. Contra quos fortissime pugnat hoc uerbum: Non furtum facies. Testatur enim clarissime, quod suum liceat cuique tenere,

Proprietas rerum licita est.

Hic etiam reprehendendi sunt Monachi, qui comunionem rerum fingunt consuli in euangelio: cum neque præcipiatur neque consulari, Sed liberum cuique relinquitur, erogare de suo, & donare alii, quantum uult. Nam etiam si elemosyna & mutuatio præcipiatur, tamen in arbitrio largientis elemosynam, & dantis mutuam, relinquitur, ut donet quantum & cui uelit. Deinde, ut ne sit alius remissio, nobis penuria: de qua ratione lege, quæ sunt, ij. Cor. viij. & ix. Sed Monachi præterea fingunt se præceptam comunionem rerum præstare: cum nihil faciant minus, nec nisi fictis nominibus res relinquunt. Profitentur mendicitatem, ut securius in ocio & quiete, de alienis bonis uiuant: quod profus pugnat cum hoc præcepto, Non furtum facias. Quibus etiam Paulus præcipit, ut aliquid honesti operis faciant, & suum panem manducent. ij. Thess. ij.

Monachorum fictiones.

Sed & usum donorum Dei & constitutionem proprietatis Monachi intolerabili infamia aspergunt: & nihil quam hypocrites operum, fictæ bonorum, inuehant in mundum. Quia dum fingunt se aliquid melioris & sanctioris operis operari, in sua illa professione fictæ paupertatis, quam qui proprium tenent & diuitias habent: scelerate perturbant hominum conscientias, qui opes possident, ut arbitrentur se pollui earum possessione, aut certe minus bonos esse quam Monachos. Cum neminem polluat, nisi cupiditas rerum & auaricia, Item curæ huius seculi: quæ mala simul cum opibus abijcere nulli Monachi possunt. Propter hæc scelerata, & impiæ simulationis exempla, comprimuntur debent Monachi a Magistratibus: & cogunt ad laborem, quo opus faciant & de suo uiuant. Siquidem pessima scandala sunt in orbe Christiano: nec excusantur exemplis eorum, de quibus in actis, cap. ij. & iij. &c. ut eum quibus nihil

commune habent. Res enim illi suas sine opinione præcepti, aut consilij & per meram libertatem, fortassis etiam pro necessitate illorum temporū, in quibus bona credentium alioqui diripiebantur, in communem usum conferebant. Sed Monachi uel opinione præcepti, aut consilij, alligant se uoto ad paupertatem: nec nisi ad simulatam paupertatem. Item, ut iustificationem mercantur: nec abstinere interim a proprietate rerum, sed fictis solummodo nominibus, ut dixi, orbi Christiano imponunt. Et tñ in illa proprietate sua fere furant & rapiunt aliena: iniquissima onera aliorū.

Vicia externa.
na.

Hæc uolui per occasionē dicere, cōtra publica illa scandala Monachorum, qui per speciem religionis res aliorum rapiunt iniquissime & furantur. Nunc mihi seorsim dicendum est, de alijs uicijs, quæ sine hac specie huic præcepto aduersantur: ut sunt, furta, rapinæ & alienarum facultatū uolentæ depredationes, dolosi contractus, & qualescunq; spoliationes: siue per speciem honesti fiant, siue careant hac specie. Quis nescit enim in contractibus rerum multa cum specie honesti fieri: quæ si cognoscantur qua fraude & dolo fiant, nemo uir bonus possit laudare? Adde præterea, qui sua negligentia facultates aliorum non curant, quibus tamen debent hoc officium. Nam in hoc genere reprehēdi sunt Magistratus, qui officium suum negligenter faciunt: Item serui & mercenarij, qui in opere faciundo cessant, siue aliter damno per incuriam suam alios afficiunt, quorum opes augere, tueri & iuuare debuerunt. Sed ultra hæc externa uicia, & cupiditas rerum, & curæ huius seculi, & omnis auaricia, uelle ditari cum proximi damno, cupere iniusta lucra, ita ut scētari illa nihil dubitares, si modo occasio tibi hæc petendi daretur, hoc præcepto reprehendunt. Item, immisericordē esse & tenacem in erogandis necessarijs elemosynis, & in mutui largitione. Nam his omnibus legitur charitas, & Lex naturæ: ideo sunt damnabilia uicia & peccata coram Deo, ac debent corrigi & derelinqui.

Vicia interna.
na.

Sic ergo & concupiscentia alienarum facultatum in hoc mandato reprehenditur & damnatur: quæ est uicium in natura, fons & causa omnis iniustæ depredationis. Quanquam de illa & infra præcipiatur, separatis mandatis. Oportebat enim ita purum esse hominem & sanctum, ut uel cupiditate alienæ rei uacaret. Sed ut est ingenium in carnali natura, nemo contentus est suis bonis quæ a Deo accepit. Ideo adpetimus aliena, & inuidemus alijs sua bona. Atq; ita in cordibus nostris sumus fures & raptores coram Deo: cum melius nihil sit in homine, & nihil scēdius contaminatum. Quod qui non agnoscunt neq; fatentur, similes sunt auaris istis, quibus a Christo dictum est: uos estis qui iustificatis uos coram hominibus: Deus autem nouit corda uestra. Quia quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum.

Porro

Porro exempla externæ transgressionis & uiciosorum operum in omnibus uitæ negotijs & contractibus rerum sunt obuia. Non enim isti solum uiolant hoc præceptum, quos nunc in patibulis suspendunt: aut propter uiculentam depreðationem, alio capitis supplicio afficiunt. Sed in genere omnes isti, qui fraudant proximos suos quomocunq; & facultatibus illorum sunt noxij. Vt qui in ulna, pondere, & mensura fallunt proximos suos: quos lex reprehendit Leuit. xix. Qui corruptas merces pro integris & sanis uendunt. Qui alienas hæreditates inuadunt. Qui census sibi emunt, contra præscripta publicarum legum. Aut qui cum proximi damno, nulla necessitate, & solius auariciæ studio illos exigunt. Quorum nonnulli istis exactiõibus totas urbes, imo totas respublicas & principatus perdunt. Auari, qui scenus exercent: contra naturæ & dilectionis legem. Magistratus & principes, qui sumpibus non necessarijs publica æraria exhauriunt: & subditos nimijs exactiõibus prægrauant. Episcopi & doctores, qui per auariciam negotiantur de nobis, & sacra uenalia habent. Quemadmodum sacrificuli in templis, per nundinationes Missarum. Iurisconsulti, qui lites fouent cupiditate maioris quæstus: & malis causis per eandem cupiditatem patrocinantur. Iudices precio empti, ut iniustam sententiam dicant, & ius corrumpant. Mercatores, qui sibi quiduis licere opinant, modo sua lucra promoueant: etiamsi omnes alios perdant. Operarij, qui ex dolo & negligenter opus faciunt, ad quod sunt conducti.

Exempla externæ transgressionis.

Proinde a talibus exemplis, de similibus alijs poterit iudicium fieri: & æstimari, quanta sit raritas atq; paucitas furum & raptorum in hoc mundo. Quo nimirum & illa uox sapientis sonat, Eccl. xxxi. Beatus qui post aurum non abiit: nec sperauit in pecunia et thesauris. Quis est hic & laudabimus eum? Cæterum opera præcepta bona & uirtutes huius præcepti, sunt liberalitas in dandis elemosynis: Item, in iuuantibus rebus proximi per alia officia dilectionis. Veluti per mutuatiõem. Deniq; quibuscunq; alijs obsequijs, quibus in facultatibus corporalibus, opera & auxilio nostro, adiuuatur proximus. Item si tu potius uelis iacturam rei familiaris facere, quam proximum illa premi. Postremum, nunquam ab officio recedere, & in omni actiõne sequi hoc uerbum Christi: omnia quæ uultis, ut faciant uobis homines & uos facite illis.

Exempla uirtutum.

NON LOQVERIS CONTRA PROXIMVM

tuum falsum testimonium.

Proinde hætenus proposita sunt præcepta, quæ requirunt, ne corpori, coniugi, aut fortunis aliorum noceamus. Hoc postremo loco, priusquã de concupiscentia agitur, & ueritas præcipitur & constantia, quam in omnibus dictis & factis præstemus. Quanquam de ea ueritate potissimũ intelligi hoc præceptũ debet, qua opus est in iudicijs, in

pactis & in contractibus. Facit igitur in genere ad iusticiæ uniuersalis defensionem. Primo, ne in iudicio ueritate uel oppressa, uel tacita & dissimulata, ordinatio Dei irrideatur, Iudices decipiantur & proximo uis in iusta inferatur. Sic autem, omnes falsæ, calumniosæ & iniquæ accusationes, delationes, & prodiones damnantur. Item defensiones, quæ fiunt contra ueritatis testimonium: consilia & sententiæ in iudicijs, quæ dicuntur ad ueritatis oppressionem. Quam uero necessaria sit in pactis & contractibus ueritas, & noxia fictio, mendacium, dolus, omnes per se intelligunt. Nec enim in ullis negotijs quicquam rite geri posset, si in pactis & contractibus nulla fides præstaretur: quæ peccata nec possent impunita a Deo dimitti. Iuxta illud psal. v. Odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Maledicentia.

Sed est quoddam aliud uicium, testimonio ueritatis contrarium: nempe, maledicentia, & obreftatio, qua oblectat quosdam mendacia contra alios spargere: aut existimationi illorū detrahere, et ledere eorum famam. Quod B. Iacobus quidem prolixè insectatur, Iaco. iij. Ecce, inquit, quā tus ignis quam magnam syluam incendit? Et lingua ueluti ignis est, & summa iniquitatis. &c. In huius uicij genere existimandi sunt peccare, etiam qui uerum in proximum dicunt: sed nocendi studio, nulla necessitate. Esto non sit falsitas, est tamen iniuria in tali insidiosa proximi & rerum eius accusatione: & eo nomine grauissimum peccatum. Nam & teregenda sunt quædam uicia aliorum & excusanda: aut certe emendandi studio sunt uocanda in iudicium. Sicut nos docet charitas: & mandatum Christi, ed corripiendo fratre delinquente.

Nec multum referre existimo quam causam quisq; habeat maledicendi. Quia alios ambitio, alios inuidia & auaricia impellit ad faciendum: alios quosdam alius morbus. Quidam solius naturæ uanitate & malicia male de alijs loquuntur: aut per adulationem, in quorundam gratiam. Sed omnes isti mortaliter peccant: & haud dubie hoc ipsum merentur, quod in delatorem Doech scriptum est. psal. li. Quid gloriaris in malicia: qui potens es iniquitate? Tota die iniusticiam cogitauit lingua tua: sicut nouacula acuta fecisti dolum. Dilexisti malum super bonum: falsitatem magis quam loqui iusticiam. Dilexisti omnia uerba præcipitationis: linguam dolosam. Propterea etiam Deus destruet te in æternum: conteret te, et abradet te, de tabernaculo tuo, et eradicabit te de terra uite. etc.

Ergo producti testes in iudicium, uerum sine ulla cunctatione aut dissimulatione dicamus: ut etiam illo testimonio noxij esse proximo uideamur. Tunc enim potior ratio iudiciorum habenda est, ut iusticia & equitas defendatur, & ut fontes puniantur, quam illius qui deliquit. Tu tamen bene affectus in illum debebis esse: & sine odio ac sine amarulentia testimonium dicere. Extra hunc casum finas dilectionem in te regnare: quæ

quæ proximi errata tegat, excuset, aut certe benigne interpretetur, si neq; tegi, neq; excusari queant. Et de illa ratione uide quæ doceat Paulus Gal. vi. Deinde ueritatem in pactis & contractibus retinere debemus & postremum a maledicentia & quibuslibet detractationibus abstinere. Item corripere maledicos, delatores & qui aliorum existimationi & fame opera lingue insidiantur. Nec adulatoribus ullo modo aurem prebere: si modo uoluerimus nos Deo adprobare.

Ceterum summa uirtus est huius præcepti ueritate delectari: & ut ab initio dixi, ueritatem & constantiam in omnibus dictis & factis prestare. Et hoc ueritatis studium referre ad gloriam Dei: id est, ueritatem retineamus, quia Deus præcepit. Hæc ergo pulcherrima uirtus, dignissima est bono uiro, hoc est, Christiano: qua nec temere aut false aliquid de alijs loquamur, sed per fraterna officia alijs prodesse studeamus. Sicut Paulus docet, Eph. iij. Quapropter deposito mendacio, loquimini ueritatem quisq; cum proximo suo: quoniam sumus inuicem membra. Et Christus inquit: Beati pacifici, quoniam filij Deo uocabuntur. A quo elogio longissime absunt maledici, & qui obtrectationibus aliorum delectantur: serunt discordias, iras, odia, contentiones & lites, inter fratres. Isti enim non Deum, sed patrem suum Diabolum referunt, qui est mendax & homicida: sicut qui nocendi studio falsa & iniqua in proximum dicunt. Iuxta illud Prover. xxv. Iaculum & gladius & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. Quale est, quod uis insidiosum dictum: & studio ac libidine nocendi in proximum effusum.

Sed hæc hæctenus in eam legis partem, quæ est posterioris tabulæ Mosi, propria de dilectione: quam singuli prestare debemus, ut non modo quamlibet offensam proximi caueamus & declinemus: uerum etiam omnibus officijs uirtutum dilectionis bene de illo mereamur. Nec spectemus in eo obsequio, quam ut uoluntati Dei, & gloriæ Iesu Christi studeamus. Reliquum est, ut dicamus de tertia illa parte, posterioris tabulæ Decalogi, qua concupiscentia prohibetur & accusatur.

IN POSTERIORIS TABULAE MOSAICI DECALOGI tertiam partem: De concupiscentia.

REstant itaq; duo præcepta, quorum usus non pertinet ad castigati- CAP. XI.
onem morum proprie: sed ad demonstrationem & accusationem peccati quod hæret in tota humana natura, & uicium igitur adpellatur. Quia necesse est, ut illud cognoscamus perfectissime: ne præsumamus aliquando, quod legi Dei satisfacere possimus, & pharisaico errore pereamus. Sed discamus alia iusticia nobis opus esse ad salutem, quam illa quæ uoluntate et arbitrio nostro quomodocunq; a nobis prestatur: Illa enim humana iusticia nemo potest saluari: sed nec illa, qua fit lex a

renatis uirtute & operatione spiritus sancti: etiam si opus est saluandis re
purgatione mentis & animorum. Alia igitur opus est nobis, uidelicet,
gratiæ iusticia: quæ tota est in remissione peccati & omnium delictorum
nostrorum, propter seruatorem Christum, quatenus credimus in eū. Sed
iã de concupiscentia loquamur, ut propius uideamus, quæ mala & quæ
ta illi sint coniuncta, & imperent nobis. Neq; enim est unius generis uic
cium: sed monstræ multorū capitū, & omnibus mandatis Dei aduersatur
ac pugnat. Præcepta igit, quibus illa prohibet & damnatur, sunt hæc.

NON CONCVPISCES DOMVM PROXIMI TVI.

*Nec desiderabis uxorem eius: non seruum, non ancillam, non bouem,
non asinum, nec omnia quæ illius sunt.*

PRoinde hæc duo præcepta discernunt diuinas leges ab hominum
legibus: sicut illa quæ præcipiunt de cognitione Dei, & uero illius
cultu. Et posita sunt, ut interpretentur leges morum & operum bonorū:
maximeq; ut hominem perfecte doceant de peccato. Tum eius quod est
concupiscentiæ seu immundicię in natura: tum istius, quod est ignoran
tiæ Dei in nobis & malarum opinionum de Deo. Quæ sunt quidem
semper coniuncta. Nam quia est in homine ignorantia Dei, ideo neq;
timere, neq; diligere Deum uere potest: sed contemnit Deum, & sicut
imperat concupiscentia carnis, ita uiuit. Ut ergo in superiore parte Deca
logi egimus de his superioribus affectibus, qui sunt ignorantia & con
temptus Dei: nempe, diffidentia, dubitatio, desperatio, incredulitas, im
patientia. Ita nunc de concupiscentia dicendum est: in qua sunt uarij &
multiplices motus prauī atq; corrupti.

Nemo igitur existimet legib. Dei satisfactum esse, per externa morū
facta. Nam & puritatem perfectam cordium nostrorum requirunt, &
sanctissimorum motuum in mente: & ea uicia damnant, a quibus sua in
dustria & uirtute nemo potest abesse. Igitur leges hominum non præci
piunt nisi de externis factis: sed leges Dei etiam de motibus cordis. Et ea
tenus sunt interpretationes legum, in quibus de moribus & factis exter
nis præcipitur: & hominem perfecte erudiunt de peccato. Ne quis præ
sumptione carnis elatus confidat in iusticias suas, excuset peccatum, hoc
est, morbum nature: & tegendo & excusando cum hypocritis iudicetur,
suo uicio et sua culpa ignorās: q̄tā manifesta legis uerba audire contēnit.

*Concupiscen
tia, an sit pec
catum,*

Ita sunt enim, qui concupiscentiam nihil obscure peccatum esse ne
gant: & interpretantur imbecillitatem quandam esse, quæ impediatur qui
dem bene operantem, sed iusticias operum non faciat deteriores. Sed
peccatum esse concupiscentiã primo testat lex: deinde Paulus Rom. vii.
& quidem ubi agit de concupiscentia quæ est in renatis. Ut ergo cæ
des, adulteria, furta, rapinæ & mendacia, sunt peccata, a quibus cunq;
admittantur: ita concupiscentia est peccatum, in omnibus qui habent eã.
Et

Et polluit omnes iusticias morum, operum & factorum nostrorum: quia aduersatur legi Dei, & uiolentiſſime abſtrahit nos a perfecta & debita obedientia, & efficit ut non quaecumque uolumus illa faciamus. Sed & Chriſtus iram, inuidentiam, odium, incendia animorum ad libidinem peccata damnabilia eſſe teſtatur: quae non ſunt tamen, niſi motus interni, & concupiſcentiae uicia. Et Ioannes oim maxime huius interni peccati cauſa ait: Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus & ueritas in nobis non eſt. Idipſum peccatum, a deſſe ſibi in carne, & congenitum eſſe, deplorat Dauid, pſal. l. Miſerere mei Deus.

Sed hoc uerum eſt, hoc internum peccatum ignoſci & non imputari illis beneficio Chriſti, qui credunt in Deum: hoc eſt, huius gratiae fiducia habent per Chriſtum ad Deum. Tum quatenus reſiſtunt illi peccato: & cauēt, ne in ipſis regnet, quod totum ſit operatione & uirtute ſpiritus ſancti in eis: ut huius ratio alio loco erit copioſius excutienda. Sed theologi quidam huius gratiae ignari, neque docent illam fidem, & fingunt ab homine, Dei legibus ſatiliſieri poſſe, & concupiſcentiae uicium extenuant: atque ita imbuunt homines phariſaïcis opinionibus de peccato & iuſticia, ut peccatum quod eſt grauiffimum in natura neſciant eſſe peccatum, & phariſaïca opera carnis credant ſummum cultum iuſticiae eſſe, qua homo ſaluus fiat a peccato & a morte. Hoc ergo nullo modo ferendum eſt. Quia his impijs doctrinis abolent gratiae fidem: & gloriae beneficiorum Chriſti transferunt in iuſticias rationis: ac tribuunt homini gloriationem contra gratiam, & in quibus preualent eos perdunt eterne mortis condēnatione. Iſtae tantae rationes odium ſophiſtici erroris merito omnibus pijs facere debent. Tum, quia gratiae beneficia nobis obſcurat: & ea re a ſaluatione nos excludit. Tum etiam, quod concupiſcentiam in renatis peccatum eſſe negat: atque ita extinguit omnia utilia fidei exercitia, quibus aduerſus concupiſcentiae peccata pugnatur, ut aboleant. Sed ſi eſt tam leuis morbus concupiſcentia, ut credi uolunt, ac ne peccatum quidem, ſed motus retardans ſolummodo tenuiter, bene operantem, age probent hoc ſua uirtute, & exemplis ab experiētia ſumptis. Si enim poſſunt iram uincere & domare, ſi odium & inuidentiam a ſe deponere, ſi diligere aduerſarios et inimicos, bene facere a quibus male tractant: Item carnalem ſui amorem prorsus deponere a ſe & relinquere, ſimiliter auariciam, ambitionem, & incendia animorum ad libidinem, & ſimiles motus, non fruſtra eſt quod ita extenuat concupiſcentiae mala: & tantum iuſticijs rationis tribuunt, ut predicent in illis perfectam obedientiam eſſe erga legem. Sed ſi haec non praestant, ut nemo poteſt praestare, cur quaeso iubent hominem inanibus rebus fidere? Denique cur haec maxima uicia negant peccata eſſe: quae omnis ſcriptura pro grauiffimis peccatis accuſat?

Sed miſſis iſtorum caecis & phariſaïcis deliramentis, ad legis lumen

Quibus peccatum quod habent non imputetur:

Quid sit ac
cusari concu-
piscencia
peccato.

nos conuertamus: atq; inde discamus nos esse grauissimos peccatores. Nam certe cum omnia Dei mandata, tum hæc postrema duo, eius nos conuincunt: quia in illis ipse congenitus morbus & uicium in natura retegitur & accusatur, tale ac tm̄, ut nunq̄ ei satis resisti possit, ne arenatis quidē, qui a spiritu sancto gubernantur. Quare grauissimū est accusari peccati cōcupiscencia: id est, uiciosorū motuum. Eo enim significatur, nihil q̄ prauas cupiditates dominari in natura: nec proficere legē, nisi q̄ eius nos reos conuincit, & æternę mortis. His igitur testimonijs liquet, hominē natura malum esse: nec curabilē, nisi per gratiam, qua ei peccata sua remittantur, & non imputentur. Quod fit quidem, quatenus in redemptorem Christū credit. Deinde hoc quoq; liquet, homini opus esse uirtute spiritus sancti: qui aliquā obedientiā erga legem in illo operetur, quia alioqui semper manent nobis impossibilia mandata Dei.

Itaq; Paulus, qui suo more Theologus est, ignarus sophistices & elusionis scripturarum, in disputatione de peccato, qua illi maxime firmo & claro testimonio probandum fuit, nos esse peccatores, habere uicia in natura, quæ faciant, ut legi Dei nemo unq̄ satisfacere queat, utitur hoc testimonio, sumpto ex lege contra concupiscenciam, Rom. vii. Vt ergo cæcis sophisticis nihil dicere uideatur: (isti .n. fingunt hominē sine peccato uiuere posse, et legi Dei in omnibus perfecte satisfacere.) tamē nobis, qui credimus uerbo Dei abunde satisfacit. Non em̄ possumus excusare, morbum illum naturæ, qui est concupiscencia, rebellis legi & Deo: & multorū uiciosorum motuū causa existit. Rursus qui concupiscenciam negant esse pct̄m, illi tribuūt homini naturam sine pct̄ō, perfecte puram sanam, iustam, sanctam atq; inculpabilē coram Deo. Quod quo iure faciant, ipsi uiderint: certe hominem docent sine timore Dei uiuere, misericordię Dei ualedicere, & a semetipso iusticiam & beatitudinē petere.

Sed Pauli disputatio & doctrina stat inuicta, contra oīm cauillationes, quantumuis audacter sophisticatiū & irridentiū scripturas dei. Nos igitur peccatores sumus, & opus habemus gratia saluante nos & iustificante a peccato: atq; adeo spiritu sancto, quo agente in nobis, concupiscencia peccato, in gloriam gratiæ Dei aliquo modo resistamus. Vt autē propius intueamur cōcupiscencie pct̄m, dicamus hic de quibusdam speciebus eius: & primo de iracūdia, & his oībus uicijs q̄ sub ea cōtinent̄.

Iracundia
species eius.

Excandescētia.

Odiū.

Iracundia itaq; que est ulciscendi libido & uindictę cupiditas, quā sumas de illo q̄re læsisse uidetur, q̄ sit impia & iniqua, prorsusq; aliena a Christiana mente, Christus ipse diligēter admonet, Mat. v. & Paulus Rom. xij. Huius sunt autē plures species: excandescētia adpellatur, breuis ire furor, hoc est, ira nascēs & mox desinens. quæ tm̄ impia est, quatenus uult proximo malū: nec potest excusari a pct̄ō. Rursus odiū, est ira inueterata: res pessima, & indigna homie, ne dū Christiano. Accipit autē iracūdia & inimicitia adpellationē: q̄ ulciscēdi tēpus & opportunitatē ob-

feruat: qui furor altis ingenijs plerumq; accidere solet. Solet etiã discor-
dia prædictis speciebus annumerari: quæ uidelicet est ira acerbior inter
duos aut plures, mutuo odio concepta, & studijs dissentientibus aucta &
confirmata. Et illæ sunt fere iracundiæ species.

Alterius generis est Inuidentiã: nẽpe, dolor & ægritudo animi prop-
ter alterius res secundas suscepta, quæ licet nihil noceant inuidenti. Igi-
tur in hoc uicio est summũ scelus & maxima iniquitas corã Deo. Huic
cognata est Aemulatio, animi ægritudo, hinc orta, cũ eo quod quis con-
cupierit, alius potiatur, ipse careat. Quæ species multa impia & cæca ex-
empla habet: id quod quilibet facile intelligunt, si cũ huius uitæ casibus
conferant eã, & cũ doctrina legis, quæ uetat, ne quid ullarũ rerũ proximi
nobis cõcupiscamus. Maleuolentia aut, a uoluptate orta, est oblectã-
tis se in malo alterius, sine emolumento suo: uiciũ atrox & inhumanũ.
Auaricia aut, ut M. T. Cicero definit, est opinio uehemens de pecunia,
quasi ualde expetenda sit, inherens & penitus insita. Cui Paulus tribu-
it, quod sit radix quorũlibet malorũ. Noxia est em̃ in omnibus rebus:
nec sinit illi uicio obnoxios quicq; recte agere, tam in priuatis q̃ in pu-
blicis rebus. Nec aliter Ambitio, id est, uanæ gloriæ studiũ, est noxium
malum, rebus prophanis & sacris: scilicet, honoris cõcupiscentia, qua
qui agitant multas seditiones excitant, & periculosas hæreses in uulgo.
Nec defunt horũ uiciorum plurima horrenda & execranda exẽpla hoc
tempore: auariciæ & ambitionis præsertim, & quidẽ in illis quibus ec-
clesiarum administrandarũ cura cõmissa est. Dabunt aut Deo haud du-
bie grauissimas pœnas, qui in rebus religionis ita pluris faciunt rem a-
uariciæ & ambitionis suæ, ut gloriæ Christi & salutis ecclesiarum nul-
lam rationem habent: sed hoc tm̃ spectant, ut suis impijs & noxijs desi-
derijs satisfaciant. Sed interim sciamus hæc uicia in plurimis alijs esse &
regnare: & habẽtes ea, turpiter ac scelerate deformare. Nã auaricia uocat
p̃terea a Paulo, cultus idolorũ: et idẽ negat auaros saluari a morte posse.

Ab his talibus uiciosus affectibus, penitus insitis & inhærentibus
naturæ hominis, iudicium de concupiscentia fieri debet. Cuius uiolen-
tiam Moses in paucis exemplis demonstrat. Ea em̃ fere concupiscimus
& desideramus nobis, in quibus bene esse proximo nostro uidemus: &
q̃ illi sorte a Deo contigerit. Vt est uxor, domus bene disposita, serui,
ancillæ, boues, asini, & reliq; corporales facultates. Sed & eas res plerũ-
q; inuidere alijs alijs solent: ut maxime nõ optet sibi eas. Sed & irasci &
odisse & cõtentiones alere inter se hoies solet, p̃pter innatã concupiscen-
tiam sibi illarũ rerũ: et p̃pter inuidiæ morbũ, q̃ ipsis dolet, alijs esse bene.

Nec oportet præterire hoc loco illud uiciũ, quo animi hominũ æstu
libidinis ardent: de quo Christus dicit, qui uiderit mulierem ad concu-
piscendũ eam, iam moechatus est eam in corde suo. Hunc aut affectum,

COMMENT DE POENITENT.

φιλοσοφία

Grecis dici φιλοσοφία opinor: quā M. T. Cicero uertit mulierositatē: qui tunc est uiciosus coram Deo et damnabile peccatum, quando accedit ad illum consensus, quod uelles polluere alterius uxorem, si illa potiri posses. Nec opinor Christum de alia concupiscētia loqui, quam facit mortale peccatum, in eo si quis desideret alterius uxorem. Nec legem de alia exponendam esse. Sed hæc hæctenus, de præcipuis speciebus concupiscētiæ: ex quibus de negatiua, seu prohibitione, impiorum motuum, & malarum cupiditatum, in carnali natura, certius poterit iudicari: & cognosci, quam sit fœdum & abominabile uicium concupiscētia in homine. Quod præterea uere cognitum, potest homini deurahere istud nanum, impium & arrogans supercilium, quo plerique ex operibus legis a se præstitis, tribuunt laudem absolute iusticię sibi: & fingunt illa iusticia se mereri gratiam, peccati remissionē, & æternam uitam. Nondum enim cognouerunt, illas rationis iusticias, tam esse nullas coram Deo: et fœdissime pollutas esse: nec posse non reprehendi ac damnari, si in iudicium Dei reuocentur. Proximum est, ut de affirmatiua boni operis, siue de præcepta, contrariorū motuum, iusticia, aliquid dicam. Neque enim reprehēduntur solum uiciosi isti motus, quos dixi, sed etiam contrarij præcipiuntur. uidelicet, puri, casti, innoxij, p̄i & sancti. De illis igitur sæpe docemur, in scriptis euangelistarū & Apostolorum. Paulus adpellat fructus spiritus: quia spiritus sanctus illos operetur in nobis. Et ad Gal. v. numerat, charitatē, gaudium, pacem, longanimitatē, benignitatē, bonitatem, fidē, mansuetudinē & continentiam. Et ad Col. iij. scribit: Induite ergo uos sicut electi dei, sancti, & dilecti, uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatē, mansuetudinē, patientiam, supportantes inuicē, et donantes uobis metipsis, si quis aduersus aliquē habet querelam. Itē, super omnia autē, habete charitatē: quæ est uinculum p̄fectionis. Nam quanta hæc præstet, quā alio loco uocat plenitudinē legis, lege i. Cor. xij. Idē ad Ro. xij. Gaudete, inquit, cū gaudētib; flete cū flentibus. Idē inuicē sentientes

Affirmatiua
boni operis.

Sed huiusmodi præceptiones, de animorū puritate ubique occurrunt & in prædicatione Apostolorū: qui si essent in natura, nec legibus opus haberemus, nec Apostolorū doctrina & admonitionibus. Denique, nec ipso met seruatore Christo Iesu: aut spiritu sancto, cordium nostrorū purificatore & uiuificatore. Sed ipsi in nobismetipsis essemus iusti, sancti & beati. Nunc autē longe aliter res habet. Quia & uiciosi peccatores sumus: & sine Christo non possumus saluari a morte: nec sine spiritu Christi qui quicquid recte conari, aut p̄ficere. Sicut testatur illud Ioan. xij. Ego sum uitis uos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Quia sine me nihil potestis facere. Nihil igitur potest homo in p̄standa uera pietate erga Deum. Ideo quod quidam de iusticijs suis gloriantur, nulla causa est, nisi quod legē uere nunquam intellexerunt: nec uidēt, quanta magnitudo

magnitudo peccati sit in carnali natura. Denicq; nec usum euangelij & promissionum gratie ullum nouerunt. Lugere oportet pctm, non arroganter de iusticijs operz nostrorū sentire. Non tribuere nobis gloriam, preter caussam: ut ne dicā, non derogare gratie, & gloriā Christi in miseris iusticijs rationis trāsferre. Sed & pessimū est, in tm̄ præsumere, ut cōfidas, quod humana industria ac uirtute, possis legi dei, nēpe spiritua listime doctrinē, satisfacere. Paulus docet, per legē cognosci pctā: & huius rationes erāt sedulo discendę. Idē docet, sine promissionū gratie fide neminē saluari a pctō et morte posse. Ergo per legē, negat posse ullū hominē iustificari. Si em̄ per legē iusticia, ut idē inquit, ergo Christus gratis mortuus est: Denicq; idē docet, opus esse spiritu sancto Renatis, ut legis obediētia aliquo modo inchoetur in illis. Nā pfecta, in hac uita nullis cōtingit. Nō em̄ nisi primitias spiritus accepimus: & plenitudinem expectamus. Ergo ne renati quidē, & qui a spiritu Dei agunt, sunt perfecti in iusticia operum bonorum: & habent peccatum quod lugeant.

In summa, nulla est perfectio, nihil meritū aut dignitas, iusticiarū nostrarū: ut merito corā deo gloriari possimus. Sed sic potius dicamus: nō nobis Dñe, sed nomini tuo da gloriā. Debemus em̄ glorificare Deū & gratias agere, quod omnia illa pctā, uicia & transgressiones legis, quas habemus, misericorditer nobis ignoscit, propter Christū. Ita ut Paulus facit, Rom. vii. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratias ago Deo, per Iesum Christū Dominū nostrū. Deinde p̄ cari sine intermissione opus habemus, ut ipse glorificationē sancti nois sui, in regno gratiæ suæ, pro gratiosa uoluntate sua, in nobis operetur atq; perficiat: atq; adeo defectus & peccata nobis ignoscat, & ut custodiat nos a tentationibus periculosis. His enim exercitijs pietatis, sumus perficiendi: nec salutem a currentibus nobis ordiri. Non enim est uolētis, neq; currētis, sed miserentis Dei. Sed hęc hactenus, pro explicatione prioris partis, quam institui de præcepto opere bono, dicta suffecerint. Nec ignoro plura in Decalogū dici potuisse: sed dedita opera uolui quę dā differre, in secundam partem. Deinde instituti operis ratio habenda fuit: quæ postulabat, ut in secūda parte diceretur, quō lex a nobis fiat, & quomodo inchoata obedientia nostra placeat Deo. Quanquam ego mihi conscius, nullo modo ausim absolutionē tāti operis promittere. Nec repertus est facile, qui unus omnia potuerit præstare perfectissime: præsertim in tam difficili opere, & in summis capitibus doctrinę religionis Christianæ. Bene mecum existimauero actum, si eum me ecclesiæ bonorum probauero, qui iuuandi studio res Christianorum afflictas, hūc laborem, in quo desudauī, in manus sumpserint. Ipsi autem Christo Iesu sit honor & gloria. AMEN

ELENCHVS CAPITVM

secundæ partis.

<i>Præfatio, in qua de impletione boni operis, à Deo præcepti</i>	CAP. I.
<i>In iustificatorum operibus bonis, nullum esse præstantius, maius aut sanctius, ipsa in Deū fide.</i>	Cap. II.
<i>De cognatis fidei affectibus: pace, timore, dilectione & spe, obiter ac paucis.</i>	Cap. III.
<i>De impletione operum, seu factorum externorum, secundi præcepti: & primo de confessione.</i>	Cap. IIII.
<i>Exegetis symboli, quod dicitur Apostolorum breuissima.</i>	Cap. V.
<i>De Ecclesia, peculiaris tractatio.</i>	Cap. VI.
<i>De inuocatione, præclaro fidei effectu: tum opere bono secundi præcepti.</i>	Cap. VII.
<i>Enarratio dominicæ orationis: in qua de necessarijs petitionibus precantium.</i>	Cap. VIII.
<i>De laudando & glorificando Deum: itemq; de gratiarum actione.</i>	Cap. IX.
<i>De caerimoniarum reuerentia & usu: & in genere, quid sentiendum, de ecclesiasticis constitutionibus.</i>	Cap. X.
<i>De impletione bonorum operum, de quibus præcipitur in secunda tabula.</i>	Cap. XI.
<i>Generalia, de operibus dilectionis.</i>	Cap. XII.
<i>De quibusdam operibus dilectionis, in superiore legis enarratione, nondum plane explicatis.</i>	Cap. XIII.
<i>De frenanda & uincenda concupiscentia Carnis.</i>	

PARS SECUNDA IN QVA DE IMPLETIONE
boni operis, à Deo præcepti.

Dicturus de impletione operis coram deo boni, non potero commo-
dius ordiri, q̄ ab eius descriptione: ut plane intelligat, qd sit præ-
stare, seu facere & implere, opus uere bonū, a Deo præceptū. Turpe est
em̄, ne dicam flagitiosum, multa de bonis operibus garrere, & necessita-
tē illorū exaggerare, cum nusq̄ attingas aut explices, quomodo opus bo-
nū præstari ac fieri a nobis possit, ita ut placeat Deo. Verū ita solent hoc
tēpore aduersarij nostri: nunq̄ non habēt in ore, præstanda uidelicet esse
bona opera. Quasi hoc quisq̄ ignoret, aut neget p̄standa esse, neget Deo
obediendum esse. Sed rursus nunq̄ explicant, imo nesciūt explicare, quo-
modo lex, seu opera bona, possint a nobis fieri, ita ut placeant Deo. Fin-
gunt quidē se docere bona opera, cū nihil faciant minus: nihil em̄ quam
blasphemias docent. nam legem de externis factis tantū interpretant: &
postea fingunt uiribus rationis possibilem esse. Et ideo iubent, ut homi-
nes, suis operum iusticijs, & peccati remissionem & uitam æternam sibi
quærant. Sed hoc est perfidia iudaica prædicare mandata dei: ac gratiam
Dei & redemptorem Christum contumelia afficere. Item, fidem extin-
guere, & illa extincta homines in interitum æternæ condēnationis mer-
gere. Quare longe remouendi sunt ex ordine Christianorum doctorū:
nec permittendum est, ut dicantur bona opera prædicare: etiamsi aliud ni-
hil prædicarent quam opera mandatorum Dei. Non enim fines illorū
operum recte explicant: imo debitis finibus contrarios prædicant. Ideo
& doctrinæ fidei & bonorum operum sunt quidam contaminatores. Ut
taceam, quod in doctrinis operum, mandata hominum præceptis Dei
admiscent: Item postulant, operibus, quæ homines præcipiunt, eundem
honorem haberi, qui debetur alijs a Deo præceptis. Quod est nimis ua-
num & audax facinus: sed suo more pergunt, affirmantes æque merito-
ria esse, ut mandata Dei.

*Aduersarij
quomodo ope-
ra doceant.*

Nos igitur, ut dilucide explicemus questionem de dignitate & necessitate bonorum operum quaedam initio præmittamus, quæ doceant clare, quid efficiat nostras iusticias uere bonas et acceptas coram Deo. Nam satis constat, quod lex Dei requirit a nobis perfectam obedientiam: & quod illi præceptæ obedientiæ, de qua supra dictum est, nemo nostrum potest satisfacere. Nunquam enim tantum diligimus, aut timemus Deum, quantum oportet: ideo nullæ iusticiæ nostræ per se placent Deo, tanquam perfecte bonæ, & perfecte satisfaciennes legi. Item, nemo diligit proximum suum, quantum debet: & nemo uacat omni concupiscentia, prohibita in lege. Ideo de perfectione iusticiæ, nemo potest iure & recte gloriari, propter opera & facta sua quæ præstat, quæcunque sint illa. Sed aliud quiddam est, quod iusticias nostras acceptas & probabiles efficit coram Deo.

Ergo ne inchoari quidem obedientia boni operis potest a nobis, nisi prius audiamus & fide discamus euangeliū, de Christo & remissionē peccati per Christum. Necessesse est enim, ut ante omnia per fidem remissionis peccati liberemur ab his impijs opinionibus, quibus Hypocrite per sua opera & facta peccati remissionē & saluationem querunt. Nam promissionis euangelij & fidei doctrina est, quod peccata nostra remittantur nobis gratis, per misericordiam Dei patris, propter Christum. Hanc ergo oportet, ut primo omnium per fidem amplectamur: deinde necesse est, ut per eandem fidem, mentes nostræ a diffidentia & dubitationis impietate liberentur. Oportet tantum nosse, credere, ac profiteri Christianos, quod iusticiæ ille operum, quas præstant in fide, placeant Deo: etiamsi sint imperfectæ. Nam inchoata illa obedientia ideo placet Deo, quia fit in fide reconciliatoris Christi: qui est precium & satisfactio perfectissima, pro omnibus peccatis.

Igitur fide opus habemus, propter hæc duo mala: primo, ne in morem arrogantium hypocritarum, peccati remissionē per iusticias nostras quaeramus: Tum deinde, ne propter immundiciam earum desperemus. Respicit enim ad opera nostra & adprobat ea Deus, quatenus per fidem in Christum operamur: tum ut uoluntati & beneplacito Dei nos subiiciamus, nec alia mente operemur, nisi ut præcepta Dei uoluntatem perficiamus. Ut hæc præcipua intentione omnia referas non ad tuas utilitates, sed ad gloriam Dei, & ne sis ingratus. Ut proximo per dilectionem in necessitatibus eius seruias, quia timeas Deum & uelis mandato eius parere: Item, quia credas illo obsequio te placere Deo, propter reconciliationem quæ facta est per Christum. Sic in singulis mandatis & operibus, oportet respicere & intueri in uoluntatem Dei: & timorem retinere, & ex fide reconciliationis operari.

Hoc itaque principale sit bene operati, in fide bene fundatum esse: dico autem, in fide reconciliationis factæ per Christum. Nam quia omnes iusticiæ nostræ sunt immundæ atque imperfectæ, propter immundiciam & impuritatem cordium nostrorum: & quod ne iustificati quidem, et impulsii atque acti a spiritu sancto, pos-

sunt praecepta obedientiae legis satisfacere: idcirco etiam opus habemus remissione peccati in opere bono. Non quod peccemus bene operantes: sed quod nemo tamen praestat quantum debet, propter carnis imbecillitatem. Tum quod affectus carnis, qui in nobis sunt polluunt omnes iusticias nostras: & impediunt ac retrahunt bene operantes, ut non quaecumque uolunt illa perficiant. Quapropter omnium primo opus habemus fide promissionum euangelij & remissionis peccati, per Christum: qua ante omnia liberamur ab impijs & perniciosis opinionibus hypocritarum, transferentium Christi gloriam, cuius unius est nos saluare a peccato & a morte, in sua facta quasi illis iustificentur & aeternam uitam mereant. Deinde, haec ad eum fide liberamur a dubitationis impietate: quam necesse est excludat. Opus enim, quodcumque non sit ex fide, peccatum est. Alit enim contemptum dei & beneficiorum gratiae dubitatio. Nam quisquis operatur, & ambigit num placeat Deo, non potest bene de Deo sentire: diligere Deum, aut in operando hilaritatem & promptitudinem animi retinere. Nec potest Christi gratiam glorificare uelle: ut cui tamen non tribuit, quod Deus per illam immundicijs nostris & peccato, item imperfectae obedientiae, ignoscat. Nos igitur operis nostri obedientiam sciamus placere Deo propter Christum: etiamsi adhuc habeat suam immundiciam & imperfectionem. Nam sicut scriptura dicit, oportebat Christi nomine praedicari poenitentiam: igitur accepta est & placet Deo, quae in fide nominis Christi, iustificatoris nostri & saluatoris, praestatur. Postremum haec fide efficit, ut dirigamus omnes cultus & iusticias nostras ad gloriam unius Dei: tanquam gratitudines, & laudationes. Parati omnia agere & pati, quae nouimus Deo placere, in cuius gratiam uocati atque recepti sumus, & his contraria fugere:

Querenda est igitur omnium primo reconciliatio, iustificans peccatorem & saluans: quae per fidem promissionum euangelij & beneficiorum Christi obtinetur. Tum excludit simul contumeliosas opiniones iusticiariorum: & perniciosas dubitationes illas, ambigentium, num iusticiae nostrae placeant Deo. Placent enim & sunt acceptae Deo, tanquam mundae & perfectae quatenus in fide reconciliationis factae per Christum praestantur a nobis. Quia quicquid immundiciae & peccati habent, id non imputatur illis, qui in fide Christi operantur. Hac enim absorbentur omnes immundiciae & omnia peccata nostra. Sic ergo liberat fides ab arrogante praesumptione: & uetat ne desperemus, etiamsi minus perfecti sumus. Denique sola facit, ut obedientia boni operis inchoetur in nobis: atque ut retineamur in ea. Nemo enim confidit Deo, neque sentit se exaudiri, ac respici a Deo: neque quisquam diligit illum, aut proximum propter Deum, nisi prius sciat deum esse placatum: seque in numero filiorum Dei esse, & heredem aeternae uitae. Haec ergo sunt discenda per promissionum euangelij fide: quarum uidelicet sunt illae consolationes et illa doctrina. Nam cum propter refectionem agnitionem peccati nostri exle

ge audimus nobis peccata remitti, & donari æternā uitam, propter Dei filium Iesum Christū, qui dedit semetipsum precium & satisfactionem pro peccatis nostris & pro æterna morte, tunc respirant corda nostra, & accepta hac consolatione, quod habeant propitium Deum, incipiūt bene operari, et præstant patientiam in qualibet calamitate, toti in eo ut glorificent Deum per Christum Iesum.

Hæc itaq; sunt, quæ efficiunt iusticias nostras gratas atq; acceptas corā Deo: præstitas uidelicet hac fide. Quanquā aut a me & alijs locis huius operis sunt explicata, tamen hic repetenda fuerunt: nempe, in descriptione operis boni. Quin etiam necesse habemus ubiq; nostra munire cōtra aduersariorū cōtumelias & maledicta: præcipue aut in doctrina & prædicatione dignitatis ac necessitatis bonorū operū. Quia cum paulo diligentius prædicamus poenitentia, cauillantur pugnantia a nobis doceri: nosq; resilire a Christiana professiōe illa, qua asserimus, impium & peccatorem, sola in Deum per Christum Iesum fide iustificari & saluari. Istis ergo, quia negant, impium sola fide iustificari, debemus imputare hanc impietatē, q̄ opera nostra faciāt partialē causam nostræ saluationis. Quanquam si quis diligenter excutiat, illis totum meritum saluationis arrogant: qui uidelicet opera nostra faciunt necessario concurrere ad meritum iustificationis, ut alio loco a me dictum est. Nobis igitur attente discendum est, ut recte discernamus, inter hanc duplicem prædicationem, quæ in euangelio proponitur: alteram de gratia remissionis peccati, iustificationis & æternæ uitæ, quam oportet adprehendere in fide: Tum illam alteram, de poenitentia, qua iusti, reconciliati Deo, & salui facti, Deū glorificamus. Ut opera illa iusticiarum nostrarum sint fidei exercitia, & confessiones, & gratitudines & laudationes.

In summa, persona iustificati placet Deo, per misericordiam propter Christum: opus aut, quia est personæ recōciliatæ, & quia proficiscit ex fide. In quo etiam si sit quædam immundicia seu imperfectio, non tamē imputatur personæ, quæ uidelicet aliunde iustificata est, & propter aliud in gratiā recepta: nimirum propter Christū. Placet igit Deo, etiam imperfecti operis obedientia: sed propter iustificatōem Christum, in illis qui credunt in eum. Deus enim gratis iustificat & saluat peccatores: eos qui in propitiatorem & iustificatorem Christum Iesum credunt. Tum iusticias eorum adprobat, quatenus ex dictæ reconciliationis & remissionis peccati fide præstantur: tamen si non sint perfecte mundæ: nec satisfaciunt per se legi. Ideo nihil damnationis habent: ne debitores quidem perfectæ obedientiæ erga legem, propter impletorem legis Christum. Etiam si sint debitores glorificandi Deum, per nouitatem uitæ. Ideo nec accusari a lege possunt, redempti uidelicet per Christum: sed incredulorum iusticiæ per rigorem legis omnes condemnantur.

Proinde hoc quoq; cauendum est diligentissime, ne quis credentiū

sunt præceptæ obedientiæ legis satisfacere: idcirco etiam opus habemus remissione peccati in opere bono. Non quod peccemus bene operantes: sed quod nemo tm̄ præstat quantū debet, propter carnis imbecillitatem. Tum quod affectus carnis, qui in nobis sunt polluat omnes iusticias nostras: & impediunt ac retrahant bene operantes, ut non quæcunq; uolūt illa perficiant. Quapropter omniū primo opus habemus fide promissionum euangelij & remissionis peccati, per Christū: qua ante omnia liberamur ab impijs & pernitijs opinionibus hypocritarū, transference Christi gloriā, cuius unius est nos saluare a peccato & a morte, in sua facta quasi illis iustificentur & æternam uitam mereant. Deinde, hæc eadē fide liberamur a dubitationis impietate: quam necesse est excludat. Opus em̄, quodcunq; non sit ex fide, peccatum est. Alit enim contemptum dei & beneficiorū gratiæ dubitatio. Nam quisquis operatur, & ambigit num placeat Deo, non potest bene de Deo sentire: diligere Deum, aut in operando hilaritatē & promptitudinem animi retinere. Nec potest Christi gratiam glorificare uelle: ut cui tm̄ non tribuit, quod Deus per illam immundicijs nostris & peccato, itē imperfectæ obedientiæ, ignoscat. Nos igitur operis nostri obedientiā sciamus placere Deo propter Christum: etiamsi adhuc habeat suā immundiciam & imperfectionem. Nam sicut scriptura dicit, oportebat Christi nomine prædicari poenitentiam: igitur accepta est & placet Deo, quæ in fide nominis Christi, iustificatoris nostri & saluatoris, præstatur. Postremū hæc fide efficiunt, ut dirigamus oēs cultus & iusticias nostras ad gloriam unius Dei: tanquam gratitudines, & laudationes. Parati omnia agere & pati, quæ nouimus Deo placere, in cuius gratiam uocati atq; recepti sumus, & his contraria fugere:

Querenda est igitur oīm primo reconciliatio, iustificans peccatorē & saluans: quæ per fidem promissionum euangelij & beneficiorū Christi obtinetur. Tum excludit simul contumeliosas opiniones iusticiariorū: & pernitijs dubitationes illas, ambigentium, num iusticiæ nostræ placeant Deo. Placent enim & sunt acceptæ Deo, tanq̄ mundæ & perfectę quatenus in fide reconciliationis factæ per Christum præstantur a nobis. Quia quicquid immundicię & peccati habent, id non imputatur illis, qui in fide Christi operantur. Hac enim absorbentur omnes immundiciæ & omnia peccata nostra. Sic ergo liberat fides ab arrogante præsumptione: & uetat ne desperemus, etiamsi minus perfecti sumus. Deniq; sola facit, ut obedientia boni operis inchoetur in nobis: atq; ut retineamur in ea. Nemo em̄ confidit Deo, neq; sentit se exaudiri, ac respici a Deo: neq; quisq; diligit illū, aut proximū ppter Deū, nisi prius sciat deū esse placatū: scq; in numero filiorū Dei esse, & heredū eterne uite. Hæc ergo sunt discēda per promissionū euangelij fidē: quarū uidelicet sunt illę cōsolationes et illa doctrina. Nā cū pterreflecti agnitiōe peccati nostri exle

ge audimus nobis peccata remitti, & donari æternā uitam, propter Dei filium Iesum Christū, qui dedit semetipsum precium & satisfactionem pro peccatis nostris & pro æterna morte, tunc respirant corda nostra, & accepta hac consolatione, quod habeant propitium Deum, incipiūt bene operari, et præstant patientiam in qualibet calamitate, toti in eo ut glorificent Deum per Christum Iesum.

Hæc itaq; sunt, quæ efficiunt iusticias nostras gratas atq; acceptas corā Deo: præstitas uidelicet hac fide. Quanquā aut a me & alijs locis huius operis sunt explicata, tamen hic repetenda fuerunt: nempe, in descriptione operis boni. Quin etiam necesse habemus ubiq; nostra munire cōtra aduersariorū cōtumelias & maledicta: præcipue aut in doctrina & prædicatione dignitatis ac necessitatis bonorū operū. Quia cum paulo diligentius prædicamus pœnitentiā, cauillantur pugnantia a nobis doceri: nosq; resilire a Christiana professiōe illa, qua asserimus, impium & peccatorem, sola in Deum per Christum Iesum fide iustificari & saluari. Istis ergo, quia negant, impium sola fide iustificari, debemus imputare hanc impietatē, q̄ opera nostra faciāt partialē causam nostræ saluationis. Quanquam si quis diligenter excutiat, illis totum meritum saluationis arrogant: qui uidelicet opera nostra faciunt necessario concurrere ad meritum iustificationis, ut alio loco a me dictum est. Nobis igitur attente discendum est, ut recte discernamus, inter hanc duplicem prædicationem, quæ in euangelio proponitur: alteram de gratia remissionis peccati, iustificationis & æternæ uitæ, quam oportet adprehendere in fide: Tum illam alteram, de pœnitentiā, qua iusti, reconciliati Deo, & salui facti, Deū glorificamus. Ut opera illa iusticiarum nostrarum sint fidei exercitia, & confessiones, & gratitudines & laudationes.

In summa, persona iustificati placet Deo, per misericordiam propter Christum: opus aut, quia est personæ recōciliatæ, & quia proficiscit ex fide. In quo etiam si sit quædam immundicia seu imperfectio, non tamē imputatur personæ, quæ uidelicet aliunde iustificata est, & propter aliud in gratiā recepta: nimirum propter Christū. Placet igit Deo, etiam imperfecti operis obedientia: sed propter iustificatōem Christum, in illis qui credunt in eum. Deus enim gratis iustificat & saluat peccatores: eos qui in propitiatorem & iustificatorem Christum Iesum credunt. Tum iusticias eorum adprobat, quatenus ex dictæ reconciliationis & remissionis peccati fide præstantur: tamen si non sint perfecte mundæ: nec satisfaciant per se legi. Ideo nihil damnationis habent: ne debitores quidem perfectæ obedientiæ erga legem, propter impletorem legis Christum. Etiam si sint debitores glorificandi Deum, per nouitatem uitæ. Ideo nec accusari a lege possunt, redempti uidelicet per Christum: sed incredulorum iusticiæ per rigorem legis omnes condemnantur.

Proinde hoc quoq; cauendum est diligentissime, ne quis credentiū

iusticias pronunciet esse immundas: sunt enim purificatae per Christum, & a purificatis fiunt. Nempe, ab ijs quos Deus in filiorum gratia habet, propter Christum. Sed & si immundae essent, non posset illas Deus exigere a nobis: rursus nec opera eorum probare posset, quos pro reconciliationis non haberet. Quapropter primo omnium requirit a nobis reconciliationis fidem: deinde poenitentiam, quam reconciliationis fiducia praestemus, & nihil ambigamus illam coram se placere. Haec fides praeterea efficit, ut hilariter prodeant in opus praecipitae poenitentiae, qui illa praediti sunt: sine molestia, & sine taedio cordis. Sed & patientiam praestant in quibuslibet calamitatibus & morte: nec possunt Deo irasci. Denique omnia sua dirigunt ad glorificandum Deum per Christum. Et ab his omnibus uirtutibus procul absunt incredulorum iusticiae: nihil sine taedio operantur, nec praestant aliquam patientiam in ulla calamitate, & in omnibus quae faciunt suis commoditatibus seruiunt. Quanquam haec uia est sese in aeternam perditionem praecipitandi.

Sed haec fere ad taedium haecenus in descriptione operis boni: nisi quod hoc tempore, in dogmatibus religionis, nihil fere satis dici potest. Ut quae habent tot obrectatores, homines imperitos & malos: in quibus nec gloriae dei studium, nec salutis ecclesiarum ullum existit. Dabunt igitur ueniam nobis homines pii & eruditi, si quid paulo copiosius propter aduersarios gloriae Christi, prosequamur. Nam quae hic & alijs locis diximus, ea direximus omnia ad illustrandam gloriam Christi, & ad res ecclesiarum iuuandas. In quo si quid praestiterimus, fiducia est & hac ratione aduersarios Christi subinde magis magisque prodi, quo ab alijs melius caueri possint.

Iam nihil opus est prolixè docere, quae opera exigata nobis Deus. Nam satis constat ad poenitentiae praedicationem illa opera pertinere, de quibus in Decalogi mandatis praecipitur. Et quoniam oportet nos regi uerbo dei, ideo statuendum esse, praecipitae mandatorum hominum nihil prorsus ualere ad ueram illam pietatem, quae est necessaria homini, qui uolet assequi aeternam uitam. Caeterum de usu & libertate mediocri alijs locis a me dictum est: & fortassis copiosius quaedam de illis alio loco dicentur. Habes preconium scripturarum, ij. Timoth. iij. quo doctrinae mandatorum hominum non possunt ornari. Nempe hoc tale: Tota scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iusticia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Nunc ergo quoniam in genere docuimus, quomodo imperfecta operis nostri obedientia placeat Deo, idem conabimur deinceps seorsim, & per totum Decalogum, & in singulis operibus a Deo praecipitis, monstrare. Et alicubi adijcere certa quaedam, de quibusdam operibus, a Deo requisitis: de quibus in prioribus nihil dum, aut non satis explicite, dixi.

IN IUSTIFICATORVM OPERIBVS, NVLLVM ESSE

præstantius, maius aut sanctius, ipsa in Deum fide.

CAP. I.

Proinde, quia dicendū est mihi hac in parte tertij libri, de impletio-
 ne præcepta a Deo operis boni, constituendum est omnium primo,
 legem Dei non fieri, seu impleri, nisi ab his qui in Christum Iesum
 credunt: atq; adeo ipsam fidem in Christum, esse perfectam illam legis
 impletionem, qua & a peccato & ab æterna morte liberamur. Dico au-
 tem fidem, qua nihil ambigimus, peccatis nostris ignosci, propter Chri-
 stum: qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, &
 redemptio. i. Cor. i. Huc itē facit illud Pauli, Rom. x. Finis enim legis
 est Christus, ad iusticiam omni credenti. Porro, & illud ad h̄ciendū est,
 esse adhuc aliam impletionē legis, qua uidelicet fit lex, per operis nostri
 obedientiam, ut quatenus gubernamur & mouemur a spiritu sancto,
 quantū hac impletioe nemo satisfaciat legi, aut iustificetur coram Deo:
 & propter aliud placeamus Deo, nempe propter Christum. Certe a pec-
 cato & a morte neminem saluat sua iusticia, sed aliena illa quæ est Chri-
 sti, & nostra per fidem in Christum, saluamur. Operibus autem iusticiæ
 nostræ debitis exercemus fidem, & Deum glorificamus. Hæc est du-
 plex impletio seu præstatio legis, seu boni operis obedientia, altera, qua
 per gratiæ imputatiōem & seruatorem Christum satisficit legi pro nobis.
 Hoc est, qua Deus ignoscit peccatis nostris propter Christum, & qua una
 sumus iusti, beati, & salui, coram ipso. Atq; adeo, qua omnes iusticiæ no-
 stræ efficiuntur bonæ & gratæ Deo. De quâ, quoniam alijs locis prolixè
 scripsi, non habeo opus plura hic adijcere. Altera est impletio legis ef-
 fectiua, qua uidelicet lex fit a nobis nostra obedientia: tamen si hæc sit ope-
 ratio & uirtus spiritus sancti in nobis. Sicut docemur Rom. viii. Gal. v.
 &c. Et de hac impletione nobis præcipue nunc dicendum est. In ea itaq;
 & fidem numeramus, præclarissimam operationem & effectum spiritus
 sancti in nobis, & quædam nostra obedientia. Quâ uidelicet adferimus
 ad gratiæ promissionem, tum oblatam eā nobis in Euangelio per Chri-
 stum acceptamus, adprehendimus & in cor nostrum includimus, ac per-
 petuo retinemus, in illo, per fidem. Nec est in iustificatorum operibus
 bonis, aliud præstantius, melius, maius, aut sanctius, hac ipsa in Deum
 fide: nec aliud ita necessarium. Ut qua sola & a peccato & æterna morte
 saluamur. Dicturus ergo de fide, summo illo, & præstantissimo omni-
 um operum bonorum, quæ ab homine saluando præstari possunt, non
 debeo tacere, quanta sit eius magnitudo & dignitas coram Deo. Nulla
 enim lex, nullum Dei mandatum, aut ullum opus uere bonum, impleri
 seu præstari, absque ea potest. Immo ne persona quidem placere Deo, cui
 operanti desit fides, quantaunque & qualiacunque operetur.

*Duplex im-
pletio Legis**Fidei digni-
tas ex neces-
sitas.*

Sine fide enim impossibile est Deo placere, hebr. xi. Et sola fide ad præ-

Interior cul-
tus.

hendimus peccati remissionem iusticiam & æternam uitam, & ea sola re-
conciliamur Deo, & ex perditis ac damnatis in gratiæ filios, & uitæ æter-
næ hæredes, recipimur. Quæ omnia satis arguunt, si de operibus bonis
quæ Deus requirit a nobis, collatio fiat, nullum dicendum esse maius,
melius, perfectius, aut sanctius, coram Deo, siue deniq; æque necessari-
um, homini saluando. Præterea & ipse ordo diuinorum præceptorum
arguit, homini iustificando & saluando ante omnia opus esse fide. Ideo
enim ante alijs omnibus operibus de ea præcipitur. Estque interior illa
actio & cultus, seu adoratio cordis, sine qua nullus alius cultus proba-
ri aut placere Deo potest. Sicut testatur Christus, Ioan. iij. inquit:
Deus spiritus est, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet
adorare. Fide enim corda purificantur a quibuslibet inquinamentis pec-
cati, ut diffidentiae, dubitationis, desperationis, & impatientie, quibus
in corde sit contumelia Deo. Rursus incipitur timeri & diligere Deum per
fidem: Item, alijs sanctis motibus cordis coli. Nam quia per euangelium
scimus ac credimus nos esse in gratia, ideo non ambigimus, quin sicut
Deus promittit ita respiciat nos & ex audiat, tum in quibuslibet aduersi-
tatibus liberet ac saluos faciat. Ac prius non possumus amare Deum ue-
re, aut quomodocumq; aliter bene affecti in illum esse. Credentes autem
in gratiæ promissionem, subito mutamur, in alios nouos homines: ac
pios, sanctos & castos animorum morus, seu affectiões, induimus. Nem-
pe, timorem, delictionem, fiduciam & spem in Deum, ex quibus mox
oritur pax conscientiarum & tolerantia in aduersis. Deniq; & dilectio
proximi, amor castitatis, pudicitiae, temperantiae, sobrietatis, odium tur-
pitudinis, & si quid præterea est interne pietatis, & spiritualis cultus,
quo Deus uult omnium primo in cordibus nostris glorificari a nobis.

Exterior cul-
tus

Porro ex his primis motibus in Deum & reliqua puritate cordis, ef-
fluit deinde, ceu ex plenissimo pietatis fonte, quicquid est omnium ope-
rum, uere honorum, & probabilium cultuum, spiritualium, in externis
factis, quibus Deo nostro seruimus, & redemptorem Christum glorifi-
camus. Vt sunt, uera inuocatio, confessio, glorificatio, laus, gratiarum
actio, predicatio & doctrina: Item, illa omnia bona opera & facta, quæ
per dilectionem proximi præstamus, hoc fine, ut Deum honoremus.
Nam & proximum suum nemo unquam uere amare potest, aut officia di-
lectionis illi fideliter ac pie præstare, qui fidem in Deum non habet, &
ignorat se illo obsequio, quo seruit proximo, Deo patri et Christo Iesu,
cultum præstare. Nos ergo in doctrina de impletionem operis boni,
necessario sequemur eum ordinem, a primo capite usq; ad finem, quem
Deus proposuit in doctrina legis. Non ideo solum, quia nullus alius me-
lior esse potest, eo quæ in docendo retinuit Deus, sed uel maxime, prop-
ter primum mandatū de fide. Sine fide enim, ut nec placere ipsi Deo,
possu-

possumus, ita impossibile est, ullū uere bonū opus prestari ab ullo posse. Verum hunc ordinem turbant nobis aduersarij nostri, imo ueram in Deum fidem, qua iustificamur & spiritum sanctum accipimus, ac noui homines efficimur, prorsus non docent. Tum in docendo, nihil quam cogitationes rationis, Pharisæicas & ethnicas, de merito iusticiarū carnis sibi proponūt, quapropter nec prædicāt nisi iusticias carnis iusticię, gratię, & uerę fidei in Deum, penitus ignari. Ut ergo quod cepti, pergam explicare, certum est contemptum & odium Dei retineri ab istis, in quibus manet ignorantia & incredulitas promissionū gratię. Tales sunt autem, non isti solum, qui Euangelio palam contradicunt, ut Iudęi &c. Verum etiā quidā fictę & titulotenus Christiani, qui per opera sua & iusticias rationis, querunt saluari & a peccato & a morte. Istorum igitur iusticię, ut sunt pollute istis internis immūdicis, incredulitate in quā, diffidētia, dubitatione, desperatione, odio & contemptu Dei: ita habēt præterea hanc seditatem, turpitudinem & impietatē coram Deo, quod sunt uiolentę, seruales, cum molestia ac tedio cordis prestatę, nō quam priuati commodi studio, sine dilectione legis, Dei aut proximi. Ideo nūquam fiunt in eum finem, quo sunt præcepta a Deo, ut etiā tot immūdicis internis nō essent contaminate. Sed ut a præcepto sine aberrāt. ita sunt eorum qui uiuūt corde amaro, pleno dubitationis, irarū & odij contra Deum. Ac necesse est, propter incredulitatem, omnia in istis simulatione, fictionibus & hypocrisi, repletissima esse, nihil operari absq; tedio, ira, animo rebelli, legi & Deo. Nihil per dilectionem efficere: ut qua carēt. Multo minus possunt in ullis calamitatibus corporalibus, quibus a Deo exercemur, patientiam retinere. Rursus qui promissionum gratię noticia ac fide sunt imbuti & illuminati, ut diligunt deū & ceteris pijs motibus cordis in illū rapiunt et agitant, ita legis obseruatio niproptissimis aīs student. Glorificant ergo Deū, & seruiūt proximo, propter Deum, sine fictionibus & sine simulatione. Sic ergo quos studium Dei tenet per fidem, illi debitos fines honorum operū attingunt. Longe enim absunt ab eorū impijs opinionibus, qui per opera & facta sua saluari quaerunt. In operando igitur non respiciunt ad priuatas utilitates, nec enim opus habent. Sed ad præceptam dei uoluntatem, tum in necessitates proximi, cui hilariter seruiūt propter deum. Ideo illo tali obsequio delectatur deus & præstatur præcepta legis. Et si in aliquo minus satisfiat, tamen hoc ignoscitur eis, propter Christum, in quem credunt, & quem habent perpetuū mediatorem reconciliationis apud deum. Ad cuius nominis honorem referunt, cum gratiarū actiōe, si quid recte factum est ab ipsis. Hęc sunt pia fidei exercitiā, quę deo placēt, & quę respicit, ac quibus in gentiā premia confert in cœlis. Quin etiā, quia honori diuini nominis in omnibus seruiunt, eoq; & patientiam in aduersi

*Iusticię in-
credulorum.*

*Credentiū
opera & fac-
ta.*

vis fidei quā
ta.

tatibus retinent, ideo omnes creature coguntur eis in bonum seruire, etiam quęlibet extremę calamitates, ut deniq; ipsa quoq; mors. In summa, nullius creature iniuria possunt ledi: nec alicuius usu abuti. Nā rebus presentibus utuntur cum gratiarum actione, tum in paupertate & alijs afflictionibus retinent patientiam. Ideo iuuantur a Deo, ut nullę quantumuis atroces persecutiones nocere ipsis queant, nō exilium, nō fames, non gladius, non ignis, nō deniq; mors, aut quęcunq; calamitas alia, quę in hominem irruere potest. Sicut Paulus docet Rom. viij. Hac tanta gratię gloria honorantur, quia Deum pijs animis colūt, & recte factis glorificant. Proinde hoc est regnare cum Christo, & rerū omnium dominium tenere: Nempe, non posse ab ulla creatura ledi, nullius terrore concuti exitialiter, & in usu beatissimo omnia habere. Quę omnia prestat homini sola fides, neq; per aliam uirtutem ad tantam felicitatem possumus peruenire. Sicut nec timere aut diligere Deū quisq; potest, nisi per fidem, ac sine timore & sine dilectione Dei, nemo tanta gloria dignus haberi apud Deū, siue glorificari. Vbi ergo sunt qui uere in Deum crediderunt, ut timent ac diligūt Deū, & honori nominis eius seruiūt, ita uicissim honorantur a Deo, id est, respiciuntur, exaudiuntur & in quibuscunq; calamitatibus adiuuantur. Sunt autē uerę fidei in Deū, item ueri timoris & uerę dilectionis certa signa, cauere ne quopacto Deum offendamus, facientes quę prohibet ac uetat, & recte factis honorare Deum, & ea prestare quę requirit a nobis. Et si autē fieri possit, ut qui uere crediderunt in Deum, aliquando labātur in aliquod peccatum, ut est omnium magna imbecillitas, & tentationibus peccati sæpe uincimur, tamen uera fides seruat hominem ab extrema desperatione, & non potest uinci. Nam & erigit lapsum, & fiducia gratię restituit, hominem ad pœnitentiā. Quę perseuerantia in bene operando, seu corrigendo quod male admissum est, eximie glorificat deum, nec potest incredulis existere. Nam isti magnitudine peccati territi & iudicijs dei, per ignorantiam fidei ruunt tandem in desperationem, & nephāda quę designant, sine pœnitentia & sine reuersione ad Deum.

Est autem quoddam aliud genus incredulorum, eorū uidelicet qui sine omni opinione Dei uinunt, quales similiter necesse est ineptos ad omnia bona opera esse. Sicut Paulus scribit ad Eph. iij. Hoc igitur dico & testificor in Domino, ut iam non ambuletis, sicut & gentes ambulat, in uanitate mentis sue, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a uia Dei, per ignorantiam quę est in ipsis, propter cecitatē cordis ipsorum, qui desperantes semet ipsos tradiderunt impuditię, in operationem omnis immunditię, in auariciam. Vos autem non ita didicistis Christum, (Si tamen illum audistis & in ipso edocti estis.) sicut est ueritas in Iesu. Deponite ergo uos secundum pristinam conuersationem

nem ueterem hominem, &c. Quamq̄ huc pertinet, quicquid usq̄ est doctrinæ pietatis & bonorum operum, quæ soli præstant, qui uera in Deum fide sunt præditi. Hæc libuit hætenus seorsim dicere, de fidei dignitate & necessitate, cui primas in omnibus merito tribuimus. Sola enim adpræhēdit gratiæ promissiōes, ideo & ea sola a peccato & a morte saluamur. Tum in gloriam filiorum Dei recipimur, & hæredum æternæ uitæ. Deniq̄ sola fide acceptæ efficiuntur reliquæ iusticiæ nostre coram Deo. Ac tantę efficacię est fides in illis, qui ea præditi sunt uere, ut malint mori potius, quã abstrahi a uoluntate Dei & ab obediētia erga legem. Tantum ab est, ut breuis uoluptatis carnalis causa, siue ullius corporalis rei commoditate, possent uelle discedere ab officio, & eamittere, quæ Deus odit, execratur & damnat, & recte facta relinquere. Imo tantū est studium gloriæ Dei & Iesu Christi in illis, ut omnes tyrannides impij mundi perferant ac uincant, in fide nominis Christi. Deinceps uero & de cognatis fidei affectibus pace, timore, dilectiōe & spe, seorsim nonnulla scribam. Quamq̄ enim illi omnes motus sint in uera fide, de qua iam dictum est, & hoc ipsum declaratum, tamen & separatim quædam de illis libet annotare.

DE COGNATIS FIDEI AFFECTIBVS, PACE,
timore, dilectione & spe: obiter atque paucis.

Dictum est itaq̄ in genere de fide, qua & in gratiam recipimur, & iusticiæ nostræ placent Deo. Item qua purissime colimus & glorificamus Deū, & illa tota nouitas oritur in nobis, quę est pacis conscientiarum, item timoris, dilectionis & spei in Deum. De quibus consiliū est post hac, uel doctrinæ uel consolationis causa seorsim quædam at-CAP. II.
texere. Dicam autem omnium primo, de pace conscientiarum & cordis, quæ res est lætissima, optatissima & suauissima, & sicut Paulus inquit, quæ exuperat omnem intellectum, & liberat hominē a quibuslibet ter-
roribus peccati, legis, inferorum, mortis, & totius satellicij diaboli.

De pace con-
scientiarum:

Oritur igitur hæc pax ex fide in Christum, sicut Paulus scribit Rom. v. Iustificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum, per dominum nostrum Iesum Christum. Per quem & accessum habemus per fidē, in gratiam istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum dei. Hic igitur audis securitatem internam esse & regnare in hac pace, nec perueniri ad eam, nisi per fidem in Christum. Sicut autem per fidem, ita hac conscientiarum pace glorificatur Deus, ideo in bonis operibus iustificatorum debet numerari. Nec em̄ habent illi, sola externa opera & facta bona, sed uel maxime, internos motus cordis pios, castos & sanctos.

Proinde pax illa, de qua nunc mihi sermo est, tranquillitas est compositę mentis, qua eniuntur ex animo quilibet terrores non modo impij mundi, persequentis sua cecitate gloriam Christi, uerum etiam, pec-

COMMENTI DE POENITENT.

cati, legis, mortis, diaboli & inferorum, ut dixi. Longissime itaq; superat quemuis intellectum & captum humanę mentis, planeq; res diuina est in homine, & quidã pregustus æternę uitę. Qua uoluptate nunquam perfrui possunt, euangelij gratię & iusticię fidei ignari. Sicut dominus per Esaiam loquitur, Cap. lvij. Creauit fructum labiorũ pacem, pacẽ ei qui longe est & qui prope. Impij autẽ quasi mare feruẽs, quod quiescere non potest, & redundat fluctus eius in conculcationem & lutum. Non est pax impijs, dicit DOMINVS Deus. Hanc igitur pacem adpellat Dominus fructum labiorum, & dicit illum a se creati. Quia per promissionem euangelij ad nos adfertur. Iuxta illud quod ex Esaiã citatur a Paulo Rom. x. Quam speciosi pedes Euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Euãgelio igitur efficax est Deus consolari corda nostra, per spiritum sanctũ. Huc facit illud Rom. xiiij. Non est regnum Dei esca aut potus, sed iusticia & pax & gaudium in spiritu sancto. Iusticiam em̄ intelligit eam, quę est remissionis peccati & omnium delictorum nostrorum, quam per fidem adprehendimus, & quam intelligimus Deum nobis placatum esse, propter Christum. A qua pax illa conscientiarum, & gaudium cordis, nunq; abesse possunt.

Non ergo sinit trepidare hæc pax eos qui crediderunt euangelio, ulius rei metu & terrore, quamq; ut imperfecti in fide sumus, ita aliquando non nihil tremur. Sed fide euangelij accepta, fruimur hac dulcedine pacis. Quantum enim quisq; credit, tantum pacis in conscientia habet, ac quantum quisq; diffidit promissionibus gratię, tantũ terroris experitur, uel experiet aliquãdo in corde. Opus est igitur ut in promissionibus euangelij diligenter exerceamus fidem nostrã, ne nos terror peccati, mortis aut diaboli aliquando absorbeat. Porro de hac pace & alio loco contionatur Propheta Esaias, nempe Cap. xxxij. Et erit opus iusticię pax, & cultus iusticię silẽtium in sempiternum. Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis & in tabernaculis fiducię et in requie opulenta. Est enim in illis uerbis prophetica contio, de gratia noui testamenti, quę sub Christo illuxit, & figurate predicat fructum Euangelij, qui est pacificati cordis, serenatę & tãquillę mētis, seu liberatę ab horribus peccati & mortis. Liberat em̄ promissio euãgelij, eos omnes qui illi credunt. Ideo necesse est destitui hac pace qui illam aliunde querunt, id est, per iusticias rationis. Aut euangelium prorsus contemnunt.

Qui igitur suę salutis rationem habent, illi in discendo euangelio, uerbo gratię, remissionis peccati & uitę æternę, præcipue elaborabunt. Alioqui enim reuelato conscientijs nostris iudicio Dei, non possunt non trepidare, terri, dubitare, fremere & irasci Deo, ac tandem absorberi desperatione, qui fide promissionum Euangelij non sunt diligentissime exercitati. Deinde, ut nemo sine hac conscientię pace saluari potest, ita

est, ita nemo pie timere, aut diligere Deum sine illa potest. Tantum abest, ut ullum aliud, uere opus bonum, & acceptum coram Deo possit præstare.

Quamquam autem nulli non sentiamus intra nos grauissimam pugnam carnis & spiritus, & frequenter ac sæpe horribiliter terreamur, contra hanc conscientia pacem, tamen enitendum est, ut tandem in fide uincamus, & superemus hos terrores, & eiiciamus eos. Certum est enim diaboli machinationem esse, ita rerreri & cruciari in mente, ut nullas promissionum euangelij consolationes possis admittere, quia iste aduersarius & hostis noster hoc molitur, ut per obscuratam euangelij gratiam, non modo pace conscientiarum nos fraudet, sed etiam æterna uita priuet. Unde cum tandem irrepit, seu per desperationis doctores, seu quacunq; alia arte & tentatione.

De Timore & Dilectione.

De timore autem & dilectione non opus habemus multa dicere, cum sit perspicuum quid his nominibus significetur. Recte enim & pie timent Deum, qui nolunt ulla in re offendere Deum, & cauent sibi a transgressionibus legis. Et recte ac pie diligunt illum, qui parati sunt omnia pro gloria nominis Dei agere & pati. Oritur autem, tam pius timor, quam solida dilectio, ex fide promissionum Euangelij, sicut omnes alię Christianę uirtutes. Nec possunt enim q̄ seruiliter timere Deum qui promissionum euangelij sunt ignari, & retinent perpetuo occultum odium aduersus Deum & legem.

Ut ergo Deus quemuis impiũ timorem in nobis aboleret, atq; ut sui amorem crearet in nobis, misit ad hoc filium suum, propitiatione pro peccatis nostris, ut per promissionis euangelij consolationes animos nostros renouet, moueat atq; impellat, ad se filialiter & pie, cum timendum tam diligendum. Idque uolunt illa Pauli Rom. viij. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, filiorum Dei, in quo clamamus, Abba pater. In hunc modum ubiq; docendi sumus, ut iusticias nostras ex fidei fonte deriuemus ac deducamus. Non potest enim nisi seruiliter timere, nec quam odisse Deum, qui nondum didicit per promissionum euangelij fidem, Deum sibi esse placatũ. In summa, sicte & pharisaice, & timetur & diligitur Deus, ubi fides non regnant. Porro, de timore qui fidei coniunctus est, ita sentire oportet, quod eo prohibeamur, ne de iusticijs nostris superbe gloriemur coram Deo. Sed humiliter cum Propheta dicamus: Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Nam quia omnes iusticiae nostrae sunt in mundo atq; imperfecte, ideo ab earum fiducia resiliunt hoēs p̄j, & sub gratia Dei et

protectionem Christi confugiunt. Deinde cauent, ne ea admittant, quibus constat Deum offendi, id est, contēptu & transgressionibus legis. Id ergo est alterum in pio timore, qui in arcanis literis dicitur, principiu sapientie. Nā ut sine fide, nullus homini contingit, saltem pius, ita cum fide gubernat totam hominis uitam & retrahit illum, ne quid mali operis designet. Iam dilectio, oppositus timori affectus, oritur quoque ex fide, estque hominis, qui mori malit, quam se abstrahi a glorificandi Dei studio. Ideo assiduo meditatur gratitudinem, & cōnitor obsequium præstare Christo Iesu, prorsus in omnibus. Nec est illi quicquam graue, molestum, & non dulce, non iucundum, pati aut agere, pro amore domini Iesu. Efficit igitur hominem durare in afflictione, & quælibet aduersa perferre, nō frangi tribulatione. Atque adeo obsequi Deo in omnibus. Quam uero sit officiosa erga hominem, propter Deum, prolixè docet Ioannes, & Paulus multis locis. Nec opus est testimonia adscribere, in re quæ est omnibus cognita, nec habet qui contradicat.

Cæterum timor, qui est fidei cōiunctus, rectè dicitur filialis, quia est colentis liberaliter Deū, nec horrentis pœnas. Ille enim alter est impiorum, uolentus et atrox. Fugādus, ut Ioannes docet, i. Ioan. iij. Timor nō est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorē. Quoniam timor pœnam habet, (scilicet qui horret pœnas, consciētia malefacti.) qui autē timet, non est perfectus in charitate. Hoc igitur agendū est, ut per fidem Euangelij, promoueamus in charitate Dei, quæ omnem impium timorem eijciat. Atque adeo, ut uere diligamus deum. Nā est quædam praua dilectio, & corruptus affectus in homine, quæ est homo suam amans potius quam Dei, legis aut proximi. Aemula est autem piæ dilectionis, ideo caute obseruandum est, ne nobis imponat.

DE SPE:

Spes est expectatio euentuū promissionis. Ideo non multum differt a fide, nec admodum opus est curiose discernere eam a fide. Fide enim adprehendimus saluationem, ut nobis proposita est, per euangelij promissiones, nō huius, sed future uitæ & æternæ gloriæ, propter Christū. Quæ fiducia quatenus durat, & expectat reuelationem gloriæ promissæ, est spes, quo & Paulus respiciens, ait: spe em salui facti sumus. Spes autem, si uideatur, non est spes. &c.

Itaque tam fides, quam spes, nititur in uerbo promissæ salutis per Christum, in carnatum, passum & glorificatum, pro nostri salute. Vt ergo fides est certa noticia, & fiducia, quæ inde oritur, prestite nobis saluationis, in Christo Iesu: Ita spes, est expectatio future gloriæ, quæ reuelabitur in nos. Quia gloria filiorum Dei adhuc abscondita est sub peccatrice & mortali carne, necdum usu, seu fruitione possidetur. Sed manifestabitur post hanc uitam.

Porro

Porro autem, de huius glorię manifestatione extant multa scripturę testimonia. Quale est illud i. Ioan. iij. Charissimi, nūc filij Dei sumus. Et nondum adparuit, quod futuri sumus. Scimus autem, quod cū adparuerit, similes ei erimus: quoniam uidebimus eum sicuti est. Itē illud Phil. iij. Nostra autem conuersatio est in coelis. Vnde etiam seruatorē expectamus Dominū Iesum Christum, qui reformabit corpus humile nostrum, configuratum corpori suo glorioso, secundum efficaciam, qua potest ipse sibi subiicere omnia. Eodē ualeat illud Col. iij. Mortui estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Cum autem adparuerit uita uestra, tunc & uos adparebitis cum ipso in gloria. Sed quid multis testimonijs opus est, huc enim directa est omnis spes sanctorum, ut glorificati olim a peccato & morte, regnent cum Christo in sempiternum. De quo lege, quid Paulus scribat, Rom. viij. Item in contionibus de resurrectione mortuorum, ut i. Cor. xv. i Thess. iij. &c. Possunt & ex euangelijs historia huc adplicari, ut que sunt Ioa. v. xi. &c. Matthæi. xi. xij. xvi. xxv. &c. Habet igitur spes eadem exercicia cum fide. Ac nititur illis, quę per promissiones & consolationes Euangelijs offeruntur, fortiter perdurans in malis, perferens aduersa, & expectans liberationem. Ideo enim & Paulus dicit. Existimo enim, quod non sunt cōdignę passionis huius temporis ad futuram gloriam, quę reuelabitur in nos. &c. Ro. viij. Nam in hoc seculo uarie affligimur: & multis tribulationibus ueluti asferimur, dum probamur. Sed spei expectatione uicimus, & superamus, hec omnia mala. Neq; tamē solis corporalibus afflictionibus exercemur. Nondum enim nec peccatum prorsus abolitū est: & mors durat, qua sæpe grauius terremur. Sed & diabolus uarijs artibus ac modis in nos sæuit. Tentat enim nos deijcere a spe salutis nō solum per seuiam tyrannorum huius mundi: uerum etiam per imposturas impiarum doctrinarum, quę imperitos conijciant tandem in desperationem. Ut magna prudentia & circumspectione opus sit homini, qua duret in tantis malis, & non patiatur se deijci a spe salutis.

DE SPE NON EX MERITIS.

Sed attendendum est hoc loco, quod sicut doctores impietatis, cū de iusticia disputant, omnia referunt, non ad promissionis de Iesu Christo, & remissione peccati per ipsum, fidem: sed ad operum suorum iusticias, merita & dignitatem. Sic enim Iudaizant, ac spirant Pelagij uirus expulmone. Ita cum de spe loquuntur, affirmant hanc niti, in suis cuiusque operum iusticijs & meritis. Nam presumptionem esse existimāt, si quis sine meritis præcedentibus, audeat sperare, seu expectare, futurę & æternę uitę gloriam. Quasi non præsumptionem, gratiæ DEI contemptum, & abnegationem glorię IESU CHRISTI, denique & desperationem doceant, eo quo iubet sperare, per iusticias

præcedentes, & non fidere ac nisi solū, in promissione gratiæ hominē,
 & æternæ salutis per Chuiſtum. Hæc em̄ est præſumptio, & abiuratio
 gratiæ & ſepelitio gloriæ Chriſti, promittere ſibi debitū ſaluaciōis, pro
 meritis & dignitate operum ſuorū. In qua impietate & errore, qui perfe-
 uerant, nunq̄ poſſunt ſaluari. Sed & cum reuelatur talibus immūdia
 iuſticiarum ſuarū, ut neceſſe eſt fieri aliquando, tūc qui melius nō ſunt
 docti, coguntur deſperare. Ergo quemadmodū, cum opera & iuſti-
 cias ſuas quiſq̄ ſeorſim & ſine promiſſionis fide intuetur, cum neceſſe
 eſt non modo dubitare, de futuræ uitæ ſalute & præmijs in cælo, uerum
 etiam plane ac prorsus deſperare: Ita expectationē æternæ ſalutis firmā &
 iuſtam, aliūde nō poſſumus capere, quā ex fiducia nominis Domini no-
 ſtri Ieſu Chriſti. Nam aliud NOMEN non eſt datum hominibus
 ſub cælo, per quod oporteat nos ſaluos fieri. Væ igitur iſtis, qui nos
 gloria gratiæ dei, per ſuas impias doctrinas fraudant, & deiiciunt a ſalu-
 tis Petra Chriſto Ieſu, & in miſeras iuſticias rationis conſidere docēt: &
 gloriari contra gratiam. Non ergo ſperabimus, niſi fiducia miſericordiæ
 dei noſtri, & meritorum Domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Sed
 hæc hæc tenus de fide & cognatis affectibus illius pace cordis, timore, di-
 lectionē, & ſpe. Poſſet autem hoc loco & de patientia dici, qua in aduer-
 ſis eundem ſtatum mentis retinent homines p̄ij, & æque glorificant deū
 ut in proſperis: non murmurant, non irāſcuntur deo, etiā ſi minus bene,
 pro rerū præſentium neceſſitate, habere uideantur: cuius proponitur ex-
 emplum in B. Job. Sed de illa, & alijs locis dictū eſt, & ex omnibus quæ
 dicta ſunt de fide, timore, & c. ſatis poterit iudicari. Nunc ergo de imple-
 tione externi cultus Dei, ſuo ordine, loquemur.

Patientia.

DE IMPLETIONE OPERVM, SEV FACTORVM
 externorum, ſecundi præcepti, & primo de confeſſione.

CAP. III:

Confeſſio:

P Artitus ſum præceptā bonorū operū iuſticiā ſecundi præcepti, in ſu-
 periore illa decalogi enarracione, in confeſſionē & doctrinā, inuo-
 cationem, glorificacionē, laudem & gratiarum actionē. De quibus
 conſilium eſt hoc loco quedam paulo copioſius dicere, & ſimul admo-
 nere diſcētes, quomodo illa præcepta opera bona recte fieri poſſint a no-
 bis. Dicam autem primo de cōfeſſione, ſub qua comprehenditur prædicatio
 nem & doctrinā. Eſt igitur confeſſio, quædā prædicatio & testimoniū
 oris, quo exprimis, quid de Deo ſentias in corde tuo: deque operibus &
 factis dei omnibus. Tum quantū illius in te præſtita beneficia agnoſcas:
 maximeq̄ quid ſentias de redemptore Chriſto Ieſu. Quæ, ut nulla unq̄
 uerax & pia facta eſt, aut fieri pōt, ab incredulis: (Imo increduli ſoli reſi-
 ſtūt gloriæ dei, et cōfeſſiōi illius debitę ac iuſtę cōtradiciūt. Itē alia de deo
 pronūciāt, q̄ oportet pronūciare) Ita nō poteſt nō fieri ab his, qui deū et
 magni

magnitudinem potentiae & bonitatis eius uere cognouerunt, & uere crediderunt in eum. Iuxta illud ps. cxvij. Credidi, propter quod locutus sum. Nec possunt tales ullius periculi malo absterreri a confessione. Nam qui metu & terrore persecutionum fugiunt confessionem, illi produnt se non modica fidei imbecillitate laborare, aut certe, penitus nihil credere in Deum. Sane enim Propheta Dauid inquit: Et loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum & non confundebar. Ps. cxix. Nec possunt ei dissimiles in confessione esse, quicumque in Deum crediderunt uere. Ex quo iterum liquet nullum opus perfecte bonum praestari ab eo posse, qui uera, firma, & solida in Deum fide, non est praeditus, & semper primam curam in id adhibendam esse, ut Deum perfecte cognoscamus per fidem. Cognoscitur itaque Dei potentia, maiestas, uoluntas, bonitas & gratia, in quibus uult glorificari a nobis, cum ex omnibus operibus & factis suis, tum per uerbi sui praedicationem & doctrinam. Nam in operibus creatiois declarat se Deus infinita potentia excellere & gloriosum esse, sicut Paulus docet Rom. i. Quamquam autem & praecipua quaedam testimonia sint bonitatis & clementiae Dei, erga genus humanum in illis omnibus rebus, tamen uoluntas & gratia erga nos Dei omnium maxime declaratur per Euangelium de Christo, ut quem nobis Deus pater liberalissima benignitate misericordiae suae aeternum seruatorem in terris misit. Est & uoluntas Dei nobis reuelata, per praedicationem suae legis, & poenitentiae quam a nobis requirit & testatur coram se adprobari eam. Quae omnia praebent quasi materiam confitenti, & in confessione glorificanti Deum. Idcirco & diligenter elaborandum est ut ad illorum omnium perfectam noticiam & cognitionem perueniamus. Nam qui Deum suo honore fraudant, nec reddunt eam, quae ipsi debetur, illi non possunt saluari. Quin etiam traduntur in plura alia uicia & peccata: ut grauius ac seuerius puniantur. Saepe igitur concionantur Prophetae de infinita illa & stupenda potentia Dei, qua condidit omnia, & qua gubernat, disponit ac seruat omnia. Item legem & poenitentiam diligenter praedicant. Nec tacent promissiones gratiae illius, per quam contingit, propter Christum, remissio peccati & aeterna salus, omnibus qui credunt in eum. Nec his omnibus in aliud tendunt, quam ut creata in nobis perfecta & uera noticia Dei, ad confessionem gloriae eius erigamur: & ad reliquum cultum, Deo debitum. De quo & scripsimus in superiore huius libri parte, & in hac subinde copiosius scribemus. Nec alia est Christi & Apostolorum praedicatio & doctrina, nec in aliud tendit, quam illa Prophetarum, quam dixi. In eo diuersa est, quod in euangelio docemur de exhibito, passo, glorificato & regnante Christo, quem prophetae omnes uaticinabantur uenturum & in populo Dei regnaturum. Et illis promissionibus gratiae populum consolabantur, & in fide saluationis retinebant. Finis autem idem est & perpetuus ab omnibus propositus, ut

*vnde haberi
uera noticia
Dei possit.*

*Materia con
fessionis.*

COMMENT DE PŒNITENT.

Deus in fide cognitus, & confessione laudis & gratiarum actionis, item totius uite pietate, glorificetur. Sed est preterea etiam quedam peccati & delictorū nostrorum confessio, itidem necessaria saluādis. Quam nō possunt non facere, qui uere in redemptorem Christum credūt, sicut qui ignari sunt Euāgelij gratiæ, nunq̄ faciūt eam, nec intelligūt eius usum. Tametsi quidam hypocrite uideantur multum confiteri, & diuersi aliquot alij per desperationem faciunt eam. Nos enim de pia & saluifica loquimur, quæ quomodo & quantum glorificet Deum, & nomen seruatoris nostri Iesu Christi, abunde dictum est in superiore libro secundo. Fit igitur tot modis confessio glorię Dei, quot sunt mirabiliū & adorandorum operum atq̄ factorum Dei, quæ nobis declarant eius infinitam potentiam, sapientiam, uoluntatem & gratiam. In illis enim certere est conditoris uirtutem, & seruatoris bonitatem. Quæ intellecta efficiunt nos rite cōfiteri. Ut enim per fidem agnoscimus illa omnia & accepta Deo ferimus: Ita per confessionem his de rebus protestamur corā hominibus. Quod illis, qui uerbum nostrum adprobant & recipiunt, eo prodest, ut & ipsi Deo suam laudem tribuant per fidei confessionē, & illa cōfessione salui fiant. Sicut Paulus inquit: Corde creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem. Non quod homo per confessionem, id est, operis sui merito, saluus fiat, sed quod confitendo Deum recte honoret, & illa omnia tribuat ei, quæ saluandos per fidem necesse est Deo tribuere. Ita quidem necessaria est confessio. Nam omnis qui detrectat eam, siue in aliud transfert Dei laudem, quam oportet, nequit saluari. Iuxta illud Christi, Luc. xii. Omnis quicumq̄ confitebitur me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum corā angelis Dei. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. Jam eadem ratio est faciendę confessionis, de omni gloria Dei. Proinderecete dicitur: quem libet, qui confitetur Deum, ut oportet, saluari, tametsi propter confessionē nemo saluus fiat. Saluatio enim, ut alijs multis locis clare docui, per aliud contingit nobis, quam operis nostri merito aut dignitate: qualecunq̄ aut quodcunq̄ sit illud. Saluatio enim est gratuita beneficentia misericordię Dei, nec obtinetur, nisi per fidem in Christum. Quod etiam profitetur confessor, hoc agnoscens in corde suo: ore autem tribuit seruatori Christo hanc omnē laudem. Ideo non potest non saluus fieri confessor, etiam si confessio ipsa neminem saluet. Sed habet tamen haud dubie ingentia premia in cœlis.

Hæc est igitur necessitas & pietas confessionis. Quia oportet, ut Deum honoremus, & glorificemus, quod sit quidem iuxta confessione. Non autem honorant Deum, nec possunt confiteri illum, qui si quid habent, id sue industrię acceptum ferunt, siue qui meritis operū & iusticiarum suarum tribuunt laudem saluationis. Sed uere honorant

*Nō saluamur
in merito confes-
sionis:*

*Necessitas de
pietas iuste
confessionis.*

atq̄

atq; colunt Deum, qui & corporales necessitates, & spirituales illas iusticiae & aeternae uitae, agnoscunt se accipere a Deo: cum confessione laudis & gratiarum actionis. Isti confessores scilicet salui fiunt: tamen si nullius operis sui merito saluentur. Ne confessione quidem, quantumuis arduo & summo. Significat enim opus obedientiae nostrae confessio: per quam si daretur salus, non esset gratuita iustificatio. Sed gratuitam esse omnes contiones Apostolorum testantur. Ideo diligenter cauenda est & fugienda illa horribilis blasphemia, qua quidam Christi honorem, transferunt in iusticias carnis: multis modis imperfectas & immundas.

Sed non habemus pulchriorem methodum confessionis Christianae, *Methodus confessionis* quam est in eo Symbolo proposita, quod dicitur Apostolorum: et merito ab omnibus Christianis ediscitur. Nam & utilissimum est, illius meditatione quotidie sese exercere, quod uel ea causa hic breui expositione percurram: Hoc enim & imperitoribus proderit: qui uidelicet eius tractatione Deum nunc melius & rectius glorificabunt. Possumus enim eius usu rationem nobiscum inire, primo, quantum sit uerae fidei in nobis: deinde, quantum in confessione non pharisaica suae gloriae, Deo patri, & seruatori Christo Iesu tribuamus. Pulcherrime igitur exercet fidem confessio: tum efficacissima est ad sedandas perturbaciones, quae in conscientia oriuntur, terrore peccati, legis, mortis, infernorum ac Diaboli. Denique & facit confessio ad laudandum et glorificandum Deum in omnibus eius operibus & factis. Quia in illa etiam gratias agimus Deo pro quibuslibet erga nos beneficijs, tum corporalibus, tum spiritualibus & aeternis.

Sed sic est quaedam abscondita confessio: qua se coram Deo exercent, qui crediderunt. Alia est, quae fit in publico coram hominibus, aut per doctrinam & praedicationem: aut cum ratio doctrinae redditur in conspectu Regum, & magistratum, qui illi aduersantur. Ex quibus aliquos adserit confessio, ac pertrahit ad fidem omnis gloriae Dei & Iesu Christi: & efficit, ut ipsi quoque confiteantur Deum, ac redemptorem Christum, coram inimicis & aduersarijs gloriae Dei, uel periculo mortis. Et uel hinc liquet, cur constantis confessionis faciendae simus debitores. Innotescit enim nostra confessione Dei gloria, & confessio seruit proximo. Nos autem periculo salutis nec tacere gloriam Dei, nec deesse proximo, ullo dilectionis officio, debemus.

EXEGESIS SYMBOLI, QVOD DICITUR
Apostolorum, breuissima.

Igitur in symboli, quod uocatur Apostolorum, confessione, oim primo explicanda sunt, quae de Deitatis essentia & natura in literis sacris docent: quod uidelicet est DEVS, unus, trinus, omnipotens, aeternus, inuisibilis, &c. Postea considerandi sunt effectus, seu operationes Deitatis: ut creationis & gubernationis & conseruationis omnium rerum. Et praesertim, quibus se exercuit deitas, in humana Christi natura: nepe,

LL

COMMENT. DE POENITENT.

per eius incarnationem, passionē, & glorificationem: ad iustificationē & saluationem generis humani. Item, per spiritus sancti missionē. Nā etiam hæc fit propter Christum: ad ecclesiarum & electorū dei uiuificationem, & conseruationem. Proinde in hunc modum per confessionem, profiteamur nos firmiter credere, tres esse personas, unius diuine essentiae & naturae, quæ adpellatur & est deus: coæquales & coæternas. Eiusdem sapientiæ, potentiae, bonitatis & gloriæ: ac breuiter omnium, quæ a deo dici ac credi debent. Patrem uidelicet, & filium, & spiritum sanctum. Porro in filij adpellatione, non attendimus solum æternitatem uerbi: uerum etiam incarnationis gloriam, quæ facta est in salutem generis humani. Tamen si & in spiritus sancti adpellatione, est quædam peculiaris relatio consideranda. Procedit enim a patre & filio spiritus ille: et propter filium Christum dat electis dei, & sanctificandis uirtute spiritus per noticiam patris & filij. Idem autem spiritus & legem cordibus iustorū inscribit, ac facit eos facere mandata & uoluntatem dei. Denique ad uitę hereditatem perducit. Quia sine spiritus operatione & uirtute, nemo neq; doceri de deo & Christo Iesu, neq; doctus consistere posset.

Dicentes itaq;.

CREDO in Deum, patrem, omnipotentem, creatorem celi & terre.

Detestamur nō solum, quaslibet impiarum Gentium Idolatrias, de quibus in primo præcepto Decalogi dictum est: aut Epicureorum blasphemias, qui prouidentiam derogant deo, & scientiam de rebus humanis. Contra illud Petri. Omnem sollicitudinem proficientes in eū. Quoniam ipsi cura est de uobis. Verum etiam tribuimus deo, æternam essentiam & naturam: item omnipotentiam, qua omnia ex nihilo condidit, & condita sua unius sapientia, potentia & bonitate conseruat, regit, gubernat, alit, fouet, foecundat & defendit ab interitus & corruptiois iniuria, quā diu ei uisum est defendere & seruare. Deinde eidem tribuimus quod per ipsius mere gratuitam misericordiam & bonitatem, homines multis modis indigni, impij & peccatores, in gratiam & gloriam filiorum dei recipiamur. Idcirco enim deum appellamus patrem, uidelicet hoc gratiæ spiritu, per Iesum Christum donati, a quo per misericordiam dei liberati sumus a peccato & a morte.

SIC IGITUR ET CVM DICIMVS.

Et in Iesum Christum, filium eius unicum, Dominum nostrum. Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine. Passus sub pontio Pilato: crucifixus, mortuus, & sepultus. Descendit ad inferna: tertia die resurrexit à mortuis. Ascendit ad cælos, sedet ad dexterā Dei, patris: omnipotentis. Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

DE FIDE redemptionis, iustificationis & æternæ saluationis perfectissime profiteamur. Nam quia per iusticias legis nos liberari

a peccato & morte fuit impossibile: Ideo traditus est per misericordiam dei redemptor & iustificator Christus, per quem saluati sumus a peccato & morte, inferis, diabolo, atq; eternis maledictionibus legis. Venit enim deus & homo, CHRISTVS Iesus, ad hoc missus a deo patre in mundum. Conceptus autem & genitus absq; omni macula & contagione peccati operatione & uirtute spiritus sancti, matre uirgine Maria, de stirpe & familia domus Dauid, & semetipsum dedit precium ac satisfactionem pro nostris peccatis

Omnino autem nemo alius potuisset nos a peccato & morte liberare, nisi hic dei filius, Christus: mundi unicus atq; æternus seruator uidelicet. Nos enim omnes in peccato sumus: & propter peccatū filij iræ & æternæ mortis, ipsius diaboli serui: atq; in potestatem eius redacti. Nec potuit diabolus quam diuina potentia uinci: & humanum genus illi eripi. Ea igitur causa, in carnatus est dei filius, Christus, et factus homo traditus est in oblationē & uictimam deo, pro nostris peccatis & pro æterna morte. Quin etiā horrores inferni pertulit: ut quibuslibet malis, peccatoribus debitis, per semetipsum gustatis, & perfectissime deuictis, omnibus qui credunt in ipsum, spem faciat iusticiæ & æternæ uitæ. Ideo em̄ & glorificatus est, per resurrectionem a morte: sicut Petrus scribit. i. Petri i. Regenuit nos in sp̄e uiuam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis.

Sed & rerum omnium potestas tradita est Christo in manus: et ipse eleuatus est super omnes cœlos, ut glorificatus in dextra dei, ecclesiam suā cœlitus & diuina potentia gubernet, regat, perficiat, & a qua uis iniuriæ defendat. Item, ut desiderio ipsius in nobis accēso, e cupiditatibus atq; curis terrenorū extrahamur: maximeq; ut migrātes ex hoc mundo a Christo recipiamur, qui in fidei unitate & firmitate permansimus. Et hac in parte gloriæ suæ, quam nobis possidet ac tenet cōmunem, potestatem accepit malos perdere, bonos autē æterna uita glorificare, ideo adijcitur in symbolo, uēturum esse Christū & iudicaturum uiuos & mortuos.

Credo in spiritum sanctum, Sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem. Remissionem peccatorum. Carnis resurrectionem. Et uitam æternam Amen.

Hactertia denique symboli Apostolici parte clarissime de gratia, auxilio & effectibus spiritus sancti in ecclesia cōfitemur: & testamur eius esse, corda nostra illuminare per Euangelion cognitione dei patris & filij eius IESV CHRISTI. Item, accendere amore legis dei & proximi. Nam ad hoc mitti constat spiritum sanctum: & illius hæc propria ac præcipua officia esse in ecclesia, quæ est communio illa & societas ac coetus populi sanctorum: cui per Christi beneficium contingit peccati remissio & æterna uita.

Illi igitur spiritui tribuimus per fidei confessionem, quod nos doceat

ac consoletur per euangelium, de remissione peccati & promissionibus æternæ uitæ. Item quod nouā uitam inchoet in nobis, & novos aīorum motus creet. In summa, quod nos faciat Ecclesiam illā dei, cuius est per cōdonatam peccati remissionē propter Christū, æternæ uitæ hereditas. Nam per Euangelij annūciationem cōgregat illā in fidei unitate, et efficit ut poenitentiam agat, ac glorię dei in omnibus seruiat, suis cupiditatibus moriatur, perferat crucem, & quaslibet afflictiones noię Christi. Atq; expectet denicq; & perfectissimam abolitionē peccati & mortis, ut sine qua nec resurrectio mortuorum, nec uita æterna accipi aut possideri possent.

DE ECCLESIA peculiaris tractatio.

CAP. V.

Sed dicam hoc loco quædam per occasionem paulo copiosius de Ecclesia, quam feci in symboli Apostolici enarratione: ut plane intelligatur, quæ nam sit illa, quam Christus agnoscit pro sua Ecclesia, & sponse loco habet. Illius quæ non habet maculam aut rugam: sicut Paulus inquit, de ecclesia, sed est sancta tota: & inculpabilis, maxime coram Deo,

Ecclesie
nomen:

Synagoga.

Proinde Ecclesiæ adpellatione significatur cœtus & congregatio quedam, id est: populi alicuius certa multitudo. Dicta est autē ab euocando seu conuocando, quo etiā Paulus alludere uidetur, in locis, in quibus ad certas ecclesias scribens, adpellat illas uocatos sanctos. Intelligens nimirum, ad fidem promissionum gratię, & euangelij de Christo, remissione peccati, & uita æterna per ipsum euocatas seu conuocatas esse. Quāquam & Synagogæ nomine significetur congregatio & societas quedam populi, quæ est certa ratione unita: sed a cogendo & in unum compellendo. Quia est populi legis: qui sine libertatis spū agit. Lex em̄ est iniustus posita: & officij pedagogi præstat iustificandis per Christū Iesum. Et transgressoribus durissime loquitur: ut, maledictus q̄ nō permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis. Nec potest tamē liberare a peccato, seu iustificare peccatores. Ideo populum inuitum ac rebellē sub præceptis iusticię operum retinet, coactum, & conclusum sub lege, ceu in cauea quadam, ne se ipso deterior fiat, hoc est, ne secundum concupiscētiās carnis, in quæuis delicta, transgressiōes, & scelera diffuat ac dilabatur. Et peccatores interim, quales natura oēs homines sumus, grauissime accusat, reprehendit ac damnat. Nam hæc esse legis præcipua officia satis cōstat. Ideo carnalibus seruit, id est, duris & intractabilibus, quos sub præceptis operum conclusos retinet, non sine tedio, odio & summa molestia cordis eorum, conceptis contra legem. Quanquam prodest hoc legis officio ita coherceri, tum ne quis se ipso deterior fiat, ut dixi, tum etiam, ut magnitudo peccati cognoscatur. Hic ergo populus, qui est oim, quos nondum genuit gratia per fidem in Christum, nec dū gubernatur per spū sanctū, habet spū seruitutis & timoris, eorū & odij aduersus legem &

gem & deum. Cuius tota iusticia est pharisaica & uiolenta. Ideo nec potest quenquam a morte saluare. Ecclesia autem est renatorum, per fidem in Christum, collecta societas & multitudo: a legibus liberata, id est, ab ira & maledictionibus legis. Per gratiam enim euocata est ad Euangelij promissiones & consolationes illas, quibus offertur nobis Christi nomine, remissio peccati & aeterna uita. Idcirco liberamur per eas a peccato, & iustificamur peccatores, quatenus credimus in Christum. Quin etiam spiritu sancto donamur, propter Christum: ut sine simulatione, sine odio aduersus legem, neque coacte, seruiamus deo in nouitate uitae propter Christum. Quibus ob id lex neque uult neque potest noxia esse: sicut Paulus docet Gal. v. legem non aduersari illis, qui per fidem iusticiae spiritus studet. Hec enim esse, quae per Euangelium ad nos adferuntur nemo pius ignorat: nec opus est hoc loco prolixis demonstrationibus ad id probandum. Euangelium enim, quo ecclesiae fundantur, missum est ut peccatores consoletur: eos qui uere contriti sunt & per promissionem remissionis peccati aeternae morti eripiat. Ideo & a Paulo uocatur potentia dei, ad salutem, omni qui credit. Et quoniam a spiritu sancto gubernatur ecclesia, ideo placide regitur: nec uult aliud, quam licet, aut oportet uelle. In quam unam illud Pauli quadrat. Lex iusto non est posita. Credit itaque in Christum, quae uere est ecclesia & regitur a spiritu sancto. Idcirco diligit deum, legem & proximum: agit poenitentiam, & nouitati uitae studet. Praestat iter poenitentiam, sine murmure & sine querela, in aduersis: expectans perfectam renouationem suam & liberationem a quauis corruptione peccati, mortalitatis, & interitus iniuria. Sane enim non est ecclesia, quae promissionibus Euangelij non credit: aut aliunde querit iustificari, quam per fidem in Christum. Nec quae flagitiose & sine poenitentia uiuit, desiderans peccati indulgentiam. Nam uera ecclesia, ut per gratiae fidem, deo & redemptori Christo acceptum fert iustificationis & saluationis donum. Ita gloriae dei in omnibus uiuit, & sollicita est bonis operibus proficere ac praecellere. Ea enim est fidei efficacia in electis dei: quibus uidelicet seruit Euangelium ad ueram iusticiam & aeternam uitam. Quapropter utrumque operatur, tam remissionis peccati fidem, quam poenitentiam, & uitae nouitatem aliquam, quae oportet nomine Christi per Euangelium docere in ecclesia. Haec ergo ecclesia est sancta & perfecte munda a peccato adeoque inculpabilis, per donum remissionis peccati: quatenus credit in Christum, quem habet precium & sanctificationem pro peccato & pro aeterna morte. Item quatenus munda a spiritu sancto: & nouitati uitae studet, sine impijs opinionibus merendi saluationem, per operum iusticias. Itaque perfecta mundities illa qua coram deo inculpabiles sumus, non est uirtutis obedienciae nostrae: sed beneficentiae dei & Iesu Christi. Si enim uirtutes nostras inspicias, est adhuc multum immundiciae & imperfectionis in illis: propter reliquias peccati in natura, & quod per obedienciam nostram nunquam possumus praecipuae in lege iusticiae satisfacere. Sed

De ecclesia

Ecclesia quo
modo est munda
sancta.

& iussa est poenitentiam agere ecclesia, peccato resistere, & proficere in iusticia morum, quia nondum est perfecte pura ab inquinamentis peccati. Sancta per remissionem peccati propter fidem in iustificatorem Christum, sancta item, quia a spiritu sancto gubernatur. Cuius iusticie placent deo, & pro perfectis reputantur, quatenus ex fide recōciliationis præstantur.

Catholica.

Appellatur Catholica, quia est totius orbis terrarum, ubi sunt qui credunt in Christum: quæ etiam coepit a condito orbe & durat ad eius finem, Quo nomine est una, & uniuersaliter omnium, qui crediderunt, credunt, aut credituri sunt in Christum. Quamquam admixtos habet, multos hypocritas, & uanissimos nebulones, qui se pro ecclesia dei uenditant hic in terris, cum nihil sint minus: sed hos iudicium dei reuelabit. Sic enim sunt in ecclesia, ut paleæ tritico admixtæ. In quos, quia a Domino iudicabuntur, dictum est: paleas autem comburet igne inextinguibili. Matth. iij. Vera autem ecclesia, ut per uerbum dei fundatur & conseruatur: ita per hominum traditiones uastatur ac perditur: de illis loquor, quas faciunt necessarias ad salutem, & dicunt meritorias esse remissionis peccati & uitæ. Hæc igitur factis commendant nobis precium uerbi dei, & docent, ut caueamus nobis a prophanis cultibus Papistarum, quibus propemodum de letæ sunt atque extinctæ ecclesiæ.

In summa, retinet uerbi gratiæ fidem ecclesia: quod est est Euangelij de remissione peccati & uita eterna, per Christum. Cauet præterea sibi diligentissime a peccato, in quo prius, quam receperat Christum, redemptorem suum, iacuerat mortua. Et lapsa in peccatum, mox iterum resurgit, ac cautius agit. Facinorosos autem & impoenitentes, tanquam mortua membra, resecat a corpore: quanquam & istos tandem reuersos, iterum recipit, ac denuo sibi incorporat. Et quoniam caput habet Christum Iesum, idcirco seruiunt ei necessario omnia in bonum. Hinc etiam crescit in persecutione. Neque enim potest diuinæ uirtuti, quæ agit in ea, quisquam resistere. Soli deo cognita est, iuxta illud: Ego scio quos elegerim. Ioan. xij. Et sicut Paulus scribit, ij. Timoth. ij. Sed firmum stat fundamentum dei, habens signaculum hoc: Nouit Dominus suos. Externis tamen quibusdam notis & coram mundo cognita est: maxime per uerbum Euangelij: & debitum sacramentorum usum. Item si poenitentiam agat, confiteatur Christum, perferat crucem, & præstet proximis officia dilectionis. Ad cuius formam, quisquis non uiuit, non potest saluus fieri.

Porro huius ecclesiæ sunt serui & ministri Pontifices & Episcopi: adeoque dispensatores mysteriorum dei. Non domini, aut Imperatores. Nec acciperunt potestatem condendi leges in ecclesia: sed Euangelium docendi, & prædicandi poenitentiam, qualis in uerbo dei præscripta est. Ac potestatem habet ecclesia iudicandi de dogmatibus Episcoporum: quin etiam integrum est ecclesiæ, eos Episcopos & doctores, qui non faciunt officium suum, reuocare. Et, ut paucis dicam, nullius Magisterium agnoscit præterquam Domini & capitis sui

pitis sui Christi. Matth. xxij. Eoq; nec audit, nisi qui illi adferunt euāgēlium Christi. Ioan. x. Hæc est deniq; quæ nō errat, neq; potest errare: columna & firmamentū ueritatis. i. Tim. iij. quatenus scilicet sui pastoris uocem audit, retinet ac sequitur. Alioqui quæ audit uocē alienorū & adprobat dæmoniorū doctrinas, quō non erraret? Viderint ergo quid agant, & quō sint de ouibus Christi, qui doctrinas hoīm, pro infallibili fidei regula defendunt. Certe enim nisi pœniteat eos istius uani & crassi erroris, nō modo non erūt computādī inter filios dei, sed inter reprobos oīm grauissime puniētes. Eo quod ecclesias intolerabili iniuria onerāt: & præ alijs obscurant gloriā dei, atq; adeo audacissime contemnunt.

Et hæc de ecclesia, quo melius confiteamur gloriā Christi, contra impostores istorū temporum, qui dānant hanc ecclesie definitionē, qua talis forma eius præscribitur, qualē hic tradidi. Igitur istis & hanc Pauli descriptionē obijcimus, quæ est Ephe. v. Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, ut illā sanctificaret, mundans eā lauacro aque in uerbo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiā, non habentem maculā aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & irreprehensibilis. Hac ergo si possunt, meliorē formam ecclesie tradere, age faciant. Aut sinant ecclesiam gaudere, & sua uoluptate in Christo Iesu perfrui: & fruant ipsi uoluptatibus huius mūdi. De illis loquor, quibus neq; gloriæ Christi, neq; salutis ecclesie studium: & requirūt tñ, ut pro columinis ecclesie habeantur. Sed nihil prodest cū istis rixari. Nos gloriamur in Christo Iesu: qui est fundamentum ecclesie, et petra illa aduersus quā nihil possunt, nec portæ inferorū. Multo minus satellitium istud diaboli & pseudoepiscoporum & tyrannorum, qui uolunt glorificari in hoc mundo, & Christi gloriam quærunt oppressam.

DE INVOCATIONE, PRAECLARO FIDEI.

effectuum opere bono secundi præcepti.

Post confessionē gloriæ dei & Iesu Christi, habet inuocatio maxie p̄ CAP. VI.
clarum exercitiū fidei: & utilissima est, atq; imprimis necessaria qua ecclesie utant: cum in cōmuni, tum priuatim pro se q̄sq;. Nam in quibuslibet calamitatibus rogandus est deus, ut nos eripiat: & pro necessitate iuuuet, ac saluos faciat. In operibus ergo bonis secundi p̄cepti, præcipuo facit ad diuini noīs honorem. Cū em̄ aliqua re indigemus, tūc recurrimus ad deū, & in p̄cationibus nostris aperimus ei nostras necessitates, & gratiā atq; auxilium ab ipso petimus & rogamus: ita ut requirit fieri, pro nostræ fidei in ipsum exercitatione & sui nominis honore. Quapropter & summe glorificat deum inuocatio: & nunquam potest omitti nisi cum maximarum rerum incommoditatibus, ac damnis.

Glorificatio est, illum honorē habere deo, quod nos inuocātes respiciat, per filiū Christū: et in quibuslibet necessitatibus iuuuet, et malis oībus eripiat. Tum illa fiducia incunctāter inuocare deū: quā non potest nō se

qui exauditio, liberatio, & salus. Iuxta illud Ioelis. ij. Omnis quicumque in uocauerit nomen Domini saluus erit. Habet igitur maxime piam in Deum, tum utile nobis exercitationem inuocatio: nec alia eius causa est, id est, cur Deus uelit a nobis inuocari, quam ut nos exaudiendo, pro sui nominis honore, ab ipso adiuuemur. Nam bonis nostris ipse nihil indiget: sed ut est fons quidam omnis bonitatis, atque adeo ipsa bonitas, ita amat nobis prodesse. Neque uult tamen, nisi per fidei inuocationem honoretur a nobis. Qua causa & per praeceptiones urget nos ad inuocandum: & promissionibus suauissimis allicit nos, ut ipsius opem, gratiam & auxilium quaeramus & imploremus. Quarum nonnullas paulo post referemus. Sciant igitur se grauissime peccare, isti qui non inuocant nomen Domini, quod tunc opus est: ac rursus qui inuocant certissime confidant se placere deo, respici, exaudiri, & in quibuslibet necessitatibus adiuuari. Proinde & insigniter contemnitur deus ab his quos nec praecepta mouent, nec promissiones, ad inuocandum: praesertim in tot miserandis casibus & cladibus, quibus frequenter atterimur in hoc seculo. Imo, isti in quibus adeo nullum studium est gloriae dei: aut salutis animarum suarum. Nam quorum frigent preces, illi non obscure significant, se non magni facere dei gloriam: aut communem ecclesiarum salutem, siue quomodo ipsi a peccato liberentur & a periculosis tentationibus custodiantur. Rursus autem eximie honoratur Deus, a diuersis illis a quibus inuocatur. Nam & praeceptam dei uoluntatem faciunt, & promissionum fidem exercent: eoque & foeliciter in rebus omnibus agunt. Quoniam a deo, ut dictum est, respiciuntur & adiuuantur: ut enim honorant Dominum, ita uicissim honorantur ab eo. Quapropter inuocantes, impossibile est non exaudiri: quemadmodum & deseruntur a deo, qui eundem per neglectam inuocationem deseruerunt. Et huc facit illud .i. Reg. ij. quod deus loquitur. Quicumque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Quare necesse est derelinqui istos a Deo, tandemque confundi: ut etiam totius mundi foelicitatibus florerent.

A causis, quibus ad preces excitemur.

Sed subiiciam hic nonnulla scripturae testimonia, quibus & excitari & inflammari ad inuocationem, piuum atque ardens preces studium, possumus. Omnino enim nosse oportet, quantas commoditates adferat, per fidem preces fundere ad deum, qui debemus ad inuocationem praeparari. Ignari enim utilitatis & fructus, qui consequi inuocationem solent, quid possemus, aut quomodo a deo rogare? Quia ergo deus praecipit inuocationem, & quia innocantibus se astringit maximarum rerum promissionibus, testificans quod uelit petitiones nostras facere, idcirco utilissimum est precari: impium & perniciosum preces ommittere. Quod cum nos docent praeterea ipsae petitiones preces, quae tradita est a Christo: tum plurima alia testimonia scripturae, de quibus hic pauca quaedam subiiciamus.

Vt expsal. cxlv. Prope est **DOMINVS** omnibus inuocantibus eū omnibus qui inuocant eum in ueritate. Voluntatem timentium se faciet: & clamorem eorum audiet, & saluabit eos. Videlicet, eripiens illos ac liberans a quibuslibet calamitatibus, corporalibus, spiritualibus, & æternis: & desideria ipsorum replēs. Non possunt enim, qui decenter ac pie precātur, aliquid pugnās cum uolūrate dei rogare. Quapropter et nō possunt nō exaudiri, sicut etiam Ioannes testatur: i Ioan. v. Hæc est fiducia quam habemus ad Deum, quod quicquid petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos. Sic autem & deus ipse consolantissime loquitur nobis. psal. l. Inuoca me in die tribulationis: & eripiam te, & glorificabis me. Huc faciunt exempla: & illud Dauidis psal. xxxij. Testatur enim precanti sibi remissa fuisse peccata, quod alijs proponit in consolationē. Sic em̄ loquitur. Peccatum meum notum tibi feci: & delictum meum non operui. Dixi, confitebor super transgressionibus meis **DOMINO**, & tu remisisti iniquitatem peccati mei. Pro hac (remissione.) orabit ad te omnis sanctus: in tempore inueniēdi. &c. Item facinoroso isti, de quo est Luc. xxij. cum rite precaretur, dictum est a Domino: hodie mecum eris in paradiso. Et Christus testatur, quendā publicanum, inuocatiōis beneficio iustificatum descendisse a templo in domum suam: cuius uidelicet hæc fuerat precatio. **DEVS** propitius esto mihi peccatori. Et in Euangelio, inquit, Petite & dabitur uobis: quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Item, omnia quecuncq; petieritis in oratione, credentes, accipietis.

Sed hoc loco diligenter agendum est, ut in precationibus nostris, quas ad deum instituimus semper aliquid piarum & necessariarum rerum ab ipso postulemus: ne sint ociosæ & hypocritarum iusticiæ. Non em̄ est inuocatio, nec sunt precationes, in quibus nihil petitur a deo. Quod quibusdam hypocritis in more est, scilicet longas precatiōes facere, & nihil petere a deo. Hoc tempore, nimis uulgatū uicium. Ita solēt enim multi: fingunt se per precationes suas, multa bona opera cumulare, quibus & sibi & alijs cœli municipatum mereantur. Sed pijs precatores istas pharisaicas causas nō habent suæ inuocatiōis: sed eas quas dixi, & de quibus precipit in orandi formula Christus. Sit ergo petax oratio, & bonæ spei refertissima: quod uidelicet deus, semper conferat nobis aliquid utilium & necessariarum rerum.

Specietur autem in rogando finis ille principalior ac potior, ut omnia quæ petimus ad glorificandum **DEVM** referamus: ac ne quid uelimus nobis conferri contra eius uoluntatem. Itaque nec querendæ sunt proculrationes & causæ necessariarum petitionum: quæ etiam nunquā deesse possunt. Quod satis norūt qui precatiōis formulā, & tradita est a Christo, & necessarium usum eius mediocriter intelligunt.

Utinam enim tam plane intelligeretur, & in tam pio usu ab omnibus haberetur, quam est uulgaris ac trita. Atque utinam attenderent homines, quantis in rebus conueniant DEVM, illi a quibus quotidie dicitur. Quanquam autem absolutam eius intelligentiam, nempe, rei spiritualissimæ, nemo audeat profiteri: tamen percurram eam ipsam formulam precandi, paululum infra, aliqua breui enarratiōe. Recte enim habetur, pro methodo, omnium quæ a Deo conuenit petere. Quæ etiam qualitercūque explicata, modo pie, admonabit nos, quam religiose sit dicenda. Itē, quanto cum fructu & utilitate dicatur ab illis, qui uere in Deum per Iesum Christum crediderunt, si tamen fiducia exaudiendæ precationis non destituantur.

*Raritas pie
precatiū:*

Si igitur omnes intelligerent inuocationis usum & uera cordis fiducia illa uterent, haberēt haud dubie melius res priuatæ singulorum, & publicæ omnium. Et ut usum orationis plurimi intelligant, tamen ne illi quidem, continuo, ut oportet, ea utuntur. Non est igitur res tam uulgaris, quam creditur esse, pia & efficax precatio. Certe, quos non docuit nisi litera, nihil quod est inuocationis præstare possunt. Sane in externo cultu Dei, nullum aliud opus difficilius præstatum est, recta ac debita inuocatione. Ac necesse est quidem, ut ad omnia opera bona accedat fides: quod uidelicet respiciat ea Deus, adprobet propter Christum. Tamen inuocationi præ alijs difficillimum est fidem adiungere: quod omnes, opinor, experiuntur. Cum igitur in his difficultatibus luctamur, ita mederi infirmitatibus nostris possumus, si cogitemus præceptum Dei esse, ut inuocemus. Necesse est igitur, ut placeat Deo, in summis cultibus, inuocatio: cum ipsum quoque nomen DOMINI per eam præcipuo honoretur. Deinde, ueniant in memoriam promissiones. Nam quia Deus inuocantibus promittit exauditionem, testatissimum est, quod maxime pronus ac procliuus, ut ita dicam, exaudiat ac faciat nostras petitiones.

*Contra phari
saicū errorē
operis opera
ti.*

Omnium uero diligentissime cauendum est, ne quis existimet se exaudiri inuocationis merito: aut propter personalem aliquam sui dignitatem. Nam si propter opus operatum inuocationis exaudiremur, nihil differrent sanctorum iusticiæ, a iusticijs hypocritarum, pharisæorum & quarumlibet gentiū. Deinde si ullæ iusticiæ nostræ tales ac tantæ essent, ut propter eas respiceret nos Deus, & inuocantibus præstaret earum merito, quod petunt, eo ipso CHRISTI gloria euacuaretur: propter quæ tamen unum constat nobis Deum fauere & propitium esse. Item, respicere inuocantes, tueri, adiuuare: eiusdem unius merito. Valde igitur stulte & pharisaice errant, qui preces nostras numerant, in reliquo illo hypocrisis cultu, quem dicunt ex opere operato ualere coram Deo. Nam cum nihil tale sit in omnibus operibus, quæ ab homine præstare possunt: tum inuocationis exercitium omnium minime eo seruit. Nul-
lus

lus enim prorsus eius usus est, sine promissionis fide: cum alia politica officia & opera aliquo mō requirat deus, & aliquam utilitatē adferant hoībus in hac cōmuni uita, etiā sine fide præstita. Inuocatio autē sine fide prorsus est infructuosa: & nullā utilitatē habet, ne apud hoīes quidē.

Quin etiā, quia inuocanti necessaria est fides promissionum gratiæ, ideo sine fide precari, est deum irridere potius quam honorare. Itē, fiducia priuatæ iusticię precari, omnium maxime redundat in gratiæ cōtemptum: & contumeliosum est in seruatorem Christū, propter quem unum omnes iusticiæ nostræ demum probantur deo, quatenus credimus in eum. Somnare autem, quod ullæ preces nostræ ualeant coram deo, ex opere operato, pharisaicum est, & plusquam uanum ac stultum. Itaq; Christus apud Ioannem cap. xvi. inquit: Amen amen dico uobis. Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Hæc ergo nominis Christi mentio tollat omnium primo hæsitacionem illam nostrā, & impiam diffidentiam, quæ facit nos desperare exauditionē. Nam etiā si nos peccatores simus, & indigni, quos deus respiciat inuocantes: tamē propter Christum exaudimur, ut per quem nobis deus est placatus, & propitius pater, adeo ut nos dilectissimorum filiorum loco habeat. Deinde excludat arrogantem presumptionem operis iusticiæ nostrę: cui hypocritę tribuunt, quod per se apud deum placeant. Quarum immunā ditiem si intueamur, sine fide propitiatoris Iesu Christi, nunquā non cogemur, de gratia & fauore erga nos dei desperare. Proinde, si fiducia promissionū gratiæ nobis desit, frustra est instituire aut facere preces ad deum. Quod etiam Beatus Iacobus adfirmat, Iacobi. i. Sic inquit: Si quis autem uestrum indiget sapientia, postulet a DEO, qui dat omnibus liberaliter, & non improperat, & dabitur ei, postulet autē in fide, nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui uento mouetur ac circumfertur. Non ergo existimet homo ille quod accipiat aliquid a Domino. Vir uacillans animo non potest subsistere in omnibus uis suis. Sed iam satis dictum est, quibus rationibus oporteat nos hæsitacioni & diffidentię repugnare: ad quod præterea ualet, si cogitemus quod Christus ipse, qui nos exaudit cū patre, modū & yba petitionū necessariarū, utilium, & quas conuenit a deo rogare, nobis præscripsit. Ut maxime certum sit, si secundum eas rogauerimus deum, nos exaudiri.

SEQVITVR Enarratio Dominice orationis:

HAEC hæctenus libuit præmittere, tanq̄ preparamēta inuocatiōis: iā breuē quandā enarrationē dñicę orationis dabimus. Id ergo mox ab initio summe nos cōsoletur, q̄ aliqd rogaturi a deo, iussi sumus ab ipsomet Domino Christo Iesu, in hunc modum exordiri.

PATER noster, qui es in caelis.

Nam hac præfaciuncula admonet nos Christus qua fide oporteat uenire ad inuocationem, & testatur, quod deus sit nobis placatus, quod respiciat nos: & quod curæ ei simus. Eoque & exaudiat inuocantes:

Per mediato
rē gratiæ Chrē
stic exaudimur

CAP. VII.

qui uidelicet ueniāt in fide adoptionis, quæ facta est per Christum. Et sic exaudiat, ut a quibuslibet aduersarijs malis liberet, & saluos faciat.

In summa, duplex argumentum est: Deum uelle nobis adesse & uelle nos iuuare, quoniam pater est. Tum posse nos saluare, cum non sit excellentior, quam est **DOMINVS** cœli et terræ, cui omnes creaturæ seruiunt & omnia potestati eius sunt subiecta.

Reuocat itaq; Christus his uerbis nobis fidem adoptionis in memoriã: & requirit, ut per fidutiã nominis sui in illa consistamus. Qua certũ sit, deum nobis esse patrẽ, misereri nostrũ & ignoscere nobis. Qui qm̄ optimus est, ideo summe misericors est & placabilis pater: ultra, quã optare possumus. Ergo recipit peccatores, & saluat eos, qui ex fide paternæ beneuolentiæ eius ipsum accedunt. Sicut docemur in quadam parabola **Lu. xv.** de filio prodigo: quem fiducia paternæ beneuolentiæ retraxerat ex perditione, ac patri restituit, cui nihil optatius potuit contingere.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

IN omnibus, quæ iustituimus, operamur & agimus, honori & gloria diuini nominis primas debemus: nec possumus aliter bene agere hic corporaliter in terris, aut saluari a peccato & a morte, et in futura uita beati esse, nisi illius gloriam omnibus præferamus: ideo in petitiõibus nostris docuit nos Christus ordiri a sanctificatione noiis Dei. Est aut̄ sanctificare nomen **DOMINI**, Deum ipsum celebrare & glorificare, reuera confessione, prædicatione, inuocatione, laude & gratiarũ actione: de quibus omnibus & in superiore parte huius libri dictum est, & nunc dicimus. Sed & facit ad glorificationem nominis Dei, huius uitæ nostræ emendatio: & in moribus uera atq; perfecta conuersio ad Deum.

Quod ergo præcipuum est, in hac petitiõẽ omniũ primo rogamus, pro uera, reuera, & firma noticia dei. Nã sine hac nec celebrari a nobis uia & debita laude posset Deus: nec nos ad **DEVM** conuerti. Sita est autem reuera noticia Dei non solum in essentiæ diuinæ cognitione, quantum reuelata est testimoniõ scripturarum: uerum etiam in præcipuis illis, quæ sunt fidei, creationis omnium & redemptionis generis humani. Ergo nominis appellatione hæc omnia intelligere oportet: quæ uidelicet in notuerunt nobis de Deo, & quibus uult apud nos & a nobis celebrari. Quæ dum oramus sanctificari, nihil aliud petimus, nisi ut per ueram noticiam seu reuelationem cognita hic in terris, ab omnibus glorificentur in omnibus uitæ casibus.

Hac igitur prima petitione rogamus, ut confirmata in nobis noticia Dei, Deus ipse, ut oportet, glorificetur a nobis, id est, ut confiteamur ipsum, trinum, unum, omnipotentem, æternum, conditorem cœli & terræ, gubernatorem & cõseruatorem omnium: Item redemptorem humani generis, per filium Christum. Ideo & inuocemus eum in qualibet necessitate, & gratias in omnibus agamus. Non murmuremus contra

Deum in aduersis: sed patientiam seruemus & exerceamus. Et sicut dignum est Deo, ita in his terris filij Dei, per sanctam uite conuersationem, honoremus ipsum. Proinde his rationibus sanctificatur nomen Domini: in quibus cum nihil possit humana infirmitas dignum deo prestare, ideo gratiam & auxilium diuinum implorare docemur, ut ea nobis contingant, per quae Deus a nobis glorificetur: maxime, ut paternitatis nomen in nobis confirmetur. Et ne quid discrepet in nobis, a nominis honore: siue, quo nomen patris in filijs polluat, dicto, moribus, aut factis. Ideo et quaslibet blasphemias in Deum hac petitione recte deprecamur: & offensiones ac scandala, quibus auerimur a gloriae Dei studio. In summa, Nomen ipsum, quod in se uenerabile est & sanctum, petimus, ut usu nostro ita tractetur, ut Deo dignum est: & nobis, per gratiam filijs Dei, causa pietatis in Deum, & iusticiae & aeternae uitae, efficiatur. Ergo nomen, quod in se sanctum est, sanctificatur apud nos, nosmet ipsos sanctificando. Quapropter non petimus, ut nomen ipsum Dei sanctius efficiat, ut quod in se est absolutissime sanctum: sed ut sua uirtute dignam sanctificationem in nobis operetur, qua Deum glorificemus, & perpetuo beati simus.

Adueniat regnum tuum.

Hoc est, Tu nos governa regno gratiae tuae, cum ut fiducia paternitatis tuae confirmemur: tum ut pleno imperio spiritus & a peccatis retrahamur, & nouitati uitae studeamus. Haec sunt enim, quae praedicari fecit nobis regno gratiae suae, per filium Christum: nempe, fides & poenitentia. Sine quibus, ut nemo glorificare Dominum potest: ita nec regni coelestis, seu uitae aeternae, haeres fieri. Itaque huius petitionis causa praecessit in prima petitione. Nam ideo necesse habemus precari a Deo, ut nos regno gratiae suae gubernet, ne si praeualeat in nobis regnum & tyrannis Diaboli, deum non glorificemus, & sic neque a peccato neque a morte saluemur. Ac gubernat quidem Deus omnia: nos tamen, qui credimus in eum, peculiariter ut dilectos filios, & uitae aeternae haeres. Et certe principaliter in eum finem, ut a nobis glorificetur.

Vt ergo per Euangelium regni docemur his de rebus, quae faciunt ad diuini nominis honorem: credita, confessa, & in omni uita adplicata ad usum: nempe, poenitentia & remissio peccati. Lucae ult. Ita hic precamur ea nobis: uel ut perfectiora contingant, uel ut confirmentur in nobis, ne aliquando amittamus. Atque ut destructo in nobis peccati et Diaboli imperio, uirtus Dei occupet nos totos: & iustificatos efficiat consortes aeternae uitae, & coelestis hereditatis. Quia igitur nostris uiribus nullo modo sufficimus ad glorificandum Deum: & quia regno gratiae filij Dei, Domini & seruatoris nostri donati sumus, ut Deum glorificemus, iusti, salui & beati per eius gratiam: ideo rogamus, ut haec dona perfecte nobis contingant, & ut semper retineamus ea. Id est, ut Deus per fidem gratiae suae, in nobis regnet, uiuat & operetur: & suae gloriae nos seruire faciat, ne immortalitatis & coelestis uitae gloria priuemur.

COMMENT DE POENITENT:

Nam regnum Dei semper præsto est. Sed ideo docemur precari, ut nobis adueniat, quia opus habemus, ut Deus per specialē gratiæ effectum regnet in nobis: nosq; peccato & morti eripiat. Dixi aut, quomodo hoc faciat, per promissionis euangeliij fidem, & pœnitentiã, quæ ex illa fluit. Et hanc regni Dei rationem in nobis, ita exponit Paulus, Tit. ij. Adparuit enim gratia Dei, & seruatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos: ut abnegantes impietatem & mundana desideria, modeste, iuste & pie uiuamus in præsentī seculo. Expectantes, beatam spem, & adparitionem gloriæ magni Dei, et saluatoris nostri Iesu Christi: qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum peculiare, scilicet bonorū operū.

*Fiat uoluntas tua: ut in cælo,
sic etiam in terra.*

Id est, perfice in nobis, quicquid uelis: uis aut sanctificationem nostri. Ergo destrue in nobis corpus peccati: & fac nos peccatores uere humiliari, atq; ad te conuerti & uoluntati tuæ uiuere. Relicti enim nostræ uoluntati quæ est carnalis & praua, non possumus nisi pernitiōsa affectare & quærere: & quæ sunt dedecori nomini tuo glorioso, & uoluntati sancte tuæ aduersantur. Ideo rogamus, ut in omnibus tua uirtute nos corroboret ac munias: & auxilium spiritus tui administres, quo perficiatur in nobis tua uoluntas, quæ sola iubet æqua, bona, recta & sancta. Nec poteris a nobis glorificari, nisi illi uoluntati tuæ prius fuerimus efficaciter per omnia subiecti: eiq; ut oportet, uiuamus

Fluit igitur etiam hæc petitio ex prima, et coniunctam rationem habet cū secunda. Nemo enim sanctificat Deum, qui uoluntati eius non uiuit: & ut sanctificatur Deus ab his in quibus per promissionis gratiæ fidem & spiritū sanctum uiuit ac regnat: ita ab illis qui acti a Deo debitam obedientiam præstant. Maxime, quo ad uitæ pœnitentiã, qua per gratiæ fidem conformes uoluntati dei efficiantur. Nec facile est hanc petitionem discernere a priore regni. Nisi quod hac rogamus operis nostri obedientiam: in priore autem, cœlestis gratiæ beneficia & dona, seu uirtutes infusas, quæ nos efficiant mādāta Dei facere & Deum glorificare.

Sic ergo est mirabilis ordo & dispositio in his tribus petitionibus: pro rerum natura ita coniunctis & cohærentibus, ut diuelli nequeant. Nemo enim poterit sanctificare Deum, in quo ille non regnat: Deo autem regnante in nobis, necesse est uoluntates nostras, id est, desideria illa carnalia, per se impura, praua & noxia, mortificari & interire. Cum ergo accingimur ad precationem, pro sanctificatione nominis Dei, simul opus habemus rogare pro gratiæ regno: atq; ut illo regno uoluntas Dei in nobis perficiatur. Ne quid pugnans cum uolūtate Dei, & diuino nomini indignū, quo signati sumus, nempe, filij Dei, admittamus.

Itaq; rogamus hac petitione, ut uoluntati dei per omnia respondeamus, & obreperemus ei: ut sicut in electis, iã glorificatis in cœlo, est conformitas &

& unitas uoluntatis eorum ad uoluntatem Dei: ita & in nobis, qui adhuc militamus in terris, contra regnum peccati & mortis, eadem perficiatur & compleatur. De qua Petrus in hunc mundū scribit. i Pet. iij. Christo igitur passo pro nobis in carne, & uos eadem cogitatione armamini. Quia qui passus est in carne desijt a peccatis: ut non iam desiderijs hominum, sed uoluntati Dei, quod reliquū est temporis in carne, uiuat. Sufficit enim præteritum tempus ad uoluntatem gentium traduxisse: ac ambulasse in lasciuia, concupiscentijs, uinolentia, commestationibus, potationibus, & nephario idolorum cultu.

Hanc ergo uoluntatem, quam rogamus perfici, definiunt nobis mandata Dei omnia: de quibus in superiore huius libri parte scripsimus. Itaq; cum dicimus, fiat uoluntas tua, non quidem rogamus uoluntatem illam, qua uult Deus fieri: quia illa est æterna, & secundum eam semper operatur Deus. Sed eam petimus, qua per effectum gratiæ operatur in nobis. Ut sit sententia: perficiatur in nobis quicquid iubes: & præsta ea omnia, quæ uis fieri a nobis, pro impletione præceptæ sanctificationis. Deniq; effice, ut patientiam in afflictione & cruce præstemus: & mortificationē nostri sine murmure, aut blasphemis querimonijs, toleremus.

*Panem nostrum quotidianum,
da nobis hodie.*

Hactenus spiritualium & æternarū rerum petitiones nostra expositione tractauimus: quibus cū adiungat Christus petitionem, qua rogemus nobis panem quotidianum, simul docet nos, quo in corporalium & temporalium oīm rerum necessitatibus confugere oporteat: nempe, ad Deū, & ab illo omnia quorū usu opus habemus, in hac uita, ut a clementissimo patre, cui uidelicet curæ sumus, rogare. Nam cū nobis & in corporalibus provideat, & largiatur unus ea omnia quæ sunt huic uitæ necessaria, sicut prolixè docuit Christus, Matth. vi. debemus certe & in corporalibus necessitatibus, per inuocationē & petitionem illarum, nomen Dei patris nostri honorare. Ne qua re utamur sine sanctificatione: & sine glorificatione Dei. Nam etiamsi Deus incredulis, & prophanis Gentibus quoq; largiatur corporales substantias & reliqua huius uitæ: tamen illi rebus omnibus abutuntur, per hoc q; dona dei non agnoscunt, nec rogant pro eis, & pro acceptis nullas gratias agunt. Ideo & noxia sunt eis omnia: & cooperant in malū. Igitur adpellatione panis, intelligas omnia, quæ sunt huic uitæ necessaria. Omnia enim hæc Deus largitur nobis: cui propterea hūc nominis honorē debemus, & reddere per inuocationē iubemur. Quod uidelicet, nos alat, regat & ab interitus iniuria conseruet: quodq; suppeditet nobis abunde omnia ad fruendū, quorū in hac uita indigemus. Et quoniā docuit nos Christus rogare panē quotidianum, recte admonet, ut si cōtigerit ille nobis a Deo, contēti simus: nec plura affectemus, ac nesimus curiosi in craftinū. Sicut etiā Paulus scribit. i Timoth. v. Habētes enim alimenta, & quibus tegamur, his contēti simus. Igitur & cupiditatibus auari

cie, & curis huius uitæ, noxijs scilicet, imperemus: Tū benefici et liberales in pauperes esse discamus. Sicut idē Apostolus, loco præcitato admonet, dicens. Nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueū, & desideria multa uesana & noxia, quæ mergunt homines in interitū & perditionē. Radix enim omnium malorum est auaricia: quā quidam adpetentes aberrauerunt a fide, & implicauerunt se doloribus multis. Et ibidem: Diuitibus huius seculi præcipe, ne superbiant: nec sperēt in incerto diuitiarum, sed in deo uiuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendū. Sed benefici sint & ditescant bonis operibus: facile tribuendo, communicādo, thesaurizando sibi fundamentum bonum, in futurum, ut adprehendant æternam uitam.

Sicigitur agant, qui opibus abundant: et exercent fidem donorum Dei: ac uelint esse boni dispensatores illorum. Luc. xvi. Nec sibi solis uiuere: sed necessitatibus proximorū pro uoluntate dei seruire. Qui enim habuerit opes & substantias huius mundi, & uiderit fratrem suum egere, & clauerit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo: i Ioan. iij. Itaq; hæc petitio exercet creationis fidem: id est, curæ & prouidentiaē Dei pro omnibus nobis, in hac corporali uita. Et admonet ut impijs cupiditatibus plus habendi imperemus: quotidianis necessitatibus contenti. Item, si opes nobis affluant, nō possideamus illas sine usu, sed pauperū necessitati per eas seruiamus. Est autē creationis fides, ut obiter & hoc dicam, non speculatiua imaginatione, sed firmiter & uere statuere in corde, q̄ Deus adsit nobis, in omnibus necessitatibus huius uitæ nostræ præsentissimus opitulator: & iuuet nos atq; alar, protegat & defendat a quibuslibet malis. Det escam esurienti, & sitienti potū, nudo indumentum: & his similia, quorū usu in hac uita indigemus. Veluti eruditionem, artes, amicos, opes, familiā priuatim & Magistratus publice officium suū facientes. Item pacem horū temporū, bonam ualetudinē, & honestæ famæ conseruationē: In summa, defensionem omnium corporalium rerum.

In his ergo talibus exercitijs fidei explora cor tuū, num uere sentiat, & sine dubitatione statuatur, illa quæ dixi omnia, te accipere a Deo: siue potius, accogitet eas res unicuiq; casu contingere, aut humana industria parari. Tunc enim uere ac certe intelliges, quantū intersit, inter humanas cogitationes de deo & operatiōibus Dei, ac ueram fidē: ac scies profundam esse impietatē cordis humani. Item, rem esse fidem, prorsus supra omnes uires rationis & cogitationū humanarū: quasi careas, frustra sit & inutile preces funderes. Quin etiā punitiosum: nēpe, sacra uerba ore uersare, si cor promissis repugnet. Hoc enim cū fit, est Deū irridere & cōtemnere. Quod qui admittunt in corporalibus: quid in alijs sublimioribus faciāt, aut quō ulla in re glorificabunt Deū?

Et remitte nobis debita nostra sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Nihil restat oīm bonorū, quæ nobis optare prudenter aut pie possumus, ultra ea quæ in prædictis petitiōibus flagitare didicimus a deo. Ideo deinceps subiunguntur quædam deprecationes: quibus uidelicet aut ignoscentiā peccati rogamus,

rogamus, & quotidianorum delictorum: aut amotionem periculofarū tentationū. Aut deniq; in genere, quorumlibet malorū: quibus possumus adobrui, damnū pati uel in corporalibus rebus, aut salutis animæ iacturā facere.

Hæc igitur debita, quorū remissionem rogamus, sunt pctā partim herentia in natura: quibus fit, ut a perfectione debitæ & præceptæ obedientiæ nunq̄ non deficiamus. Partim externæ transgressiones, in quas forte labimur, præoccupati tentatione, & a Diabolo superati. Igitur hæc petitio testatur, remissionem pcti semper durare in ecclesia: contra Nouatianos, ueteres ac nouos. Nec obtineri eā, nisi per gratiæ gratiæ fidē: quæ nulla est, nisi per propitiatorem Christū habeatur in Deū. Igitur & imperfecti & lapsi habent, quo se per quotidianam inuocationē consolentur: contra pctm̄ & terrores in conscientia, et ne qua tentatione absorbeantur. Quapropter hæc petitio egregiē exercet ac inuauit fidem nostrā: quæ est redemptionis nostræ, & remissionis peccati per Christū. Neq; enim ullis unq̄ aliqua pctā remittuntur, q̄ per fidem in Christū: iuxta illud, i Ioan. ij. Hæc scribo uobis, ne peccetis. Sed & si quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrem, Iesum Christū iustum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Hic ergo & præsumptio damnatur, eorū qui se existimant uiuere posse sine pctō, & iusticiam per opera legis mereri: & desperatio, eorum quibus reuelata sunt sua peccata, & immundities cordiū suorum. Qui remissionē peccati quidem a gratia per inuocationem requirere debuerunt. Ac liquet ex his omnibus, quod etiā hic opus est nobis præcipua quadam diligentia & cura, qua corda nostra exploremus, nū uere sentiant ac credant pctā sibi a Deo remitti: ne aut frustra petitiones nostras mittamus, aut cū peccato grauiore illas faciamus. Cum aut difficillimum sit credere, q̄ Deus peccato & erratis nostris ignoscat, cū præsertim quotidie labimur, & in multis omnes deficiamus: læ, rationi nostræ nunq̄ non contrariū uideat, ideo adiecta est adpendix huic petitioni, quæ nos firmiter doceat, de remissione peccati nostri corā deo: si uidelicet proximis nostris, sua errata & delicta quibus nos offenderunt, fiducia gratiæ, remiserimus & ignoscamus. Hæc em̄ nostra ignoscentia etiā si remissionem peccati corā Deo nulli mereat, tñ dare nos docet, id est, certo & infallibili signo, de facta remissione peccati nostri corā deo: & de uera illius fide in nobis, qua non possunt nō remitti peccata nostra nobis corā Deo. Hæc igitur ualēt ad exclusionē pusillanimitatis, & diffidentiae ac dubitationis, quibus torquetur cor hominis, in quaestione de remissione pctōrum: quæ Deus testat se nobis remittere, remittentibus alijs, p̄ gratiæ fidē, et cōdonare si q̄ cōdonauerimus alijs, p̄ nois Iesu Christi honore.

Et ne nos inducas, in tentationem.

Id est, ne nos permittas uinci, aut superari tētatione: undecunq; oriat, seu a carne & pctō, seu a mūdo, seu deniq; a Diabolo. His em̄ tribus modis periculose pulsamur, quod tñ per se nulli noxiū est: sed cedere tentationi, uinci ad superari ab illa. Cū aut nemo resistere Christiane ulli tentationi possit, nō adutus a Deo, siue desertus a gratia, ideo iubemur petere a deo, ne nos in tenta-

tionem inducat, id est, ne sinat nos frangi tentatione & euertere fidem nostram, & eo ruere, ubi indigna Deo, nobis damnosa, admittamus. Cum igitur iubeat Christus, ut Deum rogemus, ne nos inducat in tentationem, non obscure significat, quod Deus puniat aliquando nostra peccata alijs peccatis: non quod impulsue hoc faciat, tanquam causa peccati, sed quia induci ac superari nos permittit: aut certe, quia non impedit, ne inducamur, & per subtractionem auxilij sinat nos labi, errare, indigna Deo & pugnantia cum salute nostra, admittere. In quo ipse quidem opus iudicij & irae suae facit: quod etiam omnium horribilissimum est in poenis peccati, maximeque metuendum. Et cum tale quid, per impoenitentiam frequenter mereamur, hoc diligentius precari convenit, ne in hanc diuine ultionis seueritatem incidamus. Adest nobis domesticus hostis caro nostra, & desideria eius: quibus quo adigamur saepe & perueniamus, discere potes ex illo Gal. v. Manifesta sunt opera carnis, quae sunt adulterium, fornicatio, immundicia, lasciuia, idolorum seruitus, ueneficia, inimicitiae, contentio, aemulationes, irae, rixae, dissensiones, sectae, inuidiae, homicidia, ebrietates, comestiones, & his similia, de quibus praedico uobis, sicut & praedixi, quod qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Foris autem impugnant nos mundus & Diabolus. Et mundus quidem uarijs blasphemiarum scandalis, & improborum exemplis, sollicitat nos ad fidei defectionem: Item, persecutionibus corporalibus, quibus tentat ui opprimere gloriam Christi, & ecclesiam perdere. Diabolus autem, presumptione & desperatione alios & alios impugnat. Et in hoc toto tentationum genere nemo feliciter dimicabit, sine auxilio gratiae, & destitutus uirtute spiritus sancti. Quare liquet hoc esse induci in tentationes periculosas, tentationibus permitti, & uacuum auxilio gratiae deseri. Nam Deus nulli est causa tentationum, seu ruinae in peccatum: tamen si non omnes iuuet, aut uictores faciat in tentatione. Cum autem indignissimum sit ea admittere, per quae Deus & nomen eius gloriosum dehonoretur, maxime filijs Dei: ut ne dicam, quam aduersetur saluti nostrae, in tantis peccatis esse: ideo imprimis convenit precari sollicite, ne auxilio gratiae Dei & uirtute spiritus Christi destituamur. Hoc enim si fiat, nulli tentationi poterimus satis resistere: nec unquam saluari a peccato & a morte. Ac merebatur quidem ingratitudo nostra saepe talem ultionem: sed bonus est Dominus, & inuocantibus in fide, per spiritum gratiae nunquam non adest. Quamquam & electos sinat aliquando ruere in grauiora peccata: sed ut humilientur, & restituti cautius agant.

Sed libera nos a malo.

Id est, libera nos a qualibet noxia aduersitate: tam afflictionum & calamitatum corporalium, quam earum quae impediunt salutem animae nostrae. Maxime autem libera nos ab insidiatore & tentatore Diabolo: qui nobis omnium malorum causa principalis existit. Non peccati solum, sed & calamitatum, quae peccatoribus in poenam infliguntur. Quamquam autem non omnes corporales calamitates ita noxae sunt, ut auertant nos ab animae salute: tamen quia faciunt, ut minus commode in hac uita agamus, licet eas deprecari, iuxta ea quae dicta sunt in

quarta

quarta petitione: de corporaliū necessitate. Sed & quia plerisq; corripimur, licet pro mitigatione correptionis precari. Quæ etiā per poenitentiam iustorum, cuius est pars inuocatio, auertuntur. AMEN.

Acclamatio est hebraica, & significat uerum est, siue fiat. Adiecta in fine dominicæ precationis, ut nos admoneat firmitatis promissionis, & exauditiæ inuocationis apud Deum, si in fide fuerimus precati.

De laudando & glorificando Deum: itemq; de gratiarum actione.

Reliqua est laus & gratiarū actio, ex illis operibus, quæ in secundo man dato præcipiuntur, pro sanctificādo nomine Dei. Est autē cōfessionis maxime affine laudare Deū: & gratias ei agere. In illis em̄ omnibus laudamus deū & gratias agimus, quæ cōfessenti materiam præbent: seu prædicanti opera & magnificentiam Dei. Et elucent præcipue in his quæ sunt creationis oīm: & redēptionis humani generis. De quibus in superioribus aliquo mō dictū est nā pro dignitate explicari a nemine possunt. Sed differt tñ laus seu glorificatio a cōfessione: quia Deū laudamus glorificantes, quatenus illi ferimus accepta quælibet bñficia, corporalia, au: spiritualia regni gratiæ, cū gratiarū actione. Confitemur autē in acie & pugna, cōtra aduersarios Christi: qui laudi & gloriæ Dei detrahunt, & auferunt quod tribuāt iusticis carnis. Aut certe, cū obortas a sensu peccati in cōscientia perturbationes sedamus. Nā eo quoq; ualere confessionē fidei, apud se factā, qualis cōtinetur in symbolo illo apostolico, supra enarrato, in cōfesso est, & a nemine potest negari. Quæ ita igitur insint, & q̄ præclara fidei exercitia, huic glorificationi Dei, seu laudi, & supra aliquo mō explicata sunt, parte prima cap. vii. de laude & gratiarū actione: & ex his omnibus, quæ docui esse cōfessionis & prædicationis, intelligi possunt. Siquidē uere pij hoīes, & in aduersis glorificant Deum, æque ut in prosperis. Et pro alienis bonis nō minus, q̄ pro priuatis suis: atq; adeo pro foelicitate aduersariorū. Non intuentur em̄, nisi in opera & facta dei: q̄ nunquā nō possunt adprobare, & pro sapiētissimis, iustissimis, æquissimis & sanctissimis habere. Ideo in omnibus glorificāt Deū & gratias agunt. Cōtra homines increduli frigide laudant Deū: & nunq̄ serio gratias agunt. Sed ut ille inquit, celebrabit te, cū ei bene feceris. psal. xxxvii. Verū hoc non est laudare deū, sed sua desideria in deo, puerfa cupiditate. Cæterz exēpla laudis & gratiarū actionis, si qs requirat, peti possunt ex Mose, psalmis & oībus prophetis: nusq̄ em̄, uersanti in scripturis, nō occurrent. Et in literis euangelij nōnulla habētur: ut Luc. i. duo præclara cātica laudis & gratiarū actionis. Alterum Ioannis baptiste, & alterz uirginis matris Dñi. Itē Luc. ij. pulcherrimū aliud iusti Simeonis. Quamq̄ in tota euāgelij historia, quid est nisi perpetua quædam laus Dei & redemptoris Iesu Christi: atq; adeo in omnibus scriptis Apostolorū: Quā si intelligerent iusticiarij Papistæ, hypocritæ, & ament, nunq̄ pro glorijs carnis, ambitiosi et auari, tam seditiose rixarentur, ut faciunt hoc tempore.

Exēpla laudis & gratiarū actionis.

Sed & Christi exempla habemus, quæ docent nos laudationē debere deo, & pro corporalibus bñficijs: ut sunt illa, in quibus refertur pauisse plura hominum milia paucis panibus, & pro beneficio gratias egisse Deo. Et pro spiritualibus & æternis. Vt in dominicæ cœnæ institutione. Nā & in illa gratias egit, sui memoriā commendare nobis uolens, & euangelij beneficia, æterna illa, ueluti inscribens in sacramentū illud corporis & sanguinis sui, quod tūc instituit: quo nobis fidem redemptionis nostræ prædicat diligentissime, & cōmendat & uicissim exigat a nobis, confessionē, laudē et gratiarū actionem.

Pro exaudita præcatione gratias agit, Ioan. xi. Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me. Quo uidelicet docemur non solū, q̄ Deus respiciat ad preces inuocantiū ipsum: sed etiā, quid debeant omnes pro exauditis præcationibus: nimirū, laudem & gratiarum actionem. Nā credentium preces semper exaudiuntur: ut maxime rationis captui hoc probari non possit. Esto enim, ut sæpe nō tribuat nobis Dominus quod uolumus, tñ exaudit nos: & tribuat quod mallemus, aut est conducibilius, siue quod cōueniat alio loco aut tempore dare. Hęc dico ut nunq̄ dubitemus de exauditis præcationibus nostris: & ut Deū semper cū gratiarum actione glorificemus. Nā et Paulus ter precatus est remoueri stimulum: quod licet impetrare nō posset, tñ melius quiddam diuinæ consolationis audiuit, nempe, sufficit tibi gratia mea, &c.

Paulus pro iustificatione Gentium frequenter gratias egit: ut ij. Thess. ij. Nos aut̄ debemus gratias agere Deo semper pro uobis fratres dilecti a Dño: quod elegerit uos ab initio ad salutē, per sanctificationē Spiritus, & per fidem ueritatis: ad quod & uocauit uos, per euangelium nostrū, in acquisitionem gloriosam Dñi nostri Iesu Christi. Nā eo exēplo pulchre docemur, pro quibus omnibus rebus deceat nos semper laudare Deū & gratias agere: tū quantum absint a Christianismo, qui nunq̄ inducunt in animū pro aliquo beneficio gratias agere Deo, seu priuato, seu alieno & publico. Deniq̄ in hoc genere numerari debet Laus iudiciorum dei in pœnis reprobatorum: qui aut̄ non credunt ueritati & illi contradicunt, a ut sine pœnitentiā manent. Quale exemplum refertur laudis factæ a Christo: Matth. xi. Gratias ago tibi pater, Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater: quoniam sic placitum fuit ante te. Sed exemplorū iam satis est, quæ poterit quisq̄ meliore cum fructu, suis quælibet locis addiscere. Iam deniq̄ omnis iustificationum uita est quædam laus, & glorificatio Dei. Nam opera & facta sua omnia, illi non debent, quam ad glorificandum Deum referre: & ut bono uitæ exemplo alijs præluceant, in gloriā Dei. Iuxta illud CHRISTI: Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrē uestrū q̄ in cœlis est. Hinc ipsi quoq̄ Apostoli, iusticias credentiū adpellāt hostias, sacrificia et oblationes, acceptas Deo, per Iesum Christū, ut doceāt esse cōfessiones, laudatiōes et gratitudines, per fidē iustificatorū nō merita saluatiōis per opera iustificandorū

Ut Rom. xij. Paulus: Obsecro uos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeat^s corpora uestra hostiã uiuentem, sanctam, Deo placentẽ, rationale obsequium uestrũ, &c. Item Petrus, i Pet. ij. Sacerdotiũ sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptas deo per Iesum Christũ. Et Hebr. xij. Per ipsum ergo offeramus hostiã laudis semper Deo: id est, fructũ labiorũ confitentiũ nomini eius. Cæterum iusticiæ incredulorum, sunt grauissimæ blasphemiæ coram Deo: propter superbam arrogantiam operis operati, quæ est in illa: eorum præsertim qui remissionem peccati & uitã per eas quærent. Quia detrahunt honori diuini nominis: id est, misericordiæ gratuitæ Dei, & beneficijs redemptoris Iesu Christi. Ideo si intelligere possent isti iusticiarij, qui hoc faciunt, in quantis sunt immundicijs & peccatis, adeoq; q̄ impie errent his opinionibus iusticias suas facientes, attẽtius sane discerent bene operari & Deũ glorificare. Nec ita fraudarent illum sui nominis honore: quem retinet tñ, uel inuitis omnibus aduersarijs suis, ac puniens istos æterna morte.

DE CÆRIMONARVM REVERENTIA ET VSU:

in genere, quid sentiendum sit, de ecclesiasticis constitutionibus.

Vulgare est, doctrinis mandatorũ hominũ, opponere illud dictũ, qđ CAP. IX. Christus ex Esaia citat, Matth. xv. Frustra colunt me, docentes doctrinas mandata hoim. Sed hæc scripturę sententia prudenter intelligenda est: ne abutamur ea, cõtra utiles & pias cærimonias, ab hoibus ordinatas. Nõ pugnat em̄, nisi cũ impijs hoim doctrinis: quas oportet clare definire, ne bonas ordinationes simul cũ istis reiiciamus. Proinde sunt quædã ecclesiasticæ constitutiones piæ & utiles in ecclesia: id quod supra in enarratione tertij præcepti de sabbathorũ religione non nihil docui. Nec pigebit ea de re, qñ quidem occasio est, hic quoq; aliquid attingere: ne in hac secunda tractatione Decalogi prorsus nihil in tertiu præceptũ dicam. Maxime tñ propter illã causam, quia uidelicet hoc tẽpore, quælibet ordinationes ecclesiasticæ ab imperitis sine iudicio damnant, & bonæ cũ malis opprimuntur. Quod ipsum quoq; uerget ad ecclesiarũ uastationẽ: ut si quis uerbũ dei abijciat atq; cõtēnat. Et certe autoritas Dei contēnitur, si quis pias & utiles ordinationes reiiciat, quantum uis ab hoibus cõstitutas. Cõsiderari aut̄ debet finis ordinationũ, in dijudicandis ac discernendis bonis a malis. Illa igit̄ præcepta hoim habent impios & pharisaicos fines, quorũ opera & facta dicuntur esse cultus dei: meritorius ex opere operato gratiæ, remissionis pcti & æternę uitæ. Huiusmodi traditiones oportet improbare propter impios fines: etiã in factis p̄ se nõ malis. Ut si hypocritæ fingant, Deũ coli certo genere uestitus & cibi, ac similiũ: & illũ cultum a Deo adprobari. Ita enim pronunciat̄ de multis talibus hoc tẽpore, in ecclesijs Papistarum: ex peruersis opinionibus, impie sentientium de religione & rebus pietatis: nec quicquam intelligentium, de gratia Dei, & beneficijs Iesu Christi. De quibus intelligere oportet proprie illud Christi: Vane colunt me, mandatis hominum. Sunt etiam quædam traditiones & doctrinæ hominum, per se impiæ & malæ: etiam si absq; his impijs finibus

*Traditionum
tria genera:*

*Mediorum li-
citus usus.*

*De abusu in
medijs.*

præciperentur. Vt est traditio de coelibatu: quia præcipitur cōtra uerbū dei. Hic igitur omnibus necesse est repugnare: quia sunt laquei conscientiarum, reuera dæmoniorum doctrinæ, & fallaciæ spirituum impostorū. Sicut Paulus clare docet. i. Timoth. iij. Verū ut de hoc toto genere utilium, & rur-
sus impiarū constitutionum certius iudiciū fieri possit, sciendum est, quasdā hominum traditiones esse rerum mediarum & indifferentiū: ut quibus & bene & male uti possimus. Quod etiam in utranq; partē fieri, & in deteriorem magis q̄ in meliorē, per multas constitutionū humanarū obseruationes, hoc tempore in ecclesia, notissimum est. Sunt rursus quædā aliæ constitutiones, rerum ut dictum est per se impiarum: ut cū præcipitur fieri aliquid quod aperte aduersatur mandatis Dei, aut quod sine peccato non potest præstari. Quales constitutiones semper pro irritis haberi debent. Nam autoritate diuina, uiolantur: & nullum nisi perniciosum, blasphemū & damnabilē usum habere possunt. Dicamus itaq; de singulis istorū ordine hoc loco pauca quædam: & de priore genere prius. Illius uidelicet, quod est mediorum & indifferentium, rationes explicaturi: quomodo in licito & pio usu retineatur, & quomodo in abusum cadat. Postea per quædam exempla de palam impijs constitutionibus scribamus. Media itaq; quorum usus est indifferens, sunt constitutiones de ferijs, ieiunijs, cantilenis, cibis, & uestitu. Habent autem licitū usum, si ordinentur, ut seruiant disciplinæ & ordini in ecclesia. Non ut sint cultus, qui ex opere operato ualeat, per se honori Deo, meritorius gratiæ, &c. & in quo summam pietatis constituamus. Ita ergo licitum est, quin etiam pi-
um & utile, ordinare ferias, ut sciat populus, quo tempore conuenire debeat. certo loco, uerbum Dei discere, & sacramentis uti. Sic certæ lectiones & cantilenæ ordinari utiliter in ecclesia possunt: non quasi ista tali cærimonia homines iustificentur, sed ut uerbum Dei imperiti melius discant. In hunc modū & certa ieiunia ordinari in ecclesia, & præscribi uulgo utiliter possent: nempe ut populus ad certas supplicationes maiore reuerentia conueniret, aut certe ad doctrinā uerbi dei & sacramentorū usum. Et ab his exēplis satis poterit de usu licito & pio constitutionū humanarū iudicari. Cæteræ, iusticiā, cultū, & p̄ctm̄, in cærimonijs & constitutionibus hoim ponere, est impietas & abusus taliū ordinationū. Hypocritæ em̄ ignari ueræ pietatis, ueri cultus & ueræ fidei in Deū, cærimoniarū obseruationes, ab hominibus ordinatas iudicāt necessarias esse: & ideo meliores per eas affirmant homines fieri, eos a quibus obseruantur. Nā ita ponūt iusticiā in illis, & fingunt esse cultū meritorii gratiæ, remissionis peccati, iusticiæ & uitæ æternæ. Sed iste finis traditionū simpliciter pharisaicus est et blasphemus et impius: et tribuit præceptis hoim, q̄d ne quidē p̄ceptis dei tribui potest. Rursus deteriores esse dicūt q̄ cærimonias ab hoibus cōstitutās nō obseruāt: nō q̄ ordinē turbēt, omittētes rē mediā, bene constitutā: sed q̄ opus p̄ se bonū, utile ad impetrādū gratiā et saluationē, tomitāt. Atq; ita ponūt p̄ctm̄ in hoim p̄ceptis: prorsus ad similitudinem necessariorum

cessariorum operum a Deo praeceptorum. Quod est doctrinas hominum mandatis dei aequare, non sine summa blasphemia: & conscientijs laqueos ponere, imperitos fallere, peccata & transgressiones augere, oim minime ferendum in ecclesia. Ita sunt ergo impij & blasphemij fines in constitutionibus feriarum: quando ordinantur, non ad predictos pios fines, sed ut sint cultus, qui ualeant ex opere operato, quibus cum Deo seruiatur, tum ipsis quoque sanctis. In qua postrema uanitate, praeterquam quod est abusus caerimonij, admittit praeterea insignis alia idolatria. Soli enim Deo nostro cultum & seruitutem in ecclesia debemus: iuxta illud, Deu. vi. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias. Nec est necesse diuos, siue sanctos illos homines, qui ex hac uita decesserunt, aliter colere, quam imitatione exempli, seu bonae uitae, qua nobis per obseruationem mandatorum Dei praeluxerunt. Sic est impietas in immodicis cantionibus, passim institutis in ecclesia: ut sint iustificationes & cultus. Hic enim gratia negatur, & Christi honos transfertur in nostra facta: & quidem, de quibus Deus nihil praecipit, & nullam penitus utilitatem alijs adferunt. Similis uanitas est hoc tempore in pharisaico isto delectu ciborum, de quo praecipitur a Papistis, in constitutionibus ieiuniorum. Quid habent enim Papistica ieiunia praeter arrogantem & uanam ostentationem, in delectu ciborum: non ieiunium seu ueram abstinentiam? Et cum ista ostentatione, quid, nisi coniunctam summam impietatem: qua iste pharisaicus ciborum delectus dicitur esse cultus, per se honore afficiens Deum, & homines iustificans? Tale est cum certum genus uestitus deligunt Monachi: & dicunt illo genere indumenti se honorare Deum, tum istum cultum a Deo adprobari: quo quid uanius somnari, uel ab ebrio posset?

Isti igitur sunt impij fines in caerimonijs & rebus per se medijs & licitis. Nepe, quoniam ordinationes humane, dicuntur iustus & necessarius cultus dei esse: item: esse precia & satisfactiones pro peccatis. Itaque, tales ordinationes, sine peccato non posse mutari, siue omitti. Quapropter improbari debent: & in contemptum pharisaicarum constitutionum, abijci & mutari. Ac melius esset, nullas prorsus caerimonias extare in ecclesia, quam ab hominibus constitutas, cum his impijs opinionibus retinere. Hunc pertinet doctrina satisfactionum, per opera in debita, apud scholasticos theologos. Nam impie de illa, & ridicule praecipunt, ut alio loco dixi. Ignorantes illarum usum, qui tolerabilis apud ueteres fuit.

Porro penitus impiae & per se damnabiles constitutiones sunt, cum iubet aliquid fieri humana traditio, quod Deus improbat ac uetat: siue, quod absque peccato non potest praestari. Ut cum mandatis Dei pugnant, uota illa monastica, continentiae singularis, simulate paupertatis, & obedientiae non preceptae. Quia Deus praecipit coniugia, illis qui dono continentiae non sunt predicti. Nam uera continentia ideo non potest uoueri, quia dono dei contingit, illis, quibus uult eam Deus prestare. Alijs autem preceptae sunt nuptiae & coniugia, qui sciunt quod continenter uiuere non possunt. Iam & praecipit Deus ut laboremus & nostrum panem manducemus: ac damnat mendicitatem,

Exempla constitutionum
per se impiarum.

quæ est in simulata paupertate Monachorum. Denique obedientiam erga parentes & ciuiles Magistratus requirit Deus: cum utraq; autem pugnant constitutiones de obedientia, quam Monachi apud suos præstandam deligunt. Si quis ergo talium constitutionum obseruationem requirat, quas Deus dânat, & mandatis eius aduersantur, is contemni debet, si præfractus est & pertinaciter præcipiat de impijs obseruationibus: ac debet coram ecclesia hæc ratio reddi, quam Apostoli in hæc uerba tradiderunt, Oportet Deo magis obedire quam hominibus. Sic est audax, impia & blasphema constitutio, quam pontifices Romani sacerdotibus in genere prohibet coniugiorum usum: qui est a Deo creatus & ordinatus. Pugnat itaque cum uoluntate, ordinatione & mandatis Dei: & opprimit libertatem, ac multiplicat peccata. Nec potest sine peccato, & immundicijs infandis peccati obseruari: quia generaliter a continentibus & incontinentibus exigitur. Nec possunt ipsi met Papistæ suas impietates probare: quas prætextu simulate continentie & pharisaici cælibatus admittunt. Sic est impium, pharisaicum, tyrannicum & uiolentum, prohibere certos cibos prætextu religionis: quos Deus creauit ad percipiendum, cum gratiarum actione. Similiter enim opprimit libertatem, & creaturas Dei bonas infamat, & impias opiniones in generat imperitis, de Deo & rerum per se indifferentium usu. Ideo sine peccato his tyrannicis & pharisaicis constitutionibus omnibus obediri non potest: quia oportet professionem libertatis extare in ecclesia: & peccata, quæ talia pronunciat Deus, fugi ac derelinqui. Denique huc pertinet, cum res sacræ, in manifestum abusum corrumpuntur. Ut cum Laicis interdicitur alterius speciei usus in dominica coena. Item, cum Missa priuata, sacrificuli sacerdotis, fingitur esse oblatio & sacrificium pro peccatis uiuorum & mortuorum. Istæ igitur & similes impietates, ac grauissima scandala fugi debent, & tolli ab ecclesia: quia ordinationi diuinæ aduersantur & pugnant. Reuertor nunc ad ceremoniarum decentem, iustum, ac pium usum: qui est, si constituentur, ut ordini seruiant in ecclesia, & administrationi uerbi Dei. Nam propter uerbi dei necessarium usum, ipse quoque cærimonie moderatæ aliquam necessitatem habent. Ut illæ, quibus constituitur quo tempore, aut quo loco, & quibus docentium & administrantium personis confluatur ad uerbi dei prædicationem, & ad sacramentorum usum. Non possunt enim satis cõmode doceri ecclesiæ sine his ordinationibus. Ideo reuerenter de talibus & sentire & pronunciare debemus: ac sciendum est grauissime peccare, eos qui ordinem in ecclesia turbant: & qui cærimonias bene institutas, & quorum rectus ac debitus usus retinetur, uiolant.

Religiose præcipitur, ut doctrina uerbi Dei conseruetur in ecclesia: quod ut melius fiat, recte facit ecclesia, si ordinet certas ferias, tempora & horas, in quibus populus de euangelio & uoluntate Dei doceatur. Item, si certa loca deligat, ubi doceatur: atque adeo certos & idoneos ministros, peritos docendi & ad alia officia aptos, quæ Paulus in episcopo requirit. Istæ sunt maxime ur-

gentes

De piarum
cærimoniarum
necessitate.

gentes causas certarum constitutionum in Ecclesia, de quibus sentiendum est loquitur Paulum, ubi dicit, omnia decenter & ordine fiant in Ecclesia. Idem quoque iubet, ut in his ritibus edificatio ecclesie quaeratur, quod mandatum spectari & observari in omnibus constitutionibus Ecclesiasticis debet. Huc facit, quod alicubi praecipit de moderatis & pijs cantionibus in Ecclesia, nempe, Col. iij. Verbum Christi habitet inter vos abundanter in omni sapientia &c. Et in actis apostolorum legimus quaedam ieiunia supplicationis causa, ab Apostolis & ecclesia fuisse suscepta, ad quorum imitationem, etiam nunc quaedam suscipi ab ecclesia possent, non ut necessarij cultus, sed uel supplicationis causa, uel ut uerbi reuerentiam augeret. Nec opus foret in talibus ieiunijs certo ciborum delectu, sed uera abstinentia cibi & potus usque ad tempus. Nec si ciborum delectus ille, qui seruatur in papisticis ieiunijs, restitueretur, posset non obscurari gloria Christi, retineri germanus ceremoniarum usus, & homines in ueterem hypocrisios uanitate & impietate non retrudi. Haec haec tenus de ceremoniarum reuerentia & usu, occasione tertij praecipit: Item, de abusibus, qui in ceremonijs & constitutionibus hominum obrepere solent. Ac nosse oportet, quos ritus humanitus praecipitos deus probet ac improbet, ut illi seruentur, hi fugiantur. Etiam si conscientie hominum nullis ceremoniarum legibus grauari debent. Libertas enim in ceremoniarum usu regnare debet, & ille finis spectari, ut ordini & aedificationi seruiant in ecclesia.

De impletione Bonorum Operum, posterioris tabula:

Supra recepi, si quid in doctrina de praecipitis operibus bonis praetermissum, id me hac in parte posterioris enarrationis decalogi aliquo modo completurum. Hoc ergo ut cepi, ita pro mediocritate mea conabor proficere & ad finem praestare. Sed prius in genere pauca quaedam repetam, ex illis quae supra dixi, de impletione bonorum operum, de quibus Deus praecipit. Saepe enim dicendum est, cur & quomodo iusticie nostrae placeat deo, cum sint imperfectae, & legi non satisfaciunt.

CAP. III

Ut ergo paucis hac de re me expediam, quoniam quidem supra copiose explicata est, cauendum est ne de uiribus nostris praesumamus. Nam conatus iste, impius est, & infaelix, uidelicet, praecipite operum iusticie uelle per se satisfacere. Et qui hac mente & his opinionibus agitant, propter quod nihil efficiunt Deo dignum, necesse est ut sint in impia haeresi Phariseorum, qui derogant gratiae & beneficia Christi negant. Nullae ergo iusticie nostrae per se satisfaciunt legi, & nullae sunt acceptae Deo, nisi quae ex fide in Christum praestantur. Illa autem uetat primo, ne per opera nostra iusticiam & salutem quaeramus, deinde monet ne illas praestemus, nisi glorificandi Deum studio, tanquam confessiones & exercitia fidei, gratitudines, & sacrificia laudis, accepta Deo, per Iesum Christum. Odit enim ac detestatur Deus istos conatus, quibus homines praesumunt per sua opera & facta satisfacere pro peccato & morte. Quod saepe quidem docui, & prope ad tedium lectoris. Sed nos ideo oportet hac doctrina omnes chartas replere, quia ne sic quidem qui escunt impostores & pharisaici spiritus, nomini Iesu Christi contumeliam facere. Qui etiam si nos non audiunt, tamen frequenter reprehensi, & conuicti erroris & impietatis, ab imperitijs melius cauere possunt.

NN

De educatione
liberorum.

Nūc illa tractabimus, quæ supra reliqua fecimus in quarto præcepto, de ip-
sis per se operibus bonis a Deo præceptis. Nec multa restant, quæ hic auctarij ui-
ce adijci possint. De præcepta enim obediētia antea ab ūde satis dictū est, quæ urinā
a singulis præstaret. Illi igitur has præcipuas partes hoc loco cōiungā, quibus
docendū, primo, quid parētes his suis quos genuerunt debeāt, pro sobria, iu-
sta & decenti educatione. Deinde, quod nam sit ciuilis magistratus officiū, pro
cura & paternitate subditis ab ipsis præstāda. Eas igitur partes cū absoluerō, di-
campostea in genere quædā de dilectione, & postremū, de concupiscētia fre-
nanda. Debent ergo liberi suis parētibus honorē, obediētiam & gratitudi-
nē, ita ut supra explicatū est. Sed huius præcepti honoris ratio uicissim obligat
parētes, & debitores facit recte educationis & institutionis, erga liberos. De qua
sic præcipit Pau. Ephesi. vi. Et uos patres nolite ad iracundiā prouocare filios
uestros &c. Tam disciplinā, quæ correctionē iubet referre ad honorē domini,
ut pietatis præpagondę ratio præcipua in illa educatione & institutione habea-
tur. Sed interim uetat, ne correptione supra modū seuera & inhumana utamur.
Hac fit enim, ut odiū discipline & institutionis prius cōcipiāt pueri & desperēt,
quæ amplecti illā malint, & sic oīs spes & labor parētū pereat & annihilēt. Ideo
ait, nolite ad iracundiā prouocare filios uestros. Quæadmodū et Col. iij. scri-
bit. Proinde disciplinā adpellat pueri lē institutionem, ad quā adhibere iu-
bet moderatā correptionē. Igitur disciplinā intelligamus institutionē & doc-
trinā, qua pueriles animi formātur & reguntur, aut præceptis morū, aut fidei
doctrina, aut disciplinis liberaliū artium, aut denique alijs utilibus disciplinis.
Primū igitur ex lege, quæ est motuū carnaliū castigatrix, de uolūtate dñi do-
ceant, qua de rebus agēdis et fugiēdis admoneant. Cui deinde adiūgi debet fi-
dei doctrina in dñm Iesum, ut institutio et doctrina sit Christiana, & nō abe-
at, per neglectā fidei doctrinā, in prophanā quædā gentilitatē. Quæ si ceperint
contēnere institutionē, ut fere fit, tunc debet adhiberi moderata correptio, in
qua cauēdū ne nimis seuera utamur, ut dictū est, sed fidei magis, quæ acerba.
Et de hac præcipit Pro. xxiij. Item. xxiiij. Hæc igitur officia præstēt parētes li-
beris, ne honor qui ipsis debetur, ociosis et indignis habeat. Nā quædā paren-
tū sic est negligēs institutio in liberorum educatione, ut ad nulla honesta, aut pia
studia, uel utiles artes, animos eorum formēt, tū præterea præbeant ansam suis, se
cōtemnēdi. Quod quæ sit graue peccatū corā deo, et quæ seueritē puniat, docet hi-
storia Eli et filiorum eius. i. Reg. iij. *De officio ciuilis Magistratus.*

Ut parētes priuati liberis, ita magistratus ciuiles publice obligati sunt sub-
ditis. Sed Magistratus docere, quibus legibus subditos regere, et regna guber-
nare possint aut debeāt, nō est meū. Quæ quæ adhortari eos licet, nec licet solū, ue-
rū etiā ex officio est Christiani doctoris, ut quoniam sunt Christiani principes, sub
quorum potestate tūc agimus, uelint officiū suū diligenter et Christiane facere.
Nō ad ocium, siue ad sectandas uoluptates, a dispēsandis rebus publicis necessa-
rijs, sese cōferre, Sed arbitrari hæc regna & imperia sibi a Deo commissa esse,
ut subditorum suorum bono imperent. Ac sciānt, sibi aliquando reddendam
esse rationem suæ dispensationis coram Deo.

Velint igitur uigilanter & pie officia sua prestare. Nā & Paulus Ro. xiiij. insigniter pdicat Magistratus officia: & adpellat ordinationē dei. Magnū uero oio est in re tanta officio satisfacere: & inculpabilem se prestare corā deo. Quo maior diligētia a Magistratibus adhiberi debet, ut in officio delegato q̄ ad fieri potest dignissime seruiāt deo: & non cōmittāt, quo neglecti officij uideant iure posse accusari. Sic ergo existimabūt secū p̄ij principes, se esse p̄blicos quosdā ministros: & se in officio delegato sibi a deo seruire. Quapropter uigilātius & religiosius ministrēt: nimirū tanq̄ patrię patres. Intelligāt se debere subditis curā, fidelitatē, gubernationē, defensionē, & pacis cōseruationē. Nō licere sibi tyrānice imperare: multo minus uim iniustā ulli hōi inferre. Curabūt igit̄ pacē tueri & retinere, bella & latrocinia arcere, & quālibet uim iniustā a subditis depellere. Et in summa, bonos & innoxios defendere: tū bñ meritos in republica certis p̄m̄ijs & honoribus afficere: uindictiā aut̄ in malos exercere. Neq̄ quicq̄ prius habeāt, in Imperijs ac regnis suis, q̄ ut instituant hōies ad pietatē, & agnitionē dei & dñi nostri Iesu Christi. Et hac causa, iuuentutis peculiare quādā curā habeāt: & cōseruatiōis scholarū.

Hæc pro meo officio, in hoc libro, suffecerint dicta, ad ciuiles Magistratus. Nec plura alijs deo, qui in officijs publicis ministrāt, q̄ adhortationē, uidelicet, ne uelint officijs suis deesse: sed quēadmodū bonos ac pios decet, prudēt̄ ac fidelit̄ ministrare, qd̄ utinam facerēt ubiq̄ ecclesiarū Iesu Christi rectores. Nec em̄ neglectū officiū in alijs magis noxiū est. De officijs aut̄ doctorum ecclesie, satis luculēt̄ & cōpiose scribit Paulus in epistolis ad Timotheum & Titum.

Generalia, de operibus dilectionis.

Nunc dicendū est in genere de operibus dilectiōis, magis ut intelligat̄, quō ad impletiōē p̄ceptæ dilectiōis perueniat̄, q̄ ut opa ipsa dilectiōis denuo p̄scribantur. Loquor em̄ de proximi dilectiōe: de qua supra cōpiose scripsimus, in quattuor illis p̄ceptis, Nō occides, nō mœchaberis, non furtū facies, & nō loqueris falsum testimoniū. Quāq̄ obiter & illorū mentionē aliquā, p̄ occasionē, faciemus: præsertim ubi uideri possit, de quibusdam nōdū satis dictū esse. Igit̄ Lex dilectiōnē requirit, ut Leui. xix. Diliges proximū tuū sicut teipsum. Et dilectio est legis plenitudo: q̄ em̄ proximū diligit legē implet. Ro. xiiij. Gal. v. Luc, x. & c. Sed nō ideo habemus dilectiōnē q̄ p̄cipitur: aut q̄ dilectio prestat ea oia q̄ sunt legis. Lex em̄, etsi p̄cipiat nobis absolutā quandā iusticiā, nō ideo cōfert nobis uires, q̄bus impleri illa, seu p̄stari a nobis possit. Sed debitū iusticię exigit, cui satisfieri a nemine potest. & redarguit nos esse p̄tōres, dignos supplicio, & cruciatibus æternę mortis.

Rursus tñ oportet in nobis inchoari aliquā obedientiā erga legē: scilicet, nō qua lex pharisaice solū, aut ciuilit̄ p̄stetur a nobis: sed Christiane & per dilectiōnē, iuxta illud Christi, Matth. v. Nisi abūdauerit iusticia uestra. Proinde docendi sumus quō ad præceptam dilectiōnem perueniatur, qua opus legis absoluauius: & qua iusticię nostræ placeant Deo, & habeantur corā illo

COMMENT DE POENITENT.

pro legis impletione. Igitur de causa & fontibus dilectionis hoc loco rursus dicenda sunt quedam: hoc est, de fide, qua sola iusti sumus & beati coram Deo: & qua omnes iusticie nostre efficiuntur bone et accepte. Denique & per quam sola accipimus spiritum dilectionis: tum modeste, iuste & pie uiuimus. Quapropter ad inchoanda illa obedientia in nobis, necesse est coniungere ad legis doctrinam, Euangelium de gratia, peccati remissione & uita aeterna, per Christum. Non possumus enim diligere Deum & proximum, quod diu ignoramus deo nos reconciliatos esse: ac reos esse intelligimus ac damnatos. Sed cum audimus ac discimus, proposita nobis euangelii consolatione, peccatis nostris ignosci, & promitti nobis atque offerri aeternam uitam, & quod gratis, sine omnibus iusticijs nostris, propter filium dei Christum, quod dicit semetipsum precium & satisfactionem pro nostris peccatis, & pro aeterna morte, in ea consolatione erigimur & respiramus, concipientes spe iusticie & aeternae uitae, per filium dei Christum, antea redacti in desperationem iusticie & salutis: atque ita incipimus redamare Deum, & proximum propter Deum, quod prior dilexit nos, cum adhuc blasphemus essemus, & tradidit unigenitum filium suum pro nobis. Ad hunc itaque modum peruenitur ad dilectionem. Nam cum agnoscimus misericordiam dei, praestitam nobis, per ipsius filium unigenitum, Christum, dominum & seruatorem nostrum, qua ad reconciliationis fidem uocamur, & ad uitae aeternae haereditatem possidendam, tunc credentes incipimus deum uere amare: cui antea occulto odio infensi reuera irascebamur, etiam si hypocritis aliud uideatur. Quoniam uero deum diligimus, ipsius quoque legem incipimus amare, & proximum propter deum. Non tamen est perfecta dilectio in hac inchoata obedientia. Impedit enim magnitudo peccati, in hac carnali natura, ne perfecti in dilectione simus. Ro. viij. Ga. v. Sed illa inchoata dilectio, seu obedientia quam praestatur per quaecumque dilectionem, placet deo: quia per fidem facti sumus filii dei, in quibus etsi adit quaedam imperfectio & impuritas, ea non imputatur eis, propter Christum. Tum quia ex fide in gloriam gratiae dei & redemptoris Christi, peccato repugnant & resistunt, ne in ipsis regnet. Praecipiunt autem & scholastici theologi scilicet multa de dilectione: sed inutiliter & ociose: nec sicut decet Christianos doctores. Quia nihil docent, de uera per Christum fide in Deum: & tamen iubent diligere deum. Deinde quia opera dilectionis nostra, fingunt esse precia & satisfactiones pro peccato & morte. Et haec impietas dogmatum scholasticorum theologorum in papistarum ecclesijs regnat: siue tyrannizat potius & grassatur, ecclesias Christi uastans, opprimens, dissipans ac perdens. Nam quid attinet tanta ubique praecipere de dilectione, & nusquam explicare, quomodo aut per quid ad dilectionem perueniatur? Immo fingere, quod per iusticias carnis donec: quod contingit per solam in Iesum Christum fidem. Denique, operibus dilectionis tribuere, quod his mereamur nobis peccati remissionem & uitam aeternam. Hoc enim an non est beneficia gratiae negare, & Christum loco unici seruatoris excludere? Ita tot seruatores fingere, qui sunt qui iusticias rationis quocumque praestant. Isti igitur Theologi non possunt explicare, nec per quomodo ad dilectionem perueniatur, nec per quid imperfecta operis nostri obedientia placeat deo, & reputetur pro iusticia & legis impletione. Quapropter relinquendi sunt, & saniora e scripturae fontibus discenda. Nos igitur sicut debemus, illa de fide frequenter inculcamus:

Impietas dogmatum Scholasticorum Theologorum:

mus;

mus: primū, ne salutem animę aliūde quam a gratia per Christū queramus. Deinde, ut per fidē in amorē legis & dei paulatim pertrahamur: discentes uidelicet, deum tā esse clementem, bonū, propiciū & placatū nobis, ut filiorum loco habeat nos, redemptos per crucē unigeniti filij sui. Postremū, ne cōfidamus ullas iusticias nostras deo placere, quā per fidē in Christū. Habent em̄ perpetuā quandam imperfectionē & defectū, sed reputantur pro legis impletione, propter iustificatorem Christū. Ita em̄ finis legis est Christus, ad iusticiā omni qui credit. Roman. x. Nā Christus ipse, quantus est, cum oī iusticia sua, & cum oībus donis, quę habet, est eorū qui credunt in ipsum. Factus uidelicet nobis sapientia a deo & iusticia & sanctificatio, & redemptio: ut qui gloriat̄, in Dño gloriatur, non in iusticijs carnis. c̄. Nūquam igit̄ uere iusti corā deo sumus, quā per fidē gratię & remissionis peccati, propter Christum: nec iusticię nostrę aliter reputant̄ pro bonis, seu impletione legis, nisi ex fide recōciliationis, per Christū præstitę. Deniq; non possumus q̄ per fidē ad amorem dei & legis puenire. Quatenus ergo credimus in Christū, iusti sumus: habentes remissionem peccati uidelicet. Tū etiam ignoscitur nobis, si quid immundicię & imperfectionis est in nostris iusticijs, & obedientia erga legem. Hæret em̄ concupiscentiā in carne, quę polluit omnia opa nostra. Sed & per fidē accenduntur animi nostri, ut alacriter seruiāt deo: nempe, amore legis & proximi. Nō respicientes nostra q̄ modo uidelicet nobis saluationē mereamur, cū ita mereri nihil opus habeamus: sed nude ad solius dei pceptam uoluntatē. Ita ergo cū iusticię præstant̄ & perficiunt dei uoluntatē: & sunt impletio legis. Idq; est qd̄ Paulus scribit. Rom. iij. Legē ergo destruimus per fidē: (id ē, tollimus ne et reiicimus pceptam bonorū operum iusticiā, p̄ prædicatam promissionis euāgelij fidē.) Absit. Sed legē stabilimus, id est, legē facimus impleri, quatenus fidem euāgelij p̄dicamus. Nō igitur fieri lex potest, nisi fides remissionis peccati prius erigat̄ in nobis. Hanc igitur, fidē in quā, quia tacēt Scholastici Theologi, imo quā plurimis falsis dogmatibus opprimūt, quę opa bona possent prædicare: quas nō uanitates & hypocrises operę ac pharisaicos cultus? Nō docēt em̄ nisi ratiōis iusticias: & liberi arbitrij opa, id ē, iusticias pharisaicas, quales ac quantę possunt ab hoīe præstari. Iusticię gratię & spūs penitus ignari. Quāq; ipsum quoq; spiritū sanctum fingant dari merito iusticię ratiōnis, hoc est, merito creature, nempe, hoīs, qui totus est immūdus, sub imperio peccati & diaboli. Cum ille spūs non det̄, nisi per unigenitū filiū dei, deum & hoīem, Christū Iesum, humani gn̄is saluatōrē. Retineamus ergo, nos iustos esse & accipere remissionē peccati, fide per Christū. Item, opa nostra place re, quatenus ex hac fide præstent̄. Similiter et spūs sancti nos participes fieri, p̄ eandem fidē in Christum: & illo spū, creati in nobis amorē legis dei & proximi. Tū eundē spm̄ efficere, ut uolūtati dei pure seruiamus: sine pharisaicis opinionibus merēdi iustificatiōem & salutem. Quas Sophistę prædicāt tū & docent. Interroga enim alūnos Scholasticę Theologię Monachos, pri-

marlos istos quosdam hypocritas & pharisæos, cur faciant suas iusticias, & præcepta operæ legis. (Nihil em̄ hic dicam de obseruationibus inanibus traditionū humanarū.) Num gratis seruiant deo: aut nū se aliquid efficere putent, quo ad meritū remissionis peccati & uitæ æternæ. Et discēs ipsis testibus, se quærere iusticiã sibi & æternam salutē, per opera sua. Nō igit̄ seruiunt deo: nec libere operantur, sed sibi seruiūt, quanq̄ inaniter et frustra. Iusticia præterea seruili, simulata, coactitia & falsa, similes istis, de quibus ad Roman. ix. scribit Paulus: Israel sectando legē iusticiæ, in legem iusticię non puenit. Propter qđ: Quia nō ex fide: sed quasi ex operibus. (scilicet querebat saluari.) Impegerunt enim in lapidē offensionis. ē. Atq; ita accidit perpetuo omnibus hypocritis, incredulis euāgelio, nec nisi pharisaice iustis. Quāquā isti ita cæci sint, ut Scholastici in sua Theologia. Fingūt em̄ se deū et legem eximie amare: kē mereri spiritum. Cum sint plusq̄ inanes & uacui spiritus: saltem spiritus gratiæ & Iesu Christi. Hæc præmissimus necessario, scripturi in hoc capite generalia quædã de operibus dilectionis. Quæ quia omittunt Scholastici Theologi, aut pharisaicis doctrinis opprimūt, nullo fructu prædicant opera legis: imo non sine graui scandalo & dissipatione ecclesiarum. Non quod malum sit legē prædicare, a quibuscunq; hoc fiat, etiam ab Ethnicis, qui non agnouerunt deum: sed quod isti blasphemis opinionibus prædicent nos mereri peccati remissionem & æternã uitam, per opera legis. Quod est gratiã abijcere: et iustificatoris Christi gloriam transferre in miseris atq; immundas carnis iusticias. Quare sunt noxi & perniciosi ecclesijs doctores: & nullo modo ferendi. Si igitur quæras, quō opera præcepta bona, quinti præcepti, fiant: & placeant deo, tanq̄ perfectã obedientia & uerus dei cultus: respondere oportebit. Primū, personam placere deo per fidem ppter Christū: deinde opera illius personæ grata atq; accepta esse, per eandem fidem. Deniq; quia qui euāgelio crediderunt, non possunt nō amare deum, nec in operando pharisaicis opinionibus aberrare. Sed quia diligunt deū & redemptorē Christum: omnia opera sua non faciunt alio fine, quã ut uoluntati dei obediant, & gloriam Christi ornent. Timent igitur deum, & nolunt eum offendere: ideo imperant iracundiæ, reprimūt odia, & a quauis iniusta uiolentia abstinent. Sed & officia dilectionis præstant quibus libet proximis suis, ingratīs & inimicis æque, ut amicis: misericordes, benigni, mansueti, clementes, placabiles & humani.

Sic de alijs præceptis operibus bonis pronuncianum est: uidelicet, illa placere deo, reputari pro iusticia & perfectã obedientia erga legem, esseq; dei cultum, quatenus fide statuimus deum ignoscere nostris p̄ctis: item, nos & opera nostra deo placere propter Christum, iustificatorem nostri, & æternū propiciatorem. Itē quando ex illa fide incipimus obedire deo, & præcepta eius facere: timere, ne quo opere per se malo offendamus ipsum. Deniq; & immūdiçias naturales deprecari: eisq; repugnare. Vt in sexto, non

De impletione
quinti præcepti.

moechaberis, agnoscimus & fatemur insuperabiles immūdicias nostras, sed fide statuimus, Deum ignoscere nobis & fauere propter Christum. Ideo uicissim uoluntati Dei subijcimus nos, repugnamus immundis affectibus, abstinemus ab adulterijs, scortatione & quibuslibet infandis libidinibus & impudicijs. Item abstinemus a crapula & ebrietate, a commertijs impudicorū, & similibus, quibus animi ad libidinem solent incendi. Ad hæc utimur coniugio in fide, cum gratiarum actione, intelligentes, quod Deus adprobat coniugia & conjugalem consuetudinem. Ut sunt hac de re clara testimonia, Math. xix. i. Cor. vii. & in Epistolis ad Timotheum & Titum.

impletio septimi.

Eadem ratio & in reliquis, ut dictum est ualere debet. Ut in septimo præcepto, Non furtum facies, agnoscimus nostram impietatem, qua infinita quadam habendi cupiditate aliorum opes nobis affectamus, & per curas huius uitæ, proni sumus, quomocumq; parare nobis opes, etiam cum iniusticia & damnis aliorum. Sed & confidimus quod DEVS ignoscat nobis per Christum, propter quem & honori nominis eius studemus. Ideoq; & per timorem eius resistimus his improbis cupiditatibus, abstinemus a contractibus parum honestis, ab usuris, & qualibuscumq; non iustis modis res & facultates parandi. Item, priuata fortuna & facultatibus contenti sumus, sine murmure & querela contra dominum. Ex promissionis fide uictum, et reliquas corporis necessitates, a Deo expectamus, tum iuxta mandatum Dei laboramus, honestis & iustis contractibus utimur, et iuste partis fruimur cum gratiarum actione. Item damus de nostro necessarijs usibus aliorum: ueluti pauperibus & euangelijs ministris, Prestamus Eleemosynam, damus mutuū, & reliqua officia facimus, per quæ aliorum opes priuatas iuuamus. Seorsim autē principes & ciuiles Magistratus iuuandis rebus publicis student, & illa omnia officia sua quilibet referunt ad diuini nominis honorem.

Deniq; in octauo præcepto, non loqueris fallum testimoniū, attendimus quam sumus proni & procliuēs ad mentiendum, fallendum, & calumniandum, quod deploramus, habentes fiduciam ad Deum, q̄ peccatis nostris ignoscat, propter Christum. Ideo ex illa fide repugnamus his morbis in natura, et abstinemus a mendacio, imposturis, maledicentia, delationibus, prodicionibus, calumnijs & falsis accusationibus in iudicio. Rursus etiam prestamus ueritatem, in omnibus dictis & factis nostris, maxime in iudicijs, in pactis & contractibus. Aliorum errata tegimus, aut certe excusamus fraterne, si tegi non possint. Sed & peccantes cum aliorum offensione & suo malo, corripimus mansuete, & in summa omnium infirmitatibus, officio lingue, studemus amāter mederi. Hæc igitur omnia officia dilectionis, & si quæ reliqua sunt, quando prestantur ex fide, & illo fine, ut uoluntati & honori diuini nominis seruiamus, sunt Christianæ uirtutes, & placent deo, & pro obedientia perfecta erga legem habentur, & sunt cultus Dei.

impletio octauæ.

*Rursus scorum
in eo in genere
de operibus dilectionis*

Igitur legem prestare, & uere bona opera operari, & colere DEVM,

nulli possunt, nisi qui uera in Deum fide præditi sunt, per seruatore Christū Iesum. Non enim alij amare deū & honori nominis eius seruire possunt: siue ex aīo prestare q̄ sunt præcepta. Aut sine impijs opinionibus, opera legis facere. Semper em̄ h̄ret in incredulis hæc pharisaica opinio, q̄ operibus externis p̄ se satisfaciāt legi: t̄m, quod illis operibus sint iusti. Et semp̄ regnat in talibus iste seruilis affectus, q̄ nihil aliud, q̄ suas laudes & suas cōmoditates, p̄ iusticias legis quærunt. Et t̄m fingunt se amare Deū & proximū: cum nō diligant nisi semetip̄s t̄m, carnali & impio amore, ut supra in exēplo de Monachis dixi. Vera dilectio est, deū p̄pter se amare: Itē legē & uoluntatem dei, quia sunt res p̄ se bonæ. Ad hæc proximū amare, propter Deū: & illi seruire, propter noīs Christi honorē. Nihil in diligēdo, aut faciēdo opera dilectionis, ad suas cōmoditates referre: nisi quatenus licet p̄ gloriā dei. Qui hoc quoq̄ credere iubet, ut si per noīs eius honorē operemur, nō q̄rentes iustificari ex lege, sed uolūtati diuine obedire, quia bona est, expectemus præmia corporalia & spiritualia hic in terris, & æterna in coelis. Qui ergo hac fide seruiūt Deo, nō possunt dici sua q̄rere: quia in promissione intuent̄ in propitiā uolūtatem dei, & glorificāt illā: Sicut affecti, ut etiā si nulla præmia essent operantibus proposita, t̄m deo gratuito obsequio seruiret̄, et mādāta eius faceret̄, a q̄ sciūt se receptos esse in filios, & hereditatē eternā et immarcessibilē expectare in coelis.

Quamq̄ igit̄ in operādo, humano iudicio per similes esse uideant̄ pijs impij: cū eadē opera sæpe uitēt ac faciāt, q̄ hoīes pijs, secūdam præceptā dei uoluntatē, uitare & facere solēt: t̄m plurimū differunt, & fide atq̄ incredulitate Itē alijs sanctis & cōtrarijs impuris motibus, discernunt̄ corā Deo: quem cogitationes cordiū nostrorū nō possunt latere. Hæc debui annotare, in doctrina de uera dilectione: & operibus placitis corā Deo. Ut discamus nobis cauere ab impijs opinionibus hypocritarū: quibus oīs spes salutis perit, & omnis operis & laboris fructus in nihilū cadit. Non est em̄ cur præmia cœlestia pro operibus suis sibi promittāt: tamen ex fide operantibus sua q̄dā præmia, & merces opis atq̄ laboris a deo cōtingat. De cuius ratiōe alio loco copiose scripsi.

*De quibusdam operibus dilectionis, in superiore legis
exegeſi nondum plane explicatis.*

CAP. XII. **R**eliqua sunt autem quædam opera dilectionis, de quibus quia in superiore legis enarratione peculiariter nihil dictum est, libet hoc loco seorsim pauca quædam annotare: ut de eleemosyna, mutuatione, contractibus, zelo seu iusta æmulatione, & similibus. Proinde de Eleemosyna & mutuatione, Matth. v. sic breuiter admonemur a Christo: Petenti abs te, dato: & cupientem mutuum accipere, ne aduerseris. Vbi, notandum quod ad eleemosynam attinet, ille petens debet probabilem rationem petendi habere. Nam mendicitas, quæ non habet iustam & necessariam causam, est impia & iniusta: planeq̄ furti & rapinæ species quædam. Idcirco & reprehenditur Paulo, ij. Thes. ij. Cum essemus apud uos hæc præcipiebamus uobis, quod
si

si quis non uult operari nec manducet. Audiuius enim inter uos quosdā ambulare inordinate, nihil operantes sed curiosē agentes. His autem qui tales sunt præcipimus, & obsecramus per Dominum Iesum Christū, ut cum quiete operantes suum panem manducēt.

Non ergo exigitur, ut quibus libet petacibus scurris, & impudentibus exactoribus, nostra beneficentia & largitionibus expositi simus: sed si quos inter nos habemus uere paupes, id est, aut aduersa ualetudine, morbis & ægritudinibus, laborantes, aut ætate ac senio confectos, siue quomocunq; alijs in commoditatibus oneratos & obrutos, ut sine aliorum beneficentia sustentari nequeant, ueluti quorum opes & substantiæ incendio perierunt, &c. eos pro modo facultatum nostrarum iuuemus. Illos enim commendat nobis Deus: ut Esa. lviij. Frange esurienti panem tuum, &c. Item Matt. xxv. Venite benedicti patris mei, &c. Et i. Ioā. iij. Qui habuerit substantias huius mūdi &c.

Porro, modum largiendi Paulus in posteriori ad Corin. cap. viij. ita explicat: si uoluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet. Non enim ut alijs sit remissio, uobis autem tribulatio. &c. Loquitur de uoluntaria largitione: nec præcipit prodigaliter profunderē opes in quoslibet. Sed requirit, ut ueris necessitatibus aliorum succurramus: & inopiam eorum nostra liberalitate subleuemus. Non prædicat ergo aliam æqualitatē, nisi qua ut quisquam est opulētior, magis abundans his corporalibus facultatibus, eo largius distribuatur sua in egenos. Quemadmodum & i. Timoth. vi. requirit a diuitibus, ut sint benefici, facile tribuendo & communicando. Ergo in illa æqualitate hoc quoq; requirit, ne inopes aliena beneficentia abutantur: id est, ne uelint locupletari, cum aliorum detrimento ac damnis: sed pro necessitate aliquantulum adiuuari, & illo necessario contenti esse. Ac debet præterea in dando quidam delectus personarum tribuentibus adhiberi. Nam etiamsi dilectio faciat nos quibuslibet egenis debitores: tñ in distribuendo est quidam ordo retinendus. Nam primo habenda est ratio cognatorum: ut parentum, fratrum, liberorum, &c. Iuxta illud Pauli, i Timoth. v. ad uiduas. Discant primū domum suam regere: & mutuā uicem reddere parentibus. Item, si quis aut suorū, & maxime domesticorum curam non habet, fidē negauit, & est infideli deterior. Postea aut & alienos pro facultatū modo iuuare debemus: & eos præsertim, qui nobiscum uiuūt. Quos & lex ante alios Iudæis præcipuo commendauit. Deu. xv.

Habet autē hæc præcepta beneficentia non solum plurimas graues cōminationes: uerē etiā p̄claras & cōsolantissimas p̄missiones. Nouit em̄ Deus tarditatē nostrā in tribuēdo: & ingritudinē p̄ tot summis erga nos bñficijs eius. Ideo uult illā his tanq̄ stimulis excitare & impellere ad obediendū: maximeq; cōfirmare in pijs, ut qd uolūtariē, pr̄optis atq; gratis animis cœperūt, subinde promptius & melius p̄ficiant. Huc igitur facit illud, Luc. vi. Date, & dabitur uobis. Mensurā bonā, & confertā, & coagitatā, & superfluentē dabūt.

in sinum uestrū. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetiet uobis. Item illud uulgatissimū. Matth. xxv. Venite benedicti possidete paratum regnum a constitutione mundi. Esuriui enim & dedistis mihi manducare &c. Et quod ibidem sequitur. Discedite a me maledicti in ignem æternum.

Vides ergo hanc beneficentiam pertinere ad gratitudinem, qua qui crediderunt exercent fidem suam in Deum per Christum. Ac certo confidunt illa præstita se tam placere Deo & redemptori Christo Iesu, quàm si ipsimet Deo patri et Christo hæc officia exhibuissent. Quia, inquit mihi dedistis manducare, & quicquid feceritis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Arguit itaque incredulos & ingratos hic locus, eos qui nulla pauperibus misericordiae beneficia præstant, propter Christum, quin etiam significat contemptum beneficiorum Christi in eis regnare. Sicut etiam testantur illa uerba Christi: esuriui, & non dedistis mihi quod ederem. Item, quicquid non fecistis uni de his minimis, nec mihi fecistis. Quasi dicat, me spreuistis, quod beneficia mortis meæ, quam pro uobis sustinui non tantum apud uos ualuerunt, ut pauperi & mendico dedissetis aliquid ad manducandum, ad gratificandum mihi.

Sed pergam prædicis pauucas adhuc quasdam alias comminationes & promissiones adijcere, ut quæ non possunt ociose nobis loqui, & in credentibus fructum pietatis operantur & perficiunt. Veluti ille Prouer. xix. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis, & uicissitudinem suam reddet ei. Ibidem, xi. Alij diuidunt propria & ditiores fiunt, alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Et. xxij. Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur, de panibus enim suis dedit pauperi. Itē. xxi. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur. Et. xxviii. Qui dat pauperi non indigebit, qui despicit deprecantem sustinebit penuriam. Sed hæc hæc tenus de ea beneficentia, quam uocant Eleemosynam, id est, misericordie beneficium, pauperi & egeno præstitum, pro gloria nominis Christi. Nunc de alijs quibusdam speciebus eius dicam, ut de beneficentia & gratitudine, qua euangelij ministris uictus & necessarij sumptus suppeditantur. Quamquam hæc est debita merces, pro labore & opere difficillimo, in quo seruiunt Ecclesie, etiã cū depositione animarum suarum. De illa igitur beneficentie redditione, præcipiens Christus, inquit: Dignus est operarius mercede sua. Et Paulus. i. Cor. xi. Ita & dominus ordinauit, ut hi qui euangelium annunciant, de euangelio uiuant. Item, quis militat suis stipendijs unquam? & plura in hanc sententiam ibidē. Vbi tandem & hæc leguntur, Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos carnalia uestra metamus? Et ad. Gal. Cap. vi. Communicec autem doctori in omnibus bonis, is qui docetur uerbum. Nolite errare. Deus non irridetur. Quis enim seminauerit homo, hęc & metet. Denique. i. Timoth. v. Qui bene præfunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in uerbo & doctrina. Dicit enim scriptura: Non alligabis os boui trituranti. Et, dignus est operarius mercede sua.

Nec frustra est, cur hæc tanta diligentia & sedulitate inculcet scriptura,

De beneficentia & gratitudine in euangelium

Christus, & Apostolus eius Paulus. Nam hac beneficentia opus est, pro ministerij ecclesiastici conseruatione: quod etiam opprimitur, ubi uictus & corporales illi necessarij sumptus ecclesiae doctoribus non ministrantur. In quo quã sit graue peccatum, & dei cõtempnus, adeoq; beneficiorũ gratiã, quã præstitit nobis deus, per unigenitum filiũ suum, quid attinet exag gerare, aut dicere? Res ipsa clamat, nihil neq; de deo neq; de Christo crede re, qui ministrorũ uerbi dei nullam rationẽ habent: quod attinet ad necessa rij uictus administratiõem. Quanto magis, si suis rebus, & opibus ab eccle sia olim collatis, in eum usum, ut ministri uerbi dei inde alerent, spolientur: ut nũc fere fit, & quidem a nobilitate, nõ paulo plus crudeliter, quam a pro miscuo uulgo. Quã est quidẽ diaboli operatio & structura, in istis oĩbus: qua pronus tendit ad uastationẽ oĩm ecclesiarum. At metuo ob id breui fu turum, ut frustra ploremus impietatem nostrã & ingritudinem: & frustra uerbi dei doctores quaeramus. Sed hoĩes pij, in quibus est timor dei, & aliqua fides in deũ, caueant ne huius criminis, cum improbis & sceleratis, re os sese faciant: unde tanta calamitas imminet ecclesie. Ideo conferãt de suis fa cultatibus, quo deinde uerbi doctores alant, & ne sint ingrati redẽptori Chri sto. Quin etiã sciant se multo minus in corporalibus rebus necessarijs egere posse, si has uolũtarias collationes, pro ministerij ecclesiastici cõseruatione faciant, quam si nihil prorsus in eũ usum conferrent: iuxta illas oēs cõmina tiones & promissiões, quas paulo ante retuli de eleemosynę beneficentia. Ut ne dicam, quanta præmia spiritalium & cœlestiũ rerum illis peculiariter p ponantur: iuxta illud Christi. Matth. x. Qui recipit uos, me recipit: & q me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam in noĩe prophete, mercedẽ pphete accipiet: & qui recipit iustũ, in noĩe iusti, mercedẽ iusti ac cipiet. Et quicunq; potũ dederit uni, ex minimis istis, calicẽ aque frigidę, tantũ in nomine discipuli, Amen dico uobis, non perdet mercedem suam.

Hic numerari debet ea beneficentia, quã confertur ad studiorum Scho lasticorum conseruationem: sine quibus nec euangelij ministratio conserua ri posset, nec respublicæ corporalium rerum sceliciter promoueri & in bo no statu permanere.

Reliqua est mutuatio, & ipsa species quædã eleemosynæ, id est operis mi ^{De mutuatio} sericordiæ, quo in distribuendo de facultatibus nostris alienæ miseriam suc ^{ne.} currimus, & eam subleuamus. Sed differt tamen ab ea beneficentia, quam u sitate eleemosynam adpellamus: quia in illa quicquid conferimus ad alio rum usum, de nostris facultatibus, id totum illis donamus, sine pacto recipi endæ sortis: in mutuatiõne autem pactum de restituenda sorte intercedit. Hoc em̄ quicquid est, quod mutuo alijs damus, id expectamus nos aliquã do iterum recepturos: uel idem, aut simile in specie, quantitate, numero & mensura. Pro datis mutuo decem aureis, totidem aureos: pro modio tritici, alium modium, atq; ita de similibus.

Quam

Quamq̄ igitur est eximia & Christiana beneficentia, ubi Christiane exer-
 cetur mutuatio: tñ longe est infra eleemosynę beneficentiã. Creditori em̄ in
 mutuatiõẽ nihil de suo decedit, sed tñ ad tēpus aliquod certũ, concedit suarũ
 rerũ usum, proxio, sine suo dāno, & sine detrimento rerũ suarũ, etiamsi cum
 proximi cōmoditate. Quo etiam noie fit Christiana beneficētia, si in fide ex-
 erceatur, cū proximi dilectione. De qua & in lege sæpe p̄cipitur: ut Deut.
 xv. & in euāgelio a Christo: ut Matth. v. loco quẽ supra citavi. Luc. vi. c̄. Ac
 dicta ẽ mutuatio, quod iterũ recipias, quę pro necessitatibus aliorũ, ad usus
 ip̄orum dedisti. Obseruandũ est aut̄, ut ille qui mutuũ petit, habeat probabi-
 lem & necessariã causam suę petitiõis: nō minus, q̄ ille, qui petit elemosy-
 nã. Deide ut uelit crediti summã suo creditori aliqñ restituere. Nã mutuũ re-
 cipere & nō soluere, res est & facinus iniquissimorũ nebulonũ & raptorũ:
 de quibus loquitur illud psal. Mutuat impius & nō soluit. Sicut & de bene-
 ficētia piorũ qd̄ protinus sequitur: Iustus aut̄ miseretur & dat. Neq̄ facile
 dici potest, q̄ sint noxi isti, et efficiant ne hæc beneficentia exerceatur, sicut
 decuit ab hoĩbus: nisi fortassis ethnice, ut p̄statur ab infidelibus. Q̄ si sunt
 tã pauperes: ut quod mutuo acceperũt nequeãt reddere, nō debent mutuũ
 rogare, sed eleemosynę p̄stationẽ. Nō em̄ licet fraudare alios: aut pactorũ ue-
 ritatẽ nō p̄stare. Quod tñ quia sæpius fit, eorũ benignitas, q̄ dant mutuũ ex-
 hauri: & debilitatur, ne uere pauperibus & pijs, q̄bus maxie opus erat da-
 re, illa p̄stetur. Nec aliter isti noxi sunt, q̄ mutuũ petunt, nō ad necessarios
 usus, sed ad luxũ & sumptus nō necessarios, uestimentorũ, crapulæ, ebrieta-
 tis, cū tñ mentiãtur se nihil postulare nisi p̄ necessarijs usibus suis, liberorũ,
 uxoris, fratrũ, & similiũ. Ita uero cū sæpius fallant creditorũ fidẽ, & non sol-
 uãt, claudunt eorũ benignitatẽ, ne benefici sint in ip̄os quoq̄: & e pauperes
 & egenos, qd̄ quã sit impiũ coram deo, uidelicet, alijs quasi obstare, ne in be-
 ne opãdo p̄gant, & multas grauissimas calamitates secum trahat, corpales,
 sp̄uales & æternas, facile iudicari potest, ex ijs oĩbus, quæ ubiq̄, in quorũcũ-
 que uiciorũ & scelerũ autores dicunt. Diuites v̄o, qui opibus & facultati-
 bus corpalibus abundãt, & naturali quadã *ἀσorgία*, inclementia & immiseri-
 cordia, nullis egenis dāt mutuũ, nisi ubi paria se sperant recepturos, grauif-
 sime peccãt. Nã & Deut. xv. sic præcipit: si unus de fratribus tuis ad paup-
 tatẽ deuenit, nō obdurabis cor tuũ, neq̄ contrahes manũ, sed aperies eã
 pauperi, & dabis mutuũ, quo eũ indigere perspexeris. Carterũ q̄ sic dāt mu-
 tuum, ut ultra sortẽ aliquid recipiant, foenus exercent. Nihil em̄ uendũ, &
 tñ recipiunt plusq̄ dederunt, ideo recipiunt usuras: tũc dãnabiles & impij que-
 stus, cū illas recipiunt cū proximi dāno, & contra eius uoluntatem: q̄quid il-
 lud est: qd̄ ultra sortẽ istis redditur. Hæc igitur uicia in cōmodatione fu-
 gienda sunt: ac uidentũ est præterea, ut Christiane exerceatur hæc uirtus. Ne
 uidelicet hominum more, uelimus in amicos & gratos hanc beneficentiã ex-
 ercet

erere: sed more filiorum Dei in quoslibet, quo ad possumus, in inimicos & ingratos eque, ut in amicos atq; gratos. A quibus uidelicet non speremus paria beneficia: aut qui nolint grati esse, Vt in mutui datione principaliter spectemus ad precepta dei uoluntate: & deinde ad necessitate proximi, propter deum. Sic enim et Christus precipit de mutuatiōe. Lu. vi. Diligite inimicos uestros, bene facite his quos oderunt. Et si diligitis eos, qui uos diligunt, qui uobis est gratia: Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si bene feceritis his, qui uobis bene faciunt, qui uobis est gratia: Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuū dederitis a quibus speratis recipere, qui gratia est uobis: Nam & peccatores peccatoribus dant mutuū, ut recipiant paria (seu mutuū, seu aliam gratitudinis beneficentiam). Verum diligite inimicos uestros, bene facite et mutuū date, nihil inde sperantes. (uidelicet, similiū beneficentia.) Et erit merces uestra multa: & eritis filij altissimi. Quia ipse benignus est, erga ingratos ac malos. Porro de contractibus emptionis & uenditionis non multa hoc loco scribam. Sufficit enim annotare licitos esse, atq; adeo necessarios: ne dum a Christianis tractari posse. Sed & quod illos dant, etiam cum lege nature pugnant: quod iubet huiusmodi commutationes fieri, quales exercent inter ementes & uedentes. Deinde satis habeo admonere, ut qui se probare deo uolunt, Christiani, contractibus honestis & probatis utantur: & sequatur formulam legis nature in emendo & uendendo. De qua & Christus precipit, Lu. vi. Et prout uultis, ut uobis faciant homines &c. In summa, contractibus utamur in fide et cum timore Domini. Nihil pro auaricia, et nihil cum spe non honesti et improbi questus conando. Nam ille principalis contractuum finis retineri atq; spectari a nobis debet, ne quid contra necessitate uel utilitate proximi conemur: idque pro timore & reuerentia mandatorum dei. Cogitemus nos non uiuere sine legibus: multo minus aliquid licere nobis contra leges. Sed precepte et prestante uoluntatis Dei debitores esse: id est, retinenda dilectionis erga proximum. Solent autem multa quiri occasione istorum contractuum: ut de licitis lucris, eorum qui uilius emunt, ut carius uendant. De dilationibus solutionum. Saepem enim carius iusto uedunt, propter dilata solutionem: et uilius emunt, quia statim soluunt. Quod totum quia gignat cum dilectione, et suspectum esse debet: et tanquam usurarium, ac minus Christianum, uitari. Sed et de spoliationibus hic agitur: quas etiam penitus improbare non possumus, quamquam pernitiosas et exitiales multis: tamen admoneri debemus, ne pro ullis spoliemur, nisi nostris facultatibus possimus soluere, et uelimus soluere: ubi ille, pro quo spoliandum fefellerit nostram fidem. Alioquin quod contentio, rixarum et blasphemiarum causa fiunt spoliationes: Sed qui ductum legis nature sequi uolent, scient se pulchre in his omnibus rebus gerere: tum ne quid contra dilectionem faciant, tum etiam ne desint proximo pro neglectam dilectionem. Quamquam et de licitis lucris communi consuetudine aut certe civilibus legibus, doceantur.

De contractibus.

Duplex ira.

In quinto precepto dantur ira: sed illa quae uult proximo malum, nulla causa nisi eius odio: aut quia uoluptatibus nostris seu commoditatibus relinquitur ab illo. Haec igitur peccatum est: quia commune preceptum de diligendo proximo requirit, ut ipse

Hos quoque aduersarios & inimicos diligamus: bene precemur & beneficiamus
 ipsis. Multo magis priuatam uindictam prohibet & iracundiae motus. Est autem quaedam
 alia ira, quae est licita, est excellens quaedam uirtus: quae uocatur emulatio in scriptur
 is, siue zelus, quae scripturae ipsi quoque Christo tribuitur: Iuxta illud de Christo,
 ex psal. lxxviii. apud Ioannem cap. viii. Zelus domus tuae comedit me. Non dissi
 militer autem & Prophetis tribuitur: ut Eliae, Elizeo & alijs. Et David saepe pro
 dicat illo raptu, emulationis & ire, se commotum, odisse inimicos suos. Est
 autem zelus iste, & iusta iracundia, gloriae dei studio, contra eius oppressores com
 moti & incitari: ut cum Christus expulit e templo eius prophanatores. Item amo
 re iusticiae & odio turpitudinis quocumque improbis & sceleratis hominibus iras
 citi: sicut scriptura proponit exempla de iusto zelo Phinees, Jehu, & similibus. Hec
 igitur emulatio seu ira, nihil odit in proximo, nisi impietatem, & studia aduer
 santia uoluntati dei. Obiurgat grauiter, impie & sua culpa errantes: quia prodesse
 amat. Sicut liquet ex illo Christi, Lu. xxiii. O stulti &c. Item ex illo Pauli. Gal.
 iij. O amatores Galatae quos fascinauit, non obedire ueritati? Quin etiam maledi
 cit his qui repugnant gloriae dei: ut extant plurima exempla in psalmis. Denique hu
 ius est ipsos quoque suos parentes odisse, & uxorem & liberos, & alios ex cognatis &
 amicissimis, si quid uelint aut iubeant, per se turpe & malum, & uoluntati dei aduer
 sari ac pugnant. Habet autem & sinistraem emulam quandam: uidelicet zelum, seu em
 ulationem, non secundum scientiam. Quae est impia & pernitiosa: & illa tamen ipse quo
 que Paulus exarsit, sed non dum conuersus ad Christum. Deuastabat enim ecclesias
 dei: ratus ea re obsequium & cultum sese deo prestare. Et tale idem Apostolus, ipsis
 Iudeis tribuit: persequentibus euangelium, & Christianos. Rom. x. Testimoni
 um perhibeo illis, &c. Ita in genere pronuntiandum est, impio furore rapi & in
 citari, eos omnes qui Christi & euangelij gloriam, & ministros Euangelij querunt op
 primere: quatenus per ignorantiam et errorem hoc faciant. Huc facit ergo illud Christi:
 Ioan. xv. Veniet hora, ut omnes qui interficiunt uos, &c. Quatenus igitur affectanda est
 ira seu emulatio, gloriae dei studio, amore pietatis et odio turpitudinis: tamen pru
 denter uidentum est, ne quae errore decepti, illa contra gloriam dei abutamur.

In octauo precepto de dissimulatione quadam et officioso mendatio disputa
 tur. Multi enim casus se offerunt, in quibus, quod res est, non oportet continuo apud
 omnes loqui: sed licet, qui etiam dilectionis est, quaedam celare. Mendacia enim ea re
 prehenduntur et damnantur lege, quae uel ex ingenij uanitate, et stulta atque inani iactan
 tia dicuntur: siue cum adulatione, et nocendi uoluntate. Item dissimulatio, quae nihil uti
 litatis habet: uel noxia est proximo. Alioquin certe et officiosae dilectionis est
 ac debitae proximo et prestandae, quaedam eius uicia et errata, dissimulare, nolle ui
 dere, tegere, et excusare. Et Christus ipse dissimulat quaedam quae abscondita ad
 tempus, et postea reuelata, faciebant illustrius ad dei gloriam. Ut Lazarum figura
 to sermone dixit dormire, significans mortuum esse. Et de puella quadam mortua
 similiter locutus est: ut etiam derideretur. Matt. ix. Sed postea prodidit mortem
 ita in manu se habere, & tollere eam posse, ut alius dormientem e somno excitare.
 Ac debemus in genere ueritatem, si quando aliqua in re, possumus aliorum salutem
 consulere,

Dissimulatio
 & officiosum
 mendacium.

cōsulere, sine alterius et reipub. dāno. Rahab. autē mendacio defendit exploratores, cū ea occultatio plurimis noxia esset. Sed q̄a habebat manifestā significationē uolūtatis dei, qua Israelitas defendebat in gētibus, et promissa sua ip̄s prestabat. Sed si fidei in deū et dilectiōis erga proximū regulā nobis proponamus, tū spiritui dei cōmiserimus nos, nihil in ullo casu poterit tā ambigū se offerre, in quo nō sciemus, quid nos oporteat sequi, prestare, aut fugere. Hæc uolui in genere hoc capite, de certis quibusdā operibus dilectionis, annotare, de quibus antea fere nihil attactū esset. Ac potest quilibet plura talium exemplorum, in oībus legibus, pro ut necesse est aliquas exceptiones quādoq; illis addere, sibi deligere. Dicā igit̄ post hac de cōcupiscētia, q̄modo a iustificatione debeat frenari & coherceri.

De frenanda et uincenda Concupiscentia carnis.

CAP. XIII.

Non est aliud remediū, aut alia uictoria cōtra cōcupiscētiā, qua illa rānē penitus extirpet, & cōsopiat, quā mors ipsa, et incineratio huius carnalis nature. Prius igit̄ nō speremus perfectā carnis renouationē, atē cōpletā resurrectionē mortuorum, quā expectamus p̄ uirtutē et potētiam resurrectionis Iesu Christi. Interim sciamus, nō esse noxiā cōcupiscētiā illis, q̄ in Christū Iesum credūt et studio glorificādi deū mortificare illā et cohercere, sese exercēt. Alijs autē, q̄ nō credūt in Christū, est caussa dānationis et æternę mortis, ut maxime q̄libet p̄cepta legis opera prestuissent. Nō esse autē noxiā cōcupiscētiā, ijs q̄ in Christū Iesum credūt, et uirtute spiritus Christi illi repugnant, probat illud Pauli. Rom. viij. Nulla cōdēnatio. &c. Nec potest foeliciter illi relinqui, nisi uirtute spūs sancti, quē soli habēt, qui in Christū Iesum uere credūt. Nemo adeo, qui per opera et iusticias suas querit saluari, potest aliquid, deo et uirtute Christiana dignū, cōtra cōcupiscētiā prestare. Pietatē simulare potest, et hypocrita esse, pharisaice iustus. Vere pius autē, et Christiane iustus esse nō potest. Esse igitur debitores frenandę et cohibendę cōcupiscētię, eos q̄ fide iustificati sunt, et ex proximo testimonio liquet, qd̄ attuli ex Paulo, et ex infinitis alijs. Imo hæc est pars altera p̄dicatiōis euāgelij, qua uidelicet docemur poenitere prop̄ p̄ctm̄, itē odisse p̄ctm̄, & relinq̄re illud, ac uere ad deū cōuertī. Hinc est illud Pau. Rom. viij. Debitores sumus, nō carni &c. quā p̄pter cōcupiscētię carnis uiuere, et illi indulgere, ac desideria eius facere, res noxia est, et dānat hoīem, de quo lege plura Gal. v. i. Cor. vi. Eph. v. &c. Quātū uis p̄ opa et facta sua nemo possit saluari, sunt em̄ iusticie carnis, immūde atq; imperfectę. Quamq̄ autē et iusticatorū opa et facta sint imperfecta, nō tamē sunt immūda opa, et rephensibiles iusticie. Placēt em̄ deo, quia facti sumus filij dei, fide per misericordiā, et credimus prop̄ Christū, peccato et infirmitatibus nostris ignosci. Ideo et si quid p̄stamus ex hac gratię fide, id reputat̄ nobis in perfectā obediētiā, et perfectā satis factionē erga legem. Nō em̄ exigitur illa perfectio & plenitudo operis iusticie, quę p̄cipitur in lege Mōsi, ab illis quę in Christum Iesum credunt, sed hoc solum, ne sinant cōcupiscētiā regnare in se, & opera carnis perficere. Certum est enim, neminem sanctorum, penitus abesse, a cōcupiscētia & immundicijs interioribus carnis posse. Sicut Paulus docet, Rom. viij.

Itaq; magna gloria est, eorū qui in Christum Iesum credūt, uidelicet peccatum concupiscentiæ quod habēt, non imputari ipsis, sed misericorditer remitti ac condonari. Sicut testat̄ & illa sententia Pauli, Rom. iij. Infelix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius? Gratias ago Deo, per Iesum Christū dominū nostrū. Porro deum efficaciter in nobis operari, qui credimus uere in Christū, & sedare atq; comprimere, carnales cōcupiscentiæ motus, Paulus locuplete docet Rom. vi. Vbi inter cetera dicit, peccatū em̄ uobis nō dominabitur. Non em̄ estis sub lege, sed sub gratia. Significat em̄ spiritu sancto gubernari, eos qui per euangeliū uere in Christū Iesum crediderunt, eoq; & desiderijs peccati illos sceleriter resistere. Nam sub gratia esse est habere remissionē peccati, & regi a spiritu, & illius uirtute desideria peccati uincere. Ideo & presentis spiritus sancti in nobis certa testimonia sunt, tentatiōibus peccati uiriliter repugnare, sicut qui tentatiōibus eius facile cedunt, arguunt nihil neq; fidei in Christū, neq; spiritus Christi, in se regnate. Id obseruēt qui carnaliter & sine pœnitētia uiuūt, ne ipsi se fallāt carnali securitate & decipiant. Nam & prius docui, nos frenādē cōcupiscentiæ debitores esse, & iusticiæ in operibus bonis. Quamq; per opera sua bona nemo saluus fiat a peccatō, aut a morte, facit tamē operis iusticia ad confirmationē fidei, & prestita a credentibus glorificat deū, & accipit multa premia a Deo, ut alio loco docui. Ideo & Apostoli frequenter adhortātur nos, ut in ea iusticia, sicut decet ambulemus. Eph. iij. Hæc hæcenus dicta sint a me, duplici enarratione in decalogi m̄a data, quæ est triplex usus: in primo et infimo gradu politicus quidam et ciuilis, quæ & philosophi prædicāt et ciuiles magistratus in suis cōstitutionibus præcipiūt. Quamq; autē illo legis usu nō iustificemur, sicut nec ullo alio, tamē eius obediētia deo debemus, ac magna gratia habēda est omnibus, qui hanc obediētia honorifice p̄dicāt, et magistratibus qui illā cōseruāt. Nec cauendū est in illius p̄dicatiōe, nisi ne pharisaicis opinionibus nobis imponamus, et ciuili disciplina aliter utamur q̄ oportet. Ita ut faciunt, qui per legis opera mereri peccati remissionē et iustificationē scelerate q̄runt. Alius legū diuinarū usus est spiritualis, & ille duplex. Prior, quo doctrina operis perfectissime boni seruit ad ostensionē & accusationē nostri peccati. Posterior autē, qua eadē doctrina admonet quibus operibus amet deus colatq; glorificari a iustificatis & receptis in gratiā filiorū dei. Oportet em̄ nos regi certo uerbo dei, ne ambigamus, quid placeat aut displiceat Deo. Et de his posterioribus usibus legum diuinarum, nos in illarum enarratione scripsimus. Nam in Christianæ pœnitentiæ prædicatione alio non habemus opus.

Legē igitur habemus reagentē nostra peccata, & accusantē ea, tū peccatores eternarū maledictionū reos conuincētē. Non tyrannice quasi Deus in perditionibus nostris delectetur, sed quia necesse est nos per uerā ostensionē peccati nostri, & promeritæ pœnæ, uidelicet eternæ mortis, uere humiliari corā Deo. Nec enim beneficia euāgelii aliter intelligere possimus, multo minus amplecti ea, aut recipere per fidē, & per uerā conuersionem nostri a peccato, deū glorificare. Demq; nec saluari a peccato & a morte. Has igitur maximas cōmoditates accipimus ex lege, spiritualiter prædicata. Ducimur ad perfectā noticiā nostri peccati, & uere humiliamur: ne de iusticiis nostris pharisaice & inaniter superbiamus. Et ad recipiendas fide euāgelii promissiones ueluti impellimur, deniq; credentes in deū per Christū, docemur, qua bonorū operū iusticia deus delectetur & ab electis sanctis suis uelut glorificari. De qua pro mediocritate nostra, in hoc tertio libro, cōmentariorū nostrorū de pœnitentia, scripsimus. Gloria autem sit Deo patri nostro, & redemptori Christo Iesu, eterna. Amen.

LIBRI TERTII PARS

TERTIA DE SACRAMENTIS.

ELENCHVS capitum tertie partis, quæ est de
Sacramentis.

De sacramentis in genere, tam ueteris quam noui Testamenti	Cap. I.
De sacramentorum noui testamenti natura, proprietate & usu: sine consideratio ne illorum, quæ fuerunt ueteris testamenti.	Cap. II.
De Baptismo seorsim.	Cap. III.
De infantium Baptismo.	Cap. IIII.
De cœna Domini, siue de Sacramento corporis & sanguinis Christi.	Cap. V.
Peroratio totius operis.	

De Sacramentis in genere:

Horrendum est considerare, quàm inepta, prodigiosa, falsa & impia sint in scriptis Scholasticorum Theologorum de Sacramentis. Non eo nomine solum, quod plura fingunt quàm sunt, uerumetiam quod illis tribuunt, quæ tribui neque debent neque possunt. Nam confirmatio & extrema unctio sunt ritus ab hominibus, sine autoritate Verbi Dei, introducti, qui etiam si probabiles essent, tam en in Sacramentorum numero haberi non deberent. Sacramenta enim adpellamus signa & testimonia uoluntatis & gratiæ erga nos Dei: qualia ab hominibus non possunt institui. Ideo ab his diuinis signis, ritus humanitus inuenti diligentissime discerni debent. Ordo autem plane non est quàm uocatio ad ministeriũ Verbi Dei, Euangelii & Sacramentorum: & ordinari est eligi & uocari ad hanc administrationem. Non tamen opus est isto ungenti ritu pro ordinandis ministris, qui nunc in usu est: & nunquã non fallat Ecclesiam, si retineatur, in electione & uocatione ministroꝝ. nec ordo ipse rectus, aliter aut noue facit sacerdotem, quàm prius sunt oēs Christiani, propter Christum. Res enim noua est, & ficta ab Hypocritis, aut certe ignaris scripturæ sanctæ, Sacerdotiũ sacrificuloꝝ Papisticorũ: & tantã habet abominationem coram Deo, propter missæ, hoc est, dominicæ cœnæ prophnationem & abusum, ut grauior & horribilior admitti non possit nec alia magis noxia esse Ecclesiæ.

Cætæꝝ Pœnitentiæ significat nostrã nouitatẽ, terrores in conscientia, odiũ, de stationem & fugã non Pharisaicã peccati: in summa, propositum melioris uitæ. Et nihil habet cũ ratione signorũ, quæ sunt à Deo instituta, sensibiles ac uisibiles notæ, ut nos admoneant uoluntatis & gratiæ Dei. Recte autem Pœnitentiã agentibus, signa propitiæ uoluntatis, & gratiæ Dei, sunt, tum baptismus, tum etiã ipsa cœna. Vere enim pœnitentibus & lugentibus sua peccata, eaque relinquentibus debetur Euangelii consolatio, seu absolutio: qua prounciantur iusti, peccati remissione, & uitæ æternæ hæredes, propter Christum, quatenus credunt in eum. Et Euangelii quidẽ adpendices atque signa testantia de uoluntate & gratia Dei erga Pœnitentes, sunt baptismus & dominica cœna.

Denique Matrimoniu pertinet ad hanc corporalem uitã, tam abest, ut signũ gratiæ in regno Christi, quod totum est spirituale, esse possit. Ac nemo magis efficitur Christianus, qui uenit in consuetudinẽ uitæ matrimonialis: nec minus Christianus est quisquis celibem uitã ducit, modo sit casta. At Sacramenta, talia sunt, ut suo ac debito usu, efficiant Christianos, eosque subinde meliores: & neglecta relinquãt deteriores. Nam minus Christiani sunt, qui negligentius utuntur Sacramentis: suas

CAP. I.

*Que in Sa
cramentorum
numero haberi
non debet.*

COMMENT DE POENITENT.

qui illa prorsus relinquunt, quasi non habeant opus consolatione, quæ est per Sacramenta. Ita ut minus Christiani sunt, à quibus Euangelii prædicatio negligenter auditur ac discitur, aut qui sine omni poenitentia uiuunt. Nihil uero huiusmodi potest de Matrimonio dici, idcirco sunt deliræ cogitationes facientium ex matrimonio noui testamenti Sacramentum.

Que Sacramentis tribui non debent.

Porro Sacramentis noui testamenti flagitiose tribuitur à scholasticis Theologis, quod non ponenti obicem, hoc est, illi qui non habet propositum mortalis delicti, conferant gratiam, ex opere operato, sine bono motu alioqui utentis. hoc est, sine fide. Hæc enim Pharisæica opinio, usum rectum Sacramentorum penitus euertit atque corrumpit. Sacramenta enim nullis unquam prodesse potuerunt, nisi per fidem, quæ admodum uerbum, cui adiecta sunt, nisi creditum, etiã iudicat ac dânat suos auditores. Ac loquor hic de ea fide, quæ statuit quod Deus nos respiciat per misericordiã & saluos faciat à peccato & æterna morte, beneficio redemptoris Christi, quam exercet, erudit, fulcit ac munit atque confirmat Sacramentalibus signis.

Neque uero detrahi Sacramentis ueteris testamenti debet ac dici, quod non fuerint ex æquo efficacia, ut noui testamenti Sacramenta, uidelicet suscepta, & in usu habita, per promissæ gratiæ in Christo fidem. Nam idem Christus regnauit in electis suis à condito mundo, & eadem fides in Christum, prædicata patribus, qui claruerunt sub ueteri testamento, efficax fuit, usque ad hæc tempora, & prædicabitur eadẽ, uirtute Dei potens, usque ad mundi huius finem. Cæterum eiusdem Christi, & fidei in ipsum alia & alia signa fuerunt, quæ nos Sacramenta gratiæ adpellamus. Non ergo existimandum est, causã mutationis Sacramentorum ueteris testameti, in illa noui testameti Sacramenta, quæ nunc durant, fuisse, ut hæc gratiam conferrent, quam priora dare non potuissent, sed sola uoluntas Dei. Sic enim uisum est Deo, eadẽ in Christum fidem, pro temporum diuersitate, prioris, nondum exhibiti in carne, & huius in quo nunc sumus, exhibiti & glorificati à mortuis Christi, aliis atque aliis signis exercere, fulcire & confirmare.

Sed non ideo dicimus efficacia Sacramenta, eo modo quo scholastici theologo: qui censent, quod gratiam conferant, uirtutes augeant, & iustificent ex opere operato: maxime, illa noui, uel potius sola. Hæc enim impia & Pharisæica opinio fidem in Christum abolet & extinguit: nec potest docere, qui sit usus promissionum gratiæ & signorum. Sed illo modo efficacia dicimus, ut uerbum Dei creditum, est efficax in san-

Sacramenta quomodo sint efficacia gratiæ & signa.

ctis: quod Paulus illi tribuit. Rom. 1. Non erubescio Euangelium Christi. Virtus enim Dei est, in salutem, omni credenti. Et. 1. Cor. 1. Verbum crucis, pereuntibus quidem stulticia est: nobis autem, qui salutem consequimur, Dei uirtus est. Ita ergo & Sacramenta affirmamus efficacia esse, in illis à quibus suscipiuntur per fidem. Sunt enim monitoria promissionis: & signa, promissionis gratiam ad eos pertinere, testificantia, qui promissioni credunt: & Sacramentis, ut confirmatoriis signaculis donatæ gratiæ utuntur.

Proinde, in usu Sacramentorum necesse est fidem accedere, quæ credat promissionibus, quantum nos admonent Sacramenta: & accipiat res promissas, quæ in Sacramento offeruntur, ut in signo & testimonio gratiæ. Efficacia igitur erunt Sacramenta, non ex opere operato, aut quia suscipiuntur, quod a quibuslibet impiis fieri posset: sicut dubitari non potest, multos impios illa recipere, quibus penitus non debentur, atque adeo sunt pernitiola, propter incredulitatem ipsorum. Sed efficaciter profunt, recepta, per promissionis fidem. Constat enim, quod Deus, & uerbo promissionis, & signis, ex æquo uult efficax esse in nobis: iustificare & saluare, quatenus credimus promittenti. Hac ergo uirtute abluit baptismus peccata, eorum qui per

Euangeli-

Euangelium in Christum Iesum credunt. Sic cœna corporis & sanguinis Christi, testatur perpetuo firmum esse hoc donum remissionis peccati, quod illis contingit, qui retinent fidem in Christum,

Sic ergo solis piis, qui Euangelio credunt, proderunt Sacramenta: ad gratiam remissionis peccati & uitæ æternæ. Sed Scholastici theologi cum de suo obice nugantur, item de fiducia operis operati, tribuunt quibuslibet impiis & incredulis, fructum & utilitatem Sacramentorum. Quamquam uidentur quidem in usu discernere pius ab impiis illo cōmento, quo fingunt in aliis non esse propositum mortalis delicti, quod aliis sit adiunctum: uerum hoc totum Pharisæice faciunt. Quia per opera & qualitates priuatarum uirtutum in hominibus, discernunt pius ab impiis, quos per promissionis gratiæ fidem discernere ab his debuerunt: ut quæ nulla est in impiis. Qui tamen opera in speciē bona, similia piorum operibus, habere possunt & plerumque habent. Quemadmodum etiam fingunt se habere propositum melioris uitæ: quod est nullum uerax, aut firmum

Qui igitur discernere ab impiis pius uolunt, illos quibus debentur & sunt utilia Sacramenta, id faciant per promissæ gratiæ fidem: quæ impiis nulla penitus contingit, quod alio loco euidentissime docui & demonstrari. Nec Deus aliter pius bonos, iustos, sanctos & uitæ æternæ hæredes facit, quam per suæ gratiæ fidem: nec alia causa, nisi per gratuitam misericordiam, & propter redemptorem Christum. Opinio itaque operis operati, usum Sacramentorum corrumpit. Non sunt enim Sacramenta, signa quibus nulla gratiæ promissio adiuncta est: cum uero signa adhibentur promissioni, tunc efficiuntur Sacramenta: hoc est, signa promissionis, utilia creditibus, incredulis autē nō modo inutilia, uerum etiam pernitiola. Promissio enim inutilis est, nisi fide adprehendatur: imo damnat incredulos. Quapropter & in Sacramenti usu debet accedere fides: qua homo signo & testimonio erga se gratiæ Dei religiose & cum fiducia gratiæ utatur: quod nisi fiat, non potest non damnosum esse, uenienti ad usum Sacramentorum.

Liquet ex his, noui testamenti Sacramenta non magis efficacia esse, quàm illa ueteris fuerunt. Quin etiam nulla unquam Sacramenta hominibus gratiam uirtute operis operati contulisse: sed utilia demum fuisse, his qui per fidem ad Sacramentorum usum uenerunt. Hac enim sola recipimus gratiam, promissione & signis oblatam: & excitatur quidem promissione fides, quam Sacramenti usus confirmat. Neque aliter hoc accidit usu Sacramentorum in beatorum patrum fide, qui in uenturum Christum crediderunt, quàm in illa nostra, qui credimus in Christum, incarnatum, passum & glorificatum, regno cœlorum, immortali atque æterna gloria. Sicut Paulus testatur, Rom. 4. adpellans circumcisionem, non simpliciter signum, quod cauillari possent, qui negant Sacramenta esse uoluntatis Dei erga nos testimonia. & fingunt tantum notas professionis inter homines esse, Sed etiam signaculum iusticiæ fidei: hoc est, ita signum ut testetur iustos esse, qui promissioni credunt. Iustos autem, peccati remissione, ut uitam æternam possideant. Jam idem est baptismi usus, quantum ad signum ac testimonium gratiæ attinet, qui fuit circumcisionis, successit enim in locum circumcisionis baptismus. Porro, ut baptismi est nos cōmonere promissionis Euangelii, & testari nostram esse illius gratiæ, qui baptizamus, si tamen credimus in Christum. Ita idem prorsus officium & usus est dominicæ cœnæ. Nec enim potest prodesse, nisi credentibus, & utentibus illa cum gratiam actione.

Hoc uerum est quidem, Sacramenta noui testamenti, quantum ad usum

Penes quid differant Sacramenta noui test. ab illis ueteris: & in quo peculiare gratiam habeant.

signorum in externis attinet, non parum præcellere illa ueteris: & plane grauiora esse. Imo uero, uetera cum nouis collata, non modo difficiliora fuerunt, uerum etiam onerosa, cum hæc nihil prorsus oneris habeant. Sic disponente omnia mirabiliter Deo, ut gratia tandem per Christum exhibita & prædicata toto orbe terrarum omnibus magis arrideret, proniusq; quibuslibet gentibus sese insinuaret. Quid enim nõ asperum est & horridum in una circumcissione nulla autè difficultas est, in baptismo aqua aspergi & ablui. Ideo difficilimum fuisset, si gentes sub iugum unius circumcissionis pertrahi debuissent, quæ in Abraham & paucis cum eo ceperat. Nec mirum fuit, illam postea in una iudaeorum gente retineri potuisse. Sic autem & de aliis oneribus Iudaeicarum ceremoniarum, longe difficiliorum, sciendum & iudicandum esse censeo. Sed hoc est discernere inter duplicia Sacramenta penes usum signorum in externis: non penes effectum, aut efficaciam quæ interius lateat, & Sacramentis tribui non debet. In usu quidem exteriore signorum, est aliquod peculiaris gratiæ beneficium, quo præcellat noua ueteribus. Deus enim, post exhibitum Christum, nullo onere uoluit premere Ecclesiam: Ideo circumcissio mutata est in baptismum, regenerationis lauacrum: oblationes autem & sacrificia in Sacramentum dominicæ cœnæ. In qua est perpetuum testimonium & pignus oblationis Iesu Christi, semel factæ, p̄ traditionem eius in mortem, pro nostris peccatis. Qua una iustificamur à peccato credentes, & absoluihur ab æterna morte. Et utentes cœna, etiam in signo adprehendimus eius gratiæ & beneficii testimonium ac pignus.

Cæterum Sacramenta ueteris testamenti, rei quam allegorica significatione spectabatur maxime accomodam figuram habuerunt, quemadmodum illa noui à re quæ significant, in signo non abluunt. Significabat enim circumcissio promissum semel, in quo omnes benedicti debuerunt, idq; proditurum testabatur ex Abrahæ posteritate. Sicut oblationes & sacrificia, maxime propitiatoria illa, significationem habuerunt oblationis Iesu Christi, in mortem crucis, pro more innocentis uictimæ, qua una Deus placari nobis potuit & reconciliari, remittere peccata, & seruare à morte. Ideo sicut circumcissio non debuit durare, post incarnatum, passum, glorificatum & regnantem Christum, sed in aliud mutari. (mutata est enim in baptismum, quod & Paulus testatur. Col. 2.) Ita sacrificia illa legis deinceps non debuerunt retineri, ne credentes Euangelio, ullius iniuria in periculum dubitationis retruderentur. Quantas enim dubitationes obsecro cum circumcissione, tum sacrificia legis peperissent, si usq; ad hæc tempora in Ecclesia Dei per manerent: Sunt igitur abrogata illa ueteris testamenti Sacramenta, primum, ne noxia essent in Ecclesia magis quam utilia. Non quia per se sint mortifera, si qui forte illis uteretur post glorificatum Christum, sicut Apostoli tolli fecerunt, quo melius consulerent infirmis & imbecillibus conscientis. Sed quia cogitare homines potuissent, Christum promissum nondum exhibitum fuisse, si uidelicet Ecclesia circumcissionem necessario retinuisset, aut si sacrificiis legalibus adhuc uteretur. Dant itaq; maxime claram significationem abrogata exhibitum & regnantis Christi. Quia nisi exhibitus esset atq; regnaret uerus Christus, nunquam abrogari potuissent. Nam impossibile fuisset Deo resistere, qui illa ordinarat atq; constituerat, duratura usq; ad tempora Christi.

Deinde sunt abrogata, non ut penitus nulla Sacramenta in Ecclesia, post glorificatum Christum haberentur, sed ut in noua alia mutata, durarent noua significatione. Hoc est, ut ipsa noui testamenti Sacramenta, usum & fructum Christi maxime perspicue & clari signis nos docerent. Clarissime enim testatur baptismus, remitti & ablui peccata, omnium qui per fidem nominis Iesu Christi illum suscipiunt.

Sicut

Sicut docet illud Ananiae, act. 22. ad Paulum. Exurge & baptizare, & ablue peccata tua. Porro, ipsum coenae Sacramentū, cuius debuit esse quotidianus usus, ut uerbi Evangelii, aut certe non rarus, maxime claram significationē habet incarnationis filii Dei, & traditionis eius pro peccatis nostris in mortē, qua nobis adoptionis gratia illa, quae in baptismo per fidē glorificari Christi confertur, impetrata est. Ipsum autem coenae Sacramentum, etiam testatur eam adoptionem nostri non posse euacuari, siue irritam fieri, modo fidem retineamus.

Fuit itaq; circumcisio iusticiae fidei signaculū & pignus apud Iudaeos, ut nunc est baptismus, in omnibus gentibus, Ecclesia Christi sparsa, & regno eius dilatato, toto terrarū orbe. Nec debuit abrogari circumcisio, donec incidisset in eum, cuius unius sanguinis innoxii effusione, purificamur à peccato, & liberamur ab aeterna morte, nempe, in Christum. Idcirco pauucas istas & miseras reliquias iudaicae gentis, quae retinet circumcisionem, etiam testatur adhuc esse sub peccato, atq; aeternis maledictionibus legis, eo quod seruatorem Christum, cuius beneficio circumcisi sumus, dono gratiae, per spiritualem circumcisionē, Col. 2. incredulitatis perfidia abnegāt. Quanquam autem & sacrificia illa legis, offerentes nunquā potuerunt iustos facere, ita ut iustificabat effectiue Christi oblatio cum iam facta esset in Ara crucis, atq; perpetuo iustificat, omnes qui credūt in eum. Sicut pulcherrime & sanctissime docetur in Epistola ad Hebraeos. Tamē profuerunt, his qui in gratiae promissionē credidissent. Profuerūt autem, ut gratiae signa & testimonia, exercentia, confirmantia, & subinde melius erudientia atq; consummātia fidem, nō ex opere operato. Nam signa eiusdem efficaciae sunt, cuius est uerbum promissionis, cui sunt adiūcta. Constat enim Deū operari in nobis, per suae gratiae promissionem & signa illius, uirtute spiritus sancti, & perficere aeternam salutem. Nec aliter profunt Sacramenta noui testamēti nisi ut signa & testimonia gratiae, erudientia & confirmantia fidem. Quia uero sacrificia legis praecipuam significationem habuerunt oblationis Christi, ideo post traditum, oblatum & glorificatum Christū, retineri non debuerunt. Itaq; hostia pro peccato nunquā dici potuisset oblatio legis, nisi significatiue, in qua uidelicet testimonium fuit, de beneuolentia & gratia Dei erga populum suum, propter promissum illi Christum, qui iustificat effectiue, uirtute sanguinis sui, omnes qui in eum credūt.

Sed haec de necessitate abrogatiōis Sacramentorum ueteris testamenti hactenus. Placuit autem Deo, etiā hac ratione suo populo in quo nasciturus erat Christus, futurus sacrificium & hostia pro omnium peccatis, praecipere de oblationibus & sacrificiis: ut paulatim erudiens assue faceret illum eo, ne existimaret peccatū & transgressiones remitti corā Deo posse, ullius carnalis iusticiae merito. (Quanquā multi hypocritae semp opinati sunt aliud, quales hoc quoq; seculū innumeros, ea eos & deploratos habet, sed p alicuius innoxii sanguinis effusioē.) quē necesse fuit Dei filium esse, & hominem sine omni contagione & macula peccati. Quia alii omnes nascimur cū peccato, & sumus propter peccatum natura filii irae. Erat autem facilimū docere, peccata non posse remitti, nec emundationē nostri fieri, sanguine taurorū, hircorū & similibus oblationū legis, Ideoq; necessariā fuisse Christi mortem, nempe, p quem & in quo promissa erat omnibus iusticia & aeterna salus, benedictio gratiae & uitae. Id quod postea apud Iudaeos omnium clarissime docuit Elaias propheta, Cap. 53. Profecto languores nostros ipse portauit & dolores nostros in se recepit, & tamē nos reputauimus eum tanquam plaga percussū à deo, & infirmatū. Reputauimus eum, tanquam percussū à Deo. Verum propter iniquitates nostras est uulneratus, & propter peccata nostra percussus. &c.

Igitur hæc omnia satis testantur, sacrificiis legis effectum iustificationis nunquam debuisse tribui, quemadmodum nullis aliis operibus obedientiæ nostræ erga legem ille effectus tribui iure potest. Cæterum sacrificia legis habuerunt uim Sacramentorum, quæ qualis sit, iam antea copiose explicatum est, & deinceps multo copiosius explicabitur, in doctrina de Sacramentis noui testamenti. Hypocritæ autem Iudæi, qui illis tribuerunt uim iustificandi, ex opere operato, & sanctis Prophetis damnati sunt. Cuius habes testimoniū ps. 49. præcipue de hac ratione. Item Hie. 7. non sum locutus cum patribus istis, & non præcepi eis de uerbo holocaustorum & uictimarum. &c. Quo certe propheta, non uoluit nisi abusum ceremoniarum in oblationibus damnare. At ille alius & grauior non potuit esse, quam est pharisaicam opinionem, meriti operis operati, in iusticia nostra. Hac enim & gratiæ detrahitur, & si des in Christum evertitur, quod hypocritæ isti, non credentes uerbo gratiæ, & arroganter de iusticia operum & factorum suorum præsumētes, perpetuo fecerūt & faciūt.

Missæ Hic quoque dicendum erat de missæ abusu, quo fingitur, esse sacrificium, pro peccatis uiuorum & mortuorum. Sed extant clarissimorum uirorum scripta, D. Martini Lutheti, & Philippi Melanthonis, contra eam abominationis impietatem, quibus illa satis refellitur. Sane autem, differentia dati & accepti, plane expedit eam controuersiam & pugnam opinionum de missa, in quibus disceptatur, num pro sacrificio, quod nos offeramus Deo, possit haberi. In cœna enim Domini (ex qua fabricauerunt Missam impostores, ad plicatilem istam ad quemuis usum, ut etiam cupiditaribus auarorum seruiat & bellantium insanis furoribus, & his similibus aliis negotiis prophanis & impiis.) nihil prorsus est, quod nos Deo offeramus de nostris donariis, sed quod Deus ipse nobis summa liberalitate misericordiæ suæ offert ac donat. Nempe corpus & sanguinem unigeniti filii sui, & cum hoc remissionem peccati, atque æternam uitam. Si tamen credimus in eum, quem dedit uidelicet precium & redemptionem pro nostris peccatis, & per Sacramentum exhibet nobis in signum & pignus, illius pro nobis uere incarnati & traditi in mortem, cum aliter redimi à peccato & morte non possemus. Ideo & fidem & gratiarum actionem, tantorum gratiæ beneficiorum, in cœnæ usu & nobis requirit, ut per quæ sola contingit nobis reconciliatio cum Deo, peccati remissio, iusticia uita atque æterna salus. At uero sacrificii ratio est, aliquid de nostris rebus Deo offerre, non de gratuitis donis, quibus prior occupat nos Deus, ut etiam oblationibus pro peccato nihil sit opus. Quare ualde cæci sunt, medicam mali & impii, qui admoniti de errore, adhuc opinantur & contendunt missam pro sacrificio retinendam esse.

DE SACRAMENTIS

Noui Testamenti scorsim.

Sed nunc scorsim scribemus, de natura, proprietate & usu Sacramentorum noui testamenti, sine consideratione illorum, quæ fuerunt ueteris testamēti. Sunt ergo ad pendices Euangelii Sacramenta, baptismus & dominica cœna, in hoc à Deo instituta, ut nobis promissionis Euangelii memoriã conseruent, eiusque admo-
 CAP. II.
 neant frequenter, & fidem illius excitent in nobis, planeque confirmet credentes, de placato ipsi Deo, & donata uitæ & salutis æternitate, per Christum Iesum. Huius enim respectu, recte uocantur gratiæ signa, recte item ea sententia dici possent, inuisibilis gratiæ, uisibiles & sensu perceptibiles res & formæ. Non ut scholastici theologi signa gratiæ adpellant, per quæ donum gratiæ & uirtutes in hominis cor efficaciter, usu Sacramenti, infundantur, etiam si nulla promissionis Euangelii fide præditi. Hoc est enim Theologis istis, efficacia esse Sacramenta, ex opere operato, in homine

mine non ponente obicem mortalis peccati, & agente tamen sine bono motu interiore cordis, & sine fide in Deum. Cum incredulum esse, & ignarum promissionis gratia, sit crassissimus obex: qui plane ac proflus indignum efficit hominē dono gratia, remissione peccati, usu Sacramenti & aeterna salute.

Proinde contra istos Pharisaicos errores notandum est, duo inspicienda esse in Sacramentis, & illorum usu: promissionem uidelicet, & signum promissionis. Promissionis autem nomine intelligamus ea omnia, quae in Euangelio sunt praedicata, de uerbi aeterni incarnatione, & traditione eius pro peccatis nostris in mortem, necessaria ad nostram salutem: sine qua, nec intelligi signi usus posset, nec signum esse Sacramentum. Concurrente uero ad promissionē signo, siue promissione adhibita ad signum, efficitur Sacramētum: quod eatenus utile est sumentī, quatenus ille fidem adfert ad promissionem, & ad signum, promissionis testimoniū ac pignus.

*Duo esse in
Sacramentis
Promissionē
& signa.*

Sicut enim per promissionem docemur, de uoluntate & gratia erga nos Dei: Ita signum, promissioni annexum & adhibitū, est pignus ac nota, quae testetur promissionis gratiam ad illos pertinere, qui sacramento debite ac pie utuntur. Igitur fide opus est homini, in usu Sacramenti: ut sine qua non posset non pernitiosus esse. Sicut enim in promissione adprehendimus Deum, Christam, iusticiam & aeternam uitam, quatenus promittenti credimus: Ita usu signi promissionis, cum fides accedit. Sine fide enim, signi usus etiam noxius esset, quemadmodum uerbi promissionis auditus, non adiunctus cum fide.

Omnia autem certius ac firmiter discimus atq; colligimus ad nos pertinere usu Sacramenti, quae sunt propitiae & bonae uoluntatis erga nos Dei, quam seorsim solius uerbi praedicatione fieri posset. Nec enim frustra adhibet Deus promissioni signa, nec potior aut melior est signorum usus, quam in confirmatione consciētiarū, de ueritate promissionum, fidelitate ac dono in nos gratia Dei. Sacramēta igitur utrumq; complectuntur, ut melius nos doceant, & solidius confirment, promissionem & illius signum. Et signum quidem est externa nota, significans nobis conferri, quae in promissione credentibus offeruntur. Sicut in baptismo aquula, qua abluitur nomine patris & filii & spiritus sancti, in remissionem peccatorum. In Domini caena, Panis & Vinum, monitoria incarnati uerbi, & traditi pro nobis in mortem, adeoq; praesentiae corporis & sanguinis Christi, in quo dono & gratiae beneficio, cibum habemus & potum aeternae uitae, quatenus illa caena utimur p fidem.

Igitur illae tales notae sensibus & oculis obiectae, adhibentur promissioni, ut cum se homines applicant ad usum Sacramenti, confirmentur, promissionem gratiae, remissionis peccati, iustificationis, & uitae, salutisq; aeternae ad se pertinere, sibiq; conferri ac tradi seu donari, modo fidem adferant ad usum huius tam sanae rei. Quibus tunc signum gratiae non inaniter res est, praeter speciem quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se faciens in cognitionem uenire. Reuocat enim nobis in memoriam Euangelii promissionē, & admonet nos factae reconciliationis, quae nostra est cum Deo, per Christū, quantumuis peccatores simus. Deniq; testatur singulos usu Sacramenti, aut recipi in gratiam, quod sit baptismo, aut gratiam amittere non posse, qui semel recepti in illam fuerūt, si fidem retineant. Idcirco enim & lapsi, in enormia uicia & peccata, ueniunt ad Eucharistiae usum, ut ibi cū laude & gratiarū actiōe confirmant fidem, & resurgant à peccato, & fortius contra illud deinceps pugnent.

Ita ergo haec duo, nempe promissio & signum eius, nō negligenter in quolibet Sacramento spectari atq; aminaduerti debent. Est autem promissio fauere Deum, & placatum esse, omnibus illis, qui in Christum Iesum credunt, Ideoq; recipi eos,

COMMENT. DE POENITENT.

& ad probari coram Deo, & haberi loco filiorum Dei, quibus & peccata remittantur & uita aeterna donetur. Signi autē hoc proprium est & perpetuū, reuocare nobis in memoriam hanc ipsam promissionem, de qua loquor, & significare atq; testari eā ad illos pertinere, qui promissionis fide ueniant ad Sacramentum.

*Consolatio
efficax peti
ex Sacramen-
tis potest.*

Cingliani.

His rationibus certe, Sacramenta efficacissime consolantur territas peccato conscientias, nisi nulla uis sit promissionum Euangelii, & signorum promissionum, ad consolandū peccatores. Sed omnino firmum est consolationem nobis per Sacramenta afferri, primum, quia magnum est audire, cognoscereq; gratiae promissionē, cui qui credunt, quomodo non acciperent pacē in corde? Deinde, quia maius est signo sacro cum adiuncta promissione priuatim confirmari, de donato gratiae regno, rei per se communissimae. Nempe, oīm qui credunt promissioni & ueniunt ad Sacramenta. Sic enim a singulis adplicantur ad usum, atq; priuatam possessionem. Itaq; recte dicitur, Sacramenta esse instituta, ut erigant & consolentur pauidos animos, tristes atq; consternatas conscientias, quas peccatum, lex, ira Dei & metus inferni terruit. Quod uero non omnes consolationem reportant usu & memoria Sacramenti, id fit quia nondum uere crediderunt in Christum Iesum, sed speculatiuē cogitationibus solum cognouerunt illum. Siue etiam ne sic quidem cognouerūt. Viderint ergo cum quo pugnent, qui negant, quod signa gratiae, quae nūc appellamus imitatione ueterum Sacramenta, fidem nostram fulciant, augeant, & confirmant. Væ derisoribus istis.

Negari non potest, in Sacramento esse Euangelii promissionem, quae profecto saluationis fidem semper requirit a nobis. Ergo credentem in gratiae promissionem consolatur, & pacificat eius conscientiam, oblato remissionis peccati dono & uitae aeternae. Maxime autē munit talem contra quascunq; tentationes peccati mortis & diaboli, promissionis signum & pignus Sacramentum, in quo uidelicet, est testimonium partae nobis & donatae per Christum aeternae salutis. Atq; ut idem per uerbū promissionis testetur Deus, tamen confirmatus haec agit, uerbo & signis, dū imbecillitatem fidei nostrae erigat, fulciat & confirmet. Aut quis est, qui docere possit, Deum Sacramenta non ita ordinasse ad nostram salutem, ut uerbum gratiae Deinde, non esse efficacem in nobis usu Sacramenti, quatenus per fiduciam gratiae illis utimur, cum sit efficax in illis, qui promissioni gratiae credunt? Nemo, qui sanæ mentis est, hoc poterit affirmare, uidelicet, nullis prodesse ad salutem Sacramenta, cum utilis sit & necessaria gratiae promissio. Quia nulla in realia est, aut diuersa, gratiae promissio, seu Euangelii per Christum, a promissione cuius admonemur in Sacramentis, & quarum fide ad usum Sacramenti uenire debemus. Imo una est atq; eadem illa Euangelii, cum hac Sacramentorum, quia Sacramenta non sunt nisi adpendices Euangelii, & adplicat ad nos eius usum, illūq; priuatim ac propriū nobis efficiūt.

Teneamus ergo, non esse Sacramenta, hoc est, gratiae signa, nisi quae uoluntate & iussu Dei adiecta sunt ad Euangelii promissionem. Quare ut uerbo gratiae suae efficax est in nobis Deus, ita Sacramentis, creans in nobis fidem spiritu sancto, & perficiens quae faciant ad consumationem nostrae aeternae salutis. In hunc enim modum erectae promissis & signo consolationem capiunt & robur conscientiae nostrae, ne in terroribus peccati, mortis & diaboli desperent. Atq; ut contra uniuersum satellitiū inferorū cōsistere ualeāt in die malo, fraudes uincere, retinere fidē & saluari. Nihil refert enim, quod hunc Sacramentorum fructum non omnes percipiunt, quanquā illis utantur. Quia nō omnes uere credunt in Christū, imo nec norūt dū, quid sit credere in Christū, aut cur Deus uoluerit nos potissimū donare Sacramentis, & gratiae signis.

Itaq;

Itaq; certum est, Sacramenta ita significatione habere iusticie fidei, ut sint eius testimonia, in illis qui Euangelio credunt, adeoque confirmationes & signacula. Quod Paulus de circumcisione dixit, plane indicans, idem de aliis omnibus Sacramentis recipiendum esse. Non enim ad legem mittunt nos Sacramenta, hoc enim esset ad desperationem salutis relegari, sed ad Euangelium, ad gratie promissionem, & ad propitiatorem Christum Ihesum. Si enim mitterent nos ad legem, non essent Sacramenta siue gratie signa, quia per legem, pacem conscientiarum non operarentur, sed magis desperationem. Ut magis irae signa essent, quam Sacramenta. Nemo est enim qui exactionibus legis possit satisfacere, Ita nemo unquam dignus fieri per legem usu Sacramenti.

Igitur ad Euangelium mittunt nos Sacramenta, & ad iustificatorem Christum, ut nos maxime certos efficiant, atq; securos donatae saluationis per Christum. Ideo non possunt non consolari efficaciter, eos omnes qui ad Sacramenta ueniunt, tanquam ad gratie signa, moti promissionis Euangelii fide, cui quisquis credit, accipit iusticie & aeternae uitae donationem. Porro, ad iustificatorem Christum mitti, est ei tradi, qui nos sanguine suo lauit a peccato, & potestate habet nos saluare a iudicio aeternae mortis. Quod ille quidem pro officio facit, hoc est, purificatos a peccato sanguine suo, saluat a morte omnes quotquot credimus in eum. Et fidem usu Sacramentorum munit atq; confirmat. In summa, Sacramentorum dispensatione adplicantur ad nos omnia quae sunt regni gratie saluantis per Christum. Debet autem ad usum Sacramenti accedere fides, quae recipiat illa omnia. Videlicet, remissionem peccati, iusticiam & aeternam uitam. Matthaei ultimo. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit.

Sic ergo, ut expositum est, intelligi uolumus, Sacramenta esse gratie & salutis efficacia signa, quia sunt promissionis Euangelii signa: prouocantia nostram fidem. Idcirco credentibus utilia, & significatia in gratia esse, eos a quibus per fidem recipiuntur. Fauet enim Deus his qui in Christum Iesum credunt: & remittit eis peccata, donans salutem. Et Sacramentorum testimonio munit illos, ut firmius credant: quia promissionibus alioqui frustra esset signa addere. Quonia uero autoritas Sacramentorum necessario est diuina, ideo plura numerari non debent, quam instituit Deus. Sicut enim solus potest promissione gratie peccatores consolari: Ita solus suae gratie illius & fauoris erga nos signum instituit. Quorum utroque, hoc est, tam uerbo, quam signo, munimur contra terrores peccati in conscientia: & confirmatione accipimus, de aeternae uitae securitate. Nec aliter intelligi debet, aut potest pie, quod de Sacramentis dicitur: esse uidelicet, efficacia gratie signa.

Vnde

Restat comentum discriminis baptismi Ioannis & Apostolorum: ut tractatur a Sophistis, de quo hic non nihil dicendum est. Illi enim putant baptismum Ioannis non profuisse ad peccati remissionem: & Ioanem sola corpora, inani scilicet & pharisaica lotionem abluisse. Cum Euangelista tam aperte testentur, praedicauisse Ioanem baptismum poenitentiae, in remissionem peccatorum, quae uidelicet accipi debuit, per fidem iustificatoris Christi, quam non tacuit Ioannes, indicans populo Christum, ac dicens, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Negare igitur, baptismum Ioannis non profuisse ad peccati remissionem, est gratie Sacramentum, idem quod hodie durat in Ecclesia, irridere, adeoque uerbum Euangelii, quod docuit, negare utile fuisse ad peccati remissionem. Denique & poenitentiam, quam docuit affirmare non aliud fuisse, quam hypocrisis aut desperationis doctrinam. Sed Ioannes uere docuit poenitentiam, ueros terrores incutens peccatoribus, praedicatione legis, & peccatores rursus ueraciter consolatus est Euangelii promissione, atq; exhibens illis signum gratie baptismum. Denique a iustificatis

De discrimi-
ne bap-
tismi
Ioannis &
Apostolorum

COMMENT DE PENITENT.

Sed ueros ac dignos penitentiae fructus requisit, cuius praedicationis forma ad hoc retineri in Ecclesia debet. Nec alia secuti sunt Apostoli, nempe, uocantes ad penitentiam, quibus baptismum praedicauerunt. Nec aliis promittebant peccati remissionem, nec propter aliud, quam fidem in iustificatore Christum. Quos postea docuerunt operam dare, ut tanquam filii dilecti Dei, a quo in gratia salutis recepti esset, studio emendationis uitae & bonorum operum praeexcellerent.

Idem ergo profusus fuit Ioannis baptismus, qui est Apostolorum, quem nunc in Ecclesia retinemus. Quemadmodum doctrinae ratio, utriusque eadem fuit, nec uariare ab ea quisquam hoc tempore debet. Quamquam fieri potuit, & procul dubio factum est, ut in reperit aliquis abusus in baptismum, quem praedicauit Ioannes, uidelicet, apud eos, qui pharisaica impietate Ioannis baptismum retinuerunt, fidei in Christum ignari, aut repugnantibus, sicut hoc tempore in baptismum Apostolorum. At nos de uero, recto & germano illius usu loquimur, qui non potuit pharisaica lotionis esse, sed eiusdem gratiae, cuius est Apostolorum. Quod si omnino discrimen quaeritur, Ioannes rationem habuit uenturi post se Christi & glorificandi, in quem postquam uenit & glorificatus est baptizauerunt Apostoli. Atque ad hunc modum durat illud aquae lauacrum, usque ad mundi finem, quod ministerio Ioannis primum cepit promulgari. Discrimen ualde exiguum est, ut uerbi Euangelii quod docuit Ioannes, praeco atque praecursor uenturi Christi, cum eo, quod post glorificatum Christum, & iam regnarem, praedicamus.

Ergo baptismus quidem ministerio Ioannis institutus est, non tamen, sine peculiari mandato Dei. Sicut testatur illud, Luc. 3. Factum est uerbum Domini, super Ioannem Zachariae filium in deserto, & uenit in omnem regionem Iordanis, praedicans baptismum penitentiae in remissionem peccatorum. Hoc nomine significat ipse quoque Christus, baptismum Ioannis a caelo fuisse, Math. 21. hoc est, autoritate & uoluntate atque mandato Dei traditum. Qui quomodo non potuisset significationem & testimonium gratiae habuisset. Aut hypocritarum ablutio fuisset. Quae etiam postea confirmauit Christus sua autoritate, exemplo atque edicto: ut rectum, et pie ac iure institutum & praedicatum a Ioanne, uenit enim, & baptizatus est ab eo, in Iordanis fluente, ita sanctificans illum nobis, ut iudaeis circumcissionem, cum ipse circumcideretur. Simul testificans se utriusque populi seruatorem esse, & credentium in circumcissione, & fide baptizatorum. Postremo diligentissime firmauit illum, quando Apostolis edixit, ut praedicarent toto terrarum orbe Euangelium, & baptizarent omnes gentes, nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, clara nimirum & certissima significatione propitiae uoluntatis & gratiae Dei, in omnes qui promissionis Euangelii fide baptizantur. Dei inquam, qui est pater, & filius, & Spiritus sanctus, Creator omnium, & redemptor mundi, & sanctificator electorum.

Sic igitur baptizari, est adoptari in filios gratiae & haereditate aeternae uitae, qui summus natura peccatores & irae filii & aeternae damnationis. Fit autem illa adoptio sine omnibus iusticiis nostris, per solam gratuitam & munificentissimam Euangelii promissionem, propter Christum. Quapropter fides adferri in eam promissionem debet, ab his qui suscipiunt baptismum, quae creatur quidem in cordibus nostris uirtute Spiritus sancti. Et sic quidem Paulus scribit, nos uidelicet saluari, non ex operibus nostrae iusticiae sed secundum misericordiam Dei, per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti.

Potius Sacramentum cenae est ab ipso meto Christo institutum. Nec enim quisquam alius potuisset hoc instituere: nisi ipse aeternus pontifex & mediator noster, qui semet ipsum traditurus erat hostiam & uictimam pro nostris peccatis: & in signum & pignus humanitatis & beneficentiae donaturus in Sacramento suum corpus & suum sanguinem. Est autem ineffabilis temeritas Papistarum, qui huius Sacramenti usum non reliquerunt

liberū aut integrū Ecclesiæ: sed certis edictis compellūt laicos ad eius usum, que in etiā mutilauerunt. Quia laicis iubent tantū alterā speciem Sacramēti dari: & signāter calicis usum illis adimūt ac rapiūt, contra edictū & uoluntatē Christi: qui se & omnia sua, omnibus qui credunt in eum offert & donat. Est autē in calicis portūcula certa significatio necessariæ traditiōis Iesu Christi, pro peccatis nostris in mortem. Nam corporis adpellatio significat ueram incarnationē filii Dei. Qui igitur fraudant Ecclesiā calicis usu, uidentur fructu redemptionis illā uelle fraudare. Nam quorsum prodesset tibi, si incarnatus filius Dei, nunquā traditus esset pro peccatis nostris in mortem? Sed si beneficio redemptionis laicos uti permittūt, cur igitur signo illius redemptionis spoliānt atq; priuānt illos? Hæc dico, ut intelligas, in hoc facinore Papistarū, esse nō obscurā significatiōē oppressi Euangelii in Ecclesia, per hypocritas & impios tyrānos, per q̄ nouissimū in Ecclesia occidentis Antichristū.

Hæc sunt horribilia auditu, & tamen in Papistarū Ecclesia pro recte factis defenduntur. Sed oportuit hæc scandala uenire & abominationē Antichristi regnare & grassari in Ecclesia, in pœnā incredulitatis, & contemptus Dei, hoīm eprobōrū, q̄ suas aures à ueritate auertunt. Væ autem istis istorū scandalorū autoribus & defensoribus. Det autem Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, ut ab imposturis ipsorum, laqueis, crudelitate & perditionibus, penitus liberemur. Non sunt autem nisi duo Sacramēta, nouo testamēto instituta, quibus Deus uoluit testari, de sua erga nos uoluntate, & promissiones Euangelii nobis conferre, baptismus & cœna cœna. Nam absolurio, est ipsa Euangelii promissio, etiā priuata illa, de qua quid sententiā dixi libro secundo. Quid autem de aliis, quæ Sacramentorū numero habentur oporteat sentire, dixi capite superiore. Sunt enim ritus humanitus inuenti, confirmatio & extrema unctio. Et ordo, est electio docentium in Ecclesia. Pœnitētia autē, est necessariæ obedientiæ & emendationis nostræ uitæ. Matrimonium deniq; pertinet ad hanc corporalem uitā, & nihil habet negotii in regno Christi. Sacramenta autem simul cum uerbo promissionis facere debent ad regnū Christi amplian dū. His ergo duobus signis, quæ dixi, uidelicet baptismo & cœna corporis & sanguinis Christi, uoluit Deus singulis nostrū, ueluti in sinū, præcipuo gratiæ dono, beneficiū redēptiōis & æternæ salutis, deponere. Et baptismus quidē est recōciliatiōis & iustificatiōis signum. Abluit enim p̄tā & regnerat nos in filios Dei. Fit autē illa adoptio & iustificatio nostri, per gratuitam misericordiā Dei, remissionem peccati & oīm delictorū nostrorū, propter Christū, Dei filium, incarnatū, traditū & passum pro nostris peccatis. Cuius beneficii, præter baptismū, alterū signum & testimoniū habemus, ipsum uidelicet corporis & sanguinis Christi Sacramētum.

Nec cassatur, uel euacuatur illa nostri p̄ gratiā adoptio, quæ contingit nobis in baptismo. Ideo neq; opus habemus Christiani iteratiōe baptismi, nēpe, qui semper admonet nos receptionis in gratiā & significat filios Dei esse. Semel enim reuocati & recepti in gratiā, atq; in filios Dei adoptati, perpetuo manemus quod facti sumus utiq; filii Dei, & uitæ æternæ hæredes, modo fidem retineamus. Caterū eucharistiæ Sacramentum iteratur. Habet enim exercitiū gratiarum actionis in renatis, & fulcit atq; firmat suo usu baptizatos, ne qui forte lapsi sunt post adeptam recōciliationem, (Quod fit sæpe, imo est quotidianū, in hac tanta imbecillitate nostræ carnis.) existiment illo casu & ruina in p̄tū irritam factā esse adoptionem, ac desperēt. Ideo ut durare debuit Euangelii prædicatio in Ecclesia, de Christo incarnato & passo, p̄ redemptione nostri à peccato & morte. non solum ut eius promissione alii inuiterentur ad fidem, uerum etiā ut hi qui crediderunt deo in fide retineantur. Ita Deus fr̄-

Sacramenta
duo.

COMMENT. DE POENITENT.

quentaria nobis uoluit Sacramentū corporis & sanguinis filii sui, utriusq; in firmiore consolationem, tam illis qui stant, quam qui lapsi sunt, ut iterū erigantur.

Baptismus itaq; noster, quo semel abluti sumus & recepti in gratiā, est nobis perpetuū testimonium & signum factæ reconciliationis, & donatæ salutis æternæ. At uero dominica cœna testatur, illam in nos gratiam, cassari aut in nihilū redigi, non posse. Sic igitur existimabis, quisquis es baptizatus, te esse filium, neq; posse hanc tantam gratiam ullius rei iniuria amittere, etiam si forte lapsus sis in aliqua uicia & peccata, tu modo fidem retineas, dolens ex animo de admissio, & uere resurgens de peccato, iterumq; hac emendatione tui ad Deum conuertaris. Nunquā enim deseret nos aduocatus noster, & propitiator æternus, Christus Iesus. Ioan. 2. Quod etiā testatur, quotidiana illa donatione sui, quæ fit in eucharistiæ Sacramēto, nec repelli a se, nisi qui semetipsos excludunt, per incredulitatem & desperationem.

In summa. Sacramentorū est conferuare nobis Euangelii memoriā, & significare atq; testari Promissionem Euangelii nostram esse, pacē operari in animis nostris & securitatem æternæ uitæ. Nam quia Sacramenta sunt adpendices Euangelii, ideo necesse est, ut eundem effectum habeant cū Euangelio, qui est confirmationis animorum nostrorum, ut nihil hesitantē fide recipiamus, nos Dei filios & uitæ æternæ hæredes esse, propter Christū. Quæ est quidem uis, operatio & effectus Spiritus Dei in nobis, sed per Euangelium & Sacramēta. Hinc Paulus Euangelio tribuit, quod sit potentia Dei, quæ saluos faciat credentes. Iam Euangelio addita sunt, non legi, Sacramenta: neq; uero, ut sint tantum professionis notæ, sed simul signa gratiæ & testimonia remissionis peccati & uitæ æternæ, in omnibus qui Euangelio credunt, quod firmissimis probationibus hætenus ostendi. Ideo imbecilles, & territas peccato, & horrore mortis consciētias, fulciunt, consolantur ac muniunt, spe remissionis peccati, iusticiæ & æternæ uitæ.

Proinde idem saluationis effectus tribui debet, Euangelio & Sacramentis. Nā Euangelio saluamur, excitata in nobis illius fide, per spiritum sanctum, & confirmata Sacramentis. Hæc sunt enim duo illa, administrationis externæ in Ecclesia, promissio inquam Euangelii & Sacramenta, per quæ illa remittit peccata, iustificat & saluat peccatores, tanquam ministra. Eo namq; ordinata sunt a Deo, ut per quæ ipse efficax est in nobis, suæ gratiæ fidem excitare, & excitatam exercere & confirmare. Hunc autem pium Euangelii & Sacramentorum usum, comitatur simul confessio gratiæ & gloriæ Dei, & redemptoris Iesu Christi. Item, inuocatio, laus & gratiarum actio. A deoq; totius uitæ nostræ nouatio, seu pœnitentiæ studium, de quo egi in hoc toto scripto, quodq; est obsequii nostri, grati & accepti coram Deo, per Christum Iesum, in his qui Euangelio gratiæ credunt.

De Baptismo seorsim.

CAP. III.

Hætenus in genere scripsi de Sacramentis, quæ cum duo habeant, promissionem uidelicet gratiæ, & eius promissionis signum & pignus in eos qui Sacramentis pie utuntur, omnino firmum est, quod docui, Sacramētis salutem nostram adiuuari & perfici, quæ impetrata est nobis sanguine Christi. Excitant enim & confirmant fidem per promissionem remissionis peccati & uitæ æternæ, quæ in illis est. deinde, per signum promissionis, quod testatur fauere Deum, & habere eos loco filiorum suorum & hæredum æternæ uitæ, qui in Christum Iesum credūt. Etenim promissio Euangelii ideo facta est, ut ea saluemur, requirens fidem, & signis illā exercens atq; confirmans, ne ambigamus seorsim in nos transfundi, ut ita dicā, quæ alioqui per promissionis uerbum in omnes sparguntur. Verum hæc quæ dixi in genere de

nere de Sacramentis, liber etiam seorsim intueri & expendere, in baptismi & dominicæ cœnæ rationibus: quo sint magis lucida, & firma omnibus, quæ de usu signorum nosse refert.

Paulus igitur adpellat baptismum regenerationis lauacrû: ad Tit. 3. Baptismo enim adoptamur in filios Dei: quatenus baptizati credimus Euangelio. Iuxta illud. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Sic ergo & iustificationis signû est & testimonium baptismus: quæ sit remissione peccati, sine omnibus iusticiis nostris, si tamen Euangelio credimus. Nam idcirco adoptamur, ut per remissionem peccati, prorsus gratuitam, simus filii Dei iusti, & uitæ æternæ hæredes, propter Christum Dominum, iustificatorem & seruatorem nostrum, antea filii iræ & mortis. Quamquam illo lauacro regenerationis loti, etiam opus habeant renouatione cordium, quæ sit spiritu sancto: quod non modo Paulus testatur, loco quem paulo ante citauit. Tit. 3. Verum etiam Petrus, act. 2. Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum: & accipietis donum spiritus sancti. Pœnitentiam ante omnia requirit: quia Deus nulli potest fauere, cui non dolet, quod impie, nequiter & scelerate admisit, & qui iudiciis Dei nihil terretur: deniq; qui non totus est, in proposito melioris uitæ. Etiam si propter aliud saluum faciat peccatorem, nempe, propter Christum, si in ipsum credat. Non enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, per quod oporteat nos saluos fieri. Idcirco & remissionem peccatorum accipiunt, soli qui in nomine Iesu Christi baptizantur, quod secundum est in contione Petri. Postremum, de donatione spiritus sancti agit Petrus, quæ uera in Christû fide baptizatis contingit, & efficit clamare, certa significatione filiationis, abba pater, & in studio melioris uitæ proficere.

Quid baptismus.

Igitur per promissionem Euangelii offertur nobis reconciliatio & æterna salus, quam nos per fidem adprehendere debemus. Quod ut maiore fiducia cordis, & alacritate securitatis faciamus, additus est primum ad promissionem baptismus, regenerationis signum. Nam Deus, cum baptizamur, testatur se nos in gratiâ recipere, Euangelii promissionem ad nos pertinere, adprobare fidem nostrâ, atq; illud Ecclesiæ factum, quo per baptismum in populum ac cœtum filiorum Dei inserimur. In hoc enim proposuit hoc signum, & prædicari fecit suæ gratiæ Euangelium, in Ecclesia. Mar. ult. Prædicate euangeliû omni creaturæ, qui creiderit & baptizatus fuerit saluus erit. Hoc enim est remittere peccata Ecclesiæ factu, iuxta illud Christi, Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Ecclesia enim aliter nullis potest remittere peccata, quàm per prædicationem promissionis Euangelii, & per Sacramentorum administrationem. Quorum utroq; testatur uidelicet, remitti peccata, his qui in Christum Iesum credunt. Quare firmissimam consolationem adfert, omnibus quos absoluit, promissione remissionis peccati, propter fidem in Christum, quos etiâ munit potentissime per Sacramenta, contra quoscunq; terrores pœni, inferorû, & æternæ mortis. Ut cum per donû baptismi, testatur Dei filios esse.

Non igitur est iustificatio, baptismus, sed iustificationis signum & pignus. Neq; cõtigit nobis iustificatio in baptismo, quia aqua eius abluimur, sed quia abluti credimus per promissionem Euangelii in Christû. Et quia nulla alia spe uenimus ad baptismum, quâ reconciliationis cum Deo & uitæ æternæ per Christum. Idcirco ille, qui dicit. Exurge & baptizare & abluere peccata tua, inuocans nomê Domini, nõ baptismum simpliciter, sed & fidem in Christum requirit. Ostendens baptismum esse efficacem ad abluionem delictorum & remissionis peccati, qui per fidem in Christû suscipiatur. Neq; enim rite inuocant nomê Domini, nisi qui fiducia remissionis pœni, per Christum, dicunt. Deus propitius esto mihi peccatori. Claret itaq; ex his, quo-

COMMENT. DE POENITENT.

modo baptismus sit regenerationis lauacrum, quia est adoptionis & iustificationis signum & pignus, his qui in Christum Iesum credunt. Ideo testatur filios Dei esse, & uitæ æternæ hæredes. Huc facit illud Pauli, Gal. 3. omnes enim uos filii Dei estis, per fidem, quæ est per Christum Iesum. Quicumq; enim per Christum Iesum baptizati estis, Christum induistis. Quem usum baptismi & Petrus docet, 1. Pet. 3. Vbi testatur nos saluari baptismo, quo non sordes carnis deponantur, sed conscientia bene respondeat apud Deum, per resurrectionem Iesu Christi à mortuis. Qui est ad dexteram Dei, deglutiens mortem, ut uitæ æternæ hæredes efficeremur. Nimirum credentes in eum, qui traditus est in mortem & glorificatus resurrectione, & regno ad dexteram Dei in cœlis donatus, pro saluandis nobis à peccato & æterna morte.

Tantam igitur confert gratiam baptismus, illis qui misericordiae Dei per Christum Iesum credunt. Eos enim abluit à peccato, atq; ideo efficit, ut conscientiae ipsorum bene respondeant apud Deum, propter fiduciam remissionis peccati, iusticiae & æternæ uitæ: quæ promeruit nobis Christus, per suam resurrectionem à morte. & tenet regnum in cœlis, quo credentes in eum est glorificaturus. Atq; hæc est conscientiae illa bonæ firmitas apud Deum, de qua ad Rom. 5. Paulus scribit. Iustificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum. Per quem & accessum habemus, per fidem in gratiâ istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriae filiorum Dei.

Non igitur inefficax lotio est baptismus. Qui posset enim nõ beatos efficere, eos qui credunt, cum Dei mandatum habeat, & gratiæ promissionem, & est uerbum uitæ in illo. Igitur & signum est, conseruans nobis promissionis Euangelii memoriâ, illamq; propagans ad omnem Christianorum posteritatem, & pignus confirmatæ promissionis, in eos qui illi credunt. Testatur enim liberatos esse a peccato & à morte æterna: esse item populum & filios Dei, & uitæ æternæ hæredes. Non tribuimus uim magicam Sacramentis, in morem nugacium sophistarum, qui fingunt homines usu Sacramentorum, in nouo testamento, ex opere operato consequi gratiam, incrementa uirtutum, remissionem peccati, iusticiam atq; æternam uitam. Sed docemus, promissionis Euangelii esse certa & infallibilia signa, quæ exerceant nostram fidem, & significant atq; testentur gratiæ promissionem ad nos pertinere. Ita enim confirmant nos, de donata gracia remissionis peccati & uitæ æternæ per Christum. Quæ doctrina tam est certa, uerax, solida & firma, ut à nemine omnium aduersariorum Euangelii & Christi possit conuelli.

Cæterum mandatum de baptizandis christianis, hoc est, inserēdis in Ecclesiam filiorum Dei, omnium gentium populis, baptismo aquæ, extat primo Math. 28. in hæc uerba. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filii & spiritus sancti, docentes eos seruari omnia quaecumq; mandauit uobis. Hoc enim mandatū dedit, uictor peccati & mortis, Rex & Deus cœlorum, ipse Dominus & seruator noster Iesus Christus. Porro doctrina, de qua præcepit Christus, & cui annexa sunt Sacramenta, non est quam Euangelii promissio, confirmans nos, de remissione peccati & uitæ æternæ, quatenus credimus in Christum. Quam gratuitam esse, hoc est, sine conditione iusticiarum nostrarum donari, testantur omnium præcipue, tam ueteris quam noui testamenti Sacramenta. Quid est enim in Sacramēto, quod nos Deo offeramus: promissio aut illa testatur Deus, se nobis gratis ignoscere, & gratis pro populo suo & filiis Dei habere. Signum promissionis: sed quomodo signum aliud testari posset, quam de hoc ipso, quod per gratuitam promissionem offertur, & cuius fides exigitur à nobis. Hoc est, remissionis peccati, & donatæ nobis uitæ æternæ. Quod ego ad tedium usq; & morositate in hoc

in hoc scripto de Sacramentis, inculco, sed propter impios doctores, prophanatores Sacramentorum, ueteres & nouos. Quorum illi fingunt Sacramenta uirtute operis operati efficacia esse: hi uero negant testimonia esse uoluntatis Dei & iustificationis. Nec tribuunt eis, nisi professionis significationem: atque adeo allegoricam significationem nostræ nouitatis. Quæ tamen si spectanda sint in Sacramentis: tamé ille principalior usus, debet omnium potissimum prædicari in Ecclesia, quo doceatur, esse uoluntatis Dei & iustificationis testimonia & signa.

Nam quia Christus præcipit nos baptizari nomine patris, & filii & spiritus sancti: qua fronte audent quidam asserere, nullam esse diuinæ uoluntatis significationem, & nullum gratiæ testimonium in baptismo? An non hoc Dei nomine baptizari, est recipi in numinis fauorem, gratiam, & benedictionem? Deinde, an non testatur hoc Christi mandatum, his qui baptizantur fide promissionis Euangelii, remitti peccata, per misericordiam Dei, propter Christum, propitiatorem & satisfactorem pro nostris peccatis? Denique, recipi eos ita in gratiam Dei, ut à spiritu sancto gubernentur, & custodiantur à peccato, donec exuto corpore peccati, & deposito mortalitatis onere, salui fiant, & perpetuo regnent cum Christo? Ergo satis feliciter ordinur in baptismo Christianismum: quia est in illo certum signum fauoris, beneuolentiæ & presentissimi auxilii Dei patris, & filii & spiritus sancti. Ac durat illa baptismi significatio & res, seu gratiæ testimonium in baptizatis, per omnem uitam eorum: hoc est, fidelium. Incredulis enim nihil prodest, etiam si baptizentur. Semper autem requirit à nobis Deus, monitorio illo baptismi, ne dubitemus nos in gratia filiorum esse: & in ea beatitudinis certitudine, qua nos Deus pater, filius, & spiritus sanctus, defendit, protegit, gubernat atque propugnat: ut etiam si quo casu lapsi fuerimus in peccatum & transgressiones, tamen ex gratia, in qua sumus per fidem, cadere nequeamus: modo fidem retineamus. Hæc est maior felicitas, quam fuit primi hominis in paradiso. Adæ enim semel lapsus, non erat integrum reuerti: quin prius æternis maledictionibus obrueretur ac perderetur, ipse & omnis posteritas cum eo. Sed reparatis beneficio gratiæ per Christum, ignoscantur omnium peccata & delicta, etiam si qua carnis imbecillitate, quod fit sæpe, denuo labantur. Modo reuertantur & redeant in uiam, hoc est, delictorum poenitentiam agant & retineant fidem.

Liquet igitur ad quid prosit baptizari & lauacro illo regenerationis tingi, nimirum ad peccati nostri & delictorum omnium ablutionem, in qua est adoptio nostri in gratiam filiorum Dei, quam sequitur æternæ uitæ hæreditas. Quæ res amplissima, supra quam dici potest, sunt maiores, & excedunt longissime captum rationis, offeruntur autem nobis, per Euangelii promissionem, & illius signum ac pignus baptismum, quo fidem nostram exerceamus & confirmemus. Et huc facit illud Christi, Marc. ult. Prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Cæteræ allegoria baptismi exponitur à Paulo ad Rom. 6. Debent enim qui baptizari sunt continuo mori carne & spiritu uiuificari, atque sic professioni uitæ Christiæ respondere, & probare quod uere crediderint in Deum per Christum Iesum. Consepulti enim sumus cum Christo, ut Pauli uerbis utar, per baptismum in mortem, ut quemadmodum ille surrexit à mortuis, per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Sed hoc nouitatis nostræ institutum, & studium, alius baptismi effectus est, longe infra illum, quo Dei testimonio certificamur, conferri nobis peccati remissionem, iusticiam atque æternam uitam per Christum. Ac debet sequi consolationem fidei illa nouitas, tanquam iusticiæ fidei fructus, quia in quibus deest mortificationis & uiuificationis studium, nec significationi baptismi, nec Christianæ uitæ satisfaciunt.

Discepatur hoc tempore & de infantium baptismo propter impios anabaptistas: à quibus ille improbatur, & multis aliis in rebus ueritas uerbi Dei corrumpitur, & pax Ecclesiae horribiliter turbatur. Dicam igitur ego quoque, per occasionem, nonnihil de infantium baptismo: quem Ecclesia adprobat, & recte proprio & necessario defendit. Atque ut hinc ordiar, primum satisfacit mihi ille ueteris Ecclesiae consensus, consuetudo & exemplum, quo, ut dixi, ille baptismus probatur, defenditur, & retinetur. Nec enim potest ullis iustis aut firmis rationibus doceri, hoc eius factum esse improbandum: tanquam uanum, noxium & uerbo Dei contrarium. Sed sunt plurimae probabiles & firmae rationes, quae declarant, hoc Ecclesiae factum, quo censuit infantulos & iubet inserere Christo, atque incorporari per baptismum, esse pium, rectum & necessarium. De quibus nuper scripsit sanctissime, uir clarissimus Philippus Melanthon: à cuius iudicio & sententia, homines prudentes & pii non possunt uariare. Quia est testimonio scripturae roborata: ut refelli, & improbari iure nequeat.

Nam primum, ut ab illius rationibus ordiar, certum est regnum Dei & promissionem Euangelii etiam ad pueros pertinere, iuxta illud Mar. 10. Sinite pueros uenire ad me, & ne prohibueritis eos. Talium est enim regnum caelorum. Item Matth. 23. Videte, ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uobis, quod angeli eorum in caelis, semper uident faciem patris mei, qui in caelis est. Venit enim filius hominis saluare quod perierat. Venit igitur, ipsos quoque paruulos saluare, & regno gloriae suae donare, quorum tamen peccatum maneret, nisi Christo per baptismum insererentur. Sed ut anabaptistae hoc argumentum & probationem eludant, negant peccatum originis, & putant de infantibus nihil pronuncianum esse ab Ecclesia. Qui hoc quoque signo cognoscendi sunt, & aestimandi quo spiritu agantur. Constat enim testimonio Pauli, quod natura filii irae sumus. ideo protinus nati indigemus seruatore Christo. Nec ille saluat, nisi peccatores, nec quisquam sine eo potest saluus fieri, à peccato & aeterna morte. Sed anabaptistarum dogmata, eo inclinant, ut seruatore Christo tandem penitus ex claso, Iudaicae & Turcarum opiniones, de iusticia & saluatione, regnent in mundo: utque postremum nemo ueniat ad baptismum, quem uidelicet irrident anabaptistae non recipientes, testimonium uoluntatis Dei erga nos in illo esse. Sed habere tantum allegoricam significationem nostrae nouitatis. quae nulla ab ipsis docetur, nisi pharisaicarum opinionum, de iusticia nostrorum operum.

Quia igitur firmum est, praedictis testimoniis, regnum Dei & promissionem Euangelii, etiam ad pueros pertinere, sequitur iure & necessario baptizari infantes ab Ecclesia. Quia necesse est illos inseri in Ecclesiam, ut participes regni gratiae & promissionum eius efficiantur. Et cur negemus illis gratiae testimonium, quibus saluationem offert atque tribuit Christus: Imò quae haec audacia & impietas est, negare paruulis, quod cum adimimus, prius illos regno gratiae & salutis: nisi enim Christo incorporetur, non poterunt saluari. Non enim remissio peccati & salus illis contingit extra Ecclesiam, ubi non est Christus, nec uerbum Dei, nec gratiae Sacramenta. Neque, quae hoc nomine conuocatur, quod extra eam, in qua Christus regnat, & uerbo atque Sacramentis, efficacibus spiritu sancto, suis adest, nullam sperare licet salutem.

Nec uero refert quod paruuli infantes, non audiunt neque discunt, more nostro, uerbum Dei. Quia non ideo non efficax est in illis spiritus sanctus, quando ad baptismum adferuntur, & inuocatur super illos nomen Domini. Imò dubitari non potest efficacem esse in ipsis spiritum sanctum ut quare non minus est, Christi beneficio, regnum Dei, quam adultorum. Ut igitur placeat Deo, efficit atque operatur in illis spiritus sanctus aliquam noticiam gratiae & seruatoris Christi. Quam licet, qualis sit, nos definire nequeamus, tamen certum est paruulis saluandis adest.

dis adesse. Vivit. n. sua fide iustus: & noticia Christi saluatur, quisquis saluatur. Si igitur puerorū est regnū Dei, & que ut adultorū, quod est irrefragabile, necesse est ut agnoscamus & fateamur, Deū efficacem esse spiritu sancto, & potēter operari & creare etiam in paruulis saluandis, quādam Christi noticiā & gratiā fidē. Quā quomodo donari posset extra Ecclesiam, ubi nec uerbū Dei nec Sacramenta in usu habētur.

Nam Deus administrationē uerbi & Sacramētorū eo ordinauit, ut sint media, per quā in Ecclesia beneficium redemptionis ad singulos adplicetur: In quibus ipse uult creare fidē, & saluationis participes eos efficere. Quoniā uero non habet Ecclesia, q̄ externo uerbo agat cū paruulis, recte per administrationē baptismi, & inuocationē nominis Dei patris, & filii & spiritus sancti, offert atq; consecrat illos misericordiae Dei & seruatori Christo. In eo faciēs mā datū Christi: qui uult, ut ministerio Ecclesiae salutē consequatur. Et reprehendit atq; damnat eos, qui paruulos arcēt ab illa salute. Adhuc enim loquitur nobis & toti Ecclesiae Christus: sinite pueros uenire ad me, & ne prohibueritis eos. Talium est enim regnū cœlorū. Mar. 10. Item, Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uobis, q̄ angeli eorū in cœlis, semper uident faciem patris mei, qui in cœlis est. Venit enim filius hominis saluare quod perierat. Math. 18.

Proinde, qui non efficiuntur membra Ecclesiae, ut neq; iusti, neq; beati esse, corā Deo possunt: ita nec participes regni Dei. Nō sunt autē Ecclesiae mēbra, in quibus nulla gratiā noticiā est & fides: aut nullū signū, quod testetur eos ad promissionē gratiā & salutis pertinere. Neq; possumus derogare infantibus fidē: ut neq; spiritū sc̄m detrahere, fidei formatorē. Quē efficacē esse in paruulis baptizatis, testatur exēplum infantū circūcisōrū. Oīno igitur necesse est baptizari infantes, ut Deo per potētiā spiritus sc̄i agente in ipsis promissam salutē consequatur. Quia nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nō potest intrare in regnū Dei. Ioan. 3. His ego ratiōibus equidē moueor ut credā, infantū baptismū, apostolico instituto, à tēporibus glorificati Christi, usq; ad hęc tēpora durare & retineri in Ecclesia.

Sic igitur existimemus, infantibus non minus deberi salutē, beneficio seruatoris Christi, quā adultis: & extra Ecclesiam nulli cōtingere salutē. Deniq; sicut peccata eorū qui adulti recipiūt baptismū abluūtur: Ita infantū peccata abluuntur sine fide illoꝝ. Quā Deus quidē sua uirtute operatur in eis, quod nisi faceret, nō posset eos regno aeternae salutis & gloriae Christi donare. Hanc rationē cōfirmat & ipsius synagogae exēplū: quae infantulos suos uolūtate & mā dato Dei circumcidit. Gen. 17. Et ualuit corā Deo pactū cū ipsis inītū, de recōciliatiōis firmitate, erga eos qui promissioni credidissent: quāquam uerbū promissionis pro rationis usu capere nondū possent. Ut ergo infantibus Hebræorū, non inanis nota, neq; uacū signum fuit circūcisio: sed iusticiā fidei uerax testimoniū & signaculum, ut Paulus uocat. Itā baptismus eius rei nota & pignus est, omnibus Christianis, nedū infantibus baptizatis. Ideo rectū est & piū & necessariū, infantū peccata abluuntur Ecclesiae ministerio per baptismū, cum sine hoc regenerationis lauacro nequeant saluari. Postremū, baptismi mā datum est uniuersale, cum ergo baptismus infantibus conferri possit, cur excludas illos ab eo? Nā cū per ratiōis usum doceri possunt, adhibentur etiā ad uerbi rei praedicationē. Ita ut fiebat durāte adhuc circūcisioe, quōiō exēplo satis defenditur Ecclesiae factū & calūnia anabaptistarū, etiā si nihil aliud praesidioꝝ pro defensione illius esset. Qui igitur negant infantibus baptismum, isti simul & remissionem peccati & uitae aeternae gloriae ipsis derogāt: quā concedit ac tribuit eis Christus. Et sane quidē rem baptismi, hoc est, saluationē à peccato & morte, auferūt eis, quantum in ipsis est, qui illos arcēt à baptismo: quo nomine sunt pestilētissimi hostes Ecclesiae & salutis infantū. Quem uero nō moueat circūcisionis exēplum, ut non existi-

COMMENT DE POENITENT.

met, ipsos quoque Apostolos infantibus Christianorum protinus baptismo abluisset. Testabatur enim Dei mandatum de circumcissione, ipsos quoque infantibus recipi ad saluationem: & accedebat mandatum de baptizandis omnibus gentibus, nec ignorabatur, circumcissionem transiisse in baptismum: qui nunc certe non minore periculo differretur, quam olim circumcisio. Nec potest excludere infantibus a baptismo mandatum de predicando Euangelio in omnes: sicut nec excludit eos mandatum, de predicandis nuptiis, ad eos qui incontinenter alioqui & minus caste uiuunt. Sed testatur Euangelii adnunciationem ad omnes inuulganda esse: ut quicumque uelint, moti a gratia & spiritu sancto, intrent in Ecclesiam, per baptismum, & Christo Iesu incorporentur, ipsi cum paruulis & infantibus suis, & cum tota reliqua familia sua.

Nam & Iudaei habuerunt mandatum de predicando uerbo Dei, tum legis, tum promissionum gratiae, non minus certe quam Christiani. Et tamen eo non potuerunt excludi infantibus a circumcissione, signaculo iustitiae: quanquam ad cognitionem uerbi soli adulti uenirent. Ergo nec infantibus temporum glorificati Christi, propter uniuersale mandatum predicandi Euangelii, excludi a baptismo debet: nam tandem pro aetatis ratione etiam ad uerbi doctrinam ab Ecclesia suscipiuntur. Interim uero baptizantur, & signaculo filiorum Dei donantur, quia Deus sine lauacro regenerationis baptismo, & sine renouatione nostri quae fit spiritu sancto, neminem uult saluare. Non aliter, quam pro filiis gratiae, a temporibus Abrahae, usque ad Christum, neminem non circumcisum agnoscere & recipere uellet. Ideo & circumcidi infantibus Hebraeorum debuerunt, ut hoc tempore necessarium est infantibus Christianorum baptizari. Sed anabaptistae instant, neque quicquam uehementius urgent, quo derogent infantibus baptismum, praeterquam quod affirmant infantibus deesse fidem in Deum. Verum haec est insignis improbissimorum hominum temeritas. Quo enim argumento, uel in specie probabili, docere poterunt infantibus nullam esse gratiae aut Christi noticiam: siue adultis, quos rebaptizant, ueram in Deum fidem & noticiam Christi esse? Nos certissimis utique & firmissimis rationibus contendimus, Deum efficacem esse in infantibus, & aliquam noticiam gratiae & Christi in illis creare. Nempe, quibus donat regnum caelorum, quod certe sine gratiae noticia & spiritu sancto nullis contingit. Verum anabaptistae utrumque negant & potentiam & bonitatem Dei pro saluandis infantibus, & fidem nihil aliud esse somniant, praeter quam inania rationis cogitata, cum nihil magis aduersetur fidei, atque aboleat illam, quam rationis iudicium & sententia in uerbo Dei. Verum demonstrat nobis anabaptistae, uera fide praeditos esse, omnes eos, quos rebaptizant, ut dixi adultos. Nos interim probabile faciemus deesse eis fidem, ipsi uero uiderint, quid nostra efficiant. Nam impossibile est uera fide & spiritu sancto praeditos esse, eos in quibus regnant tota impietas, blasphemias, flagitiosas, seditiosas, futiosas & plane diabolicas opiniones, atque in anabaptistis. Negant enim peccatum originis, & damnant proprietatem rerum. Damnant item ciuiles Magistratus, qui sunt ordinatio Dei, bona & necessaria rebus publicis. Reprehendunt etiam iuramenta, quae Magistratibus praestantur, sine quibus nullae respublicae conseruari possent. Et aliquot in locis legitimos Magistratus per seditiosem officio & administratione renouum deiecerunt, idem omnibus facturi, nisi uires deessent. Negant item Christum, carnem ex uirgine matre assumpsisse, & regnum eius fingunt corporale in his terris futurum, ante nouissimum iudicii diem, in quo ex tinctis impiis omnibus, quidam homines boni & sancti sint ad tempus imperaturi. Atque ita armant imperitos contra ueros Magistratus, & multa grauiora mala mouent. Iubent etiam discedere coniugem a coniuge, nisi consentiant utrinque in ipsorum furiosam sectam, & adprobent eam. Et huiusmodi alia horrenda sunt in dogmatibus eorum, quae qui adprobant, ne existimes, quod in talibus fides & spiritus Dei bonus existere possit. Ceterum, posse Deum fidei noticiam in infantibus creare, testatur ipse quoque Iohannis Baptistae exemplum. Nam is priusquam natus

est, repletus spiritu sancto, presentiam servatoris Christi, nepe concepti in utero matris mirabiliter agnouit. Velle autem adesse paruulis Deum, antea satis firmis rationibus probatum est. Quapropter creat in salutem illis, cum ad baptismum adferuntur, fidem. Valde autem munit causam nostram, de infantium baptismo, exemplum illud circumcisioe apud Iudaeos infantium. Si enim profuit iustificationis signum circumcisio, infantibus Iudaeorum: qui minus prodesse possit baptismus infantibus Christianorum: Quin etiam sicut necessaria fuit circumcisio apud Iudaeos, ita apud Christianos necessarius est baptismus. Quod si requirant a nobis anabaptista, mandatum Dei de baptizandis infantibus, respondemus initio: mandatum de baptizando generale esse, & baptismum ad omnes pertinere, quorum est regnum caelorum. nec posse quenquam sine baptismum saluari, nisi cui ille contra uoluntatem suam non detur. Deinde, huc facere illud Christi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Sed haec in praesentia contra cauillationes anabaptistarum suffecerint.

DE COENA DOMINI, SIVE DE SACRAMENTO

corporis et sanguinis Christi.

Sicut ceremoniam baptismi antea cotuli cum genere Sacramenti, ita in dominicae coenae Sacramento idem sequar. Non enim coena illa aliter est ceremonia, Euang. CAP. V. gelio addita, quae conseruet nobis promissionem Euangelii, & eius semper nos admoneat, ac testetur eam pertinere ad omnes qui Euangelio credunt, & coena per fide utuntur, quam baptismus. Quapropter generalia illa, quid adferat nobis usum signi Sacramenti, quorsum habeat uerbum promissionis gratiae atque aeternae uitae, & quomodo sit efficax in nobis, supra prolixè exposita, huc reuocari debent omnia, & cum usu atque utilitate seu fructu coenae conferri. Et caute obseruandum est, ne quid admittamus pugnantem irreperere in dominicae coenae praedicatione quod uidelicet dissentiat a praedictorum ratione. Doctrina enim de Sacramentis, recte & prudenter intellecta, liberabit nos a multis prodigiosis erroribus, qui exorti sunt in Ecclesia, circa dominicae coenae tractatione & usum, illorum praesertim, a quibus fingitur, sacrificium esse, pro peccatis & poenis uiuorum & mortuorum. Quasi usu coenae huius sacrae, non recipiamus potius beneficium a Deo, sed ipsi de nostro aliquid illi offeramus. Quid est hoc commentum magis caecum & impium? Et quid dicat coena ministri fingitur sacrificium esse, coena uero laica non recipitur idem esse. Vt neque est sacrificium, quemadmodum nec ministri sacerdotis. Sed impostores oportet insigniter mentiri, ut impudentia & uanitas ipsorum nota omnibus fiat & odiatur. Igitur ex dominicae coenae uerbis manifestissimum est, nobis reuocari in memoriam Euangelii promissionem, qua nobis gratiae beneficia illa annunciantur, quae sunt uidelicet remissio peccati, iusticia & aeterna uita propter Christum filium Dei incarnatum, traditum & passum pro nostris peccatis. Deinde, illorum commemoratione & doctrina nos uocari ad fidem huius promissionis, adeoque ad laudem, praedicationem & gratiarum actionem. In quibus sunt exercitia fidei eorum qui uere in Deum & redemptorem Christum Iesum crediderunt: & nihil prorsus, quo commentum hoc uanissimum, de sacrificio, & merito operis operati, praestiti & sacrificulis, iuari possit. Denique fides manducantium & bibentium in hac coena, adiuuatur, exercetur & confirmatur, exteriori signo: in quo est testimonium & pignus propitiae erga nos uoluntatis Dei. Est quoque praecipuum in hac coena, quod Deus testatur, adoptionem quae coepit in baptismum, euacuari atque irritam fieri non posse: etiam si forte in aliqua uicia & crimina, post reconciliationem quae cotigit per baptismum, labamur. Si tamen fidem retinemus: & per emendationem nostri seruo ad Deum conuertimur. Ideo non aliis magis necessaria est, aut plus consolationis affert coena, atque illis qui horribiliter lapsi sunt. Nam promissione Euangelii, & coenae usu, iterum erigi possunt & confirmari: se uidelicet adhuc in gratia adop-

COMMENT. DE POENITENT.

vis esse, si credat Euāgelio, & ex illius fide reuertatur ad poenitentiam, glorificantes Deū & Christū Iesum. Neq; eū uult mortē peccatoris Deus, sed ut cōuertatur & uiuat. Et hęc est cōstans & perpetua uolūtas Dei. Promissio igitur, quę est in cœna, cōtinet summā quandā totius Euāgelii, quę est uidelicet doctrinę, de incarnato filio Dei, & tradito pro peccatis nostris in mortē. Quā propter necesse est huius promissionis fidē adferre ad cœnā, cū gratiarū actione & cōfessione glorię Dei, qui illā dignę sumere intendūt, cū qua quomodo posset cōsistere, opinio sacrificii, & meriti operis operati nostris. Deus eū etiam per cœnę Sacramentū nobis ueluti in sinū deponit suę gratię bñficia, & in testimoniū & pignus corpus & sanguinē unigeniti filii sui largitur. Quod si cœna sacrificiū est, erit etiā baptismus sacrificiū. Mirum uero, si faciat sacrificiū, qui filius irę & dānatiōis baptizatur, & recipitur in gratiā filiorū Dei. Ita qui corpus manducat, & sanguinē unigeniti filii Dei bibit: ut promissioe gratię & signo promissionis, in fide adoptionis retineatur, & seruetur à desperatione. Sed impostorū errores oportet insigniter prodigiosos esse, ne perpetuo omnes fallant.

Non prodest signū sine promissione: nec promissio sine fide. Ut autē promissio Euāgelii offerri à nobis Deo non potest: Ita nec signū promissionis. Et opus est singulis, priuata mādicatione & fide, qui uolēt Sacramēti cœnę utilitatē & fructū ad se adplicari. Nemo eū pro me māducare, ut nec credere, potest. Quate turpiter & impie errant, atq; errare perniciosissime fecerūt Ecclesiā, qui in cœna ministri cōmēti sunt sacrificiū esse. Primū, quia nullā promissionis rationē habēt: & deinde, quia fingunt se offerre, Christū salutis autorē, quē Deus benignissima largitate misericordię suę nobis offert & donat. Quę Sacramēti prophanatio, & fidei oppressio, supra quā dici aut aestimari potest, sunt blasphemię coram Deo, & noxię iti Ecclesia.

Habemus igitur dona Dei in cœna, inestimabilia, nobis impetrata, per oblationem Iesu Christi in mortem, semel factā, nō iterandā. Prouocat autē & munit cœnę usus fidē nostram, quę est in gratiam & Christum Iesum, de qua aliis locis satis dixi. Existimat autē se recipere, non offerre, beneficia saluationis, per Christū Iesum, adeo q; Christū ipsum, in quo est omnis salus nostra. Quę fides, si cui deest, ei non potest cœna utilis esse, fides autē, signo gratię cōfirmata, beatū efficit sumentē. Vere enim adest Sacramēto suo Christus, & efficaciter operatur in credēte, illū saluans. Et hęc omnia satis probāt, nō diuersam esse ministri cœnam, ab ea quę datur laico, item, plusquam sacrilegos esse, qui calicis usum laicis auferunt. Quia contra institutionē, quę debet inuiolabilis esse, Christi, spoliant illos Sacramēto gratię, & se produunt ueros Antichristos esse. Est etiā redarguenda Iudaiica opinio, sumentū Sacramentū per superstitionē, quasi usu cœnę mereantur sibi remissionē peccati & uitā æternam. Non eū iustificat cœna, per opus māducatę carnis Christi, &c. Sed fides, quę in oblata cœnę promissionē habetur, quę usu signi, ut testimonio gratię, confirmatur. Et tamē error iste multis accidit, quos doctores Euāgelij nō instituūt satis clare.

Cæterum loci scripturę, de dominicę cœnæ, ex quibus hęc omnia, quę dixi, ceterius disci possunt, satis noti sunt omnibus. Matthæus de huius cœnæ institutione sic scribit, cœnantibus autē eis, accepit Iesus panē, & benedixit ac fregit, deditq; discipulis suis & ait, accipite, comedite. Hoc est corpus meū. Quibus Lucas subiicit, quod pro uobis datur. Paulus uero, idē ad distributionē cœnæ adplicās, quod pro uobis frangitur. Rursus Matthæus, cetera institutionis prosequens, subdit, Et accipiens calicē, gratias egit & dedit illis dicēs, bibite ex hoc omnes. Hic est etiā sanguis meus noui testamēti, qui pro multis effunditur, in remissionē peccatorū. Vbi Marcus adiecit, & biberunt ex eo omnes. Lucas uero & Paulus, aliud Christi monitū adpouētur, illud uidelicet, hoc facite in mei cōmemorationē. Postremum Paulus quadam priuata scribit, de preparatiōe, & digno cœnæ usu, quę legi ac disci possūt, 1 Cor. 11.

Hæc sunt itaq; ferè, quæ nobis Euangelistæ & Apostoli Iesu Christi tradiderunt, de institutione & usu cœnæ, ex uoluntate Christi, promissione Euangelii & signo æqualiter omnibus in tota Ecclesia cõmendata & donata, quæ oportet attère inspicere & recte intelligere, ne cœnæ usum cû improbis corrupamus, & in perniciem uertamus, quod salutaris remedii uice donatû est, sed teneamus usum & fructû cœnæ. Nulli enim prodest, nisi per fidè manducata. Idcirco enim promissionis uerbû habet, ut si dei omnes admoneat, & confirmet credentes usu signi de oblata saluationis gratia per Christum, ut supra copiose expositû est. Quare, si qui cœna recte utuntur, illi agnoscunt gratiæ promissionem in ea, & eius promissionis testimonium & pignus, ipsum met corpus Christi, & sanguinem eius, qui effusus est pro nostris peccatis. Atq; ita certe adprehendunt peccati remissionem, & æternam uitam, adeoq; Christû ipsum, Dei filium, qui est precium & satisfactio pro nostris peccatis, & ipsa a deo æterna uita, nobis à Deo donata. Testatur enim signû, tâta gratiæ dona inæstimabilia illa, ad eos pertinere, qui cœna per promissionis fiduciam utuntur.

Prodest igitur cœna, non quia editur in illa corpus, & sanguis Christi bibitur, multum enim in iudicium manducât & bibût. Sed quia promissioni gratiæ creditur, & ex fide promissæ gratiæ & seruatoris Christi ad hanc cœnâ uenitur, & sic ipsa sumitur. Sacramêto autè uti, sine fide, atq; opinione meriti operis operati, ut sit ab his qui ex cœna faciunt sacrificiû, siue aliter delirant opinione operis operati, tam abest ut proficit, ut nihil æque perniciosum homini esse possit. Hoc em̄ est abuti promissione, & Sacramêtum prophanare. Itaq; iam dudû liquet, quæ sit utilitas, fructus & necessitas cœnæ. Quamquam em̄ habeât Christiani filiationis signû & pignus baptismû, tamè ut uerbo promissionis Euangelii utile est eos quotidie exerceri, ita eius promissionis alio Sacramento, quod testetur clarissime, etiâ lapsos & pœnitentiã agètes nunq; repellit aut excludit à gratia. Nec reperire est, qui in professione Christianæ uitæ, sit unquam perfectus, ideo consolatione cœnæ omnes habet opus.

Porro, sanguis Christi, dicitur noui testamenti sanguis, utiq; signû & pignus testamenti. Cuius est uidelicet donatio remissionis peccati & uitæ æternæ, per Christum ideo alio sanguine, quàm Christi, non potuit confirmationem accipere. Nam impossibile erat sanguine tauroq; & hircorum auferri peccata. Hebr. 10. Sanguis autem Iesu Christi, filii Dei, emundat nos à peccato. Ioan. 1. Testatur simul sanguinis adpellatio, Christum oportuisse uictimam fieri pro nostris peccatis, & humanum genus aliter nõ potuisse liberari à peccato & morte, nisi per sanguinis eius effusionem. Hinc etiam dicitur sanguis testamèti, quod uidelicet confirmationè accepit in morte Christi, & adfert credentibus liberationè ab æterna morte. Promissio ueteris testamèti habuit impossibilem conditionè, propter exactionè iustificationis, quæ fieret nostra iusticia, iuxta illud: qui fecerit hæc uiuet in eis. Sed in nouo testamêto offertur atq; donatur nobis, gratuita peccati remissio, proposita fidei conditionè: fidei autem in seruatorem Christum, qui sanguinem suû pro peccatis nostris effudit. Ut omnis qui credit in eû, non pereat, sed habeat uitam æternam. Et hæc satis clare docet, turpissime & perniciosissime errare, quicûq; ex operibus legis, & quomodocûq; extra Christum, iusticiam & salutem sibi querunt. Iusticiam enim & salutem solus Christus acquisiuit nobis sanguine suo, nec est in nullo alio salus. act. 4. 10. &c.

Datur igitur, per Sacramentum cœnæ, sanguis Christi, in signum & pignus saluationis, quam promeruit nobis Christus. Ideo promissio testamenti, quæ est remissi peccati, & uitæ æternæ, est firma & inuiolabilis, omnibus qui in Christum Iesum credunt, & Sacramento cœnæ, ut signo & testimõio huius gratiæ utuntur. Ut maxime sint peccatores, Imò nullis aliis prodesse posset. Nã qui sibi uidetur nõ esse

COMMENT DE POENITENT.

peccatores, & propriis iusticiis salutem mereri, isti nec opus habent redemptore Christo, & ipsa cœna est talibus plusquam exitialis, nec pertinent ad Christum. Negant gratiæ promissionem, & fastidiunt Christum, & Sacramentum gratiæ polluunt scœdissime. Hoc uero grauissimum peccatum, omnium præcipue admittitur hoc tempore, in execrandis Missis Papistarum, & aliis cultibus, quibus isti fingunt, quod per suas iusticias, merito operis operati, saluationem mereantur.

Iam deniq; quod Christus præcipit, hoc facite in mei commemorationem, id cœnæ usum indicat & requirit. Est enim cæremonia, ipsum cœnæ Sacramentum, quæ conseruat nobis omnium primo Euangelii memoriam, & fidem promissionis requirit. Sicut Paulus commemorationis uerbum exponit. 1 Cor. ii. Quotiescunq; enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciate, donec uenerit. Hoc est, tantisper prædicate Euangelium, redemptionis nostræ, partem per Christi mortem, & fidem Sacramento confirmate atq; fulcite, donec hic mundus durauerit, usq; ad Christi aduentum, qui erit in gloria, & condemnationis impiorum, & perfectissimæ liberationis, & quibuscumque malis, peccati & mortalitatis, omnium qui in Christum Iesum credunt. Ideo habet testimonium cœna, commemoratiõis significatiõis, beneficia cœlestis gratiæ eorum esse, qui ea per fidem utuntur.

PERORATIO TOTIVS

operis.

Sed nunc tandem re ipsa admoneor, ut finem faciam, huius totius de poenitentia scripti, quod tribus uoluminibus absolui. In quibus omnes ferè locos doctrinæ Christianæ comprehendi, & quanta potui diligentia, luce, & copia argumentorum exposui. Ad hæc, multa pugnantium doctrinarum in eo toto opere confutauit. Non enim dissimulare licuit, quo loco sint hodie, & in quam miserando & sibi illi statu, res Christianorum, per temerariam quorundam audaciam impostorum improbitatem, hominum avarorum & ambitiosorum, quos Theologorum inscitia & impietas adiuuat. Rara doctrina est, quam hoc tempore audias, pura Euangelii prædicatio in Ecclesia, quæ esse debuit frequentissima, & personare in toto orbis terrarum per filium Dei Iesum Christum, mundi seruatorem. Imò quid dico raram? quæ etiã pro pestilentissima hæresi damnatur, & ab his, qui propugnatores gloriæ Euangelii præcipui esse debuerunt. Nempe, principes Christianorum multi, & episcopi, sed tales, quales olim fuerunt in iudaismo, qui legem pro iustificationis doctrinæ habuerunt. A quibus quid posset intelligi doctrinæ Euangelii de Christo: aut sani usquæ pronominis Christiani professione doceri: Imò quid ab his procedere boni posset qui pietatem in quaestu habent: & summæ gloriæ esse ducunt, diuitem & opulentum atq; potentem in hoc mundo fieri? Quo uidelicet, aspirant nunc omnibus uotis ac desiderijs episcopi: gloriæ autem Iesu Christi, & salutem animarum nostrarum, curam minime quaerunt. Necessè est autem, ut qui huiusmodi sunt, omnia religionis Christianæ corrumpant: quod nimium esse factum magno fidei Christianæ detrimento, & maiore quam dici aut credi potest, uix sero admoniti, deploramus.

Cæterum si cui hæc mea, quæ edo pro dono gratiæ Dei, quod ille in me miserum uasculum suum & instrumentum contulit atq; effudit, displicebunt: sicut non dubium est plurimos fore, istis per me equidem liberum est, ut edant meliora. Sed ferè fit, ut aliena damnent, & aliorum conatibus pijs resistant, isti quidam sycophantæ & calumniatores, qui neq; meliora possunt ipsi in medium adferre: neq; quæ ab alijs tradita sunt confutare, imo ne intelligere quidem. Certum est autem, quod qui prædicationi & doctrinæ horum librorum de gratuita remissione peccati nostri, & uitæ quæ est per Christum, aduersantur, esse ipsius mei gratiæ Dei, Christi, & Ecclesiæ pu-

blicos

blicos & nocentissimos hostes, non huius nostræ doctrinæ: ut quæ non est priuata, sed publicæ professionis Christianorû & gloriæ Christi. Nam in his libris, per omnia capita, argumenta & apices scripti, doctrinam Euangelii secuti sumus: quæ tradit remissionem peccati, aliter nobis non contingere, quàm per gratuitam misericordiam Dei, propter iustificatorem Iesum Christum, quatenus credimus in eum.

Proinde nemo debet, neq; poterit iure, uicio uertere mihi, quod ueritatis & uictoriæ palmam, ipse his libris tribuam. Nisi enim constiterit testimonio Sacrarum literarum, uera esse quæ docui, merito reprobabor: sin firma erunt & inuiolabilia, huius ueritatis laus & gloria, ipsi Domino & seruatori Christo Iesu, qui est uia, ueritas & uita, reddi debet. Cuius doctrinæ nulli Christiani non debent certissimi esse: multo minus ulli Ecclesiæ doctores, aut certe doctores esse omniû minime debebût. Non igitur uerbum meum, intra me natû, locutus sum, aut hominum doctrinas: sed uerbum Dei & Domini Iesu Christi, qui est iudex omnium à Deo constitutus, defendens etiam hæc, quæ pro ipsius gloria, & Ecclesiæ salute, publicamus.

Quare eruditionis palmam aliis libenter, & re ipsa coactus concedam: sed Euangelii ueritatem, quæ in his libris profertur à nemine unquam patiar damnari: quantumuis habeat multos truculentissimos hostes. Neq; enim diffidimus huic causæ nostræ: nec sic licebit uersari in domo Dei, quæ est sancta Ecclesia, columna & firmamentum ueritatis, ut dubia & incerta loquamur. Sed firma prædicare & docere in illa debemus, quæ consistere possint, etiam contra uim potestatis inferorum, & totius tyrannidis Diaboli. Nempe, quæ certû est gloriâ Dei & Christi & Ecclesiæ recte adserere. Quid miserius Ecclesia, si doctores eius ea tradant, de quibus ipsi in periculum dubitationis, num uere, recte, aut pie dicta sint, uenire queant?

Soli Deo nostro honor & gloria, per Iesum Christum
dominum & seruatorem nostrum. Amen.

Esa. XL.

Verbum Dei nostri, flore-
bit in æternum.

HALÆ SVEVORVM EX OFFICINA
Petri Brubachii. Anno Domini millesimo
quingentesimo quadragesimo, Men-
se february

